

UNIWERSYTET
MIKOŁAJA KOPERNIKA
W TORUNIU

Mgr Klaudia Ryczek

Numer albumu - 502513

Karnoprawna problematyka pozbawienia korzyści majątkowych osiąganych z przestępstw.

Rozprawa doktorska

napisana pod kierunkiem naukowym

dr hab. Tomasza Oczkowskiego, Prof. UMK

w Katedrze Prawa Karnego

Wydziału Prawa i Administracji UMK w Toruniu

Toruń 2023

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów s. 4

Wstęp s. 8

Rozdział 1

Rys historyczny problematyki przypadku korzyści w polskim prawie karnym

1.1 Przepadek w kodeksie karnym z 1932 r. i przepisach szczególnych s. 19

1.2. Przepadek i konfiskata mienia w kodeksie karnym z 1969 r. s. 66

1.3. Pierwotny kształt instytucji przypadku w kodeksie karnym z 1997 r. s. 95

Rozdział 2

Standardy międzynarodowe i unijne w zakresie środków karnych mających na celu pozbawienie korzyści uzyskanych z przestępstw i ich wpływ na polskie regulacje prawne.

2.1 Międzynarodowe standardy prawne w zakresie przypadku korzyści pochodzących z przestępstw s. 116

2.2 Unijne standardy prawne w zakresie przypadku korzyści pochodzących z przestępstw s. 130

2.3 Wpływ norm prawa międzynarodowego i unijnego na polskie przepisy prawa karnego dotyczące pozbawienia korzyści uzyskanych z przestępstwa s. 156

Rozdział 3

Aktualne uregulowanie przypadku w polskim Kodeksie karnym

3.1 Wprowadzenie do omówienia aktualnego stanu prawnego s. 177

3.2 Przepadek owoców przestępstwa, a przepadek korzyści s. 183

3.3 Przepadek równowartości korzyści majątkowych s. 212

3.4 Problematyka domniemań prawnych przy przypadku korzyści s. 225

3.5 Przepadek przedmiotu przestępstwa prania brudnych pieniędzy s. 243

3.6 Przepadek przedsiębiorstwa	s. 263
--------------------------------------	--------

Rozdział 4

Procesowe i wykonawcze aspekty przepadku.

4.1 Czynności umożliwiające dokonanie zabezpieczenia majątkowego w postępowaniu karnym	s. 287
4.2 Problematyka zabezpieczenia przepadku korzyści w postępowaniu karnym	s. 296
4.3 Wykonanie przepadku orzeczonego przez sąd karny	s. 331
4.4 Problematyka domniemań prawnych na etapie wykonawczym	s. 346

Rozdział 5

Próba oceny efektywności przepadku korzyści w polskim prawie karnym pod rządami Kodeksu karnego z 1997 r.	s. 351
---	---------------

Zakończenie	s. 404
--------------------------	---------------

Bibliografia	s. 415
---------------------------	---------------

Wykaz skrótów

BSW KGP	Biuro Spraw Wewnętrznych Komendy Głównej Policji
CBŚP	Centralne Biuro Śledcze Policji
dekret o miarach	Dekret z 8 lutego 1919 roku o miarach tj. Dz. U. z 1928, Nr 72, poz. 661.
dekret o ochronie interesów nabywców	Dekret z 4 marca 1953 r. o ochronie interesów nabywców w obrocie handlowym, Dz. U. 1953, nr 16, poz. 64
dekret o ochronie państwa	Dekret Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 30.10.1944 r. o ochronie państwa, Dz. U. z 1944, nr 10, poz.50
dekret o odstępie od narodowości	Dekret Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z 8 czerwca 1946 roku odpowiedzialności karnej za odstępie od narodowości w czasie wojny 1939-1945 r., Dz. U. 1946, nr 41, poz. 237
dekret o przepadku majątku	Dekret Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 22 października 1947 roku o przepadku majątku, Dz. U. z 1947, nr 65, poz. 390
dekret o środkach zabezpieczających	Dekret Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 4 listopada 1944 r. o środkach zabezpieczających w stosunku do zdrajców Narodu, Dz. U. z 1944, nr 11, poz. 54
dekret o wymiarze kary	Dekret Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 31 sierpnia 1944 r. o wymiarze kary dla faszystowsko – hitlerowskich zbrodniarzy winnych zabójstw i znęcania się nad ludnością cywilną i jeńcami oraz zdrajców Narodu Polskiego, Dz. U. z 1944, nr 4, poz. 16
dekret o wzmożeniu ochrony	Dekret z 4 marca 1953 r. o wzmożeniu ochrony własności społecznej, Dz. U. 1953, nr 17, poz. 68.

dekret o zniesieniu sądów	Dekret Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z 17 października 1946 roku o zniesieniu specjalnych sądów karnych, Dz. U. 1946, nr 59, poz. 324
mały kodeks karny	Dekret Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z 13 czerwca 1946 r. o przestępstwach szczególnie niebezpiecznych w okresie odbudowy Państwa, Dz. U. z 1946, nr 30, poz. 192
GIIF	Generalny Inspektor Informacji Finansowej
k.c.	Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny, t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 1360 z późn. zm.
k.k.	Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 roku Kodeks karny, t.j. Dz. U. 2022, poz. 1138 z późn. zm.
k.k. z 1932 r.	Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 11 lipca 1932 r.- Kodeks karny, Dz. U. 1932, nr 60, poz. 571 ze zm.
k.k. z 1969 r.	Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. – Kodeks karny, Dz. U. 1969, nr 13, poz. 94, ze zm.
k.k. z 1997 r.	Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 roku Kodeks karny, Dz. U. z 1997, nr 88, poz. 553, tekst ogłoszony
k.k.w.	Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy, t.j. Dz. U. z 2023 r., poz. 127
k.k.w. z 1969 r.	Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. Kodeks karny wykonawczy, Dz. U. 1969, nr 13, poz. 98
Kodeks karny Wojska Polskiego	Kodeks karny Wojska Polskiego z 23.09.1944 r., Dz. U. z 1944, nr 6, poz. 27
KMP	Komenda Miejska Policji
Konstytucja	Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 2 kwietnia 1997 r., Dz. U. 1997, nr 78, poz. 483
k.p.c.	ustawa z dnia 17 listopada 1994 r. Kodeks postępowania cywilnego, t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 1805 ze zm.
k.p.k.	Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego, t.j. Dz. U. 2022 r., poz. 1375 z późn. zm.

k.p.k. z 1969 r.	Ustawy z dnia 19 kwietnia 1969 r. Kodeks postępowania karnego, Dz. U. 1969, nr 13 poz. 96
KPP	Komenda Powiatowa Policji
KSP	Komenda Stołeczna Policji
KWP	Komenda Wojewódzka Policji
k.z. z 1933 r.	Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej 27 październik 1933 – Kodeks Zobowiązań, Dz. U. 1933, nr 82, poz. 598
PG	przestępstwa gospodarcze
post. egz. w adm.	Ustawa z dnia 17 czerwca 1966 r. o postępowaniu egzekucyjnym w administracji, tj. Dz. U. 2022, poz. 479 z późn. zm.
prawo łowieckie	Rozporządzenie Prezydenta RP z dnia 3 grudnia 1927 roku o prawie łowieckim, Dz. U. z 1927, nr 110, poz. 934.
RegSądR	Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 czerwca 2019 r. Regulamin urzędowania sądów powszechnych, t.j. Dz. U. 2022.2514
rozporządzenie o wynalazkach	Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 marca 1928 roku o ochronie wynalazków, wzorów i znaków towarowych Dz. U. z 1928, Nr 28, poz. 384
RPO	Rzecznik Praw Obywatelskich
ustawa czerwcowa	Ustawa z dnia 18 czerwca 1959 r. o odpowiedzialności karnej za przestępstwa przeciwko własności społecznej, Dz. U. 1959, nr 36, poz. 228
u.k.s. z 1971 r.	Ustawa Karno Skarbowa z dnia 26 października 1971 r., t.j. Dz. U. z 1984 r., Nr 22, Poz. 103 z późn. zm.
ustawa o odpowiedzialności karnej	Ustawa z 10 maja 1985 roku o szczególnej odpowiedzialności karnej, Dz. U. 1985, nr 23, poz. 101
ustawa o odpowiedzialności w przypadku zbiegostwa	Ustawa z 23 czerwca 1939 roku o szczególnej odpowiedzialności karnej w przypadku zbiegostwa do nieprzyjaciela lub poza granice państwa, Dz. U. z 1939, nr 57, poz. 367
ustawa o ochronie pokoju	Ustawa z 29 grudnia 1950 r. o ochronie pokoju,

	Dz. U. 1950, nr 58, poz. 521.
ust. o post. egz. w adm.	Ustawa z dnia 17 czerwca 1966 r. o postępowaniu egzekucyjnym w administracji, t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 479 z późn. zm.
ustawa o wzmożeniu ochrony mienia	Ustawa z 21 stycznia 1958 r. o wzmożeniu ochrony mienia społecznego przed szkodami wynikającymi z przestępstwa, Dz. U. 1958, nr 4, poz. 11 z późn. zm.
ustawa o znakach towarowych	Ustawa z dnia 28 marca 1963 r. o znakach towarowych, Dz. U. z 1963, nr 14 poz. 73
ustawa o zwalczaniu drożyzny	Ustawa z dnia 2 czerwca 1947 r. o zwalczaniu drożyzny i nadmiernych zysków w obrocie handlowym, Dz. U. 1947, nr 43, poz. 218
ustawa o zwalczaniu lichwy wojennej	Ustawa z dnia 2 lipca 1920 r. o zwalczaniu lichwy wojennej, Dz. U. z 1920, nr 67, poz.449.
ustawa o zwalczaniu spekulacji	Ustawa z 13 lipca 1957 r. o zwalczaniu spekulacji i ochronie interesów nabywców oraz producentów rolnych w obrocie handlowym, Dz. U. 1957, nr 39, poz. 171
WK	Wydział Kryminalny

Wstęp

Motywy działania sprawców wielu przestępstw jest chęć osiągnięcia korzyści majątkowych. Motyw ten jest charakterystyczny nie tylko dla przestępczości gospodarczej, ale także dla wielu przestępstw kryminalnych. Wskazuje na to chociażby tytuł rozdziału XXXV k.k. - "Przestępstwa przeciwko mieniu", gdzie stypizowane są przykładowo takie przestępstwa jak przywłaszczenie cudzego mienia, rozbój, kradzież rozbójnicza, wymuszenie rozbójnicze. Nie bez powodu ustawodawca nazwał je "przestępstwami przeciwko mieniu". Przedmiotem zamachu w tej kategorii przestępstw jest cudze mienie, co musi oznaczać, że sprawca większości z czynów opisanych w tym rozdziale Kodeksu karnego dąży do wzbogacenia siebie lub innej osoby, kosztem pokrzywdzonego. Biorąc po uwagę majątkowy zamiar sprawców i związany z tym majątkowy skutek dokonywanych czynów zabronionych, ustawodawca przewidział prawne możliwości pozbawienia sprawców korzyści uzyskanych z przestępstwa.

Konieczność pozbawiania sprawców korzyści uzyskiwanych z przestępstwa zauważana była już przed wiekami, przy czym istniejące wcześniej modele były bardzo represyjne i krążyły wokół znanej także w okresie współczesnym karze konfiskaty całego mienia sprawcy, jako jednej z konsekwencji karnych dokonanego przestępstwa. Wśród plemion słowiańskich jedną z najsurowszych kar, była kara zniszczenia domu sprawcy i zaboru jego nieruchomości przez określonych członków plemienia. Była to tak zwana kara złupienia, gdyż przy konfiskacie majątku nieruchomego urzędnicy dokonujący konfiskaty rozgrabiali zwykle mienie ruchome skazanego¹. Kara ta występowała często obok kary śmierci albo kary proskrypcji, inaczej zwaną wywołaniem, powodującą fikcyjną śmierć osoby ukaranej, która przestawała istnieć w świetle prawa. Ta kara miała na celu nie tylko pokazanie, że postępowanie sprawcy jest nieakceptowane przez dane społeczeństwo, ale także uniemożliwienie jemu dalsze funkcjonowanie w danej społeczności. W XII-XIII wieku jako jedna z kar - kara rzeczowa - występowała kara

¹ Juliusz Bardach, Bogusław Leśnodorski, Michał Pietrzak, *Historia państwa i prawa polskiego*, Wydanie 5, nie zmienione, Warszawa 1987, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, s. 146.

konfiskaty majątku. Była to kara samoistna, ale mogła być orzekana także obok kary śmierci, kary wygnania czy też kary pozbawienia wolności. W czasach panowania ostatniego Piasta, król ten tłumiąc ostro opozycję polityczną w Wielkopolsce, a przestępców pospolitych w całym swym państwie, hojnie szafował tym rodzajem kary i wymierzał go zarówno w wyniku przewodu sądowego, jak i arbitralnie². Konfiskaty majątku jako formę reperkusji wobec przeciwników politycznych stosował także Kazimierz Jagiellończyk³. Jak liczne były nadania dóbr pod koniec XV wieku pokazują Księgi Metryki Koronnej, które zawierają aż 320 wpisów dokonanych w samym tylko 1497 r. W 1498 r. mamy ich tam 65. Jeśli nadto uwzględnimy, że jeden wpis obejmował nierzadko majątki utracone przez kilkanaście, a czasem kilkadziesiąt osób, to będziemy mogli sobie wyobrazić, na jak wielką skalę praktykowana była dystrybucja dóbr skonfiskowanych tym, którzy wykroczyli przeciwko obowiązkowi służby w pospolitym ruszeniu powoływanym w latach 1497 i 1498⁴. Kara konfiskaty majątku nie była jednak stosowana tylko i wyłącznie wobec przeciwników politycznych. W literaturze bowiem znaleźć można informacje, wskazujące np. na postanowienia statutu Władysława Jagiełły z r. 1424 przeciwko heretykom, nakazujące dokonanie konfiskaty majątku ukaranego ścięciem heretyka⁵, czy też na artykuł Caroliny, który pozwalał, odmiennie niż to czyniło Zwierciadło Saskie, na skonfiskowanie mienia przestępcy, który popełnił samobójstwo z obawy przed czekającą go karą⁶. Cennym źródłem informacji na temat konfiskaty są wilkierze poznańskie, w których opisano kary konfiskaty różnych przedmiotów jak np. mieczy, pieczywa, owsa czy luksusowych szat, a także wylewanie podrobionego wina⁷. Kara konfiskaty majątku następowała na rzecz panującego, a od XV wieku król przekazywał majątek tego, o którym mu doniesiono, że nie odbył wyprawy, donosicielowi⁸. Od 1576 r. król miał obowiązek nadawania swoim podwładnym skonfiskowanych dóbr, nie mógł natomiast, o ile dane dobra nie stanowiły królewskiej, włączyć ich do własnego majątku⁹. Jednakże jak podkreśla się

² Krzysztof Goźdz - Roszkowski, *Rozdawnictwo skonfiskowanych dóbr ziemskich prawie polskim XV-XVI wieku*, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk 1974, s. 16.

³ Zob. W. Knopek, *Zmiany w układzie sił politycznych w Polsce w drugiej XV w. i związek z genezą dwuizbowego sejmu*, CPH, t. 7, z. 2, 1955 r., s. 74; K. Górski, *Rządy wewnętrzne Kazimierza Jagiellończyka w Krakowie, kwartalnik historyczny*, t. 46, z. 3, 1959 r., s. 737, 753, 754.

⁴ Krzysztof Goźdz - Roszkowski, *Rozdawnictwo skonfiskowanych ...*, s. 20.

⁵ Witold Maisel, *Poznańskie prawo karne do końca XVI wieku*, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Poznań 1963, s. 158.

⁶ Tamże, s. 158.

⁷ Tamże, s. 158.

⁸ S. Kutrzeba, *Historia ustroju Polski w zarysie*, Korona, Warszawa 1949, s. 239.

⁹ Dystrybucje nadane na mocy konstytucji "O dobrach iuris caduci i wakancjach" z 1576 r., VI. 2, 923.

w literaturze zasada ta dotyczyła tylko dóbr skonfiskowanych za niewzięcie udziału w wyprawie¹⁰. W przypadku dóbr skonfiskowanych na przykład za zdradę, król miał swobodę w decydowaniu komu takie skonfiskowane dobra przypadną. Wyjątkiem w tym zakresie była kwestia orzeczenia kary konfiskaty majątku za przestępstwo zgwałcenia zakonnicy, w tym przypadku majątek przechodził na własność klasztoru, z którego dana zakonnica pochodziła. Surowość kary konfiskaty majątku wiązała się z tym, że pociągała ona za sobą konsekwencje nie tylko w sferze finansowej, ale także w społecznej, politycznej i rodzinnej. Sprawca, wobec którego orzeczono karę konfiskaty majątku, tracił jednocześnie swoją pozycję społeczną, polityczną i rodzinną. Znało prawo polskie także konfiskatę dóbr jako karę samoistną, bez łączenia z innymi środkami karnymi. Nie mniej nie była to czysta kara majątkowa, zawierała w sobie zawsze czynniki kary na czci, usunięcia z klasy społecznej (*capitis deminutio*). Pozbawienie posiadłości wysuwało jednostkę od razu z jej klasy, pozbawiało szeregu prerogatyw, stanowiska prawnie gwarantowanego. Szlachcic *possessionatus* stawał się gołotą¹¹. Z czasem karę konfiskaty majątku zaczęto stosować jako sankcję za przestępstwa wojskowe (XIV-XV w.) i polityczne (XVI-XVII w.). W czasach panowania Kazimierza Wielkiego ograniczono restrykcyjność tej kary, w ten sposób, że sankcja nie obejmowała wiana żony sprawcy oraz tej części majątku, do której inne osoby miały już prawo przed orzeczeniem kary konfiskaty.

Dopiero pojawienie się w filozofii nowych nurtów postulujących zasady będące podłożem obecnych systemów prawnych (*nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege*), doprowadziło do innego spojrzenia na cele kar. Podnoszono, że kara nie powinna godzić w członków rodziny osoby skazanej. Wskazywano, że z szacunku dla państwa (*corpo politico*) majątek odebrany sprawcy powinien przejść na rzecz jego spadkobierców, a nie panującego¹². Wskazywano, że konfiskata zmusza ubogich do odpowiadania własną głową, zmusza niewinnych do odcierpienia kary obok winnego i doprowadza ich do tego, że z desperacji muszą popełniać przestępstwo. Cóż mogło stanowić smutniejsze widowisko niż obraz rodziny pogrążonej w niesławie i nędzy będących wynikiem

¹⁰ Por. J.W. Bandtkie - Stężyński, *Historia prawa polskiego*, Warszawa 1850, s. 368; Z. Wojciechowski, *Zygmunt Stary (1506-1548)*, Biblioteka Wiedzy o Polsce, t. 1, Warszawa 1946, s. 271, przyp. 4; A. Wyczański, *Rozdawnictwo dóbr królewskich za Zygmunta I*, Przegląd historyczny, t. 44, z. 3, Warszawa 1953, s. 286.

¹¹ Juliusz Makarewicz, *Polskie prawo karne, Część ogólna*, Książnica Polska, Tow. Nauczycieli Szkół Wyższych, Lwów - Warszawa 1919, s. 272.

¹² Por. Cesare Beccaria, *O przestępstwach i karach*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1959 r., s. 131.

przestępstw popełnionych przez głowę rodziny¹³. Słusznie zauważył Juliusz Makarewicz, że prawnik XVII w. nie umiał sobie wytłumaczyć przeżytku epoki, kiedy to rozjuszony tłum niszczył dom wraz z osobą sprawcy, jego dobytkiem i domownikami¹⁴. Juliusz Makarewicz także zauważył, że w XVII-XVIII wieku nastąpiły zmiany w sposobie tłumaczenia zasadności stosowania kary konfiskaty mienia, chciano sprawę ubrać w szatę więcej nowożytną, chciano zaznaczyć, że dotyka się sprawcę przez to, że mu się nie pozostawia przyjemności, czy pociechy pozostawienia mienia rodzinie¹⁵. Tego typu konfiskata majątku stosowana była w przypadku popełnienia przestępstw przeciwko państwu, religii, walucie albo sił zbrojnych państwa. Zbiór praw sądowych Andrzeja Zamoyskiego¹⁶ jako najsurowszą wśród kar majątkowych wskazywał konfiskatę całości lub części majątku. Twórcy tego zbioru przewidzieli także możliwość przepadku przedmiotów służących do popełnienia przestępstwa bądź uzyskanych w jego wyniku. Dobra skonfiskowane przestępcom podlegały dyspozycji króla¹⁷. Według Zbioru praw sądowych Andrzeja Zamoyskiego karę konfiskaty majątku przewidziano w przypadku popełnienia jednego z 16 przestępstw publicznych¹⁸. Kara ta z reguły orzekana była wraz z karą śmierci, czasami z karą pozbawienia wolności bądź wygnania. Konfiskata majątku występująca łącznie z karą śmierci miała najczęściej charakter odszkodowawczy dla sukcesorów pokrzywdzonego, rzadziej przeznaczona była na cel publiczny¹⁹. Zbiór praw sądowych przewidywał także nieunormowaną wcześniej karę przepadku przedmiotów związanych z przestępstwem bądź służących do ich popełnienia. Była to kara dodatkowa, która mogła być wymierzona obok kary pozbawienia wolności i kar pieniężnych. Podlegały temu towary sprzedawane z naruszeniem przepisów w obrocie handlowym, rzeczy będące przedmiotem przemytu, paserstwa i paszkwilu²⁰. Projekt Kodeksu Stanisława Augusta z lat 1791-1792 przewidywał zniesienie kary

¹³ Tamże, s. 132.

¹⁴ Juliusz Makarewicz, *Polskie prawo karne ...*, s. 207.

¹⁵ Tamże, s. 270-271.

¹⁶ Zbiór opracowany na zlecenie sejmu w latach 1776-1778, odrzucony przez sejm w roku 1780, miał być podstawą reformy stosunków społecznych, gospodarczych i ustrojowych. Twórcy Zbioru to: Andrzej Zamoyski, Joachim Litawor Chreptowicz, Krzysztof Hilary Szembek, Józef Wybicki, Antoni Rogalski, Michał Węgrzecki.

¹⁷ Ewa Borkowska - Bagińska, *Zbiór praw sądowych Andrzeja Zamoyskiego*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im Adama Mickiewicza w Poznaniu, Poznań 1986, s. 295.

¹⁸ Tamże, s. 295 - Kara ta orzekana była w przypadku obrazu majestatu, zdrady, rebelii, fałszowania pieniędzy, kradzieży skarbu publicznego, niezgodnego z prawem udzielania ślubu Żydom, apostazji i tworzenia nowych sekt, zabójstwa w ramach tak zwanego samosądu, zabójstwa w pojedynkę oraz w związku z niesłusznym oskarżeniem o obrazę majestatu i zdradę, zabójstwa połączonego z ucieczką sprawcy za granicę, zranienia podczas kradzieży, kradzież z włamaniem przez szlachcica i sprzedaż człowieka za granicę.

¹⁹ Tamże, s. 295.

²⁰ Tamże, s. 296.

konfiskaty mienia. Jednak okres powstania kościuszkowskiego to czas wprowadzenia prawem insurekcyjnym przepisów prawa karnego materialnego²¹, które obok takich sankcji karnych jak kara śmierci czy kara więzienia, przewidywały także karę konfiskaty majątku i przepadek części majątku. Operowanie karami śmierci oraz konfiskaty majątku, karami już wówczas zwalczanymi przez reprezentantów szkoły humanitarnej prawa karnego, wynikało jednak nie tyle z hołdowania starym ideom, co wiązało się z wagą czynów, zwłaszcza stanowiących zbrodnię kraju w latach 1792-1794, a także z całokształtem sytuacji politycznej Polski²². Zatem podobnie jak w wiekach XII-XVII kara konfiskaty majątku miała ponownie służyć celom politycznym (zwalczanie przeciwników politycznych, a wcześniej karanie tych, którzy nie wsparli króla w boju), ale także i wspomóc finansowo powstanie (wcześniej króla). W czasach powstania kościuszkowskiego z jednej strony Skarb Państwa był ubogi, a w wyniku stosowania kary konfiskaty majątku można było go zasilić, a z drugiej strony, głośne już były postulaty humanitaryzmu, przez to zwrócono uwagę, że kara konfiskaty majątku dotyka nie tylko sprawcę, ale także całą jego rodzinę. Wspomniane przepisy okresu powstania kościuszkowskiego przewidywały także przejście majątku w sekwestr, co było pewnego rodzaju środkiem zabezpieczającym. Była to forma represji i obejmowała obowiązek złożenia prezentów i pieniędzy pobranych od mocarstw obcych, obowiązek zwrotu pensji urzędniczych ministrów i urzędników mianowanych przez sejm grodzieński 1793 roku²³. Podkreślenia wymaga fakt, że o ile organy ścigania jak i wymiaru sprawiedliwości okresu powstania kościuszkowskiego cechował głęboki humanitaryzm w zakresie orzekania kary śmierci, podkreślano bowiem, że sędziowie przy wymiarze kary powinni uwzględniać warunki cechujące sprawcę, a zatem jego pochodzenie z ludu, ubóstwo, brak wykształcenia, czy też stopień nasilenia złej woli sprawcy, a więc czy działał pod przymusem czy z dobrej woli, czy brał wynagrodzenie za swoje działanie, to jednak kara w tym okresie miała też cechy utylitarne, miała bowiem służyć finansowaniu powstania. Ta cecha kary widoczna była w dość częstym szafowaniu karą konfiskaty majątku na rzecz potrzebującego dochodów skarbu powstańczego²⁴. Jednak mimo dość częstego stosowania kary konfiskaty majątków, w myśl zasady indywidualnej odpowiedzialności, stosując

²¹ Patrz. Akt powstania narodu z 24 marca 1794 roku, Organizacja sądów kryminalnych wojewódzkich z wyszczególnieniem zbrodni i kar 3 czerwca 1794 rok, Universale jakobinów z 24 kwietnia 1794 roku, przepisy dla Sądu Kryminalnego Generalnego w Wilnie z 10 maja 1794 roku.

²² Adam Lityński, Sądy i Prawo w Powstaniu Kościuszkowskim, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk 1988, s. 60.

²³ Tamże, s. 60.

²⁴ Tamże, s. 63.

zagrożenie karą konfiskaty majątku najpierw praktyka, a potem prawo stanowione zgodnie przyjęły zasadę zabezpieczenia praw majątkowych małżonki skazanego oraz spadkowych dzieci, a także należności służby i wierzytelności osób trzecich²⁵. Do rozbiorów Polski konfiskata stanowiła ważny instrument polityki karnej, jak i fiskalnej państwa²⁶ i było to głównym podłożem stosowania jej przez stulecia.

Przepisy obowiązujące na ziemiach polskich w czasach zaborów, gdy obowiązywały ustawodawstwa państw zaborczych tj. Prus, Austrii i Rosji, traktowały instytucję przypadku jako środek represji karnej oraz jako środek zabezpieczający. Pod rządami kodyfikacji karnych państw zaborczych, zaczęto też wskazywać na prewencyjną rolę przypadku. Na terenie zaboru austriackiego obowiązywał Zbiór Ustaw o Karach dla Galicji Zachodniej z 17 czerwca 1796 roku, a następnie Kodeks karny z 1803 roku i późniejszy z 1852 roku. Akty te nie przewidywały kary konfiskaty majątku, ale przewidywały karę przypadku towarów, rzeczy sprzedanych lub narzędzi. Kara ta była połączona z karą aresztu lub grzywny i można było ją orzec zarówno za występki, jak i wykroczenia. Specyficzna forma tej kary przewidziana była w art. 104 ustawy o zbrodniach, występkach i przekroczeniach z 1852 roku²⁷ - był to przypadek podarunku lub jego wartości za zbrodnie łapownictwa i nakłaniania do nadużycia władzy urzędowej. Na terenach zajmowanych przez Prusy obowiązywało Powszechne Prawo Kryminalne dla Państw Pruskich z 1794 roku, które za przestępstwo zdrady głównej oraz za inne przestępstwa przeciwko państwu, jak zdrada kraju pierwszej klasy, przywłaszczenie bezprawne praw państwa oraz usunięcia się od służby wojskowej, przewidywało karę utraty majątku. Kara ta została zniesiona ustawą z 11 marca 1850 roku. Dwa kolejne Kodeksy karne tj. z 14 kwietnia 1851 roku oraz z 31 maja 1870 roku (przekształcony ustawą z 15 maja 1871 roku w Kodeks Karny Rzeszy Niemieckiej), także nie przewidywały kary konfiskaty majątku, a przewidywały jedynie jako karę dodatkową, karę konfiskaty przedmiotów, które bądź stały się wytworem zbrodni lub występku z winy umyślnej, bądź posłużyły lub były przeznaczone do służenia za narzędzie do spełnienia takich przestępstw oraz jej drugą formę - uczynienie nieprzydatnymi wszystkich egzemplarzy pism lub innego utworu drukowanego o treści karalnej oraz wszystkich płyt i form służących do ich

²⁵ Tamże, s. 64.

²⁶ Anna Czesława Czwojda, *Przypadek korzyści majątkowej w polskim prawie karnym*, Uniwersytet Wrocławski Wrocław 2018, s. 109.

²⁷ Ustawa o zbrodniach, występkach i przekroczeniach z 1852 roku, <http://dlibra.umcs.lublin.pl/dlibra/docmetadata?id=12801&from=publication, /dostęp: 01.03.2019/>.

wykonania²⁸. Odmienna sytuacja była na ziemiach zaboru rosyjskiego. Wprawdzie Ustawa Konstytucyjna Królestwa z 27 listopada 1815 roku gwarantowała niewprowadzanie w przepisach prawa kary konfiskaty mienia, jednakże z uwagi na sytuację polityczną, przywrócono tę karę wobec uczestników powstania listopadowego, a w późniejszym okresie wobec uczestników powstania styczniowego. Dopiero Kodeks karny rosyjski z 1903 roku nie przewidywał w katalogu kar, kary konfiskaty mienia. Kodeks ten jednak regulował kwestię przypadku podobnie jak Kodeks karny dla Rzeszy Niemieckiej, aczkolwiek bardziej rygorystycznie podchodził do kwestii zakresu przedmiotów ulegających przypadkowi i zniszczeniu, ujmując jako przedmiot przypadku wszelkie przedmioty, których nie wolno wyrabiać, sprzedawać, mieć przy sobie lub przechowywać, jeśli należą do sprawcy lub uczestnika. Na tych samych zasadach przypadkowi podlegały rzeczy, które były przeznaczone lub służyły do popełnienia przestępstwa i inne przedmioty, o ile wynikało to z ustawy²⁹. Kodeks karny rosyjski z 1903 roku przewidywał także instytucję, znaną w późniejszych ustawodawstwach jako środek zabezpieczający, a mianowicie w art. 38 tegoż kodeksu ustawodawca przewidział, że w sytuacji uniewinnienia lub zwolnienia od kary oskarżonego albo też w razie umorzenia lub wstrzymania procesu karnego, sąd mógł orzec przepadek³⁰.

Instytucja przypadku mienia znana jest ustawodawstwu polskiemu od wielu lat, jednak kształt tej instytucji uzależniony był w dużej mierze od panującego ustroju politycznego, czyli od warunków politycznych w jakich znajdowała się Polska w danym okresie. Biorąc pod uwagę czasy dwudziestolecia międzywojennego i II wojny światowej, zauważyć można, że Kodeks karny z 1932 roku zawierał bardzo nowoczesne i liberalne jak na ten czas przepisy, a w tym także przepisy dotyczące kary przypadku. Natomiast regulacje zawarte w dekretach wydanych w okresie II wojny światowej oraz bezpośrednio po jej zakończeniu, dotyczące instytucji przypadku, miały na celu zwalczanie osób sympatyzujących z państwem niemieckim oraz przeciwników politycznych oraz miały na celu pozbawianie tych osób środków finansowych. Kara ta przewidziana była w ustawach szczegółowych o ściśle określonym celu antymilitarnym, przez co zyskała miano skutecznego, zdaniem ustawodawcy, instrumentu wrażliwego na sytuację polityczno – społeczną w kraju³¹. Na cel tych ustaw, wskazują już same nazwy dekretów

²⁸ E. Krzymuski, *System prawa karnego ze stanowiska nauki i trzech kodeksów obowiązujących w Polsce*, Kraków 1921, s. 232.

²⁹ K. Postulski, M. Siwek, *Przepadek w polskim prawie karnym*, Zakamycze 2004, str. 21-22.

³⁰ Tamże, str. 22.

³¹ Anna Czesława Czwojda, *Przepadek korzyści majątkowej ...*, s. 112.

wydanych w czasie II wojny światowej jak np. dekret o wymiarze kary, czy też dekret o ochronie Państwa, bądź też dekret o środkach zabezpieczających. W okresie panowania ustroju komunistycznego w Polsce, zadanie tej instytucji skupiało się na zwalczaniu przeciwników politycznych, poprzez pozbawienie ich majątku. Temu celowi służyła kara konfiskaty mienia widoczna w szeregu szczególnych ustawach, uchwalanych obok formalnie nadal obowiązującego Kodeksu karnego z 1932 r. I co ważne w kontekście dalszych rozważań, ten restrykcyjny środek karny był także ujęty w katalogu kar dodatkowych Kodeksu karnego z 1969 r. I niewątpliwie z uwagi na ugruntowanie ustroju socjalistycznego w tym okresie, celem tego środka nie było już wyłącznie zwalczanie przeciwników narzuconego Polsce ustroju. W doktrynie prezentowano słuszny pogląd, że konfiskata mienia jest to najbardziej dotkliwa kara majątkowa, posiada więc wyraźną przewagę elementów represyjnych³².

Kodeks ten przewidział jeszcze jedną karę dodatkową o charakterze ekonomicznym, a mianowicie przepadek rzeczy. Instytucja ta występowała w czterech postaciach, tj. przypadku *instrumenta sceleris*, przypadku *producta sceleris*, przypadku przedmiotów, których posiadanie, wytwarzanie, obrót lub przewóz stanowi przestępstwo, przypadku urządzeń przedsiębiorstwa i towarów stanowiących własność sprawcy. Dopiero zatem twórcy Kodeksu karnego z 1969 r. wyraźnie rozgraniczyli desygnaty pojęć: konfiskata mienia i przepadek mienia. Zmiany ustrojowe jakie nastąpiły w Polsce w 1989 roku, miały także zdecydowany wpływ na regulację instytucji przepadku. Choć w zakresie przepadku mienia dokonane zmiany były marginalne, to niezwykle istotna była zmiana w zakresie konfiskaty mienia. Instytucja to bowiem została zniesiona na mocy art. 2 ustawy z dnia 23 lutego 1990 roku o zmianie Kodeksu karnego i niektórych innych ustaw³³. Wprowadzony ustawą z dnia 6 czerwca 1997 roku Kodeks karny obowiązuje do dnia dzisiejszego. Jednak przez ponad 20 lat obowiązywania przepisów tej regulacji, w zakresie instytucji przepadku mienia, dokonany został szereg bardzo istotnych zmian. Nowe unormowania wprowadzone zostały z różnych powodów, ale główne z nich to konieczność dostosowania polskich przepisów prawnych do standardów unijnych. Nie można jednak umniejszać roli woli, jaka przyświecała ustawodawcy przy wprowadzaniu zmian w zakresie regulacji instytucji przepadku mienia, a mianowicie chęci skutecznej walki z rozwijającą się przestępczością krajową i międzynarodową w zakresie handlu ludźmi,

³²Andrzej Marek, Alicja Grześkowiak, Marian Filar, *Zarys prawa polskiego*, Wyd. III, UMK skrypty i teksty pomocnicze, Toruń 1978, s. 163.

³³ Ustawa z dnia 23 lutego 1990 roku o zmianie Kodeksu Karnego i niektórych innych ustaw, Dz. U. z 1990 r., nr 14, poz. 84.

narkotykami, tudzież z szeroko pojętą przestępczością gospodarczą. Pierwotne regulacje instytucji przepadku mienia zawarte w przepisach Kodeksu karnego 1997 roku, były niewystarczające i nie pozwalały organom ścigania na skuteczną walkę z rozwijającą się przestępczością. Ponieważ pieniądze są dla przestępczości tym, czym jest krew dla organizmu człowieka, dlatego przez odebranie ich przestępczości zamierza się ją trafić w najslabszy punkt³⁴, a państwo zobowiązane jest wprowadzić do systemu prawnego takie instrumenty, aby skutecznie pozbawiać sprawców korzyści uzyskiwanych z przestępstwa.

Celem pracy jest wskazanie karnoprawnej problematyki pozbawienia korzyści majątkowych osiąganych z przestępstw. Ustawodawca przez 100 lecie Niepodległej Polski dokonał szeregu zmian w uregulowaniu tej instytucji. W literaturze przedmiotu brak jest ujęcia tej tematyki jako osobnego opracowania, w którym omówione byłyby bieżące regulacje. Autorzy publikacji w fachowych czasopismach odnoszą się jedynie do poszczególnych przypadków, analizując poszczególne przepisy prawa. Brak jest w literaturze przedmiotu odniesień do problematyki zabezpieczenia majątkowego na etapie postępowania karnego oraz omówienia tej problematyki w aspekcie procesu wykonawczego. Tematem pracy doktoranckiej będzie analiza zagadnień dotyczących instytucji przepadku mienia. Problematyka ta jest bardzo złożona, a z uwagi na jej skomplikowany charakter wymaga dogłębnej analizy zarówno powszechnie obowiązujących przepisów, jak i orzecznictwa, piśmiennictwa oraz stanowiska doktryny. Przedmiotowa praca ma na celu omówić obecnie obowiązujące przepisy, a także kompleksowo wskazać jakie uregulowania funkcjonowały w latach poprzednich. Założeniem pracy jest nie tylko omówienie obowiązujących przepisów prawnych, ale przede wszystkim podjęta zostanie próba zwrócenia uwagi na problemy występujące na etapie postępowania przygotowawczego, które to uniemożliwiają skuteczne zabezpieczenie majątku podlegającego przepadkowi. Przepisy prawa to jedno, a czymś zupełnie innym jest wyegzekwowanie stosowania tego prawa. Instytucja przepadku mienia jest instytucją charakterystyczną, zobowiązuje ona bowiem organy państwa do działania, które polegać powinno na odpowiednim wykonaniu czynności procesowych, tak aby umożliwić sądowi nie tylko samo orzeczenie przepadku, ale dać także możliwość wykonania tego orzeczenia.

Problematyka z tym związana jest bardzo złożona. Aby bowiem ustalić, a w efekcie zabezpieczyć majątek sprawcy, który miałby podlegać przepadkowi, konieczna jest nie

³⁴ M. Prengel, *Nowa strategia Unii Europejskiej w walce z przestępczością - rozszerzone możliwości konfiskaty mienia*, PUE 2003, nr 3, s. 7-8.

tylko wzmoczona praca Policji, ale także współdziałanie tej instytucji z innymi organami państwa, jak chociażby z Generalnym Inspektorem Informacji Finansowej. Ale poza dyskusją jest fakt, że w aktualnej rzeczywistości, przestępczość zorganizowana generuje znaczne korzyści majątkowe. Stąd też za racjonalne należy uznać stanowisko, że pozbawienie korzyści uzyskiwanych z przestępstw, może być bawet bardziej efektywne niż kary pozbawienia wolności³⁵. W pracy podjęta zostanie próba odpowiedzi na pytanie, na jakim płaszczyźnie dana współpraca funkcjonuje dobrze, co utrudnia przekazywanie informacji, jaki wpływ na skuteczne zabezpieczenie majątku, ma czas przekazania danych informacji organom ścigania. W obecnym świecie, w dobie wszechobecnego Internetu, gdy przekazanie pieniędzy z konta na konto to kwestia kilku sekund, czas przekazywania informacji pomiędzy organami jest niezwykle istotny³⁶. Szybkość i sprawność działania organów państwowych w tym zakresie ma decydujące znaczenie dla skuteczności dokonania zabezpieczeń majątkowych, a przez to skuteczne wykonanie orzeczonego przez sąd przepadku mienia.

Praca składa się z 5 rozdziałów, wstępu, zakończenia oraz bibliografii. Pierwszy rozdział poświęcony jest rysowi historycznemu. W rozdziale tym opisano uregulowania instytucji przepadku w kolejnych Kodeksach karnych oraz ustawach i dekretach obowiązujących w Polsce po odzyskaniu niepodległości. Wskazano na rozwój tej instytucji oraz wpływy uwarunkowań politycznych na jej kształtowanie. Szczególną uwagę zwrócono na zawilosci terminologiczne związane z posługiwaniem się zamiennie przez ustawodawcę pojęciami „konfiskata mienia”, „przepadek mienia” czy też „przepadek majątku”. Wskazano na różnice wynikające z kontekstu przepisów, w których użyto poszczególne terminy.

Wzrost przestępczości międzynarodowej miał istotny wpływ na rozwój międzynarodowych standardów prawnych. Ponadto wstąpienie Polski do Unii Europejskiej także miało wpływ na kształtowanie poszczególnych instytucji prawnych polskiego prawa karnego. Walka na polu międzynarodowym z terroryzmem, handlem ludźmi, praniem pieniędzy wymusiła na państwach członkowskich przyjęcie wypracowanych uregulowań prawnych w tym także dotyczących instytucji przepadku, co wpłynęło znacząco na zmianę

³⁵ H. Nelen, *Hit them where it hurts most ?*, Crime, Law & Social Change, 2004, vol. 41, s. 517. Zob. także A. Marek, *Problematyka przepadku korzyści pochodzących z przestępstwa – aktualny stan prawny i projekty zmian nowelizacyjnych*, Apelacja Gdańska – wydanie specjalne, 1/2003, s. 5.

³⁶ D.A. Chaikin, *Money Laundering: An Investigatory Perspective*, Criminal Law Forum 1991, vol. 2, no. 3, s. 489, który już w 1991 r., a więc na długo przed szeroką bankowością internetową wskazywał, że w samych USA dzienna wartość transakcji bankowych to 1 miliard dolarów, a liczba przelewów bankowych oscylowała każdego dnia wokół liczby 400.000.

przepisów prawnych w polskim prawie karnym. Także rozwój gospodarczy świata wymusił na ustawodawcy wprowadzenie szeregu zmian w regulacji instytucji przepadku. Ostatnie 20 lat to czas ogromnych zmian w uregulowaniu tej instytucji, dlatego też zmianom tym poświęcono rozdział drugi.

W opracowaniu w rozdziale trzecim omówiono aktualne uregulowanie instytucji przepadku w polskim prawie karnym. Analizie poddano obowiązujące przepisy dotyczące przepadku owoców przestępstw i przepadku korzyści. Wskazano na różnice w tych instytucjach. Omówiono przepadek równowartości uzyskanych korzyści, a także problematykę domniemań prawnych. W rozdziale tym skupiono uwagę na odrębne uregulowanie przepadku przedmiotów związane z przestępstwem prania brudnych pieniędzy. Nie pominięto nowego rozwiązania w polskim prawie karnym, a mianowicie przepadku przedsiębiorstwa. Wskazano na cele jakie przyświecały ustawodawcy oraz motywy działania, którymi kierował się ustawodawca wprowadzając nowe regulacje.

Kolejny rozdział dotyczy praktycznego wykonania obowiązujących przepisów prawnych. W rozdziale tym omówiono problematykę zabezpieczenia majątkowego w postępowaniu karnym, zarówno jeśli chodzi o zabezpieczenie na poczet przepadku korzyści jak i na poczet przepadku równowartości korzyści. Wskazano w tym miejscu na uprawnienia przysługujące poszczególnym organom procesowym, mające istotny wpływ na sprawne i efektywne ustalanie składników majątkowych sprawców. W tej części pracy uwzględniono także kwestie wykonania orzeczonego przepadku i przeanalizowano problemy jakie pojawiają się na etapie wykonania orzeczonego przez sąd przepadku.

Na koniec pracy podjęto próbę oceny efektywności tej instytucji w polskim prawie karnym. Istotnym elementem pracy jest zweryfikowanie na ile przyjęte przez ustawodawcę rozwiązania są skuteczne i pozwalają efektywnie realizować cele, które przyświecały twórcom tych przepisów. Ocenie poddano przyjęte w polskim prawie rozwiązania prawne.

Pracę napisano przy wykorzystaniu metody formalno - dogmatycznej, gdyż jej istotą jest omówienie prawnokarnej problematyki pozbawienia sprawców korzyści majątkowych uzyskanych z przestępstwa. Dokonano analizy przepisów karnych, orzecznictwa i doktryny. Praca ma także na celu wskazać genezę rozwoju instytucji przepadku, w tym zakresie wykorzystano metodę historyczno - prawną.

Praca obejmuje stan prawny na dzień 01.06.2023 roku.

Rozdział I

Rys historyczny problematyki przepadku korzyści w polskim prawie karnym

1.1 Przepadek w Kodeksie karnym z 1932 roku i przepisach szczególnych

Dwudziestolecie międzywojenne to nie tylko czas budowania po ponad 100 letnim okresie zaborczym, państwa polskiego, ale także czas dużych wyzwań dla polskiej myśli prawniczej. Rola ustawodawcy polegała na jak najszybszym wypracowaniu wspólnych zasad i norm prawnych. W latach 1918-1939 były dwa okresy kiedy to uwarunkowania polityczne wymusiły na ustawodawcy wprowadzenie kary konfiskaty majątku. Pierwszy okres to czas bezpośrednio po odzyskaniu niepodległości, czyli lata 20-te XX wieku, kiedy to wprowadzenie kary konfiskaty majątku podyktowane było zwalczaniem zjawiska lichwy wojennej, a drugi to czas przed wybuchem II wojny światowej czyli rok 1939, kiedy to kara ta miała powstrzymać przed przechodzeniem na stronę wroga.

W 1920 roku weszła w życie ustawa z 2 lipca 1920 r. o zwalczaniu lichwy wojennej, której przepisy dawały sędziemu możliwość dodatkowego orzeczenia kary konfiskaty majątku w przypadku skazania na kary ciężkiego więzienia lub kary śmierci, za określone w ustawie przestępstwa: 1) pozbycia lub dostarczenia za granicę, bez zezwolenia i w celach zysku, przedmiotów powszechnego użytku, 2) pędzenia bez zezwolenia napojów wyskokowych, w celach zarobkowych, 3) uczynienie niezdatnymi do spożycia lub dopuszczenia do zepsucia środków żywnościowych, 4) spekulacji, 5) niszczenia lub uszkodzenia przedmiotów i przez to czynienia niezdatnymi do użytku ze świadomością, że przyczyni się to do zmniejszenia podaży przedmiotów powszechnego użytku, 6) inne nieuczciwe machinacje mogące wywołać lub utrzymać zwyżkę cen przedmiotów powszechnego użytku, 7) uczestnictwo w zмовie lub w związku mającym na celu

przestępstwa wymienione w pkt. 1 i 3 - 6 oraz przestępstwo żądania nadmiernych cen lub świadczeń wzajemnych za przedmioty powszechnego użytku, 8) nakłanianie do wymienionych wyżej przestępstw, 9) popełnienie wyżej wymienionych czynów w warunkach recydywy³⁷. Ustawodawca w ustawie o zwalczaniu lichwy wojennej zastosował trzy rodzaje pojęć kary dodatkowej przepadku/konfiskaty ujętych w dwóch znaczeniach:

1. W art. 33 przewidziano obligatoryjność orzeczenia konfiskaty przedmiotów, do których przestępstwo się odnosiło, jeśli należał do winnego, lub też konfiskatę wartości tychże przedmiotów. W przepisie tym, ustawodawca używał wprawdzie pojęcia konfiskata, jednak wskazywał wprost, że chodzi o przedmioty mające związek z przestępstwem, a zatem używał tego pojęcia w rozumieniu instytucji przepadku przedmiotów i narzędzi. Przyjęte zostało tam także rozwiązanie nie znane kolejnym regulacjom prawnym, a mianowicie, zamiana kary konfiskaty w przypadku niemożności jej ściągnięcia na karę pozbawienia wolności. Przewidziano także możliwość orzeczenia konfiskaty przepadku przedmiotów przestępstwa w przypadku, gdy nie należały do sprawy.
2. W art. 34 ustawodawca wprowadził możliwość orzeczenia obowiązku zapłaty na rzecz Skarbu Państwa kwoty, odpowiadającej wysokości nieprawnej korzyści uzyskanej z przestępstwa. Przy czym ustawodawca rozciągnął ten obowiązek zapłaty na osoby trzecie, które uzyskały korzyść majątkową, jeżeli osoby te wiedziały, że sprawca zamierzał ukryć majątek lub mogły się tego domyślać.
3. W art. 38 ustawodawca przewidział fakultatywność orzeczenia na rzecz Skarbu Państwa konfiskaty całego majątku skazanego, nabytego do dnia prawomocności wyroku. W tej regulacji przewidziano karę konfiskaty całego majątku skazanego, a pochodzenie majątku było bez znaczenia. Biorąc pod uwagę fakt, że związek majątku z przestępstwem nie miał znaczenia, regulacja ta wskazywała na instytucję konfiskaty mienia (majątku) i nie miała związku z instytucją przepadku.

W tych dwóch pierwszych ujęciach kara konfiskaty i obowiązku zapłaty nieprawnej korzyści w swej konstrukcji przypominała późniejszą karę przepadku przedmiotów

³⁷ Irena Rzeplińska, *Konfiskata mienia, Studium z historii polityki kryminalnej*, Warszawa 1997, str. 29.

i narzędzi przestępstwa uzyskanych w wyniku przestępstwa. Dotyczyła bowiem mienia, które miało ścisły związek z popełnionym przestępstwem. Można by się zastanowić czy „obowiązek zapłaty” stanowił w swej konstrukcji karę przypadku przedmiotów czy pierwowzór przypadku równowartości korzyści uzyskanych w wyniku przestępstwa. Biorąc pod uwagę całość uregulowania przewidzianego w omawianym dekrete, skłonna jestem przychylić się do stwierdzenia, że „obowiązek zapłaty” stanowił pierwszą w ustawodawstwie polskim regulację instytucji przypadku równowartości korzyści uzyskanych w wyniku przestępstwa. Za taką interpretacją, przemawia fakt, że w kolejnych artykułach tegoż dekretu ustawodawca przewidział zarówno przepadek przedmiotów pochodzących z przestępstwa oraz ich równowartości, nazywając tą karę konfiskatą przedmiotów lub ich równowartością, a także konfiskatę całego majątku skazanego. Tym samym skoro przepadek przedmiotów pochodzących z przestępstwa został uregulowany w innym artykule, więc przepis art. 34 ustawy o zwalczaniu lichwy wojennej odnosił się do przypadku korzyści uzyskanych w wyniku przestępstwa lub ich równowartości. Taki rodzaj kary był nowym rozwiązaniem na gruncie polskiego prawa karnego, jednak przez wiele kolejnych dziesięcioleci nie był wykorzystywany przy kodyfikacji prawa.

Omawiana ustawa o zwalczaniu lichwy wojennej wprowadziła w art. 33 dodatkowe rozwiązania, a mianowicie możliwość orzeczenia konfiskaty przedmiotów pochodzących z przestępstwa, nawet jeśli nie należały one do sprawy. Niezależnie od stopnia świadomości posiadacza tych przedmiotów, co do pochodzenia danych przedmiotów, w sytuacji, gdy pochodziły one z przestępstwa, sąd mógł orzec ich konfiskatę. Ustawa wprowadziła także możliwość zmiany orzeczenia w zakresie orzeczenia konfiskaty równowartości przedmiotów. W sytuacji, gdy już po wydaniu wyroku skazującego okazywało się, że wykonanie orzeczonej konfiskaty przedmiotów było niemożliwe, sąd pierwszej instancji miał obowiązek orzec osobną uchwałą (decyzją) konfiskatę równowartości. Na tą uchwałę (decyzję) w ciągu 14 dni można było złożyć zażalenie do sądu przełożonego, którego rozstrzygnięcie było ostateczne. Ponadto jeżeli nie można było wyegzekwować konfiskaty równowartości wartości przedmiotów, sąd miał obowiązek orzec zastępczą karę pozbawienia wolności. Zatem ustawodawca bezwzględnie dążył do pozbawienia sprawców przedmiotów przestępstwa, bowiem przewidział obowiązek orzeczenia przez sąd zamianę w określonej sytuacji przypadku przedmiotów na przepadek ich równowartości, a następnie obowiązek orzeczenia zastępczej kary pozbawienia wolności, która w zależności od uznania sędziego, mogła być orzeczona

do 3 miesięcy, jeżeli wobec sprawy nie orzeczono kary pozbawienia wolności lub w wysokości do najwyższego wymiaru kary pozbawienia wolności przewidzianego za dane przestępstwo, jeżeli taka kara została wcześniej orzeczona. W ten sposób ustawodawca zaostrzał wymiar kary pozbawienia wolności w przypadku niemożności wyegzekwowania należności wynikających z orzeczonego przepadku. Takie samo rozwiązanie przewidziane było w art. 35 omawianej ustawy w sytuacji niemożności ściągnięcia od sprawcy zasądzonej konfiskaty korzyści uzyskanej z przestępstwa. To rozwiązanie nie zostało powielone w żadnym późniejszym kodeksie czy innym akcie prawnym. Ponadto w art. 34 wspomnianej ustawy przewidziano możliwość orzeczenia obowiązku zapłaty korzyści uzyskanych w wyniku przestępstwa przez osoby, które takową korzyść uzyskały mimo, że same nie popełniły przestępstwa. Odpowiedzialność tych osób była solidarna, jednak ustawodawca uzależnił odpowiedzialność od wartości uzyskanej korzyści w chwili jej otrzymania przez poszczególne osoby. Oznaczało to, że osoby które uzyskały korzyść z przestępstwa odpowiadały solidarnie ze sprawcą co do wysokości uzyskanej przez siebie korzyści z przestępstwa. W sytuacji, gdy korzyść ta była przedmiotem darowizny, a nabywca był w dobrej wierze, to obdarowany odpowiadał jedynie do wysokości wzbogacenia, które jeszcze posiadał. O ile orzeczenie obowiązku zapłaty wobec osób trzecich było fakultatywne, to już orzeczenie takiego obowiązku wobec sprawcy było obligatoryjne. Aczkolwiek ustawodawca w art. 34 ust. 5 niniejszej ustawy przewidywał, że można całkowicie odstąpić od orzeczenia obowiązku zapłaty jeżeli uzyskana korzyść była nieznaczna. Tym samym widać, że przewidywano wyjątki w zakresie obligatoryjności orzekania.

W ustawie o zwalczaniu lichwy wojennej przewidziany był zakaz orzekania kary grzywny i konfiskaty wartości przedmiotów, do których przestępstwo się odnosiło, lub kwoty, odpowiadającej wysokości nieprawnej korzyści uzyskanej z przestępstwa³⁸ w sytuacji gdy orzeczono konfiskatę całego majątku. Ustawodawca wprowadził wykaz przedmiotów wolnych od konfiskaty - były to ruchomości lub gotówka potrzebne do utrzymania przez okres trzech miesięcy skazanego lub osób, które miał on obowiązek utrzymywać. To rozwiązanie nie zostało przejęte przez ustawodawcę w późniejszych regulacjach przewidujących karę konfiskaty majątku. W ustawie o zwalczaniu lichwy wojennej, przewidywano także możliwość samoistnego orzeczenia kary konfiskaty przedmiotów, jeżeli nie było możliwości skazania sprawcy. Ustawa nie określała co należy

³⁸ Irena Rzeplińska, *Konfiskata mienia, Studium z historii...*, str. 29.

uznać za „niemożność skazania sprawcy”, wobec powyższego w tym zakresie należało odnieść się do obowiązujących w tym czasie na ziemiach polskich przepisów Kodeksu karnego, a obowiązywały aż trzy takie kodeksy, w każdym zaborze właściwy dla państwa zaborczego. Zarówno na ziemiach zaboru rosyjskiego³⁹ jak i pruskiego⁴⁰, w obowiązujących przepisach przewidziano niemożność przypisania winy osobie, która z uwagi na chorobę umysłową nie mogła rozeznaczyć znaczenia swojego czynu albo nie osiągnęła określonego w danych kodeksach wieku (odpowiednio 10 i 12 lat). Natomiast kodeks austriacki wskazywał jedynie na okoliczności, które mogły łagodzić wymiar kary, wśród nich wskazując także chorobę umysłową i graniczny wiek sprawcy określony na 20 lat. Kodeks austriacki⁴¹ przewidywał jednak wiele sytuacji, które miały wpływ na złagodzenie wysokości kary. Okoliczności te miały jedynie wpływ na złagodzenie orzekanej kary, a nie na odstępnie od jej wymierzenia. W myśl przytoczonych kodeksów przyjęć należy, że niemożność skazania sprawcy wynikała z niemożności przypisania jemu winy czyli uznania, że działał w warunkach niepoczytalności lub nie osiągnął przewidzianego przez prawo wieku (i innych okoliczności wskazanych z poszczególnych kodeksach). W przepisie art. 37 ust. 3 ustawy o zwalczaniu lichwy wojennej mowa była o tym, że przed podjęciem decyzji o orzeczeniu konfiskaty przedmiotów związanych z przestępstwem lub ich równowartości oraz równowartości uzyskanej z przestępstwa korzyści, sąd winien w miarę możliwości umożliwić osobom zainteresowanym złożyć wyjaśnienia osobiście lub poprzez pełnomocników. Wskazywało to, że przyjęte przez ustawodawcę w ustawie o zwalczaniu lichwy wojennej w art. 37 ust. 1 określenie „gdy ściganie winnego nie da się skutecznie” odnosiło się do sytuacji, gdy sprawcy nie można było przypisać winy.

Niepraktykowane w późniejszym ustawodawstwie rozwiązaniem przewidzianym przez ustawę o zwalczaniu lichwy wojennej była możliwość orzeczenia np. art. 33 tejże ustawy, konfiskaty przedmiotów pochodzących z przestępstwa oraz ich równowartości w drodze wydanego nakazu karnego. Nakaz ten wydać mógł Okręgowy Urząd walki z lichwą za określone przestępstwa jeżeli uznano, że wystarczające będzie orzeczenie kary aresztu do jednego miesiąca oraz alternatywnie lub łącznie kary grzywny. W drodze takiego nakazu karnego można było orzec także karę konfiskaty. Jednak

³⁹ Kodeks karny z r. 1903 – Tagancewa, <https://historia.org.pl/2011/12/27/kodeks-karny-z-r-1903-tagancewa-1903-r/>, /dostęp: 13.01.2021/.

⁴⁰ Kodeks karny Rzeszy Niemieckiej z dnia 15 maja 1871 r., <https://www.wbc.poznan.pl/dlibra/show-content/publication/edition/71376?id=71376>, /dostęp: 13.01.2021/.

⁴¹ Ustawa karna austriacka o zbrodniach, występkach i przekroczeniach z 27 maja 1852 r., <https://biblioteka cyfrowa.pl/dlibra/publication/94894/edition/96225/content>, /dostęp: 13.01.2021/.

w przeciwieństwie do obligatoryjności orzeczenia kary konfiskaty przez sąd, Okręgowy Urząd walki z lichwą mógł, ale nie musiał orzec taką karę. Podobnie jednak jak i w przypadku orzeczenia tej kary przez sąd, w sytuacji gdy nie było możliwości wykonania tej kary, obligatoryjnie orzekano zastępczo areszt, którego czas trwania nie mógł przekroczyć trzech miesięcy. Rozstrzygnięcie sprawy w drodze nakazu sądowego, uniemożliwiało wszczęcie postępowania sądowego w tej samej sprawie. Rozstrzygnięcie było więc wiążące dla sądów.

Ustawa o zwalczaniu lichwy wojennej wprowadzała szereg rozwiązań, które nie zostały przyjęte przez kolejne ustawodawstwa. Aczkolwiek przewidziany sposób „przymuszenia” sprawców do zwrotu uzyskanych w wyniku przestępstwa przedmiotów, jak i korzyści jest nader zaskakujący. Stosowane, w myśl przepisów omawianej ustawy, zastępcze orzekanie kary pozbawienia wolności w przypadku nieuregulowania przez sprawcę grzywny, przewidziane jest także w obecnie obowiązującym systemie prawnym. Na ile podobne rozwiązanie w przypadku niewyegzekwowania przepadku byłoby skuteczne w dzisiejszych czasach? Obecny ustrój jest całkowicie odmienny od panującego na początku XX wieku. To był czas kształtowania się standardów praworządności, tworzenia polskiego sądownictwa. Władze II Rzeczypospolitej od pierwszych chwil borykały się z trudnym problemem braku odpowiednio wykwalifikowanych osób na stanowiska sędziowskie, co było skutkiem wieloletniej polityki państw zaborczych⁴². To był także czas początków kształtowania się systemów autorytarnych. Jednak przyglądając się efektywności wyegzekwowania w obecnych czasach orzeczonej grzywny w sytuacji, gdy zostaje ona zamieniona na karę pozbawienia wolności, można by się zastanowić, czy rozwiązanie wprowadzone do systemu prawnego na początku XX w. artykułem 33 ustawy o zwalczaniu lichwy wojennej, w zakresie orzekania zastępczej kary pozbawienia wolności w sytuacji nie wyegzekwowania orzeczonego przepadku, mogłoby być skutecznym rozwiązaniem w dzisiejszych czasach. Wprawdzie powody, a przede wszystkim przestępstwa za jakie w pierwszej połowie XX wieku orzekano przepadek, były całkowicie odmiennie od obecnych, jednak biorąc pod uwagę efektywność zastępczej kary pozbawienia wolności w ściganiu należności wynikających z orzeczonej grzywny, można stwierdzić, że takie rozwiązanie mogłoby być niezwykle skuteczne⁴³. Widmo przebywania

⁴² Małgorzata Materniak-Pawłowska, Zawód sędziego w Polsce w latach 1918-1939, *Czasopismo Prawno-Historyczne*, Tom LXIII-2011-Zeszyt 1, s. 103.

⁴³ Biorąc pod uwagę zweryfikowane w Sądzie Rejonowym w Nakle nad Notecią 56 postępowań, w których orzeczono karę grzywny wysnuto następujące wnioski: 1) w 36 sprawach skazani uregulowali należność poprzez dobrowolną wpłatę lub przeksięgowanie kwoty z tytułu uprzedniego dokonanego zabezpieczenia

w więzieniu może skutecznie zmusić sprawców do regulowania należności wynikających z orzeczonego przypadku. W tej sytuacji organy ścigania mogłyby się skupiać nie tyle na fizycznym szukaniu składników majątku sprawców, co na ustalaniu rzeczywistych korzyści uzyskiwanych z przestępstwa przez tychże sprawców, wiedząc że sprawcy zostaną tych korzyści pozbawieni, nie tylko wirtualnie poprzez wyrok, ale także rzeczywiście poprzez wykonanie tego wyroku⁴⁴. Ustawa o zwalczaniu lichwy wojennej obowiązywała stosunkowo krótko, bo jedynie do czasu wejścia w życie Kodeksu karnego z 1932 roku.

Kolejny przepis, który z uwagi na uwarunkowania polityczne, przewidywał karę konfiskaty majątku to ustawa z 23 czerwca 1939 r. o odpowiedzialności w przypadku zbiegostwa. Ustawą tą wprowadzono karę konfiskaty majątku zwaną karą przypadku majątku. Sąd mógł obok kar przewidzianych za dane przestępstwo orzec karę dodatkową w postaci przypadku majątku lub utraty zdolności do dziedziczenia i otrzymania darowizn, jeżeli sprawca zbiegł do nieprzyjaciela lub poza granice państwa.

Omówione przepisy zostały wprowadzone w szczególnych warunkach politycznych, w których znalazła się Polska. Pierwszy bezpośrednio po odzyskaniu niepodległości, a drugi tuż przed wybuchem II wojny światowej. Żadna z tych ustaw nie przewidywała obligatoryjności orzeczenia kary przypadku majątku, pozostawiając tą kwestię uznaniu sądu. Te akty prawne operowały różnymi pojęciami tj. karą konfiskaty całego majątku (art. 38 ustawy o zwalczaniu lichwy wojennej) i przypadku majątku (art. 2 § 1 ustawy o odpowiedzialności w przypadku zbiegostwa), jednak oba te pojęcia miały w praktyce ten sam cel tj. pozbawienie majątku osoby, które mogły zagrozić interesom państwa przez spekulację i lichwę lub przez wsparcie przeciwników państwa polskiego. Sposób uzyskania majątku przez osoby, których go pozbawiano, jak i związek majątku z przestępstwem, którego te osoby się dopuściły, nie miał żadnego znaczenia dla orzeczenia tych szczególnych kar. Celowości wprowadzenia i stosowania tych kar należy

majątkowego, 2) w 6 sprawach brak jest informacji o wykonaniu kary grzywny, 3) w 14 sprawach sąd wydał postanowienie o orzeczeniu zastępczej kary pozbawienia wolności z uwagi na nieuregulowanie przez skazanego kary grzywny, - w 10 przypadkach skazani niezwłocznie uregulowali należność, - w 4 przypadkach odbyli zastępczą karę pozbawienia wolności. Daje to 72% skuteczność w egzekwowaniu kary grzywny poprzez orzeczenie zastępczej kary pozbawienia wolności, w stosunku do skazanych, którzy na poprzednich etapach wykonania tej kary, nie uregulowali kary grzywny. Oczywiście pomijam problemy wynikające z faktu, że pozbawienie wolności jest karą zasadniczą, a przypadek *quasi* środkiem karnym. Zastępcze orzeczenie kary pozbawienia wolności w przypadku nieuregulowania przypadku może rodzić problemy związane z innym charakterem tych dwóch instytucji.

⁴⁴ Niemniej jest to kwestia bardzo skomplikowana. Obecnie sprawcy nastawieni są na uzyskiwanie jak największych korzyści majątkowych i pozbawienie ich tych korzyści jest dla nich najbardziej dotkliwe. Pobyt w więzieniu jest przez nich wkalkulowany jako ryzyko działalności przestępczej. Natomiast uzyskane korzyści to nagroda za poniesione ryzyko i ewentualny pobyt w więzieniu.

szukać w szczególnej sytuacji politycznej, w której znalazło się państwo Polskie, w chwili ich wprowadzania. To właśnie uwarunkowania polityczne niejako wymusiły wprowadzenie takich regulacji.

W latach 1918 – 1932 wydano w Polsce kilka aktów prawnych, które regulowały kwestie przepadku, w sposób zbliżony do kształtu tej instytucji przyjętej w k.k. z 1932 roku, przy czym żaden z przepisów szczególnych nie operował pojęciem „przepadek”. I tak, dekret o miarach z 8 lutego 1919 roku, przed nowelizacją, nie przewidywał kary przepadku, natomiast po wprowadzonych zmianach ustawodawca przewidział uniezdatnienie do użytku lub konfiskatę narzędzi mierniczych nieodpowiadających przepisom niezależnie od tego czy stanowiły własność sprawcy lub innej osoby oraz niezależnie od tego czy sprawca w ogóle był pociągnięty do odpowiedzialności karnej. Dekret ten wprost przewidywał pozbawienie sprawcy przedmiotów, które są niezgodne z wymogami zawartymi w regulacjach prawnych.

Kolejny akt prawny to rozporządzenie o wynalazkach z dnia 22 marca 1928 roku, które przewidywało zniszczenie przedmiotów bezprawnie wytworzonych lub narzędzi służących do ich wytwarzania. Rozporządzenie to w art. 28 przewidywało wyjątkowe rozwiązanie, ustawodawca bowiem decyzyję, co do sposobu postąpienia z przedmiotami bezprawnie wytworzonymi lub narzędziami, które służyły do ich wytworzenia, pozostawiał pokrzywdzonemu. To od wniosku pokrzywdzonego zależało czy przedmioty te zostały przyznane jemu na własność, czy też zniszczone lub uczynione nieprzydatnymi do użytku. Ustawodawca przewidział możliwość zastosowania przez Sąd trzeciego rozwiązania, a mianowicie pozostawienia tych przedmiotów u sprawcy, pod warunkiem, że nie będzie on używał ani zbywał tych przedmiotów w terminie do dwóch lat od wygaśnięcia patentu. Przepisy te zostały przejęte w kolejnej regulacji tj. w ustawie o znakach towarowych z dnia 28 marca 1963 r., a mianowicie w art. 3 ust. 3 przewidziano, że na wniosek uprawnionego w przypadku naruszenia prawa wynikającego z rejestracji znaku towarowego, postanowieniem zobowiązuje się naruszającego do usunięcia podrobionych znaków z towarów, opakowań, cenników i innych pism, o zapasie podrobionych znaków oraz o przyrządach służących do podrabiania znaku i jego zamieszczania. W przepisach tych przewidziano swoistą postać przepadku przedmiotów przestępstwa i narzędzi służących do jego popełnienia. Rozwiązanie przyjęte w tych przepisach było o tyle innowacyjne, że to od wniosku pokrzywdzonego zależało zastosowanie instytucji przepadku. Takiego rozwiązania nie przewidywał żaden z Kodeksów karnych obowiązujących na ziemiach polskich ani wcześniej, ani później.

Kwestie przypadku, czy raczej jak zwał to ustawodawca „konfiskaty”, regulowały także przepisy rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 marca 1928 roku o dozorze nad artykułami żywności i przedmiotami użytku⁴⁵, w którym w art. 40 przewidziano konfiskatę towarów będących przedmiotem czynu przestępczego. Przepis ten przewidywał także obligatoryjność orzeczenia „konfiskaty” jeżeli towary te zostały uznane za szkodliwe dla zdrowia ludzkiego. Konfiskatę w tym przypadku orzekano niezależnie od pociągnięcia sprawcy do odpowiedzialności karnej.

Biorąc pod uwagę, że istotą instytucji konfiskaty było pozbawienie sprawcy przestępstwa całego jego majątku, który pozostaje bez związku z popełnionym czynem⁴⁶, moim zdaniem przewidziana w wymienionych aktach prawnych instytucja konfiskaty, tak naprawdę nie była konfiskatą majątku w *stricte* tego słowa znaczeniu. Ustawodawca nie był konsekwentny w używaniu pojęć i stosował zamiennie pojęcia „konfiskata – przepadek”. W komentarzu do k.k. z 1932 r. czytamy: Kary dodatkowe na majątku to także różnego rodzaju konfiskaty, czyli tzw. przepadek przedmiotów majątkowych, narzędzi, albo owoców przestępstwa. Konfiskata częściowa, czyli przepadek miał zupełnie swoisty charakter ze względu na konieczność rozróżnienia pomiędzy przypadkiem przedmiotu należącego do osoby skazanej, a także przypadkiem przedmiotów do niej nienależących lub w wypadku kiedy nikt nie został skazany⁴⁷. Przewidziane więc w ustawach wydanych do 1932 r. kary przypadku czy też konfiskaty stanowiły tak naprawdę instytucję przypadku przedmiotów lub narzędzi. Nie miały nic wspólnego ze znaną z późniejszych uregulowań instytucją konfiskaty mienia. Wyjątkiem była wspomniana ustawa o zwalczaniu lichwy wojennej, a konkretnie regulacja przewidziana w art. 38 tejże ustawy.

W dniu 11 lipca 1932 roku rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej wprowadzono Kodeks karny oraz szereg innych kodeksów. Pierwszą nowożytną kodyfikacją polskiego prawa karnego był Kodeks karny z 1932 r., który objął swoją mocą całe terytorium odrodzonego w 1918 roku państwa polskiego. Zastąpił on ustawodawstwo karne państw zaborczych obowiązujące na ziemiach polskich od czasu utraty niepodległości i rozbiorów⁴⁸. Należy podkreślić, że kodeks ten był ceniony za nowatorstwo, wysoki poziom sztuki legislacyjnej, a przede wszystkim za wykorzystanie

⁴⁵ Rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 marca 1928 roku o dozorze nad artykułami żywności i przedmiotami użytku Dz. U. z 1928, Nr 36, poz. 343.

⁴⁶ Por. I. Rzeplińska, *Konfiskata mienia, Studium z historii ...*, str. 7-8

⁴⁷ Wacław Makowski, *Kodeks karny 1932, Komentarz*, wydanie drugie, Warszawa 1933, Nakładem Księgarni F. Hoesicka, s. 151.

⁴⁸ Andrzej Marek, Violetta Konarska - Wrzosek, *Prawo karne*, 11. wydanie zmienione i uaktualnione, Wydawnictwo C.H.Beck, Warszawa 2016, s. 17.

postępowych założeń dominującej wówczas socjologicznej szkoły prawa karnego⁴⁹. Instytucję przepadku ustawodawca w k.k. z 1932 roku uregulował w rozdziale VII - kary dodatkowe, ujmując jako jedną z kar dodatkowych, karę przepadku przedmiotów majątkowych uzyskanych z przestępstwa i narzędzi służących do jego dokonania. Była to jedyna kara dodatkowa o charakterze majątkowym. Istotne było, że kara dodatkowa mogła być orzeczona tylko obok kary zasadniczej, co w praktyce oznaczało, że w sytuacji, gdy nie orzeczono kary zasadniczej, sąd nie mógł orzec kary dodatkowej, a więc także przepadku przedmiotów majątkowych i narzędzi. Jednakże ustawodawca przewidział możliwości orzeczenia przepadku przedmiotów i narzędzi tytułem środka zabezpieczającego – art. 85 k.k. z 1932 roku, w sytuacji gdy sprawca czynu zabronionego został uznany za nieodpowiedzialnego lub nieulegającego karze, albo jeżeli postępowanie umorzono. W praktyce oznaczało to możliwość orzeczenia przepadku przedmiotów majątkowych i narzędzi w sytuacji, gdy sprawca nie mógł zostać skazany z uwagi na niepoczytalność, zbyt młody wiek, przedawnienie ścigania lub wyrokowania. Przepis art. 85 k.k. z 1932 r. nie miał zastosowania w sytuacji np. działania w obronie koniecznej. W art. 50 § 1 k.k. z 1932 roku ustawodawca wskazał, że sąd mógł orzec przepadek przedmiotów, pochodzących bezpośrednio lub pośrednio z przestępstwa, jak również narzędzi, które służyły lub były przeznaczone do jego popełnienia. Sąd Najwyższy orzekł, iż regulacja art. 50 k.k. z 1932 roku nie dotyczyła narzędzi, które były jedynie zdadne do popełnienia przestępstwa, ale nie służyły i nie były przeznaczone do jego popełnienia⁵⁰. W literaturze podkreślano, że praktyka powinna rozstrzygnąć w zależności od konkretnej sytuacji i konkretnych okoliczności danego przestępstwa, jakie przedmioty można było nazwać przedmiotami pochodzącymi z przestępstwa. Jeszcze trudniejsze było ustalenie, które z nich pochodziły bezpośrednio, a które pośrednio z przestępstwa. Tak np. przedmioty ukradzione były na pewno przedmiotami pochodzącymi bezpośrednio z przestępstwa. Natomiast pieniądze uzyskane ze sprzedaży tych przedmiotów pochodziły pośrednio z przestępstwa. Przedmioty, które zostały zakupione za pieniądze uzyskane ze sprzedaży rzeczy skradzionych, pochodziły również z przestępstwa, lecz już pochodzenie to nie było bezpośrednie, ale na pewno było pochodzeniem pośrednim. Wydaje się, że ustawodawca polski postąpił rozsądnie wstawiając w jednej płaszczyźnie przedmioty pochodzące zarówno bezpośrednio, jak i pośrednio z przestępstwa⁵¹.

⁴⁹ Tamże, s. 18.

⁵⁰ Por. orzeczenie SN z 24.09.1936r., IK 489/36, OSN(K) 1937, nr 7, poz. 65.

⁵¹ Stanisław Pławski, *Prawo karne /w zarysie/,* cz. II, PWN, Warszawa 1966, s. 102-103.

Kodeks karny z 1932 r. przewidywał przepadek przedmiotów nie stanowiących własności sprawcy. Jak podkreślano w literaturze, jeżeli przepadek przedmiotów pochodzących z przestępstwa stanowił dodatkową dolegliwość dla sprawcy przestępstwa, to mógł on być krzywdzący dla osoby poszkodowanej przestępstwem. Jeżeli od sprawcy kradzieży zabrano przedmioty pochodzące z jego przestępczej działalności, to oczywiście orzeczenie przepadku tych przedmiotów stanowiło dolegliwość dla sprawcy, którą z punktu widzenia społecznego należy uznać za słuszną i sprawiedliwą. Z drugiej jednak strony orzeczenie przepadku, mogło być krzywdzące dla osoby poszkodowanej⁵². Stąd też zgodnie art. 50 § 2 k.k. z 1932 r. przepadek przedmiotów pochodzących z przestępstwa, ale nie stanowiących własności sprawcy, był możliwy tylko wtedy, gdy przepis szczególny tak stanowił. Taka szczególna sytuacja miała miejsce, gdy posiadanie tego rodzaju przedmiotów było zakazane. W konsekwencji więc, przepadek nie mógł być orzeczony przeciwko spadkobiercom zmarłego sprawcy, gdyż dane przedmioty nie były już własnością sprawcy, chyba że ustawa przewidywała przepadek bez względu na to, kto był właścicielem⁵³. Kodeks karny z 1932 roku przewidywał jedną możliwość przepadku rzeczy nie stanowiących własności sprawcy, a mianowicie przepadek pieniędzy, papierów, znaków wartościowych, które zostały podrobione lub przerobione, albo z których usunięto znaki umorzenia oraz podrobionych lub przerobionych narzędzi mierniczych, jak również środków technicznych służących lub przeznaczonych do takiego podrobienia lub przerobienia (art. 186 k.k. z 1932 roku). Inne możliwości przepadku rzeczy nie stanowiących własności sprawcy, przewidziane były w ustawach szczególnych wydanych w głównej mierze przed wejściem w życie k.k. z 1932 roku, a które nadal obowiązywały jak np. prawo łowieckie z dnia 3 grudnia 1927 roku, które w art. 83 regulowało kwestię przepadku broni i narzędzi łowieckich.

Przepadek przedmiotów i narzędzi następował na rzecz Skarbu Państwa. Ustawodawca w Kodeksie karnym z 1932 roku przewidział jedynie fakultatywność orzeczenia przepadku przedmiotów. Wskazując na możliwość orzeczenia zarówno przepadku przedmiotów pochodzących bezpośrednio lub pośrednio z przestępstwa, jak i narzędzi, które służyły lub były przeznaczone do jego popełnienia. Tym samym Sąd mógł orzec przepadek nie tylko przedmiotów uzyskanych bezpośrednio w wyniku przestępstwa, ale także uzyskanych dzięki tym przedmiotom, korzyści. Ustawodawca nie przewidział

⁵² Tamże, s. 103.

⁵³ Zob. dr. Stanisław Śliwiński, prof., UNIW. Warsz., *Polskie prawo kare materialne, część ogólna*, Nakład Gebethnera i Wolffa, Warszawa 1946, st. 27.

wprost zakazu orzekania przepadku w sytuacji, gdy przedmioty podlegały zwrotowi pokrzywdzonemu lub innemu uprawnionemu podmiotowi, co mogło rodzić problemy w praktyce stosowania prawa, w sytuacji, gdy sędzia orzekający orzekł przepadek przedmiotów pochodzących z przestępstwa, pomijając roszczenia pokrzywdzonego.

Na uwagę zasługuje fakt, że twórcy k.k. z 1932 r. stosowali jednolitą terminologię – „przepadek”. Konstrukcja instytucji przepadku została jasno określona. Pod pojęciem tym ustawodawca rozumiał pozbawienie sprawcy przedmiotów pochodzących bezpośrednio lub pośrednio z przestępstwa, a więc takich, które miały związek z przestępstwem, oraz narzędzi, które służyły lub były przeznaczone do popełnienia przestępstwa⁵⁴.

Wprawdzie k.k. z 1932 roku obowiązywał aż do wejścia w życie k.k. z 1969 r., jednak w latach 40-tych XX wieku, weszło w życie szereg dekretów, które przewidywały karę pozbawienia sprawcy całego majątku, nazywaną przepadkiem mienia. Koniec II wojny światowej to czas przejmowania rządów w Polsce przez władzę ludową. Uznano, że dotychczasowe ustawodawstwo jest niewystarczające do rozliczenia okupanta, zwalczania opozycji politycznej i utrwalenia zmian w stosunkach własnościowych⁵⁵. Po 1945 r. system prawa polskiego znalazł się w orbicie wpływów prawa radzieckiego. Przepisy poddane zostały oddziaływaniu wzorców prawa socjalistycznego⁵⁶. Ustawodawca PRL ograniczył się do nielicznych zmian w Kodeksie karnym z 1932 r., ale za to wprowadzał ustawy dodatkowe, które służyły umocnieniu nowego ustroju, wprowadzały represje wobec przejawów politycznej i ekonomicznej opozycji, a także chroniły podstawę tego ustroju - własność społeczną i funkcjonowanie centralnie sterowanej gospodarki⁵⁷. Wydano więc szereg dekretów, z których trzy były istotne z punktu widzenia ochrony podstaw ustroju państwa socjalistycznego tj.: Kodeks karny Wojska Polskiego z 23.09.1944 r., dekret o ochronie państwa oraz tzw. mały kodeks karny. Komuniści nie ukrywali, że prawo karne miało odegrać ważną rolę w budowie ustroju powojennej Polski⁵⁸. W wydawanych po II wojnie światowej dekretach bardzo znaczącą rolę odgrywała kara przepadku, a jej szeroki zakres i obligatoryjność wskazują na znaczenie, jakie władza ta przywiązywała do tej kary jako środka w grze politycznej ze społeczeństwem i w eliminowaniu niezależności ekonomicznej klasy średniej – jej

⁵⁴ Zob. art. 50 § 1 k.k. z 1932 r.

⁵⁵ Tadeusz Maciejewski, *Historia ustroju i prawa sądowego Polski*, wyd. 4, C.H. Beck Warszawa 2011, s. 408.

⁵⁶ Tamże, s. 398.

⁵⁷ Andrzej Marek, Violetta Konarska - Wrzosek, *Prawo karne ...*, s. 18.

⁵⁸ Tadeusz Maciejewski, *Historia ustroju...*, s. 408.

głównego przeciwnika⁵⁹. Na uwagę zasługuje też fakt, że pierwszym zadaniem władzy ludowej było rozliczenie się z okupantem i kolaborantami⁶⁰. Temu służyć miały następujące Dekrety Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego:

1. dekret o wymiarze kary;
2. Kodeks karny Wojska Polskiego;
3. dekret o ochronie Państwa;
4. dekret o środkach zabezpieczających.

Pierwszy ze wspomnianych dekretów przewidywał karę konfiskaty całego mienia skazanego za zbrodnię zabójstwa ludności cywilnej lub jeńców wojennych, znęcanie się nad nimi, prześladowanie ich, działanie na szkodę osób przebywających na terenie państwa polskiego, głównie poprzez ujęcie albo wywożenie osób poszukiwanych albo prześladowanych przez władzę okupacyjną, bądź też wymuszanie świadczeń od takich osób lub ich bliskich pod groźbą ujęcia tych osób i oddania władzom okupacyjnym⁶¹. Przy czym taka sama kara groziła za usiłowanie, podżeganie i pomocnictwo⁶². Ustawodawca wyraźnie zaznaczył, że działanie w służbie, na rozkaz lub pod przymusem wrogiej władzy okupacyjnej, nie zwalniało od odpowiedzialności karnej ze popełnienie czynów wskazanych w art. 1 i 2 tegoż dekretu⁶³. Tym samym nawet jeżeli działanie sprawcy spowodowane byłoby przymusem wywołanym przez władzę okupacyjną, to i tak zostałby on skazany za popełnione przestępstwo, w myśl przepisów dekretu o wymiarze kary i w stosunku do osoby skazanej, sąd orzekłby konfiskatę całego mienia. Dekret nie przewidywał bowiem żadnych wyjątków w zakresie orzekania konfiskaty całego mienia, a wręcz przeciwnie zaostrzał tą regulację, przewidując swoiste *novum* jakim była możliwość orzeczenia konfiskaty mienia należącego do małżonka skazanego oraz jego dzieci⁶⁴. Wyłączeniu podlegał jedynie majątek dzieci z ich własnego dorobku lub ze spadkobrania albo darowizny, pod warunkiem jednak, że spadkodawca lub darczyńca nie popełnił przestępstwa w myśl przepisów niniejszego dekretu. Zgodnie z przepisami dekretu o wymiarze kary wyłączenie spod konfiskaty następowało w trybie przepisów Kodeksu postępowania cywilnego o zwolnieniu spod egzekucji. Zatem o wyłączeniu spod egzekucji nie rozstrzygał sąd karny tylko sąd cywilny. Podobne rozwiązanie w zakresie przypadku majątku współmałżonka i dzieci skazanego, przyjęte zostało przez

⁵⁹ Irena Rzeplińska, *Konfiskata mienia, Studium z historii...*, s. 33.

⁶⁰ Tadeusz Maciejewski, *Historia ustroju...*, s. 402.

⁶¹ Zob. art. 1 i 2 dekretu o wymiarze kary.

⁶² Tamże.

⁶³ Tamże, art. 3.

⁶⁴ Tamże, art. 5 § 1 pkt. B.

Kodeks karny Wojska Polskiego w stosunku do sprawców przestępstw wymienionych w art. 100 § 1 i art. 185 § 3 tegoż kodeksu. Zgodnie z art. 100 § 2 Kodeksu karnego Wojska Polskiego sąd orzekał przepadek majątku skazanego oraz jego małżonka i dzieci, jeżeli sprawca został skazany za dobrowolne zgłoszenie w czasie wojny przynależności do obcej narodowości walczącej z Państwem Polskim. W tym też przypadku majątek dzieci skazanego mógł zostać zwolniony spod egzekucji na mocy orzeczenia sądu cywilnego jeżeli pochodził z dorobku własnego albo darowizny lub spadkobrania, o ile oczywiście darczyńca lub spadkobierca nie popełnił tego samego przestępstwa co skazany. Takie same rozwiązanie ustawodawca przyjął także w stosunku do sprawców skazanych za wymuszanie podczas wojny od osób prześladowanych, świadczenia pod groźbą ujęcia ich i oddania w ręce wrogich władz⁶⁵. Przepisy art. 100 i 185 tego dekretu mogą prowadzić do wątpliwości interpretacyjnych. Ustawodawca bowiem dokonał w art. 100 § 2 Kodeksu karnego Wojska Polskiego następującego zapisu wskazującego, że sąd orzekał nadto przepadek na rzecz Skarbu Państwa majątku skazanego, jego małżonka i dzieci, z wyjątkiem mienia tych ostatnich, pochodzącego z dorobku własnego, darowizny lub spadkobrania. Zbieżny zapis znajduje się w artykule 185 § 4 tegoż dekretu. Biorąc pod uwagę wykładnię literalną skłaniam się ku stwierdzeniu, że wyłączeniu podlegał jedynie majątek dzieci, gdyż ustawodawca wprost odnosił się do „mienia tych ostatnich”, natomiast majątek współmałżonka osoby skazanej nie podlegał żadnej ochronie prawnej i w przypadku skazania jednego ze współmałżonków cały majątek obu współmałżonków podlegał konfiskacie. Jedynym wyjątkiem była możliwość orzeknięcia łagodniejszej formy, a mianowicie przepadku mienia. Możliwość taka została przewidziana w art. 100 § 4 Kodeksu karnego Wojska Polskiego i dotyczyła tylko sytuacji skazania za przestępstwo usankcjonowane w art. 100 § 1 Kodeksu karnego Wojska Polskiego, czyli dobrowolnego zgłoszenia lub zgłaszania w czasie wojny przynależności do obcej narodowości, walczącej z Państwem Polskim. Przepadek majątku, który miał związek z przestępstwem, przewidziany został w instytucji przepadku przedmiotów majątkowych i narzędzi, którą ustawodawca wprowadził w art. 40 pkt. f Kodeksu karnego Wojska Polskiego. Orzeczenie przepadku tych przedmiotów było fakultatywne i mowa tu była o przedmiotach pochodzących bezpośrednio lub pośrednio z przestępstwa, jak i narzędzi, które służyły lub były przeznaczone do jego popełnienia⁶⁶. Jednak jeżeli przedmioty te nie stanowiły własności sprawcy to przepadek następował tylko

⁶⁵ Zob. art. 185 § 3 Kodeksu karnego Wojska Polskiego.

⁶⁶ Tamże, art. 48 § 3.

w przypadkach wskazanych w ustawie. Uregulowanie to zostało dosłownie przez ustawodawcę przepisane z k.k. z 1932 r. W obu przypadkach ustawodawca przewidział fakultatywność orzekania przepadku zarówno przedmiotów pochodzących bezpośrednio jak i pośrednio z przestępstwa oraz przepadek przedmiotów nie stanowiących własności sprawcy tylko w przypadkach przewidzianych w ustawie. Kodeks karny Wojska Polskiego w części szczególnej nie przewidywał żadnego przypadku przepadku przedmiotów nie stanowiących własności sprawcy. W tym zakresie więc przepis ten był przepisem martwym, co wskazuje dobitnie, że zapis ten został przez twórców Kodeksu karnego Wojska Polskiego jedynie przepisany z k.k. z 1932 r., bez przeprowadzenia syntetycznej oceny czy takie uregulowanie jest konieczne.

Na uwagę zasługuje fakt, że w części szczególnej Kodeksu karnego Wojska Polskiego ustawodawca posługiwał się dwoma pojęciami: przepadek majątku (art. 100 § 2) i przepadek mienia (art. 100 § 4), podczas gdy w części ogólnej w rozdziale VIII kary dodatkowe, w art. 40 pkt. e i f przewidziany był przepadek mienia i przepadek przedmiotów majątkowych i narzędzi. W art. 44 Kodeksu karnego Wojska Polskiego skonkretyzowano, że przepadek mienia obejmuje przymusowe i nieodpłatne przeniesienie prawa własności całego lub części mienia skazanego na rzecz Skarbu Państwa. Interpretację pojęcia przepadek mienia znaleźć można było w art. 48 Kodeksu karnego Wojska Polskiego, w którym to ustawodawca wskazał na dwie postaci przepadku mienia, a mianowicie na przepadek całości mienia i przepadek części mienia, wskazując, że możliwe było orzeczenie przepadku całego mienia przez sąd obligatoryjnie lub fakultatywnie natomiast orzeczenie przepadku części mienia mogło być tylko fakultatywne. Tylko fakultatywne mogło być także orzeczenie przepadku przedmiotów pochodzących bezpośrednio lub pośrednio z przestępstwa jak i narzędzi, które służyły lub były przeznaczone do jego popełnienia⁶⁷. Zgodnie z odwołaniem zawartym w art. 48 § 1 do art. 46 tegoż kodeksu obligatoryjne orzeczenie przepadku całego mienia następowało w przypadku skazania na karę śmierci lub karę więzienia za zbrodnię stanu, za przestępstwa wojskowe przeciwko obowiązkowi wierności żołnierskiej oraz za przestępstwa na polu przeciwko ludności i mieniu⁶⁸, natomiast fakultatywne orzeczenie przepadku całego lub części mienia następowało w przypadku skazania na karę więzienia za każde inne przestępstwo, popełnione z chęci zysku lub innych niskich pobudek⁶⁹.

⁶⁷ Tamże, art. 48 § 3.

⁶⁸ Tamże, art. 46 § 1.

⁶⁹ Tamże, art. 46 § 2.

W obu przypadkach karą dodatkową było obligatoryjne lub fakultatywne orzeknięcie o utracie publicznych i obywatelskich praw honorowych. W części szczególnej niniejszego Kodeksu karnego Wojska Polskiego ustawodawca wymienił w art. 85-103 poszczególne zbrodnie stanu, w art. 104-114 przestępstwa przeciwko obowiązkowi wierności żołnierskiej, w art.180-186 przestępstwa w polu przeciwko ludności i mieniu. Kara dodatkowa przypadku całego mienia była orzekana w przypadku popełnienia przestępstw wymienionych w rozdziale XVII tj. zbrodni stanu, do których ustawodawca zaliczył takie przestępstwa jak:

1. usiłowanie pozbawienia państwa polskiego niepodległego bytu lub oderwanie części jego obszaru;
2. usiłowanie przemocą usunięcia ustanowionych organów władzy zwierzchniej narodu albo zagarnięcie ich władzy lub usiłowanie przemocą zmiany ustroju;
3. karane było także przygotowanie do popełnienia przestępstw wymienionych wyżej w punkcie 1 i 2;
4. porozumiewanie się z innymi osobami w celu popełnienia tych przestępstw;
5. porozumiewanie się z osobami działającymi w interesie obcego państwa lub obcej organizacji bądź też gromadzenie środków do walki orężnej;
6. działanie na szkodę państwa polskiego poprzez zbieranie, przekazywanie wiadomości stanowiących tajemnicę państwową, przechodzenie na stronę nieprzyjaciela lub ucieczka za granicę;
7. działanie w czasie wojny na korzyść nieprzyjaciela albo na szkodę polskich lub Sprzymierzonych sił zbrojnych, zaciąganie się przez obywateli polskich do wojska nieprzyjaciela albo też branie udziału w działaniach wojennych przeciw państwu polskiemu;
8. przedsięwzięcie w czasie wojny działań zbrojnych przeciwko państwu polskiemu, mimo nie należenia do wojska nieprzyjaciela;
9. działanie w celu pozbawienia życia lub zdrowia osoby, która była przedstawicielem państwa albo Wojska Polskiego lub państw albo Armii Sprzymierzonych bądź też znieważenie takiej osoby;
10. niepowiadomienie w porę władzy o posiadanej wiarygodnej wiadomości o określonych przestępstwach, w czasie gdy można jeszcze zapobiec tym czynom;
11. publiczne nawoływanie do obalenia, poderwania lub osłabienia polskiej władzy państwowej, lub do popełnienia określonych przestępstw, albo ich

- pochwalanie, a także posiadanie wszelkiego rodzaju pism, druków nawołujących do popełnienia takich przestępstw lub pochwalających je;
12. publiczne nawoływanie do wojny zaborczej;
 13. rozpowszechnianie w czasie wojny lub w okresie grożącej wojny wiadomości, które miał osłabić ducha obronnego społeczeństwa lub rozpowszechnianie wiadomości nieprawdziwych w sytuacji, gdy sprawca działał z zamiarem osłabienia ducha obronnego społeczeństwa;
 14. dostarczenie dla wojska broni lub innego sprzętu niezdatnego do użytku lub w czasie wojny bądź w okresie grożącej wojny niewykonanie obowiązku świadczeń rzeczowych, umówionej dostawy dla wojska lub wykonanie niezgodnie z prawem lub umową, przy czym sankcja karna przewidziana była zarówno dla świadczeniobiorcy głównego jak i dla pośrednika, dostawcy, pełnomocnika;
 15. publiczne rozpowszechnianie poza granicami Polski przez obywateli polskich nieprawdziwych wiadomości w celu szkodenia interesom państwa polskiego;
 16. zgłoszenie w czasie wojny przez obywatela polskiego lub państwa sprzymierzonego albo bezpaństwowca, swej przynależności do obcych narodowości walczących z państwem polskim;
 17. znieważenie, uszkodzenie lub usunięcie na obszarze państwa polskiego godła, chorągwi lub bandery państwa obcego wystawionego publicznie przez jej przedstawicielstwo;
 18. publiczne nawoływanie do waśni narodowościowych, rasowych lub religijnych albo sporządzanie, rozpowszechnianie lub przechowywanie przeznaczone do tych celów pism, druków, wizerunków;
 19. publiczne nawoływanie do czynów skierowanych przeciwko jedności sojuszniczej państwa polskiego z państwem sprzysiężonym albo sporządzanie, rozpowszechnianie lub przechowywanie przeznaczone do tych celów pism, druków, wizerunków;
 20. przedsięwzięcie działań wrogich państwu obcemu w celu narażenia państwa polskiego na niebezpieczeństwa wojny lub zerwania stosunków dyplomatycznych;
 21. publiczne lżenie, znieważenie, wyszydzanie ustroju państwa polskiego lub pochwalanie faszyzmu, narodowego socjalizmu, zbrodni hitlerowskich albo publiczne nawoływanie do ich popełnienia lub wprowadzenia w Polsce takich

ustrojów albo zakładanie lub nawoływanie do zakładania takich organizacji bądź przystępowanie do nich⁷⁰.

Kara ta była orzekana także w przypadku popełnienia przestępstw przeciwko obowiązkowi wierności żołnierskiej, wymienionych w rozdziale XVIII, do których ustawodawca zaliczył takie przestępstwo jak:

1. przejście do nieprzyjaciela;
2. oddanie przez dowódcę miejsca umocnienia mimo nie wyczerpania wszystkich środków ochrony lub wbrew rozkazowi;
3. oddanie przez dowódcę nieprzyjacielowi okrętu, statku powietrznego lub ich załogi, mimo nie wyczerpania wcześniej wszystkich możliwości w celu uniknięcia oddania, co wynikało z jego obowiązków;
4. opuszczenie przez dowódcę powierzonego stanowiska lub oddania go nieprzyjacielowi, poddania się i spowodowania tym złożenia broni przez podwładne jemu wojsko, o ile nie wyczerpał wszystkich środków obrony;
5. naruszenie przez żołnierza w czasie wojny obowiązku służbowego i spowodowanie przez to poparcia dla działań nieprzyjaciela lub powstanie przez to niebezpieczeństwa lub szkody dla działań siły zbrojnej polskiej lub sprzymierzonej;
6. ucieczka przez żołnierza z pola walki z powodu tchórzostwa lub pobudzenie do takiej ucieczki towarzyszy broni;
7. działanie przez żołnierza z tchórzostwa w czasie walki, wymarszu do walki lub w odwrocie i pozostawanie skrycie poza tą jednostką, uciekanie, porzucenie broni służbowej lub innego przedmiotu potrzebnego do walki albo uczynienie go niezdatnym do walki;
8. z tchórzostwa udawanie przez żołnierza wobec nieprzyjaciela, osoby rannej, cierpiącej albo wprowadzenie się w stan czyniącym niezdatny do pełnienia służby i przez to uchylanie się od walki lub od innych czynności służbowej połączonej z niebezpieczeństwem;
9. podpisanie przez żołnierza będącego w niewoli zobowiązania, że wyrzeka się dalszej walki z nieprzyjacielem;
10. dopuszczenie się przez oficera jednostki utraty sztandaru wskutek braku organizacji, słabości ducha albo wytrwałości w walce⁷¹.

⁷⁰ Tamże, art. 95 – 103.

⁷¹ Tamże, art. 104-113.

Jak widać z wyliczenia czynów, za które orzekana mogła być kara przypadku całego mienia, to nie chodziło tu o przestępstwa motywowane chęcią osiągnięcia korzyści majątkowej. Co tego rodzaju karze dodatkowej, nadawało ewidentnie charakter represyjny.

Sąd orzekał przypadek całego mienia także w przypadku popełnienia jednego z przestępstwa wymienionych w rozdziale XXV, tj. przestępstw przeciwko ludności i mieniu:

1. przywłaszczenie w polu przez żołnierza rzeczy, które ulegały prawu zdobyczy lub przywłaszczenie zdobyczy prawnie zabranej;
2. działanie żołnierza z chęci zysku, który w polu korzystając z popłochu wojennego lub nadużywając swej przewagi wojskowej
 - a. zabiera lub wymusza rzeczy należące do ludności albo
 - b. nakłada kontrybucję wojenną lub przymusowe świadczenia albo
 - c. przekracza miarę poruczonych mu rekwizycji,albo też przestępstw tych dopuszcza się przy użyciu przemocy lub groźby natychmiastowego gwałtu;
3. złośliwe lub swawolne pustoszenie lub niszczenie w polu przez żołnierza cudzego mienia;
4. ograbianie przez żołnierza na polu zwłok poległych albo odbieranie w polu lub wymuszanie jakiegokolwiek przedmiotu od chorego lub rannego albo od jeńca wojennego powierzonego jego straży;
5. uciskanie ludności przez żołnierza, który będąc w polu odłączył się od swojej jednostki lub działanie wspólnie z innymi żołnierzami;
6. znęcanie się nad ludnością cywilną lub jeńcami wojennymi albo dokonywanie zabójstw tych osób;
7. współdziałanie podczas wojny z wrogą władzą w ściganiu i ujmowaniu osób prześladowanych przez tą władzę, nie za przestępstwa pospolite, ujmowanie tych osób w celu oddania ich w ręce wrogich władz, bądź też wymuszanie podczas wojny od osób prześladowanych przez wrogie władze świadczeń pod groźbą oddania ich w ręce wrogich władz;
8. dopuszczenie się przez żołnierza okrucieństwa lub znęcania się nad jeńcami wojennymi albo niedbałe odnoszenie się do chorych i rannych⁷².

⁷² Tamże, art. 180-186.

Interpretując przepisy Kodeksu karnego Wojska Polskiego, stwierdzić można, że wprowadzone przez ustawodawcę rozgraniczenie pomiędzy przypadkiem mienia, a przypadkiem majątku, było działaniem celowym. Zmierzało do wyodrębnienia określonych przepisów, których naruszenie dawało możliwość wymierzenia tej kary, także sprawcom, którzy popełnili dane przestępstwa przed wejściem w życie przepisów tegoż dekretu. Wnioskować to można z faktu, że ustawodawca przewidział, iż w przypadku skazania za zbrodnie stanu, które zostały wymienione w artykułach od 85 do 103 tego kodeksu, oraz za zbrodnie przestępstwa w polu przeciwko ludności i mieniu, które to zostały wymienione w artykułach od 180 do 186, obligatoryjnie orzekało się przepadek całego mienia, a mimo to dodatkowo w art. 100 § 2 i art. 185 § 4 tegoż dekretu wprowadził pojęcie przypadku majątku. Instytucja ta miała zastosowanie tylko i wyłącznie do sprawców przestępstw wymienionych w art. 100 § 1 i 185 § 3. Ustawodawca rozgraniczył przepadek całego mienia od przypadku majątku jedynie w zakresie nazewnictwa, gdyż tak naprawdę obie te instytucje miały na celu pozbawienie sprawców majątku, niezależnie od związku tego majątku z popełnionym przestępstwem. Na uwagę zasługuje fakt, że zgodnie z art. 189 Kodeksu karnego Wojska Polskiego, dekret ten wszedł w życie z dniem ogłoszenia tj. 30.09.1944 r., jednakże przepisy art. 100 i 185 miały zastosowanie także do przestępstw popełnionych po dniu 31 sierpnia 1939 roku, a więc popełnionych przed wejściem w życie dekretu. To właśnie jest powód, dla którego ustawodawca posłużył się dwoma pojęciami, przepadek mienia i przepadek majątku. W tym zakresie dekret ten naruszył jedną z fundamentalnych zasad prawa karnego - *lex retro non agit*. Zasada ta wynikała z art. 1 k.k. z 1932 r., który mówił, że odpowiedzialności karnej podlegał ten, kto dopuszczał się czynu, zabronionego pod groźbą kary przez ustawę obowiązującą w czasie jego popełnienia oraz z konstytucji kwietniowej, gdzie w art. 68 pkt. 4 zapisano: Nikt nie może być pozbawiony sądu, któremu z prawa podlega, ani karany za czyn, niezabroniony przez prawo przed jego popełnieniem, ani też zatrzymany bez nakazu sądu dłużej niż 48 godzin⁷³. Jednak w tej samej konstytucji przewidziano wyjątek od tej zasady, wskazując że dopuszcza się wyjątkowe sądy w sytuacjach przewidzianych w ustawie⁷⁴. Zapewne z tej właśnie możliwości skorzystali twórcy Kodeksu karnego Wojska Polskiego wprowadzając możliwość orzeczenia przypadku majątku na mocy art. 100 § 2 i 185 § 4 Kodeksu karnego Wojska Polskiego także w stosunku do osób, które dopuściły się wskazanych przestępstw w okresie

⁷³ Ustawa Konstytucyjna z dnia 23 kwietnia 1935 roku, Dz. U. z 1935, nr 30, poz. 227.

⁷⁴ Tamże, art. 68 pkt. 5.

od 31.08.1939 r. do czasu wejścia w życie przepisów niniejszego dekretu. Po zakończeniu wojny powoływało się specjalnie dla sądenia osób cywilnych sądy wojskowe (w zasadzie niemal wyłącznie dla sądenia osób cywilnych)⁷⁵. Te sądy można było nazwać sądami wyjątkowymi w myśl art. 68 pkt. 5 konstytucji kwietniowej. Aczkolwiek sam fakt, że w sprawie orzekał sąd wyjątkowy nie powinien przesądzać o zgodności z prawem przepisów materialnych. Tym samym naruszenie zasady *lex retro non agit* poprzez przyjęcie uregulowania, że wskazane przepisy Kodeksu karnego Wojska Polskiego miały zastosowanie także do czynów popełnionych przed wejściem w życie kodeksu czyli przed 30.09.1944 r., tak naprawdę nie miały żadnego umocowania prawnego.

Kolejnym aktem, który przewidywał przepadek mienia był dekret o ochronie państwa. Dekret przewidywał odpowiedzialność karną za przestępstwa przeciwko władzy państwowej np. zakładanie lub branie udziału w związku mającym na celu obalenie władzy, udaremnienie wprowadzenia reformy rolnej, dopuszczanie się aktów sabotażu w czasie wojny, przechowywanie w czasie wojny aparatu radiowego. Katalog tych przestępstw został enumeratywnie wymieniony w art. 1-10 tegoż dekretu. Ponadto w art. 11 spenalizowano przestępstwo zaniechania powiadomienia władz o posiadanych informacjach o przestępstwach przewidzianym w niniejszym dekrete lub o przygotowaniach do ich popełnienia. Za wszystkie przestępstwa wymienione w tym akcie prawnym ustawodawca przewidział karę więzienia lub karę śmierci oraz obligatoryjne orzeczenie przepadku całego mienia w razie skazania na karę śmierci, a w innych przypadkach fakultatywne orzeczenie przepadku całego lub części mienia. Biorąc pod uwagę katalog przestępstw, za popełnienie których groziła kara przepadku całego lub części mienia, w tym fakt, że w wyniku tych przestępstw sprawca nie osiągał korzyści majątkowej, wyraźnie widać, że przewidziana w tym dekrete instytucja przepadku całego lub części mienia stanowiła tak naprawdę karę konfiskaty mienia, gdyż nie miała związku przyczynowo - skutkowego pomiędzy majątkiem, który miał ulec konfiskacie, a popełnionym przestępstwem. Ponieważ ustawodawca w art. 15 dekretu o ochronie państwa przewidział możliwość stosowania przepisów części ogólnej Kodeks karnego Wojska Polskiego, więc możliwe było także orzeczenie przepadku zarówno przedmiotów pochodzących bezpośrednio, jak i pośrednio z przestępstwa oraz przepadku przedmiotów nie stanowiących własności sprawcy tylko w przypadkach przewidzianych w ustawie, a także przepadku narzędzi, które służyły lub były

⁷⁵ Adam Lipiński, *O sądach wojskowych dla osób cywilnych w Polsce (1946)*, Studia Iuridica Lublinensia vol. XXV, 3, 2016, s. 524.

przeznaczone do popełnienia przestępstwa. Podobnie jak Kodeks karny Wojska Polskiego, tak i dekret o ochronie państwa nie przewidywał w konkretnych przepisach przepadku przedmiotów, nie stanowiących własności sprawcy.

Warto zwrócić uwagę także na dekret o środkach zabezpieczających. Bezpośrednim celem dekretu była ochrona władzy mniejszości, tzn. tych, którzy nie mając poparcia społeczeństwa, a rządząc z nadania ZSRR, terrorem utrzymywali się przy tejże władzy. Był to czysto polityczny akt prawny przewidujący najsurowsze sankcje: karę śmierci lub więzienie, przy czym wymierzenie tej pierwszej zawsze pociągało za sobą konfiskatę mienia skazanego⁷⁶. W art. 1 tegoż dekretu ustawodawca wskazywał kto jest „zdrajcą Narodu” uznając za takiego obywatela polskiego, który w okresie okupacji niemieckiej na terytorium tak zwanej *Generalgouvernement* i województwa białostockiego, bądź zadeklarował swoją przynależność do narodowości niemieckiej (*deutsche Volkszugehörige*) lub swoje pochodzenie niemieckie (*deutschdtämmige*), bądź faktycznie korzystał z praw i przywilejów z tytułu przynależności do narodowości niemieckiej lub pochodzenia niemieckiego⁷⁷. O orzeczeniu konfiskaty majątku „zdrajców Narodu” decydował specjalny sąd karny w formie postanowienia, na które nie służyły żadne środki odwoławcze. Konfiskacie podlegał nie tylko majątek „zdrajcy Narodu”, ale także żyjących z nim członków rodziny z uwzględnieniem jednak praw osób trzecich oraz możliwości wyłączenia spod konfiskaty majątku członków rodziny jeżeli z całokształtu stosunków życiowych, wynikało, że nie pozostawali oni w faktycznej wspólnocie małżeńskiej bądź rodzinnej za „zdrajcą Narodu”, a co do nich samych nie zachodzą okoliczności przewidziane w art. 1 niniejszego dekretu⁷⁸ czyli nie są „zdrajcami Narodu”. Dekret ten był o tyle istotny, że przewidywał odpowiedzialność karną za usunięcie majątku lub jego części spod konfiskaty. Przewidziana kara była bardzo surowa, gdyż była to alternatywnie kara dożywotniego więzienia lub kara śmierci. Rozwiązanie to nie zostało uwzględnione przez twórców kolejnych Kodeksów karnych co niewątpliwie wiązało się z wcześniejszym zakończeniem procesu budowy socjalistycznego systemu politycznego i ekonomicznego Polski.

Podobnie jak dekret o ochronie państwa tak i Dekret z 16 listopada 1945 r. o przestępstwach szczególnie niebezpiecznych w okresie odbudowy Państwa⁷⁹ zastąpiony

⁷⁶ Irena Rzeplińska, *Konfiskata mienia, Studium z historii...*, s. 34.

⁷⁷ Zob. art. 1 i 4 dekretu o środkach zabezpieczających.

⁷⁸ Zob. art. 6 dekretu o środkach zabezpieczających.

⁷⁹ Dekret Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z 16 listopada 1945 r. o przestępstwach szczególnie niebezpiecznych w okresie odbudowy Państwa, Dz. U. z 1945, nr 53, poz. 300.

rok później przez Dekret (o tej samej nazwie) z 13 czerwca 1946 r.⁸⁰ miały na celu ochronę ludowego ustroju Państwa Polskiego przed wszelkimi przestępnymi zamachami na powstały – w wyniku wyzwolenia ziem polskich spod okupacji hitlerowskiej – nowy porządek polityczny i gospodarczy w Polsce⁸¹. Dekret z 13 czerwca 1946 r. jak podkreślono w literaturze, z uwagi na fakt, iż zawierał przepisy zarówno materialne, jak i procesowe, dotyczące czynów skierowanych przeciwko ustrojowi politycznemu i gospodarczemu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, stanowił w tym zakresie swoistą kodyfikację przepisów karnych. Z tych powodów dekret nazywany jest popularnie małym kodeksem karnym⁸². Dekret ten - jak pisano w uzasadnieniu projektu - był przystosowany do szczególnych warunków obecnej chwili i miał stać się lepszym, sprawniejszym środkiem do zwalczania niektórych przestępstw szerzących się nagminnie, a skierowanych przeciwko bezpieczeństwu i porządkowi oraz interesom gospodarczym Państwa⁸³. W małym kodeksie karnym w art. 49 ustawodawca przewidział karę dodatkową przepadku całego majątku orzekaną obligatoryjnie w przypadku skazania na karę śmierci lub dożywotniego więzienia, albo skazania za przestępstwo polegające na gwałtownym zamachu na jednostkę sił zbrojnych polskich lub sprzymierzonych⁸⁴, bądź też gwałtownego zamachu na posła do Krajowej Rady Narodowej, członka innej rady narodowej, urzędnika państwowego lub samorządowego, osobę należącą do sił zbrojnych polskich lub sprzymierzonych, albo członka związku zawodowego, organizacji politycznej albo organizacji społecznej o znaczeniu ogólnie - państwowym podczas lub z powodu pełnienia przez nich obowiązków albo z powodu ich stanowiska lub przynależności do organizacji sił zbrojnych, jeżeli następstwem tego czynu była śmierć lub ciężkie uszkodzenie ciała albo jeżeli sprawca dopuścił się gwałtownego zamachu przy użyciu broni lub w innych okolicznościach szczególnie niebezpiecznych⁸⁵ lub też za przestępstwo brania udziału w związku, który gromadził środki walki orężnej albo udzielania pomocy takiemu związkowi lub powtarzającej się pomocy jego członkom⁸⁶. Fakultatywne orzeczenie przepadku majątku następowało w przypadku skazania na karę więzienia, możliwe było orzeczenie w tej sytuacji przepadku majątku skazanego w całości lub

⁸⁰ Tzw. mały kodeks karny.

⁸¹ Jerzy Bafia, Leo Hochberg, Mieczysław Siewierski, *Ustawy karne PRL, komentarz*, Wydawnictwo prawnicze Warszawa 1965, s. 2.

⁸² Tamże.

⁸³ Irena Rzeplińska, *Konfiskata mienia, Studium z historii...*, s. 35, M. Siewierski, *Mały kodeks karny i postępowanie doraźne, Komentarz*, Łódź 1947, s. 8.

⁸⁴ Zob. art. 1 § 1 małego kodeksu karnego.

⁸⁵ Tamże, art. 1 § 2 i 3.

⁸⁶ Tamże, art. 16 § 1.

określonego przedmiotu majątkowego⁸⁷. Było to kolejne nazewnictwo wprowadzone przez ustawodawcę, które nie występowało w żadnych innych ustawach. Wszystkie bowiem obowiązujące w obrocie prawnym ustawy i dekry, które regulowały kwestie przypadku, nie posługiwały się pojęciem “określonego przedmiotu majątkowego”. Do tej pory ustawodawca posługiwał się pojęciami “przepadek całości lub części mienia bądź majątku”, tudzież “przepadek przedmiotów majątkowych”. Nigdy wcześniej nie wskazywano, że sąd może orzec przepadek określonego przedmiotu majątkowego. Była to kolejna regulacja, która mogłaby wskazywać na brak systematyczności w używaniu określonych pojęć przez ustawodawcę. Jednak moim zdaniem “przepadek określonego przedmiotu majątkowego” nie był instytucją tożsamą z “przypadkiem przedmiotów majątkowych”. Z instytucją przypadku przedmiotów majątkowych mamy bowiem do czynienia np. na gruncie k.k. z 1932 roku, gdzie intencją ustawodawcy było orzeczenie jako kary dodatkowej, kary przypadku przedmiotów majątkowych, jako tych przedmiotów, które pochodziły z czynu zabronionego. Analizując natomiast przepisy małego kodeksu karnego na plan pierwszy wysuwa się stwierdzenie, że kara przypadku „określonych przedmiotów majątkowych”, jak i z resztą wskazana alternatywnie w tym samym artykule kara „przypadku majątku skazanego w całości”⁸⁸, orzekana była przez sąd fakultatywnie nie za przestępstwa, z których sprawca osiągnął korzyść majątkową, ale za przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu publicznemu, porządkowi publicznemu lub interesom gospodarczym państwa. W małym kodeksie karnym karę więzienia przewidziano za różnego rodzaju przestępstwa w tym na przykład za pełnienie czynności kierowniczych w stowarzyszeniu, któremu władza odmówiła zalegalizowania⁸⁹, branie udziału w związku, którego istnienie, ustrój albo cel miał pozostać tajemnicą wobec władzy państwowej⁹⁰, wywieranie przemocą lub groźbą karalną wpływu na czynności rad narodowych bądź tym czynnościom przeszkadzanie⁹¹, publiczne lżenie, wyszydzanie lub poniżanie narodu polskiego albo państwa polskiego w okolicznościach, mogących wywołać szczególne zgorszenie lub oburzenie⁹². Tak więc celem tej kary nie było pozbawienie sprawcy korzyści majątkowej uzyskanej z przestępstwa, a pozbawienie sprawcy majątku, który nie miał żadnego związku z przestępstwem, po to aby pozbawić go finansowego zaplecza, a przez to uniemożliwić mu występowanie przeciwko władzy

⁸⁷ Tamże, art. 49 § 3.

⁸⁸ Tamże, art. 49 § 2.

⁸⁹ Tamże, art. 37.

⁹⁰ Tamże, art. 36.

⁹¹ Tamże, art. 19.

⁹² Tamże, art. 28.

państwowej. Ustawodawca przewidział także, że sąd mógł obok przepadku majątku samego skazanego orzec jednocześnie przepadek majątku osób pozostających ze skazanym w faktycznej wspólności małżeńskiej lub rodzinnej, z wyłączeniem jednak majątku tych osób, pochodzącego z ich dorobku własnego lub spadku albo darowizny, nie pochodzącej od skazanego⁹³. Kara ta zatem mogła w takim przypadku sięgać bardzo daleko - dotycząc nie tylko sprawcy, ale osób zupełnie niewinnych. Dekret wprowadzał tutaj formę odpowiedzialności zbiorowej za przestępstwo⁹⁴.

Jak wskazuje się w literaturze przepadek (inaczej konfiskata) majątku skazanego stanowiła karę dodatkową, nie znaną k.k. z 1932 r., a wprowadzoną do naszego ustawodawstwa powojennego po raz pierwszy przez dekret o ochronie państwa w art. 13⁹⁵. Nie mogę zgodzić się z tym poglądem, gdyż kara konfiskaty majątku skazanego została wprowadzona w 1944 r. przez wcześniejsze dekry jak chociażby dekret o wymiarze kary, który to był stosowany do 1969 r., przy czym jak wskazywano w uzasadnieniu do projektu dekret ten był przystosowany do szczególnych warunków obecnej chwili i stać się miał lepszym, sprawniejszym środkiem do zwalczania niektórych przestępstw szerzących się nagminnie, a skierowanych przeciwko bezpieczeństwu i porządkowi oraz interesom gospodarczym Państwa⁹⁶. Zgadzam się natomiast ze stanowiskiem wyrażonym przez Witolda Świdę, dotyczącym kary konfiskaty mienia, a mianowicie że k.k. z 1932 r. nie znał tej kary. Po raz pierwszy w ustawodawstwie polskim wprowadziła ją ustawa w 1939 r. o odpowiedzialności w przypadku zbiegostwa. Po wojnie konfiskatę mienia, pod nazwą przepadku majątku lub przepadku mienia, przewidywały liczne ustawy. Między innymi wymieniał ją mały kodeks karny⁹⁷.

Okres końca II wojny światowej jak i czas bezpośrednio po jej zakończeniu to czas wydawania szeregu dekretów, których głównym celem, była chęć rozprawienia się z przeciwnikami politycznymi. Wspomnieć należy chociażby o zapisach takich uregulowań jak:

1. dekret o odstępcie od narodowości z 8 czerwca 1946 roku – przewidywał możliwość orzeczenia przepadku całości lub części majątku wobec osób skazanych za zgłoszenie swojej przynależności do narodowości niemieckiej lub uprzywilejowanej przez okupanta oraz zgłoszenie pochodzenia

⁹³ Tamże, art. 49 § 3.

⁹⁴ Irena Rzeplińska, *Konfiskata mienia, Studium z historii...*, str. 35

⁹⁵ Jerzy Bafia, Leo Hochberg, Mieczysław Siewierski, *Ustawy karne PRL ...*, s. 83.

⁹⁶ M. Siewierski, *Mały kodeks karny...*, s. 10

⁹⁷ Witold Świda, *Prawo karne*, PWN, Warszawa 1978, s. 303-304.

niemieckiego w czasie trwania II wojny światowej a czynności prawne mające na celu uchronić majątek przez przypadkiem były z mocy prawa nieważne (art. 2 § 1, 2 i 3);

2. dekret z 13 września 1946 roku o wyłączeniu ze społeczeństwa polskiego osób narodowości niemieckiej⁹⁸ - regulował kwestię przypadku, któremu podlegał majątek osób, które zostały pozbawione obywatelstwa polskiego, który przechodził na własność Skarbu Państwa, a jedynie w szczególnych przypadkach całość lub część majątku mogła przejść na własność wstępnych, zstępnych lub małżonka pozostających na wyłącznym utrzymaniu osoby pozbawionej obywatelstwa polskiego, pod warunkiem, że osoby te nie zostały pozbawione obywatelstwa państwa polskiego (art.5 pkt. 1, 2 i 3);
3. dekret z dnia 13 kwietnia 1945 roku o nadzwyczajnym podatku od wzbogacenia wojennego⁹⁹- przewidywał możliwość orzeczenia przez izbę skarbową przypadku opodatkowanego mienia, w przypadku niezapłacenia sumy tegoż podatku (art. 10 pkt. 2 i 3), natomiast w sytuacji świadomego zatajenia wzbogacenia wojennego cały tzw. wzbogacony majątek mógł ulec przypadkowi (art. 11 pkt. 3).

W niniejszej pracy nie mogę pominąć dekretu o zniesieniu sądów z 17 października 1946 roku. Rozwiązanie wprowadzone w tym dekrete, stanowiło istotne *novum* w obowiązujących unormowaniach prawnych, wprowadziło możliwość orzeczenia przypadku całego lub części majątku w sytuacji, gdy po dokonaniu przestępstwa, sprawca zapadł na chorobę psychiczną lub zmarł. W przypadku śmierci przypadek dotyczył majątku posiadanego przez sprawcę w chwili śmierci¹⁰⁰. Charakterystyczne w tym rozwiązaniu było to, że dotyczyło możliwości orzeczenia przypadku majątku, w sytuacji gdy sprawca nie uczestniczył w procesie karnym. Możliwość orzeczenia przypadku, w sytuacji gdy sprawca zmarł lub był chory psychicznie, dotyczyło m.in. sprawców, którzy popełnili jedno z niżej wymienionych przestępstw:

1. działanie na rzecz władzy okupacyjnej niemieckiej poprzez
 - a. branie udziału w dokonywaniu zabójstw osób spośród ludności cywilnej lub jeńców wojennych, znęcaniu się nad nim albo ich prześladowaniu;

⁹⁸ Dekret Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z 13 września 1946 roku o wyłączeniu ze społeczeństwa polskiego osób narodowości niemieckiej, Dz. U. z 1946, nr 55, poz. 310.

⁹⁹ Dekret Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 13 kwietnia 1945 roku o nadzwyczajnym podatku od wzbogacenia wojennego, Dz. U. 1945, nr 13, poz. 72.

¹⁰⁰ Zob. art. 2 pkt. 2 dekretu o zniesieniu sądów.

- b. działanie na szkodę osób przebywających na obszarze państwa polskiego w szczególności przez ujęcie lub wywożenie osób poszukiwanych albo prześladowanych przez władze okupacyjną z jakiegokolwiek przyczyny (nie dotyczyło ścigania za popełnienie przestępstw pospolitych)¹⁰¹;
2. wymuszenie świadczenia od takich osób lub ich bliskich pod groźbą ujęcia tych osób i oddania w ręce władz okupacyjnych;
3. popełnianie wyżej wymienionych przestępstw w związku ze służbą wrogiej władzy okupacyjnej lub z jej rozkazów bądź przymusu albo też usiłowanie, podżeganie i udzielanie pomocy do popełnienia przestępstwa¹⁰².

Ta forma przepadku przewidziana w dekrete o zniesieniu sądów, miała charakter kary konfiskaty mienia, gdyż jak wynikało z katalogu przestępstw, za popełnienie których była przewidziana, majątek który miał ulec przepadkowi, nie miał żadnego związku z przestępstwem. Sprawca bowiem w żaden sposób nie wzbogacił się w wyniku popełnionego przestępstwa, nie uzyskał z niego żadnej korzyści majątkowej. Był to więc kolejny dekret, w którym ustawodawca przewidywał karę konfiskaty mienia posługując się pojęciem przepadek majątku, gdzie celem tej kary była walka z przeciwnikami politycznymi i ich finansowe osłabienie.

Istotną zmianę w zakresie pojmowania różnych form instytucji przepadku wprowadził dekret o przepadku majątku. Przepisy tego dekretu miały zastosowanie:

1. do przepadku całości lub części majątku, orzeczonego jako kara dodatkowa przez sąd, oraz do przepadku, orzeczonego przez Komisję Specjalną do walki z nadużyciami i szkodnictwem gospodarczym;
2. do zabezpieczenia orzeczonego przepadku majątku¹⁰³.

Wyraźnie zaznaczono, że przepisy dekretu nie miały zastosowania do przepadku przedmiotów, pochodzących bezpośrednio lub pośrednio z przestępstwa i narzędzi przestępstwa oraz do przepadku majątku orzeczonego w postępowaniu karnym skarbowym¹⁰⁴. Tym samym ustawodawca rozgraniczył pojęcie przepadku majątku i przepadku przedmiotów pochodzących bezpośrednio lub pośrednio z przestępstwa i narzędzi przestępstwa oraz przepadku orzeczonego w postępowaniu karnym skarbowym. Przyjęte przez ustawodawcę rozgraniczenie i uregulowanie specjalnego typu postępowania w przypadku orzeczenia przepadku majątku wskazywało na podział celów jakim te różne

¹⁰¹ Zob. art. 1 pkt. a i b dekretu o wymiarze kary.

¹⁰² Tamże, art. 2 - 4.

¹⁰³ Zob. art. 1 § 1 pkt. 1 i 2 dekretu o przepadku majątku.

¹⁰⁴ Tamże, art. 1 § 2.

typy instytucji przepadku miały służyć. Od przepadku wyłączone zostały prawa ściśle związane z osobą skazanego oraz szereg rzeczy niezbędnych dla skazanego lub członków jego rodziny¹⁰⁵. Dekret ten uregulował kwestie wykonawcze związane z przejściem majątku przez Skarb Państwa wskazując, że przepadek następował z chwilą wydania orzeczenia choćby było ono nawet nieprawomocne, natomiast samo przejście majątku na rzecz Skarbu Państwa następowało z chwilą uprawomocnienia się orzeczenia¹⁰⁶. Uregulowano także kwestie wykonania orzeczenia przepadku oraz zakres stosowania¹⁰⁷, wskazano typ postępowania w przypadku, gdy orzeczono przepadek przedmiotów lub praw majątkowych należących do osoby trzeciej¹⁰⁸, przewidziano także kwestie odpowiedzialności Skarbu Państwa za zobowiązania, które posiadał skazany, a także odpowiedzialności w przypadku, gdy nastąpiło uchylenie orzeczenia o przepadku lub darowanie tej kary¹⁰⁹. Ustawodawca dekretem tym wprowadzał domniemania prawne dotyczące pochodzenia majątku, mające na celu uniemożliwienie sprawcy ukrycie majątku. Były to pierwsze tego typu regulacje w ustawodawstwie polskim i wskazywały one na to, że:

1. jeżeli po popełnieniu przestępstwa albo w ciągu roku przed popełnieniem przestępstwa sprawca w zamiarze uchylenia majątku od przepadku, dokonał czynności prawnej związanej z przekazaniem majątku innej osobie, czynności takie były uznane przez sąd za nieważne jeżeli nabywca wiedział lub powinien był wiedzieć o takim zamiarze skazanego;
2. jeżeli czynność prawna skazanego miała na celu ukrycie majątku, a beneficjentem była osoba najbliższa skazanemu, to domniemywało się, że osoba ta wiedziała o zamiarze skazanego;

¹⁰⁵ Tamże, art. 4 pkt. 2 - Niezbędnych dla skazanego lub członków jego rodziny: sprzętów domowych, pościeli, bielizny i ubrania codziennego; przyrządów używanych przez skazanego i członków jego rodziny z powodu ułomności; zapasów żywności i opału, niezbędnych dla skazanego lub jego rodziny na okres jednego miesiąca; krowy dojrzałej albo dwóch kóz, albo trzech owiec wraz z zapasem paszy i ściółki, aż do czasu najbliższych zbiorów, o ile zwierzęta te są niezbędne dla wyżywienia skazanego lub jego rodziny; przedmiotów niezbędnych do osobistego zarobkowania skazanego; pieniędzy w kwocie niezbędnej dla skazanego lub jego rodziny na utrzymanie przez dwa tygodnie; przedmiotów służących skazanemu lub jego rodzinie do wykonywania praktyk religijnych lub niezbędnych do nauki; obrączek ślubnych skazanego; przedmiotów mających służyć do pochowania zmarłego członka rodziny skazanego.

¹⁰⁶ Tamże, art. 5 § 1 i 2.

¹⁰⁷ Tamże, art. 8-9, art. 13-16.

¹⁰⁸ Tamże, art. 10 i art. 11.

¹⁰⁹ Tamże, art. 7 i art. 12.

3. jeżeli osoba trzecia uzyskała korzyść bezpłatnie, dokonana przez skazanego czynność prawna była uznana za nieważną niezależnie od tego czy obdarowany wiedział lub powinien być wiedzieć o zamiarze skazanego¹¹⁰.

Istotne w tej regulacji było to, że o uznaniu danej czynności za nieważną rozstrzygał właściwy sąd cywilny. Takie rozstrzygnięcie na rzecz Skarbu Państwa było niemożliwe, jeżeli od czasu dokonanej czynności prawnej przez skazanego upłynęło 5 lat¹¹¹. Wprowadzenie tego dekretu o przepadku majątku było o tyle istotne, że wyraźnie wskazało na zamiar ustawodawcy i jego podejście do instytucji przepadku majątku. Uregulowanie zawarte w tym dekrete, w tym między innymi zapis pierwszego z domniemań prawnych, z którego wnioskować można, że orzeczony przepadek majątku sprawcy, objąć mógł także majątek, który sprawca posiadał rok przed popełnieniem przestępstwa, wskazywało wyraźnie, że mieliśmy do czynienia z instytucją konfiskaty mienia, która posiadała jedynie represyjny charakter.

Opisane dekrety w większości przewidywały jurysdykcję sądów wojskowych także w odniesieniu do osób cywilnych, co zostało zniesione ustawą z dnia 5 kwietnia 1955 roku o przekazaniu sądom powszechnym dotychczasowej właściwości sądów wojskowych w sprawach karnych osób cywilnych, funkcjonariuszy organów bezpieczeństwa publicznego, Milicji Obywatelskiej i Służby Więziennej¹¹². Zgodnie z art. 1 tejże ustawy do właściwości sądów powszechnych przekazywano sprawy o przestępstwo popełnione przez osoby cywilne, funkcjonariuszy służby bezpieczeństwa publicznego, Milicji Obywatelskiej i Służby Więziennej, określone w dekrete z dnia 13 czerwca 1946 roku o przestępstwach szczególnie niebezpiecznych w okresie odbudowy państwa (małym kodeksie karnym), z wyjątkiem spraw o przestępstwo szpiegostwa wymienione w artykule 7 tego dekretu, przestępstwa wymienione w określonych artykułach 85-88 Kodeksu karnego Wojska Polskiego oraz w art. 3-8 dekretu z dnia 26 października 1946 roku o ochronie tajemnicy państwowej i służbowej¹¹³. Przyjęcie tej ustawy było pierwszym przejawem odchodzenia władzy od terroru prawnego i sądowego¹¹⁴. W literaturze podkreśla się, że w sprawach o przestępstwa, za które były skazane w sądach wojskowych osoby cywilne, skazania tych osób i to do końca (do maja 1955 r.) górowały znacząco,

¹¹⁰ Tamże, art. 6 § 1 - 3.

¹¹¹ Tamże, art. 6 § 4.

¹¹² Ustawa z dnia 5 kwietnia 1955 roku o przekazaniu sądom powszechnym dotychczasowej właściwości sądów wojskowych w sprawach karnych osób cywilnych, funkcjonariuszy organów bezpieczeństwa publicznego, Milicji Obywatelskiej i Służby Więziennej, Dz. U. 1955, nr 15, poz. 83.

¹¹³ Dekret Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 26 października 1946 roku o ochronie tajemnicy państwowej i służbowej, Dz. U. 1949 nr 55 poz. 437.

¹¹⁴ Irena Rzeplińska, *Konfiskata mienia, Studium z historii ...*, s. 36.

dwu-, trzykrotnie nad skazaniami osób wojskowych. Osoby cywilne najczęściej, i to już od drugiej połowy 1944 r., karane były za czyny polegające na działalności nielegalnych lub zdelegalizowanych przez komunistów organizacjach i przestępstwo nielegalnego posiadania broni. Osoby cywilne karane przez sądy wojskowe za działalność w nielegalnych organizacjach to głównie członkowie byłej Armii Krajowej, a poza nimi, członkowie różnych organizacji politycznych, których celem była walka z władzą ludową w Polsce¹¹⁵. Te okoliczności także jednoznacznie wskazują na wyłącznie represyjny, nieproporcjonalny i niehumanitarny charakter przepisów przewidzianych w tych szczególnych ustawach związanych z konfiskatą całości lub części mienia skazanych.

Nie mogę w rozważaniach pominąć dekretów z lat 50. XX wieku. Na uwagę zasługuje kilka z nich, w którym pomimo używania pojęcia „przepadek mienia” ustawodawca wprowadził karę konfiskaty majątku. Są to następujące akty prawne:

1. ustawa o ochronie pokoju z 29 grudnia 1950 r.;
2. dekret o wzmożeniu ochrony z 4 marca 1953 r.;
3. dekret o ochronie interesów nabywców z 4 marca 1953 r.;
4. ustawa o zwalczaniu spekulacji z 13 lipca 1957 r.;
5. ustawa o wzmożeniu ochrony mienia z 21 stycznia 1958 r.

Pojęciem przepadku mienia w całości lub w części posłużył się ustawodawca w ustawie o ochronie pokoju, przewidując, że sąd w przypadku skazania za przestępstwa przewidziane w tej ustawie tj.:

1. uprawianie propagandy wojennej słowem lub pismem, za pośrednictwem prasy, radia, filmu lub w jakikolwiek inny sposób;
2. popełnianie zbrodni przeciwko pokojowi w szczególności poprzez podżeganie lub nawoływanie do zbrodni, ułatwianie szerzenie propagandy prowadzonej przez ośrodki uprawiające kampanię podżegania do wojny, zwalczanie lub spotwarzanie Ruchu Obrońców Pokoju¹¹⁶,

mógł orzec jako karę dodatkową przepadek całości lub części mienia. Kategoria przestępstw, za popełnienie których przewidziana była kara dodatkowa przepadku mienia w całości lub części, wskazuje wyraźnie, iż mieliśmy tu do czynienia tak naprawdę z konfiskatą mienia, gdyż majątek, którego przepadek miałby być orzeczony, w żaden sposób nie pochodził z przestępstwa i nie został uzyskany w wyniku przestępstwa. Kara przepadku orzekana była za przestępstwa, które można nazwać politycznymi,

¹¹⁵ Tamże, s. 37.

¹¹⁶ Zob. art. 1 i 2 ustawy o ochronie pokoju.

wymierzonymi w suwerenność kraju. Orzeczenie przepadku mienia miało na celu pozbawienie sprawcy środków finansowych, które ten mógłby przeznaczyć na dalszą działalność wymierzoną przeciwko państwu. Cel stosowania danej kary polegający na finansowym osłabianiu przeciwników politycznych, to właśnie jedno z kryteriów, które odróżniało karę konfiskaty mienia od przepadku.

Kolejnym wspomnianym dekretem, w którym posługiwano się pojęciem przepadku mienia, był dekret o wzmożeniu ochrony, gdzie za wskazane przestępstwa tj.:

1. wyrządzenie wielkiej szkody interesom gospodarczym lub obronnym Polski Rzeczypospolitej Ludowej poprzez
 - a. kradzież, przywłaszczenie dla siebie, wyłudzenie lub w jakikolwiek inny sposób zagarnięcie mienia społecznego bądź popełnienie tego przestępstwa po uprzednim skazaniu za zagarnięcie mienia społecznego;
 - b. zagarnięcie mienia społecznego, nad którym sprawca sprawuje zarząd albo za którego ochronę, przechowanie lub zabezpieczenie jest odpowiedzialny z tytułu zajmowanego stanowiska albo sprawowanej funkcji;
 - c. zagarnięcie mienia społecznego w wyniku działania w zorganizowanej grupie przestępczej;
 - d. zagarnięcie mienia społecznego dokonując kradzieży z włamaniem;
2. dopuszczenie się rabunku przy użyciu broni lub innego niebezpiecznego narzędzia albo inny sposób zagrażanie życiu lub zdrowiu ludzkiemu¹¹⁷,

fakultatywnie sąd mógł orzec karę przepadku mienia sprawcy w całości lub w części. Nasunąć mogłoby się pytanie: czy przypisywanie karze przepadku mienia w całości lub części przewidzianej w tym dekrete jednego znaczenia, czyli że jest to konfiskata mienia, było właściwe? W tym bowiem przypadku, ta kara dodatkowa, pełniła jakby dwojaką funkcję. Biorąc pod uwagę rodzaje przestępstw, za popełnienie których przewidziana była kara dodatkowa przepadku mienia, trudno jest jednoznacznie przychylić się do stwierdzenia, że była to konfiskata mienia. Dekret ten bowiem przewidywał karę przepadku mienia należącego do sprawcy w całości lub w części, za przestępstwa, z których sprawca mógł uzyskać korzyść majątkową, bo swoim działaniem wyrządził wielką szkodę, a więc *de facto* przyjąć można by, że orzeczenie przez sąd przepadku mienia, można było w tym wypadku potraktować jako pozbawienie sprawcy korzyści

¹¹⁷ Zob. art. 1 i 2 dekretu o wzmożeniu ochrony.

majątkowej uzyskanej z przestępstwa. Jednak ustawodawca nie posługiwał się pojęciem przypadku korzyści majątkowej, pomimo iż było już ono znane prawu polskiemu. Przepis tego dekretu nie wskazywał żadnych kryteriów dla sądu w zakresie orzekania przypadku mienia, nie utożsamiał też mienia, które miało ulec przypadkowi z mieniem uzyskanym z przestępstwa. Biorąc więc pod uwagę nazewnictwo przyjęte przez ustawodawcę oraz brak wskazań w unormowaniu, że orzeczony przypadek miał dotyczyć mienia, które pochodziło z przestępstwa, uznać można, że przypadek mienia sprawcy w całości lub w części przewidziany przepisami tego dekretu, dotyczyć miał majątku sprawcy, niezależnie od tego czy majątek ten pochodził z przestępstwa, czy miał z nim związek. Tym samym, także i w tym przypadku *de facto* w grę wchodziła konfiskata mienia.

Podobnie jak dwa poprzednie dekry, omówione wyżej, tak i dekret o ochronie interesów nabywców wprowadził fakultatywną karę przypadku w całości lub w części mienia sprawcy. Jednakże, tak jak i w tamtych dekretach była to w rzeczywistości konfiskata mienia. Obok tego ta szczególna ustawa przewidywała obligatoryjny przypadek rzeczy stanowiących przedmiot przestępstwa, orzekany w przypadku popełnienia przestępstw:

- a. spekulacji artykułami powszechnego użytku lub innymi towarami, w szczególności przez wykupywanie towarów w przedsiębiorstwach lub innych miejscach handlu detalicznego w celu dalszej ich odsprzedaży z zyskiem, ukrywanie i gromadzenie w tymże celu towarów powszechnego użytku w jawnie nadmiernych ilościach, pobieranie w przedsiębiorstwie za towar ceny przysparzającej nadmierny zysk w przypadku, gdy nie ma ustalonej ceny obowiązującej, albo przez inne czyny przyczyniające się do zakłócenia obrotu towarowego, uprawiane świadomie w celach spekulacyjnych;
- b. uprawiania spekulacji w znacznych rozmiarach albo ponownego dopuszczenia się spekulacji po uprzednim skazaniu za to przestępstwo¹¹⁸.

Powyższe uregulowanie mówiło o przypadku rzeczy, czyli przedmiotu mającego związek z przestępstwem, pochodzącego z czynu zabronionego, zatem można powiedzieć, że orzeczenie przypadku rzeczy miało na celu pozbawienie sprawcy przedmiotu spekulacji, a więc rzeczy, które miały doprowadzić do uzyskania tzw. spekulacyjnych korzyści. Ponadto w tym samym przepisie ustawodawca wprowadził inne, szersze pojęcie przypadku

¹¹⁸ Zob. art. 1 § 1, 2 i 3 dekretu o ochronie interesów nabywców.

mienia, wskazując, że w przypadku uprawiania spekulacji w znacznych rozmiarach lub ponownego dopuszczenia się spekulacji po uprzednim skazaniu za to przestępstwo, sąd mógł orzec przepadek mienia sprawcy w całości lub w części¹¹⁹. Na uwagę zasługuje także fakt, że ustawodawca przewidywał zwiększoną odpowiedzialność, w zależności od podmiotu popełniającego przestępstwo usankcjonowane w tym dekrete. Ustawodawca w tym dekrete poza wspomnianym przestępstwem spekulacji, przewidywał następujące przestępstwa:

1. oszukiwanie nabywcy przy sprzedaży towarów, co do ilości, wagi lub miary albo posługiwanie się przy sprzedaży fałszywą miarą lub wagą;
2. pobieranie, przez osoby zajmujące się zawodowo świadczeniem usług, za świadczenie zapłaty wyższej od obowiązującej albo bez uzasadnionej przyczyny odmawianie świadczenia, do którego było się zobowiązany;
3. naruszenie przepisów o obrocie handlowym, a przez to spowodowanie szkody dla interesów obywateli, o ile powstała szkoda nie była nieznaczna, bądź też za dany czyn przepisy szczególne przewidywały jedynie odpowiedzialność karno-administracyjną lub służbową¹²⁰.

Zaostrzenie odpowiedzialności wynikało z podmiotu, który popełniał przestępstwo i dotyczyło osób prowadzących prywatne przedsiębiorstwo. Wobec takich sprawców, bowiem sąd mógł orzec kary dodatkowe, wśród których znajdowały się:

1. przepadek towarów, których przestępstwo dotyczyło;
2. przepadek urządzeń przedsiębiorstwa, stanowiących własność sprawcy¹²¹.

Niemniej przepadek towaru oraz urządzeń przedsiębiorstwa po raz pierwszy wprowadziła do naszego ustawodawstwa ustawa o zwalczaniu drożyzny, upoważniająca Komisję Specjalną do walki z nadużyciami i szkodnictwem gospodarczym do orzekania przepadku towarów, których przestępstwo dotyczyło, oraz przepadku przedsiębiorstwa stanowiących własność oskarżonego¹²². Aby zinterpretować przepisy dotyczące przepadku towarów mających związek z przestępstwem konieczna jest dokładna analiza dekretu o ochronie interesów nabywców. Otóż, jak podaje sam ustawodawca przepisy tegoż dekretu zostały stworzone w celu ochrony interesów szerokich mas pracujących Polski Ludowej w dziedzinie obrotu handlowego¹²³. Obligatoryjne orzeczenie przepadku rzeczy

¹¹⁹ Tamże, art. 1 § 4.

¹²⁰ Tamże, art. 2-4.

¹²¹ Tamże, art. 5 § 2.

¹²² Witold Świda, *Prawo karne ...*, s. 306.

¹²³ Zob. preambuła dekretu o ochronie interesów nabywców.

stanowiących przedmiot przestępstwa mogło nastąpić jedynie w przypadku popełnienia występku spekulacji artykułami powszechnego użytku lub innymi towarami lub też popełnienia tego czynu w stosunku do mienia znacznych rozmiarów bądź też popełnienia ponownie tego przestępstwa, pomimo wcześniejszego skazania. Rzeczy stanowiące przedmiot tego czynu zabronionego to artykuły powszechnego użytku lub inne towary. Na pierwszy rzut oka daje się zauważyć, że przepis art. 1 § 3 stał w sprzeczności z przepisem art. 5 § 2 pkt. a tegoż dekretu, gdyż ten drugi przepis przewidywał możliwość orzeczenia przepadku towarów, których przestępstwo dotyczyło jeżeli sprawca prowadził prywatne przedsiębiorstwo, a zatem tych samych rzeczy, o których mowa w art. 1 § 3. Ta sprzeczność przepisów mogła rodzić problemy interpretacyjne dla sądów, a co za tym idzie dowolność w orzekaniu przepadku, jeżeli sprawcą była osoba prowadząca prywatne przedsiębiorstwo. Biorąc jednak pod uwagę konstrukcję przepisów dekretu, wydaje się, że wskazana sprzeczność była pozorna, gdyż rozwiązanie przyjęte w art. 5 § 2 pkt. a dotyczyło przepadku towarów, a art. 1 § 3 mówił o przepadku rzeczy, które to pojęcie jest pojęciem szerszym niż przepadek towarów. Biorąc pod uwagę, że przepadek rzeczy miał być orzekany obligatoryjnie, a przepadek towarów fakultatywnie, wydaje się, że w przypadku przestępstwa spekulacji, wskazanego w art. 1 § 1 i 2, popełnionego przez osobę prowadzącą prywatne przedsiębiorstwo, zapis art. 5 § 2 pkt. a był niecelowy. Charakterystyczny sposób konstrukcji tego dekretu sprawiał, że można wysnuć wskazane przeze mnie problemy interpretacyjne i zapewne zostało to dostrzeżone przez ustawodawcę, gdyż dekret ten został zastąpiony ustawą o zwalczaniu spekulacji, gdzie konstrukcja przepisów była zdecydowanie bardziej przejrzysta. Przyjęte jednak rozwiązania niczym nie różniły się od tych stypizowanych w dekrecie o ochronie interesów nabywców. Poza dyskusją jest, że utrzymanie tego rodzaju rozwiązań prawnych osiem lat po skończeniu wojny, wskazuje na to, że narzucony Polsce system polityczny i ekonomiczny, nie był w stanie stworzyć normalnego otoczenia społecznego i ekonomicznego i w kraju występowały stałe braki w podstawowych dobrach. Brak możliwości zaspokojenia istniejącego popytu skutkuje zawsze spekulacją. Ta zaś, wymagała szczególnych regulacji prawnych. Ale w PRL-u szeroka liczba przestępstw spekulacyjnych była stałą cechą ówczesnego systemu prawa karnego. Wskazano przesłanki obligatoryjnego jak i fakultatywnego orzeczenia przepadku towarów stanowiących przedmiot przestępstwa, jak również możliwość orzeczenia przepadku urządzeń przedsiębiorstwa. Przyjęto, że w przypadku skazania za następujące przestępstwa:

1. zbywanie, przez osobę zatrudnioną w jednostce gospodarki społecznej, osobie nieuprawnionej w celu dalszej odsprzedaży z zyskiem, towaru nie przeznaczonego w tej jednostce do bezpośredniej sprzedaży konsumentom, odpowiedzialności karnej podlegał nie tylko zbywca, ale także nieuprawniony nabywca, oraz osoba która towar nabyty w ten sposób sprzedawała z zyskiem;
2. zbywanie towarów w celu dalszej odsprzedaży z zyskiem, przez osobę prowadzącą przedsiębiorstwo handlu detalicznego lub będącą w takim przedsiębiorstwie zatrudnioną, odpowiedzialności karnej podlegał nie tylko zbywca, ale także nabywca, oraz osoba która towar nabyty w ten sposób sprzedawała z zyskiem;
3. dopuszczenie się wyżej wymienionych w pkt. 1 i 2 czynów w znacznych rozmiarach z wyjątkiem przestępstwa zbycia, przez osobę zatrudnioną w jednostce gospodarki społecznej, osobie nieuprawnionej w celu dalszej odsprzedaży z zyskiem, towaru nie przeznaczonego w tej jednostce do bezpośredniej sprzedaży konsumentom;
4. gromadzenie przez osobę do tego nieuprawnioną towarów w oczywiście nadmiernych ilościach w celu dalszej odsprzedaży;
5. skupowanie, przez osobę niebędącą do tego uprawnioną, w celu dalszej odsprzedaży z zyskiem, towarów nabytych w kraju za waluty obce wpłacone w kraju lub za granicą albo dokumenty uprawniające do otrzymania tych towarów, bądź też towary lub dokumenty skupione w ten sposób odsprzedawała z zyskiem;
6. sprzedawanie przez osobę zatrudnioną w jednostce gospodarki społecznej, zamiast towaru przedsiębiorstwa towaru własnego lub innej osoby¹²⁴,

sąd orzekał przepadek towarów stanowiących przedmiot przestępstwa. Tak więc w przypadku skazania za jedno z powyższych przestępstw, ustawodawca zobowiązał sąd do obligatoryjnego orzekania przepadku towarów będących przedmiotem przestępstwa. Sąd mógł orzec przepadek towarów stanowiących przedmiot przestępstwa, w przypadku skazania za inne przestępstwo wymienione w ustawie (art. 16 § 1 zd. 2), do tych przestępstw należały:

¹²⁴ Zob. 1-3, 5-6 i art. 10 ustawy o zwalczaniu spekulacji.

1. wnioskowanie lub zatwierdzanie, przy dokonywaniu przeceny towarów w jednostce gospodarki społecznej, rażąco niskiej ceny w celu osiągnięcia korzyści osobistej lub majątkowej dla siebie lub innej osoby;
2. zbywanie w celu dalszej odsprzedaży z zyskiem, biletów wstępu na widowisko lub imprezę przez osobę zajmującą się sprzedażą takich biletów;
3. oszukiwanie nabywcy przy sprzedaży towarów lub dostawcy przy nabyciu produktów rolnych lub hodowlanych, co do ilości, wagi lub miary albo posługiwanie się nierzetelnym narzędziem mierniczym;
4. oszukiwanie w przedsiębiorstwie, nabywcy poprzez sprzedawanie towarów gatunku niższego po cenie towaru gatunku wyższego albo żądanie lub pobieranie za towar cenę wyższą od obowiązującej;
5. pobieranie w przedsiębiorstwie za tą cenę przysparzając nadmierny zysk, w przypadku, gdy nie ma ustalonej ceny obowiązującej;
6. oszukiwanie w przedsiębiorstwie, dostawców produktów rolnych lub hodowlanych poprzez nabywanie towaru gatunku wyższego po cenie towaru gatunku niższego albo płacenie za towar cenę niższą od obowiązującej;
7. ukrywanie przed nabywcą, przez osobę zajmującą się sprzedażą towarów w przedsiębiorstwie handlowym, towaru przeznaczonego do sprzedaży lub odmówienie sprzedaży takiego towaru bez uzasadnionej przyczyny;
8. usuwanie, z towarów przeznaczonych do sprzedaży, utworzonych na nich oznaczeń określających ich cenę, jakość lub pochodzenie oraz przechowywanie takich towarów;
9. naruszenie w przedsiębiorstwie handlowym, przepisów obowiązku uwidoczniania cen lub posiadania faktur (rachunków) albo innych równoważnych dowodów stwierdzających ceny zakupu towaru;
10. żądanie i pobieranie, przez osoby zajmujące się zawodowo świadczeniem usług, zapłaty wyższej niż obowiązująca albo bez uzasadnionej przyczyny odmówienie świadczenia, do którego dana osoba jest obowiązana¹²⁵.

Orzeczenie przepadku było fakultatywne, a zatem od oceny sądu zależało czy wymierzył taką karę dodatkową. Ustawodawca wprowadził w tej ustawie różne postacie przepadku, a mianowicie:

¹²⁵ Tamże, art. 4, 7-9, 11-15.

1. przepadek towarów stanowiących przedmiot przestępstwa, którego warunki orzekania omówiono wyżej;
2. przepadek mienia sprawcy w całości lub w części;
3. przypadek urządzeń przedsiębiorstwa stanowiących własność sprawcy;

Każdy z tych rodzajów przypadków obligatoryjnie lub fakultatywnie można było orzec w przypadku popełnienia przestępstwa zbycia, przez osobę zatrudnioną w jednostce gospodarki uspołecznionej, osobie nieuprawnionej w celu dalszej odsprzedaży z zyskiem, towaru nie przeznaczonego w tej jednostce do bezpośredniej sprzedaży konsumentom¹²⁶. Pierwszy ze wskazanych rodzajów przypadku orzekany był obligatoryjnie, pozostałe natomiast fakultatywnie. Bardzo dużą ochroną prawną ustawodawca objął towar należący do jednostki gospodarki uspołecznionej. Jak widać z przepisów tej ustawy, za zbycie takiego towaru osobie nieuprawnionej, wobec sprawcy można było orzec przepadek urządzeń przedsiębiorstwa stanowiących własność sprawcy, przepadek towarów stanowiących przedmiot przestępstwa i tą najbardziej dotkliwą formę - przepadek w całości lub w części mienia należącego do sprawcy. Ostatnia forma przypadku w zasadzie wskazywała na możliwość orzeczenia konfiskaty, gdyż ustawodawca nie wskazał w przesłankach zastosowania tej kary dodatkowej, jaki miał być związek tego mienia z przestępstwem. Wnioskować więc można, że chodziło tu o całe mienie należące do sprawcy. Tym samym instytucja ta stanowiła karę dodatkową konfiskaty mienia, a nie przypadku. Sąd mógł zdecydować o przypadku mienia sprawcy w całości lub w części także w przypadku popełnienia przez sprawcę innych przestępstw tj.

1. nabycia przez osobę nieuprawnioną od osoby zatrudnionej w jednostce gospodarki uspołecznionej, w celu dalszej odsprzedaży z zyskiem, towaru nie przeznaczonego w tej jednostce do bezpośredniej sprzedaży konsumentom lub sprzedanie z zyskiem nabytego w ten sposób towaru;
2. zbycia towarów w celu dalszej odsprzedaży z zyskiem, przez osobę prowadzącą przedsiębiorstwo handlu detalicznego lub będącą w takim przedsiębiorstwie zatrudnioną;
3. nabycia od osoby prowadzącej przedsiębiorstwo handlu detalicznego lub będącej w takim przedsiębiorstwie zatrudnioną, towaru w celu dalszej odsprzedaży albo sprzedaży tak nabytego towaru z zyskiem¹²⁷.

¹²⁶ Tamże, art. 1 § 1.

¹²⁷ Tamże, art. 1-2 § 1-3.

Jednak warunkiem *sine qua non* było popełnienie tych przestępstw w znacznych rozmiarach. Przepadek urządzeń przedsiębiorstwa stanowiących własność sprawcy sąd mógł orzec w przypadku skazania za jakiegokolwiek przestępstwo wymienione w ustawie. Przepadek urządzeń przedsiębiorstwa to instytucja nie znana uregulowaniom kodeksowym. Ustawodawca nie wprowadził żadnych warunków orzekania tej formy przepadku poza koniecznością wyczerpania znamion przestępstw wymienionych w dekrete. Taki sposób określenia przesłanek stosowania tej instytucji pozostawiał dla sądu nieograniczone możliwości w orzekaniu. Organy ścigania nie musiały bowiem wykazywać związku przyczynowo - skutkowego urządzeń przedsiębiorstwa z przestępstwem, wystarczyło że sprawca został skazany za jedno z przestępstw usankcjonowanych w dekrete, a sąd mógł orzec przepadek urządzeń przedsiębiorstwa. Taka dowolność w orzekaniu zbliżała tą instytucję do kary częściowej konfiskaty mienia. Podobnie instytucja ta uregulowana była w poprzednich dekretach przewidujących jej stosowanie tj. w dekrete o ochronie interesów nabywców oraz w ustawie o zwalczaniu drożyzny. Chyba po raz pierwszy w 1957 r. w ustawie o zwalczaniu spekulacji, ustawodawca przewidział możliwość orzeczenia przepadku w przypadku skazania za wykroczenie. Dotyczyło to wykroczenia polegającego na zbyciu towarów w celu dalszej odsprzedaży z zyskiem, przez osobę prowadzącą przedsiębiorstwo handlu detalicznego lub będącą w takim przedsiębiorstwie zatrudnioną lub nabycia od takiej osoby towaru bądź też sprzedaży z zyskiem towaru nabytego w ten sposób, jeżeli można było przyjąć wypadek mniejszej wagi¹²⁸. W tych wypadkach sąd mógł orzec przepadek towarów stanowiących przedmiot tego wykroczenia. Orzeczenie przepadku w tym przypadku było fakultatywne i następowało na podstawie art. 16 § 4 ustawy o zwalczaniu spekulacji. Ponieważ pod koniec lat 50. XX wieku władza ludowa na podstawie wydanych ustaw dodatkowych rozpoczęła istotne zaostrzenia stosowania kary konfiskaty mienia¹²⁹, więc nie powinien dziwić fakt, że wskazane wyżej ustawy przewidywały możliwość zasądzenia przepadku mienia sprawcy w całości lub w części. Na zaostrzenie represji wskazuje także wprowadzona ustawą o zwalczaniu spekulacji jeszcze jedną formą przepadku, a mianowicie przepadek rzeczy stanowiących przedmiot czynności handlowej¹³⁰. Jednak odnośnie tej formy przepadku został dokonany wpis, że została ona wprowadzona do ustawy z dnia 2 czerwca 1947 roku o zezwoleniach na prowadzenie przedsiębiorstw

¹²⁸ Tamże, art. 2 § 4.

¹²⁹ M. Siewierski, *Mały kodeks karny...*, s. 10.

¹³⁰ Zob. art. 18 § 2 ustawy o zwalczaniu spekulacji.

handlowych i budowlanych i zawodowe wykonywanie poszczególnych czynności handlowych¹³¹ i dotyczyła przestępstw w niej wymienionych tj. prowadzenia przedsiębiorstwa handlowego lub budowlanego albo wykonywania poszczególnych czynności handlowych (budowlanych) z naruszeniem przepisów ustawy lub wydanych na jej podstawie rozporządzeń.

W dekretach wydanych w czasie tworzenia się ustroju ludowego w Polsce ustawodawca posługiwał się pojęciami przepadek całego lub części mienia, przepadek majątku, konfiskata mienia. W literaturze podkreśla się, że po wojnie kara konfiskaty mienia pojawiała się w dekrecie o wymiarze kary, małym kodeksie karnym i dekrecie o odstępstwie od narodowości. Powyższe akty prawne nie używały jednak pojęcia „konfiskata mienia”, ale „przepadek mienia”, co w dalszym ciągu nasuwało skojarzenia z przypadkiem przedmiotów określonym w art. 50 k.k. z 1932 r., z tym że dotyczył on całego mienia, co praktycznie nie odróżniało wówczas tej instytucji od wspomnianego przypadku¹³². Błędnie przyjęto tu przez autorów, że powyższe akty nie używały pojęcia „konfiskata mienia”, gdyż pojęcie to wprost ujęte było w art. 5 § 1 pkt. b dekretu o wymiarze kary jako konfiskata całego mienia skazanego oraz konfiskata mienia małżonka oskarżonego i dzieci. Nie zgadzam się z poglądem, że regulacje ujęte w opisanych dekretach nie odróżniały tych instytucji od przypadku określonego w art. 50 k.k. z 1932 r. W mojej ocenie były daleko idące różnice w tych instytucjach dotyczące:

1. obligatoryjności, a fakultatywności orzekania - kara dodatkowa przypadku wg. k.k. z 1932 r. orzekana była fakultatywnie, natomiast opisane dekrety z lat 40 i 50 XIX wieku przewidywały zarówno możliwość orzeczenia przypadku jak i obligatoryjność jego orzeczenia;
2. zakresu mienia, które podlegało przypadkowi i jego związkowi z przestępstwem – k.k. z 1932 r. przewidywał przepadek przedmiotów pochodzących bezpośrednio lub pośrednio z przestępstwa jak i narzędzi służących do jego popełnienia, natomiast wspomniane dekrety przewidywały dodatkowo przepadek urządzeń przedsiębiorstwa oraz przepadek całego majątku sprawcy;

¹³¹ Ustawa z dnia 2 czerwca 1947 roku o zezwoleniach na prowadzenie przedsiębiorstw handlowych i budowlanych i zawodowe wykonywanie poszczególnych czynności handlowych, tj. Dz. U. z 1949, nr 47, poz. 366.

¹³² K. Postulski, M. Siwek, *Przepadek w polskim...*, s. 25.

3. odpowiedzialności współmałżonka i dzieci – k.k. z 1932 r. przewidywał odpowiedzialność osób nie będących sprawcami tylko w przypadkach przewidzianych w ustawie, przepadek dotyczył przedmiotów, których posiadanie było zakazane, natomiast przepadek uregulowany w dekretach dotyczył w określonych warunkach przypadku mienia należącego do osób związanych ze sprawcą z uwagi na pokrewieństwo;
4. katalogu kar, za popełnienie których można było orzec taką karę – przedmiotowy Kodeks karny przewidywał orzeczenie przypadku za przestępstwa związane z uzyskaną korzyścią majątkową, natomiast dekrety w głównej mierze przewidywały tę karę dodatkową za tzw. przestępstwa polityczne, mające na celu sprzeniewierzenie się obowiązującej władzy;
5. celom jakim miało służyć orzeczenie przypadku czy też konfiskaty – regulacja kodeksowa miała na celu pozbawienia sprawców korzyści uzyskanej z przestępstwa i uniemożliwienie im dalsze popełnianie przestępstw poprzez zabezpieczenie przedmiotów służących do popełnienia przestępstwa, natomiast przepisy zawarte w dekretach służyły pozbawianiu sprawców majątku celem pozbawienia ich środków na finansowanie dalszej działalności przeciwko władzy ludowej, a także zastraszanie ewentualnych oponentów politycznych przed „działalnością wywrotową”, poprzez wskazywanie konsekwencji jakimi byłyby utrata majątku należącego nie tylko do sprawcy, ale też całej jego rodziny.

Wymienione różnice wskazują, że instytucje te były bardzo odmienne i zapewne bliżej było regulacjom dekretowym do wprowadzonej Kodeksem karnym z 1969 r. konfiskacie mienia niż do przypadku przedmiotów uregulowanego w k.k. z 1932 r. Represyjny charakter kary konfiskaty majątku wyrażała Ewa M. Guzik – Makaruk wskazując, że wiele wydanych w latach 40. XX wieku dekretów przewidywało karę polegającą na pozbawieniu sprawcy całego mienia (a więc treściowo odpowiadającą konfiskacie), nazywaną przypadkiem mienia. Uregulowania te miały bardzo represyjny charakter i stanowiły instrument służący władzy ludowej do realizacji określonych celów politycznych i gospodarczych¹³³. Podobne zdanie wyraził Dawid Bunikowski wskazując, że nasuwały się skojarzenia z przypadkiem przedmiotów z art. 50 k.k. z 1932 r., który przecież ówczesnie obowiązywał. Przepadek mienia określony w ustawodawstwie

¹³³ Ewa. M. Guzik - Makaruk (red. nauk.), *Przepadek przedmiotów i korzyści pochodzących z przestępstwa*, Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., Warszawa 2012, s. 44.

pozakodeksowym przez władzę totalitarną różnił się znacząco od wspomnianego art. 50, gdyż dotyczył całości lub części majątku skazanego¹³⁴. Stanowisko dotyczące formy instytucji przepadku, która przyjmowana była przez ustawodawcę po II wojnie światowej w wydawanych dekretach i ustawach, wskazywało na to, że obowiązujące ustawy karne, poza k.k. z 1932 r., używały nazw “konfiskata” i “przepadek” zamiennie, na określenie w zasadzie tej samej instytucji prawa karnego, która w dawniejszych czasach zbliżona była bardziej do konfiskaty mienia w rozumieniu k.k. z 1969 r. niż do obecnej regulacji środka karnego przepadku, ewoluując z biegiem lat w kierunku tej ostatniej¹³⁵. Zresztą już w latach 60 XIX wieku wskazywano na wątpliwości interpretacyjne: Powyższe akty prawne nie używały jednak pojęcia „konfiskata mienia”, ale „przepadek mienia”, co w dalszym ciągu nasuwało skojarzenia z przypadkiem przedmiotów określonym w art. 50 k.k. z 1932 r., z tym że dotyczył on całego mienia, co w praktyce nie odróżniało wówczas tej instytucji od wspomnianego przepadku. Te pewne zawilości pojęciowe i terminologiczne oraz brak kodeksowego określenia treści instytucji konfiskaty mienia utrudniały rozgraniczenie obu tych kar dodatkowych. Sytuacja stała się nieco bardziej klarowna dopiero z chwilą wydania dekretu o przepadku majątku, chociaż jeszcze przez dłuższy czas praktyka sądowa wykazywała niepełną znajomość zasad stosowania tych kar¹³⁶. W odróżnieniu przepadku przedmiotów od konfiskaty mienia/majątku pomoc mogła także kategoria przestępstw, za których popełnienie dana kara dodatkowa miała zostać wymierzona. Konfiskata mienia/majątku z uwagi na fakt, iż stanowiła głównie represję wobec sprawcy, orzekana była przede wszystkim za przestępstwa wymierzone przeciwko władzy ludowej np. za przestępstwo zakładania związku, mającego na celu obalenie demokratycznego ustroju Państwa Polskiego (art. 1) albo udaremnienia lub utrudnienia wprowadzenia w życie reformy rolnej (art. 2 - dekretu o ochronie państwa), za przestępstwo gwałtownego zamachu na jednostkę sił zbrojnych polskich lub sprzymierzonych jeżeli następstwem była śmierć człowieka lub ciężki uszczerbek na zdrowiu albo gdy czynu dopuszczono się przy użyciu broni lub w innych szczególnie niebezpiecznych okolicznościach (art. 1 § 1 w zw. z art. 1 § 3 małego kodeksu karnego). W latach 40. i 50. ubiegłego wieku orzekano kary konfiskaty głównie wobec dwóch

¹³⁴ Dawid Bunikowski, *Przepadek korzyści z przestępstwa-ujęcie kryminologiczne i historycznoprawne*, Studia Iuridica Toruniensia, tom trzeci, Debiuty, pod. red. Krystyny Kamińskiej, Toruń 2006, s. 37.

¹³⁵ K. Postulski, M. Siwek, *Przepadek w polskim...*, s. 19-20.

¹³⁶ Tamże, st. 25, por. L. Hochberg, *Niewłaściwe stosowanie przepisów o przepadku majątku*, BMS 1960, nr 3-4, s. 46; S. Paweła, R. Staszkiwicz, *Rozwój socjalistycznego prawa karnego i praktyki sądowej w zakresie ochrony mienia społecznego*, BMS 1965, numer specjalny z okazji XX - Lecia Ludowego Wymiaru Sprawiedliwości, s. 22.

kategorii osób: przeciwników politycznych władzy ludowej oraz sprawców faszystowsko - hitlerowskich zbrodni i odstępstwa od narodowości polskiej w czasie wojny¹³⁷. W odróżnieniu od konfiskaty mienia, przepadek przedmiotów pochodzących bezpośrednio lub pośrednio z przestępstwa miał na celu pozbawienie sprawcy przedmiotów uzyskanych w wyniku przestępstwa, a więc doprowadzenia do tego aby stan posiadania sprawcy po popełnieniu przestępstwa nie był wyższy niż przed jego popełnieniem, czyli kolokwialnie mówiąc aby sprawca nie wzbogacił się w wyniku przestępstwa. Natomiast przepadek narzędzi, które służyły do popełnienia przestępstwa w zależności od rodzaju przestępstwa jak i przedmiotu, służyć miał prewencyjnemu zapobieganiu popełnianiu danego przestępstwa w przyszłości przy użyciu tych samych narzędzi albo też np. w przypadku noża użytego do zabójstwa, zapewnienia w społeczeństwie poczucia bezpieczeństwa i estetyki, że dany przedmiot, który wyrządził zło, już nie trafił do codziennego użytku.

Etap drugi polityki stosowania kary konfiskaty mienia w Polsce Ludowej rozpoczął się w 1959 r., kiedy to na podstawie wydanych ustaw dodatkowych rozpoczęto istotne zaostrzenia stosowania kary konfiskaty mienia¹³⁸. Powtarzając za Ireną Rzeplińską przyjmuję, że w Polsce wystąpiły cztery etapy stosowania kary konfiskaty mienia:

- I) etap pierwszy - lata 1944 - 1958;
- II) etap drugi - lata 1959-1969;
- III) etap 3 - lata 1970-1984;
- IV) etap 4 – lata 1985-1990¹³⁹.

Nowym aktem prawnym, w którym ustawodawca używał określenia przepadek, mimo że faktycznie mieliśmy do czynienia z konfiskatą majątku, była ustawa o wzmożeniu ochrony mienia. Ustawa ta zaostrzała stosowane kary za przestępstwa popełnione z chęci zysku przewidziane zarówno w Kodeksie karnym jak i w innych ustawach i wprowadziła obowiązkowe orzeczenie kary przepadku w całości lub w części majątku, jeżeli szkoda wyrządzona w mieniu społecznym przekroczyła kwotę 50.000 zł i uzależniła orzeczenie tej kary od uznania sądu, jeżeli szkoda w mieniu społecznym nie przewyższała kwoty 50.000 zł¹⁴⁰. Władza ludowa poszła jednak dalej, regulując w tej ustawie, sposób

¹³⁷ I. Rzeplińska, *Polityka stosowania kary konfiskaty mienia w PRL*, Archiwum Kryminologii 1992, t. XVIII, s. 157.

¹³⁸ Irena Rzeplińska, *Konfiskata mienia, Studium z historii...*, s. 51.

¹³⁹ Irena Rzeplińska, *Polityka stosowania kary ...*, s. 148.

¹⁴⁰ Zob. art. 2 § 1 i 2 ustawy o wzmożeniu ochrony mienia.

zabezpieczenia przez prokuratora i sąd roszczeń w związku z grożącą karą przepadku majątku wprowadzając następujące domniemania:

1. że rzeczy i prawa majątkowe, które znajdują się we władaniu osoby będącej w bliskim stosunku ze sprawcą, należą do niego;
2. że rzeczy i prawa majątkowe, które należą do skazanego po odbyciu przez niego kary lub po jej darowaniu, należały do niego w czasie popełnienia przestępstwa¹⁴¹.

Domniemań tych nie stosowało się jeżeli od odbycia lub darowania kary minęło 5 lat oraz jeżeli od popełnienia przestępstwa minęło 10 lat. Były to warunki alternatywne i nie musiały być jednocześnie spełnione. Domniemania pierwszego nie stosowało się, jeżeli dane rzeczy czy prawa majątkowe osoby będącej w bliskich stosunkach z podejrzanym, nabyte zostały nie później niż rok przed popełnieniem przez niego przestępstwa¹⁴². Jeżeli osoby będące właścicielem rzeczy lub praw, bądź sam sprawca czynu zabronionego, chcieli obalić te domniemania i powoływali się przy tym na nabycie odpłatne, musieli wykazać z jakich środków uzyskali daną rzecz lub prawo majątkowe oraz legalność pochodzenia tych środków¹⁴³. Możliwe było też wyłączenie spod egzekucji przedmiotów majątkowych, których łączna wartość nie przekraczała sześciomiesięcznego dochodu osoby zainteresowanej takim wyłączeniem. Szacowanie wartości dokonywał organ wykonujący zabezpieczenie lub prowadzący egzekucją¹⁴⁴. Istotne w tej ustawie było to, że jeżeli sprawca dopuścił się jakiegokolwiek przestępstwa przewidzianego w Kodeksie karnym lub innych ustawach działając z chęci zysku i wyrządzając jednocześnie ze swojej winy szkodę w mieniu społecznym, podlegał przepisom tej ustawy w zakresie orzeczenia kary dodatkowej przepadku majątku w całości lub w części. Ustawodawca nie wskazał, że majątek który ma ulec przepadkowi, powinien mieć związek z przestępstwem. Biorąc pod uwagę że, orzeczenie tej kary możliwe było w przypadku, gdy sprawca popełnił przestępstwo z chęci zysku i jednocześnie wyrządził szkodę w mieniu społecznym, przyjąć można było, że częściowo przepadek majątku dotyczył korzyści majątkowych uzyskanych przez sprawcę w wyniku tego przestępstwa, jednak nie ograniczał się tylko do tych korzyści. Tym samym ta kara przepadku majątku w całości lub części, posiadała w sobie elementy zarówno instytucji przepadku rzeczy uzyskanych w wyniku przestępstwa jak i konfiskaty mienia. Domniemywać bowiem można, że w przypadku orzeczenia przepadku

¹⁴¹ Tamże, art. 6 § 1 i 2.

¹⁴² Tamże, art. 7 § 1.

¹⁴³ Tamże, art. 6 § 4.

¹⁴⁴ Tamże, art. 7 § 2.

całości majątku sprawcy, część tego majątku stanowiła korzyść jaką uzyskał on w wyniku przestępstwa, ale reszta to jego majątek nabyty legalnie. Zatem przyjąć należy, że sąd mógł orzec przepadek całego majątku należącego do sprawcy, a możliwość wykazania czy dany majątek został nabyty legalnie dotyczył majątku, który sprawca nabył pomiędzy czasem orzeczenia o przepadku, a faktycznym przejęciem majątku przez Skarb Państwa. Wprawdzie ustawodawca przewidział domniemania prawne i możliwość ich obalenia poprzez wykazanie, że dany majątek został nabyty legalnie, jednakże domniemania te, dotyczyły etapu wykonawczego czyli zabezpieczenia samego majątku podlegającego egzekucji, nie dotyczyły natomiast momentu orzekania o przepadku. W obecnym systemie prawnym także funkcjonują domniemania, jednak ich uregulowanie jest zgoła odmienne, co szczegółowo zostanie omówione w dalszej części pracy. Warto jednak w tym miejscu wskazać, że obalenie domniemania zgodnie z obecnie obowiązującymi przepisami może nastąpić na każdym etapie postępowania. Zgodnie z art. 9 § 2 k.p.k. strony jak i inne zainteresowane osoby mogą składać wnioski dowodowe. Ponadto zgodnie z art. 293 § 3 k.p.k. na postanowienie w przedmiocie zabezpieczenia przysługuje zażalenie, To zażalenie można wnieść zarówno na etapie postępowania przygotowawczego, na postanowienie wydane przez prokuratora, jak i na postanowienie wydane przez sąd. Dodatkowym gwarantem ochrony praw osób zainteresowanych jest przepis art. 293 § 7 k.p.k., zgodnie z którym osoba zainteresowana może wystąpić z powództwem przeciwko Skarbowi Państwa o ustalenie, że mienie lub jego część nie podlega przepadkowi. Z tym powództwem można wystąpić także na każdym etapie postępowania. Wynika to z faktu, że zgodnie z art. 293 § 5 k.p.k. postanowienie o zabezpieczeniu majątkowym z chwilą wydania stanowi tytuł wykonawczy. Osoba zainteresowana ma zatem możliwość odwołania się od postanowienia o zabezpieczeniu majątkowym lub wystąpienia z powództwem cywilnym przeciwko Skarbowi Państwa. Obecna regulacja jest zatem zgoła odmienną od regulacji wprowadzonej w 1958 r. ustawą o wzmożeniu ochrony mienia. Z całą pewnością obecna regulacja jest korzystniejsza dla osób zainteresowanych, gdyż im szybciej uda się ostatecznie rozstrzygnąć daną kwestię dotyczącą mienia, tym szybciej osoba zainteresowana jest pewna stanu posiadania i może swobodnie dysponować swoją własnością.

Ustawa o wzmożeniu ochrony mienia wprowadziła do obrotu prawnego przepisy umożliwiające organom ścigania egzekwowanie zasądzonych wyroków skazujących na karę dodatkową przepadku mienia, w sytuacji gdy sprawca dokonał czynności prawnej polegającej na wyzbyciu się części majątku. Ustawodawca przewidział, że w sytuacji,

kiedy w wyniku czynności prawnej, wskutek której majątek podejrzanego lub oskarżonego nie wystarczał na zupełne zabezpieczenie lub pokrycie roszczeń i kar, możliwe było zaskarżenie czynności dłużnika, w tym przypadku oskarżonego lub podejrzanego, na zasadach wynikających z artykułów 288 do 293 k.z. z 1933 r.¹⁴⁵. Zaskarżenie to było skuteczne nawet w sytuacji jeżeli osoba trzecia, która uzyskała korzyść majątkową bezpłatnie, nie wiedziała, że sprawca miał świadomość, że jego pozostały majątek nie wystarcza na zaspokojenie roszczeń. Czynność prawna przeniesienia tytułu własności do określonych rzeczy majątkowych na rzecz osób będących w bliskim stosunku z podejrzanym lub skazanym, dokonana przez sprawcę w czasie popełnienia przestępstwa lub po jego popełnieniu, uznawana była z mocy prawa za bezskuteczną w takim zakresie w jakim była niezbędna do zupełnego zabezpieczenia lub pokrycia roszczeń i kary grzywny orzeczonych na podstawie niniejszej ustawy¹⁴⁶. Ustawodawca przewidział także, że wskazane wyjątki związane z bezskutecznością czynności prawnej, nie miały zastosowania jeżeli sprawca dokonał czynności prawnej celem wykonania obowiązku ustawowego lub moralnego¹⁴⁷. Tym samym osoba obdarowana przez sprawcę bądź sam sprawca mogli wykazać, że dokonana przez sprawcę czynność prawna przeniesienia praw majątkowych wynikała z wykonania przez niego obowiązku ustawowego lub moralnego. Taki obowiązek moralny, w stosunku do osoby będącej w bliskich relacjach ze sprawcą, mógł wynikać na przykład z konieczności płacenia alimentów. W ponad rok później - 18 czerwca 1959 r. sejm uchwalił kolejną ustawę o odpowiedzialności karnej za przestępstwa przeciwko własności społecznej (tzw. ustawę czerwcową). Obydwie ustawy łącznie miały spełniać jeden cel - zwiększenie ochrony mienia społecznego, a realizacji tego celu służyć miały surowe sankcje przewidziane za przestępstwa przeciwko mieniu społecznemu¹⁴⁸. Nie przestały jednak w tym czasie obowiązywać przepisy dekretu o wymiarze kary, czy małego kodeksu karnego, czy też ustawy o ochronie pokoju, jak również ustawy o zwalczaniu spekulacji. Warto też zaznaczyć, że kara przepadku majątku mogła być orzeczona na podstawie przepisów ustawy karno skarbowej z dnia 13 kwietnia 1960 roku¹⁴⁹.

Reasumując od czasu odzyskania niepodległości do końca lat 60 XX wieku w obowiązujących przepisach karnych, ustawodawca przewidywał dwie postacie kary:

¹⁴⁵ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej 27 października 1933 – Kodeks Zobowiązań, Dz. U. 1933, nr 82, poz. 598, zwane dalej k.z. z 1933 r.

¹⁴⁶ Zob. art. 11 ustawy o wzmożeniu ochrony mienia.

¹⁴⁷ Tamże, art. 10-12.

¹⁴⁸ Irena Rzeplińska, *Konfiskata mienia, Studium z historii...*, s. 51.

¹⁴⁹ Ustawa karno skarbową z dnia 13 kwietnia 1960 roku, Dz. U. z 1960, nr 21, poz. 123.

przepadek i konfiskatę. Po pierwsze instytucje te miały służyć pacyfikacji przeciwników politycznych i w tym celu pojęcia te były używane zamiennie, ale z kontekstu przepisów jak i zakresu mienia, które miały objąć, można było określić czy ustawodawca pisząc „przepadek” myślał o „konfiskacie” i odwrotnie, czy też miał na myśli dokładnie to co napisał. Niestety, jak wykazałam wyżej, często pisząc o przepadku całego mienia w rzeczywistości mieliśmy do czynienia z jego konfiskatą, która stanowiła narzędzie, służące władzy ludowej w „osłabianiu” przeciwników politycznych. Po drugie instytucje te potęgowały reakcję na czyny przestępcze godzące w mienie społeczne, wyraźnie wskazując na nadmierną ochronę tego dobra, nieadekwatną do poziomu ochrony mienia prywatnego.

W literaturze podkreślano, że twórcy k.k. z 1969 r. podnieśli do rangi norm kodeksowych przestępstwa dotyczące konfiskaty mienia i zakazu prowadzenia pojazdów mechanicznych, które przedtem były zawarte w ustawach szczególnych¹⁵⁰, przyznając tym samym, że w ustawach szczególnych przewidziane były przypadki konfiskaty mienia. Wskazywano także, że k.k. z 1932 r. nie znał kary konfiskaty mienia, karę tę jednak wprowadziło już ustawodawstwo międzywojenne /art. 2 i 5 ust. z 23.VI.1939r./ za przestępstwo zbiegostwo do nieprzyjaciela lub poza granicami państwa, w okresie po wyzwoleniu wprowadzało ją szereg ustaw w postaci kary przepadku mienia lub majątku za najcięższe zbrodnie, w szczególności zaś zbrodnie faszystowsko hitlerowskie i kontrewolucyjne, przeciwko pokojowi, afery gospodarcze oraz poważne przestępstwa skarbowe¹⁵¹. Podkreślano, że kara przepadku majątku była karą wyjątkową i dotyczyła tylko przestępstw najcięższych. Kara ta była nie tylko karą wyrządzającą dotkliwość, ale również stanowiła zabezpieczenie przed sprawcą przestępstw najcięższych i miała służyć pozbawianiu bazy materialnej dla popełnienia nowych przestępstw. Wadą tej kary było to, że odbijała się ona ujemnie nie tylko na samym sprawcy przestępstwa, ale stanowiła dolegliwość dla jego rodziny, która nie zawsze była związana z przystępną działalnością sprawcy¹⁵². Patrząc na obecne znaczenie określenia „konfiskata”, które funkcjonuje w prawie międzynarodowym i unijnym, daje się zauważyć, że nazwa ta ma zupełnie inne znaczenie, gdyż dotyczy majątku, który ma związek z przestępstwem i którego źródłem jest przestępstwo. Jednak należy pamiętać, że pomiędzy latami 40 –

¹⁵⁰ Igor Andrejew, Witold Świda, Władysław Wolter, *Kodeks karny z Komentarzem*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1973 r., s. 196.

¹⁵¹ Kazimierz Buchała, Władysław Wolter, *Wykład prawa karnego na podstawie kodeksu karnego z 1969 r.*, Część I, Część ogólna, Zeszyt 2, Nauka o karze w opracowaniu K. Buchała, Wydanie drugie poprawione, Nakładem Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 1974, s.90.

¹⁵² Stanisław Pławski, *Prawo karne...*, s. 103-104.

tymi XX wieku, a ustawodawstwem XXI wieku w Polsce panował ustrój socjalistyczny i obowiązywał Kodeks karny z 1969 r., w którym kara konfiskaty mienia/ majątku miała zupełnie inne znaczenie niż obecnie i niżeli w niektórych dekretach sprzed II wojny światowej i zapewne jest to jedna z przyczyn, dlaczego w obecnym ustawodawstwie polskim używa się jedynie pojęcia przepadek.

1.2 Przepadek i konfiskata mienia w Kodeksie karnym z 1969 r.

Potrzeba stworzenia nowego Kodeksu karnego została zauważona już w latach 1947-1948, dopiero jednak w latach 1950-1956 tj. w okresie budowy podstaw socjalizmu¹⁵³ wykreowano postulat zbudowania nowego systemu prawa karnego, w tym także nowego Kodeksu karnego, który miał być oparty na zasadach naukowych marksizmu - leninizmu, a także na doświadczeniach prawa karnego ZSRR i na doświadczeniu krajowym. W dniu 27 września 1950 r. Uchwałą Prezydium Rządu uznano za sprawę pilną i konieczną opracowanie nowych kodeksów Polski Ludowej – karnego i cywilnego¹⁵⁴. Pierwsze prace trwały zaledwie do jesieni 1951 r. kiedy to przedstawiono pierwszy projekt, jednak dalszy etap pracy był długotrwały i dwukrotnie zaczynano je od nowa tj. w 1956 r. i w 1964 r. Efektem końcowym był Kodeks karny z 1969 roku, który miał być instrumentem praworządności. Powinien on wyrażać świadomość prawną społeczeństwa, a zarazem kształtować tę świadomość w kierunku idei socjalizmu¹⁵⁵. Ministrowi Sprawiedliwości przedstawiono w 1968 roku projekt, w którym w toku prac w Ministerstwie Sprawiedliwości wprowadzono zasadniczą zmianę jeśli chodzi o art. 46 (konfiskatę mienia), gdyż w § 1 pkt. 2 tego artykułu zastąpiono wyraz „wielkiej”, wyrazem „znacznej”, zmieniając tym samym znamiona przestępstwa zagarnięcia mienia społecznego, za które sąd orzekał konfiskatę całości albo części mienia. Złożoność prac nad nowym kodeksem wskazywały, że powstał on w wyniku nałożenia się kilku elementów, na które złożyły się sformułowania przepisów przejętych z k.k. z 1932 r. czy też chociażby asymilacje do jego tekstu. Wprawdzie k.k. z 1932 r. powstał w całkiem innych warunkach społeczno – polityczno – gospodarczych, ale był dziełem wybitnym na skalę światową, co było zasługą w szczególności jego głównego twórcy, prof. dra Juliusza Makarewicza, ówczesnie najwybitniejszego teoretyka polskiego w dziedzinie prawa karnego i polityki kryminalnej, podbudowanych dogłębnymi badaniami

¹⁵³ Por. Wojciech Morawski, *W cieniu wzorów radzieckich /gospodarka Polski Ludowej – 1944-1956/*, Internetowy Polski Słownik Biograficzny.

¹⁵⁴ Uchwała Prezydium Rządu z dnia 27 września 1950 r., M.P. 1950, nr 106, poz.1339.

¹⁵⁵ Igor Andrejew, Witold Świda, Władysław Wolter, *Kodeks karny...*, s. 7.

ewolucjonistycznymi i prawno porównawczymi. Nie można było przejść nad tym aktem do porządku dziennego nie tylko ze względu na jego wartości kodyfikacyjne, ale również dlatego, że wieloletnia praktyka w okresie międzywojennym i, co ważniejsze, w odbudowanym po nocy hitlerowskiej okupacji i rozbudowywanym w całkiem odmiennych warunkach ustrojowych państwie Polski Ludowej wyłobiła ślady użyteczne dla codziennej drogi, a więc nie zasługujące na to, aby je zacierać, szukając jakiś nowych tras. Nowy kodeks nie był z pewnością jedynie poprawionym wydaniem k.k. z 1932 r., ale nie był również aktem, który mógłby powstać bez tego kodeksu. Drugą warstwę tworzyły liczne ustawy szczególne, które, uzupełniając poprzedni Kodeks karny, przystosowywały prawo karne polskie do potrzeb państwa socjalistycznego. Należało je w miarę możliwości i w miarę jak zdały egzamin życiowy zużytkować. Trzecią warstwą było bogate orzecznictwo sądowe, które, posługując się dynamicznie wykładnią, starało się wytyczać drogi właściwego wymiaru sprawiedliwości w nowych czasach trudnych warunkach zderzających się interesów. Jego wykorzystanie było obowiązkiem kodyfikatorów. Wreszcie musiała dojść do głosu nauka, która w nowej Polsce natrafiła na glebę nie znaną poprzedniemu okresowi i domagała się realizacji pewnych koncepcji. Zadanie więc kodyfikatorów nie było łatwe, gdyż trzeba było spoić te wszystkie warstwy w jedną możliwie jednolitą całość, dokonując odpowiedniej selekcji i krytycznej oceny. Kodeks karny 1932 r., mimo wysiłków władz PRL, aby go zastąpić nowym kodeksem (projekty z lat 1951, 1958, 1963), zachował moc obowiązującą aż do 1.1.1970 r., tj. do czasu wejścia w życie k.k. z 1969 r. Tak długi okres obowiązywania poprzedniego ustawodawstwa było nietypowe dla państwa byłego obozu socjalistycznego, które jak najszybciej po przejęciu władzy uchylały dawne “burżuazyjne kodeksy”¹⁵⁶.

Kodeks karny wprowadzony ustawą z dnia 19 kwietnia 1969 r. w art. 38 § 1 wymieniał siedem kar dodatkowych, gdzie jako piątą z kar wskazano karę konfiskaty mienia, która stanowiła wśród kar o charakterze majątkowym, karę o najwyższym stopniu dolegliwości i typowo represyjnym charakterze¹⁵⁷, a jako szóstą - przepadek rzeczy, który to był łagodniejszą od konfiskaty mienia, karą dodatkową¹⁵⁸. Odnosząc się do projektu k.k. z 1969 r., w literaturze wskazano, że kara przepadku mienia, występująca w przepisach ustaw karnych pozakodeksowych, nosiła w projekcie nazwę “konfiskata majątku”. Zmiana nazwy uwypuklić miała różnicę, jaka zachodziła między przepadkiem

¹⁵⁶ Andrzej Marek, Violetta Konarska - Wrzosek, *Prawo karne...*, s. 17.

¹⁵⁷ Ewa M. Guzik - Makaruk (red. nauk.), *Przepadek przedmiotów i korzyści...*, s. 46.

¹⁵⁸ Zob. Witold Świda, *Prawo Karne, Część ogólna*, Wrocław 1975 r., s. 304.

mienia, a przypadkiem przedmiotów (narzędzi). Konfiskatę całości albo części mienia orzekało się obligatoryjnie w razie skazania za zbrodnie przeciwko podstawowym interesom politycznym lub gospodarczym Państwa albo przeciw pokojowi, ludzkości lub stosunkach międzynarodowych, a także w razie zagarnięcia mienia społecznego znacznej wartości, tzn. wartości przekraczającej 100.000 zł (art. 46 § 1 w związku art. 120 § 9 k.k. z 1969 r., w brzmieniu pierwotnym). Fakultatywne przypadki orzekania konfiskaty całości lub części mienia przewidziano w razie skazania za inną zbrodnię popełnioną w celu osiągnięcia korzyści majątkowej (art. 46 § 2 k.k. z 1969 r.). Zbrodnie stanowił czyn zagrożony karą pozbawienia wolności na czas nie krótszy od 3 lat albo karą surowszą (art. 5 § 2 k.k. z 1969 r.)¹⁵⁹. Podkreślenia jednak wymaga fakt, że przypadek rzeczy różnił się od częściowej konfiskaty mienia, polegającej na orzeczeniu konfiskaty poszczególnych przedmiotów wchodzących w skład majątku skazanego, gdyż dotyczył tylko przedmiotów, które pozostawały w merytorycznym związku z popełnionym przestępstwem. Inne były zatem przesłanki orzeczenia przypadku¹⁶⁰. Wskazywano także, że uregulowanie zakresu stosowania kary konfiskaty (przypadku) mienia w Kodeksie karnym było wyraźnym przeniesieniem z wcześniejszych aktów ustawodawczych: tzw. małego kodeksu karnego i aktów prawnych z lat 1953-1959 wzmacniających ochronę własności społecznej¹⁶¹. Tym samym ustawodawca podkreślił, że wprowadzone do obrotu prawnego przez wcześniejsze dekrety, kary przypadku majątku stanowiły karę konfiskaty mienia, która to nazwa została wprowadzona przepisami Kodeksu karnego z 1969 roku. Przypadek rzeczy różnił się tym od konfiskaty częściowej mienia, która polegała na orzeczeniu konfiskaty poszczególnych przedmiotów wchodzących w skład majątku skazanego, że dotyczył tylko przedmiotów pozostających w merytorycznym związku z popełnionym przestępstwem¹⁶². Różnicą było także to, że przypadkowi mogły ulec przedmioty nie stanowiące własności sprawcy, podczas gdy konfiskata mienia dotyczyła tylko majątku skazanego. Podobieństwo można zauważyć w tym, że zarówno konfiskata mienia jak i przypadek rzeczy były karami dodatkowymi, były to kary na majątku. Przedmioty, wobec których orzeczono jedną z tych dwóch kar, przechodziły na własność Skarbu Państwa. Ponieważ Kodeks karny z 1932 r. był wybitnym dziełem kodyfikacyjnym, twórcy k.k. z 1969 r. częściowo oparli się na przyjętych rozwiązaniach, dlatego też dają się

¹⁵⁹ Jan Waszczyński, *System kar w projekcie kodeksu karnego z 1968 r.*, *Palestra* 12/12(132), 5-16 1968, s. 12.

¹⁶⁰ K. Buchała, *Prawo karne materialne*, Warszawa 1989, s. 495.

¹⁶¹ Irena Rzeplińska, *Konfiskata mienia, Studium z historii...*, s. 55.

¹⁶² Kazimierz Buchała, Władysław Wolter, *Wykład Prawa Karnego ...*, s. 97.

zauważyć podobieństwa, ale i różnice w ujęciu kary przepadku. Kara dodatkowa przepadku rzeczy ujęta została w zasadzie analogicznie jak w k.k. z 1932 r., z tą jedynie różnicą, że Kodeks karny z 1932 r. przewidywał nadto możliwość orzeczenia przepadku przedmiotów pochodzących z niedozwolonej działalności wytwarzania, z niedozwolonego posiadania, obrotu lub przewozu¹⁶³. Dla praktyki istotne znaczenie miał przepis, że w razie orzeczenia konfiskaty części mienia sąd zobowiązany był określić poszczególne przedmioty lub inne składniki mienia skazanego podlegające konfiskacie (art. 47 § 3 k.k. z 1969 r.). Niedopuszczalne było zatem orzekanie konfiskaty ułamkowej części mienia. Kara przepadku rzeczy ujęta została w zasadzie w sposób analogiczny do obowiązującego do tej pory (art. 50 k.k. z 1932 r.), z tą tylko zmianą, że odpowiedni przepis projektu obejmował również możliwość orzeczenia przepadku przedmiotów pochodzących z niedozwolonej działalności wytwórczej, z zakazanego obrotu lub przewozu (art. 48 § 2 k.k. z 1969 r.)¹⁶⁴. Jednak wprowadzenie przepadku przedmiotów, których posiadanie, wytwarzanie, obrót czy przewóz objęte było zakazem, nie było jedyną zmianą. Zauważalna jest zmiana nazewnictwa w stosunku do dotychczas obowiązującego k.k. z 1932 r., w którym używano nazwy przepadek przedmiotów majątkowych i narzędzi¹⁶⁵, podczas gdy w k.k. z 1969 r. użyto nazwy „przepadek rzeczy”. Ta różnica w nazewnictwie wynikała ze sposobu pojmowania poszczególnych pojęć przez doktrynę. Pod rządami k.k. z 1932 r. zarówno w orzecznictwie, jak i doktrynie uważano, że “przedmioty majątkowe” i “narzędzia” muszą być rzeczami, aby można było orzec ich przepadek. Inną kwestią jest, że pojęciu rzeczy nadawano dość szeroki zakres, włączając do niego ciała płynne, lotne, a także energię. Wprowadzając tę zmianę, ustawodawca chciał prawdopodobnie podkreślić, że przedmiotem przepadku mogła być tylko rzecz materialna oznaczona co do tożsamości (*res in specie*), a nie np. wierzytelność ani inne prawa majątkowe czy też rzeczy oznaczone tylko co do gatunku¹⁶⁶. Kolejną zmianą było umożliwienie przepadku nie tylko narzędzi służących lub przeznaczonych do popełnienia przestępstwa, ale także innych przedmiotów. Rozszerzenie ram kodeksowych w zakresie orzekania kary przepadku rzeczy nie stanowiło w istocie rozszerzenie ram tej kary w porównaniu z unormowaniem z 1932 r., a stanowiło jedynie usystematyzowanie i podniesienie do rangi kodeksowej rozlicznych, zawartych w aktach prawnych

¹⁶³ Kazimierz Łojewski, Edmund Mazur, *Kodeks karny: (zestawienie porównawcze przepisów nowego i dawnego kodeksu karnego oraz ustaw szczególnych)*, Palestra 13/10-11(142-143), 5-112 1969, s. 32.

¹⁶⁴ Jan Waszczyński, *System kar...*, s. 12.

¹⁶⁵ Zob. art. 44 lit. E k.k. z 1932 r.

¹⁶⁶ K. Postulski, M. Siwek, *Przepadek w polskim...*, s. 28-29.

szczególnych, przepisów dotyczących przepadku takich przedmiotów, co do których obowiązywał zakaz ich wytwarzania, posiadania, obrotu lub przewozu, przez który należało rozumieć także przywóz¹⁶⁷. Obligatoryjne orzeczenie przepadku przewidywano jedynie w sytuacjach, gdy przepis tak stanowił. Jeśli chodzi o narzędzia lub inne przedmioty, które służyły lub były przeznaczone do popełnienia przestępstwa, a nie stanowiły własności sprawcy, to orzeczenie ich przepadku było możliwe jedynie w sytuacji, gdy przepis ustawy tak stanowił. Taką samą regulację przyjęto w stosunku do przedmiotów, których wytwarzanie, posiadanie, obrót lub przewóz było zabronione, a które stanowiły własność innej osoby.

Kodeks karny z 1969 r. przewidywał zatem dwie postacie kar, które zaliczane były w orzecznictwie do kar o charakterze ekonomicznym tj. konfiskatę mienia i przepadek rzeczy. W doktrynie panował pogląd, że konfiskata to najbardziej dotkliwa kara majątkowa, chociaż w przeciwieństwie do grzywny nie była karą zasadniczą, lecz karą dodatkową¹⁶⁸. Znaleźć można także pogląd, że pozbawienie całego majątku (mienia) było karą odwetową. Jednak samo pojęcie odwetu ograniczano do społecznego poczucia sprawiedliwości. W pojęciu odwetu zawarty był element dolegliwości. Kara zatem spełniająca cel sprawiedliwego odwetu była zarazem dolegliwością, ale dolegliwością sprawiedliwą. Sprawiedliwą, tzn. mieszczącą się czy ograniczoną społecznym poczuciem sprawiedliwości¹⁶⁹.

Orzeczenie w całości lub w części konfiskaty mienia było obligatoryjne w razie skazania sprawcy za zbrodnie: 1) przeciwko podstawowym interesom politycznym lub gospodarczym PRL (art. 122 - 133 k.k. z 1969 r.); 2) zagarnięcia mienia społecznego znacznej wartości (przekraczającej 100.000 zł - art. 120 § 9 k.k. z 1969 r.)¹⁷⁰. Zagarnięcie mienia społecznego znacznej wartości stypizowane zostało w osobnym artykule. Mówił o tym art. 201 k.k. z 1969 r. Zagrożenie karne zostało w przypadku popełnienia tego przestępstwa podwojone w stosunku do zagrożenia karnego przewidzianego za popełnienie tego występku w typie podstawowym, który został określony w art. 199 § 1 k.k. z 1969 r. Przestępstwa przeciwko podstawowym interesom politycznym lub gospodarczym PRL zostały określone w rozdziale XIX i należały do nich:

1. zdrada Ojczyzny czyli uczestnictwo w działalności obcego państwa lub zagranicznej organizacji, której celem było pozbawienie niepodległości,

¹⁶⁷ Tamże, s. 29.

¹⁶⁸ Igor Andrejew, Witold Świda, Władysław Wolter, *Kodeks karny ...*, s. 215.

¹⁶⁹ Irena Rzeplińska, *Konfiskata mienia, Studium z historii ...*, s. 99.

¹⁷⁰ Arnold Gubiński, *Zasady prawa karnego*, PWN, Warszawa 1980, s. 135.

oderwanie części terytorium, obalenie przemocą ustroju lub osłabienie mocy obronnej PRL, a także działanie na rzecz obcego wywiadu i poprzez to godzenie w podstawy bezpieczeństwa lub obronności PRL (art. 122 k.k. z 1969 r.);

2. podejmowanie porozumienia z innymi osobami w celu pozbawienia niepodległości, oderwania części terytorium, obalenia przemocą ustroju lub osłabienia mocy obronnej PRL (art. 123 k.k. z 1969 r.);
3. branie udziału w obcym wywiadzie, działanie na jego rzecz poprzez udzielanie jemu informacji, zbieranie lub przechowywanie wiadomości w celu ich udzielenia obcemu wywiadowi oraz podejmowanie się działalności na rzecz obcego wywiadu (art. 124 § 1-2 k.k. z 1969 r.);
4. dopuszczenie się gwałtownego zamachu na życie, zdrowie lub pozbawienie wolności funkcjonariusza publicznego lub działacza politycznego w celu wrogim PRL (art. 126 § 1-2 k.k. z 1969 r.);
5. działanie w celu osłabienia władzy ludowej, wywołania zaburzeń lub nastrojów powszechnego niezadowolenia albo poważnych zakłóceń w funkcjonowaniu gospodarki narodowej poprzez niszczenie, uszkodzanie lub czynienie niezdatnym do użytku albo uniemożliwienie lub utrudnienie prawidłowego funkcjonowania, zakładów lub urzędów albo innego mienia o poważnym znaczeniu dla PRL (art. 127 § 1-2 k.k. z 1969 r.);
6. wyrządzenie szkody interesom politycznym lub gospodarczym PRL przez:
 - osobę upoważnioną do występowania w imieniu polskiej instytucji państwowej lub społecznej w stosunkach z rządem obcego państwa, zagraniczną organizacją lub przedsiębiorstwem (art. 130 § 1 k.k. z 1969 r.);
 - osobę pełniącą funkcję związaną ze szczególną odpowiedzialnością przebywającą za granicą (art. 130 § 2 k.k. z 1969 r.);
7. wprowadzenie w błąd polskiego organu państwowego przez
 - udzielenie jemu fałszywych wiadomości albo przez dostarczenie podrobionych lub przerobionych dokumentów lub też innych przedmiotów mających znaczenie dla bezpieczeństwa PRL (art. 131 § 1 k.k. z 1969 r.);
 - wprowadzenie w błąd polski organ państwowy przez osobę, która oddała jemu usługi, w ten sposób, że zatajała okoliczności z działalności swojej wobec rządu państwa obcego, które miały znaczenie dla bezpieczeństwa PRL (art. 131 § 2 k.k. z 1969 r.);

8. wchodzenie przez obywatela polskiego w porozumienie z osobą działającą na rzecz obcej organizacji w celu działania na szkodę interesów politycznych PRL (art. 132 k.k. z 1969 r.);
9. publiczne nawoływanie do czynów skierowanych przeciwko jedności sojuszniczej PRL z państwem sprzymierzonym albo publiczne pochwalanie takich czynów (art. 133 § 1 k.k. z 1969 r.).

Karalne było także przygotowanie do popełnienia zbrodni wymienionych w pkt. 1 - 5. Przepisy wymienione w pkt. 1 - 5 odnosiły się także do przestępstw popełnianych na szkodę państwa sprzymierzonego, jeżeli państwo to zapewniało wzajemność.

Fakultatywnie sąd mógł orzec karę konfiskaty mienia w całości lub w części w przypadku skazania za inne przestępstwo popełnione w celu osiągnięcia korzyści majątkowej¹⁷¹. Katalog przestępstw, za które można było orzec fakultatywnie karę konfiskaty mienia był szeroki i zawierał zarówno przestępstwa przeciwko mieniu społecznemu jak i inne przestępstwa przeciwko mieniu. Ustawodawca rozgraniczył przestępstwo zagarnięcia mienia społecznego (art. 199 § 1 i 2 k.k. z 1969 r.) i zabrania w celu przywłaszczenia cudzego mienia ruchomego (art. 203 § 1-3 k.k. z 1969 r.). Za mienie społeczne uznawano socjalistyczne mienie ogólnonarodowe, mienie spółdzielcze lub mienie innej organizacji ludu pracującego¹⁷². Artykuł 120 § 7 k.k. z 1969 r. jednak obejmował sytuację, w których mienie cudze, powierzone instytucji państwowej lub społecznej w celu przechowania lub sprzedaży, przewożenia lub w innym podobnym celu, korzystało z takiej samej ochrony jak mienie społeczne. W pojęciu mienia społecznego mieściły się też przedmioty zabytkowe chronione ustawowo jako dobra kultury, i to niezależnie od tego, gdzie i w którym posiadaniu się znajdowały - w muzeum, kościele czy u osoby prywatnej¹⁷³. W sytuacji skazania za któreś z tych przestępstw, sąd mógł orzec fakultatywnie karę konfiskaty mienia w całości lub w części. Kara ta mogła być także orzeczona wobec osoby, która dopuściła się zagarnięcia mienia społecznego. Ustawodawca przewidział jednak pewne uwarunkowania po stronie podmiotowej, a mianowicie sprawca musiał zarządzać tym mieniem lub być odpowiedzialnym za jego ochronę lub za nadzór nad nim z uwagi na zajmowane stanowisko lub pełnioną funkcję (art. 200 § 2 k.k. z 1969 r.). Karę konfiskaty mienia w całości lub w części jako karę dodatkową można było orzec także wobec osoby, która:

¹⁷¹ Zob. art. 46 § 2 k.k. z 1969 r.

¹⁷² Zob. art. 120 § 6 k.k. z 1969 r.

¹⁷³ Jerzy Bafia, *Polskie prawo karne*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1989, s. 353-354.

1. wykorzystwała działalność gospodarczą i w porozumieniu z innymi osobami, zagarniała mienie należące do tego podmiotu gospodarczego, nabywców lub dostawców (art. 202 k.k. z 1969 r.);
2. przywłaszczyła cudze mienie ruchome (art. 204 § 1- 4 k.k. z 1969 r.);
3. doprowadziła inną osobę do niekorzystnego rozporządzenia mieniem (art. 205 § 1-3 k.k. z 1969 r.);
4. działała na szkodę interesów majątkowych osoby, wobec której była zobowiązana do zajmowania się jej sprawami majątkowymi (art. 206 k.k. z 1969 r.);
5. zajmowała się lichwą (art. 207 k.k. z 1969 r.);
6. kradła w sposób szczególnie zuchwały lub poprzez włamanie (art. 208 k.k. z 1969 r.);
7. popełniała przestępstwo kradzieży rozbójniczej (art. 209 k.k. z 1969 r.);
8. popełniała przestępstwo rozboju (art. 210 § 1-2 k.k. z 1969 r.);
9. groźbą bezprawną zmuszała inną osobę do rozporządzenia mieniem (art. 211 k.k. z 1969 r.);
10. niszczyła mienie społeczne lub mienie cudze (art. 212 § 1-3 k.k. z 1969 r.);
11. dopuściła się wyrębu lub kradzieży drzewa z lasu (art. 213 §1-2 k.k. z 1969 r.);
12. przyjmowała lub pomagała w ukryciu rzeczy uzyskanej z czynu zabronionego (art. 215 § 1-2 k.k. – paserka umyślna, art. 216 k.k. z 1969 r. – paserka nieumyślna).

Kara dodatkowa konfiskaty mienia w całości lub w części mogła zostać orzeczona także w przypadku popełnienia przestępstw określonych w rozdziale XXX Kodeksu karnego tj. przestępstw gospodarczych oraz w rozdziale XXXI – fałszowanie pieniędzy, papierów wartościowych, znaków urzędowych i narzędzi pomiarowych. Kara ta mogła zostać orzeczona także wobec żołnierza jeżeli popełnił on przestępstwo w celu osiągnięcia korzyści majątkowej np. samowolnie w tym celu użył pojazdu wojskowego (art. 330 § 2 k.k. z 1969 r.), czy też zbył lub zastawił przedmiot osobistego wyposażenia (art. 328 § 1 k.k. z 1969 r.).

Pogląd, że obligatoryjność konfiskaty mienia nie odnosiła się do sytuacji, w których oskarżony mienia nie posiadał, jest błędny. Przepis ustawy miał brzmienie kategoryczne i jednoznaczne oraz nie zawierał wzmianki o ograniczeniu obligatoryjności. Ponadto nigdy nie można przesądzić, czy oskarżony nie posiada mienia ukrytego, które uszło uwagi

organów zabezpieczających majątek albo nie mogło być przez te organy wysłedzone¹⁷⁴. Tak więc w sytuacji, gdy orzeczenie kary konfiskaty mienia było obligatoryjne, sąd nie mógł odstąpić od takiego orzeczenia, nawet jeżeli w toku przeprowadzonego postępowania wykazano, że sprawca nie posiadał żadnego majątku. Orzeczenie konfiskaty mienia musiało zapaść niezależnie od tego czy była możliwość jego realizacji. Jednak niezależnie od tego, czy wymierzenie kary konfiskaty mienia było obowiązkowe, czy fakultatywne, sąd zawsze decydował o tym, czy konfiskatą objąć całe mienie sprawcy, czy tylko jego część. W tym ostatnim wypadku sąd był obowiązany wskazać konkretnie, jakie poszczególne przedmioty lub inne składniki mienia podlegały konfiskacie¹⁷⁵. Przy czym konfiskata mienia mogła być orzeczona tylko łącznie z karami zasadniczymi: karą śmierci, karą 25 lat pozbawienia wolności lub karą pozbawienia wolności¹⁷⁶. W komentarzu Kodeksu karnego czytamy, że podstawą obligatoryjnego orzeczenia kary konfiskaty był rodzaj przestępstwa, a nie rodzaj kary¹⁷⁷ niezależnie od tego, czy konfiskata orzekana była obowiązkowo czy fakultatywnie, mogła ona być orzeczona w stosunku do całego mienia skazanego, bądź w stosunku do części tego mienia¹⁷⁸. Takie stanowisko było powszechne w doktrynie, gdzie wskazywano, że konfiskata mienia polegała na przejściu na rzecz Skarbu Państwa w całości lub części mienia sprawcy. Jeżeli sąd orzekał konfiskatę części mienia należącego do sprawcy, winien określić przedmioty lub składniki majątkowe, które jej podlegały¹⁷⁹. Kara konfiskaty mienia musiała być orzeczona zgodnie z zasadami ogólnymi wynikającymi z art. 50 tegoż kodeksu, jednak przy orzekaniu sędzia miał obowiązek rozważenia celowości stosowania tej kary w ogóle oraz celowości ograniczenia tej kary przez orzeczenie przepadku jedynie części majątku, a nie jego całości. Wskazywano także, że wadą konfiskaty mienia w porównaniu do innych kar majątkowych było to, że jej konsekwencje nie spadały wyłącznie na skazanego, lecz także na osoby będące na jego utrzymaniu, które mogły nie brać żadnego udziału w przestępstwie¹⁸⁰. Należy jednak wskazać, że ustawodawca przewidział, iż niektóre przedmioty i prawa majątkowe należące do skazanego nie podlegały konfiskacie. Te przedmioty i prawa zostały enumeratywnie wyliczone w art. 161 k.k.w. z 1967 r. i należały do nich:

¹⁷⁴ Igor Andrejew, Witold Świda, Władysław Wolter, *Kodeks karny ...*, s. 215 - 216.

¹⁷⁵ Witold Świda, *Prawo karne ...*, 1978, s. 304.

¹⁷⁶ Igor Andrejew, Witold Świda, Władysław Wolter, *Kodeks karny ...* s. 215.

¹⁷⁷ Tamże, s. 215,

¹⁷⁸ Tamże, s. 215-216.

¹⁷⁹ Arnold Gubiński, *Zasady prawa karnego ...*, s. 134.

¹⁸⁰ Witold Świda, *Prawo karne ...*, 1978, s. 303.

1. przedmioty urządzenia domowego, pościel, bielizna i ubranie codzienne, niezbędne dla sprawcy i członków jego rodziny pozostających z nim we wspólnym gospodarstwie domowym, a także ubrania niezbędne do pełnienia służby lub wykonywania zawodu¹⁸¹;
Jednak przedmioty codziennego użytku, które mogły być sprzedane jedynie znacznie poniżej ich wartości, wyłączone były spod konfiskaty jedynie w sytuacji, gdy miały znaczną wartość użytkową dla członków rodziny skazanego, którzy pozostawali z nim we wspólnym gospodarstwie domowym¹⁸².
2. zapasy żywności i opału, niezbędne dla sprawcy i członków jego rodziny pozostających z nim we wspólnym gospodarstwie domowym na okres miesiąca¹⁸³;
3. jedna krowa lub dwie kozy albo trzy owce, potrzebne do wyżywienia sprawcy i członków jego rodziny pozostających z nim we wspólnym gospodarstwie domowym wraz z zapasem paszy i ściółki do najbliższych zbiorów¹⁸⁴;
4. narzędzia i inne przedmioty niezbędne do osobistej pracy zarobkowej skazanego, będącego rzemieślnikiem lub drobnym wytwórcą, oraz surowce niezbędne dla niego do jego pracy na okres siedmiu dni¹⁸⁵;
5. przedmioty niezbędne do pełnienia służby przez skazanego lub to wykonywania przez niego zawodu¹⁸⁶;
6. jeżeli skazany pobierał periodycznie stałą płacę - pieniądze w kwocie, która odpowiadała niepodlegającej egzekucji części płacy, za czas do najbliższego terminu wypłaty, a jeżeli nie otrzymywał stałej płacy - pieniądze niezbędne dla niego i jego rodziny na utrzymanie przez 14 dni¹⁸⁷;
7. niepodjęte wynagrodzenie ze stosunku pracy lub inne należności tj. wynagrodzenie ze stosunku pracy, należności członków rolniczych spółdzielni produkcyjnych i ich domowników z tytułu pracy w spółdzielni, wynagrodzenie członków spółdzielni pracy oraz wszelkie świadczenia powtarzające się, których celem było zapewnienie utrzymania, jeżeli nie

¹⁸¹ Zob. art. 8 § 1 pkt. 1 ust. o post. egz. w adm.

¹⁸² Zob. art. 161 § 1 pkt. 1 k.k.w. z 1969 r.

¹⁸³ Zob. art. 8 § 1 pkt. 2 post. egz. w adm.

¹⁸⁴ Tamże, art. 8 § 1 pkt. 3.

¹⁸⁵ Tamże, art. 8 § 1 pkt. 4.

¹⁸⁶ Tamże, art. 8 § 1 pkt. 5.

¹⁸⁷ Tamże, art. 8 § 1 pkt. 6.

przewyższały podwójnej kwoty minimalnej wysokości wynagrodzenia miesięcznego za pracę najniżej zarabiających pracowników¹⁸⁸ oraz niepodjęte należności z tytułu dobrowolnego ubezpieczenia rentowego w granicach minimalnej wysokości miesięcznego wynagrodzenia za pracę najniżej zarabiających pracowników¹⁸⁹;

8. prawa niezbywalne chyba, że możność jego zbycia wyłączono ustawą¹⁹⁰.

Należy mieć jednak na uwadze, że wyłączenie spod egzekucji nie dotyczyło wierzytelności członków spółdzielni pracy, jakie im przypadają z tytułu udziału w dochodach spółdzielni po rocznym obrachunku, oraz do wierzytelności członków rolniczych spółdzielni produkcyjnych z tytułu udziału w dochodach spółdzielni przypadających im od wniesionych do spółdzielni wkładów¹⁹¹. Dodatkowo jeżeli sprawca był rolnikiem, to wyłączenie spod egzekucji podlegały oprócz ww. przedmiotów i środków finansowych, następujące rzeczy:

1. jeden koń wraz z uprzężą, jedna krowa, dwie kozy, jeden tryk i dwie owce, jedna maciora oraz dziesięć sztuk drobiu;
2. jedna jałówka lub cieliczka w przypadku braku krowy;
3. jeden pług, jeden zespół bron, jeden kultywator, jeden kierat, jedna sieczkarnia, jeden wóz, jedno sanie robocze;
4. zboże i inne ziemiopłody niezbędne do siewów lub sadzenia w gospodarstwie rolnym skazanego w danym roku gospodarczym¹⁹².

Jednakże te wykazane w punktach 1 - 4 mienie należące do rolnika, które podlegało wyłączeniu spod konfiskaty, mogło podlegać konfiskacie w przypadku, gdy konfiskata obejmowała wszystkie nieruchomości wchodzące w skład gospodarstwa rolnego prowadzonego przez skazanego¹⁹³. W przypadku orzeczenia przez sąd konfiskaty mienia w całości bądź w części, wyłączenia spod konfiskaty łagodziły w pewnym stopniu surowość tej kary, gdyż pewne minimum mienia niezbędnego dla skazanego i jego rodziny pozostawało jego własnością¹⁹⁴.

Karę konfiskaty mienia przewidywały także inne przepisy prawne, jednak operowały one nazwą przepadku mienia. Do przepisów tych należały:

¹⁸⁸ Tamże, art. 8 § 1 pkt. 2 – 6 i 9 § 1.

¹⁸⁹ Zob. art. 161 § 1 pkt. 2 k.k.w. z 1969 r.

¹⁹⁰ Tamże, art. 161 § 1 pkt. 2 i 3.

¹⁹¹ Zob. art. 9 § 3 pkt. 6 post. egz. w adm.

¹⁹² Tamże, art. 8 § 2.

¹⁹³ Zob. art. 161 § 2 k.k.w. z 1969 r.

¹⁹⁴ Witold Świda, *Prawo karne ...*, 1978, s. 304.

1) dekret o wymiarze kary – art. 7 – kara obligatoryjna;

2) ustawa o ochronie pokoju- art. 3;

3) art. 26 § 2 u.k.s. z 1971 r.;

4) ustawa o zwalczaniu niedozwolonego wyrobu spirytusowego¹⁹⁵ – art. 9 ust. 3.

Te trzy ostatnie ustawy przewidywały jedynie fakultatywne orzeczenie przepadku mienia. Kara przepadku mienia, uznawana była za „karę wyjątkową”¹⁹⁶ dotyczącą najpoważniejszych przestępstw, za które z reguły groziła kara śmierci lub dożywotniego więzienia. Kara ta była nie tylko karą wyrządzającą dotkliwość, ale również stanowiła zabezpieczenie przed sprawcą przestępstw najcięższych i pozbawiała jednocześnie sprawcę bazy materialnej niezbędnej do popełnienia nowych przestępstw¹⁹⁷. Orzeczenie kary konfiskaty całego majątku sprawcy nie zwalniało sądu z obowiązku orzeczenia kary grzywny, jeżeli przepis przewidywał obligatoryjność jej orzeczenia. Grzywna orzeczona w tym samym wyroku obok konfiskaty mienia nie podlegała pokryciu z majątku, który z mocy tego wyroku przeszedł na rzecz Skarbu Państwa. Aczkolwiek ustawa nie zabraniała *expressis verbis* w wypadku obligatoryjności obu kar (grzywny i konfiskaty mienia) łączenia z grzywną, konfiskaty całości mienia jednakże w takim wypadku bardziej celowe było orzeczenie konfiskaty części mienia, gdyż umożliwiało to - w razie nieuiszczenia grzywny przez skazanego - pokrycie jej z majątku nie objętego konfiskatą¹⁹⁸. W literaturze podnoszono obawy, czy orzeczenie grzywny wraz z jednoczesnym orzeczeniem konfiskaty całego majątku sprawcy, nie stanowiło przedłużenia stosowania kary pozbawienia wolności wobec tego skazanego, gdyż nie był on w stanie zapłacić grzywny. Kara konfiskaty mienia musiała być orzeczona obok kary grzywny w wypadku, gdy zarówno orzeczenie grzywny jak i kary konfiskaty mienia miało charakter obligatoryjny, nadto mogło być orzeczone jednocześnie, gdy jedna lub obie te kary miały charakter fakultatywny. W wypadku, gdy kary te miały charakter obligatoryjny, to orzeczenie kary grzywny było ukrytym sposobem zaostżenia represji karnej. Wprawdzie teoretycznie wchodziła w grę możliwość zapłacenia grzywny mimo pobytu w zakładzie karnym oraz poprzez orzeczenie konfiskaty mienia, praktycznie było to możliwe tylko przez inne osoby - co Kodeks karny odrzucał, a nadto z pieniędzy zapracowanych w zakładzie karnym - co było możliwe tylko wobec sprawców, którzy nie

¹⁹⁵ Ustawa z dnia 22 kwietnia 1959 r. o zwalczaniu niedozwolonego wyrobu spirytusowego, Dz. U. z 1959 r. Nr 27, poz. 169.

¹⁹⁶ Stanisław Pławski, *Prawo karne...*, s. 103.

¹⁹⁷ Tamże, s. 103-104.

¹⁹⁸ Igor Andrejew, Witold Świda, Władysław Wolter, *Kodeks karny ...*, s. 189

mieli obowiązków rodzinnych, a orzeczona kara grzywny była niewielka, a kara pozbawienia wolności bardzo długotrwała, wreszcie w wypadku, gdy przyrost majątku nastąpił po wydaniu wyroku skazującego¹⁹⁹. Odmienne stanowisko reprezentował Igor Andrejew, który wskazywał, że obawy te są tylko częściowo uzasadnione. Skazany odbywający karę pozbawienia wolności, mógł pracować przeznaczając uzyskane wynagrodzenie na pokrycie grzywny. Poza tym, jak wykazywało doświadczenie, przestępcy (zwłaszcza sprawcy afer gospodarczych), mimo orzeczenia konfiskaty ich całego mienia, dysponowali ukrytymi zasobami na pokrycie grzywny²⁰⁰. Mimo tych obaw, ustawodawca nie zmienił unormowania w tym zakresie i kara konfiskaty całego majątku była orzekana obok kary grzywny, gdy przepis przewidywał obligatoryjność jej orzeczenia.

Na uwagę zasługuje fakt, że konfiskata mienia dotyczyła mienia stanowiącego własność skazanego, mienie to nie musiało w jakikolwiek sposób łączyć się z popełnieniem przez sprawcę konkretnego czynu zabronionego²⁰¹, a orzeczenie konfiskaty mogło dotyczyć mienia, które nie zostało nabyte ze środków pochodzących z przestępstwa, jak również mienia, które objęte było ustawową wspólnością majątkową małżeńską²⁰². Jednak jeżeli sprawca popełnił przestępstwo w celu osiągnięcia korzyści majątkowej, to zgodnie z art. 134 § 1 - 3 k.k.w. z 1969 r., ustalając mienie podejrzanego stosowane były dwa domniemania. Pierwsze z nich wskazywało, że do skazanego należą zarówno rzeczy znajdujące się w samoistnym posiadaniu osoby będącej w bliskim z nim stosunku, jak i przysługujące tej osobie prawa majątkowe²⁰³. Drugie domniemanie przyjmowało, że rzeczy oraz prawa majątkowe, które były we władaniu skazanego po orzeczeniu kary konfiskaty, należały do niego już w czasie popełnienia przestępstwa²⁰⁴. Domniemanie to było istotne. Zgodnie z art. 47 § 1 k.k. z 1969 r. konfiskata obejmowała mienie należące do sprawcy w chwili wydania wyroku, chociażby nieprawomocnego, a nie majątek przyszły²⁰⁵, czyli nabyty już po wydaniu wyroku skazującego. Jeżeli skazany chciał uniknąć konfiskaty pewnych składników majątku, to na nim spoczywał obowiązek wykazania, że dany majątek nabył po wydaniu wyroku skazującego, a jeżeli tego nie zdołał uczynić, domniemywano, że mienie to należało do niego już w chwili wydania

¹⁹⁹ Kazimierz Buchała, Władysław Wolter, *Wykład prawa karnego...*, s. 91.

²⁰⁰ Igor Andrejew, *Polskie prawo karne w zarysie*, wyd. VI niezmiennione, PWN Warszawa 1980, s. 265.

²⁰¹ Wyrok SN z dnia 27 marca 1973 r., I KR 379/72, OSNKW 1973, nr 10, poz. 124.

²⁰² Wyrok SN z dnia 3 kwietnia 1978 r., IV KR 79/78, OSNKW 1978, nr 9, poz. 96.

²⁰³ Igor Andrejew, Witold Świda, Władysław Wolter, *Kodeks Karny...*, s. 217.

²⁰⁴ Tamże, s. 217.

²⁰⁵ Tamże, s. 216.

wyroku skazującego. Ujawnienie bowiem środków materialnych nawet po odbyciu przez skazanego kary narażało sprawcę na ich konfiskatę, wchodziły one bowiem w myśl ustawy w skład mienia skonfiskowanego. Ustawa przyjmowała nawet domniemanie, że rzeczy i prawa majątkowe, które należały do skazanego, po odbyciu przezeń kary lub po jej darowaniu należały do niego już w czasie popełnienia przestępstwa /art. 6 ustawy z 21.I.1958r./²⁰⁶.

Zaostrzenie represji karnej w zakresie stosowania kary konfiskaty mienia nastąpiło w latach 80-tych XX wieku i było widoczne w przepisach ustawy z dnia 10 maja 1985 r. o zmianie niektórych przepisów prawa karnego i prawa wykroczeń²⁰⁷. Ustawa ta bowiem wprowadziła możliwość orzeczenia kary konfiskaty mienia w całości lub części nie tylko w przypadku skazania za zbrodnie, ale zmieniając treść zapisu art. 46 ust. 2 k.k. z 1969 r., wprowadziła możliwość orzeczenia kary konfiskata mienia w całości lub w części w przypadku skazania na karę pozbawienia wolności za inne przestępstwo popełnione w celu osiągnięcia korzyści majątkowej²⁰⁸. Kolejna ustawa, która wprowadziła nowe, dodatkowe przesłanki stosowania kary konfiskaty mienia, to ustawa o odpowiedzialności karnej z 10 maja 1985 roku. W art. 5 tej ustawy wskazano że, sąd orzekał karę dodatkową konfiskaty całości albo części mienia, a zatem wprowadzono obowiązkową karę konfiskaty mienia, w przypadku skazania za następujące przestępstwa:

- zagarnięcie mienia przewoźnika będącego jednostką gospodarki uspołecznionej lub mienia powierzonego takiemu przewoźnikowi, bądź też dopuszczenie się i kradzieży z włamaniem takiego mienia lub zagarnięcia tego mienia działając w porozumieniu z innymi osobami²⁰⁹;
- zagarnięcie mienia przewoźnika będącego jednostką gospodarki uspołecznionej lub mienia jemu powierzonego, przez osobę która zarządzała takim mieniem albo była odpowiedzialna za jego ochronę lub za nadzór nad nim w związku z zajmowanym stanowiskiem lub pełnioną funkcją²¹⁰;
- zagarnięcie w porozumieniu z innymi osobami mienia na szkodę jednostki gospodarki uspołecznionej, nabywców lub dostawców poprzez wyzyskanie działalności takiej jednostki ²¹¹;

²⁰⁶ Kazimierz Buchała, Władysław Wolter, *Wykład prawa karnego...*, s. 91-92.

²⁰⁷ Ustawa z dnia 10 maja 1985 r. o zmianie niektórych przepisów prawa karnego i prawa wykroczeń, Dz. U. 1985, nr 23, poz. 100.

²⁰⁸ Tamże. zob. art. 1 pkt. 9.

²⁰⁹ Tamże, zob. art. 9.

²¹⁰ Tamże, art. 10.

²¹¹ Zob. art. 202 § 1 k.k. z 1969 r.

- kradzieży w sposób szczególnie zuchwały lub z włamaniem²¹²;
- rozboju tj. zebrania w celu przywłaszczenia mienia poprzez użycie lub groźbę natychmiastowego użycia gwałtu na osobie albo poprzez doprowadzenie człowieka do stanu nieprzytomności lub bezbronności, bądź też dokonania powyższego czynu posługując się bronią palną lub innym niebezpiecznym narzędziem albo działając wspólnie z inną osobą, która taką bronią lub narzędziem się posługiwała²¹³;
- w celu osiągnięcia korzyści majątkowej zmuszanie innej osoby do rozporządzenia mieniem poprzez kierowanie groźby zamachu na życie lub zdrowie albo gwałtownego zamachu na mienie²¹⁴;
- przyjęcie w związku z pełnieniem funkcji publicznej korzyści majątkowej lub osobistej bądź ich obietnicę lub też uzależnienie czynności służbowej od otrzymania takiej korzyści, bądź też żądanie takiej korzyści albo też przyjęcie korzyści lub jej obietnicy za czynność stanowiącą naruszenie prawa²¹⁵ oraz popełnienie wskazanych przestępstw przez osobę pełniącą funkcję związaną ze szczególną odpowiedzialnością lub też korzyści majątkowej, która została przyjęta lub której dotycząca obietnica była w wielkich rozmiarach²¹⁶, jeżeli uzyskana lub spodziewana korzyść majątkowa przekraczała 300.000 zł albo czyn został popełniony w warunkach powrotu do przestępstwa;
- przestępstwa spekulacji określonego w art. 221 § 4 i 223 § 3 k.k. z 1969 r., czyli jeżeli sprawca przestępstwa spekulacji uczynił sobie stałe źródło dochodu albo dopuścił się tego przestępstwa w stosunku do mienia znacznej wartości oraz w art. 1 ust. 5 i art. 2 ust. 2 ustawy z dnia 25 września 1981 r. o zwalczaniu spekulacji²¹⁷;
- wyrabianie, oczyszczanie lub odwadnianie bez wymaganego zezwolenia spirytusu lub wydzielanie go z innego wytworu albo też wyrabianie wódki przez osobę niebędącą przedsiębiorstwem przemysłu spirytusowego podległego Ministrowi Przemysłu Spożywczego i Skupu jeżeli przestępstwo popełniono w znacznych rozmiarach, bądź też jeżeli sprawca uczynił sobie

²¹² Tamże, art. 208.

²¹³ Tamże, art. 210.

²¹⁴ Tamże, art. 211.

²¹⁵ Tamże, art. 239.

²¹⁶ Tamże, art. 240.

²¹⁷ Ustawa z dnia 25 września 1981 r. o zwalczaniu spekulacji, Dz. U. 1981 nr 24 poz. 124.

z popełnienia tego przestępstwa stałe źródło dochodu albo jeżeli był już skazany za podobne przestępstwo²¹⁸;

- wyrabianie, przechowywanie, zbywanie lub nabywanie przyrządów służących do niedozwolonego wyrobu spirytusu, przystosowywanie w tym celu naczyń i przyrządów, choćby były wytworzone w innym celu, zbywanie lub przechowywanie pochodzącego z niedozwolonego wyrobu spirytusu albo wytworu spirytusowego oraz odkażanie spirytusu skażonego lub w jakikolwiek inny sposób osłabianie działania środka skażającego, przy czym z przestępstw tych należało uczynić sobie stałe źródło dochodu albo być już wcześniej skazanym za przestępstwo podobne²¹⁹.

W okresie nasilenia skazań w latach 1986-1987 kara konfiskata mienia wymierzana była w 11-12% skazań. Kiedy w połowie 1988 r. ustawa o szczególnej odpowiedzialności karnej przestała obowiązywać, karę konfiskaty zastosowano w 7,5% orzeczeń, a w kolejnym 1989 r. - jedynie w 0,1% wszystkich prawomocnych skazań. W latach 1985-1990, przy czym główne nasilenie orzekania konfiskaty mienia przypadało na lata 1986-1987, kara ta stosowana była w przeważającej mierze (94,9%) w skazaniach za przestępstwa przeciwko mieniu. W ponad połowie przypadków były to kary za włamanie, najczęściej 2/3 za czyny, których ofiarami były osoby fizyczne. Ponadto karę konfiskata mienia wymierzano za rozbój (9,6%), zagarnięcie mienia społecznego znacznej wartości (5,3%), przestępstwa gospodarcze (1,8%). Stosunkowo rzadkie (i to jest szczególnie interesujące) były skazania na tę karę z ustawy z 25 września 1981 r. o zwalczaniu spekulacji (0,1%) oraz ustawy z 22 kwietnia 1959 r. o zwalczaniu niedozwolonego wyrobu spirytusu (0,2%)²²⁰. Pomimo tak licznych wyroków skazujących na karę konfiskaty mienia, należy zwrócić uwagę na stanowisko sądów dotyczące samego orzekania kary konfiskaty mienia. W orzeczeniach sądy podkreślały, że sąd powinien zachować rozsądną proporcję pomiędzy wartością zagarniętego mienia a wartością mienia podlegającego konfiskacie oraz mieć także na względzie wysokość przypadającego odszkodowania pieniężnego²²¹, czy też, że konfiskata w całości powinna być orzekana głównie wtedy, gdy z okoliczności faktycznych wynika, że całość lub przeważająca część

²¹⁸ Zob. art. 3 ust. 2 i art. 7 ustawy z dnia 22 kwietnia 1959 r. o zwalczaniu niedozwolonego wyrobu spirytusu, Dz. U. 1959 nr 27 poz. 169 z późn. zm.

²¹⁹ Tamże, art. 4, 5 ust. 1 i 6 ust 1 oraz art.7.

²²⁰ Irena Rzeplińska, *Konfiskata mienia, Studium z historii...*, s. 58.

²²¹ Wyrok SN z dnia 29 marca 1977 r., VI KRN 395/76, OSNKW 1977, nr 6, poz. 56.

mienia sprawcy uzyskana została z danego przestępstwa²²². Jak wynika z tych badań konfiskata orzekana była w głównej mierze w stosunku do sprawców przestępstw przeciwko mieniu. Powodem nasilania się tej właśnie formy przestępczości był fakt, że społeczeństwo było ubogie, a konfiskata mienia w tym zakresie była środkiem represyjnym. Orzekanie konfiskaty za przestępstwa gospodarcze, spekulacje itp. było znikome. Co świadczy ewidentnie o tym, że zupełnie inne było zastosowanie instytucji konfiskaty w czasie obowiązywania k.k. z 1969 r., a zupełnie inny koloryt społeczny jest obecnie. Różne są podstawy, uwarunkowania społeczne orzekania tego środka w czasach socjalizmu, a w chwili obecnej.

Na uwagę zasługuje także fakt, że w czasach socjalizmu społeczeństwo polskie było ubogie i tak naprawdę orzekane kary przepadku/konfiskaty były niecelowe, nie było bowiem możliwości wyegzekwowania zasądzonej kary. Społeczeństwo nie dysponowało majątkiem, który mógłby być przedmiotem przepadku/konfiskaty. Przeprowadzone badania dotyczące majątku skazanych w 1984 roku wykazały, że 59 skazanych, wobec których orzeczono karę konfiskaty mienia, nie posiadała żadnego majątku, a tylko 1/3 objętych tą karą dodatkową miała mienie, które kwalifikowało się do przejęcia, typu telewizor, radiomagnetofon, kasety wideo, a jedynie czterech na 108 przebadanych skazanych, było właścicielem nieruchomości. Jak obrazują te dane, ponad połowa osób, wobec których orzeczono karę konfiskaty mienia, nie posiadała żadnego mienia, a w przypadku dziewiętnastu skazanych, ich stan majątkowy oceniono jako skromny, wskazując, że posiadają stare i zniszczone sprzęty w domu, a jedynie w przypadku dziesięciu skazanych, oceniono ich stan majątkowy jako średni, podając, że posiadają wyposażenie mieszkania używane od wielu lat. Sytuację ekonomiczną społeczeństwa w tamtym czasie, bardzo dobrze obrazują badania dot. majątku osób skazanych za kradzież z włamaniem mienia znacznej wartości. Skazanych za to przestępstwo zostało 26 osób z czego ponad połowa była w wieku 30-40 lat. Tylko jednego ze skazanych stan majątkowy określono jako dobry, pozostali nie posiadali nic poza rzeczami osobistymi bądź też stan ich posiadania był skromny²²³.

Kara konfiskaty mienia została zniesiona ustawą z dnia 23 lutego 1990 roku o zmianie Kodeksu Karnego i niektórych innych ustaw²²⁴. Konfiskata mienia była bezwzględnyim środkiem pozbawiania sprawcy przestępstwa całego będącego jego

²²² Wyrok SN z dnia 27 kwietnia 1974 r., V KR 93/74, LEX nr 22728.

²²³ Irena Rzeplińska, *Konfiskata mienia, Studium z historii ...*, s. 61-65.

²²⁴ Ustawa z dnia 23 lutego 1990 roku o zmianie Kodeksu Karnego i niektórych innych ustaw, Dz. U. nr 14, poz. 84.

własnością majątku (mienia). Przepadek następował na rzecz Skarbu Państwa. Majątek podlegający przypadkowi w ramach konfiskaty pozostawał bez związku z popełnionym czynem - orzekało się przepadek całego majątku (mienia) lub jego określonej części, niezależnie czy był, czy nie był "zaangażowany" bądź powstał w wyniku przestępstwa. Na tym polegała istota tej kary i to było jednocześnie podstawowym argumentem przeciwko niej stanowiącym, że jest karą niesprawiedliwą²²⁵. Występując o usunięcie kary konfiskaty mienia z polskiego systemu prawnego, projektodawcy wskazali następujące argumenty:

1. kara ta stała w sprzeczności z Konstytucją, z przyrodzonymi prawami człowieka, z zasadą sprawiedliwości, z zasadą indywidualnej odpowiedzialności karnej;
2. nie była to kara sprawiedliwa, nie spełniała wymogów stawianych karze kryminalnej, pozostawała bez związku z czynem sprawcy;
3. była karą nieodwracalną²²⁶.

Drugą z kar dodatkowych o charakterze ekonomicznym przewidzianą przez k.k. z 1969 r., był przepadek rzeczy²²⁷. Niektóre postacie kary w przypadku narzędzi lub innych przedmiotów miały charakter represyjny (przepadek przedmiotów pochodzących bezpośrednio lub pośrednio z przestępstwa, a niektóre wyraźnie prewencyjny (przepadek narzędzi oraz innych przedmiotów, które służyły lub były przeznaczone do popełnienia przestępstwa). Celem tej kary nie było jednak wyrządzenie sprawcy dolegliwości ekonomicznej, ale uniemożliwienie mu popełnienia przestępstwa w przyszłości lub uniemożliwienie mu skorzystanie z pochodzących z przestępstwa przedmiotów. Przepadek dotyczył tylko tych przedmiotów, które pozostawały w merytorycznym związku z popełnionym przestępstwem²²⁸. W kodeksie przewidziano cztery postacie tej kary tj.:

1. przepadek *instrumenta sceleris*, czyli przepadek narzędzi lub innych przedmiotów, które służyły lub były przeznaczone do popełnienia przestępstwa;
2. przepadek *producta sceleris*, czyli przedmiotów pochodzących bezpośrednio lub pośrednio z przestępstwa;

²²⁵ Irena Rzeplińska, *Konfiskata mienia, Studium z historii ...*, s. 7-8.

²²⁶ Zob. 14 posiedzenie Senatu RP w dniu 7 grudnia 1989 r., sprawozdanie stenograficzne, Warszawa 1989.

²²⁷ Witold Świda, *Prawo karne...*, 1978, s. 304.

²²⁸ Kazimierz Buchała /red./, *Komentarz do kodeksu karnego, Część ogólna*, Wydawnictwo prawnicze, Warszawa 1994, s. 278.

3. przypadek przedmiotów, których posiadanie, wytwarzanie, obrót lub przewóz (w tym i przywóz) stanowiło przestępstwo;
4. przypadek urządzeń przedsiębiorstwa i towarów stanowiących własność sprawcy, przewidziany w części szczególnej Kodeksu karnego.

Przepis art. 48 § 1 k.k. z 1969 r. regulując kwestię przypadku narzędzi lub innych przedmiotów, które służyły lub były przeznaczone do popełnienia przestępstwa wskazywał, że przedmiotem przypadku mogły być nie tylko narzędzia specjalnie wytworzone aby posłużyły do popełnienia przestępstwa, ale także przedmioty codziennego użytku, którymi sprawca posłużył się aby popełnić przestępstwo. Użyte przez ustawodawcę wyrażenia "służyły" i "były przeznaczone" wskazują na umyślność czynności sprawczej, a zatem sprawca musiał celowo użyć dany przedmiot codziennego użytku wbrew jego standardowemu przeznaczeniu, do popełnienia przestępstwa aby możliwe było orzeczenie przypadku tego przedmiotu. Przez narzędzia przestępstwa należało rozumieć tylko przedmioty i urządzenia specjalnie sporządzone lub przysposobione do popełnienia przestępstwa, które służyły jako przedmioty przestępstwa. Przez inne przedmioty należało rozumieć przedmioty powszechnego użytku, służące celom nieprzestępczym, które jednak sprawca użył lub przeznaczył do popełnienia planowanego przestępstwa np. siekiera, którą dokonano zabójstwa, pojazd, którym sprawca przybył na miejsce przestępstwa. Wyrażenie "służyły", "były przeznaczone" wskazuje, że w grę wchodziły tylko przestępstwo umyślne. Zatem pojazd nie mógł być traktowany jako przedmiot przestępstwa komunikacyjnego, nie wchodziło więc w rachubę orzeczenie przypadku tego pojazdu mechanicznego, którym sprawca spowodował wypadek komunikacyjny²²⁹. Takie stanowisko było powszechnie uznane przez doktrynę, w której znaleźć można takie stwierdzenia, że za narzędzia lub inne przedmioty, które służyły lub były przeznaczone do popełnienia przestępstwa, uważano przedmioty umyślnie użyte w takim celu albo do takiego celu świadomie przeznaczone²³⁰. W orzecznictwie sądowym znaleźć można stanowiska świadczące o tym, że za przedmiot służący do popełnienia przestępstwa, uznawano przedmioty codziennego użytku, jak na przykład samochód osobowy, którego przypadek orzeczono, jako przedmiot służący do popełnienia przestępstwa, gdyż co najmniej ułatwił on sprawcy popełnienie przestępstwa, ponieważ został użyty w celu przewiezienia przeznaczonych do rozpowszechniania wydawnictw

²²⁹ Kazimierz Buchała, Władysław Wolter, *Wykład prawa karnego ...*, s. 98.

²³⁰ Ewa M. Guzik - Makaruk (red. nauk.), *Przypadek przedmiotów i korzyści ...*, s. 49.

zawierających fałszywe wiadomości mogące wywołać niepokój publiczny lub rozruchy²³¹. Takie zastosowanie instytucji przepadku moim zdaniem wskazuje na wyraźnie represyjny charakter tego środka. Nadano, w tym zakresie, tej instytucji charakter oręża w walce z przeciwnikami politycznymi. Miał on na celu nie tyle pozbawienie sprawcy przedmiotów służących do popełnienia przestępstwa, co pozbawienie go *de facto* majątku. Należy mieć na uwadze, że mówimy w tym miejscu o czasach PRL, czyli czasach kiedy to posiadanie samochodu było luksusem, na który mogli sobie pozwolić nieliczni. W stosunku do realnych zarobków, ceny aut były absurdalnie wysokie, jak podaje się w literaturze, w rezultacie przy olbrzymim popycie i nikłej podaży doszło do sytuacji, w której nie było w Polsce żadnych aut dostępnych dla przeciętnie, a nawet niezłe, zarabiającego człowieka. Każde auto było obwarowane ceną astronomiczną²³². Dlatego też w mojej ocenie orzeczenie w tych czasach przepadku samochodu, w sytuacji gdy auto służyło do przewiezienia wydawnictw przeznaczonych do rozpowszechnienia, które to miały zawierać fałszywe wiadomości mogące wywołać niepokój publiczny lub rozruch, naruszało zasadę współmierności (proporcjonalności) kary. Wartość bowiem takiego samochodu była niewspółmiernie wysoka do chociażby wartości zarekwirowanych wydawnictw.

Można także powiedzieć, że czasami przepadek innych przedmiotów, które służyły do popełnienia przestępstwa, nie miał charakteru kary dodatkowej, a bardziej spełniał rolę pomocniczą w podjęciu decyzji co do dowodu rzeczowego. Przykładem może być użycie siekiery, jako narzędzia służącego do popełnienia zbrodni zabójstwa, w tej sytuacji nie względy zapobiegawcze, lecz zwykła konieczność wydania dyspozycji co do dowodu rzeczowego powodowała, że się orzekało przepadek takiego przedmiotu. Inaczej bowiem wypadałoby ten przedmiot zwrócić skazanemu lub jego rodzinie, co kłóciłoby się ze społecznym poczuciem prawnym²³³. W tym przypadku kara przepadku miała charakter zapobiegawczy, jednak gdy przedmiot podlegający przepadkowi przedstawiał znaczną wartość (np. w wypadku przemytu), wtedy omawiana kara dodatkowa mogła zmienić swój charakter i z zapobiegawczej stać się czysto represyjną²³⁴. Swoisty przepadek przewidywała ustawa o prawie łowieckim. Przepadkowi ulega broń, narzędzia i psy, przy których użyciu dokonano przestępstwa nielegalnego polowania, przewidzianego

²³¹ Wyrok SN z dnia 11 kwietnia 1984 r., RNw 4/84, OSNKW 1984, nr 11-12, poz. 113.

²³² Zob. Jerzy Kochanowski, *Jak motoryzował się PRL*, Polityka, 14.03.2017.

²³³ Igor Andrejew, *Polskie Prawo Karne w zarysie*, PWN, Warszawa 1973, s. 253.

²³⁴ Igor Andrejew, *Polskie Prawo Karne w zarysie*, PWN, Warszawa 1983, s. 276.

w art. 55 tej ustawy²³⁵. Ponadto przepadek narzędzi przestępstwa przewidziano też w ustawie z dnia 21 maja 1963 r. o rybołówstwie morskim²³⁶ i w ustawie z dnia 17 grudnia 1977 r. o polskiej strefie rybołówstwa morskiego²³⁷, w których to ustawach przewidziano przypadek statku i sprzętu rybackiego w przypadku skazania za przestępstwo nielegalnego połowu, którego znamiona określono w tych ustawach. Podobnie w ustawie z dnia 17 grudnia 1977 o szelfie kontynentalnym Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej²³⁸ przewidziano przypadek statku lub obiektu, a także urządzeń, instalacji, narzędzi lub innych przedmiotów, które służyły lub były przeznaczone do popełnienia przestępstw wskazanych w tej ustawie tj. nielegalnych badań lub poszukiwań albo wydobywania lub wykorzystywania zasobów naturalnych polskiego szelfu kontynentalnego bądź też zakładanie urządzeń lub instalacji, które miały służyć powyższemu celem²³⁹. Jeżeli narzędzia lub inne przedmioty, które służyły lub były przeznaczone do popełnienia przestępstwa, nie stanowiły własności sprawcy, orzeczenie przepadku było możliwe tylko w przypadkach przewidzianych w ustawie (art. 48 § 3 k.k. z 1969 r.). Orzeczenie przepadku rzeczy stanowiącej współwłasność dwóch lub więcej osób było dopuszczalne tylko wtedy, gdy wszyscy współwłaściciele zostali jednocześnie skazani. Jeżeli przedmioty podlegające przepadkowi nie stanowiły własności sprawcy, dolegliwość tej kary dla niego stanowiła zobowiązanie sprawcy wobec właściciela rzeczy do odszkodowania za czyn niedozwolony, polegający na użyciu przedmiotu do popełnienia przestępstwa i spowodowania tym samym ich przepadku²⁴⁰. Tożsame stanowisko przyjął Sąd Najwyższy w uchwale w składzie siedmiu sędziów stwierdzając, że nie można orzec przepadku przedmiotów objętego współwłasnością, jeżeli sprawcami nie byli wszyscy współwłaściciele, a ustawa nie przewidywała orzeczenia przepadku przedmiotu nie będącego własnością sprawcy²⁴¹.

Producta sceleris obejmowały przedmioty pochodzące bezpośrednio z przestępstwa oraz przedmioty pochodzące pośrednio z przestępstwa, czyli np. nabyte legalnie za pieniądze uzyskane w wyniku przestępstwa korupcji. Kodeks karny operował pojęciem “przedmioty pochodzące z przestępstwa”, natomiast ustawy szczególne operowały

²³⁵ Witold Świda, *Prawo Karne, Część ogólna ...*, s. 304.

²³⁶ Ustawa z dnia 21 maja 1963 r. o rybołówstwie morskim, Dz. U. 1963, nr 22, poz. 115.

²³⁷ Ustawa z dnia 17 grudnia 1977 r. o polskiej strefie rybołówstwa morskiego, Dz. U. 1977, nr 37, poz. 163.

²³⁸ Ustawa z dnia 17 grudnia 1977 o szelfie kontynentalnym Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, Dz. U. 1977, nr 37, poz. 164.

²³⁹ Tamże, art. 8.

²⁴⁰ Kazimierz Buchała /red./, *Komentarz do kodeksu karnego ...*, s. 279.

²⁴¹ Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 21 kwietnia 1989 r., V KZP 3/89, OSNKW 1989/3-4/21, poz. 21.

różnymi pojęciami jak na przykład “przedmioty przestępstwa” (art. 19 u.k.s. z 1971 r.)²⁴² czy “przedmiot czynu przestępnego”²⁴³. Zatem przez przedmioty pochodzące bezpośrednio z przestępstwa, należało rozumieć przedmiot czynności wykonawczej²⁴⁴. Ustawodawca w k.k. z 1969 roku nie przewidział wprost zakazu orzekania przepadku przedmiotów pochodzących z przestępstwa w sytuacji, gdy stanowiły własność pokrzywdzonego, jednak w doktrynie podkreślano, że karą przepadku mogły być objęte nie tylko przedmioty pochodzące bezpośrednio z przestępstwa, a więc np. rzeczy skradzione, wyłudzone itp., których właściciele się nie zgłosili, lecz również rzeczy nabyte legalnie za pieniądze skradzione lub za pieniądze uzyskane ze sprzedaży rzeczy skradzionych²⁴⁵. Przedmioty pochodzące pośrednio z przestępstwa to przedmioty nabyte na przykład za pieniądze uzyskane z łapówki, bądź też za pieniądze uzyskane ze sprzedaży rzeczy skradzionej. Kodeks karny nie przewidywał możliwości orzeczenia przepadku równowartości przedmiotu, jednak ustawodawstwo polskie знаło tą instytucję, gdyż przewidziana ona została w u.k.s. z 1971 r. oraz w k.c. Jak wskazano w literaturze, z kwestią tą wiązała się treść art. 20 u.k.s., w myśl którego, w razie niemożności orzeczenia przepadku przedmiotu występku można było orzec ściągnięcie od skazanego równowartości przedmiotu oraz art. 412 k.c., w myśl którego, to co zostało świadczone świadomie w zamian za dokonanie czynu zabronionego przez ustawę lub sprzecznego z zasadami współżycia społecznego, albo w wykonaniu czynności prawnej, mającej cel spreczny z ustawą lub zasadami współżycia społecznego, ulegało przepadkowi na rzecz Skarbu Państwa. Jeżeli przedmiot świadczenia został zużyty lub utracony, przepadkowi ulega jego równowartość. Przepis ten nie ustanawiał samodzielnego obowiązku orzeczenia przepadku przedmiotów pochodzącego z przestępstwa, lecz obowiązek orzeczenia o równowartości tego przedmiotu, a w dodatku nie każdego, lecz tylko w zakresie uregulowania art. 412 k.c.²⁴⁶.

Przepadek przedmiotów objętych zakazem wytwarzania, posiadania, obrotu i przewozu różnił się od przepadku *producta sceleris* tym, że przedmioty te nie zostały uzyskane za pomocą przestępstwa, nie stanowiły więc owocu przestępstwa, lecz były produktem przestępstwa, nie stanowiły też przedmiotu czynności wykonawczej²⁴⁷. Przepadek tych przedmiotów następował w związku z faktem, że samo posiadanie,

²⁴² Tak samo w art. 8 dekretu z dnia 24 czerwca 1953 r. o uprawie tytoniu i wytwarzaniu wyrobów tytoniowych, Dz. U. 1953, nr 34, poz. 144.

²⁴³ Art. 9 ustawy z 22 kwietnia 1959 r. o zwalczaniu niedozwolonego wyrobu spirytusowego, Dz. U. 1959, nr 27, poz. 169 z późn. zm.

²⁴⁴ Kazimierz Buchała, Władysław Wolter, *Wykład prawa karnego* ..., s. 98-99.

²⁴⁵ Witold Świda, *Prawo karne*..., 1978, s. 305.

²⁴⁶ Kazimierz Buchała, Władysław Wolter, *Wykład prawa karnego*..., s. 99.

²⁴⁷ Tamże, s. 100.

wytwarzanie, obrót czy przewóz tych przedmiotów stanowiło przestępstwo. Przepadek tych przedmiotów, przewidziany został nie tylko w Kodeksie karnym, w którym to przewidziano obligatoryjny przepadek podrobionych, przerobionych albo z usuniętą oznaką ułożenia pieniędzy, dokumentów i znaków wartościowych, a także podrobionych, przerobionych narzędzi pomiarowych jak również środków technicznych służącym powyższym celom, nawet jeżeli nie stanowiły własności sprawcy²⁴⁸, ale także w szeregu przepisach specjalnych jak np. w:

1. dekrete z dnia 29 października 1952 r. o gospodarowaniu artykułami obrotu towarowego i zaopatrzenia²⁴⁹,
2. ustawy z dnia 15 lutego 1962 r. o ochronie dóbr kultury²⁵⁰,
3. ustawie z dnia 17 czerwca 1959 r. o hodowli, ochronie zwierząt łownych i prawie łowieckim²⁵¹,

czy wspomnianych wcześniej:

1. ustawie z dnia 21 maja 1963 r. o rybołówstwie morskim²⁵²,
2. ustawie z dnia 17 grudnia 1977 r. o polskiej strefie rybołówstwa morskiego²⁵³.

Każda z tych ustaw przewidywała fakultatywną możliwość orzeczenia przepadku przedmiotów, których wytwarzanie, posiadanie, obrót lub przewóz był zabroniony. Tak na przykład we wspomnianej ustawie o ochronie dóbr kultury, przewidziano możliwość orzeczenia przepadku zabytku, w sytuacji gdy sprawca próbował wywieźć je za granicę lub w przypadku legalnego wywiezienia zabytków za granicę, gdy nie sprowadzał go z powrotem do kraju w terminie wskazanym w pozwoleniu na wywiezienie zabytku zagranicę. Przepadek można było orzec niezależnie od tego czy sprawca był właścicielem tego dzieła czy też właścicielem była osoba trzecia²⁵⁴.

W części szczególnej Kodeksu karnego z 1969 r. przewidziano czwartą postać przepadku, a mianowicie przepadek urządzeń przedsiębiorstwa i towarów, który został wprowadzony do obrotu prawnego już w 1947 r. ustawą o zwalczaniu drożyzny. Pierwszy raz taka forma przepadku została uregulowana w Kodeksie karnym. Ustawa ta przewidywała zastosowanie instytucji przepadku w przypadku popełnienia różnego

²⁴⁸ Zob. art. 232 § 1 k.k. z 1969 r.

²⁴⁹ Dekret z dnia 29 października 1952 r. o gospodarowaniu artykułami obrotu towarowego i zaopatrzenia Dz. U. 1952, nr 44, poz. 301.

²⁵⁰ Ustawa z dnia 15 lutego 1962 r. o ochronie dóbr kultury Dz. U. 1962, nr 10, poz. 48.

²⁵¹ Ustawa z dnia 17 czerwca 1959 r. o hodowli, ochronie zwierząt łownych i prawie łowieckim Dz. U. 1959, nr 36, poz. 226.

²⁵² Ustawa z dnia 21 maja 1963 r. o rybołówstwie morskim Dz. U. 1963, nr 22, poz. 115.

²⁵³ Ustawa z dnia 17 grudnia 1977 r. o polskiej strefie rybołówstwa morskiego Dz. U. 1977, nr 37, poz. 163.

²⁵⁴ Zob. art. 74 ust. 1- 3 ustawy z dnia 15 lutego 1962 r. o ochronie dóbr kultury, Dz. U. 1962, nr 10, poz. 48.

rodzaju przestępstw spekulacji. W art. 226 k.k. z 1969 r. przewidywał możliwość orzeczenia przepadku urządzeń przedsiębiorstwa i towarów stanowiących własność sprawcy, tylko przy określonych przestępstwach spekulacji tj. w sytuacji skazania danej osoby za przestępstwa gospodarcze związane z odsprzedażą z zyskiem towarów²⁵⁵ oraz w sytuacji oszukiwania nabywcy przy sprzedaży towarów lub świadczenia usług, co o ilości, wagi, miary, gatunku, rodzaju lub ceny albo posługiwania się nierzetelnym narzędziem pomiarowym lub też oszustwa przy nabyciu produktów rolnych lub hodowlanych (w tym przypadku w znamionach nie przewidziano oszustwa co do rodzaju)²⁵⁶. Dodatkowo dekretem z 9 października 1982 r. o zmianie ustawy o zwalczaniu spekulacji, dodano możliwość orzeczenia kary konfiskaty całości albo części mienia, w razie skazania za tak zwane przestępstwa spekulacji²⁵⁷ tj.:

1. określone w Kodeksie karnym z 1969 r. w:

- art. 221 § 4
- art. 223 § 3

2. określone we wskazanej ustawie w:

- art. 1 ust. 5
- art. 2 ust. 2

Jednocześnie rozszerzono zakres przedmiotowy orzeczenia przepadku jeśli chodzi o towary, gdyż ustawa z 2 czerwca 1947 r. o zwalczaniu drożyzny i nadmiernych zysków w obrocie handlowym, przewidywała przepadek towarów, jak podaje się w doktrynie, stanowiących przedmiot przestępstwa²⁵⁸, natomiast k.k. z 1969 r. przewidywał przepadek towarów stanowiących własność sprawcy. W literaturze znaleźć można odmienne stanowisko, wskazujące że jakkolwiek przepisy części szczególnej Kodeksu karnego oraz ustaw szczególnych zawierały różne odmiany przedmiotów ulegających przepadkowi, to jednak każda z tych odmian mieściła się w jednym z trzech rodzajów rzeczy wymienionych w art. 48 § 1 i 2 k.k. z 1969 r., stanowiąc narzędzia, owoce lub przedmioty przestępstwa. Przepisy szczególne istniejące w czasie obowiązywania Kodeksu karnego z 1969 r. nie rozszerzały zatem ram kary dodatkowej przepadku rzeczy, przewidzianych w art. 48, a przewidywały jedynie, jaka z trzech wyżej wymienionych odmian tej kary groziła sprawcy danego przestępstwa, wymieniając konkretnie przedmioty podlegające

²⁵⁵ Zob. *Kodeks karny oraz przepisy wprowadzające*, stan prawny na dzień 15.XII.1977 r., Wydawnictwo Prawnicze 1978, art. 221 § 2, 3 i 4, s. 70-71.

²⁵⁶ Tamże, art. 225 § 1 i 2, s. 72.

²⁵⁷ Zob. art. 1 ust 5 pkt. d, Dekretu z 9 października 1982 r. o zmianie ustawy o zwalczaniu spekulacji, Dz. U. 1982, nr 33, poz. 218.

²⁵⁸ Witold Świda, *Prawo Karne, Część ogólna ...*, s. 305.

przypadkowi. Wskazano, że nie można podzielić poglądu Witolda Świdy, zgodnie z którym art. 226 k.k. z 1969 r. zawierał czwarty rodzaj przedmiotu kary przypadku rzeczy w postaci przypadku urządzeń przedsiębiorstwa i towarów. Przepis ten był bowiem niczym innym, jak konkretyzacją zasady zawartej w art. 48 § 1 k.k. z 1969 r., co słusznie zauważył Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 17 października 1974 r.²⁵⁹. Przychyłam się jednak do stanowiska reprezentowanego przez Witolda Świdę, że w części szczególnej Kodeksu karnego z 1969 r. zawarta była czwarta postać przypadku, a mianowicie przypadek przedsiębiorstwa. Wprawdzie nie ma tu mowy o przypadku całego przedsiębiorstwa, a jedynie o poszczególnych elementach, jednakże w mojej ocenie jest to instytucja bardziej zbliżona do obecnego uregulowania przypadku przedsiębiorstwa, aniżeli do przypadku przedmiotów. Instytucja przypadku przedmiotów z przypadkiem urządzeń przedsiębiorstwa, miały wspólne jedynie to, że w przypadku orzeczenia przez sąd przypadku, w obu przypadkach mowa jest o konkretnym przedmiocie podlegającym przypadkowi. Ustawodawca bowiem w art. 226 k.k. z 1969 r. przewidział, że przypadek urządzeń przedsiębiorstwa, mógł być orzeczony za popełnienie przestępstwa z art. 221 § 2 k.k. z 1969 r., które to przestępstwo dotyczyło zbywania towaru w celu odsprzedaży z zyskiem przez osobę prowadzącą przedsiębiorstwo handlu detalicznego lub będącą w nim zatrudnioną. Umożliwienie orzeczenia przez sąd przypadku urządzeń przedsiębiorstwa za to przestępstwo, wyraźnie wskazywało, że ta forma przypadku była bardziej zbliżona do częściowej konfiskaty mienia, aniżeli do przypadku przedmiotów pochodzących z przestępstwa. Dekretem z 9 października 1982 r. o zmianie ustawy o zwalczaniu spekulacji, ustawodawca wyraźnie wskazał, że traktuje przypadek urządzeń przedsiębiorstwa jako karę konfiskaty mienia, wprowadzając możliwość orzeczenia kary konfiskaty całości albo części mienia m.in. za popełnienie przestępstwa z art. 221 § 2 k.k. z 1969 r. w stosunku do mienia znacznej wartości lub jeżeli sprawca uczynił sobie z tego stałe źródło dochodu. Przepisy regulujące przypadek urządzeń przedsiębiorstwa, nie przewidywały żadnych przesłanek stosowania tej instytucji poza faktem, że sprawca został skazany za jedno ze wskazanych przestępstw. Biorąc jednak pod uwagę rodzaj przestępstw, za których popełnienie sąd mógł orzec przypadek urządzeń przedsiębiorstwa, wyraźnie daje się zauważyć, że urządzenia przedsiębiorstwa, które mogły być objęte przypadkiem, nie miały związku z przestępstwem i przepis regulujący tą instytucję nie warunkował jej stosowanie od istnienia takiego związku.

²⁵⁹ K. Postulski, M. Siwek, *Przypadek w polskim...*, s. 30-31.

Przypadki obligatoryjnego orzeczenia przepadku przewidziane były w części szczególnej Kodeksu karnego z 1969 r. Sąd zobowiązany był orzec przepadek przedmiotów przestępstwa określonego w art. 135 § 1 k.k. z 1969 r. tj. nabywania, zbywania lub wywożenia za granicę wartości dewizowych w wielkich ilościach bez wymaganego zezwolenia albo wbrew jego warunkom, przez co narażano interesy gospodarcze Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej na wielką szkodę i art. 135 § 2 k.k. z 1969 r. tj. uchylania się od powinności celnej albo wprowadzania w błąd organ państwowy lub zatajania rzeczywistego stanu rzeczy, wprowadzanie z zagranicy na polski obszar celny lub wyprowadzanie z tego obszaru za granicę towar przeznaczony do transakcji handlowej w wielkich rozmiarach i przez to narażenie interesów gospodarczych Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej na wielką szkodę. Fakultatywne orzeczenie przepadku w przypadku popełnienia ww. przestępstw było możliwe, gdy przedmioty przestępstwa nie były własnością sprawcy. Przepisy Kodeksu karnego określające przestępstwo zwane w skrócie aferą celną, miały na celu ochronę m.in. ówczesnego monopolu Państwa w zakresie handlu zagranicznego²⁶⁰. Możliwość orzeczenia przepadku narzędzi lub innych przedmiotów, które służyły lub były przeznaczone do popełnienia przestępstwa nawet jeśli nie stanowiły własności sprawcy, była przewidziana w art. 273 § 3 k.k. z 1969 r. i dotyczyła narzędzi lub innych przedmiotów służących do popełnienia przestępstwa przy użyciu dźwięku lub innego środka masowego przekazu²⁶¹, polegającego na publicznym lżeniu, wyszydzaniu lub poniżaniu Narodu Polskiego, Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, jej ustroju lub naczelnych organów²⁶², publicznym pochwalaniu faszyzmu lub jakiegokolwiek jego odmiany²⁶³, rozpowszechniania fałszywych wiadomości także za granicą, jeżeli mogłoby to wyrządzić poważną szkodę interesom Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, albo przekazania tych wiadomości obcemu ośrodkowi prowadzącemu działalność przeciwko interesom politycznym Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej²⁶⁴, a także publicznym pochwalaniu lub nawoływaniu do waśni na tle różnic narodowościowych, etnicznych, rasowych lub wyznaniowych²⁶⁵, albo jeżeli sprawca w celu rozpowszechnienia sporządził,

²⁶⁰ Jerzy Bafia, Kryspin Mioduski, Mieczysław Siewierski, *Kodeks karny, Komentarz*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1987, s. 33.

²⁶¹ *Kodeks karny oraz przepisy wprowadzające*, stan prawny na dzień 15.XII.1977 r. ..., art. 273 § 1, s. 86.

²⁶² Tamże, art. 270 § 1, s. 85.

²⁶³ Tamże, art. 270 § 2, s. 85.

²⁶⁴ Tamże, art. 271 § 1 i 2, s. 85.

²⁶⁵ Tamże, art. 272, s. 85-86.

przechowywał, przewoził, prznosił lub przysyłał pismo, druk lub inny przedmiot zawierający treści wskazane powyżej²⁶⁶.

Karę przepadku rzeczy przewidywało także kilka ustaw szczególnych. Zaznaczyć jednak należy, że jakkolwiek przepisy części szczególnej Kodeksu karnego oraz ustaw szczególnych zawierały różne odmiany przedmiotów ulegających przepadkowi, to jednak każda z tych odmian mieściła się w jednym z trzech rodzajów rzeczy wymienionych w art. 48 § 1 i 2 k.k. z 1969 r., stanowiąc narzędzia, owoce lub przedmioty przestępstwa. Kara przepadku rzeczy nie miała więc charakteru jednolitego, bowiem spotykamy przesłanki świadczące o zdecydowanej tendencji represyjnej /przepadku urządzeń przedsiębiorstwa i towarów/, jak również przesłanki świadczące o zdecydowanej tendencji zapobiegawczej, /przepadku narzędzi i przedmiotów służących do popełnienia przestępstw/. O jej wymiarze zatem mogły decydować zarówno względy społecznego jak i indywidualnego zapobiegania przestępstwom²⁶⁷. W mojej ocenie, jak już wskazałam wcześniej, dodatkowo istniała czwarta postać przepadku, a mianowicie przepadku urządzeń przedsiębiorstwa.

Kodeks karny z 1969 r. przewidywał możliwość orzeczenia przepadku *instrumenta sceleris, producta sceleris* oraz przepadku przedmiotów, których posiadanie, wytwarzanie, obrót lub przewóz (w tym i przywóz) stanowiło przestępstwo, w sytuacji gdy sąd uznał, że sprawca dopuścił się czynu zabronionego w stanie niepoczytalności²⁶⁸ lub jeżeli społeczna szkodliwość czynu była znikoma, bądź też w razie warunkowego umorzenia postępowania albo stwierdzenia, że zachodzi okoliczność wyłączająca ukaranie sprawcy czynu zabronionego²⁶⁹. W tych przypadkach jak podkreślano w doktrynie przepadki te mogły być stosowane także nie jako kary dodatkowe, lecz jako środek zabezpieczający²⁷⁰. Wprowadzenie podziału w Kodeksie karnym na karę konfiskaty mienia i karę przepadku rzeczy miało zasadniczy wpływ nie tylko z uwagi na rodzaj przestępstwa i orzeczonej kary zasadniczej, ale także z uwagi na rodzaj majątku sprawcy, którego konfiskatę czy przepadku można było orzec. Ponadto podział ten był istotny z punktu widzenia zastosowania art. 55 i 56 k.k. z 1969 r. Przepisy te przewidywały możliwość orzeczenia samoistnie kary dodatkowej lub też jej orzeczenia w przypadku odstąpienia od wymierzenia kary. Rola kar dodatkowych doznała wzmocnienia przez

²⁶⁶ Tamże, art. 273 § 2, s. 86.

²⁶⁷ Kazimierz Buchała, Władysław Wolter, *Wykład prawa karnego...*, s. 100.

²⁶⁸ Zob. *Kodeks karny oraz przepisy wprowadzające*, stan prawny na dzień 15.XII.1977 r. ..., art. 103 § 1 k.k., s. 34.

²⁶⁹ Tamże, art. 104 k.k., s. 34.

²⁷⁰ Witold Świda, *Prawo karne ...*, 1978, s. 305.

to, że kodeks przewidywał możliwość orzekania niektórych kar dodatkowych samoistnie w przypadkach przestępstw mniejszej wagi (art. 55 k.k. z 1969 r.)²⁷¹. Przepis ten dotyczył tylko niektórych kar dodatkowych w tym także kary przepadku rzeczy. Natomiast art. 56 k.k. z 1969 r., mówił o możliwości odstąpienia od wymierzenia kary w wypadkach wskazanych w ustawie oraz jednoczesnego wymierzenia kary dodatkowej. Jak słusznie zauważono na podstawie analogii wynikającej z art. 55 i 103 § 1 k.k. z 1969 r., że wchodziły tu w rachubę tylko kary dodatkowe: pozbawienia praw rodzicielskich lub opiekuńczych, zakazu zajmowania stanowiska, wykonywania zawodu lub prowadzenia działalności oraz przepadku rzeczy²⁷². Oba więc przepisy odnosiły się jedynie do kary przepadku rzeczy, a nie przewidywały samoistnego orzeczenia kary konfiskaty mienia. Stanowiło to istotną różnicę pomiędzy tymi karami. Natomiast na podstawie art. 57 k.k. z 1969 r. możliwe było odstąpienie od orzeczenia kary dodatkowej, w tym także kary konfiskaty mienia i przepadku mienia, nawet jeżeli orzeczenie takiej kary było obowiązkowe. Odstąpić od orzeczenia tych kar dodatkowych można było w sytuacji, gdy sąd zastosował nadzwyczajne złagodzenie kary. Wprowadzenie tych przepisów stanowiło zerwanie z obowiązującą wcześniej zasadą, zgodnie z którą byt kary dodatkowej był ściśle związany z bytem kary zasadniczej, a jednocześnie był jednym z wielu elementów karnoprawnych umożliwiających realizowanie w sposób elastyczny polityki represyjnej, uwzględniającej zasadę rozwarstwienia przestępczości²⁷³. Na uwagę zasługuje także fakt, że zgodnie z art. 427 k.p.k. z 1969 r. przepadek można było orzec tytułem środka zabezpieczającego także w przypadku wydania wyroku zaocznego. W wyroku zaocznym, czyli wydanym mimo faktu, że nie uczestniczy w procesie oskarżony, można było orzec przepadek narzędzi lub innych przedmiotów, które służyły lub były przeznaczone do popełnienia przestępstwa, przedmiotów pochodzących bezpośrednio lub pośrednio z przestępstwa, przepadek przedmiotów, których posiadanie, wytwarzanie, obrót lub przewóz stanowiło przestępstwo. Ponieważ art. 427 k.p.k. z 1969 r. odwoływał się do całego art. 48 k.k. z 1969 r. więc orzeczenie przepadku w myśl art. 427 k.p.k. z 1969 r. dotyczyło także sytuacji, gdy przedmioty podlegające przepadkowi nie stanowiły własności sprawcy, a w myśl przepisów ustawy możliwe było orzeczenie ich przepadku.

Kodeks karny z 1969 r. stworzony był w celu ochrony interesów Władzy Ludowej i należał do tak zwanych kodeksów socjalistycznych, których jedną z zasadniczych cech

²⁷¹ Igor Andrejew, Witold Świda, Władysław Wolter, *Kodeks karny ...*, s. 196.

²⁷² Tamże, s. 237-238.

²⁷³ K. Postulski, M. Siwek, *Przepadek w polskim...*, s. 32.

było określenie sankcji ustawowych nie tylko w postaci zagrożenia przewidzianego za popełnienie przestępstwa w części szczególnej w opisie czynu zabronionego, ale modelowanie jej przepisami zawartymi w części ogólnej, które określały, jakie kary dodatkowe trzeba lub można było wymierzyć. Powyższe relacje dotyczyły następujących kar dodatkowych: utraty praw publicznych i obywatelskich praw honorowych, utraty prawa wykonywania zawodu, funkcji lub zajmowania stanowiska, utraty prawa prowadzenia pojazdu, konfiskatę mienia. Obok wymienionych kar dodatkowych można było jeszcze wymierzyć - na podstawie przepisów części ogólnej - grzywnę, jaką karę dodatkową, gdy przestępstwo zostało popełnione z chęci osiągnięcia korzyści majątkowej. Ta ostatnia z wymienionych kar dodatkowych była wymierzana odpowiednio do społecznego niebezpieczeństwa czynu, a nie możliwości jej uiszczenia, stając się podstawą przedłużenia orzeczonej kary pozbawienia wolności, zwłaszcza wtedy gdy orzekano ją obok kary konfiskaty mienia²⁷⁴.

²⁷⁴ E. Bienkowska, B. Kunicka - Michalska, G. Reiman, J. Wojciechowska, *Kodeks karny Część ogólna Komentarz*, Pod redakcją prof. Genowefy Rejman, Wydawnictwo C.H Beck, Warszawa 1999, s. 5-6.

1.3 Pierwotny kształt instytucji przepadku w Kodeksie karnym z 1997 r.

Zmiany ustrojowe w Polsce jakie nastąpiły po 1989 roku wymusiły na ustawodawcy dokonanie gruntownych zmian w przepisach karnych. Prace kodyfikacyjne trwały prawie 10 lat i doprowadziły do uchwalenia ustawą z dnia 6 czerwca 1997 roku nowego Kodeksu karnego. Był to trzeci kodeks karny uchwalony w XX wieku na ziemiach polskich po Kodeksie karnym 1932 roku, który zastąpił Kodeks karny z 1969 r. czyli kodeks okresu PRL-u. Kodeks ten zmienił wiele instytucji w porównaniu do rozwiązań przyjętych przez Kodeks karny z 1969 roku, jednak w zakresie przepadku przedmiotów dokonano jedynie niewielkich modyfikacji. Zmiany zapoczątkowano jeszcze przed uchwaleniem nowego Kodeksu karnego, bo już ustawą z dnia 23 lutego 1990 roku o zmianie Kodeksu karnego i niektórych innych ustaw, uchylono karę konfiskaty mienia. Zgodnie z art. 2 tejże ustawy z 1990 roku karę dodatkową konfiskaty mienia przewidzianą w Kodeksie karnym i innych ustawach znosi się. Jak podkreślano w literaturze, ten typ sankcji był archaizmem polskiego prawa karnego okresu państwa totalitarnego i miał głównie na celu podniesienie poziomu represyjności tego prawa oraz zwalczanie rzeczywistych lub domniemyanych przeciwników politycznych (w 1987 r. orzeczono karę konfiskaty mienia w 18.464 przypadkach). Kara ta dotykała boleśnie rodzinę sprawcy, co godziło w zasadę humanitaryzmu kazania²⁷⁵. Dotychczasowe kary dodatkowe kodeks nazywał środkami karnymi. Nowe unormowanie zawierające katalog tych kart nie przewidywało konfiskaty mienia, zniesionej zresztą już wcześniej²⁷⁶. Takie rozwiązanie było według mnie słuszne. Niezależnie od tego w jaki sposób nazwiemy daną instytucję, czy będziemy mówić o przepadku czy o konfiskacie mienia, jeżeli uregulowanie tej instytucji będzie przewidywało pozbawienie sprawcy całego majątku, niezależnie od tego czy majątek ten ma związek przyczynno - skutkowy z przestępstwem, będzie uregulowaniem błędnym, represyjnym. Takie rozwiązanie nie będzie miało nic wspólnego z poczuciem

²⁷⁵ Kazimierz Buchała, Andrzej Zoll, *Kodeks karny Część ogólna Komentarz do artykułu 1-116 Kodeksu Karnego*, Zakamycze 1998, s. 355.

²⁷⁶ Roman Góral, *Kodeks karny, Praktyczny komentarz*, Wydawnictwo Zrzeszenia Prawników Polskich, Warszawa 1998, s. 69.

sprawiedliwości, a zapewne będzie służyć realizacji celów politycznych osób sprawujących w danym czasie władzę w państwie.

W pierwotnym brzmieniu art. 39 k.k. z 1997 r., ujęto osiem rodzajów środków karnych, gdzie jako czwarty został wymieniony przypadek przedmiotów. Nazwa rozdziału wskazywała, że ustawodawca nie traktował przypadku przedmiotów jako kary dodatkowej, ale jako środek karny. Dotychczasowe kary dodatkowe kodeks nazywał środkami karnymi²⁷⁷. Środków karnych nie nazywano w kodeksie “dodatkowymi”. Nazwa ta - jak podkreśla się w Uzasadnieniu (s.136) - wiązała się bowiem z takim systemem sankcji, w którym tzw. kary dodatkowe mogły być wymierzone tylko obok kary zasadniczej, co rodziło konieczność praktyczną wprowadzenia odpowiednich nazw. Potrzeba posługiwania się różnymi nazwami pozostała, zmieniły się jednak jej racje. Istniała dość szeroko zakrojona możliwość poprzestania na orzeczeniu środka karnego bez kary (zasadniczej), nazwa “kara dodatkowa” straciła więc w tym kontekście sens, gdyż stała się niejako zasadniczą, rezygnacja z nazwy “kara dodatkowa” na rzecz nazwy “środek karny” miała także wskazywać sędziemu, że środek ten powinien traktować jako środek racjonalnej polityki kryminalnej, którego celem miało być naprawienie szkody, odebranie sprawcy korzyści i zapobieganie przestępstwom, nie zaś zwiększenie dolegliwości represji karnej²⁷⁸. Zastosowanie więc przez sędziego przypadku przedmiotów lub innych środków karnych nie miało stanowić dodatkowej kary, miało być natomiast instytucją spełniającą rolę prewencyjną i zapobiegawczą. Zmienione zostały cele jakim służyć miały te instytucje, uznane przez ustawodawcę za środki karne. W przypadku instytucji przypadku korzyści majątkowej, głównym celem miało być wskazanie sprawcy, że popełnianie przestępstw nie opłaca się, a poprzez zabieranie narzędzi służących do popełniania przestępstw, uniemożliwianie dalszego ich popełniania. Głównym celem przepisów o przypadku przedmiotów było zabezpieczenie przed ponownym ich wykorzystaniem do popełnienia przestępstwa lub uniemożliwienie sprawcy odniesienia korzyści z przestępstwa. Środek ten ze swojej natury - podobnie jak kara - nie był jednak pozbawiony elementów penalnych o charakterze ekonomicznym²⁷⁹. Ustawodawca nie sugerował się celami, które przyświecały tej instytucji pod rządami Kodeksu karnego z 1969 r., a mianowicie represji politycznej i walki z przeciwnikami politycznymi. Znacznie rozszerzone zostały środki mające stanowić zadośćuczynienie dla

²⁷⁷ Tamże, s. 69.

²⁷⁸ E. Bieńkowska, B. Kunicka - Michalska, G. Rajman, J. Wojciechowska, *Kodeks karny...*, s. 879.

²⁷⁹ Roman Góral, *Kodeks karny...*, s.78

pokrzywdzonego, wiązało się to ściśle z pozbawieniem sprawcy korzyści z popełnionego przestępstwa. Taki charakter miały zwłaszcza nowe środki karne polegające na naprawieniu szkody:

- nawiązki stanowiące obecnie zryczałtowane odszkodowanie;
- świadczenie pieniężne;
- przepadek osiągniętych korzyści majątkowych pochodzących chociażby pośrednio z popełnionego przestępstwa.

Elementem prewencyjnym nacechowane zostały natomiast środki karne polegające na:

- zakazie zajmowania określonego stanowiska;
- wykonywania określonego zawodu;
- prowadzenia określonej działalności gospodarczej;
- prowadzenie pojazdów oraz przepadek przedmiotów.

W stosunku do postaci z dawnego Kodeksu karnego zmieniły się też funkcje pozbawienia praw publicznych i podanie wyroku do publicznej wiadomości²⁸⁰. W literaturze mocno podkreślało się zmianę roli jaką pełnić miały środki karne, w tym ten który jest przedmiotem niniejszego opracowania, czyli przepadek przedmiotów. W Kodeksie karnym z 1969 roku na pierwszy plan wysuwała się rola represyjna instytucji przepadku, natomiast wprowadzony w 1997 roku Kodeks karny stawiał na rolę prewencyjną tej instytucji, choć nie zrezygnował całkowicie z roli represyjnej. Nie ulega wątpliwości, że instytucja przepadku zawsze będzie miała w sobie elementy represji, gdyż pozbawia sprawcę przestępstwa majątku. Przepadek przedmiotów jako środek karny łączył w sobie kilka funkcji, z których na czoło wysuwała się funkcja prewencyjna i to zarówno w sensie prewencji indywidualnej, jak i w sensie kształtowania świadomości prawnej społeczeństwa. Środek ten nie był też pozbawiony funkcji penalnej o charakterze dolegliwości majątkowej²⁸¹. W literaturze podkreślana była zmiana celu jakiemu służyć miała instytucja przepadku i wskazywało się, że środek karny przepadku miał charakter uzupełniający w stosunku do kary, i nie mógł być podstawowym środkiem represyjnym i prewencyjnym. Przy jego orzekaniu należało kierować się dyrektywami art. 53 i mieć na uwadze zachowanie proporcji między istotą czynu, a jego konsekwencjami. Przepadek mógł dotyczyć wyłącznie przedmiotów pozostających w merytorycznym związku z popełnionym przestępstwem²⁸².

²⁸⁰ E. Bieńkowska, B. Kunicka - Michalska, G. Rajman, J. Wojciechowska, *Kodeks karny...*, s. 879.

²⁸¹ Tamże, s. 896.

²⁸² Roman Góral, *Kodeks karny...*, s. 78-79.

Obligatoryjne bądź fakultatywne orzeczenie kary przepadku lub konfiskaty w przypadku, gdy wymierzono konkretną karę zasadniczą na przykład karę śmierci przewidywał k.k. z 1969 r. Ustawodawca w Kodeksie karnym z 1997 roku takiej regulacji nie wprowadził. W Kodeksie karnym z 1969 roku zrezygnowano z automatycznego orzekania o karach dodatkowych tylko ze względu na rodzaj popełnionego przestępstwa lub wysokość wymierzonej kary pozbawienia wolności. Środki karne łącznie z karą nie mogły przekraczać zasad wymiaru kary określonych w rozdziale o wymiarze kary (Rozdział VI od art. 53 do art. 65 k.k. z 1997 r.)²⁸³. W Kodeksie karnym z 1997 roku ustawodawca przewidywał obligatoryjne orzeczenie przepadku tylko w przypadku orzekania przepadku przedmiotów pochodzących bezpośrednio z przestępstwa (art. 44 § 1), w przypadku pozostałych postaci przepadku zastosowanie tej instytucji było fakultatywne, co oznaczało, że orzeczenie przepadku uzależnione było od uznania sądu.

Jak już wspomniano w art. 39 pkt. 4 k.k. z 1997 r. wprowadzono instytucję przepadku przedmiotów. Takie ujęcie tej instytucji przez ustawodawcę stanowiło, że przepadek korzyści majątkowej, nie został formalnie ujęty w katalogu środków karnych²⁸⁴. W art. 44 § 1, 2 i 5 k.k. z 1997 r. ustawodawca przewidział następujące rodzaje przepadku:

1. przepadek przedmiotów pochodzących bezpośrednio z przestępstwa;
2. przepadek przedmiotów stanowiących mienie ruchome, które służyły lub były przeznaczone do popełnienia przestępstwa;
3. przepadek przedmiotów, których wytwarzanie posiadanie obrót lub przewóz jest zabronione.

Natomiast w art. 45 k.k. z 1997 r. usankcjonowano czwartą postać przepadku, a mianowicie przepadek korzyści majątkowych osiągniętych chociażby pośrednio z przestępstwa. Fakt, że ta postać przepadku nie została ujęta w art. 39 k.k. z 1997 r. powodował, że w literaturze powstały wątpliwości czy przepadek korzyści majątkowej jest środkiem karnym, a co za tym idzie, czy można stosować wobec niego ogólne zasady wymiaru kary. O tym w dalszej części rozważania. Mimo tych wątpliwości w literaturze wskazywane były cztery rodzaje przepadku. Podawano, że środek karny przepadku przedmiotów występował w k.k. z 1997 r. jako przepadek:

- przedmiotów pochodzących bezpośrednio z przestępstwa;

²⁸³ E. Bieńkowska, B. Kunicka - Michalska, G. Rajman, J. Wojciechowska, *Kodeks karny...*, s. 11.

²⁸⁴ Marek Bojarski (red.), *Prawo karne materialne, Część ogólna i szczególna*, LexisNexis, Warszawa 2012, s. 352.

- przepadek osiągniętych korzyści majątkowych pochodzących chociażby pośrednio z przestępstwa;
- przedmiotów stanowiących mienie ruchome, które służyły lub były przeznaczone do popełnienia przestępstwa;
- przedmiotów, których wytwarzanie, posiadanie, obrót lub przewóz są zakazane²⁸⁵,

podobnie:

przepadek przedmiotów nie miał jednolitego charakteru, bowiem obejmował trzy grupy przedmiotów, tj.:

- a. pochodzące z przestępstwa,
- b. służące do jego popełnienia lub przeznaczone do tego celu,
- c. co do których wytwarzania, posiadania, obrotu lub przewozu obowiązywał zakaz.

Niektóre z tych środków karnych miały dominujący charakter represyjny (przepadek przedmiotów pochodzących z przestępstwa, oraz przepadek przedmiotów wymienionych w punkcie c). Natomiast przepadek środków służących popełnieniu przestępstwa lub przeznaczonych do tego celu miał dominujący charakter prewencyjny²⁸⁶. Jednakże, w literaturze znaleźć można także stanowiska, które wskazują tylko na trzy postaci przypadku, tj:

- a. pochodzący bezpośrednio z przestępstwa,
- b. służących do jego popełnienia lub przeznaczonych do tego celu,
- c. co do których wytwarzania, posiadania, obrotu lub przewozu obowiązuje zakaz²⁸⁷. To stanowisko było błędne, gdyż pominięto w nim osobną regulację przypadku wyrażoną przez ustawodawcę wprost w art. 45 k.k. z 1997 r.

Ustawodawca wprowadzając w art. 39 pkt. 4 k.k. z 1997 r. instytucję przypadku, używał jednego pojęcia "przepadek przedmiotów". Tego samego określenia użyto w art. 44 § 1 k.k. z 1997 r. mówiąc o "przekradkach przedmiotów pochodzących bezpośrednio z przestępstwa", zawężając tym samym daną kategorię do rzeczy, które pochodzą bezpośrednio z przestępstwa. Za takie przedmioty w literaturze uznawano przede wszystkim, te przedmioty, które zostały wytworzone w wyniku przestępstwa (np. fałszywe

²⁸⁵ Roman Góral, *Kodeks karny ...*, s. 78.

²⁸⁶ Kazimierz Buchała, Andrzej Zoll, *Kodeks karny Część ogólna...*, s. 350.

²⁸⁷ E. Bienkowska, B. Kunicka - Michalska, G. Rajman, J. Wojciechowska, *Kodeks karny...*, s. 897.

banknoty), łupy uzyskane przez sprawcę w wyniku kradzieży czy rozboju²⁸⁸. W literaturze panował spór co do zakresu pojęcia “przedmiot”. O ile zgoda panowała w zakresie przyznania, że normatywne ujęcie pojęć “przedmiot” i “rzecz”, zostało wskazane w art. 115 § 9 k.k. z 1997 r.²⁸⁹, to jednak podkreślano, że przepis ten nie ograniczał zakresu tych pojęć. Spór panujący w literaturze dotyczył możliwości posłużenia się na gruncie prawa karnego rozumieniem pojęcia przedmiot w myśl prawa cywilnego. Wskazywało się w literaturze, że należy pojęcie “rzecz” na gruncie prawa karnego rozumieć w taki sposób, w jaki wynika z artykuł 45 k.c. W rozważaniach dotarto do konkluzji, że:

- 1) istnieją przedmioty materialne i niematerialne;
- 2) rzeczami są tylko przedmioty materialne;
- 3) kategoria “przedmiotów” jest szersza niż kategoria “rzeczy”²⁹⁰.

Rzeczami w rozumieniu Kodeksu cywilnego są materialne części przyrody w stanie pierwotnym lub przetworzonym, na tyle wyodrębnione (w sposób naturalny lub sztuczny), że w stosunkach społeczno-gospodarczych mogą być traktowane jako dobra samoistne²⁹¹. W definicji tej uwagę zwraca fakt, że na gruncie Kodeksu cywilnego rzeczy są materialne, natomiast w Kodeksie karnym przewidziane były przypadki przepadku rzeczy niematerialnych, jak np. programu komputerowego. Sam zapis cyfrowy, jakim jest plik komputerowy, nie ma materialnego charakteru, choć posiada właściwie wszystkie inne cechy, łącznie z występowaniem w obrocie. W konsekwencji, przy wąskim rozumieniu słowa „przedmiot” (w znaczeniu „rzecz”) nie było możliwości uznania zapisu cyfrowego za przedmiot w rozumieniu art. 44 k.k. z 1997 r., a w konsekwencji orzeczenia jego przepadku w oparciu o którąkolwiek z regulacji w artykule tym zawartych²⁹². Wynika z tego, że gdybyśmy opierali się na interpretacji pojęcia “przedmiot - rzecz” wynikającej z prawa cywilnego, nie byłoby podstaw do uznania programu komputerowego jako “przedmiotu”. Wydawać by się mogło, że ustawodawca zamiennie używa pojęć: „przedmiot”, „rzecz”, aby nadać tym przedmiotom jak najszersze znaczenie. Analizując więc przepisy Kodeksu karnego z 1997 r. nasuwa się pytanie, czy ustawodawca nie używał pojęć “przedmiot” - “rzecz”, zamiennie? A tym samym czy konieczne było na gruncie prawa karnego sięganie do Kodeksu cywilnego? Skoro bowiem ustawodawca w przepisach

²⁸⁸ Janusz Wojciechowski, *Kodeks karny, Komentarz, Orzecznictwo*, Wydawnictwo „Librata” sp. z o.o., Wydanie pierwsze, Warszawa 1999, s. 105.

²⁸⁹ Rzeczą lub przedmiotem jest także polski albo obcy pieniądz lub inny środek płatniczy oraz dokument uprawniający do otrzymania sumy pieniężnej albo zawierający obowiązek wypłaty kapitału, odsetek, udziału w zyskach albo stwierdzenie uczestnictwa w spółce.

²⁹⁰ Ewa M. Guzik - Makaruk (red. nauk.), *Przepadek przedmiotów i korzyści ...*, s. 215.

²⁹¹ J. Wasilkowski, *Zarys prawa rzeczowego*, Warszawa 1963, s. 8.

²⁹² M. Siwak, Glosa do uchwały SN z dnia 30 czerwca 2008r., I KZP 12/08, Prok. i Pr. 2010, nr 6, s. 171.

szczególnych jakim był na przykład art. 293 k.k. z 1997 r. przewidywał “przepadek rzeczy”, sankcjonując w ten sposób możliwość orzeczenia przepadku programu komputerowego. I tu pojawia się więc drugi pogląd, wskazujący że na gruncie prawa karnego pojęć tych można używać zamiennie. W świetle brzmienia przepisów zawartych w art. 293 k.k. z 1997 r. możliwe było także twierdzenie, że program komputerowy jest rzeczą w znaczeniu szerszym, niż wynika z przepisów karnych typizujących przestępstwa przeciwko mieniu, zaś to szersze znaczenie słowa „rzecz” było tożsame ze znaczeniem słowa „przedmiot”, którym posługiwał się art. 44 k.k. z 1997 r.²⁹³. W świetle tych rozważań wydaje się właściwe stanowisko przyjęte przez Marka Siwaka, że według art. 45 k.c. nie może być rzeczą przedmiot niematerialny, jakim jest program komputerowy, a właśnie rzeczą nazywał go art. 293 § 2 k.k. z 1997 r. Jeżeli do tego dodać, jak się wydaje słuszne założenie, że art. 293 § 2 k.k. z 1997 r. nie stanowi *sui generis* podstawy do orzeczenia przepadku rzeczy jako odrębnego środka karnego, a przepis ten był jedynie przepisem szczególnym do art. 44 § 6 i 7 k.k. z 1997 r., a zatem normował w sposób szczególny kwestię przepadku (w tym wypadku przedmiotów), można dojść do wniosku, że istniały jednak podstawy do uznania zamienności używania przez ustawodawcę pojęć „przedmiot” i „rzecz”, jednak jednocześnie nie było podstaw do wnioskowania o zakresie tych pojęć z prawa cywilnego, skoro akurat pojęciu określone w prawie cywilnym, tj. „rzeczy”, ustawodawca w zakresie norm prawa karnego przyznawał atrybuty, które rzeczom w rozumieniu cywilistycznym nie przysługują²⁹⁴. Słusznie podkreśla się w literaturze, że nie są przedmiotami w rozumieniu art. 44 k.k. z 1997 r. ślady zabezpieczone na miejscu przestępstwa (np. ślady krwi, ślady zapachowe), a w konsekwencji nie jest możliwe orzeczenie ich przepadku. Nie da się ich bowiem zakwalifikować do żadnej z kategorii przedmiotów wymienionych w art. 44 k.k. z 1997 r., których przepadek przybiera dla sprawcy zawsze wymiar ekonomiczny²⁹⁵. Z całą pewnością jednak pojęcie “rzecz” jest pojęciem węższym i mieści się w zakresie pojęcia “przedmiot”, tym samym wskazać należy, że ustawodawca nie tyle stosuje te pojęcia zamiennie, co używa pojęcia “rzecz” w przepisach szczególnych, w sytuacji, gdy odnosi się do węższej, konkretnej kategorii pojęciowej, natomiast pojęcia “przedmiot” używa w przepisach ogólnych. Właściwym uznać należy stanowisko, że jakkolwiek próby rozszerzenia tego zakresu bez dostatecznych podstaw prawnych

²⁹³ Tamże, s. 172.

²⁹⁴ Tamże, s. 172; szerzej na ten temat w dalszej części opracowania.

²⁹⁵ K. Postulski, M. Siwek, *Przepadek w polskim...*, s. 107.

stanowią zatem nieuzasadnioną wykładnię na niekorzyść sprawcy i jako takie należy uznać je za niedopuszczalne²⁹⁶. W omawianym przepisie art. 44 § 1 k.k. z 1997 r. ustawodawca posługiwał się pojęciem “przedmiot pochodzący bezpośrednio z przestępstwa”, co warunkuje cechę jaką musiał posiadać dany przedmiot aby można było orzec jego przepadek na podstawie tego przepisu. “Bezpośredniość” to kluczowa cecha, wiążąca dany przedmiot z popełnionym przestępstwem, gdzie warunkiem uzyskania tego przedmiotu jest realizacja znamion określonego przestępstwa²⁹⁷, przy czym nie może nastąpić żadne przetworzenie tego przedmiotu, czyli musi on być w stanie niezmienionym. Jeżeli więc sprawca ukradnie złoty łańcuszek z wisiorkiem w kształcie serca, a następnie na ten łańcuszek zawiesi inny wisior w kształcie koniczyny, to orzeczenie obligatoryjnie przypadku na podstawie art. 44 § 1 k.k. z 1997 r. dotyczyłoby tylko łańcuszka, natomiast wisior w kształcie koniczyny nie podlegałby w tym przypadku przypadkowi na podstawie art. 44 § 1 k.k. z 1997 r., gdyż nie był to przedmiot pochodzący bezpośrednio z przestępstwa. Możliwe jedynie było rozważanie czy wisior w kształcie koniczyny stanowił przedmiot czynności wykonawczej w rozumieniu art. 45 k.k. z 1997 r., czyli korzyść majątkową pochodzącą chociażby pośrednio z przestępstwa i czy zatem możliwe było orzeczenie jego przypadku na podstawie tego przepisu. Przedmioty bezpośrednio pochodzące z przestępstwa w żadnym razie nie mogły być pozostawione sprawcy²⁹⁸, dlatego też ustawodawca przewidział obligatoryjność orzekania takich przedmiotów, a jedyny wskazany w przepisach wyjątek dotyczył sytuacji, gdy dany przedmiot podlegał zwrotowi pokrzywdzonemu (patrz. art. 44 § 1 k.k. z 1997 r.).

W przypadku przedmiotów służących do popełnienia przestępstwa, orzeczenie przypadku zostało ograniczone do mienia ruchomego. Przepadek mógł obejmować narzędzia przestępstwa w znaczeniu ścisłym, czyli przedmioty, które specjalnie wytworzono do popełnienia przestępstwa oraz narzędzia w znaczeniu szerszym czyli takie przedmioty, które służyły celom nieprzestępnym, a jednak zostały wykorzystane do popełnienia przestępstwa²⁹⁹. Określenie czy mamy do czynienia z przedmiotem specjalnie wytworzonym do popełnienia przestępstwa czy też z przedmiotem powszechnego użytku, który jedynie użyto do popełnienia przestępstwa, wydawało się być bez znaczenia w zakresie ustalenia czy dany przedmiot był narzędziem przestępstwa.

²⁹⁶ Tamże, s. 109.

²⁹⁷ Zob. wyrok SN z dnia 15 kwietnia 2008 r., II KK 29/08, LEX nr 388435 oraz wyrok SN z dnia 30 marca 2005 r., IV KK 75/05, LEX nr 148222.

²⁹⁸ Janusz Wojciechowski, *Kodeks karny ...*, s. 105.

²⁹⁹ Zob. Ewa M. Guzik - Makaruk (red. nauk.), *Przepadek przedmiotów i korzyści...*, s. 218.

Decydowały o tym fakty: zachowanie się sprawcy i związek przyczynowy³⁰⁰. Przepadkowi podlegały jedynie przedmioty fizyczne, a nie wierzytelności lub inne prawa majątkowe. Przedmioty podlegające przepadkowi przechodziły automatycznie na rzecz Skarbu Państwa, zaś osoba, która rościła sobie prawo do rzeczy objętych przepadkiem, mogła dochodzić swoich roszczeń na drodze procesu cywilnego³⁰¹. Poprzez uznanie, że przepadek przedmiotów służących do popełnienia przestępstwa dotyczył tylko mienia ruchomego, ustawodawca zawęził krąg przedmiotów, które mogły ulec przepadkowi jako służące do popełnienia przestępstwa. Przepadek, o którym mowa w paragrafie drugim odnosił się do przepadku przedmiotów stanowiących mienie ruchome. Z uwagi na brak ograniczenia do mienia ruchomego w paragrafie pierwszym należy uznać, że możliwe było orzeczenie w trybie art. 44 § 1 k.k. z 1997 r. przepadku nieruchomości³⁰². Stanowisko doktryny w tym zakresie wydaje się słusznym. Skoro bowiem ustawodawca w art. 44 § 2 k.k. z 1997 r. zaznaczył, że przepadek narzędzi dotyczył tylko przedmiotów stanowiących mienie ruchome, *per analogiam* uznać należy, że do § 1 tegoż artykułu nie odnosiło się takowe ograniczenie, a tym samym w przypadku przepadku przedmiotów pochodzących bezpośrednio z przestępstwa możliwe było orzeczenie przepadku nieruchomości. Stanowisko takie powielane jest w literaturze, czytamy np. że w ramach paragrafu drugiego mógł być orzeczony jedynie przepadek przedmiotów stanowiących mienie ruchome. Nie można było uznać za przedmiot przestępstwa i orzec przepadku nieruchomości. Natomiast w paragrafie pierwszym brak było ograniczenia do mienia ruchomego, wobec czego należy uznać, że możliwy był w trybie art. 44 § 1 k.k. z 1997 r. przepadek nieruchomości³⁰³. Także w art. 45 k.k. z 1997 r., gdzie mowa była o możliwości orzeczenia przepadku osiągniętych korzyści majątkowych pochodzących chociażby pośrednio z popełnienia przestępstwa, prawodawca nie zawęził możliwości orzekania przepadku, do mienia ruchomego. Tym samym przepis ten dawał sądom możliwość orzeczenia przepadku wszelkiego rodzaju dóbr stanowiących własność sprawcy, a więc zarówno rzeczy ruchomych, jak i nieruchomości czy też niematerialnych praw majątkowych. Przepadek przedmiotów, które służyły lub były przeznaczone do popełnienia przestępstwa nie był instytucją nową. Instytucja ta była znana wcześniejszym ustawodawstwom. Podobnie jak wcześniej, głównym celem przepisów o przepadku przedmiotów było zabezpieczenie przed ponownym ich wykorzystaniem

³⁰⁰ Tamże, s. 219.

³⁰¹ Kazimierz Buchała, Andrzej Zoll, *Kodeks karny Część ogólna...*, s. 353.

³⁰² E. Bieńkowska, B. Kunicka - Michalska, G. Rajman, J. Wojciechowska, *Kodeks karny...*, s. 898.

³⁰³ Janusz Wojciechowski, *Kodeks Karny...*, s. 105.

do popełnienia przestępstwa lub uniemożliwienie sprawcy odniesienia korzyści z przestępstwa. Środek ten ze swojej natury - podobnie jak kara - nie był jednak pozbawiony elementów penalnych o charakterze ekonomicznym³⁰⁴. Podobnie jak wcześniejsze ustawodawstwo tak i k.k. z 1997 r. przewidywał możliwość orzeczenia przepadku przedmiotów jako środek zabezpieczający. Zostało to podkreślone w literaturze, gdzie wskazano, że środek karny przepadku przedmiotów (art. 39 pkt. 4 k.k. z 1997 r.) mógł być orzeczony także tytułem środka zabezpieczającego, gdy sąd umarzał postępowanie ze względu na znikomą społeczną szkodliwość czynu (art. 1 k.k. z 1997 r.), gdy postępowanie warunkowo umarzał (art. 66 k.k. z 1997 r.), albo gdy zachodziła okoliczność wyłączająca ukaranie sprawcy czynu zabronionego (art. 100 k.k. z 1997 r.)³⁰⁵. Okolicznością wyłączającą ukaranie sprawcy czynu zabronionego była na przykład sytuacja, gdy sprawca z powodu choroby psychicznej lub upośledzenia umysłowego albo też innego zakłócenia czynności psychicznych, nie mógł w czasie czynu rozpoznać jego znaczenia lub pokierować swoim postępowaniem.

W każdym z Kodeksów karnych uchwalonych w Polsce w XX wieku, wskazać można na społeczny charakter przepadku narzędzi, dotyczyło to sytuacji, gdy moralnie uzasadnione było wycofanie z obiegu społecznego danych przedmiotów. Przepadek przedmiotów mógł mieć charakter symboliczno – moralny. Narzędziem przestępstwa zabójstwa mógł być zwyczajny nóż kuchenny, młotek, kamień, lub kłonicia obok broni palnej, trucizny lub środków wybuchowych. Żaden z tych przedmiotów nie był przeznaczony specjalnie do popełnienia przestępstwa, ale jedne z nich, ze względu na swój charakter, były bardziej od innych niebezpieczne. Zniszczenie kłonicy, albo siekiery, której użyto do zabójstwa mogło mieć w sobie pozostałości karania przedmiotów martwych, miało ono jakby cechę moralną wycofania z obiegu przedmiotów napiętnowanych zbrodnią³⁰⁶. Bezspornym faktem było to, że zwrócenie ich sprawcy lub jego rodzinie nie byłoby też do zaakceptowania dla opinii publicznej³⁰⁷. Instytucja przepadku przedmiotów wskazywała na konieczność spełnienia pewnych przesłanek, a mianowicie:

1. musiało to być mienie ruchome,
2. to mienie ruchome musiało służyć lub być przeznaczone do popełnienia przestępstwa.

³⁰⁴ Roman Góral, *Kodeks karny...*, s. 78.

³⁰⁵ E. Bieńkowska, B. Kunicka - Michalska, G. Rajman, J. Wojciechowska, *Kodeks karny...*, s. 883.

³⁰⁶ Wacław Makowski, *Kodeks Karny 1932...*, s. 165.

³⁰⁷ E. Bieńkowska, B. Kunicka - Michalska, G. Rajman, J. Wojciechowska, *Kodeks karny...*, s. 897.

Jedynie przedmioty, które spełniały jednocześnie te dwie przesłanki mogły podlegać przepadkowi. Ujęcie w znamionach tej instytucji, że przedmioty te musiały służyć lub być przeznaczone do popełnienia przestępstwa, wskazywał ewidentnie, że musiał istnieć związek przyczynowo - skutkowy pomiędzy danym przedmiotem, a popełnionym przestępstwem. Stanowisko takie podkreślane było także w doktrynie, gdzie wskazywało się, że przepadek przedmiotów mógł dotyczyć wyłącznie przedmiotów pozostających w merytorycznym związku z popełnionym przestępstwem³⁰⁸. Oznaczało to, że sąd nie mógł orzec przepadku jakiegokolwiek przedmiotu należącego do sprawcy, a jedynie tego konkretnego, który służył do popełnienia przestępstwa. Przepadek przedmiotów pozostawał co do zasady zbliżony do dotychczasowego przepadku rzeczy. Wprowadzona została istotna zasada współmierności, zabraniająca orzekania przepadku przedmiotów służących popełnieniu przestępstwa w sytuacji, gdy takie orzeczenie byłoby niewspółmierne do wagi popełnionego czynu. Ponadto zamiast przepadku przedmiotów możliwe było orzeczenie obowiązku uiszczenia kwoty pieniężnej, stanowiącej równowartość tych przedmiotów³⁰⁹.

Z zagadnieniem przepadku narzędzi przestępstwa nierozzerwalnie była związana kwestia ustawowego ograniczenia jego stosowania. Nie stosowało się go, jeżeli orzeczenie byłoby niewspółmierne do wagi popełnionego czynu³¹⁰. Rozwiązanie to nie było znane Kodeksowi karnemu z 1969 r., a w Kodeksie karnym z 1997 r. zostało przyjęte w art. 44 § 3. Niewspółmierność przepadku przedmiotów służących lub przeznaczonych do popełnienia przestępstwa, wobec wagi czynu stanowiło przeszkody w ich orzekaniu. Zgodnie z art. 44 § 3 k.k. z 1997 r. zakaz orzekania przepadku z powodu niewspółmierności dotyczył wyłącznie przedmiotów określonych w § 2 i uzasadniał możliwość orzeczenia nawiązki³¹¹. W takim przypadku sąd mógł orzec jedynie nawiązkę na rzecz Skarbu Państwa. Przepadek z art. 44 § 2 k.k. z 1997 r. musiał być współmierny do wagi popełnionego czynu. Nie można było orzec przepadku przedmiotu dużej wartości, jeżeli posłużył on do popełnienia błahego przestępstwa. W myśl zasady współmierności, wyrażonej w art. 44 § 3 k.k. z 1997 r., nie można było np. orzec przepadku samochodu, w którym sprawca drobnej kradzieży przewoził swoje łupy. Zawsze należało baczyć, aby

³⁰⁸ Tamże, s. 897.

³⁰⁹ Janusz Wojciechowski, *Kodeks Karny...*, s. 96.

³¹⁰ Ewa M. Guzik – Makaruk (red. nauk.), *Przepadek przedmiotów i korzyści...*, s. 219.

³¹¹ Roman Góral, *Kodeks karny ...*, s. 79.

dolegliwość przepadku była współmierna do wagi czynu³¹². Te przedmioty stanowiące mienie ruchome, służące do popełnienia przestępstwa, podlegały przepadkowi. Wyjątek w kwestii ich przepadku przewidywał art. 44 § 3 k.k. z 1997 r., który stanowił, że przepadku nie stosuje się, jeżeli jego orzeczenie byłoby niewspółmierne do wagi popełnionego czynu. Aby jednak użycie danego przedmiotu ułatwiającego popełnienie przestępstwa nie pozostało bez znaczenia z punktu widzenia adekwatności sankcji popełnionego bezprawia do skutków prawnych, sąd mógł orzec nawiązkę na rzecz Skarbu Państwa³¹³. W przypadku orzeczenia nawiązki sąd nie mógł orzec przepadku jakiegokolwiek przedmiotu należącego do sprawcy, w zastępstwie przedmiotu, który służył do popełnienia przestępstwa. Orzeczenie nawiązki polegało bowiem na wskazaniu kwotowo wartości jaką sprawca musiał uiścić na rzecz Skarbu Państwa.

Twórcy kodeksu przewidzieli dla sądu instrument, dzięki któremu sprawca nie mógł uniknąć konsekwencji wynikających z orzeczenia przepadku przedmiotów pochodzących z przestępstwa bądź narzędzi, które służyły lub były przeznaczone do popełnienia przestępstwa. Zgodnie bowiem z art. 44 § 4 k.k. z 1997 r. sąd mógł orzec obowiązek uiszczenia określonej kwoty pieniężnej, jeżeli sprawca świadomie spowodował niemożność orzeczenia przepadku przedmiotów pochodzących bezpośrednio z przestępstwa, bądź narzędzi służących do popełnienia przestępstwa lub takich, które były do niego przeznaczone. Wskazana przez sąd kwota pieniężna, którą sprawca zobowiązany był uiścić musiała stanowić równowartość przedmiotów lub narzędzi. Niewątpliwie określenie przedmiotu pośrednio pochodzącego z przestępstwa mogło być trudne w sytuacji, gdy sprawca je ukrył, zniszczył w obawie przed odpowiedzialnością karną, spieniężył lub ofiarował innej osobie, która je zgubiła lub w dobrej wierze sprzedała, przeznaczając pieniądze na utrzymanie lub inny zbożny cel. Ta luka w poprzednio obowiązującym kodeksie została więc usunięta. W art. 44 § 4 k.k. z 1997 r. przewidziano bowiem, że w sytuacji świadomie spowodowanej przez sprawcę niemożności orzeczenia przepadku przedmiotów wymienionych w § 1 lub § 2, sąd mógł orzec obowiązek uiszczenia kwoty pieniężnej stanowiącej ich równowartość. Jeśli zatem owe owoce przestępstwa zostały sprawcy skradzione lub spaliły się w pożarze pomieszczenia, w którym były ukryte, sąd wprawdzie nie mógł orzec obowiązku uiszczenia kwoty pieniężnej stanowiącej ich równowartość, mógł jednak rozpatrując wniosek o naprawienie

³¹² Janusz Wojciechowski, *Kodeks karny ...*, s. 105-106; podobnie Wyrok SA w Krakowie z dnia 9 lutego 2005 r., II Aka 12/05, KZS 2005, z. 4, poz. 31.

³¹³ Kazimierz Buchała, Andrzej Zoll, *Kodeks karny Część ogólna ...*, s. 352.

szkody spowodowanej kradzieżą, zasądzić jej naprawienie według artykułu 46 § 1 k.k. z 1997 r. w wysokości wartości skradzionego mienia. Dla pokrzywdzonego zostawała także otwarta, choć uciążliwa, droga procesu cywilnego³¹⁴.

Do koniecznych przesłanek możliwości zastosowania *de facto* surogatu przepadku należały:

1. świadomość w działaniu,
2. spowodowanie niemożności orzeczenia przepadku na podstawie art. 44 § 1 i 2 k.k. z 1997 r.

Świadomość w działaniu to stan, w którym sprawca zdaje sobie sprawę ze swojego postępowania i konsekwencji swoich działań. Tylko w przypadku, gdy działanie sprawcy miało na celu spowodowanie niemożności orzeczenia przepadku przedmiotów lub narzędzi, a działanie to cechowała świadomość, sąd mógł orzec obowiązek uiszczenia odpowiedniej kwoty pieniężnej.

Kolejna postać instytucji przepadku usankcjonowana w k.k. z 1997 r. to przepadek przedmiotów, których wytwarzanie, posiadanie, obrót lub przewóz był zakazany. Przewidziany w art. 44 § 6 k.k. z 1997 r. przepadek przedmiotów, które nie stanowią własności sprawcy nosił charakter zabezpieczający, jednak nie był pozbawiony charakteru dodatkowego środka karnego (kary dodatkowej), gdyż sprawcę spotykała ta dolegliwość, bowiem powstawało jego zobowiązanie, w stosunku do niewinnego właściciela przedmiotu, do odszkodowania za czyn niedozwolony, polegający na użyciu przedmiotu do popełnienia przestępstwa i spowodowania przez to przepadku przedmiotów³¹⁵. W prawie karnym znaleźć można kilka przepisów, których naruszenie spowodować mogło orzeczenie przez sąd przepadku przedmiotów np. art. 44 § 5 k.k. z 1997 r. Do przedmiotów, których przepadek był możliwy na podstawie art. 44 § 5 k.k. z 1997 r. należą m.in.:

- substancje, środki spożywcze lub inne artykuły powszechnego użytku, lub też środki farmaceutyczne nieodpowiadające obowiązującym warunkom jakości, które są szkodliwe dla zdrowia (art. 165 § 1 pkt. 2 k.k. z 1997 r.)³¹⁶;
- substancje lub przyrządy wybuchowe, materiały radioaktywne, urządzenia emitujące promienie jonizujące lub inne przedmioty lub substancje mogące

³¹⁴ Tamże, s. 351-352.

³¹⁵ Tamże, s. 353.

³¹⁶ Przepisy karne regulujące odpowiedzialność karną w zakresie postępowania z przedmiotowymi substancjami farmaceutycznymi przewidziane zostały w rozdziale 9 /art. 124 i następne/ ustawy z dnia 6 września 2001 r. Prawo farmaceutyczne, tj. Dz. U. z 2021 r., poz. 1977 z późn. zm.

sprowadzić niebezpieczeństwo dla życia lub zdrowia wielu osób albo mienia w wielkich rozmiarach (art. 171 § 1 k.k. z 1997 r.)³¹⁷;

- odpady lub substancje mogące zagrozić życiu lub zdrowiu wielu osób lub spowodować zniszczenie w świecie roślinnym lub zwierzęcym w znacznych rozmiarach (art. 183 § 1 k.k. z 1997 r.)³¹⁸;
- wyrabiana lub posiadana bez wymaganego zezwolenia broń palna lub amunicja (art. 236 § 1 i 2 k.k. z 1997 r.)³¹⁹.

Lex specialis w stosunku do art. 44 § 5 k.k. z 1997 r. stanowił art. 70 ust. 1 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii³²⁰. Jest to też przykład obligatoryjnego przypadku należących do tej kategorii przedmiotów³²¹. Przepis ten jest samodzielną podstawą orzeczenia przypadku substancji psychotropowych lub odurzających, których posiadanie jest zabronione.

W art. 44 § 4 k.k. z 1997 r. ustawodawca przewidział obowiązek uiszczenia kwoty pieniężnej stanowiącej równoważność przedmiotów pochodzących bezpośrednio z przestępstwa bądź takich, które służyły lub były przeznaczone do popełnienia przestępstwa, jeżeli sprawca świadomie spowodował niemożność orzeczenia przypadku tych przedmiotów. Zarówno w przypadku przypadku przedmiotów pochodzących bezpośrednio z przestępstwa jak i przedmiotów, które służyły lub były przeznaczone do jego popełnienia, warunkiem orzeczenia przypadku było to, że nie podlegały one zwrotowi innemu podmiotowi lub jak w przypadku przedmiotów pochodzących bezpośrednio z przestępstwa także pokrzywdzonemu. Ustawodawca uznawał pierwszeństwo praw osób trzecich do przedmiotów pochodzących bezpośrednio z przestępstwa lub służących do jego popełnienia. Przepadek przedmiotów pochodzących bezpośrednio z przestępstwa miał na celu uniemożliwienie sprawcy odniesienie korzyści z przestępstwa. Przedmioty te podlegały obligatoryjnie przypadkowi, chyba że podlegały zwrotowi pokrzywdzonemu lub innemu podmiotowi (art. 44 § 1 k.k. z 1997 r.)³²².

³¹⁷ Przepisy karne regulujące odpowiedzialność karną w zakresie postępowania z przedmiotowymi substancjami wybuchowymi, radioaktywnymi itp. przewidziane zostały w rozdziale 15 /art. 123 i następne/ ustawy z dnia 29 listopada 2000 r. Prawo atomowe, tj. Dz. U. z 2021 r. poz. 1941.

³¹⁸ Przepisy karne regulujące odpowiedzialność karną w zakresie postępowania z przedmiotowymi substancjami przewidziane zostały w rozdziale 1 dział X /art. 171 i następne/ ustawy z dnia 14 grudnia 2012 r. o odpadach, tj. Dz. U. z 2021 r., poz. 779 z późn. zm.

³¹⁹ Przepisy karne regulujące odpowiedzialność karną w zakresie postępowania z przedmiotowymi przedmiotami przewidziane zostały w rozdziale 5 /art. 50 i następne/ ustawy z dnia 21 maja 1999r. o broni i amunicji, tj. Dz. U. z 2020 r., poz. 955.

³²⁰ Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii, tj. Dz. U. z 2023 r. poz. 172.

³²¹ Ewa M. Guzik – Makaruk (red. nauk.), *Przepadek przedmiotów i korzyści ...*, s. 221.

³²² Tamże, s. 897.

Orzeczenie przepadku równowartości uwarunkowane było świadomym spowodowaniem przez sprawcę niemożności orzeczenia przepadku przedmiotów. Stanowiło to ograniczenie zastosowania tego przepisu. Organ procesowy musiał udowodnić w toku postępowania świadome działanie lub zaniechanie ze strony sprawcy oraz istnienie związku przyczynowego między tym faktem, a niemożnością orzeczenia tego środka karnego³²³. Ustalenia, które organ musiał dokonywać w tym zakresie dotyczyły zachowań, które wykaczały poza czynności sprawcze związane z czynem zabronionym. Przez świadome działanie rozumieć można, sterowane wolą zachowanie (przejawiające się w formie kompleksu ruchów) lub zaniechanie („bezczynność kierunkowa” - powstrzymanie się od działania). Nie należą do czynów w rozumieniu prawniczym zachowania człowieka w stanie wyłączającym świadomość, np. podczas snu. Ten przepis, gwarantował możliwość pozbawienia sprawcy przedmiotów uzyskanych w wyniku przestępstwa, mimo że sprawca świadomie uniemożliwiał orzeczenie przepadku tego przedmiotu, poprzez orzeczenie obowiązku uiszczenia kwoty pieniężnej stanowiącej równowartość danego przedmiotu. Jest to taki *quasi* - obowiązek naprawienia szkody.

Ustawodawca nie ograniczył się jednak, do wprowadzenia tego *quasi* – obowiązku naprawienia szkody, ale poszedł dalej. Istotnym *novum* w stosunku do dotychczasowego stanu prawnego była instytucja orzekania przepadku równowartości korzyści majątkowej osiągniętej z popełnienia przestępstwa³²⁴. Celem tego przepisu była walka z przestępczością zorganizowaną i zawodową, której zasadniczym motywem było osiąganie zysku z popełnianych przestępstw³²⁵. O przepadku osiągniętych korzyści majątkowych, pochodzących choćby pośrednio z popełnienia przestępstwa, przesądzał artykuł 45 stanowiąc, że sąd mógł orzec przepadek w razie skazania sprawcy, o którym mowa w artykule 65. Przepis ten rozstrzygał generalnie dwie kwestie:

- a. odnosił się do korzyści majątkowych pochodzących choćby pośrednio z popełnionego przestępstwa,
- b. określał krąg podmiotów innych niż wymienione w artykule 44 k.k. z 1997 r., do których ta dyspozycja orzeczenia przepadku się odnosiła.

ad a) Zwrot użyty w artykule 45 odnosił się także do korzyści pochodzących z przestępstwa sprawcy określonego w artykule 65, np. kradzieży lub oszustwa, ze sprzedaży narkotyków lub innych środków odurzających, sprzedaży wyprodukowanej

³²³ Tamże, s. 221-222.

³²⁴ Janusz Raglewski, *Nowelizacja przepisów o przepadku osiągniętych z popełnienia przestępstwa w korzyści majątkowych*, *Palestra* 2001, z. 5-6, s. 20.

³²⁵ K. Postulski, M. Siwek, *Przepadek w polskim...*, s. 88.

broni lub po prostu wydaniu znajdujących się w dyspozycji tego podmiotu broni lub materiałów wybuchowych, bez względu na to, w jaki przestępny sposób dany podmiot wszedł w posiadanie.

ad b) Istotniejszy był krąg podmiotów objętych artykułem 65 k.k. z 1997 r., których skazanie mogło być powiązane z orzekaniem przepadku osiągniętych korzyści. Były to następujące kategorie sprawców:

- sprawcy, którzy z popełnienia przestępstwa uczynili sobie stałe źródło dochodu;
- sprawcy, którzy działali w zorganizowanej grupie albo w związku mającym na celu popełnianie przestępstw.

Te dwie kategorie sprawców czynią klarownym określenie “korzyści majątkowe pochodzące choćby pośrednio z przestępstwa”. Zarówno zawodowe popełnianie przestępstw bez związku z multirecydywą, jak również z nią związane, mogło polegać np. na kradzieży, oszustwie itp., które dostarczają korzyści wprost lub polegają np. na kradzieży odpowiednich przedmiotów (dewiz, pieniędzy, papierów wartościowych), które sprzedawane przynosiły korzyści majątkowe. Z punktu widzenia zwalczania zorganizowanej, jak i zawodowej przestępczości, rzeczą drugorzędną było, czy korzyść majątkowa podlegająca przepadkowi pochodziła wprost z popełnionego przestępstwa, np. kradzieży samochodu, czy też pośrednio, tj. po jej sprzedaży, wymianie itp. Punkt ciężkości spoczywał na stosowaniu wobec tych kategorii sprawców środków karnych określonych w artykule 45 i 65 k.k. z 1997 r. Takie rozwiązanie sprzyjało zwalczaniu zorganizowanej przestępczości, było dolegliwe dla tych sprawców nie tylko dlatego, że rozbiciu ulegały więzi łączące zawodową i zorganizowaną przestępczość, lecz też z uwagi na przepadek³²⁶. Jak wskazywał sam przepis art. 45 k.k. z 1997 r., możliwość orzeczenia przepadku osiągniętych korzyści majątkowych pochodzących chociażby pośrednio z popełnienia przestępstwa, uwarunkowana była osobą sprawcy. W tym przypadku to sprawca musiał spełniać określone w tym przepisie kryteria, mianowicie posiadać cechy wymienione w art. 65 k.k. z 1997 r. To kryterium podmiotowe było istotnym ograniczeniem stosowania przez sąd instytucji przepadku osiągniętych korzyści majątkowych pochodzących choćby pośrednio z popełnionego przestępstwa. Ta instytucja mogła być zastosowana do wybranej kategorii sprawców.

³²⁶ Kazimierz Buchała, Andrzej Zoll, *Kodeks karny Część ogólna* ..., s. 355-356.

Przyjęta w art. 45 k.k. z 1997 r. terminologia była niejednoznaczna. Powstaje bowiem wątpliwość, czy chodziło tu jedynie o określoną kwotę pieniężną (wówczas jednak bardziej zasadne byłoby – wzorem art. 44 § 4 k.k. z 1997 r. – wprowadzenie zamiast przepadku, obowiązku uiszczenia takiej kwoty przez sprawcę), czy też – za czym należy się opowiedzieć – o jakiegokolwiek mienie, którego wartość odpowiadała wartości korzyści majątkowej osiągniętej z popełnienia przestępstwa. W tym z kolei przypadku pojawiały się niewątpliwie w praktyce trudności w stosowaniu prezentowanej instytucji prawnokarnej. Dla przykładu, w postępowaniu karnym stwierdzono, iż korzyść majątkowa jaką osiągnął sprawca z popełnienia przestępstwa wynosi 30.000 zł. Jednak z uwagi na jej charakter (np. łapówka w formie remontu mieszkania), niemożliwe było orzeczenie jej przepadku. Sąd musiał wówczas „znaleźć” u sprawcy mienie, którego wartość wynosiła 30.000 zł. Należy również zauważyć, że istnienie możliwości orzekania przepadku mienia niezwiązanego z działalnością przestępczą, oznaczało przywrócenie częściowej konfiskaty mienia. To był podstawowy wyróżnik tej sankcji karnej – wyeliminowanej z naszego systemu prawnego w roku 1990 – odróżniającej ją od przepadku przedmiotów³²⁷. Pojawiająca się w literaturze obawa, że orzeczenie przepadku korzyści majątkowych pochodzących chociaż pośrednio z przestępstwa może posiadać w sobie elementy częściowej konfiskaty mienia, jest jednak moim zdaniem zdecydowanie nieuzasadniona. Konfiskata mienia dotyczyła bowiem majątku, który nie miał żadnego związku z przestępstwem, natomiast przepadek korzyści majątkowych dotyczył majątku, który miał, choćby pośrednio, związek z przestępstwem i stanowił równowartość tego co sprawca uzyskał w wyniku przestępstwa. Tak więc aby sąd mógł orzec przepadek korzyści majątkowych pochodzących chociażby pośrednio z przestępstwa, musiał najpierw wykazać związek przyczynowo - skutkowy pomiędzy przestępstwem, a majątkiem sprawcy. Tym samym instytucja ta nie miała nic wspólnego z konfiskatą mienia i w żadnym razie nie powinna być z tą instytucją identyfikowana.

W regulacji przepisów dotyczących przepadku brakowało określonej przez ustawodawcę hierarchii stosowania danych przepisu. Ani w art. 44 k.k. z 1997 r., ani w art. 45 k.k. z 1997 r. ustawodawca nie wskazał, który z tych przepisów ma pierwszeństwo. Jednakże biorąc pod uwagę, że przepis art. 45 k.k. z 1997 r. odnosił się jedynie do określonej grupy sprawców, a zatem posiadał ograniczenie podmiotowe, zasadnym wydaje się przyjęcie, że pierwszeństwo w stosowaniu miał przepis odnoszący

³²⁷ Janusz Raglewski, *Nowelizacja przepisów o przepadku ...*, s. 20.

się do wszystkich sprawców, którzy spełniali kryteria przedmiotowe, a takim przepisem był art. 44 k.k. z 1997 r. Natomiast przepis art. 45 k.k. z 1997 r., poza kryterium przedmiotowym, zawierał także kryterium podmiotowe, zawężając tym samym możliwość stosowania tego przepisu do określonej kategorii sprawców. Istotna była odpowiedź na pytanie co w sytuacji, gdy sprawca spełniał warunki określone w art. 45 k.k. z 1997 r., czy wówczas sąd powinien orzec przepadek na podstawie tego artykułu, czy na podstawie art. 44 k.k. z 1997 r. W doktrynie podkreślało się, że orzekanie przepadku równowartości korzyści majątkowej osiągniętej z popełnienia przestępstwa bez wątplenia w założeniu ustawodawcy miało mieć charakter subsydiarny wobec orzekania przepadku samej korzyści (np. w sytuacji, gdy orzeczenie przepadku korzyści było niemożliwe z uwagi na jej charakter, bądź też zniszczenie). To założenie nie znajdowało jednak odzwierciedlenia w treści przepisów art. 45 § 1 i 2 k.k. z 1997 r., które nie przewidywały wymogu orzekania przez sąd w pierwszej kolejności przepadku korzyści majątkowej osiągniętej z popełnienia przestępstwa³²⁸. Stanowisko doktryny mówiące, że przepis art. 45 k.k. z 1997 r. był subsydiarny w stosunku do przepisu art. 44 k.k. z 1997 r., jest stanowiskiem słusznym³²⁹. Wskazuje się, że orzeczenie przepadku korzyści majątkowej uzależnione było od tego, czy nie podlegało ono przepadkowi przedmiotów wymienionych w art. 44 § 1 lub 6 k.k. z 1997 r.³³⁰.

Ustawowe ograniczenie możliwości orzeczenia przepadku, ustawodawca wprowadził w art. 44 § 1 i 6 k.k. z 1997 r., wskazując na trzy sytuacje:

1. gdy przedmiot pochodzący bezpośrednio z przestępstwa podlega zwrotowi pokrzywdzonemu lub innemu podmiotowi;
2. gdy narzędzia, o których mowa w art. 44 § 2 i 5 k.k. z 1997 r. nie stanowią własności sprawcy, chyba że przepisy szczególne stanowią odmiennie;
3. gdy przedmiot, który ma ulec przepadkowi, nie stanowi wyłącznej własności sprawcy.

Realizując funkcję kompensacyjną zawartą w prawie karnym, ustawodawca ustanowił ograniczenie stosowania środka karnego przepadku. Uznał on tym samym interes osoby pokrzywdzonej za podlegający szczególnej ochronie. Skarb Państwa nie mógł zyskiwać korzyści kosztem innych osób³³¹. Takie rozwiązanie było nie tylko słuszne biorąc pod uwagę funkcję kompensacyjną prawa karnego, ale także z punktu widzenia społecznego

³²⁸ Tamże, s. 20-21.

³²⁹ Szerzej na ten temat w dalszej części opracowania.

³³⁰ K. Postulski, M. Siwek, *Przepadek w polskim...*, s. 89.

³³¹ Ewa M. Guzik – Makaruk (red. nauk.), *Przepadek przedmiotów i korzyści...*, s. 222 - 223.

poczucia sprawiedliwości. W drugim przypadku można było orzec przepadek takich przedmiotów tylko w sytuacji, gdy przepis ustawy wyraźnie to przewidywał. Natomiast w trzecim przypadku nie można było orzec przepadku przedmiotu objętego współwłasnością, jeżeli sprawcami nie byli wszyscy współwłaściciele, a ustawa nie przewidywała możliwości orzeczenia przepadku przedmiotu nie będącego własnością sprawcy³³². Według paragrafu 6 obecnie obowiązującego stanu prawnego w razie niepodzielności przedmiotu alternatywą jest nałożenie na sprawcę obowiązku uiszczenia kwoty pieniężnej stanowiącej równowartość udziału sprawcy, pod warunkiem jednak, że wartość tego udziału została określona w pieniądzu³³³. Takim *quasi* środkiem karnym był przepis art. 52 k.k. z 1997 r.³³⁴, który przewidywał zwrot korzyści majątkowej uzyskanej przez osobę fizyczną, prawną lub jednostkę organizacyjną nieposiadającą osobowości prawnej, w sytuacji gdy sprawca działał w jej interesie lub imieniu. Przepis ten - do uchwalenia ustawy z dnia 28 października 2002 r. o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary³³⁵ - dawał jedyną możliwość "ukarania" osoby prawnej lub jednostki organizacyjnej nieposiadającej osobowości prawnej za czerpanie korzyści z czynów, których dopuściły się osoby fizyczne z określonego przez ten przepis kręgu³³⁶. Zwrot takiej korzyści następował na rzecz Skarbu Państwa, za wyjątkiem sytuacji, gdy podlegał zwrotowi innemu podmiotowi. Warunkiem orzeczenia przez sąd tego *quasi* przepadku korzyści majątkowych było spełnienie przesłanek wynikających z art. 52 k.k. z 1997 r., a mianowicie:

1. skazanie sprawcy za przestępstwo przynoszące korzyść majątkową,
2. korzyść majątkową uzyskać powinna osoba fizyczna, prawna lub jednostka organizacyjna niemająca osobowości prawnej,
3. sprawca musiał działać w imieniu lub w interesie danej osoby fizycznej, prawnej lub jednostki organizacyjnej niemającej osobowości prawnej,
4. uzyskana korzyść majątkowa nie podlegała zwrotowi innemu podmiotowi.

Te przesłanki musiały być spełnione łącznie, co oznaczało, że niespełnienie którejkolwiek z nich uniemożliwiało orzeczenie przez sąd zwrotu takiej korzyści majątkowej na rzecz

³³² Uchwała Sądu Najwyższego z 1990, z. 4. dnia 21 kwietnia 1989 r., V KZP 3/89, OSNKW 1989/3-4/21, zob. M. Szewczyk, Glosa, Państwo i Prawo

³³³ Kazimierz Buchała, Andrzej Zoll, *Kodeks karny Część ogólna* ..., s. 351.

³³⁴ Przepis uchylony ustawą z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. 2015 poz. 396 - art. 1 pkt 23.

³³⁵ Ustawa z dnia 28 października 2002 r. o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary, tj. Dz. U. z 2023 r. poz. 659.

³³⁶ Ewa M. Guzik – Makaruk (red. nauk.), *Przepadek przedmiotów i korzyści* ..., s. 231.

Skarbu Państwa. Przepis ten przewidywał więc zwrot korzyści majątkowej, uzyskanej niesłusznie kosztem Skarbu Państwa w wyniku przestępstwa³³⁷. Orzeczenie przez sąd zwrotu takiej korzyści było fakultatywne, na co wskazywał zwrot użyty w artykule 52 k.k. z 1997 r. “sąd zobowiązuje podmiot”. W unormowaniu tym, ustawodawca przewidział dwie formy zachowania sprawcy, a mianowicie: “działanie w imieniu” i “działanie w interesie”. Przez “działanie w imieniu” rozumieć należało sytuację, gdy sprawca był upoważniony do działania w imieniu danego podmiotu, ale nie chodziło tu o popełnienie przestępstwa w imieniu innej osoby, gdyż przestępstwo można popełnić wyłącznie na własny rachunek. Chodziło o sytuację, gdy sprawca jest osobą prowadzącą działalność na rzecz innej osoby i w związku z tą działalnością lub nawet bez związku z nią, popełniał przestępstwo przysparzające korzyści majątkowe tej osobie³³⁸. Drugie z usankcjonowanych zachowań sprawcy, polegało na “działaniu w interesie”, w tej sytuacji sprawca nie musiał w żaden sposób być powiązany z osobą, która uzyskała korzyść majątkową w wyniku jego działania, a nawet swoim działaniem mógł nie chcieć przysporzyć tej osobie korzyści majątkowej. Przykładem takiej sytuacji może być osoba, która będąc członkiem zarządu spółki dopuszcza się fałszowanie dokumentacji podatkowej i powoduje nieodprowadzenie należnych Skarbowi Państwa podatków. W takim przypadku można od spółki orzec zwrot korzyści majątkowej uzyskanej wskutek czynu nieuczciwego członka zarządu, działającego w jej imieniu³³⁹. Przepis art. 52 k.k. z 1997 r. przewidywał zobowiązanie do zwrotu w całości lub w części uzyskanej korzyści majątkowej, które mogło nastąpić tylko na rzecz Skarbu Państwa.

Kodeks karny 1997 r. obowiązuje do dnia dzisiejszego, jednak przez ponad 20 lat jego obowiązywania wprowadzono szereg bardzo istotnych zmian w zakresie uregulowania instytucji przepadku. Wprowadzone w 1997 r. przepisy dotyczące tej instytucji, na tamten czas wydawały się dosyć nowatorskie, szczególnie w zakresie uregulowania art. 45 k.k. z 1997 r. Jednakże bardzo szybko okazało się, że nie są one wystarczające, aby skutecznie walczyć z rozwijającą się przestępczością szczególnie tą zorganizowaną. Przepisy te bowiem nie dawały sądom możliwości skutecznego pozbawiania sprawców korzyści uzyskanych z przestępstwa. Zauważyć natomiast dało się, że sprawcy z popełniania przestępstw osiągalni coraz większe zyski, a tym samym skuteczna walka z przestępczością zorganizowaną polegać powinna m. in. na pozbawianiu

³³⁷ Janusz Wojciechowski, *Kodeks Karny ...*, s. 111.

³³⁸ Tamże, s. 112.

³³⁹ Tamże.

ich tych korzyści. Tymczasem obowiązujące przepisy były niedostosowane do panujących warunków i sprawcy skutecznie je obchodzili, uniemożliwiając sądom orzeczenie przepadku korzyści uzyskiwanych z przestępstw. Dlatego też w ostatnich latach pojawiły się liczne zmiany w zakresie uregulowania instytucji przepadku, mające na celu umożliwienie sądom skuteczną walkę z zorganizowaną przestępczością poprzez pozbawianie sprawców majątku uzyskanego w wyniku przestępstwa czy to bezpośrednio czy też pośrednio.

Rozdział 2

Standardy międzynarodowe i unijne w zakresie środków karnych mających na celu pozbawienie korzyści uzyskanych z przestępstw i ich wpływ na polskie regulacje prawne

2.1 Międzynarodowe standardy prawne w zakresie przypadku korzyści pochodzących z przestępstw

Przepadek korzyści majątkowych pochodzących z przestępstwa jest nową sankcją karną, znaną ustawodawstwu europejskiemu od niedawna. Jej wprowadzenie postulowały m.in. zalecenia tzw. Konwencji wiedeńskiej z 1988 r. Zalecenia te - obok postulatów wzmożonego karania sprawców przestępczości zorganizowanej związanej z handlem narkotykami i innymi substancjami psychotropowymi - podnosiły także pilną potrzebę stworzenia skutecznych przepisów o przypadku korzyści majątkowych uzyskanych na drodze tego typu przestępstw³⁴⁰. Głównym bodźcem działania w rozwoju transgranicznej przestępczości zorganizowanej było i nadal jest uzyskanie korzyści finansowej. Znaczenie instytucji konfiskaty korzyści pochodzących z przestępstwa jest bardzo duże, gdyż instytucja ta pozwala skutecznie pozbawiać sprawców korzyści majątkowych uzyskanych z przestępstw, tym samym czyni dany proceder przestępczy nieatrakcyjnym. W przepisach międzynarodowych jak i unijnych używane są zamiennie pojęcia konfiskaty i przypadku. Problematyce konfiskaty mienia poświęcono wiele dyrektyw, co wskazuje, że na arenie międzynarodowej zauważane jest bardzo duże znaczenie tej instytucji i wpływ jaki na rozwój przestępczości wywierają uzyskiwane z przestępczości zyski finansowe. Początkowo regulacje dotyczące konfiskaty mienia stanowiły jedynie tło dla wymiany informacji, a dopiero po kilku latach zaczęły przybierać formę wspólnych regulacji prawnych, które miały na celu ułatwienie w głównej mierze współpracę państw w zakresie uznawania i wykonania orzeczeń w przedmiocie

³⁴⁰ E. Bienkowska, B. Kunicka - Michalska, G. Reiman, J. Wojciechowska, *Kodeks karny...*, s. 899 - 900.

zabezpieczenia i konfiskaty mienia, narzędzi oraz ich równowartości. Jednakże brak jest aktu prawa międzynarodowego, który byłby w całości poświęcony tylko i wyłącznie problematyce przepadku. Tematyka ta ujęta jest zawsze dodatkowo, jako element dodany do uregulowania przepisów dotyczących konkretnych przestępstw, szczególnie tych o najpoważniejszym znaczeniu jak handel ludźmi, narkotykami czy też terroryzm. Niemniej o znaczeniu tej tematyki może świadczyć fakt, że pochylały się nad nią niejednokrotnie, podkreślając jej istotę, zarówno Organizacja Narodów Zjednoczonych, Rada Europy jak i Parlament Europejski³⁴¹.

Pierwszym dokumentem międzynarodowym – jak wskazuje się w literaturze³⁴² - przewidującym kryminalizację prania brudnych pieniędzy oraz konfiskatę nielegalnych korzyści, była Konwencja Narodów Zjednoczonych sporządzona w Wiedniu w dniu 20 grudnia 1988 r. o zwalczaniu nielegalnego obrotu środkami odurzającymi i substancjami psychotropowymi³⁴³. Podkreślono w niej, że istnieją powiązania pomiędzy nielegalnym obrotem a innymi formami zorganizowanej przestępczości, co podważa praworządne stosunki gospodarcze i stanowi zagrożenie dla stabilności, bezpieczeństwa i suwerenności państw³⁴⁴. Podkreślano także, że nielegalny obrót prowadzi do tworzenia olbrzymich finansowych zysków i bogactw pozwalających ponadnarodowym organizacjom przestępczym na penetrowanie, deprawowanie i korumpowanie organów rządowych, legalnych przedsiębiorstw handlowych i finansowych, a także grup społecznych. Wskazywano, że zdecydowanie należy odebrać osobom zajmującym się nielegalnym obrotem, mienie pochodzące z ich działalności przestępczej i w ten sposób zlikwidować główną pobudkę takiego ich postępowania³⁴⁵. W dokumencie tym zawarta została definicja „przepadku mienia”, zgodnie z którą zostało ono zrównane z pojęciem „konfiskaty mienia” i oznaczać miało trwałe pozbawienie prawa własności na podstawie

³⁴¹ Mowa o organizacjach, których konwencje i dyrektywy miały wpływ na regulację instytucji przepadku w Polsce. Należy pamiętać, że zagadnienie to od dawna jest w zainteresowaniu Unii Afrykańskiej - np. Konwencja Unii Afrykańskiej o zwalczaniu i zapobieganiu korupcji, przyjęta przez Sześć Państw i Rządów Unii Afrykańskiej w dniu 12 lipca 2003 r., https://antykorupcja.gov.pl/ak/retrospekcje/retro/7826_Antykorupcyjna-Konwencja-Unii-Afrykanskiej.html, /dostęp: 18.08.2022/, Organizacji Państw Amerykańskich - np. Konwencja przeciwko korupcji z 29 marca 1996 r., https://antykorupcja.gov.pl/ak/retrospekcje/retro/2253_Miedziamerykanska-Konwencja-Przeciw-Korupcji.html, /dostęp: 18.08.2022 r./, Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju - np. Konwencja o zwalczaniu przekupstwa zagranicznych funkcjonariuszy publicznych w międzynarodowych transakcjach handlowych z dnia 21 listopada 1997 r., <https://www.gov.pl>, /dostęp: 18.08.2022/.

³⁴² B. Bieniak, Pranie pieniędzy w prawie międzynarodowy, europejskim oraz polskim, Warszawa 2010, s. 29.

³⁴³ Konwencja Narodów Zjednoczonych sporządzona w Wiedniu w dniu 20 grudnia 1988 r. o zwalczaniu nielegalnego obrotu środkami odurzającymi i substancjami psychotropowymi, ratyfikowana przez Polskę w dniu 30 kwietnia 1994, Dz. U. 1995, nr 15 poz. 69.

³⁴⁴ Tamże, Preambuła.

³⁴⁵ Tamże.

postanowienia sądu lub innej właściwej władzy³⁴⁶. W oryginalnym tekście słowo konfiskata (*confiscation*) pojawiło się jedynie w tym miejscu. W całym dokumencie ustawodawca operował pojęciem przepadek (*forfeiture*). Określono także pojęcie mienia, przyjmując, że oznacza wszelkiego rodzaju dobra, zarówno materialne, jak i niematerialne, ruchome i nieruchome, a także dokumenty prawne i inne stanowiące o istnieniu tytułu własności lub uprawnień do tych dóbr³⁴⁷. W art. 5 Konwencji zobowiązano państwa - strony do wprowadzenia odpowiednich reguł prawnych aby możliwe było orzeczenie przypadku nielegalnie uzyskanych korzyści majątkowych bądź też ich równowartości, przedmiotów prawnie zabronionych jak i narzędzi przestępstwa. Państwa zostały zobowiązane do wprowadzenia takich mechanizmów aby umożliwić właściwym władzom ustalenie, odszukanie, zakazanie obrotu lub zajęcie nielegalnych korzyści³⁴⁸. Państwa zostały też zobowiązane do upoważnienia sądów lub innych organów, do żądania udostępnienia lub zajęcia dokumentacji bankowej, finansowej bądź handlowej³⁴⁹. Konwencja zatem przewidywała konfiskatę mienia bezpośrednio, jak i pośrednio pochodzącego z przestępstwa. W § 5 ust. 6 lit. a wskazano, że w sytuacji, gdy nielegalne korzyści zostały przekształcone lub zamienione na inne mienie, wobec takiego mienia powinno nastąpić orzeczenie przepadek, gdyż brak jest w takim przypadku możliwości orzeczenia przepadek nielegalnych korzyściach. W sytuacji natomiast, gdy nielegalne korzyści zostały złączone z mieniem nabytym z legalnych źródeł, mienie takie miało podlegać przepadkowi do wysokości wartości, na jaką określono złączone mienie pochodzące z nielegalnych źródeł. Przepadek miał objąć także dochody i inne korzyści osiągnięte z nielegalnych korzyści uzyskanych bezpośrednio lub pośrednio z przestępstwa albo z mienia pochodzącego z legalnych źródeł, z którym takie nielegalnie uzyskane korzyści zostały złączone (art. 5 ust. 6 lit. c). Konwencja przewidziała też możliwość odwrócenia ciężaru dowodowego, czyli przerwycenia na właściciela mienia obowiązku udowodnienia legalności pochodzenia mienia, które miałyby ulec przepadkowi. Tym samym przewidziano możliwość wprowadzenia domniemań prawnych. Wprowadzenie takich rozwiązań pozostawiono decyzji stron konwencji. Konwencja określiła także zakres wzajemnej współpracy pomiędzy państwami w sytuacji, gdy przestępstwa dokonano na terenie jednego państwa, a korzyść pochodząca z przestępstw, narzędzia służące do jego popełnienia znajdują się terenie działania innego państwa. Słusznie nie zapomniano

³⁴⁶ Tamże, art. 1 lit. f.

³⁴⁷ Tamże, art. 1 (q).

³⁴⁸ Tamże, art. 5 ust. 2.

³⁴⁹ Tamże, art. 5 ust. 3.

o zabezpieczeniu praw osób trzecich działających z dobrej wierze, wskazując że przepisów konwencji nie można interpretować w taki sposób aby naruszały te prawa.

Kolejna regulacja międzynarodowa, w której przewidziane są regulacje dotyczące przypadku /konfiskaty została przyjęta w dniu 9 grudnia 1999 r. przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych³⁵⁰. W preambule podkreślono, że państwa - strony są głęboko zaniepokojone nasileniem się aktów terrorystycznych na całym świecie, we wszystkich ich formach i przejawach, zważono także, że finansowanie terroryzmu jest przedmiotem głębokiej troski całej społeczności międzynarodowej, a liczba i ciężar aktów terroryzmu międzynarodowego zależy do środków finansowych, jakimi dysponują terroryści³⁵¹. Każde państwo - strona zostało zobowiązane do zastosowania takich środków prawnych, aby móc identyfikować, wykrywać i zamrażać lub zajmować wszelkie fundusze używane lub przeznaczone do popełnienia przestępstwa wskazanego w niniejszej konwencji³⁵² oraz przychodów uzyskiwanych z takich przestępstw. Wobec tych funduszy miał być orzekany przepadek, a państwa - strony mogły przewidzieć sposób i formę dzielenia się między sobą środkami uzyskanymi z tytułu przypadku. Państwa - strony mogły też rozważyć, aby środki uzyskane z orzeczonych przypadków, przeznaczyć na fundusz pomocy ofiarom przestępstw lub ich rodzin. Jak w przypadku każdej konwencji wskazano, że przyjęte rozwiązania nie naruszają praw osób trzecich działających w dobrej wierze. Wprawdzie w konwencji nie stworzono katalogu pojęć, a tym samym nie określono znaczenia sformułowań: przepadek/ konfiskata i mienie, jednakże z samej treści artykułu 8 odnoszącego się do przypadku wynika, że pojęcie to traktowane jest w tożsamy sposób jak w innych konwencjach. Dotyczy więc zarówno mienia bezpośrednio jak i pośrednio pochodzącego z przestępstwa. Jednakże na uwagę zasługuje fakt, że przepisy konwencji odnoszą się nie tylko do przypadku przychodów osiągniętych z przestępstw, ale także do funduszy używanych lub przeznaczonych do popełnienia przestępstw, nie odnosząc się do źródła pochodzenia tych funduszy. Tym samym można mówić o prewencyjnym zastosowaniu instytucji przypadku. Nie przestępcze źródło pochodzenia funduszy, a cel na jaki miały być przeznaczone miał stanowić podstawę orzeczenia

³⁵⁰ Międzynarodowa Konwencja o zwalczaniu finansowania terroryzmu z 9 grudnia 1999 r., Dz. U. 2004, nr 263, poz. 2620, Polska ratyfikowała przedmiotową umowę 9 stycznia 2003 r.

³⁵¹ Tamże, Preambuła.

³⁵² Regulacja dotyczy przestępstw, o których mowa w § 2 Konwencji tj. przestępstw wymienionych w traktatach do których odwołuje się Konwencja /wskazane są w nich przestępstwa o charakterze terrorystycznym oraz współistniejące jak np. handel bronią, narkotykami, pranie pieniędzy/, czynu powodującego śmierć lub uszczerbek na zdrowiu osoby nieuczestniczącej aktywnie w konflikcie zbrojnym, jeżeli celem takiego czynu jest zastraszenie ludności, albo skłonienie rządu lub organizacji międzynarodowej do dokonania lub zamierzenia określonej czynności.

przypadku. Jak podkreślono w literaturze, uzasadnieniem dla wprowadzenia takich przepisów, była koncentracja na celu jakim była szybka interwencja i zamrożenie aktywów przeznaczonych na działalność przestępczą³⁵³.

Konwencją, która w porównaniu do poprzedniej wprowadziła wyjaśnienie pojęć, mienie, dochody z przestępstwa i konfiskata jest Konwencja Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej przyjęta dnia 15 listopada 2000 r. w Palermo³⁵⁴. Konwencja ta miała na celu promowanie współpracy pomiędzy państwami aby skuteczniej zapobiegać i zwalczać międzynarodową przestępczość zorganizowaną³⁵⁵. Zorganizowana grupa przestępcza została określona jako posiadająca strukturę grupa składającą się z co najmniej trzech osób, działająca przez pewien czas w porozumieniu, w celu popełnienia jednego lub więcej przestępstw, których celem jest uzyskanie w sposób bezpośredni lub pośredni korzyści finansowej lub innej korzyści materialnej³⁵⁶. Tym samym wskazano, że głównym celem działania sprawców jest chęć uzyskania korzyści majątkowej. Nasuwa się zatem oczywiste stwierdzenie, że pozbawienie sprawców tej korzyści winno być głównym celem działania państw. Tylko wysoka skuteczność państw w tym zakresie może wpłynąć na ograniczenie przestępczości, gdyż tylko wówczas proceder przestępczy stanie się nieopłacalny. W konwencji wskazano co rozumiano przez pojęcie „dochodu z przestępstwa” określając je jako każde mienie pochodzące lub uzyskane, w sposób bezpośredni lub pośredni, z popełnienia przestępstwa³⁵⁷. W tożsamy sposób, jak Konwencja Narodów Zjednoczonych o zwalczaniu nielegalnego obrotu środkami odurzającymi i substancjami psychotropowymi, sporządzona w Wiedniu w dniu 20 grudnia 1988 r., niniejsza Konwencja ujmowała pojęcie „mienia”. W pojęciu konfiskaty pojawiły się rozbieżności, jednak po dokładnej analizie tekstu źródłowego widać, że rozbieżności wynikają jedynie z tłumaczenia na język polski. Według tłumaczenia Konwencja wiedeńska określiła pojęcie „przypadku mienia” wskazując, że pojęcie to obejmuje także konfiskatę mienia, podczas gdy niniejsza Konwencja z Palermo wyjaśniała pojęcie „konfiskaty” wskazując, że pojęcie to obejmuje również przypadek mienia. Tym samym można by wysnuć

³⁵³ M. Pieth, *Criminalizing the Financing of Terrorism*, *Journal of International Criminal Justice* 2006, nr 4, s. 1086.

³⁵⁴ Konwencja Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej przyjęta dnia 15 listopada 2000 r. w Palermo, *Dz. U.* 2005, nr 18, poz. 158, Polska ratyfikowała Konwencję 2 października 2001 r.

³⁵⁵ Tamże, art. 1.

³⁵⁶ Tamże, art. 2 (a).

³⁵⁷ Tamże, art. 2 (e).

wniosek, że w prawie międzynarodowym pojęcia te są stosowane zamiennie, a terminologia uzależniona jest od terminu używanego przez państwo - stronę. Kolejna różnica pojawia się w samym uzasadnieniu pojęć, gdyż konwencja wiedeńska mówi o „pozbawieniu prawa własności na podstawie postanowienia sądu lub innej właściwej władzy”, podczas gdy konwencja z Palermo o „pozbawieniu mienia na mocy nakazu sądu lub innego właściwego organu”. Jednak oparcie się na polskiej wersji obu konwencji wprowadza w błąd. Te różnice w definicji wynikają bowiem jedynie z tłumaczenia na język polski, w obu przypadkach w wersji anglojęzycznej pojęcie „konfiskaty” jest uzasadnione w tożsamy sposób, a przede wszystkim wyjaśniane jest słowo „konfiskata” a nie jak podano w tłumaczeniu na język polski „przepadek”³⁵⁸. Konwencja z Palermo miała jednak na celu zwrócenie uwagi na problem konfiskaty. Dlatego też rozbudowano tytuł art. 12 - „konfiskata oraz zajęcie”. Miało to podkreślić jak istotne jest faktyczne przejęcie władzy nad skonfiskowanym mieniem. Konwencja zobowiązała państwa - strony do przyjęcia w możliwie najszerszym zakresie regulacje konieczne do umożliwienia orzeczenia konfiskaty dochodów uzyskanych z przestępstw wskazanych w konwencji lub mienia, którego wartość odpowiada wartości takich dochodów, a także mienia, sprzętu lub innych narzędzi wykorzystanych lub przewidzianych do wykorzystania w popełnieniu przestępstw wskazanych w konwencji³⁵⁹. Państwa - strony zostały także zobowiązane do przyjęcia odpowiednich regulacji umożliwiających identyfikację, odszukanie, zakazanie obrotu bądź zajęcie jakiegokolwiek przedmiotu podlegającego konfiskacie celem umożliwienia jego konfiskaty. Jednak nie tylko środki pochodzące bezpośrednio z przestępstwa lub służące do jego popełnienia miały być w zainteresowaniu państw - stron jako podlegające zajęciu i konfiskacie. Regulacją o zajęciu i konfiskacie miało też być objęte mienie, które zostało uzyskane w wyniku zamiany lub przekształcenia całości lub części dochodów z przestępstwa. Podobna regulacja dotyczyła dochodów „zmieszanych” z mieniem pochodzących z legalnego źródła. Konfiskacie i zajęciu miało podlegać mienie do szacowanej wartości dochodów pochodzących z przestępstwa. Uzyskane korzyści miały podlegać konfiskacie na takiej samej zasadzie, jak dochody pochodzące z przestępstwa. Konwencja ta była

³⁵⁸ W oryginale Konwencji wiedeńskiej z 20 grudnia 1988 r. jak i konwencji z Palermo z 15 listopada 2000 r. wskazano: „confiscation”, which includes forfeiture where applicable, shall mean the permanent deprivation of property by order of a court or other competent authority.

³⁵⁹ Konwencja wprowadza regulacje dot. przestępstw popełnianych w zorganizowanej grupie przestępczej, prania pieniędzy, korupcji i czynów przeciwko wymiarowi sprawiedliwości, a także poważnych przestępstw, do których zgodnie z art. 2(b) Konwencji należą przestępstwa, których górna granica kary pozbawienia wolności wynosi co najmniej 4 lata lub karze surowszej.

o tyle istotna, że wprowadzała możliwość stosowania domniemania prawnego, polegającego na przyjęciu, że dane mienie pochodzi z przestępstwa i przerwaniu ciężaru dowodowego na sprawcę, który zobowiązany był udowodnić legalność pochodzenia mienia, które miało podlegać konfiskacie. Oczywiście wprowadzenie takiej regulacji pozostawiono woli państwa - stron. Jak wszystkie konwencje Narodów Zjednoczonych, tak i ta wyraźnie podkreślała, że nie zamierza naruszać praw osób trzecich działających w dobrej wierze. W ramach wzajemnej współpracy pomiędzy państwami, konwencja przewidywała możliwość realizacji wzajemnych wniosków o wydanie nakazu konfiskaty lub realizację wydanego już nakazu. Jednak wnioski te realizowane miały być zgodnie z prawem wewnętrznym lub umowami dwu lub wielostronnymi zawartymi pomiędzy państwami. Dlatego też państwo wnioskujące o wydanie nakazu zapłaty zobowiązane było we wniosku opisać mienie, które miało podlegać konfiskacie oraz wskazać fakty stanowiące podstawę konfiskaty. W przypadku przesłania wydanego już nakazu zapłaty do realizacji do innego państwa niż państwo wydające nakaz, konieczne było przesłanie odpisu nakazu konfiskaty z podaniem faktów oraz informacji w jakim zakresie ma zostać wykonany nakaz konfiskaty. Skonfiskowanym mieniem rozporządzało państwo, które dokonało fizycznie konfiskaty, czyli przejęło władztwo nad danym mieniem. Państwa mogły w tym zakresie dokonać ustaleń na mocy umów dwu lub wielostronnych, ale konwencja wprost wskazuje w art. 14 ust. 2, że w przypadku, gdy skonfiskowane mienie miałoby służyć przyznaniu odszkodowania ofiarom przestępstw lub być zwrócone prawowitemu właścicielowi, państwo, które dokonało konfiskaty winno rozważyć w pierwszej kolejności zwrot tego mienia wnioskującemu o dokonanie konfiskaty państwu. Takie rozwiązanie wydaje się słuszne z punktu widzenia społecznego, gdyż skonfiskowane mienie winno w pierwszej kolejności trafić do osoby, która utraciła je w wyniku przestępstwa lub też stać się częścią przyznanego pokrzywdzonemu odszkodowania.

Na arenie międzynarodowej zauważano powagę problemów i zagrożeń, jakie stanowi korupcja dla stabilności i bezpieczeństwa społeczeństw. Podkreślano, że przestępczość korupcyjna przynosi szkodę instytucjom i wartościom demokratycznym, wartościom etycznym i sprawiedliwości oraz zagraża trwałemu rozwojowi i rządowi prawa, a aby efektywnie zapobiegać i zwalczać korupcję wymagane jest wszechstronne

i wielopłaszczyznowe podejście do tego zjawiska³⁶⁰. Dlatego też już w trzy lata po Konwencji w Palermo podpisano kolejną konwencję³⁶¹, która tym razem odnosiła się tylko i wyłącznie do przestępczości korupcyjnej. Podobnie jak w poprzednich konwencjach ujęto definicje „mienia” i „dochodów z przestępstwa”, jedyna różnica to przyjęcie w polskim tłumaczeniu przy pojęciu „mienia”, że oznacza ono „wszelkiego rodzaju korzyść”, a nie jak było do tej pory „wszelkiego rodzaju dobra”. Jednak w wersji oryginalnej w obu przypadkach dokonano tożsamego zapisu tj. „*property shall mean assets of every kind*”. Jest to kolejna konwencja, w której różnica w wyjaśnieniu pojęć wynika z tłumaczenia na język polski. Tożsamo została ujęta definicja konfiskaty, aczkolwiek w tłumaczeniu na język polski użyto innych sformułowań niż we wcześniejszych tłumaczeniach np. „na mocy decyzji sądu” a nie jak było tłumaczone wcześniej „na mocy nakazu sądu”³⁶². Konwencja z 2003 r. jest kolejnym aktem prawnym, w którym zobowiązywano państwa - strony do podjęcia, w możliwie największym zakresie dozwolonym przez wewnętrzne systemy prawne, środków koniecznych w celu umożliwienia konfiskaty. Sugerowano, że konfiskata powinna obejmować następujące mienie - dochody pochodzące z przestępstwa jak i mienie odpowiadające wartością wysokości ww. dochodów, mienia i narzędzi wykorzystywanych lub przeznaczonych do popełnienia przestępstw. Konfiskata miałaby obejmować także:

1. mienie, które zostało przekształcone lub zamienione z dochodów z przestępstwa;
2. szacunkową wartość mienia, w sytuacji gdy dochody z przestępstwa zostały zmieszane z mieniem z legalnego źródła;
3. wpływy lub inne korzyści pochodzące z dochodów z przestępstwa, z mienia, na które dochody z przestępstwa zostały przekształcone lub zamienione, lub z mienia, z którym dochody z przestępstwa zostały przemieszane.

Państwom - stronom konwencji zasugerowano podjęcie środków niezbędnych do umożliwienia identyfikacji, odszukania, zakazu obrotu lub zajęcia szeroko ujętego mienia celem umożliwienia jego konfiskaty. Państwa - strony miały także określić sposób postępowania ze skonfiskowanym mieniem, zajęтым mieniem lub objętym zakazem

³⁶⁰ Preambuła Konwencji Narodów Zjednoczonych przeciwko korupcji z dnia 31 października 2003 r. Dz. U. 2007, nr 84, poz. 563, ratyfikowana przez Polskę 8 września 2006 r.

³⁶¹ Konwencja Narodów Zjednoczonych przeciwko korupcji z dnia 31 października 2003 r. Dz. U. 2007, nr 84, poz. 563, ratyfikowana przez Polskę 8 września 2006 r.

³⁶² W oryginale „by order of a court or other competent authority” – art. 2 (g) Konwencji Narodów Zjednoczonych przeciwko korupcji z dnia 31 października 2003 r.

obrotu. Podobnie jak we wcześniejszej konwencji z Palermo, także w tej powtórzono możliwość przyjęcia odwróconego ciężaru dowodowego, wskazując, aby to na sprawcy ciążył obowiązek wykazania legalności pochodzenia mienia, co do którego domniemywa się, że może pochodzić z przestępstwa. Przedmiotowa konwencja odnosiła się do przestępstw korupcyjnych, ale także prania pieniędzy, wpływania na działalność organów ścigania choćby poprzez groźby czy nakłanianie do składania fałszywych zeznań. W art. 3 konwencji wprost wskazano, że ma ona zastosowanie celem zapobiegania, wykrywania i ścigania korupcji oraz zakazu obrotu, zajęcia, konfiskaty i zwrotu dochodów z przestępstw ustanowionych zgodnie z postanowieniami niniejszej konwencji. W konwencji bardzo szczegółowo określono zakres wzajemnej pomocy prawnej pomiędzy państwami - stronami, wskazując, że obejmować ona może także:

1. dokonanie przeszukania, zajęcia lub zablokowania;
2. identyfikacji lub wykrycia dochodów z przestępstwa, mienia, narzędzi lub innych przedmiotów dla celów dowodowych;
3. identyfikacji, zakazu obrotu lub wykrycia dochodów z przestępstwa zgodnie z postanowieniami rozdziału V niniejszej Konwencji ³⁶³.

Szeroko ujęto także współpracę organów ścigania, która ma nie tylko polegać na ustanowieniu wspólnych kanałów komunikacyjnych celem ułatwienia bezpiecznej i szybkiej wymianie informacji, ale także opierać się na współpracy w celu prowadzenia czynności wykrywczych przestępstw, o których mowa w konwencji i ich sprawców. Ta współpraca ma także na celu prowadzenie czynności wykrywczych dotyczących przepływu dochodów z przestępstw lub mienia pochodzącego z takich przestępstw, zmiany położenia mienia, sprzętu lub innych narzędzi użytych lub przeznaczonych do użycia w celu popełnienia takich przestępstw. Konwencja jak i poprzednie przewidywała realizację przez organy ścigania wzajemnych wniosków o wykonanie nakazu konfiskaty czy wykrywanie i zajęcie mienia oraz wydanie decyzji o konfiskacie na wniosek innego państwa. Na mocy konwencji państwa -strony miały także rozważyć przyjęcie takich uregulowań prawnych, które umożliwiłyby dokonanie konfiskaty danego mienia bez wyroku skazującego w postępowaniu karnym, w sytuacji, gdy sprawca nie mógł być postawiony w stan oskarżenia z uwagi na śmierć, ucieczkę, nieobecność lub w innych odpowiednich przypadkach. W art. 57 konwencji zostały określone zasady przekazywania środków uzyskanych w wyniku zastosowanej konfiskaty. Zasady zwrotu uwzględniają

³⁶³ Tamże, art. 46 ust. 3 (c) oraz (g) i (j).

w pierwszej kolejności prawa właścicieli i osób trzecich działających w dobrej wierze. Konwencja przewiduje też ustanowienie przez państwa - strony specjalnych instytucji, których zadaniem miało być zapobieganie i wykrywanie transferów dochodów z przestępstw oraz współpraca w tym zakresie z odpowiednimi instytucjami w innych państwach. W Polsce taką instytucją jest Generalny Inspektor Informacji Finansowej.

Konieczność pozbawiania sprawców przestępstw dochodów uzyskanych z przestępstwa dostrzegano już wspominałam nie tylko Organizacja Narodów Zjednoczonych. Na uwagę zasługują także regulacje wprowadzone przez Radę Europy. Do jednej z nich należy Konwencja Rady Europy o praniu, ujawnianiu, zajmowaniu i konfiskacie dochodów pochodzących z przestępstwa sporządzona w Strasburgu dnia 8 listopada 1990 r.³⁶⁴. Już na wstępie konwencji podkreślono, że zwalczanie ciężkich przestępstw, które stają się coraz poważniejszym problemem międzynarodowym, wymaga użycia nowoczesnych i skutecznych metod działania w skali międzynarodowej, a jedna z takich metod polega na pozbawieniu sprawców dochodów z przestępstwa³⁶⁵. Konwencja ta w szeroki sposób ujmuje pojęcie konfiskaty wskazując, że może to być kara lub środek nakazany przez sąd, który prowadzi do ostatecznego pozbawienia mienia w wyniku postępowania w sprawie o przestępstwo lub przestępstwa³⁶⁶. W dalszej części konwencji wskazuje, że każde państwo winno podjąć środki ustawodawcze i inne, konieczne dla umożliwienia konfiskowania narzędzi i dochodów lub mienia, którego wartość odpowiada takim dochodom³⁶⁷. Takie ujęcie pojęcia konfiskaty stanowić mogło odniesienie do znaczenia tego pojęcia w prawie polskim za czasów obowiązywania Kodeksu karnego 1969 r., gdyby nie wprowadzenie terminologii pojęć „dochód” i „narzędzie”. Dopiero bowiem w wyjaśnieniu tych pojęć pojawiło się powiązanie konfiskowanego mienia z przestępstwem. „Dochód” oznaczać miał bowiem każdą korzyść ekonomiczną pochodzącą z przestępstw³⁶⁸, natomiast „narzędzie” oznaczać miało każdą rzecz użytą lub którą zamierzano użyć w jakikolwiek sposób, w całości lub w części do popełnienia przestępstwa³⁶⁹. Tym samym instytucję konfiskaty należy ująć jako pozbawienie sprawcy narzędzi służących lub mogących służyć do popełnienia przestępstwa oraz dochodów pochodzących z przestępstw lub mienia, którego wartość

³⁶⁴ Konwencja Rady Europy o praniu, ujawnianiu, zajmowaniu i konfiskacie dochodów pochodzących z przestępstwa sporządzona w Strasburgu dnia 8 listopada 1990 r., Dz. U. z 2003 r. nr 46, poz. 394, ratyfikowana przez Polskę w dniu 10 listopada 2000 r., ogłoszona w dniu 18 marca 2003 r.

³⁶⁵ Tamże, Preambuła.

³⁶⁶ Tamże, art. 1 d.

³⁶⁷ Tamże, art. 2 ust. 1.

³⁶⁸ Tamże, art. 1 a.

³⁶⁹ Tamże, art. 1 c.

odpowiada takim dochodom. Konwencja przewidywała także wprowadzenie przez państwa rozwiązań umożliwiających odszukanie mienia podlegającego konfiskacie. Podobnie jak Konwencje Organizacji Narodów Zjednoczonych tak i ta podkreślała konieczność umożliwienia sądom lub innym właściwym organom prawa, dostęp do dokumentacji bankowej, finansowej lub handlowej wskazując, że nie można uchylać się w tym zakresie od działań na podstawie tajemnicy bankowej. Konwencja przewidywała też rozważenie przez państwa podjęcia działań celem wprowadzenia specjalnych technik śledczych ułatwiających identyfikację i odszukanie dochodów oraz zebranie niezbędnych dowodów. Wskazano przykładowe techniki jak: zarządzanie kontrolowania rachunków bankowych, obserwację, podsłuch połączeń telekomunikacyjnych, dostęp do systemów komputerowych oraz nakaz przedstawienia określonych dokumentów. Konwencja odnosiła się do wzajemnych relacji i współpracy pomiędzy państwami - stronami Konwencji, w zakresie wykrywania i zabezpieczania mienia pochodzącego z przestępstwa. Państwo, które prowadziło postępowanie karne, mogło na mocy tej Konwencji, zwrócić się do innego państwa z wnioskiem o dokonanie zajęcia mienia, które mogło zostać objęte konfiskatą, a państwo do którego taki wniosek wpłynął winno wykonać tymczasowe zajęcie o ile nie było ono sprzeczne z wewnętrznym prawem danego państwa. Sprzeczności z prawem mogły wynikać np. z faktu, że prawo wewnętrzne nie przewidywało możliwości orzeczenia konfiskaty przy danym rodzaju przestępstw. Powodem odmowy wykonania wniosku o dokonanie zabezpieczenia mógł być także fakt, że była bardzo duża dysproporcja pomiędzy wykazywanym we wniosku przestępstwem, a wskazywaną wartością mienia, które miało zostać zabezpieczone. Konwencja wydana pod auspicjami Rady Europy wskazywała także, że państwo, które otrzymało wniosek o dokonanie zabezpieczenia, mogło dokonać zabezpieczenia równowartości mienia wskazanego we wniosku, jeżeli zabezpieczenie wskazanego mienia było niemożliwe, nie było natomiast możliwości zabezpieczenia mienia o wartości wyższej niż określona we wniosku o zabezpieczenie. Nie można było odmówić wykonania wniosku jeżeli dotyczył on osoby prawnej. Taką podstawą nie był także fakt, że osoba fizycznej, wobec której wydano nakaz konfiskaty, zmarła po wydaniu takiego nakazu, a osoba prawna, po wydaniu takiego nakazu, została rozwiązana.

Jak i Organizacja Narodów Zjednoczonych, tak i Rada Europy nie pozostała obojętna na kwestię związane z przestępczością korupcyjną. Będąc przekonany o potrzebie prowadzenia, jako jednego z priorytetów, wspólnej polityki karnej mającej na celu ochronę społeczeństwa przed korupcją, Rada Europy przyjęła w Strassburgu

w dniu 27 stycznia 1999 r. Prawnokarną Konwencję o korupcji³⁷⁰. Poza szerokimi rozwodami na temat ujęcia przestępczości korupcyjnej i penalizowania określonych jej przejawów, konwencja ta w art. 19³⁷¹ odnosi się do wprowadzenia w ustawodawstwie krajowym odpowiednich uregulowań umożliwiających konfiskatę narzędzi oraz dochodów pochodzących z przestępstwa lub mienia odpowiadającego wartości takich dochodów. W art. 23³⁷² natomiast przewidziano wprowadzenie w prawach krajowych rozwiązań systemowych, które miały ułatwić gromadzenie dowodów przestępstw oraz identyfikację, zlokalizowanie, zamrożenie i zajęcie narzędzi i dochodów z korupcji lub mienia, którego wartość odpowiada takim dochodom.

Kolejną konwencją odnoszącą się do przedmiotowej tematyki była Konwencja Rady Europy o praniu, ujawnianiu, zajmowaniu i konfiskacie dochodów pochodzących z przestępstwa oraz o finansowaniu terroryzmu sporządzona w dniu 16 maja 2005 r.³⁷³. Już na wstępie widać, że konwencja ta została oparta na tych samych założeniach co Konwencja Rady Europy o praniu, ujawnianiu, zajmowaniu i konfiskacie dochodów pochodzących z przestępstwa sporządzonej w Strasburgu dnia 8 listopada 1990 r., gdyż podobnie wskazano, że jedną z metod zwalczania poważnej przestępczości międzynarodowej jest pozbawianie sprawców dochodów z przestępstw oraz narzędzi służących do ich popełnienia³⁷⁴. Powielane są też terminy „mienia” i „konfiskata”, jak i przyjęte regulacje w zakresie konfiskaty. Konwencja z 2005 r. odnosi się do regulacji dotyczących zwalczania terroryzmu i źródeł jego finansowania. Dlatego też w regulacjach dot. konfiskaty odnosi się jedynie do dochodów, narzędzi oraz mienia odpowiadającego wartości dochodów, mających powiązanie z przestępstwem prania pieniędzy. Konwencja ta pozostawia państwom - stronom prawo wyboru w zakresie ograniczenia stosowania konfiskaty jedynie do następujących przypadków:

1. tylko do przestępstw podlegających karze pozbawienia wolności lub aresztu na okres dłuższy niż jeden rok i stosowaniu tego postanowienia do konfiskaty dochodów z przestępstw podatkowych celem egzekwowania zobowiązań podatkowych;

³⁷⁰ Prawnokarna Konwencja o korupcji sporządzono w Strassburgu dnia 27 stycznia 1999 r., Dz. U. 2005, nr 29, poz. 249, ratyfikowana przez Polskę dnia 5 listopada 2002 r.

³⁷¹ Tamże.

³⁷² Tamże.

³⁷³ Konwencja Rady Europy o praniu, ujawnianiu, zajmowaniu i konfiskacie dochodów pochodzących z przestępstwa oraz o finansowaniu terroryzmu sporządzona w dniu 16 maja 2005 r., Dz. U. 2008, nr 165, poz. 1028, Polska ratyfikowała konwencję 30 maja 2007 r.

³⁷⁴ Tamże, por. Preambułę z Preambułą Konwencji Rady Europy o praniu, ujawnianiu, zajmowaniu i konfiskacie dochodów pochodzących z przestępstwa sporządzonej w Strasburgu dnia 8 listopada 1990 r.

2. tylko do listy określonych przestępstw.

Tego wyboru można było dokonać poprzez złożenie oświadczenia do Sekretarza Generalnego Rady Europy w chwili podpisania lub składania dokumentu ratyfikacyjnego, przyjęcia, zatwierdzenia bądź przystąpienia do Konwencji. Twórcy Konwencji z 2005 r. przewidzieli także możliwość uregulowania przez państwa - strony w przepisach prawa krajowego konfiskaty obowiązkowej. Sugerowano, że takie uregulowania mogą dotyczyć w szczególności reakcji karnej na przestępstwa prania pieniędzy, handlu narkotykami czy ludźmi. Zobowiązano także państwa do przyjęcia takich uregulowań prawnych, aby sprawcy poważnych przestępstw zobowiązani byli do wykazywania źródła pochodzenia zakwestionowanych dochodów lub innego mienia podlegającego konfiskacie. A zatem przewidziane zostało wprowadzenie do krajowych systemów prawnych domniemań prawnych, jednak nie określono ich ram. Powtórzone zostały także wcześniej już wprowadzone Konwencją Rady Europy z 1990 r. uregulowania dotyczące wprowadzenia w prawie krajowym takich uregulowań prawnych aby możliwe było natychmiastowe zidentyfikowanie, śledzenie, zamrażanie lub zajmowanie mienia, które będzie podlegało konfiskacie³⁷⁵. Wskazano także, że konfiskata jak i zabezpieczenie mienia, które może podlegać konfiskacie dotyczy nie tylko dochodów bezpośrednio pochodzących z przestępstwa czy też narzędzi służących do popełnienia przestępstwa, albo mienia stanowiącego równowartość tychże dochodów, ale także dochodów pośrednio pochodzących z przestępstwa w postaci:

1. mienia, na które dochody te zostały przekształcone lub zamienione;
2. mienia, uzyskanego z legalnych źródeł, jeżeli dochody zostały wymieszane, w całości bądź w części, z takim mieniem, do szacowanej wartości wymieszanych dochodów;
3. dochodów lub innych zysków osiągniętych z dochodów, z mienia, na które dochody z przestępstwa zostały przekształcone lub zamienione, lub z mienia, z którym dochody z przestępstwa zostały wymieszane, do szacowanej wysokości wymieszanych dochodów w taki sam sposób i w tym samym zakresie jak dochody.

Z zaprezentowanych uregulowań wynika, że w poszczególnych konwencjach powielano przyjęte rozwiązania, przewidując zarówno konfiskatę dochodów pochodzących

³⁷⁵ Zob. art. 4 Konwencji Rady Europy o praniu, ujawnianiu, zajmowaniu i konfiskacie dochodów pochodzących z przestępstwa oraz o finansowaniu terroryzmu sporządzona w dniu 16 maja 2005 r.

bezpośrednio i pośrednio z przestępstwa, narzędzi służących do popełnienia przestępstwa, jak i mienia stanowiącego równowartość tych dochodów.

2.2 Unijne standardy prawne w zakresie przypadku korzyści pochodzących z przestępstw

Trudny problem stworzenia na obszarze Unii Europejskiej zharmonizowanych regulacji dotyczących konfiskaty mienia pochodzącego z przestępstwa, a tym samym polepszenia współpracy międzynarodowej w tym zakresie, nie został do chwili obecnej rozwiązany³⁷⁶. Regulacje Unii Europejskiej dotyczące pozbawiania mienia pochodzącego z przestępstwa dotyczyły początkowo wymiany informacji, następnie ewoluowały w kierunku ustalenia wspólnych podstaw do orzekania o pozbawianiu mienia w celu ułatwienia, uznawania i wykonywania orzeczeń w przedmiocie zajmowania i pozbawiania mienia³⁷⁷. Dokumentem, który zainicjował współpracę pomiędzy państwami Unii Europejskiej w zakresie bezpośredniego kontaktu pomiędzy organami procesowymi, organizowania szkoleń, było przyjęte przez Radę, Wspólne działanie 98/699/WSiSW z dnia 3 grudnia 1998 r. w sprawie prania brudnych pieniędzy oraz identyfikacji, wykrywania, zamrażania, zajmowania i konfiskaty narzędzi oraz zysków pochodzących z przestępstwa³⁷⁸. Dokument ten przewidywał utworzenie przez każde państwo członkowskie opracowania, w którym zawarte byłyby informacje na temat sposobu uzyskiwania pomocy w zakresie jak mówi tytuł Wspólnego działania w identyfikowaniu, wykrywaniu, zamrażaniu, zajmowaniu i konfiskowaniu mienia pochodzącego z przestępstwa lub stanowiącego narzędzie przestępstwa. Wskazując na pogląd Barbary Vettori, odpowiednie szkolenie funkcjonariuszy jest jedną z dobrych praktyk w zakresie identyfikacji, wykrywania, zamrażania, zajmowania i pozbawiania mienia³⁷⁹. Akt ten podkreślał rolę bezpośrednich kontaktów między organami procesowymi państw Unii Europejskiej oraz wskazywał na konieczność wspólnych szkoleń i seminariów dla funkcjonariuszy zajmujących się współpracą międzynarodową w zakresie identyfikacji,

³⁷⁶ Ariadna H. Ochnio, *Konfiskata korzyści z przestępstwa - nowe rozwiązania w prawie Unii Europejskiej (część I)*, PiProk. 2016, nr 4, s. 71.

³⁷⁷ Tamże, s. 74.

³⁷⁸ Wspólne działanie 98/699/WSiSW z dnia 3 grudnia 1998 r., Dz. Urz. WE L 333 z dnia 9 grudnia 1998 r. s. 1.

³⁷⁹ B. Vettori, *Tough on Criminal Wealth. Exploring the Practice of Proceeds from Crime Confiscation in the EU*, Springer, Dordrecht 2006, s. 116.

wykrywania, zamrażania, zajmowania i konfiskowania narzędzi oraz zysków pochodzących z przestępstwa. Akt ten ma o tyle istotne znaczenie, że nawiązywanie bliższych relacji pomiędzy osobami, które w późniejszym okresie będą realizować wnioski o zabezpieczenia, przesłane w ramach pomocy międzynarodowej, przyczyni się do sprawniejszej i bardziej efektywnej realizacji czynności. Bliższa znajomość pozwala na szybsze i sprawniejsze przekazywanie informacji. Nie bez znaczenia, przy współpracy i realizacji czynności dla innych organów, a tym bardziej państw, jest fakt, że znamy osobiście osobę, która kieruje do nas wnioskiem o realizację. Bliższe relacje z wnioskującym pozwalają na doprecyzowanie szczegółów niejednokrotnie na tzw. telefon. Stąd w mojej ocenie, jako osoby która w praktyce stosuje przepisy karne i realizuje czynności na ich podstawie, ten akt Rady jest niezwykle istotny. Daje bowiem możliwości zacieśnienia współpracy i przyspieszenia działań w praktyce. Służbowe podchodzenie do jakiegokolwiek tematyki, usztywnia realizację zadań, a w tak kruchej dziedzinie jak zabezpieczenie majątkowe, zwłoka w działaniu może „drogo kosztować” organy ścigania, gdyż umożliwi sprawcy skuteczne ukrycie majątku. Organy ścigania muszą mieć świadomość, że w zakresie ujawniania i zabezpieczania składników majątkowych, sprawcy zawsze mają dużą przewagę czasową nad organami ścigania, a więc każda dodatkowa zwłoka sprawia, że szanse na skuteczne zabezpieczenie mienia mocno maleją. Faktem jest, że każde ustalenia telefoniczne muszą być sformalizowane, ale sam kontakt telefoniczny znacznie przyspiesza działania, a dzięki temu i skuteczność organów.

Następnym aktem była decyzja ramowa Rady 2001/500/WSiSW z dnia 26 czerwca 2001 r. w sprawie prania brudnych pieniędzy oraz identyfikacji, wykrywania, zamrożenia, zajęcia i konfiskaty narzędzi oraz zysków pochodzących z przestępstwa³⁸⁰. Decyzja ta ma na celu podsumowanie postanowień Konwencji Rady Europy z 1990 r., Wspólnego stanowiska Rady 98/699/WSiSW, konkluzji Prezydencji ze spotkania Rady Europejskiej w Tampere w dniach 15-16 października 1999 r. oraz konkluzji Prezydencji ze spotkania Rady Europejskiej w Wiedniu w dniach 11-12 grudnia 1998 r. Decyzja ramowa Rady z 26 czerwca 2001 r.³⁸¹ w artykule 1 wskazuje, że państwa członkowskie mają podjąć stosowne środki aby nie wprowadzać ewentualnie, nie utrzymywać zastrzeżeń w odniesieniu do art. 2 i art. 6 Konwencji Rady Europy z 8 listopada 1990 r. Artykuł 2 wspomnianej Konwencji Rady Europy dotyczy przestępstw zagrożonych karą

³⁸⁰ Decyzja ramowa Rady 2001/500/WSiSW z dnia 26 czerwca 2001 r. w sprawie prania brudnych pieniędzy oraz identyfikacji, wykrywania, zamrożenia, zajęcia i konfiskaty narzędzi oraz zysków pochodzących z przestępstwa, Dz. Urz. WE L 182 z dnia 5 lipca 2001, s. 1.

³⁸¹ Tamże.

pozbawienia wolności lub środkiem zabezpieczającym, którego górna granica zagrożenia jest karą pozbawienia wolności wyższą niż jeden rok, natomiast art. 6 odnosi się do poważnych przestępstw. Omawiana decyzja ramowa Rady z 26 czerwca 2001r. zobowiązuje państwa członkowskie do dostosowania systemów prawnych tak aby przestępstwa wymienione w art. 6 ust. 2 lit. a) i b) Konwencji Rady Europy z 8 listopada 1990 r. zagrożone były karą pozbawienia wolności na czas nie krótszy niż 4 lata. Państwa członkowskie zostały także zobowiązane do dostosowania ustawodawstwa oraz procedury tak aby umożliwiały one zajęcie dochodów i dokonanie konfiskaty mienia nie tylko w ramach postępowań krajowych, ale także w ramach postępowań wszczętych na wniosek innego państwa członkowskiego, jak i na podstawie wniosków o wykonanie zagranicznych nakazów konfiskaty. Także rozpoznanie wniosków z państw członkowskich dotyczące identyfikacji, wykrywania, zamrożenia, zajęcia i konfiskaty mienia, powinno być rozpoznawane z takim samym pierwszeństwem jak tożsame wnioski wniesione przez organy krajowe. Swobodę w wyłączeniu konfiskaty państwa członkowskie miały w sytuacji, gdy zysk osiągnięty z przestępstwa nie przekraczał kwoty 4.000 euro. Państwa członkowskie zostały zobowiązane do przyjęcia stosownych regulacji do 31 grudnia 2002 r., natomiast do 1 marca 2003 r. musiały przekazać Sekretariatowi Generalnemu Rady oraz Komisji teksty przepisów implementujących do krajowych porządków prawnych przepisy niniejszej decyzji ramowej. Na uwagę zasługuje fakt, że decyzja ta posługuje się takim samym znaczeniem pojęć jak Konwencja Rady Europy z 8 listopada 1990 r., a tym samym pod pojęciem "konfiskata" zgodnie z tymi dwoma aktami prawnymi rozumieć należy "karę lub środek karny nakazany przez sąd, powodujący ostateczne pozbawienie mienia w wyniku postępowania w sprawie o przestępstwo lub przestępstwa"³⁸².

Na uwagę zasługuje także kolejna decyzja ramowa Rady 2003/577/WSiSW z dnia 22 lipca 2003 r. w sprawie wykonania w Unii Europejskiej postanowień o zabezpieczeniu mienia i środków dowodowych. Decyzja ta była uszczegółowieniem Konwencji Rady Europy o praniu, ujawnianiu, zajmowaniu i konfiskacie dochodów pochodzących z przestępstwa z dnia 8 listopada 1990 r., a także odnosiła się do konkluzji Prezydencji ze spotkania Rady Europejskiej w Tampere w dniach 15 - 16 października 1999 r., a konkretnie do przyjętej tam zasady wzajemnego uznania, która to według interpretacji Rady Unii Europejskiej winna być również stosowana "do decyzji

³⁸² Decyzja ramowa Rady 2003/577/WSiSW z dnia 22 lipca 2003 r. w sprawie wykonania w Unii Europejskiej postanowień o zabezpieczeniu mienia i środków dowodowych, Dz. Urz. UE L 196 z dnia 2 sierpnia 2003 r., s. 45 oraz Konwencja Rady Europy o praniu, ujawnianiu, zajmowaniu i konfiskacie dochodów pochodzących z przestępstwa z dnia 8 listopada 1990 r., Dz. U. 2003, nr 46, poz. 394.

wydawanych w postępowaniu przygotowawczym, w szczególności do tych, które umożliwiłyby właściwym organom sądowym szybkie zabezpieczenie środków dowodowych i zajęcie składników majątkowych, które można przenosić³⁸³. Celem tej decyzji było ustalenie zasad, zgodnie z którymi państwa członkowskie będą respektować i realizować postanowienia o zabezpieczeniu³⁸⁴ wydane przez organy sądowe innego państwa członkowskiego. Decyzja ta bardzo szeroko rozumiała pojęcie mienia, gdyż uznawała za nie "mienie każdego rodzaju, materialne i niematerialne, ruchome i nieruchome oraz dokumenty i instrumenty prawne wykazujące tytuł do lub korzyść z tego mienia, które według właściwego organu sądowego w państwie wydającym:

- było korzyścią pochodzącą z przestępstwa lub równowartością całości lub części tej korzyści, lub
- było narzędziem, przy pomocy którego dokonano przestępstwa lub które stanowiło jego przedmiot³⁸⁵.

Uznanie i stosowanie na własnym terytorium postanowień o zabezpieczeniu, wydanych przez organ sądowy innego państwa członkowskiego, dotyczyło postanowień w sprawach i przestępstwa enumeratywnie wskazane w art. 3 ust. 2 omawianej decyzji ramowej tj.:

- przynależność do organizacji przestępczej,
- terroryzm,
- handel ludźmi,
- seksualne wykorzystanie dzieci i pornografia dziecięca,
- nielegalny handel środkami odurzającymi i substancjami psychotropowymi,
- nielegalny handel bronią, amunicją i materiałami wybuchowymi,
- korupcja,
- nadużycia finansowe, w tym mające negatywny wpływ na interesy finansowe Wspólnot Europejskich w rozumieniu Konwencji z dnia 26 lipca 1995 r. w sprawie ochrony interesów finansowych Wspólnot Europejskich,
- pranie wpływów pieniężnych z przestępczości,

³⁸³ Decyzja ramowa Rady 2003/577/WSiSW z dnia 22 lipca 2003 r. w sprawie wykonania w Unii Europejskiej postanowień o zabezpieczeniu mienia i środków dowodowych, s. 1.

³⁸⁴ Pojęcia używane zgodnie z treścią art. 1 pkt. c) Decyzja Ramowa Rady 2003/577/WSiSW z dnia 22 lipca 2003 r. w sprawie wykonania w Unii Europejskiej postanowień o zabezpieczeniu mienia i środków dowodowych, art. 2 pkt. c), str. 2 tj. przez postanowienie o zabezpieczeniu rozumieć należy "każdy środek powzięty przez właściwy organ sądowy państwa wydającego, którego celem jest tymczasowe zapobieżenie zniszczeniu, przeksztalceniu, przemieszczeniu lub wyzbyciu się środków dowodowych lub mienia, które mogłyby podlegać konfiskacie".

³⁸⁵ Decyzja Ramowa Rady 2003/577/WSiSW z dnia 22 lipca 2003 r. w sprawie wykonania w Unii Europejskiej postanowień o zabezpieczeniu mienia i środków dowodowych, art. 2 pkt. d), str. 2.

- fałszowanie walut, w tym waluty euro,
- przestępczość komputerowa,
- przestępczość przeciwko środowisku, w tym nielegalny handel zagrożonymi gatunkami zwierząt i roślin oraz ich odmianami,
- ułatwianie bezprawnego wjazdu i stałego pobytu,
- zabójstwo, ciężkie uszkodzenie ciała,
- nielegalny handel organami i tkankami ludzkimi,
- porwanie, bezprawne przetrzymywanie i branie zakładników,
- rasizm i ksenofobia,
- kradzież zorganizowana lub rozbój przy użyciu broni palnej,
- nielegalny handel dobrami kultury, w tym antykami i dziełami sztuki,
- oszustwo,
- ściąganie haraczy i wymuszenie,
- podrabianie towarów i piractwo,
- fałszowanie dokumentów urzędowych i handel nimi,
- fałszowanie środków płatniczych,
- nielegalny handel substancjami hormonalnymi i innymi środkami pobudzającymi wzrost,
- nielegalny handel materiałami jądrowymi lub radioaktywnymi,
- handel kradzionymi pojazdami,
- gwałt,
- podpalenie,
- przestępstwa podlegające jurysdykcji Międzynarodowego Trybunału Karnego,
- bezprawne zajęcie samolotu,
- sabotaż³⁸⁶.

Jeżeli postanowienie o zabezpieczeniu nie zostało wydane w postępowaniu dotyczącym przestępstwa wymienionego w katalogu w art. 3 ust. 2 decyzji, każde państwo mogło uzależnić wykonanie postanowienia o zabezpieczeniu od spełnienia jednego z warunków:

1. czyn nie był przestępstwem według prawa państwa mającego wykonać postanowienie o zabezpieczeniu i do określenia znamion przestępstwa nie miało znaczenia, że czyn ten wyczerpywał znamiona przestępstwa w państwie wydającym postanowienie o zabezpieczeniu,

³⁸⁶ Tamże, str. 3 - 4.

2. czy według prawa państwa przyjmującego zabezpieczenie w danej formie mogło być wydane w stosunku do danego przestępstwa, niezależnie od znamion i określenia w ustawodawstwie państwa wydającego postanowienie o zabezpieczeniu.

Decyzja przyjęła zasadę bezpośredniości przekazywania co oznacza, że organ który wydał postanowienie o zabezpieczeniu przekazywał to postanowienie bezpośrednio organowi innego państwa członkowskiego, który był uprawniony do realizacji tego postanowienia. Postanowienie o zabezpieczeniu należało przekazać w taki sposób, aby państwo, które otrzymało je do realizacji mogło stwierdzić autentyczność tego dokumentu. Jeżeli organ sądowy, który otrzymał do realizacji postanowienie o zabezpieczeniu uznał się za niewłaściwy, zobowiązany był przekazać postanowienie do realizacji właściwemu organowi sądowemu i powiadomić o tym organ sądowy państwa, który wydał postanowienie o zabezpieczeniu. Wraz z postanowieniem o zabezpieczeniu należało przekazać zaświadczenie, którego wzór stanowił załącznik do decyzji ramowej Rady 2003/577/WSiSW z dnia 22 lipca 2003 r. w sprawie wykonania w Unii Europejskiej postanowień o zabezpieczeniu mienia i środków dowodowych. Zaświadczenie musiało być przetłumaczone na język urzędowy państwa, które miało wykonać postanowienie o zabezpieczeniu. Decyzja w art. 5 określała zasady uznania i niezwłocznego wykonania postanowień o zabezpieczeniu. Zgodnie z powyższym organ sądowy wykonujący postanowienie o zabezpieczeniu uznawał przekazane postanowienie o zabezpieczeniu bez żadnych formalności i niezwłocznie podejmował kroki do wykonania postanowienia. Przy wykonaniu postanowienia o zabezpieczeniu organ sądowy mógł korzystać ze środków przymusu uznanych za niezbędne zgodnie z zasadami proceduralnymi swojego państwa. Decyzja nakładała na państwa wykonujące obowiązek decydowania i przekazania postanowienia o zabezpieczeniu w najkrótszym terminie, w miarę możliwości w ciągu 24 godzin od otrzymania postanowienia o zabezpieczeniu. Decyzja określała także obowiązki państwa wydającego postanowienie o zabezpieczeniu oraz państwa realizującego takie postanowienie. Jednym z obowiązków była współpraca w zakresie wzajemnego porozumiewania się o zaistniałych okolicznościach mających wpływ na zniesienie postanowienia o zabezpieczeniu oraz o współpracy przy ustalaniu terminu na jaki miało nastąpić zabezpieczenie mienia. Obowiązek niezwłocznego informowania dotyczył także sprawozdania z odroczenia wykonania postanowienia o zabezpieczeniu, decyzji o odmowie uznania lub wykonania postanowienia o zabezpieczeniu jak i niemożności wykonania takiego postanowienia z uwagi na fakt, że nie było mienia

lub środków dowodowych, uległy one zniszczeniu, nie można było ich znaleźć w miejscu wskazanym lub miejsce, w którym miały się znajdować, zostało niewystarczająco ściśle określone. Decyzja ramowa Rady 2003/577/WSiSW z dnia 22 lipca 2003 r. w sprawie wykonania w Unii Europejskiej postanowień o zabezpieczeniu mienia i środków dowodowych określała także podstawy do nieuznania lub niewykonania postanowienia o zabezpieczeniu, przy czym podstawy te były ściśle wymienione i należały do nich:

1. przedłożenie niekompletnego lub wyraźnie nieodpowiadającego postanowienia o zabezpieczeniu, zaświadczenia, które stanowiło załącznik do decyzji ramowej Rady 2003/577/WSiSW z dnia 22 lipca 2003 r. w sprawie wykonania w Unii Europejskiej postanowień o zabezpieczeniu mienia i środków dowodowych,
2. sytuację, gdy prawo państwa wykonującego przewidywało przywilej lub immunitet, uniemożliwiający wykonanie postanowienia o zabezpieczeniu,
3. wykonanie postanowienia o zabezpieczeniu naruszyłoby zasadę *ne bis in idem*,
4. postępowanie dotyczyło przestępstwa nie ujętego w katalogu przestępstw (art. 3 ust. 2 decyzja ramowa Rady 2003/577/WSiSW z dnia 22 lipca 2003 r. w sprawie wykonania w Unii Europejskiej postanowień o zabezpieczeniu mienia i środków dowodowych) - w tym jednak zakresie był jeden wyjątek, a mianowicie, jeżeli postanowienie o zabezpieczeniu zostało wydane w związku z przestępstwem w odniesieniu do podatków, opłat, ceł i wymiany, nie można było odmówić wykonania postanowienia o zabezpieczeniu z uwagi na to, że w ustawodawstwie państwa wykonującego nie przewidziano tego samego rodzaju przepisów.

W decyzji określone zostały także podstawy odroczenia wykonania postanowienia o zabezpieczeniu. Takimi podstawami były sytuacje, gdy:

1. wykonanie postanowienia o zabezpieczeniu mogło zaszkodzić trwającemu postępowaniu przygotowawczemu;
2. dane mienie lub środki dowodowe były już zabezpieczone w ramach postępowania karnego;
3. mienie podlegało już decyzji wydanej podczas innej procedury sądowej w państwie wydającym, o ile postanowienie to miało pierwszeństwo przed następnymi postanowieniami o zabezpieczeniu w postępowaniu karnym na podstawie prawa krajowego.

W każdym z tych przypadków, jeżeli podstawa odroczenia przestała istnieć, organ sądowy, który miał wykonać postanowienie o zabezpieczeniu, niezwłocznie miał obowiązek zrealizować postanowienie o zabezpieczeniu i poinformować o tym organ sądowy wydający postanowienie o zabezpieczeniu.

Po dokonaniu zabezpieczenia mienia, państwo wydające postanowienie o zabezpieczeniu zobowiązane było określić w jaki sposób organ sądowy dokonujący zabezpieczenia miał z tym mieniem lub środkami dowodowymi postąpić. Tym samym państwo wydające postanowienie o zabezpieczeniu mogło złożyć wniosek o przekazanie jemu środków dowodowych, mogło także w zaświadczeniu (które stanowiło załącznik do decyzji ramowej Rady 2003/577/WSiSW z dnia 22 lipca 2003 r. w sprawie wykonania w Unii Europejskiej postanowień o zabezpieczeniu mienia i środków dowodowych) zawrzeć instrukcję, że mienie powinno pozostać w państwie wydającym do czasu wydania jednego z dwóch ww. wniosków. Decyzja przewidywała także możliwość złożenia środków odwoławczych przez wszystkie osoby, których prawa zostały naruszone dokonaniem zabezpieczeniem. Złożone odwołanie nie miało skutku zawieszającego wykonania postanowienia. Odwołanie mogło być złożone zarówno do organów sądowych państwa wykonującego jak i państwa wystawiającego postanowienie o zabezpieczeniu. Na uwagę zasługuje fakt, że odwołanie od merytorycznych podstaw wydania postanowienia o zabezpieczeniu, złożone mogło być tylko w państwie wydającym. Było to logiczne rozwiązanie, gdyż organy sądowe państwa wykonującego nie znały merytorycznych podstaw wydania postanowienia o zabezpieczeniu, a tym samym nie mogłyby się w tej kwestii ustosunkować do odwołania.

Dokumentem, który wprawdzie nie odnosi się wprost do uregulowania kwestii związanej z zabezpieczeniem mienia, ale ma istotne znaczenie w zwalczaniu procederu wykorzystywania seksualnego dzieci oraz szerzenia pornografii dziecięcej była decyzja ramowa Rady 2004/68/WSiSW z dnia 22 grudnia 2003 r. dotycząca zwalczania seksualnego wykorzystania dzieci i pornografii dziecięcej³⁸⁷. Właśnie z uwagi na zasygnalizowanie problemu konfiskaty mienia w przypadku przestępczości związanej z wykorzystywaniem dzieci, decyzja ta zasługuje na wspomnienie. Nie wprowadza ona bowiem żadnych nowych rozwiązań związanych z samym mechanizmem zabezpieczenia, ale odnosząc się do problematyki czerpania zysków z wykorzystania dzieci, daje jasny sygnał państwom - stronom, że jest to istotna kwestia. W tym akcie prawnym Rada Unii

³⁸⁷ Decyzja ramowa Rady 2004/68/WSiSW z dnia 22 grudnia 2003 r. dotycząca zwalczania seksualnego wykorzystania dzieci i pornografii dziecięcej, Dz. U. UE 20.1.2004 L 12/44.

Europejskiej wskazuje na narastający problem związany z seksualnym wykorzystaniem dzieci oraz rozwojem pornografii dziecięcej i po raz kolejny podjęła próbę uregulowania wspólnych działań zmierzających do zwalczania tego procederu. Przyjmując wspólne rozwiązania w tej tematyce Rada Unii Europejskiej podkreśliła, że przestępstwa seksualnego wykorzystania dzieci i pornografii dziecięcej muszą podlegać karom wystarczająco surowym, by mogły znaleźć się w zakresie instrumentów już przyjętych dla zwalczania przestępczości zorganizowanej³⁸⁸. W ten sposób zwrócono uwagę, że przy orzekaniu i wykonaniu kar, państwa członkowskie powinny uwzględniać aspekt czerpania zysków z przestępstw związanych z seksualnym wykorzystaniem dzieci i wykorzystywać dostępne instrumenty przyjęte Wspólnym Działaniem 98/699/WSiSW z dnia 3 grudnia 1998 r.³⁸⁹. Wskazując na takie instrumenty jak konfiskata mienia i narzędzi Rada Unii Europejskiej wyraźnie dała sygnał państwom członkowskim, że przy tego typu przestępstwach należy dążyć do pozbawienia sprawców korzyści majątkowych uzyskanych w wyniku przestępstwa aby ten proceder nie był opłacalny. We wcześniejszym uregulowaniu tej tematyki³⁹⁰ Rada Unii Europejskiej nie odnosiła się wprost do instrumentów związanych z konfiskatą mienia.

Kolejną kategorią przestępstw, która wiąże się z uzyskiwaniem przez sprawców dużych zysków, jest handel narkotykami i tej tematyce Rada Unii Europejskiej poświęciła decyzję ramową z 25 października 2004 r.³⁹¹. W art. 4 ust. 5 Rada wskazała na konieczność przyjęcia przez państwa członkowskie rozwiązań umożliwiających konfiskatę przedmiotu przestępstwa (narkotyków), narzędzi użytych lub które miały być użyte do przestępstwa oraz korzyści pochodzących z tych przestępstw. Państwa członkowskie zostały także zobowiązane do przyjęcia uregulowań mających na celu umożliwienie orzeczenia konfiskaty równowartości osiągniętych w wyniku przestępstwa "korzyści, wartości substancji lub narzędzi"³⁹². W zakresie znaczenia pojęć decyzja odnosi do Konwencji Rady Europy o praniu, ujawnianiu, zajmowaniu i konfiskacie dochodów pochodzących z przestępstwa sporządzonej w Strasburgu dnia 8 listopada 1990 r. Decyzja

³⁸⁸ Tamże.

³⁸⁹ Wspólne Działanie 98/699/WSiSW z dnia 3 grudnia 1998 r. przyjęte przez Radę na podstawie art. K 3 Traktatu o Unii Europejskiej, w sprawie prania pieniędzy, identyfikacji, wykrywania, zamrażania, zajmowania i konfiskaty narzędzi oraz zysków pochodzących z przestępstwa, OJ L 333, 9.12.1998, str. 1 Wspólne działanie, zmienione decyzją ramową 2001/500/WSiSW (OJ L 182, 5.7.2001, p1).

³⁹⁰ Decyzja Rady z dnia 29 maja 2000 r. w sprawie zwalczania pornografii dziecięcej w Internecie, 2000/375/WSiSW, Dz. U. UE L 138/1 9.6.2000.

³⁹¹ Decyzja ramowa Rady 2004/757/WSiSW z dnia 25 października 2004 r. ustanawiająca minimalne przepisy określające znamiona przestępstw i kar w dziedzinie nielegalnego handlu narkotykami, Dz. U. UE L 335/8, 11.11.2004.

³⁹² Tamże, s. 3.

przewiduje nie tylko konfiskatę mienia osób fizycznych, w art. 7 odnosi się także do osób prawnych, a nawet wprost powtórzono zapis art. 4 ust. 5 decyzji, odnoszący się do konfiskaty przedmiotu przestępstwa, narzędzi, korzyści i konfiskaty mienia stanowiącego równowartość korzyści, substancji lub narzędzi³⁹³.

Sprawcy handlu narkotykami czy handlu ludźmi, w tym dziećmi, których dotyczyły wcześniej omówione decyzje ramowe Rady, działają w ramach zorganizowanych grup przestępczych i jak słusznie zauważyła Rada Unii Europejskiej, główny bodziec dla transgranicznej przestępczości zorganizowanej stanowi korzyść finansowa³⁹⁴, dlatego też Rada przyjęła kolejną decyzję ramową 2005/212/WSiSW z dnia 24 lutego 2005 r. dotyczącą konfiskaty korzyści, narzędzi i mienia pochodzących z przestępstwa³⁹⁵. Decyzja ta została wydana, gdyż zauważono, iż istniejące instrumenty w tym obszarze nie doprowadziły w wystarczającym zakresie do powstania skutecznej współpracy transgranicznej dotyczącej konfiskaty, ponieważ kilka Państw Członkowskich nadal nie jest w stanie dokonać konfiskaty korzyści pochodzących ze wszystkich przestępstw zagrożonych karą pozbawienia wolności w wymiarze wyższym niż jeden rok³⁹⁶. Przyjmując tą decyzję Rada miała na uwadze wszystkie wcześniejsze postanowienia międzynarodowe dotyczące tej tematyki³⁹⁷. Państwa członkowskie do 15 marca 2007 r. były zobowiązane dostosować krajowe przepisy prawne tak aby wykonać przepisy niniejszej decyzji. Decyzja mówiła o konfiskacie podstawowej jak i o rozszerzonych uprawnieniach do konfiskaty. Konfiskata miała dotyczyć zarówno korzyści uzyskanej z przestępstwa, narzędzi jak i równowartości korzyści w stosunku do przestępstw zagrożonych karą pozbawienia wolności w wymiarze powyżej jednego roku. W art. 1 decyzja zawierała definicję „korzyści” ujmując ją jako każdą korzyść ekonomiczną, która może dotyczyć każdego mienia. Decyzja odniosła się także do definicji mienia, powtarzając dokładnie definicję ujętą w decyzji ramowej Rady z dnia 22 lipca 2003 r. Decyzja wprowadzając nowe obowiązki dla państw członkowskich związane z konfiskatą rozszerzoną, wskazała jakich przestępstw ta konfiskata miała

³⁹³ Tamże, art. 7 ust. 1 lit. f, s. 4.

³⁹⁴ Decyzja ramowa Rady 2005/212/WSiSW z dnia 24 lutego 2005 r. w sprawie konfiskaty korzyści, narzędzi i mienia pochodzących z przestępstwa, Dz. U. UE L 68/49, 15.3.2005, (1).

³⁹⁵ Tamże.

³⁹⁶ Tamże, (9).

³⁹⁷ Konkluzje Rady Europejskiej grudzień 1998r. w Wiedniu, Traktat z Amsterdamu, konkluzje Rady Europejskiej z Tempore 15 - 16 październik 1999 r., plan działań z 2000 r. "Zapobieganie i kontrolowanie przestępczości zorganizowanej: strategia Unii Europejskiej na początku nowego milenium" - 27 marzec 2000 r., Konwencja NZ z dnia 12 grudnia 2000 r., Konwencja Rady Europy z 8 listopada 1990 r. o praniu, ujawnianiu, zajmowaniu i konfiskacie korzyści pochodzących z przestępstwa, decyzja ramowa Rady 2001/500/WSiSW z 26 czerwca 2001 r.

dotyczyć. Zostały one enumeratywnie wymienione w decyzjach ramowych Rady³⁹⁸, czyli przestępstwa związane z terroryzmem oraz popełnione w ramach organizacji przestępczej przestępstwa związane z fałszowaniem euro, praniem pieniędzy, handlu ludźmi, nielegalnego wjazdu, pobytu i tranzytu na terenie państw Unii Europejskiej, seksualnego wykorzystania dzieci i pornografii dziecięcej oraz handlu narkotykami. Możliwość orzeczenia konfiskaty rozszerzonej powinna być przewidziana, niezależnie od tego czy przestępstwo popełniono w ramach organizacji przestępczej, w sytuacji, gdy mowa jest o popełnionym przestępstwie o charakterze terrorystycznym. Decyzja ramowa 2005/212/WSiSW zobowiązywała państwa członkowskie do wyboru jednego z trzech wariantów domniemania pochodzenia mienia z przestępstwa pozwalającego na orzeczenie konfiskaty rozszerzonej³⁹⁹. Rozszerzone uprawnienia do konfiskaty w myśl przepisów decyzji stanowią domniemania prawne, które miały być oparte na następujących założeniach:

1. przekonaniu sądu i uznaniu, na podstawie określonych faktów, za uzasadnione, że dane mienie pochodzi z działalności przestępczej osoby skazanej w okresie poprzedzającym skazanie;
2. przekonaniu w pełni i uznaniu za uzasadnione przez sąd krajowy, na podstawie określonych faktów, że dane mienie pochodzi z podobnej działalności przestępczej osoby skazanej w okresie poprzedzającym skazanie;
3. przekonaniu sądu na podstawie faktów, że dane mienie pochodzi z działalności przestępczej, co winno wynikać z ustalenia, że wartość mienia jest nieproporcjonalna w stosunku do legalnych dochodów osoby skazanej.

Dodatkowym obwarowaniem zastosowania rozszerzonej konfiskaty była możliwość jej zastosowania jedynie w przypadku, gdy z charakteru przestępstwa wynikało przysporzenie korzyści majątkowej oraz jeżeli przestępstwo było zagrożone karą pozbawienia wolności w maksymalnym wymiarze nie niższym niż 5 do 10 lat, a w przypadku prania pieniędzy nie niższym niż 4 lata.

Decyzja wprowadzała także możliwość konfiskaty mienia nabytego przez osoby najbliższe sprawcy oraz mienia przekazanego osobie prawnej. Sprawca lub osoba jemu

³⁹⁸ Wspólne działanie 98/733/WSiSW z dnia 21 grudnia 1998r., decyzja ramowa Rady 2000/383/WSiSW z dnia 29 maja 2000 r., decyzja ramowa Rady 2001/500/WSiSW z dnia 26 czerwca 2001 r., decyzja ramowa Rady 2002/629/WSiSW z dnia 19 lipca 2002 r., decyzja ramowa Rady 2002/946/WSiSW z dnia 28 listopada 2002 r., decyzja ramowa Rady 2004/68/WSiSW z dnia 22 grudnia 2003 r., decyzja ramowa Rady 2004/757/WSiSW z dnia 25 października 2004 r., decyzja ramowa Rady 2002/475/WSiSW z dnia 13 czerwca 2002 r.

³⁹⁹ Ariadna H. Ochnio, *Konfiskata korzyści z przestępstwa...*, s. 78.

najbliższa, musieli być powiązani z osobą prawną poprzez sprawowanie kontroli nad tą osobą prawną albo czerpaniu korzyści od tej osoby prawnej. Ta forma konfiskaty mogła być implementowana przez państwa członkowskie, ale nie musiała. W tym zakresie Rada pozostawiła państwom członkowskim swobodę wyboru.

Decyzja przewidywała zapewnienie ochrony osób, których prawa mogły zostać naruszone przez zastosowanie konfiskaty i zobowiązywała państwa członkowskie do przyjęcia odpowiednich rozwiązań prawnych zapewniających ochronę praw osób trzecich.

Polska mogła spełnić wymagania tej decyzji jedynie w minimalnym zakresie. Polskie prawo przewidywało, bowiem jedynie możliwość orzeczenia przepadku korzyści znacznej wartości w sytuacji skazania za przestępstwo związane z przestępczością zorganizowaną. Przepadek mógł być orzeczony na podstawie art. 44 k.k. oraz w rozszerzonym zakresie dzięki domniemaniom prawnym np. art. 45 § 2 i 3 k.k. Pozostawienie państwom członkowskim możliwości wyboru jednego z trzech domniemań prawnych przysporzyło najwięcej problemów we współpracy międzynarodowej dotyczącej pozbawienia mienia. W poszczególnych jurysdykcjach państw Unii Europejskiej wprowadzono bowiem różniące się od siebie regulacje. Z góry można było przewidzieć, że synchronizacja przepisów będzie utrudniona przede wszystkim ze względu na różnorodne wymogi prawne odnoszące się do więzi między przestępstwem, za które dana osoba zostaje skazana, a przedmiotem orzekanej wobec niej konfiskaty⁴⁰⁰. Głównym powodem zapewne były też różnice pomiędzy systemem kontynentalnym, a *common law*. Różnice wynikały z różnej terminologii, ale także różnych narzędzi i procedur. W kolejnych regulacjach próbowano zniwelować istniejące różnice, aby współpraca międzynarodowa przebiegała sprawnie i dawała satysfakcję organom ścigania ze skuteczności podejmowanych działań w zwalczaniu międzynarodowej przestępczości.

Uznając zagrożenie dla sektora finansowego Unii Europejskiej wywoływane praniem pieniędzy oraz finansowaniem terroryzmu, Parlament Europejski przy współpracy z Radą Unii Europejskiej przyjął Dyrektywę 2005/60/WE z dnia 26 października 2005 r. w sprawie przeciwdziałania korzystania z systemu finansowego w celu prania pieniędzy oraz finansowania terroryzmu⁴⁰¹. Decyzja ta wskazuje na potrzebę rozszerzenia zakresu definicji prania pieniędzy i nie

⁴⁰⁰ Ariadna H. Ochnio, *Konfiskata korzyści z przestępstwa...*, s. 78.

⁴⁰¹ Dyrektywa 2005/60/WE z dnia 26 października 2005 r. w sprawie przeciwdziałania korzystania z systemu finansowego w celu prania pieniędzy oraz finansowania terroryzmu, Dz. U. UE L 309/15, 23.11.2005.

ograniczania tej definicji jedynie do przestępczości narkotykowej. Zakres przedmiotowy powinien być ujęty zgodnie z definicją poważnego przestępstwa ujętą w decyzji ramowej Rady 2001/500/WSiSW z dnia 26 czerwca 2001 r. Wprawdzie dyrektywa nie odnosi się wprost do konfiskaty mienia, jednak nie uchyla decyzji ramowej Rady 2001/500/WSiSW z dnia 26 czerwca 2001 r. w sprawie prania brudnych pieniędzy oraz identyfikacji, wykrywania, zamrożenia, zajęcia i konfiskaty narzędzi oraz zysków pochodzących z przestępstwa, rozszerza natomiast zakres jej uregulowań.

Orzeczenie przez sąd konfiskaty mienia stanowi jeden z etapów pozbawienia sprawcy korzyści uzyskanych w wyniku przestępstwa, narzędzi służących do jego popełnienia czy też mienia stanowiącego równowartość korzyści lub narzędzi. Istotnym etapem jest także etap wykonawczy, czyli realizacji tegoż orzeczenia. Na tym etapie powstawały poważne problemy wynikające z różnic systemowych. Dostrzeżono te problemy i próbując je zniwelować wprowadzając decyzję ramową Rady 2006/783/WSiSW z dnia 6 października 2006 r. w sprawie stosowania zasady wzajemnego uznania do nakazów konfiskaty⁴⁰². Decyzja określała szczegółowo procedurę przekazywania do realizacji nakazu konfiskaty. Państwo przyjmujące nakaz konfiskaty zobowiązane było przyjąć taki nakaz bez weryfikacji podwójnej karalności czynu, jeżeli nakaz został wydany w związku z zarzucaniem sprawcy jednego z przestępstw wymienionych w art. 6 ust. 1 niniejszej decyzji i był zagrożony w kraju wydającym nakaz karą pozbawienia wolności, której górna granica wynosi co najmniej 3 lata. Wykaz przestępstw był tożsamy z wykazem jaki znajdował się w art. 3 ust. 2 decyzji ramowej Rady 2003/577/WSiSW z dnia 22 lipca 2003 r. w sprawie wykonania w Unii Europejskiej postanowień o zabezpieczeniu mienia i środków dowodowych⁴⁰³. Decyzja przewidywała szereg sytuacji, gdy możliwe było uchylenie się przez państwo, które otrzymało do realizacji nakaz konfiskaty, z wykonania tego obowiązku. Były to zarówno kwestie wynikające z błędów formalnych jak i z procedury. Pierwsza taka sytuacja dotyczyła rodzaju przestępstwa, a mianowicie jeżeli przestępstwo, w związku z popełnieniem którego wydano nakaz konfiskaty, nie znajdowało się w katalogu przestępstw, państwo realizujące nakaz konfiskaty, mogło uzależnić jego wykonanie od tego, czy w prawie państwa wykonującego za dany czyn można orzec konfiskatę. W decyzji przewidziano możliwość odmowy uznania i wykonania nakazu konfiskaty ze względów formalnych

⁴⁰² Decyzji ramowej Rady 2006/783/WSiSW z dnia 6 października 2006 r. w sprawie stosowania zasady wzajemnego uznania do nakazów konfiskaty, Dz. U. UE L 328/59 24.11.2006.

⁴⁰³ Wykaz przestępstw został przedstawiony przy omawianiu przedmiotowej decyzji.

w sytuacji, gdy zaświadczenie, które zgodnie z art. 4 ust. 2 decyzji⁴⁰⁴ powinno być przekazane państwu wykonującemu wraz z nakazem konfiskaty lub jego uwierzytelnionym odpisem, nie zostało dołączone lub było niekompletne albo niezgodne z nakazem konfiskaty. Podobnie jak w przypadku wykonania postanowień o zabezpieczeniu, o których mowa w decyzji ramowej Rady 2003/577/WSiSW z dnia 22 lipca 2003 r. w sprawie wykonania w Unii Europejskiej postanowień o zabezpieczeniu mienia i środków dowodowych, państwo wykonujące mogło odmówić wykonania nakazu konfiskaty w sytuacji, gdy wykonania nakazu naruszałoby zasadę *ne bis in idem* albo czyn według prawa państwa wykonującego nie był przestępstwem, za które możliwe było orzeczenie konfiskaty. Wyjątek jednak stanowiły nakazy konfiskaty dotyczące przestępstw związanych z podatkami, opłatami, cłami i obrotem dewizowym. W przypadku takich nakazów państwo wykonujące nakaz konfiskaty nie mogło odmówić jego wykonania z uwagi na fakt, że prawo tego państwa nie przewidywało takich samych podatków, opłat, ceł czy obrotu dewizowego. Odmówić wykonania nakazu konfiskaty państwo wykonujące mogło także w sytuacji, gdy zgodnie z prawem państwa wykonującego istniał immunitet lub przywilej, które uniemożliwiały wykonanie nakazu konfiskaty wobec danego mienia. Błąd proceduralny popełniony w toku postępowania, w którym wydano nakaz konfiskaty, polegający na nie powiadomieniu osoby, wobec której wydano taki nakaz, o prowadzonym postępowaniu, także mógł stanowić przyczynę odmowy wykonania nakazu. Osoba, wobec której wydano nakaz konfiskaty, miała prawo uczestniczenia osobiście lub poprzez obrońcę w postępowaniu zmierzającym do wydania takiego nakazu. W przypadku, gdy taka osoba nie uczestniczyła w postępowaniu ani osobiście ani za pośrednictwem obrońcy, w zaświadczeniu dołączanym do nakazu zapłaty powinno być stwierdzenie, że osoba ta została prawidłowo (osobiście lub poprzez obrońcę) powiadomiona o postępowaniu lub też że wskazała, iż nie kwestionuje nakazu konfiskaty. Jeżeli tych informacji zabrakło to państwo wykonujące mogło odmówić wykonania nakazu konfiskaty. Możliwa była odmowa wykonania nakazu konfiskaty, także w sytuacji, gdy zgodnie z prawem państwa wykonującego uznawano dane przestępstwa za popełnione w całości lub w częściowo na jego terytorium lub w miejscu traktowanym jak jego terytorium, lub zostały popełnione poza terytorium państwa wydającego, a prawo państwa wykonującego nie dopuszczało możliwości wszczęcia postępowania względem takich

⁴⁰⁴ Zob. decyzja ramowa Rady 2006/783/WSiSW z dnia 6 października 2006 r. w sprawie stosowania zasady wzajemnego uznania do nakazów konfiskaty, s. 4.

przestępstw w przypadku, gdy popełniono je poza jego terytorium⁴⁰⁵. Podstawą odmowy wykonania nakazu konfiskaty mogły być także przepisy dotyczące przedawnienia, jeżeli bowiem zgodnie z prawem państwa wykonującego, nakaz zapłaty dotyczy czynów wchodzących w zakres jurysdykcji tego państwa, a wykonanie nakazu konfiskaty uległo przedawnieniu, państwo wykonujące mogło odmówić jego wykonania. Odmowa wykonania nakazu konfiskaty mogła wiązać się także z ochroną praw osób trzecich i wniesionymi przez te osoby środkami odwoławczymi przewidzianych w art. 9 niniejszej decyzji. Jeżeli nakaz konfiskaty został wydany w ramach konfiskaty rozszerzonej przewidzianej w prawie państwa wydającego, a nie przewidzianej w przepisach prawa unijnego i międzynarodowego, państwo wykonujące także mogło odmówić wykonania takiego nakazu. Jednak na podstawie art. 8 ust. 3 można było wykonać taki nakaz co najmniej w zakresie przewidzianym dla podobnych spraw krajowych zgodnie z prawem wewnętrznym⁴⁰⁶. Tak samo państwo wykonujące mogło postąpić, jeżeli nakaz konfiskaty nie wchodził w zakres rozwiązań przyjętych przez państwo wykonujące zgodnie z art. 3 ust. 2 decyzji ramowej 2005/212/WSiSW⁴⁰⁷. W imieniu państwa wykonującego decyzje w sprawie nakazów konfiskaty wydawać miały organy, do których taki nakaz był skierowany. Przy czym w przypadku odmowy wykonania lub uznania takiego nakazu, przed podjęciem takiej decyzji, organy te mogły, a w sytuacjach wymienionych w decyzji były zobowiązane, zaciągnąć opinii właściwych organów państwa wydającego⁴⁰⁸. Zgodnie z art. 8 ust. 4 decyzji ramowej Rady 2006/783/WSiSW z dnia 6 października 2006 r.⁴⁰⁹, konieczne jest zaciągnięcie opinii w sytuacji, gdy decyzja o odmowie wykonania lub uznania wydania nakazów konfiskaty ma zostać podjęta z powodów:

1. braku lub błędów w zaświadczeniu;
2. zasady *ne bis in idem*;
3. braku udziału osoby zainteresowanej lub jej obrońcy w postępowaniu, w którym wydano nakaz konfiskaty lub braku informacji w zaświadczeniu, że osoba ta była prawidłowo zawiadomiona lub nie kwestionowała nakazu konfiskaty;
4. postępowanie karne, w którym wydano nakaz konfiskaty dotyczy przestępstw, które zgodnie z prawem państwa wykonującego są uznane za popełnione

⁴⁰⁵ Tamże, art. 8 ust. 2 pkt. f, s. 6.

⁴⁰⁶ Tamże, art. 8 ust. 3, s. 6.

⁴⁰⁷ Tamże, art. 8 ust. 3, s. 6.

⁴⁰⁸ Tamże, art. 8 ust. 4, s. 6.

⁴⁰⁹ Tamże.

w całości lub w częściowo na jego terytorium (bądź miejscu traktowanym jak jego terytorium) lub przestępstw popełnionych poza terytorium państwa wydającego, a prawo państwa wykonującego nie dopuszcza wszczęcia postępowania względem takich przestępstw jeżeli popełniono je poza jego terytorium;

5. nakaz wydano w ramach konfiskaty rozszerzonej wydanej na podstawie prawa krajowego państwa wydającego nie mającego umocowania w prawie unijnym czy międzynarodowym;

6. naruszono prawa osób trzeci, także gdy osoby te wniosły środki odwoławcze.

Decyzja regulowała także dalsze postępowanie w przypadku realizacji nakazu konfiskaty w tym koszty, rozporządzanie skonfiskowanym mieniem itp. Państwa członkowskie zobowiązane były do 24 listopada 2008 r. dostosować prawa krajowe tak aby umożliwić wykonanie przepisów niniejszej decyzji.

Unia Europejska dużo uwagi poświęca kwestii pozbawiania sprawców korzyści majątkowej z popełnianych przestępstw zauważając, że głównym powodem przestępczości zorganizowanej jest chęć osiągnięcia korzyści majątkowej. Widoczne jest to także w statystyce polskiej przestępczości, gdzie od kilku już lat spada dynamika przestępczości uznawanej za najbardziej dotkliwych społecznie, czyli tzw. kategorii 17x7⁴¹⁰, a także w kategorii przestępstw kryminalnych oraz w pełnym katalogu przestępstw, a rośnie dynamika przestępstw narkotykowych i gospodarczych⁴¹¹. Zauważając konieczność współpracy pomiędzy państwami w zakresie odzyskiwania i zabezpieczania mienia, Rada Unii Europejskiej przyjęła decyzję rady 2007/845/WSiSW z dnia 6 grudnia 2007 r. dotyczącą współpracy pomiędzy biurami ds. odzyskiwania mienia w państwach członkowskich w dziedzinie wykrywania i identyfikacji korzyści pochodzących z przestępstwa lub innego mienia związanego z przestępstwem⁴¹². Tą decyzją państwa członkowskie zostały zobowiązane do powołania krajowych biur ds. odzysku mienia. Biura ta miały za zadanie wymianę informacji. Wymiana ta mogła następować w normalnym trybie czyli np. wniosku, ale także spontanicznie, jeżeli informacje były niezbędne dla innego biura ds. odzysku mienia do realizacji jego zadań.

⁴¹⁰ Tzw. 17x7 to kategoria przestępstw uznanych za najbardziej dotkliwe społecznie w skład tej kategorii statystycznej wchodzi: kradzież z włamaniem, kradzież mienia, kradzież samochodu, rozboje (w tym także kradzież rozbójnicza), bójki i pobicia, uszkodzenie mienia, uszczerbek na zdrowiu.

⁴¹¹ Dane statystyczne w tym zakresie zostaną szczegółowo przedstawione w dalszej części pracy.

⁴¹² Decyzja Rady 2007/845/WSiSW z dnia 6 grudnia 2007 r. dotyczącą współpracy pomiędzy biurami ds. odzyskiwania mienia w państwach członkowskich w dziedzinie wykrywania i identyfikacji korzyści pochodzących z przestępstwa lub innego mienia związanego z przestępstwem, Dz. U. UE L 332/103, 18.12.2007.

Państwa członkowskie miały czas do 2008 r. na utworzenie krajowych biur ds. odzysku mienia. Takie też biura powstały w Polsce. Wyodrębniono je w strukturach Policji, ale o tym w kolejnym rozdziale.

Kolejna dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/42/UE z dnia 3 kwietnia 2014 r. w sprawie zabezpieczenia i konfiskaty narzędzi służących do popełnienia przestępstwa i korzyści pochodzących z przestępstwa w Unii Europejskiej⁴¹³, miała na celu kompleksowo podejść do zagadnienia konfiskaty mienia, ujednoczyć przepisy dotyczące tej tematyki i rozszerzyć zakres obowiązujących decyzji ramowych 2001/500/WSiSW oraz 2005/212/WSiS. Na wstępie wskazano, że dyrektywa określa minimalne zasady dotyczące zabezpieczania mienia w celu ewentualnej późniejszej konfiskaty oraz zasady dotyczące konfiskaty mienia w sprawach karnych⁴¹⁴. Tym samym pozostawiono możliwość dokonania szerszego uregulowania tej tematyki przez poszczególne państwa. W art. 3 wskazano zakres przedmiotowy stosowania dyrektywy wskazując akty prawne, w których wymieniono katalog przestępstw, do których zastosowanie miały mieć przepisy tej dyrektywy. Katalog ten ujmował przestępstwa wymienione w następujących aktach prawa unijnego:

1. Konwencji sporządzonej na podstawie artykułu K.3 ustęp 2 litera c) Traktatu o Unii Europejskiej w sprawie zwalczania korupcji urzędników Wspólnot Europejskich i urzędników państw członkowskich Unii Europejskiej⁴¹⁵,
2. decyzji ramowej Rady 2000/383/WSiSW z dnia 26 maja 2000 r. w sprawie zwiększenia ochrony poprzez sankcje karne i inne sankcje za fałszowanie w związku z wprowadzeniem euro⁴¹⁶,
3. decyzji ramowej Rady 2001/413/WSiSW z dnia 28 maja 2001 r. w sprawie zwalczania fałszowania i oszustw związanych z bezgotówkowymi środkami płatniczymi⁴¹⁷,
4. decyzji ramowej Rady 2001/500/WSiSW z dnia 26 czerwca 2001 r. w sprawie prania brudnych pieniędzy oraz identyfikacji, wykrywania, zamrożenia i konfiskaty narzędzi oraz dochodów pochodzących z przestępstwa⁴¹⁸,

⁴¹³ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/42/UE z dnia 3 kwietnia 2014 r. w sprawie zabezpieczenia i konfiskaty narzędzi służących do popełnienia przestępstwa i korzyści pochodzących z przestępstwa w Unii Europejskiej, Dz. Urz. UE L 127 z dnia 29 kwietnia 2014 r. s. 39, 29.4.2014.

⁴¹⁴ Tamże, art. 1.

⁴¹⁵ Dz. U. C 195 z 25.6.1997, s. 1.

⁴¹⁶ Dz. U. L 140 z 25.6.2000, s. 1.

⁴¹⁷ Dz. U. L 149 z 2.6.2001, s. 1.

⁴¹⁸ Dz. Urz. WE L 182 z dnia 5 lipca 2001, s. 1.

5. decyzji ramowej Rady 2002/475/WSiSW z dnia 13 czerwca 2002 r. w sprawie zwalczania terroryzmu⁴¹⁹,
6. decyzji ramowej Rady 2003/568/WSiSW z dnia 22 lipca 2003 r. w sprawie zwalczania korupcji w sektorze prywatnym⁴²⁰,
7. decyzji ramowej Rady 2004/757/WSiSW z dnia 25 października 2004 r. ustanawiającej minimalne przepisy określające znamiona przestępstw i kar w dziedzinie nielegalnego handlu narkotykami⁴²¹,
8. decyzji ramowej Rady 2008/841/WSiSW z dnia 24 października 2008 r. w sprawie zwalczania przestępczości zorganizowanej⁴²²,
9. dyrektywie Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/36/UE z dnia 4 kwietnia 2011 r. w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi i zwalczania tego procederu oraz ochrony ofiar, zastępującej decyzję ramową Rady 2002/519/WSiSW⁴²³,
10. dyrektywie Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/93/UE z dnia 13 grudnia 2011r. w sprawie zwalczania niegodziwego traktowania w celach seksualnych i wykorzystywania seksualnego dzieci oraz pornografii dziecięcej, zastępującej decyzję ramową Rady 2004/68/WSiSW⁴²⁴,
11. dyrektywie Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/40/UE z dnia 12 sierpnia 2013 r. dotycząca ataków na systemy informatyczne, zastępującej decyzję ramową Rady 2005/222/WSiSW⁴²⁵.

Katalog ten nie był zamknięty, gdyż dyrektywa miała mieć zastosowanie do wszystkich przestępstw wymienionych w nowo wydanych aktach prawnych, które wyraźnie odwoływałyby się do tej dyrektywy.

Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/42/UE w sposób szerszy niż dotychczas ujmowała termin „konfiskaty” wskazując, że pojęcie to oznacza ostateczne pozbawienie mienia orzeczone przez sąd w związku z przestępstwem⁴²⁶. Właśnie taka perspektywa ujęcia terminu „konfiskata” pozwoliła, na zwiększenie zakresu konfiskaty do mienia powiązanego z działalnością przestępczą, co do której brakuje dowodów

⁴¹⁹ Dz. U. L 164 z 22.6.2002, s. 3.

⁴²⁰ Dz. U. L 192 z 31.7.2003, s. 54.

⁴²¹ Dz. U. UE L 335/8, 11.11.2004, s. 8.

⁴²² Dz. U. L 300 z 11.11.2008, s. 42.

⁴²³ Dz. U. L 101 z 15.4.2011, s. 1.

⁴²⁴ Dz. U. L 335 z 17.12.2011, s. 1.

⁴²⁵ Dz. U. L 218 z 14.8.2013, s. 8.

⁴²⁶ Zob. art. 2 pkt. 4 Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/42/UE z dnia 3 kwietnia 2014 r. w sprawie zabezpieczenia i konfiskaty narzędzi służących do popełnienia przestępstwa i korzyści pochodzących z przestępstwa w Unii Europejskiej.

pozwalających na uznanie, że pochodzi ono z konkretnego przestępstwa będącego powodem wydania wyroku skazującego⁴²⁷. Dyrektywa przewidywała cztery rodzaje konfiskaty tj. konfiskatę narzędzi i mienia pochodzącego z przestępstwa oraz ich równowartości - można ją określić jako konfiskatę podstawową, konfiskatę na podstawie domniemań prawnych, konfiskatę w stosunku do osób trzecich oraz nowy rodzaj w postaci konfiskaty bez wydania wyroku skazującego w przypadku choroby lub ucieczki podejrzanego lub oskarżonego. Państwa członkowskie do 4 października 2016 r. na podstawie art. 12 ust. 1 tej dyrektywy zobowiązane były do dostosowania krajowych porządków prawnych i umożliwienie stosowania przepisów dyrektywy. Przepisy przyjęte w dyrektywie Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/42/UE miały dzięki ujednoczeniu istniejących rozwiązań różnych państw, umożliwić skuteczną walkę z przestępczością poprzez pozbawianie sprawców narzędzi i korzyści z przestępstwa. Zauważono bowiem, iż pomimo wielu regulacji dotyczących przedmiotowej tematyki, nadal funkcjonują różnice w orzekaniu i wykonywaniu konfiskaty narzędzi, korzyści i mienia stanowiącego równowartość korzyści. Różnice wynikające z różnych systemów prawnych i przyjętych przez państwa członkowskie różnych rozwiązań, miały istotny wpływ na regulacje instytucji przepadku. W niektórych państwach Unii Europejskiej wykorzystywane są postępowania cywilne aby sprawców pozbawić korzyści z przestępstwa i w tych państwach sprawca nie musi być prawomocnie skazany wyrokiem sądu karnego. Do tych państw zaliczają się Włochy, gdzie obowiązuje tzw. Kodeks antymafijny⁴²⁸ i Wielka Brytania, gdzie obowiązują: Ustawa o korzyściach z przestępstwa⁴²⁹ i Ustawa wymierzona w handel narkotykami⁴³⁰. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/42/UE przewidywała możliwość konfiskaty narzędzi, korzyści uzyskanych w wyniku przestępstwa jak i mienia stanowiącego ich równowartość, nie tylko w przypadku wydania prawomocnego wyroku skazującego, ale także w przypadku wydania wyroku w wyniku postępowania zaocznego. *Novum* jest rozwiązaniem w stosunku do osób, wobec których postępowanie nie może zostać zakończone i nie może zapasć wyrok skazujący, gdyż podejrzanym nie może uczestniczyć w procesie z uwagi na chorobę albo też ucieczkę. W art. 4 ust. 2 dyrektywy przewidziano, że państwo członkowskie powinno dostosować przepisy prawa krajowego w taki sposób, aby możliwe było orzeczenie konfiskaty narzędzi

⁴²⁷ Ariadna H. Ochnio, *Konfiskata korzyści z przestępstwa...*, s. 80.

⁴²⁸ Decreto legislativo 159/2011 Codicedelleleggi antimafia e dellemisure di prevenzione, nonche' nuovedisposizioninimateria di documentazione antimafia.

⁴²⁹ Proceeds of Crime Act 2002.

⁴³⁰ Drug Trafficking Act 1994.

i korzyści w przypadkach, gdy wszczęte zostało postępowanie karne w odniesieniu do przestępstwa, które może być źródłem - w sposób bezpośredni lub pośredni - korzyści majątkowych, i takie postępowanie mogło doprowadzić do wydania wyroku skazującego, gdyby podejrzany lub oskarżony był w stanie stanąć przed sądem⁴³¹. Wprowadzona tą dyrektywą konfiskata rozszerzona przerzucała ciężar dowodzenia co do legalności posiadanego mienia na osoby, których mienie zostało zabezpieczone. Sądowi wystarczyć miało przekonania na podstawie okoliczności sprawy, w tym konkretnych faktów i dostępnych dowodów, takich jak nieproporcjonalna do legalnego dochodu skazanego, wartość jego mienia⁴³², że dane mienie pochodzi z działalności przestępczej. Dyrektywa przewidywała katalog przestępstw, w przypadku popełnienia których, wobec ich sprawców mogła zostać zastosowana konfiskata rozszerzona. Jednakże katalog ten nie był katalogiem zamkniętym, na co wskazują słowa ustawodawcy "obejmuje co najmniej"⁴³³. W katalogu zawarto przestępstwa, które już wcześniej były niejako inicjatorem regulacji unijnych i międzynarodowych, a mianowicie⁴³⁴:

1. czynnej i biernej korupcji w sektorze prywatnym i z udziałem urzędników instytucji Unii i urzędników państw członkowskich;
2. przestępstwa związane z działalnością w organizacji przestępczej, jeżeli dane przestępstwo było źródłem korzyści majątkowych i są zagrożone karą pozbawienia wolności w maksymalnym wymiarze co najmniej między 2, a 5 lat⁴³⁵;
3. przestępstwa związane z pornografią dziecięcą tj.:
 - doprowadzenia lub nakłanianie dziecka do udziału w scenach pornograficznych lub czerpanie z tego korzyści;
 - wykorzystywanie dziecka do powyższych celów w inny sposób;
 - dystrybucja, rozpowszechnianie lub przesyłanie pornografii dziecięcej;
 - oferowanie, dostarczanie lub udostępnianie pornografii dziecięcej;
 - produkcja pornografii dziecięcej;

⁴³¹ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/42/UE z dnia 3 kwietnia 2014 r. w sprawie zabezpieczenia i konfiskaty narzędzi służących do popełnienia przestępstwa i korzyści pochodzących z przestępstwa w Unii Europejskiej, s. 8.

⁴³² Tamże, art. 5 ust. 1, s. 8.

⁴³³ Tamże, art. 5 ust. 2, s. 9.

⁴³⁴ Tamże, art. 5 ust. 2 s. 39.

⁴³⁵ Zob. art. 2 decyzji ramowej Rady 2008/841/WSiSW z dnia 24 października 2008 r. w sprawie zwalczania przestępczości zorganizowanej.

4. przestępstwa związane z ingerencją w systemy informatyczne, dane w tym wytwarzania, sprzedaż, przewóz czy rozpowszechnianie narzędzi służących do popełniania tych przestępstw⁴³⁶;
5. przestępstwa objętego aktami prawnymi wymienionymi w art. 3 niniejszej dyrektywy.

Był to bardzo obszerny katalog przestępstw, ujmujący w zasadzie te przestępstwa, które przynoszą największe korzyści majątkowe, a jednocześnie te, w których motywem działania sprawców, jest właśnie chęć osiągnięcia korzyści majątkowych. Dodatkowo ustawodawca mógł określić ramy czasowe, w ramach których można było przyjąć w ramach domniemania, że dane mienie pochodziło z przestępstwa.

Przewidziana w dyrektywie konfiskata w stosunku do osób trzecich była nowym rozwiązaniem na gruncie prawa unijnego. Państwa członkowskie zobowiązane zostały do wprowadzenia w swoich systemach prawnych rozwiązań umożliwiających orzeczenie konfiskaty korzyści lub mienia odpowiadającego korzyści w stosunku do osoby, której sprawca⁴³⁷ w sposób bezpośredni lub pośredni przekazał takie mienie, albo która nabyła takie mienie od sprawcy⁴³⁸ przynajmniej w sytuacji, gdy ta osoba wiedziała lub powinna wiedzieć, że celem przekazania jest uniknięcie konfiskaty. Okoliczności na podstawie, których osoba trzecia powinna się domyśleć prawdziwego celu przekazania to np. fakt, że mienie zostało przekazane po znacznie niższej wartości niż wartość rzeczywiście przekazanego mienia. Osobie, której dotyczyła konfiskata rozszerzona, państwa musiały zagwarantować prawo ochrony swoich praw, w tym w szczególności możliwość zakwestionowania okoliczności danej sprawy, w której zastosowano konfiskatę rozszerzoną, w tym faktów i dowodów, które były podstawą orzeczenia tejże konfiskaty.

Dyrektywa przewidywała także konieczność zapewnienia środków obrony przed niesłuszną konfiskatą zarówno dla sprawców przestępstw, osób trzecich, których prawa zostały naruszone poprzez konfiskatę jak i pokrzywdzonych, do których powinno trafić odzyskane mienie, zamiast podlegać konfiskacie.

Jak widać dyrektywa ta w bardzo szerokim zakresie ujmowała możliwości dokonania konfiskaty, przerzucając jednocześnie ciężar dowodzenia co do legalności

⁴³⁶ Zob. art. 5 ust. 2 pkt. d, s. 9 Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/42/UE z dnia 3 kwietnia 2014 r. w sprawie zabezpieczenia i konfiskaty narzędzi służących do popełnienia przestępstwa i korzyści pochodzących z przestępstwa w Unii Europejskiej.

⁴³⁷ Ujmowane w znaczeniu podejrzany lub oskarżony.

⁴³⁸ Zob. art. 6 ust. 1 Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/42/UE z dnia 3 kwietnia 2014 r. w sprawie zabezpieczenia i konfiskaty narzędzi służących do popełnienia przestępstwa i korzyści pochodzących z przestępstwa w Unii Europejskiej.

pochodzenia majątku na osobę, której mienie podlega konfiskacie. Tym samym państwa dostały bardzo skuteczne narzędzia do walki ze sprawcami przestępstw, których celem jest korzyść majątkowa.

W 2020 r. weszło w życie rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady z 14 listopada 2018 r. w sprawie wzajemnego uznania nakazów zabezpieczenia i nakazów konfiskaty⁴³⁹, które ponownie zajęło się problemem współpracy międzynarodowej. Po raz kolejny podjęto próbę ujednoczenia procedury realizacji nakazów konfiskaty w krajach Unii Europejskiej, poprzez zobligowanie państw członkowskich do wprowadzenia szczegółowo zakreślonych rozwiązań. Służyło to wprowadzeniu w Unii kompleksowego systemu służącego zabezpieczeniu i konfiskacie narzędzi służących do popełnienia przestępstwa i korzyści pochodzących z przestępstwa⁴⁴⁰. W preambule podkreślano wagę i istotę konfiskaty, wskazując, że z uwagi na transgraniczny charakter przestępczości, zabezpieczenie i konfiskata narzędzi służących do popełnienia przestępstwa jak i korzyści pochodzących z przestępstwa, są jednym z najskuteczniejszych metod walki z przestępczością, ale wymagają skutecznej współpracy transgranicznej. Podkreślono też, że do tej pory wzajemne uznawanie nakazów zabezpieczenia i konfiskaty opierało się na decyzjach ramowych Rady 2003/577/WSiSW oraz 206/783/WSiSW. Jednakże wdrażanie i stosowanie tych decyzji w państwach członkowskich nie przebiegało spójnie, co z kolei przełożyło się na niedostateczne wzajemne uznawanie nakazów oraz niewystarczającą współpracę⁴⁴¹. Biorąc po uwagę wcześniejsze rozbieżności, wskazano wprost, że niniejsze rozporządzenie powinno mieć zastosowanie do wszystkich nakazów zabezpieczenia i wszystkich nakazów konfiskaty wydanych w ramach postępowania w sprawach karnych. Pojęcie to obejmuje wszystkie typy nakazów zabezpieczenia i nakazów konfiskaty wydanych w następstwie postępowania dotyczącego popełnienia przestępstwa, a nie tylko nakazy objęte dyrektywą 2014/42/UE. Obejmuje ono również inne typy nakazów wydanych bez prawomocnego wyroku skazującego. Jakkolwiek system prawny danego państwa członkowskiego może nie przewidywać takiego typu nakazu, to jednak to państwo członkowskie powinno być w stanie uznać i wykonać taki nakaz wydany przez inne państwo członkowskie. Postępowanie w sprawach karnych mogłoby także obejmować postępowanie przygotowawcze w sprawach karnych prowadzone przez Policję i inne organy ścigania. Jedynie nakazy zabezpieczenia i nakazy konfiskaty wydane

⁴³⁹ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady UE 2018/1805 z 14 listopada 2018 r. w sprawie wzajemnego uznania nakazów zabezpieczenia i nakazów konfiskaty, Dz.U.U.E.L.2018.303.1.

⁴⁴⁰ Tamże, Preambuła pkt. (8).

⁴⁴¹ Tamże, Preambuła pkt. (6).

w ramach postępowań w sprawach cywilnych lub administracyjnych powinny być wyłączone z zakresu stosowania niniejszego rozporządzenia⁴⁴².

Rozporządzenie bardzo szeroko ujmuje pojęcie korzyści, wskazując, że pod tym pojęciem rozumieć należy wszelkie korzyści majątkowe pochodzące bezpośrednio lub pośrednio z przestępstwa, przybierające dowolną formę mienia i obejmujące wszelkie korzyści wynikające z ponownego zainwestowania lub przekształcenia korzyści bezpośrednich oraz wszelkie wpływy mające wartość⁴⁴³. Pojęcie mienia natomiast zostało uregulowane w sposób podporządkowujący to pojęcie, regulacji przepadku, gdyż w definicji „mienia” elementami tej definicji było odwołanie do korzyści i narzędzi podlegających konfiskaty⁴⁴⁴. Zdefiniowano także pojęcia nakazu zabezpieczenia i nakazu konfiskaty aby ujednolicić terminologię stosowaną w państwach członkowskich. Pojęcie nakazu zabezpieczenia odpowiada polskiemu pojęciu zabezpieczenia majątkowego i ma na celu zapobiec zniszczeniu, przetworzeniu, przemieszczeniu, przekazaniu lub pozbyciu się mienia, które podlegać może konfiskacie. Natomiast nakaz konfiskaty oznacza sankcję lub środek prawomocnie orzeczone przez sąd po przeprowadzeniu postępowania dotyczącego popełnionego przestępstwa, powodujące ostateczne pozbawienie mienia osoby fizycznej lub prawnej⁴⁴⁵. Jednolite i szerokie uregulowania w tym zakresie mają na celu zacieśnienie współpracy międzynarodowej i uniemożliwienie państwom członkowskim uchylanie się od wykonania przekazanych do realizacji nakazów. Rozporządzenie przewidziało możliwość odmowy realizacji nakazów zabezpieczenia i konfiskaty, zostały one enumeratywnie wyliczone w art. 8 ust. 1 rozporządzenia i są to:

1. naruszenie zasady *ne bis in idem* w przypadku realizacji nakazów, przy czym nie można było weryfikować nakazów pod kątem podwójnej karalności za ten sam czyn, w sytuacji, gdy nakazy dotyczyły przestępstwa, za które w danym państwie wydającym nakaz groziła kara pozbawienia wolności, której górna granica wynosiła co najmniej trzy lata oraz przestępstwo to stanowi w świetle

⁴⁴² Tamże, Preambuła pkt. (13).

⁴⁴³ Tamże, zob. art. 2 pkt. 4.

⁴⁴⁴ Mienie określono jako mienie każdego rodzaju, materialne lub niematerialne, ruchome lub nieruchome, oraz dokumenty lub instrumenty prawne potwierdzające prawo do takiego mienia lub prawo z nim związane, które organ wydający uznaje za: 1) korzyści pochodzące z przestępstwa albo ich pełną lub częściową równowartość; 2) narzędzia służące do popełnienia przestępstwa albo wartość takich narzędzi; 3) podlegające konfiskacie poprzez zastosowanie w państwie wydającym uprawnień do konfiskaty określonych w dyrektywie 2014/42/UE; lub 4) podlegające konfiskacie na podstawie innych przepisów dotyczących uprawnień do konfiskaty, w tym konfiskaty bez prawomocnego wyroku skazującego, na mocy prawa państwa wydającego, po przeprowadzeniu postępowania w związku z popełnieniem przestępstwa.

⁴⁴⁵ Zob. art. 1 pkt. 1 i 2 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady UE 2018/1805 z 14 listopada 2018 r. w sprawie wzajemnego uznania nakazów zabezpieczenia i nakazów konfiskaty.

prawa państwa wydającego dany nakaz jedno z przestępstw wymienionych w art. 3 ust. 1 rozporządzenia⁴⁴⁶. W sytuacji gdy nakazy zabezpieczenia lub konfiskaty dotyczą innych przestępstw niż wymienione w ww. artykule, państwo wykonujące nakaz może uzależnić jego wykonanie od faktu czy dane przestępstwo jest usankcjonowane w prawie państwa wykonującego;

2. istnienie przywileju lub immunitetu w prawie państwa wykonującego, który uniemożliwia zabezpieczenie danego mienia lub istnienie przepisów o ustalaniu lub ograniczaniu odpowiedzialności karnej odnoszących się do wolności prasy lub wolności wypowiedzi w innych mediach, które to przepisy uniemożliwiają wykonanie nakazu zabezpieczenia;
3. sytuacji, gdy zaświadczenie dotyczące zabezpieczenia jest niekompletne lub ewidentnie błędnie wypełnione i nie zostało uzupełnione po konsultacji, o której mowa w rozporządzeniu;
4. nakaz zabezpieczenia dotyczy przestępstwa popełnionego, w całości lub w części, poza terytorium państwa wydającego i, w całości lub w części, na terytorium państwa wykonującego, a czyn, w związku z którym wydano nakaz zabezpieczenia, nie stanowi przestępstwa w świetle prawa państwa wykonującego;
5. w przypadku objętym zakresem stosowania omówionego wyżej art. 3 ust. 2, gdy czyn, w związku z którym wydano nakaz zabezpieczenia, nie stanowi przestępstwa w świetle prawa państwa wykonującego⁴⁴⁷;

⁴⁴⁶ Katalog ujęty w tym artykule jest bardzo obszerny i ujmuje takie przestępstwa jak: 1) przynależność do organizacji przestępczej, 2) terroryzm, 3) handel ludźmi, 4) seksualne wykorzystywanie dzieci i pornografia dziecięca, 5) nielegalny handel środkami odurzającymi i substancjami psychotropowymi, 6) nielegalny handel bronią, amunicją i materiałami wybuchowymi, 7) korupcja, 8) nadużycia finansowe, w tym nadużycia i inne przestępstwa naruszające interesy finansowe Unii zdefiniowane w dyrektywie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2017/1371, 9) pranie dochodów pochodzących z przestępstwa, 10) fałszowanie walut, w tym waluty euro, 11) przestępczość komputerowa, 12) przestępstwa przeciwko środowisku, w tym nielegalny handel zagrożonymi gatunkami zwierząt oraz zagrożonymi gatunkami i odmianami roślin, 13) ułatwienie bezprawnego wjazdu i stałego przebywania, 14) zabójstwo lub spowodowanie ciężkiego uszczerbku na zdrowiu, 15) nielegalny handel organami i tkankami ludzkimi, 16) porwanie, bezprawne przetrzymywanie lub branie zakładników, 17) rasizm i ksenofobia, 18) kradzież zorganizowana lub rozbój z użyciem broni, 19) nielegalny handel dobrami kultury, w tym antykami i dziełami sztuki, 20) sprzeniewierzenie cudzego mienia, 21) ściąganie haraczy i wymuszanie, 22) podrabianie towarów i piractwo, 23) fałszowanie dokumentów urzędowych i handel nimi, 24) fałszowanie środków płatniczych, 25) nielegalny handel substancjami hormonalnymi i innymi środkami pobudzającymi wzrost, 26) nielegalny handel materiałami jądrowymi lub radioaktywnymi, 27) handel kradzionymi pojazdami, 28) zgwałcenie, 29) podpalenie, 30) przestępstwa podlegające jurysdykcji Międzynarodowego Trybunału Karnego, 31) bezprawne zajęcie samolotu lub statku, 32) sabotaż.

⁴⁴⁷ Jednak ten przypadek nie stanowi odmowy wykonania nakazów w sytuacji gdy nakazy wydano w związku z zabezpieczeniem roszczeń wynikających z podatków lub opłat, lub cel i obrotu walutowego. Nie odmawia się uznania lub wykonania nakazu zabezpieczenia lub konfiskaty na tej podstawie, że prawo

6. w wyjątkowych sytuacjach, gdy istnieją uzasadnione podstawy, aby przypuszczać - w oparciu o konkretne i obiektywne dowody - że wykonanie nakazu zabezpieczenia wiązałoby się - w szczególnych okolicznościach dotyczących danej sprawy - z ewidentnym naruszeniem jednego z właściwych praw podstawowych określonych w Karcie, w szczególności prawa do skutecznego środka prawnego, prawa dostępu do bezstronnego sądu lub prawa do obrony.

Rozporządzenie nakłada, na państwo wykonujące nakaz, przed postanowieniem o odmowie uznania lub wykonania nakazu, obowiązek uprzedniego skonsultowania się z organem wydającym nakaz, a w uzasadnionych przypadkach, obowiązek wystąpienia, o dostarczenie przez ten organ niezbędnych informacji.

W rozporządzeniu przewidziano także możliwości odroczenia wykonania nakazu konfiskaty⁴⁴⁸, sytuacje gdy nakazu konfiskaty nie można zrealizować⁴⁴⁹, ale też i terminy realizacji takich nakazów. W trybie pilnym decyzja o uznaniu nakazu winna zapaść w ciągu 48 godzin, a w trakcie kolejnych 48 godzin od podjęcia decyzji o realizacji nakazu winien on zostać zrealizowany. Tryb pilny dotyczy sytuacji, gdy istnieją uzasadnione podstawy, aby przypuszczać, że dane mienie zostanie wkrótce przemieszczone lub zniszczone albo też wynika to ze względów proceduralnych, lub jest związane z postępowaniem przygotowawczym w państwie wydającym. W przypadku nakazów przekazanych do realizacji w trybie zwykłym, uznanie i realizacja winny nastąpić niezwłocznie i równie szybko, i tak samo priorytetowo jak w przypadku podobnych spraw krajowych.

Rozporządzenie to jest kolejnym aktem, który ma na celu uskutecznienie współpracy pomiędzy państwami członkowskimi w celu uzyskania optymalnie efektywnych wyników

państwa wykonującego nie nakłada tego samego rodzaju podatków lub opłat albo nie zawiera tego samego rodzaju przepisów dotyczących podatków, opłat, ceł oraz obrotu walutowego, co prawo państwa wydającego.

⁴⁴⁸ Podstawy odroczenia wykonania nakazu konfiskaty: 1) jego wykonanie może zaszkodzić toczącemu się postępowaniu przygotowawczemu w sprawach karnych, w której to sytuacji wykonanie nakazu konfiskaty może zostać odroczone do momentu, który organ wykonujący uzna za rozsądny, 2) w przypadku nakazu konfiskaty dotyczącego kwoty pieniężnej - organ wykonujący uzna, że istnieje ryzyko, iż z powodu jednoczesnego wykonania tego nakazu konfiskaty w więcej niż jednym państwie członkowskim, całkowita kwota uzyskana w wyniku wykonania tego nakazu konfiskaty mogłaby znacznie przekroczyć kwotę określoną w tym nakazie, 3) dane mienie jest już w państwie wykonującym przedmiotem toczącego się postępowania mającego na celu konfiskatę, 4) wniesiono środek zaskarżenia, o którym mowa w art. 33 rozporządzenia.

⁴⁴⁹ Niewykonanie nakazu konfiskaty uzasadnione jest jedynie sytuacjami, gdy: 1) mienie już zostało skonfiskowane, 2) mienie zaginęło, 3) mienie zostało zniszczone, 4) mienia nie znaleziono w miejscu wskazanym w zaświadczeniu dotyczącym konfiskaty, 5) mienia nie znaleziono, ponieważ niewystarczająco dokładnie określono jego lokalizację mimo konsultacji, o których w rozporządzeniu.

w pozbawianiu sprawców przestępstw, korzyści uzyskiwanych z tychże przestępstw. Im bardziej doprecyzowane zostaną warunki wzajemnej współpracy międzynarodowej, tym ta współpraca będzie się korzystniej układała i z całą pewnością będzie to z korzyścią dla celów jakie przyświecają organom ścigania w każdym państwie członkowskim. Tylko wspólnymi siłami, państwa członkowskie mogą skutecznie walczyć z przestępczością zorganizowaną.

2.3 Wpływ norm prawa międzynarodowego i unijnego na polskie przepisy prawa karnego dotyczące pozbawienia korzyści uzyskanych z przestępstwa

Przepisy Kodeksu karnego z 1997 roku były przez lata wielokrotnie zmieniane. Wprowadzane zmiany wynikały nie tylko z unormowań międzynarodowych, ale także były efektem konieczności dostosowania przepisów do potrzeb społecznych dostrzeganych przez ustawodawcę. Niejednokrotnie przyczyna zmian była dwojaka, a mianowicie wynikała zarówno z regulacji wypracowanych jako standardy międzynarodowe jak i zauważalnych potrzeb prawa polskiego. Zanim zagłębimy się w rozważania kwestii zmian jakie przez ostatnie 20 lat dotknęły przepisy dotyczące przepadku oraz wpływów prawa międzynarodowego i unijnego na polskie przepisy prawa karnego w tym zakresie, należy poruszyć kwestię terminologii. Prawo unijne i międzynarodowe operuje pojęciem konfiskaty, podczas gdy polski Kodeks karny z 1997 r. używa pojęcia przepadek. W prawie polskim pojęcie konfiskaty używane było na gruncie Kodeksu karnego z 1969 r., gdzie konfiskata odnosiła się do całego lub części majątku i nieistotne było czy mienie pochodziło z przestępstwa. Dyrektywa 2014/42/UE definiuje w art. 2 pkt. 4 pojęcie konfiskaty uznając, że oznacza ona ostateczne pozbawienie mienia orzeczone przez sąd w związku z przestępstwem⁴⁵⁰. Ponieważ dyrektywa ta odnosi się do wszystkich wcześniejszych dyrektyw dotyczących tej tematyki, więc pojęcie to jest pojęciem obecnie obowiązującym w ramach prawa unijnego.

Na podstawie Konwencji Rady Europy o praniu dochodów pochodzących z popełnienia przestępstwa, ich ujawnianiu, zajmowaniu i konfiskacie z dnia 8 listopada 1990 roku ze Strasburga, wprowadzono zmiany do Kodeksu karnego z 1997 roku. Wprowadzona zmiana dotyczyła uzupełnienia art. 45 k.k. z 1997 roku⁴⁵¹, poprzez rozszerzenie możliwości orzekania przepadku. Obowiązująca do tej pory regulacja

⁴⁵⁰ Dyrektywa z dnia 3 kwietnia 2014 r. w sprawie zabezpieczenia i konfiskaty narzędzi służących do popełnienia przestępstwa i korzyści pochodzących z przestępstwa w Unii Europejskiej 2014/42/UE.

⁴⁵¹ Ustawa z dnia 9 września 2000 r. o zmianie ustawy –Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy o zwalczeniu nieuczciwej konkurencji, ustawy o zamówieniach publicznych oraz ustawy – Prawo bankowe, Dz. U. 2000 r. nr 82 poz. 1027.

przewidywała możliwość orzeczenia przepadku jedynie w stosunku do sprawców wskazanych w art. 65 k.k. z 1997 r. Wprowadzona zmiana przewidywała rozszerzenie zakresu możliwości orzekania przez sąd przepadku korzyści majątkowych pochodzących chociażby pośrednio z popełnionego przestępstwa. Generalną zasadą byłoby umożliwienie orzekania przez sąd przepadku takich korzyści w każdej sprawie⁴⁵². Ta zmiana nie tylko objęła zakresem działania artykuł 45 k.k. z 1997 roku szerszy krąg sprawców, którzy uzyskiwali znaczne korzyści majątkowe z przestępstw, ale także wprowadziła zmiany w zakresie podmiotu ponoszącego odpowiedzialność karną za przestępstwo łapownictwa czynnego oraz wprowadzono odpowiedzialność karną za przestępstwo łapownictwa biernego, gdzie adresatem został także inny niż polski funkcjonariusz publiczny. Dodano bowiem zgodnie z wymogami konwencji jako podmiot działalności sprawczej, także funkcjonariusza publicznego innego państwa lub organizacji międzynarodowej. Jak wskazano w uzasadnieniu projektu ustawy dobrem chronionym miały być m.in. reguły uczciwej konkurencji w międzynarodowych stosunkach gospodarczych, przestrzeganie reguł prawnych w kontaktach z funkcjonariuszami zagranicznymi, a pośrednio także zasada rządów prawa w skali globalnej. Do chwili obecnej przekupstwo funkcjonariusza zagranicznego nie było w polskim prawie karnym penalizowane⁴⁵³. Wychodząc naprzeciw zmianom, o których szeroko dyskutowano na polu międzynarodowym, ustawodawca wprowadził zmianę przepisów dotyczącą wykonywania kar orzeczonych przez sąd innego państwa. Kodeks postępowania karnego przewidywał możliwość przekazania osoby skazanej do innego państwa aby tam odbywała karę pozbawienia wolności, nie przewidywał natomiast podobnych sytuacji w stosunku do innych orzeczonych kar i środków karnych. Jak wskazano w przytoczonym już uzasadnieniu projektu, taka sytuacja zmniejszała skuteczność działania wymiaru sprawiedliwości i naruszała społeczne poczucie sprawiedliwości. Aby zaradzić opisanym sytuacjom podjęto szereg prób mających na celu wprowadzenie jako standardu wykonywanie orzeczeń skazujących w sprawach karnych⁴⁵⁴. Wychodząc naprzeciw zmianom, o których dyskutowano na forach międzynarodowych, ustawodawca zaproponował zmianę rozdziału 66 k.p.k. – „Przejęcie i przekazanie orzeczeń do wykonania”, wskazując w art. 608 § 2 k.p.k., że w razie prawomocnego skazania przez sąd państwa obcego obywatela polskiego, osoby

⁴⁵² Uzasadnienie projektu ustawy, O zmianie ustawy - Kodeks karny, ustawy - Kodeks postępowania karnego, ustawy o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji, ustawy o zamówieniach publicznych oraz ustawy - Prawo bankowe, Warszawa 15 lutego 2000 roku, druk nr 1718, s. 15.

⁴⁵³ Tamże, s. 16.

⁴⁵⁴ Tamże, s. 17.

mającej miejsce stałego pobytu, posiadającej mienie lub prowadzącej działalność zawodową na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, na grzywnę lub w razie prawomocnego orzeczenia wobec niej zakazu zajmowania określonego stanowiska, wykonywania określonego zawodu lub prowadzenia określonej działalności, zakazu prowadzenia pojazdów, przypadku albo środka zabezpieczającego, Minister Sprawiedliwości może wystąpić do właściwego organu tego państwa z wnioskiem o przejęcie orzeczenia do wykonania w Rzeczypospolitej Polskiej⁴⁵⁵. Podobna regulacja została zaproponowana w przypadku złożenia przez państwo obce wniosku o wykonanie orzeczonego przypadku wobec obywatela polskiego, osoby mającej miejsce stałego pobytu, posiadającej mienie lub prowadzącej działalność zawodową⁴⁵⁶. Projektodawca podkreślał, że przez wprowadzenie nowego brzmienia rozdziału 66 k.p.k. dokonany zostanie olbrzymi postęp w implementacji *acquis communautaire*. Najistotniejsze znaczenie miała tu możliwość wykonywania orzeczonego za granicą przypadku korzyści majątkowych pochodzących z przestępstwa, stanowiąca jeden z najważniejszych instrumentów prawnych w walce z przestępczością zorganizowaną i gospodarczą. Projekt cytowanej ustawy realizował w tej części deklarację Rządu wyrażoną w stanowisku negocjacyjnym w obszarze “Wymiar Sprawiedliwości i Sprawy Wewnętrzne” oraz Narodowym Programie Przygotowania do Członkostwa. Zgodnie z tą deklaracją przystąpienie do otwartych, dla państw nie będących członkami Unii Europejskiej, Konwencji o praniu, ujawnianiu, zajmowaniu i konfiskacie dochodów pochodzących z przestępstwa oraz Konwencji w sprawie zwalczania korupcji zagranicznych funkcjonariuszy publicznych w międzynarodowych transakcjach handlowych powinno być nastąpić do końca 1999 roku⁴⁵⁷. Opisanie zmiany miały znaczny wpływ nie tylko na rozszerzenie zakresu samej instytucji przypadku, jej zakresu podmiotowego i przedmiotowego, ale także na wykonanie wydanego w tym zakresie wyroku. Ustawa ta nadała całkiem nowe brzmienie art. 45 k.k.

Zmian w art. 45 k.k. było wiele, a kolejną wprowadziła ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o zmianie ustawy - Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw⁴⁵⁸. Ustawa ta wprowadzała domniemania prawne nadając art. 45 k.k. następujące brzmienie:

⁴⁵⁵ Tamże, s. 2-3.

⁴⁵⁶ Tamże, projekt ustawy, s. 3.

⁴⁵⁷ Tamże, uzasadnienie projektu, s. 20-21.

⁴⁵⁸ Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o zmianie ustawy - Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw Dz. U. nr 111, poz. 1061.

- §1 Jeżeli sprawca osiągnął z popełnienia przestępstwa, chociażby pośrednio, korzyść majątkową niepodlegającą przypadkowi przedmiotów w wymienionych w art. 44 § 1 lub 6, sąd orzeka przepadek takiej korzyści albo jej równowartości. Przepadku nie orzeka się w całości lub części, jeżeli korzyść lub jej równowartość podlega zwrotowi pokrzywdzonemu lub innemu podmiotowi.
- §2 W razie skazania za przestępstwo, z którego popełnienia sprawca osiągnął, chociażby pośrednio, korzyść majątkową znacznej wartości, uważa się, że mienie, które sprawca objął we władanie lub do którego uzyskał jakikolwiek tytuł w czasie popełnienia przestępstwa lub po jego popełnieniu, do chwili wydania chociażby nieprawomocnego wyroku, stanowi korzyść uzyskaną z popełnienia przestępstwa, chyba że sprawca lub inna zainteresowana osoba przedstawi dowód przeciwny.
- §3 Jeżeli okoliczności sprawy wskazują na duże prawdopodobieństwo, że sprawca, o którym mowa w § 2, przeniósł na osobę fizyczną, prawną lub jednostkę organizacyjną niemającą osobowości prawnej, faktycznie lub pod jakimkolwiek tytułem prawnym, mienie stanowiące korzyść uzyskaną z popełnienia przestępstwa, uważa się, że rzeczy będące w samoistnym posiadaniu tej osoby lub jednostki oraz przysługujące i prawa majątkowe należą do sprawcy, chyba że zainteresowana osoba lub jednostka organizacyjna przedstawi dowód zgodnego z prawem ich uzyskania.
- §4 Przepisy § 2 i 3 stosuje się także przy dokonaniu zajęcia stosownie do przepisu art. 292 § 2 Kodeksu postępowania karnego, przy zabezpieczeniu grożącego przepadku korzyści oraz przy egzekucji tego środka. Osoba lub jednostka, której dotyczy domniemanie ustanowione w § 3, może wystąpić z powództwem przeciwko Skarbowi Państwa o obalenie tego domniemania; do czasu prawomocnego rozstrzygnięcia sprawy postępowanie egzekucyjne ulega zawieszeniu.
- §5 W razie współwłasności orzeka się przepadek udziału należącego do sprawcy lub przepadek równowartości tego udziału.
- §6 Objęta przypadkiem korzyść majątkowa lub jej równowartość przechodzi na własność Skarbu Państwa z chwilą uprawomocnienia się wyroku,

a w wypadku, o mowa w § 4 zadanie 2, z chwilą uprawomocnienia się wyroku oddalającego powództwo przeciwko Skarbowi Państwa⁴⁵⁹.

W paragrafie drugim i trzecim wprowadzono domniemania prawne, przy czym pierwsze z nich dotyczyło majątku posiadanego przez sprawcę, natomiast drugie dotyczyło majątku, który sprawca przeniósł na osobę fizyczną prawną lub jednostkę organizacyjną niemającą osobowości prawnej. Zakres obowiązujących w tym czasie domniemań ograniczony był do wypadków, gdy chodziło o "korzyść majątkową znacznej wartości". Ustawodawca nie zdefiniował jej, ale ustawową definicję objął "mienie znacznej wartości" (art. 115 § 5 k.k.). W myśl tego przepisu mieniem znacznej wartości było mienie, którego wartość w czasie popełnienia czynu zabronionego przekracza 200.000 zł⁴⁶⁰. Domniemanie określone w art. 45 § 2 k.k. dotyczyło mienia, które sprawca objął we władanie lub posiadał do niego jakiegokolwiek tytuł. Objęcie we władanie - zgodnie ze znaczeniem cywilistycznym tego terminu - dotyczyło każdego rodzaju faktycznego władztwa nad rzeczą, a więc posiadania samoistnego, tj. władania jako właściciel, i posiadania zależnego, czyli faktycznego władania jako użytkownik, zastawnik, najemca, dzierżawca lub mający inne prawo, z którym łączy się określone władztwo nad cudzą rzeczą (art. 336 k.c.). Tytułem, o którym mowa w art. 45 § 2 k.k., była każda okoliczność, która potwierdzała uprawnienie sprawcy do określonego składnika majątkowego⁴⁶¹. Przy czym w przepisie mowa była o osiągnięciu przez sprawcę chociażby pośrednio korzyści majątkowej znacznej wartości, co oznaczało, że korzyścią uzyskaną z popełnienia przestępstwa była zarówno korzyść uzyskana bezpośrednio jak i pośrednio i w myśl art. 45 § 2 k.k. dotyczyło to mienia, który sprawca objął we władanie lub do którego uzyskał jakiegokolwiek tytuł, w czasie popełnienia przestępstwa lub po jego popełnieniu, do chwili wydania chociażby nieprawomocnego wyroku. Przepis mówił o dwóch punktach granicznych - początkowym, którym był czas popełnienia przestępstwa i końcowym. O ile czas początkowy był łatwy do określenia, o tyle już w przypadku czasu końcowego pojawiały się rozbieżności czy miał to być pierwszy wyrok w sprawie czy na przykład czas wydania wyroku w pierwszej instancji po skierowaniu sprawy do ponownego rozpatrzenia. W doktrynie czytamy, że brak w art. 45 § 2 k.k. podkreślenia, że ma to być pierwszy wyrok, wskazywał na czas

⁴⁵⁹ Tamże.

⁴⁶⁰ Ryszard A. Stefański (red. nauk.), *Środki karne po nowelizacji w 2015 r., Monografie*, Wolters Kluwer, Warszawa 2016, s. 390.

⁴⁶¹ Tamże, s. 391.

do wyroku wydanego także po ponownym rozpoznaniu sprawy⁴⁶². Przepis art. 45 § 2 k.k. wyraźnie wskazywał na relację jaka musiała wynikać pomiędzy mieniem posiadanym przez sprawcę i czasem jego objęcia we władanie a przestępstwem, tym samym błędny jest pogląd jaki można znaleźć w literaturze, że chodzi o wszelkie mienie, jakie sprawca posiada, o wszystkie rzeczy będące we władaniu innego podmiotu i przysługujące prawa majątkowe⁴⁶³. W art. 45 k.k. wyraźnie zdefiniowano pojęcie korzyści majątkowej uzyskanej w wyniku przestępstwa zakreślając ramy czasowe nabycia mienia. Wskazano, że jest to mienie, które sprawca objął we władanie lub do którego uzyskał jakikolwiek tytuł w czasie popełnienia przestępstwa lub po jego popełnieniu, do chwili wydania chociażby nieprawomocnego wyroku. Zatem jedynie mienie nabyte w zakreślonym czasie można było uznać za korzyść majątkową podlegającą przepadkowi. Istota domniemania z art. 45 § 3 k.k. polegała na założeniu, że mienie znajdujące się w samoistnym posiadaniu innych osób należało do sprawcy, pod warunkiem, że podlegałoby przepadkowi, gdyby znajdowało się u sprawcy. Przepis ten zakładał związek pomiędzy mieniem, a korzyścią uzyskaną z przestępstwa. Wystarczyło wykazanie dużego prawdopodobieństwa, że sprawca przeniósł na osobę fizyczną, prawną lub jednostkę organizacyjną, mienie które stanowiło korzyść uzyskaną w wyniku przestępstwa. Aby jednak można było mówić, że dane mienie stanowiło korzyść uzyskaną w wyniku przestępstwa i że należało ono do sprawcy, konieczne było spełnienie przesłanek wskazanych w artykule 45 § 3 k.k., a mianowicie:

1. wskazanie przez okoliczności sprawy dużego prawdopodobieństwa przeniesienia przez sprawcę mienia;
2. przeniesienia mienia faktycznie lub pod jakimkolwiek tytułem prawnym;
3. sprawca musiał być skazany za przestępstwo, z którego popełnienia chociażby pośrednio osiągnął korzyść majątkową znacznej wartości.

Zakładano związek, o charakterze bezpośrednim lub pośrednim, między przeniesieniem mienia stanowiącego korzyść majątkową znacznej wartości i władaniem nim przez inny podmiot, a popełnieniem w określonym czasie przestępstwa, z którego ta korzyść została uzyskana. Konieczne było wykazanie związku między popełnionym przestępstwem, a stanem majątkowym sprawcy i jego najbliższego otoczenia lub podmiotów

⁴⁶² Janusz Raglewski [w:] Mirosława Melezini (red.), *System prawa karnego, Kary i inne środki reakcji prawnokarnej*, t. 6, 2. wydanie, redaktor naczelny Systemu Prawa Karnego Lech K. Paprzycki, Andrzej Marek, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2016, s. 643.

⁴⁶³ M. Prengel, *Odwroćenie ciężaru dowodowego art. 45 k.k.*, *Gazeta Sądowa* 2003, nr 7 - 8, s. 39.

uczestniczących w obrocie mieniem pochodzącym z przestępstwa⁴⁶⁴. Przepis wyraźnie wskazywał na korelację pomiędzy popełnionym przestępstwem i uzyskaną w związku z nim korzyścią majątkową, a mieniem znajdujących się we władaniu osoby trzeciej. W art. 45 § 3 k.k. mowa była wprost o przeniesieniu tego mienia na osobę fizyczną, prawną lub jednostkę organizacyjną. Wprowadzenie domniemań prawnych, to nie jedyna zmiana wprowadzona Ustawą z dnia 13 czerwca 2003 r. o zmianie ustawy - Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw. Niezwykle istotną była zmiana brzmienia art. 39 k.k., czyli katalogu środków karnych. Ta drobna zmiana w art. 39 pkt. 4 k.k. polegająca na wykreśleniu słowa „przedmiotów” z zapisu „przepadek przedmiotów”, spowodowała, że za środek karny, bez żadnych wątpliwości interpretacyjnych, uznawany został także przepadek korzyści majątkowych. Do tej pory bowiem uregulowanie art. 45 k.k. pozostawało jakby poza katalogiem środków karnych i rodziło wątpliwości czy można do niego stosować zasady wymiaru, które dotyczyły środków karnych.

Kolejna zmiana wprowadzona powołaną ustawą, dotyczyła możliwości orzeczenia równowartości przedmiotów pochodzących bezpośrednio z przestępstwa, a także takich, które służyły lub były przeznaczone do popełnienia przestępstwa. Nowa regulacja nie uzależniała warunkowego orzeczenia przypadku równowartości od motywu działania sprawcy. To formalnie bardzo istotna zmiana z punktu widzenia praktyki stosowania prawa. Do momentu wejścia w życie tej regulacji, warunkiem orzeczenia przypadku równowartości było udowodnienie sprawcy świadomego działania, w wyniku którego nie można było orzec przypadku przedmiotów pochodzących bezpośrednio z przestępstwa, a także takich, które służyły lub były przeznaczone do popełnienia przestępstwa. Udowodnienie takiej świadomości sprawcy było w praktyce trudne, a niekiedy wręcz niemożliwe. Sprawca najczęściej tracił bowiem przedmioty pochodzące z przestępstwa nie po to, aby uniknąć przypadku, ale po to, aby osiągnąć zysk czy dobrze ulokować uzyskane korzyści. Słusznie zatem w nowej regulacji przypadku przedmiotów ustawodawca pominął ten warunek⁴⁶⁵. Nowe brzmienie regulacji przypadku równowartości przedmiotów pochodzących bezpośrednio z przestępstwa a także takich, które służyły lub były przeznaczone do popełnienia przestępstwa, wskazywało tylko na jeden warunek orzeczenia przypadku równowartości, a mianowicie niemożność orzeczenia przypadku przedmiotów pochodzących bezpośrednio z przestępstwa, a także takich, które służyły lub były przeznaczone do popełnienia przestępstwa. Nie utożsamiano „niemożności orzeczenia”

⁴⁶⁴ Ryszard A. Stefański (red. nauk.), *Środki karne po nowelizacji ...*, s. 393.

⁴⁶⁵ Marek Bojarski (red.), *Prawo karne materialne ...*, Warszawa 2012, s. 353.

od działania sprawcy, a co było najtrudniejsze do udowodnienia, od „świadomego działania”.

Zanim zacznę omawiać dalsze zmiany, warto wskazać, że państwo polskie nie zawsze implementowało wszystkie zapisy traktatów. Taka możliwość wynikała z wielu przepisów unijnych. Traktat z Maastricht z 1993 r.⁴⁶⁶ tworząc Unię Europejską w art. 16 przewidywał, że Rada wspólnie z Parlamentem Europejskim, pełni m.in. funkcję prawodawczą i budżetową. Instytucje unijne mogą wydawać szereg aktów normatywnych takich jak np.: rozporządzenia, dyrektywy, decyzje, zalecenia i opinie. Należy podkreślić, że dyrektywa wiąże każde państwo członkowskie⁴⁶⁷, pod warunkiem, że jest do niego skierowana, w odniesieniu do rezultatu, który ma być osiągnięty, ale pozostawia organom krajowym swobodę wyboru formy i środków. Dyrektywa wiąże co do celu, który ma być uzyskany w określonym terminie, z reguły jest to okres 2 lat. Ponieważ od 01 maja 2004 roku na mocy Traktatu Akcesyjnego podpisanego 16 kwietnia 2003 roku w Atenach⁴⁶⁸ Polska jest członkiem Unii Europejskiej więc prawo Unii Europejskiej ma istotny wpływ na prawo polskie, tym bardziej, że dyrektywy są skierowane do państw i, co do zasady, nie wywierają bezpośredniego skutku. Jeżeli jednak dyrektywa nie zostanie przez państwo członkowskie prawidłowo implementowana może stać się bezpośrednio skuteczna, jeżeli nadaje się do bezpośredniego stosowania tzn. jest wystarczająco precyzyjna i bezwarunkowa⁴⁶⁹. Należy jednak pamiętać, że nieimplementowana dyrektywa może wywołać bezpośredni skutek jedynie w relacjach pomiędzy jednostkami władzy publicznej, a podmiotami indywidualnymi, nigdy nie może wywołać bezpośredniego skutku pomiędzy osobami fizycznymi. Nie można zapomnieć także o tym, że państwo, które nie implementowało prawidłowo dyrektywy naraża się również na odpowiedzialność cywilną za wynikłe z tego szkody oraz na odpowiedzialność za naruszenie zobowiązań traktatowych przez TSUE⁴⁷⁰. Państwo polskie implementowało dyrektywy Unii Europejskiej, aczkolwiek nie zawsze wszystkie ich przepisy. Zdarzyły się przypadki, gdy państwo polskie stwierdziło, że przepisy dyrektywy są niezgodnie z zasadami konstytucyjnymi RP i nie implementowało ich do prawa krajowego. Zmiany w przepisach prawa karnego będące skutkiem dyrektyw wydanych przez

⁴⁶⁶ Traktat z Maastricht z 1993 r., https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:xv00_26&from=PL, /dostęp: 04.03.2019/.

⁴⁶⁷ Zob. art. 288 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (TFUE) z 26.10.2012, Dz. U. UE C 326/49.

⁴⁶⁸ Traktat Akcesyjny podpisany 16 kwietnia 2003 roku w Atenach, https://pl.wikipedia.org/wiki/Polska_w_Unii_Europejskiej, /dostęp: 06.07.2020/.

⁴⁶⁹ Marek Krzysztof Kolasiński (red.), *Zarys prawa swobód rynku wewnętrznego Unii Europejskiej*, Toruń 2013, s. 27.

⁴⁷⁰ Tamże, s. 28.

Parlament Europejski i Radę są widoczne w kolejnych nowelizacjach Kodeksu karnego, podobnie jak i fakt, że państwo polskie nie implementowało wszystkich zapisów dyrektyw.

Kolejne zmiany w regulacji instytucji przepadku, ustawodawca polski wprowadził ustawą z dnia 20 lutego 2015 r.⁴⁷¹, uszczelniając dzięki temu przepisy. W doktrynie komentując wprowadzone zmiany wskazywano, że jest to jeden z głównych elementów strategii zwalczania najpoważniejszych przestępstw⁴⁷². Przepisów tych nie ominęła jednak krytyka, wskazywano bowiem w doktrynie na wątpliwości, czy przepisy te nie naruszają zasady domniemania niewinności⁴⁷³. Specyfika postępowania karnego implikuje swoisty rozkład ciężaru dowodu. Jeżeli dane okoliczności mają charakter negatywny dla podejrzanego, to ciężar dowodu spoczywa na prokuratorze, który dysponuje różnorodnymi organami ścigania, na których spoczywa obowiązek zbierania i zabezpieczania dowodów w postępowaniu przygotowawczym. Niemniej rolą organów ścigania nie jest badanie całej historii życia sprawcy⁴⁷⁴. Tym samym w sytuacjach, gdy przedstawienie dowodu działałoby na korzyść oskarżonego, możliwe jest przerzucenie ciężaru dowodzenia na niego. Nie narusza to zasady domniemania niewinności, bowiem sprawca w zakresie domniemań prawnych dotyczących posiadanego przez niego majątku, nie ma dowodzić swojej niewinności, a jedynie wykazać legalność pochodzenia posiadanego majątku. Przerzucenie ciężaru dowodowego w tym zakresie nie służy do zakwestionowania tezy o przypisaniu sprawcy odpowiedzialności karnej, a jedynie do złagodzenia stosowanej wobec niego instytucji przepadku posiadanego mienia⁴⁷⁵. Wobec powyższego przerzucenie ciężaru dowodowego w ramach domniemań prawnych nie narusza w mojej ocenie zasady domniemania niewinności.

Wprowadzone nowelą lutową zmiany dotyczące instytucji przepadku, były bardzo szerokie. Przede wszystkim wyodrębniono przepadek z katalogu środków karnych. W ten sposób przepadek włączono do innych środków reakcji karnoprawnej, różniących się od kar i środków karnych z mniejszym stopniem zamierzonej represyjności karnej, podkreślając przez umieszczenie go w nowym, odrębnym rozdziale Kodeksu karnego jego

⁴⁷¹ Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy - Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. 2015, poz. 396.

⁴⁷² W. Filipkowski, Pływaczewski E.W., Rau Z., *Odbieranie sprawcom przestępstw wartości majątkowych. Ocena proponowanych zmian art. 45 kodeksu karnego* (wersja projektu na dzień 18 września 2006 r.) s. 125, [w:] Anna Czesława Czwojda, *Przepadek korzyści majątkowej w polskim prawie karnym*, Wrocław 2018.

⁴⁷³ Zob. M. Prengel, *Zwalczanie przestępczości - odebranie jej mienia?*, *Gazeta Sądowa* 2003, nr 2, s. 50-51, B. Zygmunt, *Konfiskata mienia a przepadek korzyści majątkowej*, *Prok. i Prawo* 2001, nr 11, s. 33.

⁴⁷⁴ M. Wantoła, *Ciężar dowodu i obowiązek dowodzenia okoliczności wpływających na wymiar kary i innych środków reakcji karnej*, *Czasopismo prawa karnego i nauk penalnych*, s. 20.

⁴⁷⁵ Tamże, s. 20.

materialną dolegliwość oraz istotną prewencyjną rolę⁴⁷⁶. Nowemu rozdziałowi nadano nazwę – „Przepadek i środki kompensacyjne”. Instytucja przepadku pozostała odrębną instytucją i słusznie nie zaliczono jej do środków kompensacyjnych⁴⁷⁷. Zmiany te objęły jedynie przepisy karne ujęte w Kodeksie karnym, nie towarzyszyły im zmiany na gruncie Kodeksu wykroczeń czy Kodeksu karnego skarbowego. W tych dwóch ostatnich kodeksach, przepadek pozostał środkiem karnym, co rodzi swoistą niespójność jeżeli spojrzymy na tą kwestię w szerokim ujęciu prawa karnego.

Nowelą lutową nie dokonano żadnych zmian jeśli chodzi o główne formy przepadku. Zachowano dwie zasadnicze formy przepadku – przepadek przedmiotów i przepadek korzyści majątkowej oraz dwie formy zastępcze orzekane w przypadku braku możliwości orzeczenia zasadniczych, odpowiednio – ściągnięcie równowartości pieniężnej przepadku przedmiotów oraz ściągnięcie równowartości pieniężnej przepadku korzyści majątkowej. Ustawodawca nie zmodyfikował przesłanek orzekania przepadku. Zmianie charakteru prawnego tego środka nie towarzyszyły więc żadne zmiany co do jego istoty oraz funkcji⁴⁷⁸. Ta zmiana mająca charakter systemowy pociągnęła za sobą konieczność zmiany innych przepisów, a mianowicie uchylono przepis art. 39 pkt. 4 k.k. oraz dokonano zmiany brzmienia art. 99 § 1 k.k. Uchylono na mocy ustawy lutowej art. 100 k.k., który przewidywał możliwość orzeczenia przepadku w przypadku, gdy postępowanie przygotowawcze zostało zakończone umorzeniem postępowania z uwagi na fakt, że społeczna szkodliwość czynu jest znikoma, w sytuacji warunkowego umorzenia postępowania lub gdy zachodzi okoliczność wyłączająca ukaranie sprawcy czynu zabronionego. Wprowadzono natomiast art. 45a k.k., który normuje zbiorczo podstawy orzekania przepadku, które przed 1 lipca 2015 r. były uregulowane w art. 99 § 1 oraz w art. 100 k.k. To rozwiązanie jest logiczną konsekwencją zmiany natury prawnej przepadku⁴⁷⁹. W tym wprowadzonym przepisie ustawodawca, oprócz tych samych sytuacji co w uchylonym art. 100 k.k., przewidział także możliwość orzekania przepadku, jeśli sprawca dopuścił się czynu zabronionego w stanie niepoczytalności. Jak podano w uzasadnieniu projektu ustawy zmiana ta odpowiada zgodnie z konstytucją możliwości (niepełnej) implementacji dyrektywy o zamrażaniu i konfiskacie korzyści pochodzących

⁴⁷⁶ Marek Bojarski (red.), *Prawo karne materialne, Część ogólna i szczególna*, 7. Wydanie, Wolters Kluwer, Warszawa 2017, s. 388.

⁴⁷⁷ Zob. K. Szczucki, [w:] *Kodeks karny. Część ogólna. Tom II. Komentarz do art. 32–116*, red. M. Królikowski, R. Zawłocki, Warszawa 2015, s. 131.

⁴⁷⁸ M. Błaszczuk, *Przepadek w znowelizowanym kodeksie karnym* [w:] *Zmiany Kodeksu karnego z 2015 r., Wybrane zagadnienia*, Studia Iuridica tom 65, Warszawa 2016.

⁴⁷⁹ Tamże, s. 96.

z przestępstwa⁴⁸⁰. Zatem na podstawie wprowadzonego przepisu art. 45a k.k. sąd może orzec przepadek w następujących sytuacjach:

1. gdy społeczna szkodliwość czynu jest znikoma;
2. w przypadku warunkowego umorzenia postępowania;
3. w przypadku stwierdzenia, że sprawca dopuścił się czynu zabronionego w stanie niepoczytalności;
4. gdy zachodzi okoliczność wyłączająca ukaranie sprawcy czynu zabronionego.

Warunki te są enumeratywnie wymienione i są one alternatywne, co oznacza że spełnienie któregokolwiek z tych warunków rodzi po stronie sądu możliwość orzeczenia przepadku. Ustawodawca w art. 45a k.k. posługuje się pojęciem przepadek, nie określając czy chodzi o przepadek korzyści majątkowych uzyskanych w wyniku przestępstwa, równowartości tych korzyści, przepadek narzędzi służących do popełnienia przestępstwa, czy też którąkolwiek z innych form przepadku wymienionych w Kodeksie karnym. Tym samym domniemywać należy, że przepis ten odnosi się do każdej z form instytucji przepadku wskazanych we wcześniejszych artykułach Kodeksu karnego. Takie stanowisko wydaje się być słuszne, gdyż pozbawienie sprawcy na przykład narzędzi służących do popełnienia przestępstwa, w sytuacji gdy postępowanie dało wynik wskazany w art. 45 k.k., jest posunięciem właściwym, mającym istotne znaczenie, wskazującym na prewencyjność działania tego środka i jednocześnie pozwala na zapewnienie poczucia społecznej sprawiedliwości. Ponadto przyjęcie tego rozwiązania wskazuje na równe traktowanie sprawców w świetle prawa. Przepisy bowiem przewidują orzeczenie przepadku nie tylko wobec osób, które zostały prawomocnie skazane, ale także wobec tych w stosunku, do których wydano postanowienie o warunkowym umorzeniu postępowania lub też z uwagi na fakt, iż społeczna szkodliwość czynu jest znikoma, bądź też stwierdzono, że sprawca dopuścił się czynu zabronionego w stanie niepoczytalności albo zachodzi okoliczność wyłączająca ukaranie sprawcy czynu zabronionego.

Nowelą lutową ustawodawca wprowadził także zmiany z art. 45 k.k., a mianowicie usunięto paragrafy 4 i 6. Uchylenie art. 45 § 4 k.k. wynikało z przeniesienia jego normatywnych treści mających charakter procesowy, do art. 291 § 1 i 2 oraz art. 293 § 7 k.p.k. Umknęło natomiast ustawodawcy przy tej zmianie, unormowanie na etapie wykonawczym, odwołania do domniemań prawnych uregulowanych w art. 45 § 2 i 3 k.k.

⁴⁸⁰ Uzasadnienie projektu ustawy o zmianie ustawy - Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw z projektami aktów wykonawczych, Warszawa 15 maj 2014, druk nr 2393 cz. 1, st. 28.

Ustawodawca dokonał dalszych zmian w art. 45 k.k. modyfikując w znacznym stopniu § 3 tego artykułu. Przystosowano w ten sposób brzmienie przepisu art. 45 k.k., do zapisu art. 6 dyrektywy z dnia 3 kwietnia 2014 r. w sprawie zabezpieczenia i konfiskaty narzędzi służących do popełnienia przestępstwa i korzyści pochodzących z przestępstwa w Unii Europejskiej 2014/42/UE. Dyrektywa ta wprowadza w zakresie konfiskaty rozszerzonej możliwość konfiskaty całego mienia podejrzanego czy oskarżonego, nie przyjmując korelacji czasowej uzyskania mienia z popełnieniem przestępstwa. W polskim prawie ta korelacja jest wyraźnie oznaczona, sąd bowiem może orzec przepadek mienia, które uzyskano w czasie popełnienia przestępstwa i nie później niż w chwili wydania nieprawomocnego wyroku. Ograniczenia czasowe służą pogłębieniu związku mienia z przestępstwem i korelują z zasadą domniemania niewinności. W polskim prawie zastosowano konstrukcję wzruszalnego domniemania, nie zaś uznania sądu opartego na racjonalnym przekonaniu i ocenie prawdopodobieństwa, że mienie pochodzi z działalności przestępczej⁴⁸¹. Przepisy dyrektywy z dnia 3 kwietnia 2014 r. w sprawie zabezpieczenia i konfiskaty narzędzi służących do popełnienia przestępstwa i korzyści pochodzących z przestępstwa w Unii Europejskiej 2014/42/UE odnoszą się do przestępstw, z których można uzyskać korzyść majątkową, a więc mówimy tu o potencjalnym uzyskaniu takiej korzyści, natomiast prawo polskie w kwestii domniemań odnosi się do przestępstw, w których udowodniono osiągnięcie korzyści majątkowej. Jest to bardzo istotna różnica, która może wywołać problemy w sytuacji realizacji nakazów konfiskaty wydanych przez organy innych państw członkowskich. Zmiany w zakresie uregulowania przypadku korzyści majątkowej osiągniętej z popełnienia przestępstwa zmierzają do bardziej efektywnych rozwiązań w zakresie tzw. konfiskaty rozszerzonej, a zatem przypadku sięgającego mienia, które sprawca przestępstwa wprowadził w obrót. Zmianie podlega konstrukcja domniemania, która umożliwia orzeczenie przypadku mienia przeniesionego na osobę trzecią. Stosownie do propozycji, domniemanie zakłada rekonstrukcję obiektywną powinności przypuszczenia, na podstawie okoliczności towarzyszących nabyciu, źródła mienia. Innymi słowy, przepadek będzie mógł objąć rzeczy będące w samoistnym posiadaniu osoby trzeciej lub przysługujące jej prawa majątkowe, jako należące do sprawcy, chyba że na podstawie okoliczności towarzyszących nabyciu nie będzie można było przypuszczać, że mienie to chociażby pośrednio pochodziło z czynu zabronionego. Proponowana zmiana § 3 w art. 45 k.k.

⁴⁸¹ Ariadna H. Ochnio, *Konfiskata korzyści z przestępstwa...*, s. 84.

ma na celu wzmocnienie funkcji gwarancyjnej tego przepisu⁴⁸². Według wspomnianego projektu art. 45 § 3 k.k. z 1997 roku miał mieć brzmienie: Jeżeli mienie stanowiące korzyść uzyskaną z popełnienia przestępstwa, o którym mowa w § 2, zostało przeniesione na osobę fizyczną, prawną, lub jednostkę organizacyjną niemającą osobowości prawnej, faktycznie lub pod jakimkolwiek tytułem prawnym, uważa się, że rzeczy będące w samoistnym posiadaniu tej osoby lub jednostki oraz przysługujące jej prawa majątkowe należą do sprawcy, chyba że na podstawie okoliczności towarzyszących nabyciu nie można było przypuszczać, że mienie to, chociażby pośrednio, pochodziło z czynu zabronionego⁴⁸³. Projektowana redakcja art. 45 § 3 k.k. wymaga ustalenia przeniesienia mienia stanowiącego korzyść uzyskaną z popełnienia przestępstwa na osobę trzecią, a nie tylko dużego prawdopodobieństwa takiego przeniesienia. W proponowanej redakcji kładzie się nacisk na dobrą wiarę osoby przyjmującej mienie⁴⁸⁴.

Po wprowadzeniu tej zmiany nie jest wystarczające prawdopodobieństwo, nawet duże, że nastąpiło przeniesienie tego mienia. Konieczne jest faktyczne ustalenie dokonania takiego przeniesienia⁴⁸⁵. Ta zmiana jest bardzo istotna, gdyż zawęża zakres stosowania przesłanki domniemania, a tym samym wzmacnia funkcję gwarancyjną tego przepisu⁴⁸⁶. Jednocześnie jednak ustawodawca wprowadził inną równie istotną zmianę, rozszerzył bowiem zakres stosowania tego przepisu pomijając w art. 45 § 3 k.k. zapis “sprawca, o którym mowa w paragrafie 2, przeniósł”⁴⁸⁷. Przed wejściem w życie noweli lutowej domniemania unormowanego w art. 45 § 3 k.k. nie można było wykorzystać w sytuacji, gdy osoba, na rzecz której sprawca przeniósł własność rzeczy uzyskanych w wyniku przestępstwa, przeniosła prawa własności do tej rzeczy na kolejną osobę. Przepis art. 45 § 3 k.k. miał bowiem charakter wyjątkowy, co wynikało m. in. z tego, że ingerował w prawa osób trzecich, nie będących stronami postępowania karnego. Ze względów gwarancyjnych niedopuszczalna była zatem jego rozszerzająca, pomijająca rezultaty wykładni językowej, interpretacja⁴⁸⁸. Dokonana nowelą lutową zmiana w art. 45 § 3 k.k. zwiększa możliwości praktycznego wykorzystania przedmiotowego

⁴⁸² Uzasadnienie projektu ustawy o zmianie ustawy - Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw z projektami aktów wykonawczych, Warszawa 15 maj 2014, s. 27.

⁴⁸³ Tamże, Projekt ustawy, st. 7.

⁴⁸⁴ Tamże, Uzasadnienie projektu, s. 27-28.

⁴⁸⁵ Janusz Raglewski, *Przepadek i środki kompensacyjne w projektowanej nowelizacji Kodeksu karnego*, Kwartalnik Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury, Zeszyt specjalny (13)/2014, s. 131.

⁴⁸⁶ Zob. K. Szczucki, [w:] *Kodeks karny...*, red. M. Królikowski, R. Zawłocki, Warszawa 2015, s. 131.

⁴⁸⁷ Zapis wprowadzony do Kodeksu karnego Ustawą z dnia 13 czerwca 2003 r. o zmianie ustawy - Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, zmieniony Ustawą z dnia 20 lutego 2015 roku o zmianie ustawy - Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw.

⁴⁸⁸ Uchwała SN z dnia 17 marca 2005 r., I KZP 4/05, OSNKW 2005, nr 3, poz. 27, s. 15-16.

domniemania, rozszerzając krąg osób, wobec których może być orzeczony przepadek. W doktrynie można znaleźć pogląd, że z zakresu tego domniemania wyłączone jest mienie przeniesione na dalsze osoby lub jednostki, gdyż z treści artykułu 45 § 3 k.k. wynika, że ma je przenieść sprawca, a nie kolejni pośrednicy⁴⁸⁹. O ile przedmiotowe stanowisko doktryny było słuszne na gruncie przepisów obowiązujących do 2015 roku, to błędne w mojej ocenie jest wskazanie tego stanowiska przez Blankę Julitę Stefańską w opracowaniu z 2016 roku⁴⁹⁰. Wymieniona bowiem wraz z innymi autorami omawia środki karne po nowelizacji w 2015 roku.⁴⁹¹ Jest to jednak stanowisko błędne. Ustawodawca dopuścił bowiem możliwość orzeczenia przepadku mienia stanowiącego korzyść majątkową uzyskaną w wyniku przestępstwa także w sytuacji, gdy własność tego mienia przeszła na kolejne osoby, a przekazującym nie jest sam sprawca.

Na uwagę zasługuje jednak wprowadzona w art. 45 § 3 k.k. funkcja gwarancyjna, ukryta w zapisie dot. dobrej wiary osoby nabywającej mienie. To sformułowanie wywołało jednak szereg dyskusji w doktrynie. Janusz Radlewski stoi na stanowisku, że z perspektywy obiektywnego obserwatora, racjonalnie oceniającego okoliczności towarzyszące nabyciu określonych składników majątkowych, należy dokonać ocenę okoliczności nabycia mienia przez osobę trzecią⁴⁹². Innego zdania jest Jarosław Majewski, który wskazuje, iż okoliczność, że sprawca z uwagi na swe indywidualne właściwości nie mógł rozpoznać, że chodzi o takie mienie, jest w rozważanym zakresie irrelevantna⁴⁹³. Prowadzi to bowiem do zawężenia możliwości jakie ma osoba trzecia w wykazaniu, że nie mogła przewidzieć, że dane mienie pochodzi z przestępstwa. Skłaniam się do tego pierwszego stanowiska. Niemniej ustalenie w danej sprawie złej wiary osoby, która nabyła mienie, bezsprzecznie prowadzi do wniosku, że dane mienie należało do sprawcy, a zatem pochodziło z czynu zabronionego i może być objęte przepadkiem jako korzyść majątkowa. Oceniać więc należy dobrą wiarę nabywcy w kontekście konkretnej sprawy, konkretnego sprawcy i w odniesieniu do konkretnego mienia.

⁴⁸⁹ W. Filipkowski [w:] E. M. Guzik - Makaruk (red.), *Przepadek przedmiotów i korzyści pochodzących z przestępstwa*, Warszawa 2000, s. 229.

⁴⁹⁰ Zob. Blanka Julita Stefańska [w:] Ryszard A. Stefański (red.), *Środki karne po nowelizacji w 2015 r.*, *Monografie*, Wolters Kluwer, Warszawa 2016, s. 393.

⁴⁹¹ Zapis wprowadzony do Kodeksu karnego Ustawą z dnia 13 czerwca 2003 r. o zmianie ustawy - Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, zmieniony Ustawą z dnia 20 lutego 2015 roku o zmianie ustawy - Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw.

⁴⁹² J. Raglewski, Rozdział 6. Przepadek, [w:] *Nowelizacja prawa karnego 2015*, Komentarz, red. W. Wróbel, Kraków 2015, s. 175.

⁴⁹³ J. Majewski, *Kodeks karny. Komentarz do zmian 2015*, Warszawa 2015, s. 136.

Państwo Polskie zgłosiło fakt, że niektóre przepisy Dyrektyw Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/42/UE są niezgodnie z zasadami konstytucyjnymi RP i dlatego nie ma możliwości dostosowania przepisów krajowych do przepisów tej dyrektywy. Chodzi tutaj o art. 4 ust. 2 dyrektywy mówiący o możliwości orzeczenia konfiskaty w przypadku, gdy nie ma możliwości wydania orzeczenia skazującego z powodu choroby lub ucieczki podejrzanego lub oskarżonego. W mojej ocenie ten zapis dyrektywy stoi w sprzeczności z wolnością przewidzianą w art. 42 ust. 3 Konstytucji każdego uważa się za niewinnego, dopóki jego wina nie zostanie stwierdzona prawomocnym wyrokiem sądu. Orzeczenie przypadku przed wydaniem wyroku skazującego naruszałoby powyższą zasadę, gdyż mimo, że od wprowadzenia nowelizacji w lipcu 2015 r. przepadek nie jest środkiem karnym, jednak nadal jest to środek restrykcyjny pozbawiający sprawcę składników majątku. Wprowadzenie na grunt prawa polskiego przepisu art. 4 ust. 2 omawianej dyrektywy naruszyłoby także prawo osobiste zagwarantowane w art. 46 Konstytucji, że przepadek rzeczy może nastąpić tylko w przypadkach określonych w ustawie i tylko na podstawie prawomocnego orzeczenia sądu. Wprowadzenie zatem na grunt prawa polskiego przepisu niniejszej dyrektywy wymagałoby zmiany przepisów konstytucyjnych. Zastanowienia wymaga fakt, czy ustawodawca polski powinien "pochylić się" nad tym zagadnieniem. Dostosowanie przepisów Konstytucji do powyższej dyrektywy umożliwiłoby organom polskim skuteczniejszą walkę ze sprawcami najpoważniejszych przestępstw i pozbawianie ich korzyści uzyskanych w wyniku tych przestępstw. Jednakże z drugiej strony przepisy tej dyrektywy mogą prowadzić do naruszenia praw obywateli Polski oraz nadużyć prawa. Zadaniem ustawodawcy jest stworzyć takie mechanizmy, aby pomimo wprowadzenia takich przepisów, jak właśnie możliwość orzeczenia konfiskaty przed wydaniem wyroku skazującego w przypadku choroby lub ucieczki podejrzanego lub oskarżonego, jednocześnie zapewnić ochronę praw obywateli. Wprowadzenie na gruncie polskich przepisów zapisu art. 4 ust. 2 omawianej dyrektywy nie musi nastąpić na gruncie prawa karnego. W preambule decyzji mowa jest wprost, że państwa członkowskie zachowują swobodę w wyborze sądu właściwego do prowadzenia postępowań dotyczących konfiskaty związanych ze sprawą karną⁴⁹⁴, oznacza to, że wprawdzie jedynym organem, który może orzec konfiskatę mienia jest sąd, ale nie musi to być sąd karny. Ustawodawca

⁴⁹⁴ Zob. pkt. 10 preambuły Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/42/UE z dnia 3 kwietnia 2014 r. w sprawie zabezpieczenia i konfiskaty narzędzi służących do popełnienia przestępstwa i korzyści pochodzących z przestępstwa w Unii Europejskiej.

nie przewidział jednak instytucji na gruncie polskiego prawa, na podstawie których możliwe byłoby orzeczenie konfiskaty pomimo nie wydania przez sąd karny wyroku skazującego. Mimo tych wątpliwości kolejna nowelizacja art. 45a k.k. która nastąpiła ustawą z dnia 23 marca 2017 roku o zmianie ustawy - Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw⁴⁹⁵ nadal nie rozwiązała wątpliwości zgodności wyżej opisanych przepisów z Konstytucją. Wprowadzono wówczas § 2 o treści: „Jeżeli zebrane dowody wskazują, że w razie skazania zostałby orzeczony przepadek, sąd może go orzec także w razie śmierci sprawcy, umorzenia postępowania z powodu jego niewykrycia, a także w przypadku zawieszenia postępowania w sprawie, której nie można ująć oskarżonego albo oskarżony nie może brać udziału w postępowaniu z powodu choroby psychicznej lub innej ciężkiej choroby”⁴⁹⁶. Dyrektywa mówiła o możliwości orzeczenia konfiskaty w przypadku, gdy nie ma możliwości wydania orzeczenia skazującego z powodu choroby lub ucieczki podejrzanego lub oskarżonego, natomiast polski ustawodawca przyjął możliwość orzeczenia przepadku w sytuacji, gdy postępowanie zostało zawieszone w sprawie, w której nie można ująć oskarżonego albo oskarżony nie może brać udziału w postępowaniu z powodu choroby psychicznej lub innej ciężkiej choroby. Mimo takiego uregulowania przepisów Kodeksu karnego, nie zmieniono przepisów Konstytucji. Tym samym w mojej ocenie przepis art. 45a § 2 k.k. jest niezgodny art. 42 ustęp 3 i 46 Konstytucji. Niezbędna jest jednak moim zdaniem zmiana zapisu Konstytucji i dostosowanie przepisów do potrzeb normatywnych. Nie ulega wątpliwości, że przepadek, o którym mowa w art. 45a § 1 i 2 k.k., ma inny charakter niż przepadek określony w art. 44 k.k. Orzeczenie przepadku w wymienionych sytuacjach (gdy brak jest popełnienia przestępstwa lub brak skazania) może budzić zastrzeżenia. Za jego orzeczeniem może jednak przemawiać uzasadniona potrzeba zabezpieczenia porządku prawnego w szczególności ze względu na charakter przedmiotu, którego dotyczy przepadek⁴⁹⁷. Przyjęte przez ustawodawcę rozwiązanie wydaje się słuszne, gdyż zasadnym jest aby móc orzec przepadek w sytuacji, gdy sprawca celowo ukrywa się przed organami ścigania. Samo zabezpieczenie majątkowe na poczet przyszłej kary przepadku jest skuteczne wobec sprawcy o tyle o ile pozbawia sprawcę władztwa nad jego majątkiem. Jednak w sytuacji, gdy sprawca ukrywa się przed organami ścigania, zabezpieczenie majątkowe może rodzić koszty po stronie państwa. Taka sytuacja może mieć miejsce

⁴⁹⁵ Ustawa z dnia 23 marca 2017 roku o zmianie ustawy - Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. z 2017 r., poz. 768.

⁴⁹⁶ Tamże, art. 45a § 2 k.k.

⁴⁹⁷ Marek Bojarski (red.), *Prawo karne ...*, Warszawa 2017, s. 389.

np. gdy zabezpieczymy w ramach zabezpieczenia majątkowego u sprawcy samochód. Zgodnie z procedurą taki samochód, po wydaniu postanowienia o zabezpieczeniu majątkowym, winien zostać umieszczony na parkingu strzeżonym prokuratury⁴⁹⁸ i prokuratura ponosi koszty jego przechowywania do momentu przekazania sprawy do sądu. Dalsze koszty przechowywania obciążają sąd do momentu orzeczenia przepadku. Jeżeli sprawca ukrywa się, a przez to nie ma możliwości orzeczenia przepadku samochodu, nie można auta sprzedać, a po stronie prokuratury i sądu (a poprzez to Skarbu Państwa) rosną koszty przechowywania tego pojazdu. Ponadto sama wartość pojazdu z roku na rok zmniejsza się, w wyniku czego nawet jeżeli po kilku latach dojdzie do orzeczenia przepadku, to wartość pojazdu będzie znacznie niższa niż w chwili jego zabezpieczenia. Dlatego też przewidziana przez ustawodawcę instytucja przepadku, w sytuacji gdy postępowanie zostało zawieszona, w sprawie, w której nie można ująć oskarżonego, albo oskarżony nie może brać udziału w postępowaniu z powodu choroby psychicznej lub innej ciężkiej choroby, jest rozwiązaniem słusznym ze względu na interes ekonomiczny państwa oraz zapewnienie skuteczności przedmiotowej instytucji. Inną kwestią jest określenie czasu, kiedy winno nastąpić orzeczenie przepadku, czy już w momencie zawieszania postępowania karnego, czy winien być w tym zakresie określony czas, który winien upłynąć od momentu wydania postanowienia o zawieszeniu postępowania. Przepisy karne nie przewidują w tym zakresie żadnych ram czasowych. Z punktu widzenia ekonomiki prowadzonego postępowania zasadnym byłoby jak najszybsze orzeczenie przepadku, czyli już w momencie podjęcia decyzji o zawieszeniu postępowania przygotowawczego. Jednak postanowienie o zawieszeniu postępowania przygotowawczego wydaje prokurator, natomiast decyzję o orzeczeniu przepadku – sąd, zatem nigdy nie będzie to jednocześnie. Niemniej zasadnym byłoby gdyby bezpośrednio po wydaniu postanowienia o zawieszeniu postępowania, prokurator kierował wnioski do sądu o orzeczenie w przedmiocie przepadku. Tym samym czas wydania takiego orzeczenia byłby na tyle krótki, że skutecznie ograniczałoby koszty prowadzonego postępowania karnego, a ponadto realizowałoby to cel instytucji przepadku czyli szybkie i efektywne pozbawienie sprawcy korzyści uzyskanych z przestępstwa.

Zmiany dotyczące problematyki przepadku będące skutkiem implementowania prawa unijnego do prawa polskiego wywołały nie tylko skutek w przepisach Kodeksu

⁴⁹⁸ Początkowo umieszczany jest na parkingu strzeżonym Policji (lub innej instytucji, która prowadzi postępowanie przygotowawcze) i to Policja (lub inna instytucja, która prowadzi postępowanie przygotowawcze) ponosi koszty przechowywania auta do momentu przejęcia go przez prokuraturę i sąd.

karnego, ale miały też znaczny wpływ na strukturę i pracę takich instytucji jak Policja, Centralne Biuro Śledcze (obecnie Centralne Biuro Śledcze Policji - CBŚP), Generalny Inspektor Informacji Finansowej (GIIF). Na strukturę Policji oraz CBŚP wpływ miała Decyzja Rady 2007/845WSiSW. Na mocy rozkazu organizacyjnego nr 120/08 z dnia 4 grudnia 2008 roku Komendanta Głównego Policji w sprawie zmian organizacyjno - etatowych wydzielono w ramach struktury Komendy Głównej Policji, Wydział do spraw odzysku mienia, który ma pełnić rolę Krajowego Biura ds. Odzyskiwania Mienia. W dalszej kolejności w Komendach Wojewódzkich Policji wyznaczono wojewódzkich koordynatorów do spraw odzysku mienia, natomiast lokalnych koordynatorów wyznaczono w Komendach Miejskich/Powiatowych Policji. Wprowadzono także w ramach doskonalenia zawodowego szkolenia dla koordynatorów. Decyzjami Komendanta Głównego Policji wprowadzane są programy szkoleń dla funkcjonariuszy Policji. Programy szkoleń dostosowywane są do bieżących potrzeb. Obecnie szkolenia z zakresu odzyskiwania mienia ujęte są w ramach następujących szkoleń:

- 1 szkolenia zawodowego podstawowego, wprowadzonego decyzją nr 168 Komendanta Głównego Policji z dnia 22 maja 2019 r.⁴⁹⁹, obowiązkowego dla wszystkich nowo przyjętych funkcjonariuszy;
- 2 kurs specjalistyczny w zakresie czynności zmierzających do zabezpieczenia majątkowego wprowadzony decyzją nr 254 Komendanta Głównego Policji z dnia 20 lipca 2016 r.⁵⁰⁰;
- 3 kurs specjalistyczny w zakresie prowadzenia nadzoru nad czynnościami zmierzającymi do zabezpieczenia majątkowego wprowadzony decyzją nr 260 Komendanta Głównego Policji z dnia 20 lipca 2016 r.⁵⁰¹;
- 4 kurs specjalistyczny w zakresie czynności zmierzających do zabezpieczenia majątkowego z elementami prowadzenia nadzoru nad tymi czynnościami, wprowadzony decyzją nr 281 Komendanta Głównego Policji z dnia 11 września 2019 r.⁵⁰²;

⁴⁹⁹ Dz. Urz. KGP poz. 83.

⁵⁰⁰ Dz. Urz. KGP poz. 50.

⁵⁰¹ Dz. Urz. KGP poz. 51.

⁵⁰² Dz. Urz. KGP poz. 103.

5 kurs specjalistyczny dla policjantów służby kryminalnej wykonujących czynności dochodzeniowo-śledcze wprowadzony decyzją nr 105 Komendanta Głównego Policji z dnia 27 marca 2018 r.⁵⁰³;

6 kurs specjalistyczny dla policjantów służby kryminalnej wykonujących czynności operacyjno-rozpoznawcze wprowadzony decyzją nr 106 Komendanta Głównego Policji z dnia 27 marca 2018 r.⁵⁰⁴.

Zgodnie z założonym przez Komendę Główną Policji planem szkoleń, szkolenia adresowane są zarówno do policjantów zaczynających swoją karierę w Policji, pracujących w pionach kryminalnych jak i koordynujących pracę policjantów w zakresie odzyskiwania mienia lub nadzorujących tą pracę. Każdy ze wskazanych kursów ma inne założenia programowe, ale w tematach poszczególnych zajęć ujęte są zagadnienia dotyczące problematyki zabezpieczeń majątkowych jak np. w kursie specjalistycznym w zakresie czynności zmierzających do zabezpieczenia majątkowego realizowane są następujące tematy zajęć:

- Nr 1 znaczenie zabezpieczenia majątkowego i odzyskiwania mienia w skutecznej walce z przestępczością;
- Nr 2 kara grzywny, środek karny, przepadek i środki kompensacyjne o charakterze majątkowym i kary o charakterze majątkowym wynikające z innych niż Kodeks karny ustaw szczególnych;
- Nr 3 ustalenie składników majątkowych sprawców przestępstw;
- Nr 4 tymczasowe zajęcie mienia ruchomego i zabezpieczenie majątkowe oraz ich rejestracja w policyjnych systemach informatycznych⁵⁰⁵.

Warto jednak zaznaczyć, że polska Policja szczególnie na tym najniższym poziomie, czyli Komisariatów Policji czy Komend Powiatowych Policji, nie ma wydzielonych tylko i wyłącznie zadań w zakresie odzysku mienia i zabezpieczania składników majątku. Policjanci wydziałów kryminalnych nie zajmują się tylko jedną sprawą, ale prowadzą jednocześnie wiele podstępowań przygotowawczych. Z tego też powodu szkolenia dotyczące odzysku mienia skierowane są do wszystkich funkcjonariuszy wydziałów kryminalnych prowadzących postępowania przygotowawcze, jak i zajmujących się pracą operacyjną. Zadania, związane z ustalaniem składników majątkowych sprawcy oraz

⁵⁰³ Dz. Urz. KGP z 2018 r. poz. 52, zm. decyzją nr 136 z dnia 18 kwietnia 2019 r. Dz. Urz. KGP z 2019 r. poz. 73 oraz decyzją nr 50 z dnia 15 lutego 2020 r. Dz. Urz. KGP z 2020 r. poz. 8.

⁵⁰⁴ Dz. Urz. KGP z 2018 r. poz. 53, zm. decyzją nr 146 z dnia 6 maja 2019 r. Dz. Urz. KGP z 2019 r. poz. 79 oraz decyzją nr 5 z dnia 15 lutego 2020 r. Dz. Urz. KGP z 2020 r. poz. 9 - dane wskazane w piśmie KGP z dnia 16.07.2020 r. Kwo-616/20/KR.

⁵⁰⁵ Decyzja nr 254 Komendanta Głównego Policji z dnia 20 lipca 2016 r., Dz. Urz. KGP 2016, poz. 50.

ustalanie wysokości uzyskiwanych przez niego korzyści z przestępstwa, należą do obowiązków nie tylko policjantów prowadzących postępowania przygotowawcze, ale realizowane są już na etapie pracy operacyjnej. Im szybciej Policja uzyskała informacje o składnikach majątkowych sprawców tym skuteczniej może uprzedzić ewentualne wyzbywanie się majątku przez sprawcę i możliwe będzie skuteczniejsze dokonanie zabezpieczenia majątku sprawcy na poczet przyszłego orzeczenia przepadku, kar i środków karnych. Dzięki przyjętym rozwiązaniom te dwie instytucje, czyli CBŚP i Policja, które mają kluczowe znaczenie w zakresie odzyskiwania mienia, wiele zyskały. Przede wszystkim poziom wyszkolenia funkcjonariuszy znacznie wzrósł.

Wpływ regulacji unijnych na funkcjonowanie Generalnego Inspektora Informacji Finansowej widoczny jest w ustawie z dnia 1 marca 2018 r. o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu⁵⁰⁶. Zapoznając się z przebiegiem prac nad skierowaniem projektu przedmiotowej ustawy do Sejmu, widzimy adnotację, że projekt ma na celu wykonanie prawa Unii Europejskiej⁵⁰⁷. Zresztą ustawodawca odniósł się wprost, że przedmiotowa ustawa w zakresie swojej regulacji wdraża dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2015/849 z dnia 20 maja 2015 r. w sprawie zapobiegania wykorzystywaniu systemu finansowego do prania pieniędzy lub finansowania terroryzmu, zmieniającą rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 648/2012 i uchylającą dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 2005/60/WE oraz dyrektywę Komisji 2006/70/WE (Dz. Urz. UE L 141 z 05.06.2015, str. 73)⁵⁰⁸. Nowa regulacja ogranicza zakres tajemnicy zawodowej, w przypadku zawodów zaufania społecznego jak np. notariat, adwokatura. Tajemnica zawodowa nie obejmuje informacji o przestępstwie prania pieniędzy oraz finansowania terroryzmu. Regulacja ta zobowiązuje wszystkie podmioty do współpracy z GIIF. Na mocy przedmiotowej ustawy zlikwidowano Międzyresortowy Komitet Bezpieczeństwa Finansowego a utworzono Komitet Bezpieczeństwa Finansowego. Utworzono także Centralny Rejestr Beneficjentów Rzeczywistych.

Reasumując dotychczasowe rozważania warto zwrócić uwagę, że przepisy prawa międzynarodowego i unijnego posługują się pojęciem „konfiskata”, natomiast polskie

⁵⁰⁶ Ustawa z dnia 1 marca 2018 r. o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu, t.j. Dz. U. 2,018, poz. 723 z późn. zm.

⁵⁰⁷ Przebieg prac nad projektem ustawy z dnia 1 marca 2018 r. o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu, <https://www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/PrzebiegProc.xsp?nr=2233>, /dostęp: 04.03.2019/.

⁵⁰⁸ Zob. przepis nr 1 ustawy z dnia 1 marca 2018 r. o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu.

przepisy prawa karnego używają pojęcia „przepadek”. W omówionych regulacjach prawnych pojęcia te mają tożsame znaczenie. Jednak patrząc na ustawodawstwo polskie XX wieku widać daleko idące różnice. Niechlubna historyczna przeszłość instytucji konfiskaty na ziemiach polskich, przemawia za używaniem przez polskiego ustawodawcę pojęcia „przepadek”. Jak wskazano w literaturze konfiskata mienia jest bezwzględny pozbawieniem sprawcy przestępstwa całego będącego jego własnością majątku (mienia). Przepadek następuje na rzecz Skarbu Państwa. Majątek podlegający przypadkowi w ramach konfiskaty pozostaje bez związku z popełnionym czynem – orzeka się przepadek całego majątku (mienia) lub jego określonej części, niezależnie czy był „zaangażowany” bądź powstał w wyniku przestępstwa. Na tym polega istota tej kary i to jest jednocześnie podstawowy argument przeciwko niej stanowiący, że jest karą niesprawiedliwą⁵⁰⁹. Podczas obrad Senatu dotyczących usunięcia kary konfiskaty mienia z katalogu kar dodatkowych, wskazano istotne argumenty przemawiające przeciwko utrzymaniu takiej kary tj. kara ta stoi w sprzeczności z Konstytucją i przyrodzonymi prawami człowieka, z zasadą sprawiedliwości, z zasadą indywidualnej odpowiedzialności karnej, nie jest karą sprawiedliwą, nie spełnia wymogów stawianych karze kryminalnej, pozostaje bez związku z czynem sprawcy, jest karą nieodwracalną⁵¹⁰. Nie dziwi więc fakt, że ustawodawca polski konsekwentnie używa pojęcia „przepadek” unikając pojęcia używanego przez ustawodawcę unijnego - „konfiskata mienia”.

⁵⁰⁹ Irena Rzeplińska, *Konfiskata mienia, Studium z historii...*, s. 7-8.

⁵¹⁰ Zob. 14 posiedzenie Senatu RP w dniu 7 grudnia 1989 r., sprawozdanie stenograficzne, Warszawa 1989.

Rozdział 3

Aktualne uregulowanie przypadku w polskim Kodeksie karnym

3.1 Wprowadzenie do omówienia aktualnego stanu prawnego

Kodeks karny z 1997 roku obowiązuje do dnia dzisiejszego. Jednak przez lata wielokrotnie był nowelizowany. Zmiany te objęły również instytucję przypadku. Nowelizacje w tej materii wynikały nie tylko z konieczności implementowania przez państwo polskie konwencji międzynarodowych i dyrektyw unijnych, ale także z zauważalnej potrzeby, że wprowadzone Kodeksem karnym z 1997 r. przepisy dot. przypadku, nie spełniają swojej roli. Taka ocena wynikała także z faktu, że z uwagi na widoczne w okresie PRL-u traktowanie instytucji przypadku *sensu largo* jako elementu represyjnej polityki kryminalnej państwa, twórcy Kodeksu karnego z 1997 r. podeszli do instytucji przypadku w sposób bardzo humanitarny. To podejście, niestety okazało się błędem biorąc pod uwagę dynamikę i specyfikę przestępczości jaka rozwinęła się po 1989 r. Walka ze wzmożoną przestępczością kryminalną i gospodarczą, nakierowaną na wysokie korzyści finansowe, korzystającą z najnowszych zdobyczy techniki i rozszerzającą swoje ramy poza terytorium Polski, to było duże wyzwanie dla organów ścigania, w szczególności w zakresie zabezpieczenia mienia. Liberalne przepisy dot. instytucji przypadku wprowadzonego w Kodeksie karnym z 1997 r. nie dawały skutecznych podstaw prawnych do walki z „nową przestępczością”. Konieczność zmiany przepisów była zauważalna i dlatego też jak wskazano w poprzednim rozdziale, nowelizacje nie ominęły przepisów obejmujących instytucję przypadku.

Początkowo rozszerzono zakres stosowania art. 45 k.k. z 1997 r., a następnie wprowadzono domniemania prawne, które w ramach upływu lat i potrzeb rozbudowywano. W tym zakresie zmiany wprowadzone przez ustawodawcę były niezwykle nowatorskie. Jedną ze zmian było wyodrębnienie w Kodeksie karnym rozdziału 5 a, pod nazwą „przepadki i środki kompensacyjne”. Miało to zdaniem kodyfikatorów zmienić charakter tych środków. Zmiana ta nazywana jest w literaturze oryginalnym

pomysłem legislacyjnym, niemającym odpowiednika w żadnej z dotychczasowych polskich kodyfikacji karnych⁵¹¹. Nazwa rozdziału sugeruje, że przepadek nie jest środkiem kompensacyjnym, choć pierwotnie w k.k. z 1997 r. zaliczany był do środków karnych *sensu stricte*, a wykreślenie tej instytucji ze środków karnych wskazuje, że przepadek nie jest takim środkiem, a zatem jest samoistnym, odrębnym środkiem wśród różnych środków reakcji na czyn zabroniony lub przestępstwo przewidzianych w Kodeksie karnym⁵¹². Zatem zgodnie z obecnie obowiązującymi przepisami, przepadek nie jest ani środkiem karnym *sensu stricte*, ani środkiem kompensacyjnym, za to jest *sui generis* środkiem penalnym⁵¹³. Jak czytamy w uzasadnieniu projektu tej nowelizacji, nie można uzasadnić karnego charakteru przepadku (jeśli nie ma być konfiskatą mienia) oraz odszkodowania i obowiązku zadośćuczynienia, które to środki mają typowo cywilistyczny charakter. Także nawiązka jest przede wszystkim środkiem kompensacyjnym.

Trafnie zauważa się w literaturze, że takie założenie pozostaje w sprzeczności z celem przepadku przedmiotów służących lub przeznaczonych do popełnienia przestępstwa, które zmierza do utrudnienia lub uniemożliwienia kontynuowania działalności przestępczej przez pozbawienie koniecznych narzędzi⁵¹⁴. W literaturze podkreśla się niecelowość tego zabiegu legislacyjnego, zmiana ta wydaje się być sztuczna, nie przemawia za nią żadna racja merytoryczna, nie wprowadza także żadnej nowej jakości, poza odmienną filozofią klasyfikacji środków penalnych, będącą, jak się zdaje, wyrazem teoretycznych przemyśleń osób tworzących nowelizację. Twórcom nowelizacji niewątpliwie udało się w zupełności wprowadzić niepamiętny w dziejach polskiego prawa karnego zamęt zarówno w obszarze środków karnych, jak i nowo powstałego tworu w postaci “przepadku i środków kompensacyjnych”⁵¹⁵. Mamy zatem do czynienia z instytucją prawną, która nie służy, w przekonaniu legislatora, realizacji celów penalnych. Wydaje się jednak, że tak kategoryczne stanowisko odmawiające przepadkowi charakteru środka karnego, nie uwzględnia wielopostaciowości tej instytucji prawnokarnej. Jakkolwiek powyższe założenie może być bronione w wypadku orzekania przepadku *producta sceleris* (przedmioty i korzyści majątkowe pochodzące z przestępstwa), to już

⁵¹¹ W. Wróbel (red.), *Nowelizacja prawa karnego 2015, Komentarz*, Wydawnictwo Krakowski Instytut Prawa Karnego Fundacja, Kraków 2015, s. 172.

⁵¹² J. Raglewski, Rozdział 6. Przepadek, [w:] *Nowelizacja prawa karnego ...*, s. 173.

⁵¹³ Ryszard A. Stefański (red.), *Kodeks Karny, Komentarz*, 3. wydanie, Komentarze Kodeksowe, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2017, s. 392.

⁵¹⁴ J. Raglewski, Rozdział 6. Przepadek, [w:] *Nowelizacja prawa karnego ...*, s. 172, tenże, *Przepadek i środki kompensacyjne ...*, s. 125-126.

⁵¹⁵ Marek Mozgawa (red. nauk.), *Kodeks Karny, Komentarz*, 8. Wydanie, Wydawnictwo Wolters Kluwer Warszawa 2017, s. 180.

istnieją poważne wątpliwości, czy takie stwierdzenie jest trafne odnośnie do przypadku *instrumenta sceleris* (przedmiotów służących bądź przeznaczonych do działalności przestępczej). W tym ostatnim wypadku chodzi o utrudnienie, czy wręcz uniemożliwienie kontynuowania działalności przestępczej przez pozbawienie sprawców koniecznych do tego “narzędzi”⁵¹⁶. Nowelizacja, która weszła w życie 1 lipca 2015 r.⁵¹⁷, wyłączając instytucję przypadku z katalogu środków karnych, wprowadziła niekonsekwencję w jurydycznej klasyfikacji tej instytucji. Na gruncie Kodeksu karnego skarbowego, jak i prawa wykroczeń, wypadek pełni dwie role, a mianowicie pozostał środkiem karnym i jednocześnie środkiem zabezpieczającym⁵¹⁸. W projekcie ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary⁵¹⁹ ustawodawca przewidział dwupostaciowy charakter przypadku tj. jako środek karny i jako środek zabezpieczający odpowiedzialność finansową oraz odszkodowawczą (na podstawie art. 16 pkt. 1 orzekany jako środek, a na podstawie art. 9 i 10 orzekany jako środek zabezpieczający). Zarówno w literaturze, jak i w woli ustawodawcy trudno obecnie jest szukać odpowiedzi na pytanie czym tak naprawdę jest wypadek, mamy jednak do czynienia z instytucją funkcjonującą w ustawodawstwie karnym, która nie została jednoznacznie prawnokarnie zaklasyfikowana⁵²⁰.

W mojej ocenie jednak założenie ustawodawcy, polegające na wyodrębnieniu instytucji przypadku ze środków karnych wskazywać ma na to, że orzeczenie przypadku nie ma pełnić roli kary. Fakt zabierania w świetle przepisów prawa, sprawcom majątku, nie ma być dla nich karą za popełnione przestępstwo. Orzeczenie przypadku ma na celu pozbawienie sprawcy korzyści jakie osiągnął z popełnionego przestępstwa i można powiedzieć, że ma przywrócić stan majątkowy sprawcy, do stanu jaki miał miejsce przed popełnieniem przestępstwa. Wypadek stał się instytucją pomiędzy środkiem karnym, a środkiem kompensacyjnym. Bezspornym jest fakt, że instytucja przypadku pełniła i nadal pełni dwie odmienne funkcje: prewencyjną i represyjną. Funkcja prewencyjna natomiast dzieli się na indywidualną i ogólną. Prewencja ogólna wyrażana jest w uświadomieniu społeczeństwa, że organy ścigania posiadają odpowiednie instrumenty, dzięki którym

⁵¹⁶ W. Wróbel (red.), *Nowelizacja prawa karnego ...*, s.172.

⁵¹⁷ Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw.

⁵¹⁸ Na gruncie art. 22 § 2 pkt. 2 i 4 k.k.s. i art. 47 § 2 pkt. 2 k.k.s. oraz art. 28 § 1 pkt. 2 k.w. orzekany jest jako środek karny, a zgodnie z art. 22 § 3 pkt. 5 k.k.s. i art. 47 § 4 k.k.s. oraz art. 30 § 1 k.w. jako środek zabezpieczający.

⁵¹⁹ Projekt ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary, [http://orka.sejm.gov.pl/Druki8ka.nsf/Projekty/8-020-1211-2019/\\$file/8-020-1211-2019.pdf?fbclid=IwAR2USs_ZAsla0UaKtNQ87KN8Hg1ibeKc4AZ0_szipK6ORL2tn52LwyBXLAM](http://orka.sejm.gov.pl/Druki8ka.nsf/Projekty/8-020-1211-2019/$file/8-020-1211-2019.pdf?fbclid=IwAR2USs_ZAsla0UaKtNQ87KN8Hg1ibeKc4AZ0_szipK6ORL2tn52LwyBXLAM), /dostęp: 06.04.2019/.

⁵²⁰ W. Wróbel (red.), *Nowelizacja prawa karnego ...*, s.172.

są w stanie skutecznie odbierać sprawcom przestępstw, korzyści majątkowe jakie ci uzyskali w wyniku przestępstw. Natomiast prewencja indywidualna wyraża się w uzmysłowieniu sprawcy, iż popełnianie przestępstw jest nieopłacalne, gdyż nie utrzyma się on w posiadaniu uzyskanych korzyści finansowych i przez to ma zniechęcać do popełnienia przestępstw, jeśli zaś chodzi o przedmioty służące do popełnienia przestępstwa, ich przepadek ma skutecznie utrudniać, a nawet uniemożliwiać popełnianie przestępstw w przyszłości⁵²¹. Skuteczna aplikacja przepadku w realiach konkretnego stanu faktycznego wiąże się też bez najmniejszej dozy wątpliwości z wymierzeniem pewnej, swoistej sankcji o *stricte* ekonomicznym charakterze - odebranie sprawcy czynu zabronionego niezasadnie i nielegalnie zgromadzonych aktywów zawsze będzie z jego subiektywnego punktu widzenia stanowiło pewną kategorię dolegliwości, w tym właśnie zakresie przepadek realizuje swoją funkcję represyjną. Również, zgodnie z brzmieniem art. 56 k.k. dyrektywy sądowego wymiaru kary znajdują zastosowanie przy orzekaniu przepadku, a ta okoliczność zdaje się wzmacniać tezę o represyjnym charakterze przepadku⁵²². Mimo więc zmiany jurydycznego charakteru przepadku, w mojej ocenie instytucja ta nie zmieniła swojej roli. Jest nadal szczególnym środkiem reakcji karnej na fakt popełnienia przestępstwa. I mimo iż nie jest środkiem karnym *sensu stricte*, to jest instytucją od szczególnych środków restytucyjnych tj. ujętych w Kodeksie karnym instytucjach mających na celu obciążenie sprawcy obowiązkiem zrekompensowania szkód i krzywd, jakie wyrządził on pokrzywdzonemu dokonany i osądzonym przestępstwem.

Wprowadzone od 1997 roku zmiany znacznie rozszerzyły ramy tej instytucji w stosunku do uregulowania wprowadzonego w dniu 6 czerwca 1997 roku. W aktualnym stanie prawnym, określenie przepadek jest zbiorczą nazwą dla tego środka występującego w postaciach: 1) przepadku przedmiotów pochodzących bezpośrednio z przestępstwa (*producta sceleris*) – art. 44 § 1 k.k.; 2) przepadku przedmiotów, które służyły lub były przeznaczone do popełnienia przestępstwa (*instrumenta sceleris*) – art. 44 § 2 k.k.; 3) przepadku przedmiotów objętych zakazem wytwarzania, posiadania, obrotu, przesyłania, przenoszenia lub przewozu (*producta et instrumenta sceleris sui generis*) – art. 44 § 6 k.k.; 4) przepadku równowartości przedmiotów pochodzących bezpośrednio z przestępstwa lub przedmiotów, które służyły lub były przeznaczone do popełnienia przestępstwa – art. 44 § 4 k.k.; 5) przepadku udziału we współwłasności należącego do

⁵²¹ Por. J. Radlewski, [w:] A. Zoll, W. Wróbel, *Kodeks karny, Część ogólna, Komentarz do art. 1-52*, Warszawa 2016, s. 837.

⁵²² Mateusz Korzeniak, Mateusz Szurman, *Domniemanie przestępnego pochodzenia mienia (jurydyczne ukształtowanie art. 45 § 2 k.k.)*, e-Czasopismo prawa karnego i nauk penalnych, pozycja 16/2018, s. 7 z 24,

sprawcy - art. 44 § 7 k.k.; 6) przypadku równowartości udziału we współwłasności – art. 44 § 7 k.k.; 7) przypadku przedsiębiorstwa (art. 44a § 1 i 2 k.k.); 8) przypadku równowartości przedsiębiorstwa (art. 44a § 1 i 2 k.k.). Trafnie w doktrynie wszystkie te rodzaje przypadku określa się mianem przypadku przedmiotów⁵²³. Przepadek orzec można niezależnie od orzeczenia kary czy zaistnienia innych okoliczności wyłączających karanie i tak orzeczenie przypadku może nastąpić:

1. razem z orzeczeniem jednej z kar wymienionych w katalogu kar - art. 32 k.k.;
2. w związku z umorzeniem postępowania z uwagi na niski stopień społecznej szkodliwości czynu - art. 45a § 1 k.k.;
3. w związku z warunkowym umorzeniem postępowania – art. 45a § 1 k.k.;
4. jeżeli stwierdzono, że sprawca działał w warunkach określonych w art. 31 § 1 k.k., tj. dopuścił się czynu zabronionego w warunkach niepoczytalności – art. 45a § 1 k.k.;
5. jeżeli zachodzi okoliczność wyłączająca ukaranie sprawcy czynu zabronionego – art. 45a § 1 k.k.;
6. ponadto w art. 45a § 2 k.k. przewidziano możliwość orzeczenia przypadku jeżeli zebrane dowody wskazują, iż w razie skazania zastałby orzeczoney przepadek, wówczas sąd może orzec przepadek w razie śmierci sprawcy, umorzenia postępowania z powodu jego niewykrycia, a także w przypadku zawieszenia postępowania w sprawie, w której nie można ująć oskarżonego albo oskarżony nie może brać udziału w postępowaniu z powodu choroby psychicznej lub innej ciężkiej choroby;
7. w warunkach zastępczego orzeczenia przypadku tj. w sytuacji, gdy odstąpiono od wymierzenia kary na podstawie art. 59 i 60 § 7 k.k. W tym przypadku możliwość odstąpienia od wymierzenia kary i ograniczenie represji karnej wyłącznie do środka karnego, przypadku lub środka kompensacyjnego przy przestępczości drobnej i średniej jest uzależniona od spełnienia trzech warunków. Po pierwsze wymaga się, aby społeczna szkodliwość konkretnego czynu nie była znaczna, po drugie wymierzenia przez sąd środka karnego, przypadku lub środka kompensacyjnego wobec sprawcy, po trzecie orzekania samoistnie danego środka z przekonaniem, że jest on w stanie spełnić cele stawiane przed karą⁵²⁴;

⁵²³ Ryszard A. Stefański (red.), *Kodeks karny ...*, Warszawa 2017, s. 393.

⁵²⁴ Tamże, s. 442.

8. samoistnie - art. 502 § 3 k.p.k. w sytuacji, gdy zachodzą warunki orzeczenia tylko środka karnego.

Jak widać z powyższego wyliczenia, orzeczenie przypadku może nastąpić nawet w sytuacji, gdy postępowanie zostało umorzone. Ten wyjątek w możliwości orzekania mimo umorzenia postępowania wskazuje, że przypadek różni się od środków karnych. I ta specyficzna właściwość przypadku, uwidacznia sens przesunięcia przypadku z kategorii środków karnych do nowych środków z rozdziału Va. O ile środki karne orzeka się obok kary głównej, to mogą też być orzeczone obok kary samoistnej lub w sytuacji nadzwyczajnego złagodzenia kary, gdy odstąpiono od wymierzenia kary głównej i porzeczano na orzeczeniu środka karnego. Można też orzec środek karny przy warunkowym umorzeniu postępowania karnego oraz przy zawieszeniu wykonania kary⁵²⁵. Natomiast nie można orzec środka karnego np. w sytuacji umorzenia postępowania z powodu niewykrycia sprawcy. Tymczasem przypadek można w tej sytuacji orzec. Wyjątkowość podstaw orzekania przypadku także niewątpliwie przesądza o specyficznym charakterze tej instytucji.

⁵²⁵ Zob. artykuły 59 § 1, 60 § 7, 67 § 3 i 72 § 2 k.k.

3.2 Przepadek owoców przestępstwa, a przepadek korzyści

Dokonanie porównania przypadku owoców przestępstwa a przypadku korzyści, wymaga w pierwszej kolejności wskazania zakresu tych pojęć. Ustawodawca nie dokonał normatywnej wykładni tych pojęć, tak więc w głównej mierze należy odwoływać się do orzecznictwa i literatury, które opierają się przede wszystkim na analogii. Jak wskazuje się w literaturze, przedmioty nazywane owocami przestępstwa, muszą pochodzić z niego bezpośrednio (np. kwota pieniędzy przyjęta jako łapówka)⁵²⁶. W doktrynie wskazuje się, że są to skradzione lub wyłudzone rzeczy, pieniądze i papiery wartościowe (korzyści pochodzące bezpośrednio z przestępstwa), środki pieniężne uzyskane w wyniku nielegalnej sprzedaży narkotyków, broni palnej, jak i korzyści uzyskane w wyniku obrotu korzyściami bezpośrednimi, np. nabyte w drodze sprzedaży lub wymiany rzeczy ruchome, nieruchomości, dzieła sztuki, środki pieniężne, a także zysk uzyskany z lokat bankowych pieniędzy pochodzących wprost z przestępstwa (korzyści pochodzące pośrednio z przestępstwa)⁵²⁷.

Wydaje się, że odmienne stanowisko zajął Janusz Raglewski, który wskazując na błędnie przyjętą przez Sąd kwalifikację z art. 45 § 1 k.k., przypadku pieniędzy, jakie sprawca uzyskał udzielając innej osobie narkotyki, wskazał, iż takie rozstrzygnięcie całkowicie abstrahuje od istnienia wprost normatywnie zadekretowanej w brzmieniu powołanego przepisu definicji przypadku „owoców” przestępstwa⁵²⁸. Autor sugeruje, że to w art. 45 k.k. ustawodawca zawarł definicję „owoców przestępstwa”. W literaturze wskazuje się również, że regulacja instytucji przypadku „owoców przestępstwa” została ujęta w art. 44 § 1 k.k.⁵²⁹, i na taką interpretację wskazuje też Lech Gardocki pisząc, że orzeczenie przypadku owoców przestępstwa podkreślać ma nieopłacalność popełniania przestępstw, dlatego jego orzeczenie jest obligatoryjne⁵³⁰. Charakterystyczną więc cechą

⁵²⁶ Zob. Lech Gardocki, *Prawo karne*, 20. Wydanie zmienione, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2017, s. 184.

⁵²⁷ Ryszard A. Stefański, *Przepadek korzyści majątkowej uzyskanej przez sprawcę z przestępstwa*, Prok. i Pr. 3, 2001, s. 158.

⁵²⁸ Janusz Raglewski [w:] Mirosława Melezini (red.), *System prawa karnego ...*, s. 810.

⁵²⁹ Zob. Marek Bojarski (red.), *Prawo karne...*, Warszawa 2017, s. 392.

⁵³⁰ Zob. Lech Gardocki, *Prawo karne*, 20. Wydanie..., s. 184.

„owoców przestępstwa” jest to, że pochodzą one bezpośrednio z przestępstwa i ta cecha odróżnia je od korzyści majątkowej, która może pochodzić zarówno pośrednio, jak i bezpośrednio z przestępstwa⁵³¹. Cecha bezpośredniości wskazuje, że chodzi o przedmioty, które pochodzą z przestępstwa wprost, czyli takie, które zostały uzyskane w drodze realizacji ustawowych znamion określonego typu czynu zabronionego bez podejmowania jakichkolwiek dodatkowych czynności, wykraczających poza ustawowy opis popełnionego czynu⁵³². Ta cecha ma istotny wpływ na fakt, że bez znaczenia dla orzekania przypadku jest wartość majątkowa jaką przedstawiają „owoce przestępstwa”. Wartość ekonomiczna przedmiotów zabezpieczonych na potrzeby postępowania nawet w najmniejszym stopniu nie stanowi kryterium orzeczenia ich przypadku, jako środka karnego. Wyłączną podstawą orzeczenia takiego środka jest ustalenie, czy zatrzymane przedmioty pochodziły bezpośrednio z przestępstwa (art. 44 § 1 k.k.), albo służyły lub były przeznaczone do popełnienia przestępstwa i poza wypadkami przewidzianymi w ustawie stanowiły własność sprawcy (art. 44 § 2 i § 7 k.k.)⁵³³.

Skoro więc „owoce przestępstwa”, to przedmioty pochodzące bezpośrednio z czynu zabronionego, zasadne jest zastanowienie się czym są te przedmioty? W literaturze pojawiają się dwa odmienne stanowiska. W odniesieniu do wykładni pojęcia „przedmiot”, pierwsze stanowisko opiera się ona na podstawie wykładni systemowej i utożsamia pojęcie przedmiotu z rzeczą w rozumieniu cywilistycznym. W świetle tego poglądu rzeczą – przedmiotem jest przedmiot materialny, wyodrębniony z przyrody na tyle, że może być samoistnym dobrem w obrocie prawnym, poza tą definicją pozostają zatem energie i fragmenty przyrody nie mające cech samoistności np. woda, nie są rzeczami także dobra niematerialne, takie jak dzieła literackie, muzyczne filmowe, naukowe, programy komputerowe, wynalazki i dobra osobiste⁵³⁴. Tym samym „przedmiot” utożsamiany jest z pojęciem „rzeczy” w rozumieniu cywilistycznym. Wskazuje się wprawdzie, że czasami występuje ich uzewnętrznienie np. w postaci książki, nut, obrazu, dyskiety, płyty, jest to jednak co najwyżej *corpus mechanicum*, przynoszący dobra niematerialne jako dzieła twórcy⁵³⁵. Drugie stanowisko, które jest moim zdaniem zasadne, wskazuje że przedmioty,

⁵³¹ Zob. Janusz Raglewski [w:] Mirosława Melezini (red.), *System prawa karnego...* s. 809.

⁵³² Violetta Konarska – Wrzosek, Jerzy Lachowski, *Instytucja przypadku w polskim prawie karnym*, Wolters Kluwer, Warszawa 2020, s. 97.

⁵³³ Postanowienie SA w Katowicach z dnia 1.04.2009r., II AKz 194/09, Biuletyn nr 2/2009, Orzecznictwo Sądu Apelacyjnego w Katowicach i Sądów Okręgowych, https://katowice.sa.gov.pl/container/biuletyny/biuletyn_2009_2.pdf, /dostęp: 20.06.2020/.

⁵³⁴ K. Postulski, M. Siwek, *Przepadek w polskim...* s. 95 - 96.

⁵³⁵ Szeleszczuk [w:] Alicja Grześkowiak, Krzysztof Wiak (red.), *Kodeks karny, Komentarz*, 6. wydanie, Wydawnictwo C. H. Beck, Warszawa 2019, s. 449-450.

to nie tylko rzeczy w ujęciu cywilistycznym, nadaje znaczenie szersze od cywilistycznego znaczenia rzeczy i stwierdza iż ujmuje ono także przedmioty nie mające substratu materialnego np. program komputerowy czy pliki znajdujące się na dysku twardym⁵³⁶. Przedmiotem w rozumieniu art. 44 k.k. są także materialne nośniki, na których bezprawnie zapisano cudze utwory, w szczególności cudze programy komputerowe. Analogicznie należy podejść do specjalnego programu komputerowego, będącego istotnym elementem materialnego narzędzia do dokonania przestępstwa (np. komputer z programem hackerskim)⁵³⁷. Pojęcie “przedmiot” obejmuje elementy, które nie mieszczą się w zakresie pojęcia “rzeczy”. W literaturze wskazuje się, że na szersze rozumienie przedmiotów przestępstwa, które ulegają przypadkowi na podstawie art. 44 § 1 k.k., wskazują też przepisy Kodeksu karnego wykonawczego (art. 188 - 189 k.k.w.)⁵³⁸. W przepisach Kodeksu karnego wykonawczego mowa jest o przejęciu przez urząd skarbowy “składników mienia” objętych przypadkiem w postaci rzeczy ruchomych, wierzytelności i innych praw majątkowych, przedmiotów o wartości historycznej, naukowej lub artystycznej, a także przynależności rzeczy głównej⁵³⁹. Należy jednak mieć na uwadze to, że przepisy art. 188 - 189 k.k.w. odnoszą się nie tylko do przypadku owoców przestępstwa, ale także do pozostałych form przypadku. Niemniej w mojej ocenie przepis art. 44 k.k. odnosi się do przedmiotu, a tym samym należy uznać, że pojęcie to ujmuje także wierzytelności lub inne prawa majątkowe, a więc rzeczy niematerialne. Pojęcie to w mojej ocenie ujmuje dobra niematerialne takie jak utwory muzyczne, programy komputerowe. Należy także pamiętać, że terminu “przedmiot” nie można interpretować tylko w odniesieniu do “owoców przestępstwa”. Przedmioty pochodzące z przestępstwa (tzw. owoce) to zarówno rzeczy uzyskane za pomocą popełnionego przestępstwa (wyłudzone mienie), jak i rzeczy wytworzone w ramach dokonanego przestępstwa (sfalszowane pieniądze). Trafnie się przy tym podnosi, że przedmiot przestępstwa jest pojęciem szerszym niż narzędzia lub owoce przestępstwa⁵⁴⁰.

⁵³⁶ Ryszard A. Stefański (red.), *Kodeks karny*, 2017, komentarz do art. 44 teza 41.

⁵³⁷ Tomasz Oczkowski [w:] Violetta Konarska - Wrzosek (red.), *Kodeks karny, Komentarz*, 2. wydanie, Wolters Kluwer, Warszawa 2018, s. 327.

⁵³⁸ Marian Filar (red.), *Kodeks karny, Komentarz*, Wydanie 2, LexisNexis, stan prawny na 1 lipca 2010 r., s. 185.

⁵³⁹ Zob. Krzysztof Dąbkiewicz, *Kodeks karny wykonawczy, Komentarz*, Wydanie 2, LexisNexis, Warszawa 2013, s. 606-607.

⁵⁴⁰ Tomasz Oczkowski [w:] Violetta Konarska - Wrzosek (red.), *Kodeks karny ...*, s. 328; zob. też Alicja Grześkowiak (red.), *Prawo karne*, Wydawnictwo C. H. Beck, Warszawa 2007, s. 195; Marek Bojarski (red.), *Prawo karne ...*, Warszawa 2017, s. 389 - 390.

Także w zakresie uznania za “owoce przestępstwa” rzeczy wytworzonych w ramach dokonanego przestępstwa, w literaturze pojawiają się wątpliwości interpretacyjne. Sugerowano, że w przypadku rzeczy wytworzonych w drodze przestępstwa, właściwszą podstawą orzeczenia przepadku, byłby art. 44 § 6 k.k.⁵⁴¹. Stanowisko to jednak moim zdaniem nie zasługuje na uwzględnienie, gdyż art. 44 § 1 k.k. powinno się w tym przypadku potraktować jako *lex specialis* i obligatoryjnie orzec przepadek przedmiotów na podstawie art. 44 § 1 k.k.⁵⁴².

Podsumowując dotychczasowe rozważania należy stwierdzić, że za przedmioty będące “owocami przestępstwa” uznane przez literaturę zostały przedmioty materialne w ujęciu prawa cywilnego, a także przedmioty niematerialne, dobra intelektualne takie jak np. programy komputerowe, dzieła artystyczne itp. Za “owoce przestępstwa” uznano zarówno rzeczy uzyskane za pomocą przestępstwa np. w wyniku kradzieży, jak i rzeczy wytworzone w wyniku przestępstwa np. narkotyki.

Omawiając zakres pojęcia “przedmiot” należy zwrócić uwagę na nasuwające się pytania dotyczące zwierząt, człowieka czy też zbiorów rzeczy. Czy można orzec przepadek zwierząt jako przedmiotów pochodzących bezpośrednio z przestępstwa? Czy zwierzę jest przedmiotem? Wprawdzie ustawa z 21.08.1997 r. o ochronie zwierząt⁵⁴³ wskazuje, że zwierzę jako istota żyjąca, zdolna do odczuwania cierpienia, nie jest rzeczą⁵⁴⁴, jednak ustawa ta wskazuje również, że poza jej prawnym zakresem zwierzę ma status rzeczy⁵⁴⁵. Tym samym co do zasady zwierzę należy traktować jako przedmiot, gdyż może być przedmiotem własności czy też innych praw rzeczowych oraz przedmiotem obrotu, a co za tym idzie może być objęte przepadkiem. Wyłącznie w kwestii odczuwania bodźców zewnętrznych, zwierzę traktowane jest jako istota żyjąca i nie może być w tym zakresie uprzedmiotowione. Innymi słowy, ustawa ta nadaje szczególny status zwierzętom w zakresie ochrony ich przed cierpieniem zadawanym przez człowieka, nie negując przy tym, że zwierzę jest także elementem obrotu prawnego, tak jak inne rzeczy materialne⁵⁴⁶. W konsekwencji więc, zwierzęta stanowią inny obiekt (przedmiot) materialny i mogą

⁵⁴¹ Zob. Szeleszczuk [w:] Alicja Grześkowiak, Krzysztof Wiak (red.), *Kodeks karny, Komentarz*, 5. wydanie, Wydawnictwo C. H. Beck, Warszawa 2018, s. 430, s. 432.

⁵⁴² Zob. W. Wróbel, *Środki karne w projekcie kodeksu karnego, cz. 2, Przypadek*, PS 1995/11-12, s. 103-104; Marek Bojarski (red.), *Prawo karne...*, Warszawa 2017 s. 390.

⁵⁴³ Ustawa z 21.08.1997 r. o ochronie zwierząt, Dz. U. z 2017 r., poz. 1840 ze zm.

⁵⁴⁴ Zob. Szeleszczuk [w:] Alicja Grześkowiak, Krzysztof Wiak (red.), *Kodeks karny...*, Warszawa 2019, s. 450.

⁵⁴⁵ Tomasz Oczkowski [w:] Violetta Konarska - Wrzosek (red.), *Kodeks karny...*, s. 329.

⁵⁴⁶ Tamże, s. 329.

stanowiąc przedmiot obrotu⁵⁴⁷. W praktyce nie trudno wyobrazić sobie sytuację “ulożenia” brudnych pieniędzy w nabycie jakichś drogich lub zagrożonych wyginięciem gatunków zwierząt, a później także przeniesienie ich własności lub posiadania, aby udaremnić lub znacznie utrudnić stwierdzenie ich przestępnego pochodzenia⁵⁴⁸. Inna sytuacja jest w przypadku zwierzyny łownej, w tym zakresie zgodnie podkreśla się w literaturze, że bezcelowe jest rozstrzygnięcie kwestii, czy zwierzyna łowna żyjąca w stanie wolnym może być przedmiotem przypadku, gdyż zgodnie z art. 2 ustawy z dnia 13 października 1995 r. Prawo Łowieckie⁵⁴⁹ stanowi ona własność Skarbu Państwa, a tym samym z tego względu orzeczenie jej przypadku jest niemożliwe⁵⁵⁰. Jednakże o ile zwierzyna wolnożyjąca żywa nie podlega przypadkowi, gdyż i tak stanowi własność Skarbu Państwa, o tyle już elementy tej zwierzyny mogą podlegać przypadkowi jeżeli zostały nabyte w wyniku czynu zabronionego. Te bowiem rzeczy mogą, stanowiąc przedmiot obrotu np. być przedmiotem kolekcjonerskim. Przypadek trofeów, tusz zwierzyny i ich części, przewiduje zresztą przepis szczególny, tj. art. 54 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 13 października 1995 r. Prawo Łowieckie. Przedmioty te mogą ulec przypadkowi nawet jeśli nie stanowią one własności sprawcy przestępstwa przewidzianego w art. 52 i 53 ww. ustawy⁵⁵¹.

⁵⁴⁷ Por. Marcin Mazur, *Penalizacja prania pieniędzy*, Monografia, Warszawa 2014, s. 121; M. Kulik [w:] M. Mozgawa (red.), *Kodeks karny, Komentarz*, wyd. Wolters Kluwer, Warszawa 2013, wyd. V, s. 133.

⁵⁴⁸ Por. Marcin Mazur, *Penalizacja...*, s. 121; W. Pływaczewski, *Inicjatywy Międzynarodowej Organizacji Policji Kryminalnej – INTERPOL na rzecz ochrony dzikich gatunków zwierząt*, Prok. i Pr. 2011, nr 10, s. 5 i n.; W. Pływaczewski, *Międzynarodowa współpraca policyjna w zakresie przeciwdziałania przestępczości związanej z handlem chronionymi gatunkami fauny i flory*, Przegląd Policyjny 2010, nr 4, s. 71 - 93.

⁵⁴⁹ Ustawa z dnia 13 października 1995 r. Prawo Łowieckie t.j. Dz. U. 2020 r., poz. 1683 z późn. zm.

⁵⁵⁰ Por. K. Postulski, M. Siwek, *Przypadek w polskim...*, s. 101 - 102.

⁵⁵¹ Zob. Ustawa z dnia 13 października 1995 r. Prawo Łowieckie - art. 52 /Występki/ Kto:1) gromadzi, posiada, wytwarza, przechowuje lub wprowadza do obrotu narzędzia i urządzenia przeznaczone do kłusownictwa, 2) wchodzi w posiadanie bezprawnie pozyskanej tuszy lub trofeów zwierząt łownych, 3) narusza zakaz, o którym mowa w art. 9 ust. 1 pkt 4, 4) hoduje lub utrzymuje bez zezwolenia charty rasowe lub ich mieszańce, 5) sprawując zarząd z ramienia dzierżawcy, a w obwodach niewydzierżawionych z ramienia zarządcy, zezwala na polowanie osobie nieuprawnionej do wykonywania polowania lub na przekroczenie zatwierdzonego w planie łowieckim pozyskania zwierzyny, 6) pozyskuje zwierzynę innego gatunku, innej płci lub w większej liczbie, niż przewiduje upoważnienie wydane przez dzierżawcę lub zarządcę obwodu łowieckiego, 7) wykonuje polowanie w obecności lub przy udziale dziecka do 18. roku życia, 8) celowo utrudnia lub uniemożliwia wykonywanie polowania; - podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku; art. 53 /występki/ Kto: 1) poluje na przelotne ptactwo łowne na wybrzeżu morskim w pasie 3000 m od brzegu w głąb morza lub 5000 m w głąb lądu, 2) poluje z chartami lub ich mieszańcami, 3) poluje w czasie ochronnym, 4) poluje nie posiadając uprawnień do polowania, 4a) wbrew zakazowi określone w art. 42aa pkt 14, zakłada narzędzia lub urządzenia przeznaczone do łowienia, chwytania lub zabijania zwierzyny, 5) wchodzi w posiadanie zwierzyny za pomocą broni i amunicji innej niż myśliwska, środków i materiałów wybuchowych, trucizn, karmy o właściwościach odurzających, sztucznego światła, lepów, wnyków, żelaz, dołów, samostrzałów lub rozkopywania nor i innych niedozwolonych środków, 6) nie będąc uprawnionym do polowania wchodzi w posiadanie zwierzyny; - podlega karze pozbawienia wolności do lat 5.

Czy człowiek, bądź też jego tkanki, sztuczne części ciała mogą stanowić przedmiot przypadku? Człowiek z tej racji, że ma status szczególny o charakterze podmiotowym, nigdy w świetle prawa nie może być uznawany za przedmiot, choć niekiedy jest tak traktowany w rzeczywistości społecznej. Człowiek jako istota żyjąca nigdy nie będzie mógł być objęty instytucją przypadku⁵⁵². Nie jest rzeczą człowiek, jego ciało, a także sztuczne części ciała (np. protezy), dopóki są integralnie połączone z ciałem człowieka. Status rzeczy mają natomiast znajdujące się w nielegalnym obrocie, części ciała zarówno człowieka żywego, jak i martwego (komórki, tkanki, narządy), dopóki nie pozostają związane z ciałem tego samego lub innego człowieka⁵⁵³. Zatem części ciała ludzkiego jak np. narządy, będą przedmiotem przypadku w sytuacji, gdy zostały pozyskane niezgodnie z przepisami ustawy z dnia 01.07.2005 r. o pobieraniu, przechowywaniu i przeszczepianiu komórek, tkanek i narządów⁵⁵⁴. W odniesieniu do zwłok ludzkich w literaturze ukształtowało się stanowisko, że ze względu na specyfikę orzeczenie przypadku byłoby niezgodne z etycznymi i moralnymi wartościami reprezentowanymi przez społeczeństwo⁵⁵⁵.

Co do zasady przepadek, o którym mowa w art. 44 § 1 k.k., dotyczy przedmiotów pochodzących bezpośrednio z przestępstwa, przedmioty te muszą zostać jednoznacznie określone, zindywidualizowane pod względem tożsamości⁵⁵⁶. Jednakże rzeczywistość nie bywa taka jednoznaczna i może się zdarzyć, że przedmiotem pochodzącym bezpośrednio z przestępstwa będzie zbiór rzeczy. W tej kwestii można spotkać różne stanowiska w doktrynie. Z jednej strony wskazuje się, że przedmiotem przypadku może być zbiór rzeczy jako pewna całość⁵⁵⁷, a z drugiej strony argumentuje się, że konieczne jest wymienienie poszczególnych elementów należących do zbioru⁵⁵⁸. W mojej ocenie jednak właściwe jest trzecie stanowisko, które łączy oba poprzednie. Zgodnie z tym stanowiskiem w przypadku zbioru rzeczy nie można udzielić tylko jednej właściwej odpowiedzi. Wszystko zależy od tego, z czego składa się dany zbiór rzeczy, jak jest on zorganizowany oraz w jaki sposób jest wyodrębniony od innych przedmiotów⁵⁵⁹. Zatem jeśli mamy

⁵⁵² Violetta Konarska – Wrzosek, Jerzy Lachowski, *Instytucja przypadku...*, s. 100.

⁵⁵³ Szeleszczuk [w:] Alicja Grześkowiak, Krzysztof Wiak (red.), *Kodeks karny...*, Warszawa 2018, s. 430.

⁵⁵⁴ Ustawa z dnia 01.07.2005 r. o pobieraniu, przechowywaniu i przeszczepianiu komórek, tkanek i narządów, t.j. Dz. U. z 2019, poz. 1405.

⁵⁵⁵ Por. K. Postulski, M. Siwak, *Przepadek w polskim...*, s. 97; aczkolwiek ciało ludzkie po śmierci staje się rzeczą - zob. Violetta Konarska – Wrzosek, Jerzy Lachowski, *Instytucja przypadku...*, s. 100.

⁵⁵⁶ Zob. Tomasz Oczkowski [w:] Violetta Konarska – Wrzosek (red.), *Kodeks karny...*, s. 328.

⁵⁵⁷ Por. W. Zalewski [w:] M. Królikowski, R. Zawłocki (red.), *Kodeks karny, Część ogólna, t. II, Komentarz do artykułów 32-116*, Wydawnictwo C. H Beck, Warszawa 2011, s. 192.

⁵⁵⁸ K. Postulski, M. Siwak, *Przepadek w polskim...*, s. 99.

⁵⁵⁹ Violetta Konarska – Wrzosek, Jerzy Lachowski, *Instytucja przypadku...*, s. 102.

do czynienia ze zbiorem przedmiotów, który stanowi wyodrębnioną, a więc jednoznacznie określoną całość, to możliwe jest orzeczenie przypadku zbioru jako całości, bez konieczności opisu poszczególnych elementów składających się na ten zbiór. Z sytuacją taką będziemy mieli do czynienia na przykład w przypadku zdjęć z pornografią dziecięcą, jeżeli będą one zebrane w jednym albumie, na jednym dysku. Sytuacje te dotyczą więc przedmiotów jednorodzących, jak właśnie wspomniane zdjęcia. Natomiast w przypadku przedmiotów o większej obszerności, gdzie każda z elementów posiada odrębne, indywidualne cechy, to w orzeczeniu o przypadku będzie konieczne określenie każdego przedmiotu z osobna (np. książki tworzące księgozbiór). Aczkolwiek w mojej ocenie zasadnym byłoby kierować się względami ekonomiki, jeżeli bowiem zbiór jako całość ma własną wartość i użyteczność przewyższającą wartość i użyteczność wszystkich poszczególnych elementów zbioru liczonych razem, to zasadnym byłoby traktować zbiór jako całość. Zbiór jako całość jest bowiem w tym przypadku przedmiotem obrotu, choć prawa rzeczowe i posiadanie odnoszą się do poszczególnych rzeczy wchodzących w skład zbioru⁵⁶⁰.

Kolejny nasuwający się problem to kwestia oddzielania korzyści majątkowej pochodzącej bezpośrednio z przestępstwa od przedmiotu przestępstwa. Istnieje możliwość skrzyżowania się przepisów art. 44 § 1 k.k. i art. 45 § 1 k.k., skoro za korzyść majątkową uzyskaną bezpośrednio z przestępstwa uznaje się np. skradzione rzeczy, które są przecież przedmiotem czynności wykonawczej przestępstwa, a więc przedmiotem przestępstwa. Wobec tego zachodzi potrzeba wyznaczenia linii demarkacyjnej między tymi przepisami. Takie trudności nie powstają w stosunku do korzyści uzyskanej pośrednio z przestępstwa, gdyż art. 44 § 1 k.k. nie obejmuje przedmiotów pośrednio pochodzących z przestępstwa.

Pojęcie korzyści, zostało w Kodeksie karnym zdefiniowane w art. 115 § 4 k.k. jako korzyść majątkowa lub osobista, przez które należy rozumieć korzyść zarówno dla siebie jak i dla kogoś innego. Ustawodawca uniknął teoretycznego zdefiniowania tego pojęcia, pozostawiając to orzecznictwu i doktrynie. Samo pojęcie korzyści majątkowej zostało jednak przez ustawodawcę wskazane nie tylko w definicji wyrażonej w art. 115 § 1 k.k., ale stanowi także kryterium definiujące przestępstwa podobne - art. 115 § 3 k.k. oraz przestępstwo handlu ludźmi - art. 115 § 22 pkt. 6 k.k. Ponadto wyrażenie "korzyść" używane jest przez ustawodawcę przy wskazaniu znamion niektórych przestępstw wskazanych w części szczególnej Kodeksu karnego, jak chociażby w rozdziale

⁵⁶⁰ Zob. post. SN z 7.2.2002 r., I CKN 572/00, niepubl.

XXIX - przestępstwa przeciwko działalności instytucji państwowych oraz samorządu terytorialnego: przestępstwa sprzedajności i przekupstwo (art. 228 i 229 k.k.), płatnej protekcji i nadużycia funkcji (art. 230, 230a i 231 k.k.), rozdziału XXXIV - przeciwko wiarygodności dokumentów: fałszu intelektualnego (art. 271 § 3 k.k.), przestępstw rozdziału XXXV - przeciwko mieniu takich jak: kradzież programu komputerowego (art. 278 § 2 k.k.), wymuszenie rozbójnicze (art. 282 k.k.), oszustwo (art. 286 k.k.), czy oszustwo komputerowe (art. 287 k.k.), czy też rozdziału XXXVI - przeciwko obrotowi gospodarczemu: nadużycia zaufania (art. 296 § 2 k.k.), łapownictwa menedżerskiego (art. 296a § 1 i 2 k.k.), łapownictwa biernego i czynnego, gdzie jedną ze stron jest wierzyciel (art. 302 § 2 i 3 k.k.), zakłócenie przetargu publicznego (art. 305 § 1 k.k.). W przypadku tych przykładowo wymienionych przestępstw, jak i kilkunastu innych wymienionych w Kodeksie karnym, w ramach znamion przestępstwa ustawodawca wskazuje „korzyść majątkową”, bądź też „korzyść majątkową lub osobistą”. Analizując poszczególne przepisy Kodeksu karnego zwraca uwagę fakt, że pojęcie „korzyść” używane jest w różnym znaczeniu normatywnym, nie tylko jako znamię przestępstwa, ale także np. jako przesłanka instytucji nadzwyczajnego złagodzenia kary (art. 264a § 2 k.k.), albo jako jedna z przesłanek warunkująca możliwość zastosowania klauzuli niepodlegania przez sprawcę karze (art. 296a § 5 k.k.). Jeżeli jednak chodzi o samą instytucję przepadku, to pod uwagę należy brać jedynie korzyść majątkową. Samo założenie instytucji przepadku, którego esencję stanowi to, że sprawca pozbawiany jest korzyści uzyskanej z przestępstwa, eliminuje już na wstępie możliwość orzeczenia przepadku korzyści osobistej. Zresztą ustawodawca sam zastrzega, że przedmiotem przepadku może być jedynie korzyść majątkowa, która oznacza korzyść zaspokajającą w pierwszym rzędzie potrzebę materialną, której osiągnięcie zmienia stan majątkowy sprawcy lub tej osoby, której ją przysparza, a taka zmiana nie jest uzasadniona uprawnieniami przysługującymi sprawcy imiennie, wynikającymi ze stosunku prawnego, istniejącego między nim a osobą fizyczną lub prawną pokrzywdzoną jego działaniem⁵⁶¹. Korzyścią z leksykalnego punktu widzenia jest „coś co daje zysk, przynosi pożytek”, majątkiem zaś są „dobra materialne, mienie”. Według znaczenia językowego korzyścią majątkową jest zysk w zakresie dóbr materialnych⁵⁶². Tak więc sama definicja kodeksowa wskazuje podział na korzyść majątkową i osobistą. Za korzyść majątkową w doktrynie uważana jest wyrażona

⁵⁶¹ O. Górniok, *O pojęciu „korzyści majątkowej” w kodeksie karnym (Problemy wybrane)*, PiP 1978, nr 4, s. 117.

⁵⁶² Ryszard A. Stefański, *Przepadek korzyści majątkowej ...*, s. 156.

w pieniądzu wartość ekonomiczna, dzięki której można zaspokoić określoną potrzebę⁵⁶³. W praktyce pojawiają się trudności w odróżnieniu korzyści majątkowej od osobistej. Korzyść ma charakter majątkowy gdy ma wartość ekonomiczną, czyli taką, której wielkość można wyrazić w pieniądzu; może wyrażać się zwiększeniem aktywów (przysporzenie majątku) lub zmniejszeniem pasywów majątkowych (zmniejszenie obciążeń lub uniknięcie strat). Jeżeli ma wartość ekonomiczną - jest korzyść majątkową, jeżeli nie - jest korzyść osobistą⁵⁶⁴. „Wartość ekonomiczna” jest to wskazywany przez doktrynę element cywilistycznego ujęcia mienia. Jednak takie ujęcie korzyści majątkowej, zawęża zakres jej stosowania tylko i wyłącznie do wartości ekonomicznej, tymczasem ustawodawca sam wskazuje nam, że są szczególne formy korzyści. Taką formą w ujęciu karnistycznym jest np. uzyskanie programu komputerowego i uniknięcie płacenia za ten program. Korzyścią majątkową w tym wypadku jest wartość programu komputerowego, którego opłacenia sprawca uniknął⁵⁶⁵. „Korzyść majątkowa” to może być zarówno wartość dodana do posiadanego stanu majątkowego, jak i zmniejszenie posiadanych pasywów. Takie też stanowisko reprezentowane przez doktrynę⁵⁶⁶ przyjął Sąd Najwyższy stwierdzając, że korzyścią majątkową stanowiącą cel działania sprawcy - jest każde przysporzenie majątku sobie lub innej osobie albo uniknięcie w nim strat, z wyjątkiem jedynie tych przypadków, gdy korzyść taka przysługuje sprawcy lub innej osobie zgodnie z istniejącym w chwili czynu stosunkiem prawnym⁵⁶⁷. Można więc zatem przyjąć, że na gruncie prawa karnego korzyść majątkowa jest pojęciem szerokim, które posiada określoną wartość majątkową tj. „mierzalną” w pieniądzu. Są to więc wszelkie przedmioty oraz inne dobra niematerialne mające charakter majątkowy, dzięki którym sprawca zwiększa swoje aktywa, choćby czasowo lub pomniejsza swoje pasywa. Nie można więc wprost przyjmować interpretacji korzyści z gruntu cywilistycznego na grunt karnistyczny, gdyż na tym drugim polu, zakres obowiązywania tego pojęcia jest dużo szerszy. Zakres pojęcia korzyści majątkowej z gruntu cywilistycznego w przełożeniu na prawo karne,

⁵⁶³ Por. O. Górniok, *O pojęciu "korzyści majątkowej" ...*, s. 110; A. Spotowski, *Przestępstwa służbowe. Nadużycie służbowe i łapownictwo w nowym kodeksie karnym*, Warszawa 1972, s. 126.

⁵⁶⁴ Por. uchwała SN (7) z 24.6.2015 r., IKZP 5/15, https://www.sn.pl/sprawy/SiteAssets/Lists/Zagadnienia_prawne/EditForm/I-KZP-0005_15.pdf, /dostęp: 10.03.2022/, także J. Majewski [w:] A. Zoll (red.), *Komentarz, Kodeks karny, Część ogólna, t. I*, 2012, s. 1366 i powołana w t. 6 do art. 115 § 4 KK literatura.

⁵⁶⁵ Por. R. Zawłocki (red.), *Przestępstwa przeciwko mieniu i gospodarcze, System prawa karnego*, t. IX, wyd. II, Warszawa 2015, s. 29; A. Wąsek (red.), *Kodeks karny, Część ogólna, t. II*, Warszawa 2006, s. 784 - 785.

⁵⁶⁶ Zob. A. Marek, *Kodeks karny*, 5. Wydanie, stan prawny: 1 marca 2010 r., Wydawnictwo Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., Warszawa 2010, s. 134 - 135.

⁵⁶⁷ Zob. Uchwała pełnego składu Izby Karnej SN z dnia 30 stycznia 1980 r., VII KZP 41/78, OSNKW 1980, nr 3, poz. 24, z glosą K. Daszkiewiczza, *Nowe Prawo* 1980, nr 11-12, s. 213-216.

widoczny jest szczególnie, gdy rozważamy czy łapówka w postaci obietnicy wyższego stanowiska służbowego, jest korzyścią majątkową. Uzyskanie wyższego stanowiska służbowego, wiąże się nie tylko z wyższym prestiżem (co rozpatrywać należałoby w kategoriach korzyści osobistej), ale także z uzyskaniem większego dochodu za wykonywaną pracę. Różnica pomiędzy wcześniejszym dochodem uzyskiwanym na zajmowanym przez daną osobę stanowisku, a dochodem na nowym stanowisku, stanowi przysporzenie majątku danej osoby, a tym samym korzyść jaką ta osoba uzyskała w wyniku przekazania łapówki. Takie też stanowisko reprezentowane jest przez doktrynę i orzecznictwo, gdzie wskazuje się, że korzyścią nie jest całe wynagrodzenie, a tylko ta część, która została zwiększona w wyniku popełnionego przestępstwa. Chodzi o nienależne korzyści majątkowe, a nie takie, które przysługują sprawcy jako słuszny ekwiwalent poniesionych przezeń kosztów lub nakładu pracy⁵⁶⁸. Na uwagę zasługuje też stanowisko doktryny jak i orzecznictwa wskazujące, że nie ma charakteru korzyści majątkowych w rozumieniu Kodeksu karnego, korzyść majątkowa uzyskana przez sprawcę, należna mu na podstawie stosunku prawnego powstałego przed popełnieniem przestępstwa, a która została wyegzekwowana działaniem przestępnym, np. odebranie przez wierzyciela należnej mu kwoty przy użyciu przemocy. Takie działanie sprawcy z reguły nie jest w ogóle przysporzeniem korzyści majątkowej, gdyż w skład jego majątku wchodzi także wymagalne wierzytelności, a realizacja istniejących roszczeń w zasadzie nie powoduje zmiany majątku, lecz jedynie w jego składnikach⁵⁶⁹. Pojawić się jednak może problem, czy drobne przysporzenie majątku stanowi korzyść majątkową w ujęciu Kodeksu karnego. Słuszne stanowisko przyjął Sąd Najwyższy, wskazując że nie stanowi korzyści majątkowej świadczenie takich przedmiotów, które tylko symbolicznie wyrażają wdzięczność ofiarodawcy i mają wartość pieniężną, nieprzekraczającą takiego symbolu⁵⁷⁰. Zgodnie z tą interpretacją Sądu Najwyższego, przyjęcie przez lekarza kwiatów czy butelki wódki, przekazanych przez pacjenta w ramach podziękowań, nie stanowi korzyści majątkowej uzyskanej przez lekarza. Jednak każda tego sytuacja jest ocenna, inaczej bowiem zinterpretujemy sytuację, gdy pacjent wręczył lekarzowi butelkę koniaku wartości 100 zł, a inaczej gdy ta butelka będzie warta np. 100.000 zł. W tym drugim przypadku, organy ścigania będą rozważały, czy prezent nie stanowi jednak korzyści

⁵⁶⁸ Por. Ryszard A. Stefański, *Przypadek korzyści majątkowej ...*, s. 157; Wyrok SN z 17 maja 1972 r., III KR 67/72, OSNKW 1972, nr 10, poz. 157 z glosą B. Kunickiej - Michalskiej, Państwo i Prawo 1973, nr 6, s. 181 -184.

⁵⁶⁹ Ryszard A. Stefański, *Przypadek korzyści majątkowej...*, s. 157; Uchwała pełnego składu Izby Karnej SN z 30 stycznia 1980 r., VII KZP 41/78, OSNKW 1980, nr 3, poz. 24.

⁵⁷⁰ Postanowienie SN z 26.02.1988 r., VI KZP 34/87, OSNKW 1986, nr 5-6, poz. 40.

majątkowej. W tej sytuacji będzie się liczyła nie tylko wartość prezentu, ale także kontekst sytuacyjny, czas przekazania tego prezentu, wcześniejsze ustalenia pomiędzy stronami, a więc różne czynniki natury podmiotowej i przedmiotowej. Kryteria, które przesądzają o pozbawieniu prezentu przymiotu korzyści:

1. prezent nie może być wręczony na żądanie, nie może być również mowy o zwyczaju, w sytuacji uzależnienia dokonania danej czynności od wręczenia prezentu;
2. prezent powinien być wręczony po dokonaniu czynności i nie być wcześniej obiecany;
3. prezent nie powinien przekraczać zwyczaju - mowa tu o drobnym poczęstunku lub przedmiocie o niewielkiej wartości (np. kwiatkach, książce, czekoladkach)⁵⁷¹.

Tak przyjęte kryteria pozwalają na uwzględnienie wszystkich okoliczności czynu, a nie tylko jednego elementu. Przy ocenie stopnia społecznego niebezpieczeństwa przyjęcia lub udzielenia korzyści należy brać pod uwagę, czy było ono powodowane tradycją, zwyczajem, chęcią okazania wdzięczności za uprzejmość, a także sposób, w jaki udzielenie korzyści doszło do skutku, w jakim celu jej udzielono, jak wielka była korzyść i kto ją przyjął i za co⁵⁷².

Jak widać na tym, wydawać by się mogło prostym przykładzie, ustalenie czy mamy do czynienia z nielegalną korzyścią majątkową, bywa skomplikowane, ale słuszne jest stanowisko doktryny mówiące, że świadczenie nie traci cech korzyści majątkowej lub osobistej tylko z tego powodu, że przyjęcie tego świadczenia nie narusza obowiązujących w społeczeństwie norm czy to prawnych czy moralnych. W takiej sytuacji świadczenie nie jest sprzeczne z normą, ale nadal jest uzyskaną korzyścią⁵⁷³. Dla ustalenia, a w zasadzie przybliżenia, zakresu pojęcia korzyści majątkowej, istotne jest wskazanie poglądu, który ukształtował się w orzecznictwie⁵⁷⁴, zgodnie z którym, przy odliczaniu korzyści majątkowej, nie bierze się pod uwagę wydatków poniesionych przez sprawcę. Tym samym rozróżnia się pojęcie „korzyści” od pojęcia „zysk”. „Zysk” stanowi różnicę pomiędzy uzyskaną korzyścią, a wartością poniesionych nakładów. Za nieuprawnione należy uznać wyliczenie kosztów jakie sprawca zaangażował w przestępczy proceder (np. w zakup

⁵⁷¹ Anna Czesława Czwojda, *Przypadek korzyści majątkowej ...*, s. 36.

⁵⁷² A. Spotowski, *Przestępstwa służbowe...*, s. 139-140.

⁵⁷³ Por. M. Iwański, *Zwyczaj jako „okoliczność wyłączająca bezprawność” wręczenia lub przyjmowania prezentów przez pracowników służby zdrowia*, CZPKiNP 2009, z. 1, s. 193-223.

⁵⁷⁴ Zob. wyrok SN z 29.03.2011 r., III K 321/10, LEX nr 846388, także postanowienie SN z 26.08.2010 r., I KZP 12/10, OSNKW 2010, nr 9, poz. 78.

narkotyków, które następnie udzielał, przejazd po nie itp.), a potem pomniejszenie o tę wartość osiągniętej z przestępstwa korzyści, bo tego typu ekonomiczne kalkulacje w aspekcie zysku i strat są nie do przyjęcia⁵⁷⁵. Przyjąć zatem należy, iż przy ustaleniu korzyści majątkowej w rozumieniu art. 45 § 1 k.k., podlegającej przypadkowi, nie uwzględnia się wszelkich wydatków i nakładów, które poniósł sprawca w celu uzyskania przedmiotu pochodzącego z przestępstwa. Wykluczone jest zatem uwzględnienie „nakładów inwestycyjnych”, jakie sprawca poczynił w swój przestępczy proceder⁵⁷⁶. Tożsame stanowisko wyraził Sąd Apelacyjny w Krakowie stwierdzając, że przypadek korzyści majątkowych pochodzących z przestępstwa obejmuje całość świadczenia uzyskanego z czynu zabronionego, nie tylko zysk pozostały po odliczeniu nakładów od uzyskanej ceny, a to kosztów zakupu narkotyków, kosztów przejazdu, zapłaty dla kurierów czy innych. Przestępstwo nie jest działalnością gospodarczą, w której dla obliczenia zysku odejmuje się od przychodów koszty ich uzyskania. Takie reguły można stosować tylko w działalności legalnej. Korzyścią majątkową nielegalnie sprzedającego narkotyki są wszelkie składniki majątkowe uzyskane przy popełnieniu tego przestępstwa, a nie tylko osiągnięty zysk⁵⁷⁷.

Ukształtowane w orzecznictwie pojęcie korzyści majątkowej, pociąga za sobą dalsze niekorzystne konsekwencje dla sprawcy. Mianowicie w sytuacji, gdy w przestępczy proceder sprawca zainwestował swoje legalnie nabyte środki finansowe, to w przypadku ustalania przez sąd wysokości osiągniętej korzyści majątkowej, wartość tych nakładów nie będzie uwzględniona, a sąd nie będzie czynił w tym zakresie rozważań, nawet gdyby wartość nakładów była znaczna w stosunku do osiągniętej korzyści. Takie też stanowisko wyraził Sąd Apelacyjny w Katowicach stwierdzając, że w skład korzyści majątkowej w rozumieniu art. 45 § 1 k.k. podlegającej przypadkowi, wchodzi również wszelkie wydatki poczynione przez sprawcę na uzyskanie przedmiotu pochodzącego z przestępstwa. Nie ma zatem potrzeby prowadzenia przez sąd rozważań, czy kwoty nakładów poczynionych przez sprawcę były legalne, czy też pochodziły z przestępstwa, gdyż ze względu na nielegalne pochodzenie korzyści nie wchodzi w grę jakiegokolwiek jej miarkowanie, ale należy pozbawić sprawcę jej całości, nawet gdyby uzyskana korzyść

⁵⁷⁵ Zob. wyrok SA w Katowicach z dnia 21 grudnia 2006 r., II AKa 394/06, Biul. SA w Katowicach 2007, nr 1, poz. 2; zob. też wyrok SA w Katowicach z dnia 26 kwietnia 2007 r., II AKa 64/07, OSA 2007, z. 3, poz. 7; wyrok SA w Krakowie z dnia 24 stycznia 2008 r., II AKa 255/07, KZS 2008, z. 3, poz. 26; wyrok SA w Katowicach z dnia 15 stycznia 2009 r., II AKa 294/08, LEX nr 491184.

⁵⁷⁶ Por. M. Szewczyk, *Przypadek korzyści majątkowych*, Pal. 2009, nr 3 - 4, s. 73; Janusz Raglewski [w:] Mirosława Melezini (red.), *System prawa karnego...*, s. 810.

⁵⁷⁷ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 31 marca 2015 r., II Aka 34/15.

okazała się mniejsza od wydatków⁵⁷⁸. Tak więc przedmiot nabyty częściowo z legalnie uzyskanych środków, a częściowo ze środków pochodzących z przestępstwa posiada cechy korzyści pochodzącej pośrednio z przestępstwa. Takie stanowisko znajduje uzasadnienie w celu normatywnym wynikającym z art. 45 § 1 k.k., który zmierza do pozbawienia sprawcy wszystkiego, co uzyskał w wyniku przestępstwa bez względu na aspekt pochodzenia rzeczy⁵⁷⁹. Jednak należy mieć na uwadze wyrażoną w art. 5 § 2 k.p.k. regułę *in dubio pro reo*, która dotyczy nie tylko kwestii interpretacji ustaleń faktycznych na korzyść oskarżonego, jeżeli występują niedające się usunąć wątpliwości, ale także aspektów prawnych czynu, czyli stanowi nakaz stosowania korzystniejszej dla oskarżonego interpretacji prawnej przepisu. A tak przyjęta wykładania rozszerzająca przepisu zapewne działa na niekorzyść sprawcy, choć jest ona w mojej ocenie słuszna z punktu widzenia moralnego, społecznego. Jednak z punktu widzenia prawa taka interpretacja stanowi naruszenie konstytucyjnej zasady domniemania niewinności⁵⁸⁰, zasady *in dubio pro reo* (art. 5 § 2 k.p.k.) oraz norm prawa międzynarodowego. Biorąc pod uwagę powyższe gwarancje prawne słuszne wydaje się stanowisko reprezentowane przez część doktryny, że przepadkowi ulec powinna tylko ta część, która została uzyskana z przestępstwa, a gdyby wykonanie tego środka karnego nie było możliwe, powinno orzekać się przepadek równowartości uzyskanej korzyści majątkowej⁵⁸¹. Jednak temu stanowisku słusznie moim zdaniem przeciwstawia się ugruntowana praktyka sądów polskich, a także normy międzynarodowe, które coraz bardziej rozszerzają zakres pojęcia „korzyść majątkowa”. W obecnej dobie rozwoju technicznego i elektronicznego „pomieszanie” legalnie uzyskanych środków finansowych z nielegalnie uzyskanymi może zajmować zaledwie kilka sekund (tyle trwa wykonanie przelewu bankowego i np. zainwestowanie na giełdzie), a przy przyjęciu zawężającej interpretacji przepisów, organy ścigania nie dysponowałyby skutecznymi instrumentami pozwalającymi pozbawiać sprawców korzyści majątkowych uzyskanych w wyniku przestępstwa. Co prowadziłoby do bezskuteczności organów ścigania i klęski wymiaru sprawiedliwości, bowiem w rękach sprawców pozostawałyby nielegalnie uzyskiwane korzyści majątkowe, których uzyskanie stanowi obecnie główny motyw działania sprawców.

⁵⁷⁸ Wyrok SA w Katowicach z dnia 8 grudnia 2010 r., II AKa 192/10, LEX nr 785442.

⁵⁷⁹ Anna Czesława Czwojda, *Przepadek korzyści majątkowej...*, s. 35.

⁵⁸⁰ Zob. art. 42 ust. 3 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997.

⁵⁸¹ A. Marek, *Kodeks karny...*, Warszawa 2010, s. 214, por. Uchwała SN (7) z 24.6.2015 r., IKZP 5/15, https://www.sn.pl/sprawy/SiteAssets/Lists/Zagadnienia_prawne/EditForm/I-KZP-0005_15.pdf, /dostęp: 10.03.2022/.

Biorąc pod uwagę regulacje unijne, wskazać należy, że pojęcie korzyści majątkowej obejmuje bezpośrednie korzyści z działalności przestępczej i wszystkie korzyści pośrednie, w tym uzyskane poprzez ponowne zainwestowanie lub przekształcenie korzyści bezpośrednich. Korzyści mogą zatem obejmować wszelkie mienie, w tym mienie, które zostało przekształcone lub zamienione - w całości lub w części - w inne mienie, oraz mienie, które zostało połączone z mieniem uzyskanym z legalnych źródeł - do wysokości szacowanej wartości włączonych do niego korzyści. Korzyści z przestępstwa mogą też obejmować dochody lub inne wpływy wynikające z korzyści z przestępstwa lub z mienia będącego wynikiem takiego przekształcenia, zamiany lub połączenia⁵⁸². Ten trend do rozszerzania zakresu pojęcia korzyści majątkowej wynika z konieczności zapewnienia organom ścigania skutecznych narzędzi pozwalających pozbawić sprawców korzyści majątkowych uzyskanych z przestępstw. Przyglądając się regulacji pojęcia „korzyść majątkowa” występującej w kodeksowej regulacji instytucji przepadku, należy mieć na uwadze, że ustawodawca wskazuje, że chodzi o korzyść majątkową pochodzącą z przestępstwa. Używając takiego zwrotu ustawodawca warunkuje pochodzenie danej korzyści, a zatem zachodzi konieczność badania źródła pochodzenia – i wielkości „przestępczego” rozmiaru. Należy mieć na względzie to, że prawnokarnie relewantna jest jedynie „niegodziwa”, „nienależna” korzyść majątkowa⁵⁸³. Motorem napędzającym przestępczość w obecnych czasach są uzyskiwane korzyści majątkowe, zatem chodzi o zwalczanie tego zjawiska patologii społecznej w jego wymiarze finansowym, przez dążenie do wyeliminowania możliwości korzystania - zarówno przez sprawców, jak i inne podmioty - z majątku, stanowiącego dla takiej działalności zaplecze ekonomiczne⁵⁸⁴. Jako punkt wyjścia należy zaakcentować stanowisko doktryny i orzecznictwa, stwierdzające że przedmiotami bezpośrednio pochodzącymi z przestępstwa, są tylko rzeczy indywidualnie oznaczone. Oznacza to, że pieniądze uzyskane z kradzieży tracą cechy indywidualne i tym samym nie można ich uznać za przedmioty bezpośrednio pochodzące z przestępstwa, w sytuacji gdy sprawca te pieniądze uzyskane z kradzieży, zmiesza ze swoimi legalnie uzyskanymi pieniędzmi⁵⁸⁵. Dlatego też istotną rolę obok orzeczenia przepadku korzyści uzyskanych bezpośrednio z przestępstwa, odgrywa możliwość orzeczenia przepadku korzyści uzyskanych pośrednio z przestępstwa. Korzyść

⁵⁸² Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/42/UE z 3.04.2014 r. w sprawie zabezpieczenia i konfiskaty narzędzi służących do popełnienia przestępstwa i korzyści pochodzących z przestępstwa w Unii Europejskiej, D. U. UE L 127/39 z 29.04.2014 r.

⁵⁸³ Janusz Raglewski [w:] Mirosława Melezini (red.), *System prawa karnego...*, s. 798.

⁵⁸⁴ Tamże, s. 806.

⁵⁸⁵ Zob. Tomasz Oczkowski [w:] Violetta Konarska - Wrzosek (red.), *Kodeks karny ...*, s. 328.

majątkowa może pochodzić bezpośrednio z przestępstwa, jak i pośrednio. Korzyścią majątkową bezpośrednio pochodzącą z przestępstwa jest każde przysporzenie majątku sprawcy uzyskane w wyniku czynu zabronionego⁵⁸⁶. Natomiast korzyścią majątkową pośrednio pochodzącą z przestępstwa jest korzyść, która została uzyskana przez inne czynności (faktyczne i prawne) związane przyczynowo z działaniem przestępnym⁵⁸⁷. Podejmując próbę wskazania konkretnie co może stanowić korzyść majątkową bezpośrednio pochodzącą z przestępstwa, można wskazać, że będą to ruchomości, nieruchomości, wierzytelności i inne prawa majątkowe. Korzyścią majątkową pochodzącą bezpośrednio z przestępstwa, będzie np. zwolnienie z długu⁵⁸⁸. Natomiast korzyści majątkowe pośrednio pochodzące z przestępstwa, to przedmioty lub prawa majątkowe, nabyte (uzyskane) w drodze transakcji, dokonywanych bezpośrednio po uzyskaniu z przestępstwa korzyści, jak i dalsze transakcje, których przedmiotem są uzyskane korzyści, które były sfinansowane przez uzyskane korzyści lub które są dalszym, późniejszym etapem konwersji pośrednich korzyści na inne postacie tych pośrednich korzyści (choćby w wyniku sprzedaży, zamiany)⁵⁸⁹. Trafnie zauważa się, że dopuszczalność orzeczenia przepadku korzyści majątkowych pochodzących pośrednio z przestępstwa nie jest ograniczona liczbą “pośrednich” transakcji, w których ulegają przekształceniu bezpośrednio pochodzące z przestępstwa korzyści majątkowe⁵⁹⁰. Pod rządami Kodeksu karnego z 1969 r. celowi takiemu w założeniu służyć miała instytucja konfiskaty mienia⁵⁹¹. Jednakże biorąc pod uwagę katalog przestępstw, za popełnienie których, sąd orzekał obligatoryjnie lub mógł orzec karę konfiskaty mienia, należy stwierdzić że instytucja ta, nie spełniała takiej roli i słusznie była krytykowana w doktrynie⁵⁹². Krytyka dotyczyła w głównej mierze faktu, iż konfiskata mienia pod rządami k.k. z 1969 r. obejmowała całość majątku skazanego. Nie brano pod uwagę źródła pochodzenia mienia, było ono bez znaczenia i nie stanowiło podstawy orzeczenia konfiskaty mienia. W obecnym stanie prawnym, jakkolwiek przepadek obejmować może cały majątek sprawcy, to niemniej wartość tego skonfiskowanego majątku odpowiadać

⁵⁸⁶ Por. - a więc taka korzyść, która stanowi bezpośredni efekt popełnienia przestępstwa - Marek Kulik [w:] Marek Mozgawa (red.), *Prawo karne materialne, Część ogólna*, 4. Wydanie, Wolters Kluwer, Warszawa 2016, s. 484.

⁵⁸⁷ J. Waszczyński, *O „korzyści majątkowej” w prawie karnym (Próba klasyfikacji)*, PiP 1981, z. 1, s. 66.

⁵⁸⁸ Alicja Grzeškowiak (red.), *Prawo karne...*, s. 196.

⁵⁸⁹ Zob. D. Bunikowski, *Przepadek korzyści majątkowych pochodzących z popełnienia przestępstwa jako środek karny*, Pro. i Pr. 2008, nr 5, s. 64.

⁵⁹⁰ Szeleszczuk [w:] Alicja Grzeškowiak, Krzysztof Wiak (red.), *Kodeks karny...*, Warszawa 2018, s. 446.

⁵⁹¹ Zob. Janusz Raglewski [w:] Mirosława Melezini (red.), *System prawa karnego...*, s. 806.

⁵⁹² Por. M. Szewczyk, *Uwagi dotyczące niektórych kar dodatkowych w kodeksie karnym*, PiP 1988, nr 5, s. 105 -106; Z. Naumowicz, *Recesja ekonomiczna w sprawach karnych*, NP 1963, nr 3, s. 316.

winna wartości korzyści uzyskanych z przestępstwa i nie może przekraczać tej wartości. Wprowadzenie do systemu prawnego majątkowego środka penalnego, określanego mianem przypadku korzyści majątkowych pochodzących z przestępstwa (przestępstwa skarbowego) stanowiło *novum*, nie mające swego odpowiednika w żadnej z obowiązujących do 1998 r. polskich kodyfikacji karnych. *Ratio legis* jej wprowadzenia wiązało się z koniecznością stworzenia instytucji, która spełniałaby analogiczną funkcję jak konfiskata mienia, nie wykazując przy tym wadliwości tej ostatniej⁵⁹³. Mówiąc o korzyści majątkowej należy uwzględnić różne jej formy, gdyż zgodnie z ukształtowanym stanowiskiem w judykaturze, korzyść majątkowa może polegać na przysporzeniu majątkowym, uniknięciu strat majątkowych lub zmniejszeniu obciążeń, a zatem na zwiększeniu aktywów lub zmniejszeniu pasywów majątkowych⁵⁹⁴. Słusznie wskazuje się w literaturze, że uzyskanie korzyści majątkowej, to każde, choćby przejściowe polepszenie sytuacji majątkowej⁵⁹⁵. Niezależnie bowiem od tego czy uzyskana korzyść majątkowa polegać będzie na przysporzeniu majątkowym, czy też na uniknięciu strat majątkowych bądź też na zmniejszeniu obciążeń, w każdej z tych postaci będzie polepszała sytuację majątkową sprawcy. Nie ma znaczenia jak długo będzie trwało to polepszenie, wystarczający jest sam fakt, że ono nastąpiło. W praktyce będą miały miejsce sytuacje, kiedy to niemożliwe będzie ustalenie wysokości uzyskanej korzyści majątkowej polegającej na zmniejszeniu obciążeń czy polepszeniu sytuacji majątkowej. Uzyskana w tych przypadkach korzyść nie będzie bowiem „namacalna” - wymierna i trudno, a wręcz niemożliwe będzie ustalenie, w sposób nie budzący żadnych wątpliwości, wysokości uzyskanej korzyści.

Korzyści majątkowe uzyskane z przestępstwa należy odróżnić od przedmiotów pochodzących z przestępstwa. Do czasu nowelizacji z 13 czerwca 2003 r. występowała kolizja dwóch przepisów, a mianowicie art. 44 § 1 i art. 45 § 1 k.k. Pierwszy z tych artykułów mówił bowiem o przypadku przedmiotów pochodzących bezpośrednio z przestępstwa, drugi natomiast o przypadku korzyści majątkowej. Występująca kolizja tych dwóch przepisów prowadziła do tego, że w praktyce, gdy można było jednocześnie dany przedmiot przyporządkować jako „owoc przestępstwa” i „korzyść majątkową”, orzekano przepadek na podstawie artykułu 44 § 1 k.k., gdyż w tym przypadku na mocy

⁵⁹³ Janusz Raglewski [w:] Mirosława Melezini (red.), *System prawa karnego ...*, s. 808 - 809.

⁵⁹⁴ Por. Wyrok SA 12 października 2010 r., III KK 76/10, Prok. i Pr. 2011, nr. 5, poz. 2; wyrok SA w Łodzi z dnia 30 grudnia 1998 r., II AKa 240/98, Biul. PA w Łodzi 1999, nr 8, s. 3.

⁵⁹⁵ Tomasz Oczkowski, *Oszustwo jako przestępstwo majątkowe i gospodarcze*, Zakamycze 2004, Komentarz do art. 115 § 4 k.k.

uprzednio obowiązujących przepisów orzeczenie było obligatoryjne, w przeciwieństwie do orzeczenia przypadku korzyści majątkowej, które było fakultatywne. Dokonane przez ustawodawcę zmiany rozszerzyły zakres pojęcia korzyści majątkowej i wyraźnie odgrodziły ją od pojęcia „owoce przestępstwa”. Wskazanie wprost w art. 45 § 1 k.k., że regulacja tego przepisu dotyczy korzyści majątkowej za wyjątkiem przedmiotów pochodzących bezpośrednio z przestępstwa, wprowadza wyraźną granicę pomiędzy tymi pojęciami. Tym samym też ustawodawca wprost wskazał, że pojęcie „korzyść majątkowa” jest pojęciem szerszym od pojęcia „owoce przestępstwa”. Podkreślenie w art. 45 § 1 k.k., że korzyść majątkowa może być osiągnięta *verba legis* “choćby pośrednio”, wskazuje na objęcie jej zakresem korzyści majątkowej uzyskanej zarówno bezpośrednio, jak i pośrednio z przestępstwa⁵⁹⁶.

Niemniej jednak, pojęcia „korzyść majątkowa” i „przedmiot przestępstwa” nadal się krzyżują. Granicy należy poszukiwać w treści pojęć „przedmiot pochodzący bezpośrednio z przestępstwa” oraz „korzyść majątkowa osiągnięta pośrednio z przestępstwa”. Użycie przez ustawodawcę innych określeń dowodzi, że nie są to tożsame pojęcia, a takie, które mają różne znaczenie. W tym kontekście za „korzyść majątkową osiągniętą pośrednio z przestępstwa” nie może być uznany przedmiot będący przedmiotem czynności wykonawczej przestępstwa, gdyż mieści się on w pojęciu „przedmiot pochodzący bezpośrednio z przestępstwa”. Wprowadzenie podziału w zakresie desygnatów wskazanych nazw jest o tyle istotne, że różne formy przypadku kwalifikują odmienne typy rzeczy⁵⁹⁷. Rozróżnienie tych pojęć w praktyce nadal przysparza wiele problemów, często bowiem sądy, głównie środki finansowe, nie traktują jako przedmioty pochodzące z przestępstwa (art. 44 § 1 k.k.), a jako korzyści majątkowe (art. 45 § 1 k.k.). Można przy tym zaryzykować twierdzenie, że drugi z wymienionych typów regulacji stosowany jest nazbyt często. Zauważalna jest bowiem tendencja jego aplikacji we wszystkich tych wypadkach, w których pożytki uzyskane z przestępstwa mają jakkolwiek wymiar majątkowy, nawet gdy prawidłowe wydawałoby się potraktowanie ich jako przedmiotów pochodzących bezpośrednio z przestępstwa⁵⁹⁸. Najczęściej tego typu problem pojawia się przy rozstrzygnięciu kwestii przypadku środków finansowych uzyskanych w wyniku handlu narkotykami. Sądy orzekają przepadek pieniędzy na podstawie art. 45 § 1 k.k.⁵⁹⁹, mimo że środki pieniężne uzyskane ze sprzedaży narkotyków, stanowią przedmioty pochodzące

⁵⁹⁶ J. Radlewski, [w:] A. Zoll, W. Wróbel, *Kodeks karny, Część ogólna ...*, s. 870.

⁵⁹⁷ Anna Czesława Czwojda, *Przepadek korzyści majątkowej...*, s. 41.

⁵⁹⁸ Janusz Raglewski [w:] Mirosława Melezini (red.), *System prawa karnego ...*, s. 809.

⁵⁹⁹ Por. postanowienie SA w Lublinie z 29.6.2005 r., II AKz 154/05, OSA 2005, nr 12, poz. 82.

bezpośrednio z przestępstwa i ich przepadek winien być orzeczony na podstawie art. 44 § 1 k.k. Nie można wykluczyć, że w określonym stanie prawnym, środki pieniężne pochodzące z handlu narkotykami, stanowiąc będą przedmiot przepadku z art. 45 § 1 k.k., jednak w standardowej sytuacji, gdy mamy do czynienia z pieniędzmi uzyskanymi jako zapłatę za środki narkotyczne, mówić możemy jedynie o przedmiotach pochodzących bezpośrednio z przestępstwa, a więc o „owocach przestępstwa”. Przepis art. 45 § 1 k.k. natomiast mówi o korzyściach majątkowych pochodzących bezpośrednio i pośrednio z przestępstwa.

Podsumowując rozważanie na temat samych pojęć „owoców przestępstwa”, a „korzyści majątkowej”, możemy powiedzieć, że w obecnie obowiązującym systemie prawa karnego widoczne jest wyraźne rozróżnienie tych dwóch pojęć na gruncie instytucji przepadku, bowiem ustawodawca wyraźnie wskazał, że przepadek korzyści majątkowej nie dotyczy przedmiotów bezpośrednio uzyskanych w wyniku przestępstwa. Wyraźne wskazanie przez ustawodawcę, że kwestia przepadku „owoców przestępstwa” została uregulowana w art. 44 § 1 k.k., nastąpiło w wyniku nowelizacji Kodeksu karnego jaka miała miejsce w dniu 13 czerwca 2003 roku. Przepadek z § 1 nie obejmuje przedmiotów pochodzących pośrednio z przestępstwa, a więc przykładowo takich, które zostały uzyskane w zamian za przedmioty pochodzące bezpośrednio z przestępstwa⁶⁰⁰. Wydawać by się mogło, że to rozróżnienie jest proste i nie powinno przysparzać problemów interpretacyjnych, jak jednak wskazano wyżej, w praktyce stosowania prawa, takich problemów jest bardzo dużo. Słuszne jest stanowisko reprezentowane przez doktrynę, że „owoce przestępstwa” stanowią jednocześnie korzyść majątkową⁶⁰¹, a dzięki nowelizacji z 13 czerwca 2003 roku ustawodawca wyraźnie wskazał co jest przedmiotem przepadku z art. 44 § 1 k.k., a co ulega przepadkowi na podstawie art. 45 § 1 k.k. Pojęcie „korzyści majątkowej” jest bez wątpienia szersze od owoców przestępstwa, którymi przede wszystkim są przedmioty materialne⁶⁰². Jednakże nadal brak jest wskazanej przez ustawodawcę legalnej definicji korzyści majątkowej. Być może wynika to z konieczności uwzględnienia integralności z pojęciami „mienie” czy „majątek” oraz koherencji lub rozłączności pomiędzy prawem karnym a cywilnym. Zapisana w art. 115 § 4 k.k. definicja korzyści majątkowej jest ogólnikowa. Korzyść majątkowa jako pojęcie ogólne zawiera

⁶⁰⁰ Natalia Kłaczyńska [w:] Jacek Giezek (red.), *Kodeks karny, Część ogólna, Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2012, s. 342.

⁶⁰¹ zob. K. Postulski, M. Siwek, *Przepadek w polskim ...*, s. 121.

⁶⁰² Anna Czesława Czwojda, *Przepadek korzyści majątkowej...*, s. 39; por. K. Postulski, M. Siwek, *Przepadek w polskim...*, s. 114 - 115.

w sobie dwa elementy oceny, jest zbiorczym wynikiem analizy podmiotowo – przedmiotowej. Przedmiotowa zawartość pojęcia „korzyść majątkowa” ujawnia się bowiem po analizie danego typu czynu zabronionego, ustalenia stanu faktycznego, natomiast podmiotowa skłania do poddania analizie osoby sprawcy, osoby wchodzącej w posiadanie korzyści i układu sytuacyjnego, w jakim wzajemnie występują⁶⁰³.

Zarówno przepadek „owoców przestępstwa”, jak i przepadek korzyści majątkowych orzekany jest przez sąd obligatoryjnie, to oznacza, że sąd ma obowiązek orzec przepadek, jeśli tylko zostanie ustalone, że sprawca uzyskał jakieś przedmioty w drodze popełnienia przestępstwa, a więc bezprawnie. Nielegalne wejście w ich posiadanie obliguje sąd do orzeczenia ich przepadku, gdyż popełnianie przestępstw nie może się opłacać⁶⁰⁴. W obu przypadkach przepadku nie orzeka się, jeżeli przedmioty pochodzące bezpośrednio z przestępstwa, korzyść lub jej równowartość, podlegają zwrotowi pokrzywdzonemu lub innemu podmiotowi. Może jednak wystąpić sytuacja, gdy pomimo ustalenia pokrzywdzonego nastąpi orzeczenie przepadku, a nie zwrot przedmiotu pochodzącego z przestępstwa pokrzywdzonemu. Taka sytuacja może mieć miejsce w sytuacji, gdy przepadkiem powinno być objęte mienie, które pokrzywdzony sam przekazał sprawcy celem realizacji przestępstwa lub pochodziło z przestępstwa popełnionego przez pokrzywdzonego (np. przestępstwo płatnej protekcji). Na ten istotny aspekt prawny trafnie zwrócił uwagę Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 29.1.2015 r., w którym oceniano sprawę oszustwa na szkodę osoby, która przekazała pieniądze osobie X powołującej się na swoje wpływy w sferze publicznej, przy czym osoba X nie wywiązała się ze swojego zapewnienia, gdyż nie miała takich możliwości. Sąd Najwyższy stwierdził, że sam tylko stan pokrzywdzenia przestępstwem oszustwa z art. 286 § 1 k.k. nie stanowi wystarczającego tytułu uprawniającego do zwrotu przedmiotu rozporządzenia mieniem (naprawienia szkody), gdy to rozporządzenie polega na świadomym i dobrowolnym spełnieniu świadczenia w zamian za popełnienie przestępstwa płatnej protekcji, określonego w art. 230 § 1 k.k. W tej sytuacji przekazujący korzyść majątkową nie korzysta z ochrony, którą zapewniają przepisy w art. 44 § 4 k.k. i art. 45 § 1 zd. 2 *in fine* k.k., a niewykazanie tego uprawnienia pokrzywdzonego może aktualizować orzeczenie o obowiązkowym przepadku na rzecz Skarbu Państwa przedmiotu płatnej protekcji (art. 44 § 1 k.k.) lub o fakultatywnym przepadku jego równowartości (art. 44 § 5 k.k.). Sąd słusznie wskazał, że regulacje przepadków przewidzianych w przepisach

⁶⁰³ Anna Czesława Czwojda, *Przepadek korzyści majątkowej...*, s. 44.

⁶⁰⁴ Violetta Konarska – Wrzosek, Jerzy Lachowski, *Instytucja przepadku...*, s. 96.

art. 44 i art. 45 k.k. oraz przypadku przewidzianego w art. 412 k.c. stanowią odrębne, unormowane w różnych gałęziach prawa instytucje, które mają inny charakter, inne funkcje i inne cele. Dość powiedzieć, by nie wdawać się w szczegóły dotyczące zakresu i sposobu normowania oraz jego konsekwencji prawnych, że regulacje prawnokarne określają przypadek jako środek karny, pełniący przede wszystkim funkcje represyjną i prewencyjną, a także wychowawczą. Ich celem jest pozbawienie sprawców – na określonych ściśle podstawach – wszelkich owoców przestępstwa i pochodzących z niego nawet pośrednio korzyści majątkowych, ponadto narzędzi służących do jego popełnienia i przedmiotów objętych określonymi zakazami – przy respektowaniu praw osób pokrzywdzonych lub innych podmiotów, którym przysługuje zwrot przedmiotu lub korzyści. Funkcją przypadku przewidzianego w art. 412 k.c. – przepisie należącym do reżimu bezpodstawnego wzbogacenia, odnoszącym się do niektórych świadczeń nienależnych (art. 410 - 411 k.c.) – nie jest pozbawienie przestępców owoców ich czynów, ani ich ukaranie. Celem normy jest rozstrzygnięcie dylematu świadczenia niegodziwego w sposób pozbawiony wad tradycyjnej zasady *in pari delicto*, przez wprowadzenie dla wyjątkowego przypadku świadczeń niegodziwych szczególnego narzędzia regulacji. Choć więc obszary normowania objęte wymienionymi przepisami prawa karnego i prawa cywilnego częściowo pokrywają się, to nie sposób powątpiewać – ujmując rzecz w uproszczeniu – że jak nie jest możliwe stosowanie prawnokarnych podstaw przypadku w postępowaniu cywilnym, tak w postępowaniu karnym nie jest możliwe stosowanie cywilnoprawnej podstawy przypadku świadczenia niegodziwego. Nie ma zresztą również takiej potrzeby, skoro (tylko) możliwy na podstawie art. 412 k.c. przypadek świadczenia świadomie spełnionego w zamian za dokonanie czynu zabronionego przez ustawę, często odpowiada prawnokarnemu obowiązkowi przypadku przedmiotu (fakultatywnie – jego równowartości) lub korzyści majątkowej, pochodzących z przestępstwa (np. zapłata za będący przedmiotem zabronionego obrotu narkotyk, świadczenia w umowach handlu ludźmi, łapówka)⁶⁰⁵. Słusznie przy tym wskazał Sąd Najwyższy, że w takim przypadku nie może być mowy o zwrocie tego mienia pokrzywdzonemu, nawet jeśli sąd nie będzie zajmował się rozstrzygnięciem kwestii odpowiedzialności pokrzywdzonego za popełniony czyn zabroniony.

Ustawodawca przywiązuje dużą wagę do praw osób pokrzywdzonych w wyniku przestępstwa, ale chodzi tu o osoby faktycznie pokrzywdzone. Zgodnie z art. 49 § 1 k.p.k.

⁶⁰⁵ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 29.1.2015 r I KZP 24/14, OSNKW 2015/14, poz. 30.

pokrzywdzonym jest ten, którego dobro prawne zostało bezpośrednio naruszone lub zagrożone przez przestępstwo. Osobę pokrzywdzoną wywieść możemy z „przedmiotu przestępstwa”. Przedmiot ten, określanej synonimicznie jako „przedmiot ochrony”, jest odczytywany rodzajowo dzięki tytulacji poszczególnych rozdziałów Kodeksu karnego, indywidualnie zaś jest on konkretyzowany przez odniesienie do ustawowego opisu czynu⁶⁰⁶. Wyraźnie widoczna jest różnica w zakresie orzekania równowartości wartości „owoców przestępstwa”, a „korzyści majątkowych”. Ustawodawca bowiem jest niekonsekwentny w tym zakresie. W przypadku bowiem niemożności orzeczenia przepadku przedmiotów pochodzących bezpośrednio z przestępstwa, orzeczenie przepadku równowartości tych przedmiotów jest fakultatywne. Odmienne rozwiązanie przewidział ustawodawca w przypadku przepadku równowartości korzyści majątkowej osiągniętej chociażby pośrednio z przestępstwa, gdyż jest ona orzekana obligatoryjnie. Należy zauważyć, że te różnice w zakresie orzekania przepadku, przyjęte przez ustawodawcę, są krytykowane przez doktrynę, wskazuje się na brak uzasadnienia, dla tak przyjętego przez ustawodawcę stanowiska. W literaturze podnoszone jest, że w polskim systemie prawnokarnym łatwo zauważalny jest również brak konsekwencji ustawodawcy we wprowadzaniu obligatoryjności bądź fakultatywności stosowanie świadczeń substytuujących orzeczenie samego przepadku⁶⁰⁷. Ponadto ustawodawca nie przewidział kolejności orzekania równowartości w stosunku do orzeczenia przepadku korzyści majątkowej, jak to uczynił w przypadku orzeczenia przepadku równowartości przedmiotu pochodzącego bezpośrednio z przestępstwa. Orzeczenie przepadku równowartości jest możliwe jedynie w przypadku, jeżeli orzeczenie przepadku przedmiotów pochodzących bezpośrednio z przestępstwa nie jest możliwe⁶⁰⁸. Możliwość taka występuje w sytuacji, gdy orzeczenie przepadku tych przedmiotów jest niemożliwe ze względów faktycznych lub prawnych. Taka sytuacja może zaistnieć zarówno wtedy, gdy sprawca przedmiot ukrył, zniszczył, sprzedał czy przekazał, jak i wówczas, gdy przedmioty te zostały mu skradzione lub zniszczone⁶⁰⁹. Warto w tym miejscu przypomnieć, że w pierwotnej wersji art. 44 § 4 k.k. orzeczenie przepadku równowartości było możliwe jedynie wtedy,

⁶⁰⁶ Tamże.

⁶⁰⁷ Janusz Raglewski [w:] Mirosława Melezini (red.), *System prawa karnego ...*, s. 810; por. N. Kłączyńska, R. Korczyński, *Kilka uwag o nowelizacji art. 45 k.k. – przepadek korzyści majątkowej* [w:] L. Bogunia (red.), *Nowa kodyfikacja prawa karnego*, t. 15, Wrocław 2004, s. 46.

⁶⁰⁸ Zob. art. 44 § 4 k.k.

⁶⁰⁹ Zofia Sienkiewicz [w:] Marian Filar (red.), *Kodeks karny, Komentarz*, 4. wydanie, Wolters Kluwer, Warszawa 2014, s. 213.

gdy sprawca przez swoje świadome działanie doprowadził do niemożności orzeczenia przypadku „owoców przestępstwa”⁶¹⁰.

Przepadek „owoców przestępstwa” uregulowany został w artykule 44 § 1 k.k. i mówimy tu jak już wcześniej wskazano, o przedmiotach pochodzących bezpośrednio z przestępstwa. Normatywną definicję pojęcia „przedmiot” znajdujemy w art. 115 § 9 k.k. W tej definicji ustawodawca nie wskazał wprawdzie co to jest przedmiot, ale określił jedynie, że rzeczą ruchoma lub przedmiotem jest także polski albo obcy pieniądz lub inny środek płatniczy, zaliczył także do tej kategorii dokument uprawniający do otrzymania sumy pieniężnej lub zawierający obowiązek wypłaty kapitału, odsetek, udziału w zyskach albo stwierdzenie uczestnictwa w spółce. Ustawodawca posługuje się pojęciami: „rzecz ruchoma” i „przedmiot”. Czy jednak są to pojęcia tożsame i mają być używane alternatywnie? Fakt, że ustawodawca wymienia oba pojęcia, wskazuje że nie uznaje ich za pojęcia alternatywne, które powinny być zamiennie używane. W literaturze jednak znaleźć można stanowisko, wskazujące, że są to pojęcia alternatywne, gdyż ustawodawca nawet w części szczególnej Kodeksu karnego odnosząc się do przypadku posługuje się pojęciem „rzeczy”⁶¹¹. Ja jednak opowiadam się za przeciwnym stanowiskiem, zgodnie z którym pojęcie „przedmiotu” ma szerszy zakres znaczeniowy niż pojęcie „rzeczy”, obejmuje ono bowiem wytwory, które nie odpowiadają pojęciu „rzeczy”⁶¹². Jednakże utożsamienie pojęcia „przedmioty” z pojęciem „rzeczy”, miałyby negatywne konsekwencje, gdyż ograniczałoby zakres stosowania tego pojęcia. Przyglądając się bowiem charakterystyce pojęcia „rzeczy” jaka funkcjonuje na gruncie prawa cywilnego, należy zwrócić uwagę na fakt, że części składowe rzeczy nie mogą być odrębnym przedmiotem własności i innych praw rzeczowych⁶¹³, a zatem niemożliwe byłoby orzeczenie przypadku poszczególnych elementów rzeczy. Gdybyśmy więc utożsamili te pojęcia, nie można by było orzekać przypadku poszczególnych elementów składowych rzeczy⁶¹⁴. Za przedmioty zatem uznać możemy: pieniądze lub inne środki płatnicze, w tym także fałszywe banknoty⁶¹⁵, dokumenty - zgodnie z orzecznictwem także te, które nie mają

⁶¹⁰ Zmiana wprowadzona ustawą z 13 czerwca 2003 r. o zmianie ustawy - Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw.

⁶¹¹ Zob. art. 293 § 2 k.k., por. K. Postulski, M. Siwak, *Przepadek w polskim...*, s. 96.

⁶¹² M. Budyn, M. Kulik, Głosa do wyroku SA w Lublinie z 9 grudnia 2002 r., II AKa 306/02, WPP 2004, nr 3, s. 148.

⁶¹³ Zob. art. 47 § 1 k.c.

⁶¹⁴ Części składowe rzeczy to wszystko to, co nie może być od niej odłączone bez uszkodzenia lub istotnej zmiany całości albo przedmiotu odłączonego - art. 47 § 2 k.c.

⁶¹⁵ Zob. wyrok SN z 14 kwietnia 1977 r., I KR 39/77. OSNKW 1977, nr 6, poz. 62, z glosą Z. Siwika, OSP 1980, z 7-8, poz. 149.

wartości materialnej⁶¹⁶, nieruchomości a nawet zwierzę przekazane tytułem łapówki⁶¹⁷. Słusznie podnosi się w literaturze i orzecznictwie, że przedmiotami nie są ślady zabezpieczone na miejscu przestępstwa, jak na przykład plamy krwi, ślady osmologiczne, traseologiczne, daktyloskopijne czy inne⁶¹⁸. Stanowią one bowiem ślady kryminalistyczne i są dowodem rzeczowym w postępowaniu⁶¹⁹. Ustawodawca nie wskazał definicji „przedmiotu pochodzącego bezpośrednio z przestępstwa”. Należy więc szukać jej w opracowaniach doktryny i judykatury, których stanowisko w tym zakresie jest zbieżne. Podkreśla się, że związek między przedmiotem, a przestępstwem musi być bezpośredni, przedmiot zmieszany z innymi podobnymi, traci swoje indywidualne właściwości i nie może być uznany za przedmiot pochodzący bezpośrednio z przestępstwa. Przedmiotami pochodzącymi bezpośrednio z przestępstwa są te, które zostały uzyskane bezpośrednio z przestępstwa lub za pomocą przestępstwa⁶²⁰, albo też zostały wytworzone w drodze przestępstwa lub stanowią korzyść uzyskaną z przestępstwa. Ogólnie przyjmuje się, że są to przedmioty stanowiące korzyści, jakie sprawca uzyskuje w wyniku popełnionego przestępstwa⁶²¹. Słusznie podkreśla się w literaturze i orzecznictwie, że przedmioty pochodzące z przestępstwa muszą mieć ścisły związek z przestępstwem, istnieć musi związek przyczynowo - skutkowy pomiędzy tymi przedmiotami, a działaniem sprawcy. Uznanie pieniędzy za „owoce przestępstwa” będzie możliwe tylko w sytuacji, gdy u sprawcy zostaną zabezpieczone pieniądze pochodzące z przestępstwa, a więc tożsame, a nie takie same⁶²², a zatem orzeczenie ich przepadku, jako „owocu przestępstwa”, będzie możliwe tylko wówczas, gdy zachowają one cechę oznaczenia co do tożsamości. Sytuacja taka będzie miała miejsce np. gdy sprawca zostanie ujęty na gorącym uczynku popełniania przestępstwa lub bezpośrednio potem i będzie dysponował pieniędzmi pochodzącymi z przestępstwa, które następnie, w postaci konkretnych banknotów, zostaną zabezpieczone jako dowód rzeczowy⁶²³. Warunkiem koniecznym uznania danego przedmiotu za przedmiot pochodzący z przestępstwa jest wyczerpanie przez sprawcę swoim zachowaniem znamion czynu zabronionego. Wskazał na to powiązanie Sąd Najwyższy

⁶¹⁶ Zob. wyrok SN z 9 marca 1995 r., II KRN 15/95, Prok. i Pr. - wkł. 1995, nr 6, poz. 1.

⁶¹⁷ Zob. W Zalewski [w:] M. Królikowski, R. Zawłocki (red.), *Kodeks karny, Część ogólna, t. 2, Komentarz do art. 32-116*, Warszawa 2010, Legalis/el. 2015, s. 169.

⁶¹⁸ Zob. wyrok SA w Lublinie z 6 marca 2003 r., II AKa 381/02, Prz. Orz. PA w Lublinie 2003, nr 22, poz. 39; wyrok SA w Katowicach z 30 marca 2006 r., II AKa 9/06, Prok. i Pr. - wkł. 2007, nr 4, poz. 16.

⁶¹⁹ Zob. A. Marek, *Kodeks karny ...*, Warszawa 2010, s. 156.

⁶²⁰ Zob. A. Marek, *Kodeks karny, Komentarz*, 2. Wydanie, Dom Wydawniczy ABC, 2005, s. 208.

⁶²¹ K. Postulski, M. Siwak, *Przepadek w polskim ...*, s. 113; tudzież: Ryszard A. Stefański (red.), *Kodeks karny...*, Warszawa 2017, s. 393.

⁶²² Zob. wyrok SN z 27 marca 2013 r., III KK 273/12, Prok. i Pr. 2013, nr 6, poz. 19.

⁶²³ Szeleszczuk [w:] Alicja Grześkowiak, Krzysztof Wiak (red.), *Kodeks karny ...*, Warszawa 2019, s. 451.

stwierdzając, że przedmiotem pochodzącym bezpośrednio z przestępstwa (*producta sceleris*) jest wyłącznie taki przedmiot, którego warunkiem uzyskania jest realizacja znamion określonego przestępstwa. Orzeczenie tej postaci przypadku poprzedzone zatem być musi ustaleniem związku o charakterze bezpośrednim pomiędzy określonym przedmiotem, który ma być nim objęty, a popełnionym przestępstwem rozpoznawanym w danej sprawie⁶²⁴. Słusznie więc przyjęto w literaturze, że przedmioty pochodzące z przestępstwa, jeżeli nie podlegają (jak np. w przypadku kradzieży) zwrotowi na rzecz pokrzywdzonego, mogą być przedmiotem przypadku. Przedmioty takie, nazywane owocami przestępstwa, muszą pochodzić z niego bezpośrednio (np. kwota pieniędzy przyjęta jako łapówka), a nie tylko pośrednio (np. rzecz kupiona za tę kwotę)⁶²⁵. Jeżeli ustalimy, że dany przedmiot pochodzi bezpośrednio z przestępstwa, należy rozważyć jeszcze czy pochodzi on z przestępstwa rozpatrywanego w danej sprawie. Nie chodzi o jakiegokolwiek przestępstwo, ale tylko to, które jest przedmiotem rozpoznania w danej sprawie⁶²⁶. Zatem aby móc orzec przepadek przedmiotów pochodzących bezpośrednio z przestępstwa, należy ustalić bezpośredni związek tych przedmiotów z przestępstwem rozpatrywanym w danej konkretnej sprawie. Stanowisko takie reprezentuje Sąd Najwyższy wskazując, że przedmiotem pochodzący bezpośrednio z przestępstwa (*producta sceleris*) jest wyłącznie taki przedmiot, którego warunkiem uzyskania jest realizacja znamion określonego przestępstwa. Orzeczenie tej postaci przypadku poprzedzone zatem być musi ustaleniem związku o charakterze bezpośrednim pomiędzy określonym przedmiotem, który ma być nim objęty, a popełnionym przestępstwem rozpoznawanym w danej sprawie⁶²⁷.

Bez zmian pozostało uregulowanie w zakresie trybu orzekania o przypadku przedmiotów pochodzących bezpośrednio z przestępstwa. Nadal sąd orzeka w tym zakresie obligatoryjnie. Orzeczenie przypadku owoców przestępstwa podkreślać ma nieopłacalność popełniania przestępstw, dlatego jego orzeczenie jest obligatoryjne⁶²⁸. Jak wskazuje się w literaturze, celem orzekania przypadku tych przedmiotów jest niedopuszczenie do tego, aby sprawca uzyskiwał bezpośrednio korzyść z popełnienia

⁶²⁴ Wyrok SA z 15.4.2008 r., II KK 29/08, Prok. i Pr. – wkł. 2008, Nr 10, poz. 2, z glosą aprobującą J. Raglewskiego, LEX/el. 2008; wyr. SN z 31.3.2005 r., IV KK 75/05, OSNwSK 2005, Nr 1, poz. 653.

⁶²⁵ Lech Gardocki, *Prawo karne*, 20. Wydanie..., s.184.

⁶²⁶ J. Raglewski [w:] W. Wróbel, A. Zoll, *Kodeks karny, Część ogólna ...*, s. 841; por. wyrok SN z 21.10.1974 r., (II KR 186/74, OSNPG 1975, nr 3, poz. 34.

⁶²⁷ Wyrok SN z 15.4.2008 r., II KK 29/08, Prok. i Pr. - wkł. 2008, nr 10, poz. 2, z glosą aprobującą J. Raglewskiego, LEX/el. 2008.

⁶²⁸ Lech Gardocki, *Prawo karne*, 20. Wydanie ..., s.184.

przestępstwa⁶²⁹. *Ratio legis* przepadku przedmiotów pochodzących bezpośrednio z przestępstwa polega na pozbawieniu sprawcy owoców przestępstwa, czyli tego wszystkiego, co uzyskał, popełniając je⁶³⁰. Jak już wskazano za „owoce przestępstwa” w literaturze uznaje się nie tylko przedmioty pochodzące bezpośrednio z przestępstwa, te które zostały uzyskane w wyniku przestępstwa, ale także wytworzone w drodze przestępstwa⁶³¹. Przedmioty wytworzone w wyniku przestępstwa to np. fałszywe banknoty, środki odurzające i psychotropowe. Przedmioty te pozostają w bezpośrednim związku z przestępstwem i uzyskane zostają w wyniku realizacji znamion czynu zabronionego⁶³².

Formę przepadku w postaci przepadku korzyści majątkowej uzyskanej choćby pośrednio z popełnienia przestępstwa przewiduje art. 45 k.k. Przepis ten jest alternatywą dla podstawowych form orzeczenia przepadku zawartych w art. 44 § 1 lub 6 k.k. Oznacza to, że sąd nie może jednocześnie orzec przepadku na podstawie art. 44 i 45 k.k. Jak słusznie wskazał Sąd Najwyższy w swoich uchwałach, korzyścią majątkową w rozumieniu komentowanego przepisu jest wszelkie przysporzenie w majątku lub zmniejszenie jego pasywów mające wartość ekonomiczną, czyli możliwą do wyrażenia w pieniądzu⁶³³. Korzyść majątkowa to zwiększenie aktywów lub zmniejszenie pasywów w drodze przysporzenia majątkowego, a także zmniejszenie lub uniknięcie strat albo zniesienie lub nawet uniknięcie obciążeń składników majątkowych. Obejmuje ono m. in. mienie ruchome lub nieruchome, w tym środki płatnicze, dewizy, papiery wartościowe oraz wierzytelności i inne prawa majątkowe⁶³⁴. Korzyści uzyskane pośrednio z popełnienia przestępstwa, to korzyści które mogą być przez sprawcę uzyskane w sposób legalny np. za skradzione pieniądze sprawca kupuje samochód. W takim przypadku samochód nabyty jest legalnie, sporządzona jest umowa kupna sprzedaży, opłacony podatek od transakcji cywilnoprawnej, samochód zarejestrowany w starostwie powiatowym, legalnie zawarta umowa ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej. Tak więc sama forma i sposób przeprowadzenia transakcji nie budzą żadnych wątpliwości

⁶²⁹ Jerzy Lachowski, Andrzej Marek, *Prawo karne, Zarys problematyki*, 4. Wydanie, Wolters Kluwer, Warszawa 2018, s. 235.

⁶³⁰ Ryszard A. Stefański [w:] Marian Filar (red.), *Kodeks karny, Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2016, s. 289.

⁶³¹ K. Mioduski [w:] Jerzy Bafia, Krystian Mioduski, Mieczysław Siewierski, *Kodeks karny, Komentarz, Wydawnictwo prawnicze*, Warszawa 1987, s. 187.

⁶³² Por. J. Raglewski [w:] A. Zoll (red.), *Kodeks karny, Część ogólna, t. 1, Komentarz do art. 1-116 k.k.*, Warszawa 2012, s. 665; Zofia Sienkiewicz [w:] Marian Filar (red.), *Kodeks karny...*, s. 211.

⁶³³ Uchwała SN 15.02.1977 r. VII KZP 16/76 OSNKW 1977/4-5, POZ. 34; uchwała SN z 30.01.1980 r., VII KZP 41/78, OSNKW 1980/3, POZ. 24 -Sprawdzić

⁶³⁴ Tomasz Oczkowski, *Oszustwo jako przestępstwo ...*, s. 29.

prawnej. Wątpliwości natomiast wynikają z legalności pochodzenia środków finansowych, za które dany samochód kupiono i to właśnie te środki stanowią korzyść uzyskaną z przestępstwa. Jak wskazuje się w literaturze w przypadku korzyści uzyskanej pośrednio z popełnienia przestępstwa możemy mieć do czynienia także z korzyścią uzyskaną legalnie⁶³⁵.

Jeśli chodzi o regulację przypadku korzyści majątkowych uzyskanych w wyniku przestępstwa, uregulowaną przez ustawodawcę w artykule 45 § 1 k.k., należy zaznaczyć, że w literaturze panuje opinia, iż regulacja ta miała zastąpić karę konfiskaty mienia i skądinąd jest do niej podobna. Takie stanowisko wyraził Lech Gadowski, który stwierdził, że przypadek takich pośrednio pochodzących z przestępstwa korzyści najbardziej przypomina znaną polskiemu ustawodawcy do 1990 r. karę dodatkową konfiskaty mienia. Podobieństwo to jest najbardziej widoczne wówczas, gdy chodzi o pochodzącą z przestępstwa korzyść majątkową znacznej wartości⁶³⁶. Interpretacje te są niezwykle istotne przy rozważaniu przypadku majątku, który sprawca nabywał w części z korzyści majątkowej uzyskanych w wyniku przestępstwa, a w części z legalnie uzyskanych środków finansowych. Janusz Raglewski⁶³⁷ wskazuje, że w literaturze panuje spór, co w sytuacji gdy sprawca zakupił obraz, przy czym jedynie połowa środków finansowych, które w tym celu wydatkował, pochodziła z czynu zabronionego. Z jednej strony wskazywać można na pogląd, że przypadkiem należy objąć cały przedmiot, niezależnie od stosunku zainwestowanych środków legalnych do tych pochodzących z przestępstwa. W opozycji zaś stoi stanowisko wskazujące, że przypadkiem powinna być objęta tylko ta część mienia, która została zakupiona za środki pochodzące z przestępstwa. Taką koncepcję uzasadnia przewidziana w art. 45 § 5 k.k. możliwość orzekania przypadku udziału należącego do sprawcy w razie współwłasności korzyści majątkowych pochodzącej z przestępstwa lub przypadku równowartości tego udziału⁶³⁸. Tak więc, przypadkowi podlega wówczas udział odpowiadający wysokości kapitału zainwestowanego w określony składnik majątkowy w chwili jego nabycia⁶³⁹. Drugie z zaprezentowanych stanowisk ma umocowanie w przepisach prawach międzynarodowego, gdzie czytamy, że jeżeli dochody z przestępstwa zostały przemieszane

⁶³⁵ K. Postulski, M. Siwek, *Przypadek w polskim...* s. 118.

⁶³⁶ Lech Gardocki, *Prawo karne*, 17. wydanie zmienione, Wydawnictwo C. H. Beck, Warszawa 2011, s. 178.

⁶³⁷ Janusz Raglewski [w:] Mirosława Melezini (red.), *System prawa karnego ...*, s. 810-811.

⁶³⁸ Zob. A. Michalska – Warias, *Przestępczość zorganizowana i prawnokarne formy jej przeciwdziałania*, Oficyna Wydawnicza VEBRA, Lublin 2006, s. 243; Natalia Kłaczyńska [w:] Jacek Giezek (red.), *Kodeks karny ...*, s. 349.

⁶³⁹ M. Szewczyk, *Przypadek korzyści...*, s. 75.

z mieniem nabytym z legalnych źródeł, wówczas takie mienie będzie, bez uszczerbku dla jakichkolwiek uprawnień odnoszących się do zakazania obrotu lub zajęcia, podlegało konfiskacie do wysokości szacowanej wartości przemieszanych dochodów⁶⁴⁰. O ile zgadzam się z drugim z zaprezentowanych stanowisk, to jednak moim zdaniem powołanie się w jego uzasadnieniu na unormowanie wynikające z art. 45 § 5 k.k., jest błędne. Celem regulacji, przewidzianej w art. 45 § 1 k.k. jest ochrona osób, które są współwłaścicielami przedmiotów, nabytych wspólnie z osobą inwestującą w ten sposób korzyści majątkowe uzyskane w wyniku przestępstwa. Ustawodawca w taki sposób chroni osoby trzecie, przed utratą ich majątku nabytego w sposób legalny za legalnie uzyskane środki finansowe, jeżeli osoby te są w nieświadomości, że współnik poprzez inwestycje lokuje środki uzyskane w wyniku przestępstwa. Nie można więc tej regulacji odnieść do sytuacji, kiedy to sprawca sam kupuje jakiś przedmiot, na zakup którego w części przeznacza środki uzyskane legalnie, a w części środki pochodzące z korzyści majątkowej uzyskanej w wyniku przestępstwa.

Zgadzam się jednak ze stwierdzeniem, że odmienne rozwiązanie oznaczałoby nadanie środkowi penalnemu określonego w art. 45 k.k. - z pewnością wbrew intencji legislatora - charakteru konfiskaty mienia. Ponadto, mogłyby powstać wówczas trudno akceptowalne konsekwencje wynikające z tego, że poziom zaangażowania środków z działalności przestępczej może być nieproporcjonalnie mały w stosunku do wartości pozostałych składników majątkowych⁶⁴¹. Biorąc pod uwagę przeszłość instytucji konfiskaty mienia i wykorzystywanie jej przez lata do celów politycznych i walki z przeciwnikami politycznymi, nie dziwi fakt, że ustawodawca bardzo ostrożnie podchodzi do regulacji instytucji przepadku korzyści majątkowych, a doktryna jak i orzecznictwo sądowe⁶⁴² skłaniają się ku temu drugiemu stanowisku.

Omawiając przedmiotowe zagadnienie, nie sposób przejść obojętnie obok kwestii „owocu zatrutego drzewa”. Istotną z punktu widzenia praktyki stosowania prawa jest odpowiedź na pytanie, czy „owoce zatrutego drzewa” - czyli korzyści uzyskane przez sprawcę jako zysk z legalnej działalności, inwestycji, poczynionych przy wykorzystaniu korzyści majątkowych pochodzących bezpośrednio z przestępstwa, mogą ulec przepadkowi? Czy przepadek z artykułu 45 k.k. może być orzeczony jeżeli w chwili

⁶⁴⁰ Zob. art. 12 ust. 4 Konwencji Narodów Zjednoczonych z 15.11.2000 r. przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej.

⁶⁴¹ Janusz Raglewski [w:] Mirosława Melezini (red.), *System prawa karnego* ..., s. 811.

⁶⁴² Por. Uchwała SN (7) z 24.6.2015 r., IKZP 5/15, https://www.sn.pl/sprawy/SiteAssets/Lists/Zagadnienia_prawne/EditForm/I-KZP-0005_15.pdf, /dostęp: 10.03.2022/.

orzekania sprawca nie jest już właścicielem pierwszego przedmiotu nabytego ze środków uzyskanych z przestępstwa, ale dokonał szeregu legalnych transakcji i przedmiot którego obecnie jest właścicielem, jest którymś z kolejnych nabytych w ten sposób przedmiotów, a przy tym przedmiot ten jest większej wartości, gdyż sprawca na skutek szeregu legalnych transakcji, osiągał zysk, a uzyskane w ten sposób środki dalej inwestował? Z jednej strony mamy pogląd, że nie można orzec przepadku korzyści uzyskanych w ramach dywidendy z legalnie dokonanych inwestycji, nawet jeżeli inwestycje poczynione były przy wykorzystaniu środków pochodzących z przestępstwa⁶⁴³.

Przyjmuje się, że w art. 45 k.k. chodzi wyłącznie o korzyść nienależną, czyli pozbawioną podstawy prawnej. Korzyść pochodząca pośrednio z przestępstwa podlegałaby zatem przepadkowi tylko wtedy, gdyby pochodziła z nielegalnego zainwestowania korzyści uzyskanej pośrednio. Gdyby korzyść była uzyskana legalnie to nie podlegałaby ona przepadkowi, bo korzyść byłaby należąca sprawcy. Z drugiej zaś strony podkreśla się, że nie ma znaczenia okoliczność, iż dana korzyść majątkowa została przez sprawcę uzyskana w wyniku legalnych transakcji, jeżeli w pierwszej wykorzystał rzecz lub inną korzyść bezpośrednio pochodzącą z przestępstwa⁶⁴⁴, że tego typu dochód sprawcy, należy objąć instytucją przepadku⁶⁴⁵, gdyż tego rodzaju pożytki stanowią „owoc zatrutego drzewa” i ze względów akcjologicznych winny podlegać przepadkowi⁶⁴⁶. To drugie stanowisko wskazuje, że zamiarem ustawodawcy było pozbawienie sprawcy wszelkich zysków, jakie osiągnął z popełnienia przestępstwa⁶⁴⁷. To drugie stanowisko wydaje się być zgodne nie tylko z intencją ustawodawcy, ale także z przepisami prawa międzynarodowego⁶⁴⁸. Ponadto jak słusznie zauważono w literaturze pozostawienie takich korzyści w rękach sprawców, premiowałoby ich przedsiębiorczość⁶⁴⁹.

Dotychczasowe wątpliwości interpretacyjne usunął dodany ustawą z 23.03.2017 r. art. 45 § 1a k.k., który wskazuje, że za korzyść majątkową osiągniętą z popełnienia przestępstwa uważa się także pożytki z rzeczy lub praw stanowiących tę korzyść. Dzięki

⁶⁴³ Zob. B. Zygmunt, *Konfiskata mienia...*, s. 29 - 30.

⁶⁴⁴ K. Postulski, M. Siwek, *Przepadek w polskim...* s. 119.

⁶⁴⁵ Zob. W. Zalewski [w:] M. Królikowski, R. Zawłocki (red.), *Kodeks karny...*, Warszawa 2010, Legalis/el. 2015, s. 183.

⁶⁴⁶ N. Kłaczyńska [w:] Jacek Giezek (red.), *Kodeks Karny ...*, s. 349.

⁶⁴⁷ Zob. W. Zalewski [w:] M. Królikowski, R. Zawłocki (red.), *Kodeks karny...*, Warszawa 2010, Legalis/el. 2015, s. 182 - 183.

⁶⁴⁸ Por. art. 12 ust. 5 Konwencji Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej z dnia 15 listopada 2000 roku; art. 5 Konwencji Rady Europy o praniu, ujawnianiu, zajmowaniu i konfiskacie dochodów pochodzących z przestępstwa oraz o finansowaniu terroryzmu, sporządzonej w Warszawie w dniu 16 maja 2005 r.

⁶⁴⁹ Janusz Raglewski [w:] Mirosława Melezini (red.), *System prawa karnego ...*, s. 812.

wprowadzeniu przez ustawodawcę tego zapisu nie ma już wątpliwości, że wszystkie pożytki uzyskane z korzyści majątkowej pochodzącej z przestępstwa, stanowią także korzyść majątkową, a zatem podlegają przepadkowi. Rozwiązanie to jest zgodne z prawem międzynarodowym, które jasno stanowi, że przepadkiem powinny być objęte również dochody legalnie uzyskane z korzyści bezpośrednio pochodzących z czynu zabronionego⁶⁵⁰. Skoro norma prawa międzynarodowego została przyjęta do stosowania w Polsce, a norma ta nadawała się do bezpośredniego stosowania, to uzasadnia ona już przed wejściem w życie noweli Kodeksu karnego z 23.03.2017 r. szeroką wykładnię pojęcia korzyści majątkowych osiągniętych z popełnienia przestępstwa, obejmującą także pożytki z rzeczy lub praw stanowiących tę korzyść⁶⁵¹.

⁶⁵⁰ Zob. art. 5 lic. c Konwencji Rady Europy o praniu, ujawnianiu, zajmowaniu i konfiskacie dochodów pochodzących z przestępstwa oraz o finansowaniu terroryzmu, sporządzonej w Warszawie w dniu 16 maja 2005 r.

⁶⁵¹ Violetta Konarska - Wrzosek [w:] Violetta Konarska - Wrzosek (red.), *Kodeks karny, Komentarz*, 2. wydanie, Wolters Kluwer, Warszawa 2018, s. 340.

3.3 Przepadek równowartości korzyści majątkowych

Przepadek równowartości występuje w następujących postaciach:

1. przepadek równowartości przedmiotów - art. 44 § 4 k.k.;
2. przepadek równowartości korzyści majątkowych - art. 45 § 1 k.k.;
3. przepadek równowartości udziału sprawcy we własności przedmiotów - art. 44 § 7 k.k.;
4. przepadek równowartości udziału we współwłasności - art. 45 § 5 k.k.;
5. przepadek równowartości przedsiębiorstwa - art. 44a § 1 k.k.;
6. przepadek równowartości przedsiębiorstwa nie stanowiącego własności sprawcy - art. 44a § 2 k.k.;
7. przepadek równowartości udziałów w przedsiębiorstwie, także jeżeli nie stanowi ono własności sprawcy - art. 44a § 3 k.k.

W obecnie obowiązujących przepisach prawa karnego przewidziany jest przepadek równowartości korzyści majątkowych uzyskanych z przestępstwa. W prawie karnym powszechnym, tego rodzaju “świadczenia zastępcze” zostały po raz pierwszy wprowadzone w obecnie obowiązującym Kodeksie karnym⁶⁵². Normatywne uregulowanie tego zagadnienia znajdujemy w artykule 45 § 1 k.k. Instytucja przypadku równowartości korzyści została wprowadzona do Kodeksu karnego ustawą z dnia 9 września 2000 roku o zmianie ustawy Kodeks karny, ustawy - Kodeks postępowania karnego, ustawy o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji, ustawy o zamówieniach publicznych oraz ustawy - Prawo bankowe. Odnotujmy, że do 30.06.2003 r. sąd miał możliwość zastosowania innej substytucyjnej formy orzeczenia przypadku w postaci nałożenia na sprawcę obowiązku uiszczenia kwoty pieniężnej stanowiącej równowartość przedmiotów, które miały być objęte tym środkiem penalnym. W uzasadnieniu projektu ustawy nowelizacyjnej z 13.06.2003 r., która zlikwidowała to rozwiązanie normatywne – próżno szukać wskazania racji, która zadecydowałaby o wprowadzonej zmianie. Wydaje się, że chodziło przede wszystkim o ujednoczenie świadczenia zastępującego orzeczenie przypadku przedmiotów z regulacją zawartą w art. 45 § 1 k.k. (statuującą już od 01.02.2001 r.

⁶⁵² Janusz Raglewski [w:] Mirosław Melezini (red.), *System prawa karnego* ..., s. 850.

przepadek równowartości korzyści majątkowej) oraz przewidziana w art. 8 ust. 1 pkt. 3 OdpZbiórU, w którym to przepisie po raz pierwszy pojawił się zwrot normatywny „przepadek równowartości przedmiotów”⁶⁵³. W art. 45 § 1 k.k. czytamy: Jeżeli sprawca osiągnął z popełnienia przestępstwa, chociażby pośrednio, korzyść majątkową nie podlegającą przypadkowi przedmiotów wymienionych w art. 44 § 1 lub 6, sąd orzeka przepadek takiej korzyści albo jej równowartości. Przepadku nie orzeka się w całości lub w części, jeżeli korzyść lub jej równowartość podlega zwrotowi pokrzywdzonemu lub innemu podmiotowi. W przepisie tym przewidziano możliwość orzeczenia przepadku korzyści majątkowej lub jej równowartości. Kwestię orzeczenia przepadku korzyści majątkowej omówiono w poprzednim rozdziale. Zasadne jest jednak poświęcenie także uwagi kwestii orzeczenia przepadku równowartości korzyści. W literaturze przedmiotu znajdujemy stanowiska podkreślające, że przepadek równowartości korzyści majątkowej jest instytucją zastępującą przepadek samej korzyści majątkowej⁶⁵⁴.

Instytucja ta ma na celu uzupełnienie instytucji przepadku korzyści majątkowej poprzez umożliwienie organom ścigania pozbawienie sprawy, jeśli nie samej korzyści majątkowej, to choćby jej równowartości. Można więc powiedzieć, że instytucja przepadku równowartości korzyści majątkowej ma charakter subsydiarny w stosunku do przepadku samej korzyści. Przepadek równowartości przedmiotów znajduje zastosowanie w razie niemożności orzeczenia przepadku dwóch kategorii przedmiotów: pochodzących bezpośrednio z przestępstwa (*producta sceleris*) oraz które służyły lub były przeznaczone do popełnienia przestępstwa (*instrumenta sceleris*)⁶⁵⁵. W literaturze kwestionowana jest możliwość orzekania przepadku równowartości przedmiotów w sytuacji, gdy ma to dotyczyć *instrumenta sceleris*⁶⁵⁶. Poważnym problemem jest tu bowiem kwestia wyceny np. linii produkcyjnej środków odurzających i psychotropowych. Skoro bowiem przedmioty służące do produkcji danych zakazanych towarów są zakazane, to nie ma cen rynkowych na dane urządzenia, a tym samym Sąd będzie miał problemy z wyceną danych przedmiotów aby określić wartość przepadku równowartości przedmiotów.

⁶⁵³ Mirosława Melezini (red.), *System prawa karnego, Kary i inne środki reakcji prawnokarnej, t. 6*, 2. wydanie, redaktor naczelny Systemu Prawa Karnego Lech K. Paprzycki, Andrzej Marek, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2016, s.850-851.

⁶⁵⁴ Por. Janusz Radlewski, *Nowelizacja przepisów o przypadku...*, s. 19-24; Ryszard A. Stefański (red.) *Kodeks karny...*, Warszawa 2017, s. 401.

⁶⁵⁵ Mirosława Melezini (red.), *System prawa karnego ...*, s. 851.

⁶⁵⁶ Tamże, s. 851;

Ponieważ słowo “równowartość” oznacza wartość, która jest równa wartości innej rzeczy, ekwiwalent⁶⁵⁷, słusznym wydaje się stanowisko wyrażone w literaturze, że równowartość ma być wyrażona przede wszystkim w pieniądzu⁶⁵⁸. Trafne jest także stanowisko jednego z sądów apelacyjnych, iż w przypadku orzekania zwrotu równowartości przepadku uzyskanych korzyści nie chodzi bynajmniej o zysk łączący się z uprzednim pomniejszeniem przysporzenia majątku o koszty jego uzyskania, lecz także o wszelkie wydatki poczynione na uzyskanie przedmiotu pochodzącego z przestępstwa⁶⁵⁹. Skoro tak, to nie można w żadnej mierze przyjąć, że osoby uczestniczące w grupie przestępczej, zajmującej się produkcją środków odurzających, winny odpowiadać w zakresie omawianego środka jedynie za te kwoty, jakie otrzymały w wyniku swoistego „wynagrodzenia” z racji jego produkowania z pominięciem kosztów poniesionych na ten cel. Winne one zatem odpowiadać za zwrot uzyskanej korzyści, obejmującej także koszty jej uzyskania - jeżeli nie da się dokładnie ustalić wielkości, jaką każda z nich odrębnie uzyskała – w częściach równych (tak już np. w postanowieniu Sądu Najwyższego z dnia 30 listopada 2011 r., I KZP 16/11, OSNKW 2011, z. 12, poz. 107, czy np. w wyroku Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z dnia 20 września 2012 r., II AKa 184/12, LEX nr 1316252)⁶⁶⁰. Jak wynika z tych judykatów, orzeczenie przepadku równowartości korzyści majątkowej, powinno wskazywać na określoną kwotę pieniężną, bądź też przedmiot lub prawo majątkowe, których wartość jest adekwatna do korzyści majątkowej, jaką sprawcą uzyskał w chwili popełnienia czynu. Zasadnie przyjął Sąd Najwyższy, uznając że równowartością może być nie tylko kwota pieniężna, ale także określony przedmiot lub prawo majątkowe. W doktrynie jednak można znaleźć stanowiska wskazujące, że w przypadku orzeczenia przepadku równowartości konieczne jest określenie kwoty pieniężnej⁶⁶¹. Jednak to stanowisko nie ma podstaw normatywnych i słusznie wskazuje się, że brak jest jakichkolwiek relacji normatywnych, które pozwoliłyby na uznanie, iż pojęcie “równowartość” należy odnosić wyłącznie do określonej kwoty pieniężnej. Przyjęta

⁶⁵⁷ H. Zgółkowa, (red.), *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*, t. 37, Poznań 2002, s. 174.

⁶⁵⁸ Z. Sienkiewicz, *Uwagi o zmianie przepisu art. 45 k.k.*, NKPK 2001, t. VIII, s. 12.

⁶⁵⁹ Zob. np. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 26 sierpnia 2010 r., I KZP 12/10, OSNKW 2010, z. 9, poz. 78, czy wyroki Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 24 października 2013 r., II AKa 274/13, LEX nr 1383532, Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z dnia 11 lutego 2014 r., II Aka 324/13, LEX nr 1439340 i z dnia 29 maja 2014 r., II AKa 145/14, LEX nr 1477401, czy Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z dnia 25 czerwca 2015 r., II AKa 253/14, LEX nr 1761766.

⁶⁶⁰ Postanowienie SA w Lublinie dnia 29 czerwca 2005 r., II AKz 154/05, OSA 2005, z. 12, poz. 82, <http://sn.pl/sites/orzecznictwo/Orzeczenia3/V%20KK%20154-15-1.pdf>, /dostęp: 04.03.2019/.

⁶⁶¹ Por. M. Szwarczyk, *Przepadek korzyści majątkowych po zmianach kodeksu karnego*, [w:] T. Bojarski, E. Skrętowicz (red.) *Nowe prawo karne po zmianach*, Lublin 2002, s. 18-19; B. Mik, *Nowela Antykorupcyjna z dnia 13 czerwca 2013 r. Rys historyczny i podstawowe problemy interpretacyjne*, Kraków 2003, s. 93.

interpretacja zgodna jest również z przewidzianymi w konwencjach międzynarodowych określeniami “substytutów” orzekania przepadku, w których przewiduje się przepadek jakiegokolwiek mienia, którego wartość odpowiada ”owocom przestępstwa”⁶⁶², nie ograniczając go wyłącznie do abstrakcyjnie ujętej kwoty pieniężnej⁶⁶³. Przy określeniu wartości równowartości, sąd nie powinien odliczać nakładów własnych poczynionych przez sprawcę. Równowartość korzyści majątkowej nie są to środki finansowe uzyskane z przestępstwa. Jest to majątek sprawcy, który ma ulec przepadkowi, z tytułu pozbawienia go korzyści z przestępstwa. Słusznie zauważył Sąd Najwyższy, że przez korzyść majątkową w rozumieniu art. 45 k.k. należy rozumieć przysporzenie aktywów lub zmniejszenie pasywów, jakie sprawca osiągnął w wyniku popełnienia przestępstwa⁶⁶⁴. W przypadku orzeczenia przepadku równowartości korzyści majątkowej, tak naprawdę sprawca nie będzie pozbawiony majątku, który uzyskał w wyniku przestępstwa, ale majątku, który nabył w legalny sposób. Zasadnym jest więc powyższe stanowisko sądu wskazujące, że korzyść majątkowa może polegać na przysporzeniu aktywów, ale też i na zmniejszeniu pasywów sprawcy, co składa się na pojęcie majątku sprawcy, który jest substratem równowartości korzyści majątkowej.

Sporną w literaturze jest kwestia ustalenia momentu, na który ma być określona równowartość korzyści majątkowej, która uległaby przepadkowi. Przez różnych autorów wskazywane są różne momenty, na które to powinna być ustalona równowartość korzyści majątkowej:

- czas popełnienia przestępstwa, ze względu na charakter represyjny tego środka⁶⁶⁵;
- wartość korzyści w chwili jej uzyskania⁶⁶⁶ - wysokość równowartości korzyści majątkowej powinna być równa wartości tej korzyści z chwili uzyskania - tym samym przy dokonywaniu przez sprawcę różnego typu czynności faktycznych czy prawnych wobec praw lub przedmiotów pochodzących z przestępstwa, miarodajna byłaby ostatnia czynność zwiększająca wysokość korzyści

⁶⁶² Zob. art. 2 ust. 1 Konwencji Rady Europy o praniu, ujawnianiu, zajmowaniu i konfiskacie dochodów pochodzących z przestępstwa sporządzonej w Strasburgu dnia 8 listopada 1990 r.

⁶⁶³ J. Raglewski [w:] A. Zoll (red.), *Kodeks karny, Część ogólna*, Tom I, Komentarz do art. 1-116 k.k., Zakamysze 2004, wyd. II, s. 677.

⁶⁶⁴ Zob. wyr. SA we Wrocławiu 27.8.2015 r., II AKa 1 86/15, [http://orzeczenia.wroclaw.sa.gov.pl/content/\\$N/155000000001006_II_AKa_000186_2015_Uz_2015-09-21_001/](http://orzeczenia.wroclaw.sa.gov.pl/content/$N/155000000001006_II_AKa_000186_2015_Uz_2015-09-21_001/), /dostęp: 04.03.2019/.

⁶⁶⁵ M. Szwarczyk, *Przepadek korzyści majątkowych* ... s. 19.

⁶⁶⁶ A. Michalska - Warias, *Przestępczość zorganizowana*... s. 242.

(natomiast bez znaczenia powinien pozostać fakt utracenia lub zmniejszenia wartości korzyści)⁶⁶⁷;

- czas wydania orzeczenia - powinna to być chwila orzekania, gdyż równowartość ma dotyczyć korzyści majątkowej, która uległaby przypadkowi, a to następuje z chwilą uprawomocnienia się orzeczenia, która jest trudna do przewidzenia, a najbliższy jej jest moment orzekania⁶⁶⁸.

Przepis artykułu 45 § 1 k.k. mówi o orzeczeniu przypadku korzyści albo jej równowartości. Wybierając słowo "albo", ustawodawca wyraźnie wskazał, że nie można jednocześnie orzec jednego i drugiego. A zatem jeżeli sąd orzeknie przepadek korzyści majątkowych uzyskanej z przestępstwa, to w sytuacji gdy nie będzie mógł orzec przypadku całości korzyści majątkowej, nie będzie mógł orzec jednocześnie przypadku równowartości pozostałych korzyści. Przyjęcie takiej tezy, mającej bez wątpienia podstawą normatywną, w praktyce będzie zapewne prowadzić do konsekwencji polegającej na tym, że w sytuacji niemożności orzeczenia przypadku korzyści majątkowej pochodzącej z przestępstwa w pełnej wysokości, sąd będzie się decydował na orzeczenie przypadku wyłącznie jej równowartości⁶⁶⁹. Taki zapis tego artykułu krytykowany jest w literaturze, gdzie podkreśla się, że pierwotny zapis, gdzie zamiast spójnika "albo" był spójnik "lub"⁶⁷⁰, był zapisem lepszym, gdyż dawał sądowi większe możliwości i swobodę w orzekaniu⁶⁷¹. Wprowadzenie przez ustawodawcę zapisu o przypadku korzyści albo jej równowartości w jednym artykule, wskazuje że przypisuje on tym instytucjom równą wartość, gdyż przepis nie zawiera żadnego zastrzeżenia normatywnego, które wskazywałoby na subsydiarność tej ostatniej instytucji prawnokarnej⁶⁷². Tym samym ustawodawca pozostawił wybór sądowi, nie narzucając swojej woli. Zresztą zarówno orzeczenie przypadku korzyści majątkowej, jak i równowartości tej korzyści, jest obligatoryjne. W literaturze powtarzany jest jednak pogląd, że orzekanie przypadku równowartości korzyści majątkowej osiągniętej z popełnienia przestępstwa bez wątpienia w założeniu ustawodawcy miało mieć charakter subsydiarny, wobec orzekania przypadku samej korzyści⁶⁷³. W doktrynie ugruntowany jest także pogląd, że w art. 45 § 1 k.k. nie

⁶⁶⁷ Tamże, s. 242.

⁶⁶⁸ Ryszard A. Stefański [w:] Marian Filar (red.), *Kodeks karny...*, s. 305.

⁶⁶⁹ A. Zoll, W. Wróbel, *Kodeks karny, Część ogólna, Komentarz do art. 1-52*, Warszawa 2016, s. 872.

⁶⁷⁰ Zmiana dokonana ustawą z dnia 13 czerwca 2003 roku o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw.

⁶⁷¹ A. Zoll, W. Wróbel, *Kodeks karny...* s. 872.

⁶⁷² Janusz Raglewski, *Przepadek i środki kompensacyjne...*, s. 130.

⁶⁷³ Janusz Raglewski, *Nowelizacja przepisów o przypadku...*, s. 19-24.

wskazano przesłanek orzeczenia przypadku korzyści w takiej postaci, lecz wydaje się, że *per analogiam* można odwołać się do art. 44 § 4 k.k., gdyż logiczne jest, że może ono wchodzić w grę, gdy nie jest możliwe orzeczenie samej korzyści. Może to mieć miejsce wówczas, gdy sprawca nie ma już uzyskanej korzyści, np. wydał pieniądze, który otrzymał tytułem łapówki albo korzyść miała taki charakter, że sprawca nie posiada w majątku jej efektów, gdyż polegała ona na “bezpłatnym” wykonaniu usługi np. wycieczki turystycznej⁶⁷⁴. Stanowisko przeciwne wyraziła Blanka Julita Stefańska, twierdząc, że analogia jest niedopuszczalna, gdyż jest na niekorzyść sprawcy⁶⁷⁵. Słusznie jednak wskazuje się w literaturze, że należy postulować orzeczenie w pierwszej kolejności przypadku tych składników majątkowych, które wykazują związek z popełnionym czynem karalnym, oczywiście o ile jest to możliwe w danej sprawie⁶⁷⁶. Słuszność tego stanowiska wynika z faktu, że korzyści majątkowe mają związek z przestępstwem, natomiast orzeczenie przypadku równowartości tych korzyści, stanowi ingerencję w majątek sprawcy, który to nie pochodzi z przestępstwa. Logiczne wydaje się, że w pierwszej kolejności winno nastąpić orzeczenie przypadku korzyści majątkowej uzyskanej z popełnionego przestępstwa, gdyż korzyść ta ma bezpośredni lub pośredni związek z przestępstwem, natomiast dopiero w dalszej kolejności powinno nastąpić orzeczenie przypadku równowartości tych korzyści, gdy orzeczenie przypadku samych korzyści jest niemożliwe na przykład z uwagi na fakt, że sprawca pozbył się korzyści lub ją utracił. Brzmienie art. 45 § 1 k.k. nie pozostawia również żadnych wątpliwości co do tego, że w sytuacji, gdy sąd z jakichkolwiek powodów nie zdecyduje się na orzeczenie przypadku samej korzyści majątkowej pochodzącej z przestępstwa, zobowiązany jest do zastosowania formy substytucyjnej w postaci orzeczenia przypadku równowartości takiej korzyści⁶⁷⁷.

Orzeczenie przypadku równowartości korzyści majątkowej uregulowane jest w art. 45 § 1 k.k., natomiast w art. 44 § 4 k.k., uregulowana jest instytucja przypadku przedmiotów pochodzących bezpośrednio z przestępstwa, albo przedmiotów, które służyły lub były przeznaczone do popełnienia przestępstwa. Omawiając przypadek równowartości korzyści majątkowej należy zwrócić uwagę na tę kwestię. Przypadek korzyści majątkowej ma charakter wtórny względem orzeczenia przypadku przedmiotów w oparciu

⁶⁷⁴ Ryszard A. Stefański (red.), *Kodeks karny, Komentarz*, 2. Wydanie, Wydawnictwo C. H. Beck, Warszawa 2015, s. 354; por. N. Kłaczyńska, R. Korczyński, *Kilka uwag...*

⁶⁷⁵ Zob. Blanka Julita Stefańska [w:] Ryszard A. Stefański (red.), *Środki karne po nowelizacji...*, s. 385.

⁶⁷⁶ A. Zoll, W. Wróbel, *Kodeks karny ...* s. 872.

⁶⁷⁷ Tamże, s. 874.

o art. 44 § 1 i 6 k.k.⁶⁷⁸. Zastosowanie instytucji przepadku równowartości przedmiotów nie jest uwarunkowane przyczynami, z powodu których może być orzeczone. Mogą to więc być zarówno przyczyny prawnokarne, jak i faktyczne. W literaturze znaleźć można pogląd, że do tej pierwszej kategorii zaliczyć można konieczność zwrotu przedmiotu (na podstawie art. 44 § 5, bądź art. 45 § 1 *in fine* k.k.) pokrzywdzonemu lub innemu uprawnionemu podmiotowi⁶⁷⁹. W literaturze prezentowane jest także odmienne stanowisko, zgodnie z którym orzeczenie przepadku równowartości owoców przestępstwa, jak i korzyści majątkowej ma zawsze charakter wtórny wobec przepadku owoców przestępstwa i korzyści majątkowej. Jeżeli zatem nie jest możliwe orzeczenie przepadku tego, co sprawca z przestępstwa uzyskał bezpośrednio lub pośrednio, nie jest również możliwe orzekanie przepadku równowartości owoców przestępstwa ani korzyści majątkowej⁶⁸⁰. Przychyłam się do tego drugiego stanowiska. Jeżeli bowiem nie ma możliwości orzeczenia przepadku korzyści uzyskanej bezpośrednio z przestępstwa, bo dany przedmiot, który jest taką korzyścią, podlega zwrotowi pokrzywdzonemu na podstawie art. 44 § 5 k.k., to nie możemy mówić, że sprawca osiągnął korzyść majątkową z przestępstwa, a więc nie można orzec również przepadku równowartości korzyści majątkowej uzyskanej w wyniku przestępstwa. Podobne stanowisko wyraził Sąd Najwyższy, przyjmując że nie można uznać, że sprawca zajmujący się produkcją prekursorów, osiągnął korzyść majątkową ze środków, które zostały zabezpieczone przez Policję⁶⁸¹. Skoro więc Sąd Najwyższy przyjął, że nie można zasądzać przepadku równowartości korzyści majątkowej, w sytuacji, gdy ta korzyść nie została osiągnięta, *per analogiam* należy przyjąć, że nie można także orzec przepadku równowartości korzyści majątkowej w sytuacji, gdy przedmiot pochodzący z czynu zabronionego podlega zwrotowi pokrzywdzonemu. Przepis art. 44 § 4 k.k. jako przesłankę orzeczenia przepadku równowartości przedmiotów, wskazuje „niemożność orzeczenia przepadku przedmiotów”, nie chodzi jednak w tym wypadku o niemożność wynikającą z przesłanek faktycznych w postaci konieczności zwrotu danego przedmiotu pokrzywdzonemu lub innej osobie uprawnionej. Aby bowiem można było orzec przepadek równowartości przedmiotów, muszą zaistnieć prawne przesłanki orzeczenia przepadku tych przedmiotów, a dopiero niemożność wykonania orzeczenia przepadku, daje podstawę do orzeczenia przepadku ich równowartości.

⁶⁷⁸ Alicja Grzeškowiak (red.), *Prawo karne...*, s. 196.

⁶⁷⁹ Mirosława Melezini (red.), *System prawa karnego ...*, s. 852.

⁶⁸⁰ K. Postulski, M. Siwek, *Przepadek w polskim...*, s. 118-119.

⁶⁸¹ Por. Wyrok SN z dnia 22 października 2015 r. Sygn. akt V KK 154/15, <http://sn.pl/sites/orzecznictwo/Orzeczenia3/V%20KK%20154-15-1.pdf>, /dostęp: 04.03.2019/.

Sąd zatem w chwili orzekania, winien mieć na uwadze, czy w przypadku orzeczenia przypadku przedmiotów, będzie możliwość, w ramach postępowania wykonawczego, przyjęcia w posiadanie tych przedmiotów przez urząd skarbowy, a jeżeli nie, to powinien rozważyć orzeczenie przypadku równowartości tych przedmiotów⁶⁸². Gdyby przyjąć inną interpretację, słusznymi stałyby się głosy podnoszone w doktrynie, że przypadek równowartości korzyści majątkowej może stanowić powrót konfiskaty mienia. Przyczyny faktyczne zastosowania prezentowanej konstrukcji prawnokarnej, mogą być zarówno niezależne od woli sprawcy jak i wynikające z jego celowego działania i tak te pierwsze to np. zagubienie danego przedmiotu lub jego zniszczenie, te drugie to ukrycie bądź też zniszczenie, ale wynikające z celowego działania sprawcy. Stanowisko to potwierdził Sąd Najwyższy, który stwierdził, że orzeczenie przypadku równowartości korzyści majątkowej, mimo że oskarżony przekazał pokrzywdzonemu kwotę stanowiącą równowartość skradzionego przedmiotu, jest niedopuszczalne, gdyż zwrot równowartości osiągniętej korzyści majątkowej przed wydaniem wyroku, uniemożliwia orzeczenie przypadku⁶⁸³. Na obronę przytoczonego stanowiska Sądu I instancji przemawiać może fakt, że czytając literalnie przepis art. 44 § 2 k.k. i art. 45 § 1 k.k. zauważyć można, że w tym pierwszym przypadku sąd ma możliwość orzeczenia przypadku, natomiast w tej drugiej sytuacji ma obowiązek orzec przypadek, jeżeli nie można go orzec na podstawie np. art. 44 § 1 k.k. Z łatwością zauważalny jest zatem brak koherencji między tymi dwoma rozwiązaniami legislacyjnymi⁶⁸⁴. Jednakże moim zdaniem ten brak koherencji jest tylko powierzchowny. Przepis art. 44 § 1 k.k. mówi bowiem, że sąd może orzec przypadek, jednocześnie przepis np. art. 44 § 5 k.k. przewiduje wyjątek, kiedy nie orzeka się przypadku przedmiotów pochodzących bezpośrednio z przestępstwa. Tym samym, gdy przy orzekaniu sąd rozważałby subsydialne orzeczenie równowartości korzyści, winien najpierw rozpatrzyć czy nie zachodzą prawne negatywne przesłanki orzeczenia samego przypadku, wynikające z przepisów prawa, a nie będące skutkiem zachowania się sprawcy. Interpretacja pojęcia korzyści majątkowej na użytek zastosowania środka karnego określonego w art. 45 § 1 k.k. nie może prowadzić do swoistego uprzywilejowania sprawcy, który np. nie tylko zdołał sprzedać środek odurzający lub substancję psychotropową, ale także spożytkował uzyskane w ten sposób pieniądze⁶⁸⁵, gdyż przepisy nie ograniczają orzekania środka

⁶⁸² Zob. Ryszard A. Stefański (red.), *Kodeks karny ...*, Warszawa 2017 r., s. 395.

⁶⁸³ Wyrok SN z 21 lutego 2019 r., IV KK 486/17, <http://www.sn.pl/sites/orzecznictwo/OrzeczeniaHTML/iv%20kk%20486-17.docx.html>, /dostęp: 12.03.2022/.

⁶⁸⁴ Mirosława Melezini (red.), *System prawa karnego...*, s. 854.

⁶⁸⁵ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Lublinie z dnia 11.10.2006 r., II AKa 237/06, LEX nr 268969.

karnego do takiej sytuacji, w której sprawcy nadal są w posiadaniu uzyskanej korzyści majątkowej⁶⁸⁶. Taka interpretacja przyjęta w orzecznictwie jest tożsama ze stanowiskiem doktryny, gdzie czytamy, że przepadek korzyści pochodzących z przestępstwa należy orzekać niezależnie od tego, czy korzyść osiągnięta z przestępstwa w dalszym ciągu istnieje. W takiej sytuacji należy orzekać przepadek równowartości korzyści pochodzących z przestępstwa. Słusznie wskazuje się, że sprawcom zależy nie tylko na ukryciu posiadanych korzyści, ale także na zatajeniu faktu uzyskania korzyści⁶⁸⁷.

Rozbieżność w podejściu ustawodawcy zauważalna jest także przy uregulowaniu dotyczącym przepadku przedmiotów, których wytwarzanie, posiadanie, obrót, przesyłanie, przenoszenie i przewóz są zabronione, jeżeli nie stanowią one wyłącznej własności sprawcy. Mianowicie nie przewidziano w Kodeksie karnym możliwości orzeczenia przepadku równowartości przedmiotów jeżeli przedmiotami tymi byłyby przedmioty, których wytwarzanie, posiadanie, obrót, przesyłanie, przenoszenie i przewóz jest przestępstwem (por. art. 44 § 4 k.k.). Niekonsekwencja ustawodawcy widoczna jest w art. 44 § 7 k.k., gdzie ustawodawca wskazuje, że w razie współwłasności orzeka się przepadek udziału należącego do sprawcy lub przepadek równowartości udziału. Przepis ten jest zbieżny z rozwiązaniem wskazanym w art. 45 § 5 k.k. Moim zdaniem jednak zapisy art. 44 § 7 k.k. i art. 45 § 5 k.k. wskazują na błędne rozwiązania. Jeżeli bowiem mówimy o przedmiotach, których wytwarzanie, posiadanie, obrót, przesyłanie, przenoszenie i przewóz jest zabronione, nie można orzec jedynie przepadku równowartości udziału należącego do sprawcy, dlatego że jest on jedynie współwłaścicielem, bowiem np. zgodnie z art. 316 § 1 k.k. winno się orzec przepadek przedmiotów wymienionych w tym artykule, nawet jeśli nie stanowią one własności sprawcy. Przepis ten bowiem stanowi, że pieniądze, dokumenty i znaki wartościowe podrobione, przerobione albo usunięte oznaką umorzenia oraz podrobione lub przerobione narzędzia pomiarowe, jak również przedmioty służące do popełnienia przestępstw określonych w tym rozdziale ulegają przepadkowi, chociażby nie stanowiły własności sprawcy⁶⁸⁸. Ustawodawca w tym zakresie jest niekonsekwentny i wydaje się, że ingerencja ustawodawcy winna zmierzać w kierunku wyeliminowania możliwości orzekania przepadku równowartości tej kategorii przedmiotów⁶⁸⁹.

⁶⁸⁶ Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 12.12.2007 r., II AKz 815/07, LEX nr 578201.

⁶⁸⁷ Sz. T. Szymański [w:] Ewa M. Guzik - Makaruk (red. nauk.), *Przepadek przedmiotów i korzyści pochodzących z przestępstwa*, Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., Warszawa 2012, s. 530.

⁶⁸⁸ Zob. art. 316 § 1 k.k.

⁶⁸⁹ Mirosława Melezini (red.), *System prawa karnego ...*, s. 854.

W literaturze spotkać można rozbieżne poglądy w zakresie czy aby orzec przepadek równowartości przedmiotu, osoba wobec, której takie orzeczenie ma być wydane, powinna posiadać fizycznie daną równowartość. Zdaniem Sądu próżno by szukać w przepisach regulujących przepadek dostatecznej dla niego podstawy jurydycznej⁶⁹⁰, gdybyśmy zaprzeczali istnieniu takiego wymogu. Z kolei, w ujęciu opozycyjnym twierdzi się, że brak substratu przepadku w chwili orzekania dotyczy wszystkich jego form, a z uwagi na faktyczny (a nie normatywny) charakter tej okoliczności, nie jest konieczne istnienie zapisu ustawowego, który wprost dotyczyłby tej kwestii. Zatem, przesłanką zastosowania substytucyjnej formy przepadku przedmiotów (korzyści majątkowej) jest fakt władania przez sprawcę taką równowartością w czasie orzekania⁶⁹¹. Moim zdaniem patrząc od strony przepisów prawnych, drugie stanowisko jest właściwe, aczkolwiek nie do końca słuszne z punktu widzenia poczucia sprawiedliwości społecznej. W sytuacji bowiem, gdy sprawca osiąga korzyść majątkową z przestępstwa poprzez zwolnienie z długu. Zwolnienie to, o ile zostało przyjęte przez zobowiązanego – sprawcę przestępstwa, skutkuje wygaśnięciem zobowiązania (art. 509 k.c.), a zatem zmniejszeniem pasywów⁶⁹². Sprawca bowiem dzięki zmniejszeniu zadłużenia, może w niedalekiej przyszłości „wyjść na prostą” i zgromadzić majątek. A co za tym idzie, w przypadku zasądzenia przepadku równowartości korzyści majątkowej, byłaby możliwość wyegzekwowania tej należności. Natomiast w sytuacji braku takowego orzeczenia, wobec sprawcy nigdy nie zostanie wyegzekwowany zwrot uzyskanej korzyści majątkowej, a tym samym sprawca osiągnie swój cel, do realizacji którego zmierzał popełniając przestępstwo. Należy jednak zauważyć, że gdyby ustawodawca miał zamiar orzeczenia przepadku równowartości przedmiotu lub korzyści majątkowej nie pozostawiać w związku ze stanem posiadania sprawcy w chwili orzekania, nie odchodziłby od brzmienia art. 44 § 4 k.k. sprzed nowelizacji ustawą z dnia 13 czerwca 2003 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny i niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 111, poz. 1061). Przepis ten stanowił wówczas, że w razie świadomie spowodowanej przez sprawcę niemożności orzeczenia przepadku przedmiotów wymienionych w § 1 lub 2, sąd mógł orzec obowiązek uiszczenia kwoty pieniężnej stanowiącej ich równowartość. Brzmienie to zezwalało na „zaszeregowanie” świadczenia zastępczego w postaci obowiązku uiszczenia kwoty pieniężnej stanowiącej równowartość owoców czy narzędzi przestępstwa do tej samej kategorii środków karnych

⁶⁹⁰ Postanowienie SA w Katowicach z 12.12.2007 r., II AKz 815/07, KZS 2008, nr 4, poz. 68.

⁶⁹¹ Mirosława Melezini (red.), *System prawa karnego* ..., s. 853.

⁶⁹² M. Siwak, Głosa do postanowienia sądu Apelacyjnego w Lublinie z dnia 29 czerwca 2005 r., sygn. akt II AKz 154/05, Prokuratura i Prawo 2008, nr 3, s. 173.

co świadczenie pieniężne i nawiązka, w części obowiązek naprawienia szkody, a zatem kategorii wyodrębnionej z punktu widzenia wpływu stanu majątkowego sprawcy z chwili orzekania na samą treść orzeczenia. Nie może być zatem wątpliwości co do tego, iż takie uregulowanie w sposób skuteczny i wystarczający wyrażało brak takiego wpływu. Jeżeli zatem ustawodawca w wyniku nowelizacji powołaną wyżej ustawą z dnia 13 czerwca 2003 r. odszedł od powołanego wyżej brzmienia przepisu art. 44 § 4 k.k. regulującego jedną z form przepadku i zamiast obowiązku uiszczenia kwoty pieniężnej stanowiącej równowartość owoców lub narzędzi przestępstwa wprowadził przepadek równowartości owoców lub narzędzi przestępstwa, tym samym formę tę odróżnił od środków karnych w postaci świadczenia pieniężnego, nawiązki oraz od kary grzywny. Odróżnienie to dotyczy właśnie kwestii wymogu władania przez sprawcę w czasie orzekania równowartością przedmiotów czy korzyści majątkowej (także kwotą pieniężną, o ile równowartość taką stanowi)⁶⁹³. Odmienne stanowisko zajął Sąd Najwyższy wskazując, że całkowicie niezrozumiałe jest uzależnienie możliwości orzeczenia przepadku korzyści majątkowej od tego, czy sprawca w dacie orzekania znajduje się w posiadaniu takiej równowartości⁶⁹⁴. Przyjęte przez Sąd Najwyższy stanowisko jest w mojej ocenie słuszne, aczkolwiek niezgodne z obecnie obowiązującymi przepisami prawa. Biorąc pod uwagę wcześniejsze rozważania, korzyść majątkowa uzyskana w wyniku przestępstwa może nie tylko wpłynąć na zwiększenie aktywów sprawcy, ale może przyczynić się do zmniejszenia jego pasywów, a co za tym idzie w momencie orzekania sprawca może nie posiadać majątku, który mógłby podlegać przepadkowi, gdyż posiada jedynie zadłużenie. Ustawodawca powinien wprowadzić taką regulację, aby sytuacja, gdy sprawca w chwili orzekania nie posiada żadnego majątku, nie stała na przeszkodzie orzeczenia przepadku równowartości korzyści majątkowej, gdyż takowa korzyść została przez sprawcę uzyskana i polegała np. na tym, że zmniejszyło się jego zadłużenie. W mojej ocenie obecny stan prawny, zgodnie z którym sąd przyjmuje, w sytuacji gdy sprawca uzyskał korzyść majątkową, którą przeznaczył na częściową spłatę swojego zadłużenia, że sprawca nie posiada żadnego majątku, a posiada jedynie zadłużenie, skutkiem czego niezasadne jest orzeczenie przepadku równowartości korzyści majątkowej, kłóci się nie tylko z celami jakie spełniać ma instytucja przepadku, ale także godzi w społeczne poczucie sprawiedliwości.

⁶⁹³ Tamże, s. 173.

⁶⁹⁴ Wyrok SA we Wrocławiu 27.8.2015 r., II AKa 1 86/15, [http://orzeczenia.wroclaw.sa.gov.pl/content/\\$N/15500000001006_II_AKa_000186_2015_Uz_2015-09-21_001/](http://orzeczenia.wroclaw.sa.gov.pl/content/$N/15500000001006_II_AKa_000186_2015_Uz_2015-09-21_001/), /dostęp: 04.03.2019/.

Składniki mienia objętego przypadkiem nie muszą być ustalone wcześniej w wyroku. W szczególności dotyczy to sytuacji, w której orzeczono przepadek określonej kwoty pieniężnej⁶⁹⁵. To stanowisko odnoszące się do orzekania środka karnego przypadku korzyści majątkowej stoi w opozycji do stanowiska doktryny. Słusznie przyjął Sąd Apelacyjny w Lublinie wskazując, że orzeczenie na podstawie art. 45 k.k. środka karnego przypadku równowartości korzyści majątkowej pochodzącej z popełnionego przestępstwa (zawarte w wyroku lub postanowieniu uzupełniającym wyrok, wydany w trybie art. 420 § 1 k.p.k.), winno zawierać wskazanie określonego przedmiotu majątkowego lub prawa majątkowego w całości lub części albo też określoną kwotę pieniężną - adekwatnych do wartości tejże korzyści majątkowej, osiągniętej przez sprawcę w chwili czynu⁶⁹⁶. Stanowisko to wskazuje, że winno nastąpić uprzednie określenie wysokości osiągniętej korzyści, wartości udziału, a dopiero pochodną takiego oszacowania może być orzeczenie przypadku równowartości. Logiczne wydaje się, że aby orzec przepadek równowartości, znana musi być wartość pierwotna rzeczy co jest niezbędne do określenia równowartości tej rzeczy. Granicę wartości orzeczonego przypadku równowartości wyznaczać winna wartość uzyskanej przez sprawcę korzyści majątkowej. Z całą pewnością granicę wysokości orzeczenia przypadku równowartości, nie będzie stanowiła wysokość, dokonanego w toku prowadzonego postępowania, zabezpieczenia majątkowego, gdyż wartość ekonomiczna przedmiotów zabezpieczonych na potrzeby postępowania nawet w najmniejszym stopniu nie stanowi kryterium orzeczenia ich przypadku⁶⁹⁷.

Niedopuszczalne jest łączne orzeczenie fizycznego przypadku całej osiągniętej z przestępstwa korzyści majątkowej i przypadku jej równowartości w pełnym zakresie, gdyż to byłaby dolegliwość ponad miarę, zbliżona charakterem do kary⁶⁹⁸. W tym bowiem przypadku sprawca został pozbawiony dwukrotnej wartości uzyskanej z przestępstwa korzyści. Nie tyle byłaby to dolegliwość ponad miarę, ale wręcz miałyby to charakter kary,

⁶⁹⁵ Sz. T. Szymański [w:] Ewa M. Guzik - Makaruk (red. nauk.), *Przepadek przedmiotów i korzyści ...*, s. 531.

⁶⁹⁶ M. Siwak, Glosa do postanowienia sądu Apelacyjnego w Lublinie z dnia 29 czerwca 2005 r., sygn. akt II AKz 154/05, Prokuratura i Prawo 2008, nr 3, s. 174.

⁶⁹⁷ Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 1.4.2009, II AKz 194/09, LEX nr 512317, podobnie L. Tyszkiewicz, *O przypadku przedmiotów pochodzących z przestępstwa, zwrocie ich pokrzywdzonemu i odszkodowaniu*, Prokuratura i Prawo 2003, nr 12, s. 18 - "przepadek i zwrot, czy ich równowartość mogą być orzekane bez względu na to, czy w danym postępowaniu odpowiednie wartości majątkowe zostały zatrzymane czy też nie".

⁶⁹⁸ Violetta Konarska - Wrzosek [w:] Violetta Konarska - Wrzosek (red.), *Kodeks karny ...*, s. 342.

a przecież przypadek nigdy nie był sankcjonowany jako kara (co najwyżej był środkiem karnym) i jako taki nie może być traktowany.

3.4 Problematyka domniemań prawnych przy przepadku korzyści

Domniemanie prawne uregulowane w art. 45 § 2 i 3 Kodeksu karnego zostały wprowadzone ustawą z dnia 13 czerwca 2003 roku o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, a ostatecznie zmienione, ustawą z dnia 23 marca 2017 roku. Jest to nieznany dotychczas, nowy rodzaj przepadku potocznie nazywany “przepadkiem rozszerzonym”⁶⁹⁹. Jednak w literaturze można znaleźć stwierdzenia, że domniemania, podobnego rodzaju co obecnie, obowiązywały w przeszłości na gruncie kodyfikacji z 1969 r., przy czym zamieszczono je w Kodeksie karnym wykonawczym (art. 134 d. k.k.w.). Zakres tych domniemań był węższy, jednak w kontekście ich związku z konfiskatą, nie zmieniało to obrazu jej represyjnego charakteru i tego, że jej ukształtowanie „sprzeniewierzało się zasadzie osobistej dolegliwości sankcji karnej, albowiem jej konsekwencje dotyczyły często osób niezwiązanych z działalnością przestępczą”⁷⁰⁰. Wprowadzenie tych domniemań prawnych jest efektem regulacji międzynarodowych, których Polska jest stroną, a także postulatów wyrażonych w literaturze, iż konieczne jest stworzenie systemu ułatwień dowodowych, który będzie miał istotny wpływ na skuteczną egzekucję mienia uzyskanego w wyniku przestępstwa, a jednocześnie będzie polegał na przerzuceniu ciężaru dowodowego na sprawcę⁷⁰¹. Powinno się jednak mieć na uwadze, że tak sformułowaną normę należy rozumieć jako wskazówkę (nakaz) określonego sposobu postępowania, którą odnosi się do sytuacji, gdy zaistnieją (zostaną udowodnione) przesłanki leżące u podstaw domniemania. W takim wypadku fakt, którego domniemanie dotyczy, uznaje się – z mocy samego prawa – za udowodniony (ustalony) bez przeprowadzania dowodów, zaś do jego wzruszenia może dojść jedynie w wyniku obalenia domniemania, tj. w wyniku przedstawienia dowodu przeciwnego domniemaniu. Ciężar

⁶⁹⁹ Mateusz Korzeniak, Mateusz Szurman, *Domniemanie przestępczego pochodzenia mienia ...*, s. 1; stanowisko doktryny moim zdaniem nietrafne, gdyż przepadek rozszerzony to mienie posiadane przez sprawcę, ale ponad wartość czynu zabronionego, a polska regulacja prawna przewiduje przepadek mienia do wysokości wartości mienia uzyskanego z czynu zabronionego, o czym w dalszej części rozprawy.

⁷⁰⁰ Uchwała SN z 17 marca 2005r., sygn. I KZP 4/05, Legalis nr 67736; por. J. Raglewski [w:] A. Zoll (red.), *Kodeks karny, cz. ogólna*, Kraków 2004, s.742.

⁷⁰¹ Por. Szeleszczuk [w:] Alicja Grześkowiak, Krzysztof Wiak (red.), *Kodeks karny ...*, Warszawa 2018, s. 447; Marek Bojarski (red.), *Prawo karne ...*, Warszawa 2017, s. 395; E. Pływaczewski, *Wokół postulatu tzw. konfiskaty rozszerzonej* [w:] Łukasz Pohl (red.), *Aktualne problemy prawa karnego. Księga pamiątkowa z okazji Jubileuszu 70. Urodzin Profesora Andrzeja A. Szwarcza*, Poznań 2009, s. 467.

przeprowadzenia tego dowodu spoczywa jednak nie na organie prowadzącym postępowanie, lecz na podmiocie „obciążonym” domniemaniem⁷⁰². Jakkolwiek swoiste odwrócenie ciężaru dowodowego w realiach procesu karnego zawsze rodzi pewien uzasadniony niepokój to wprowadzone regulacje stanowią nie tylko realizację przez Polskę zobowiązań międzynarodowych, także tych wynikających z art. 288 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej, ale także niejako przychylają się do postulowanych od dłuższego czasu sugestii znamienitych przedstawicieli doktryny, którzy wskazywali, iż pewna prawnie relewantna supozycja zakładająca przestępne pochodzenie mienia sprawców niektórych przestępstw odgrywa niebagatelną rolę w procesie zwalczania przestępczości zorganizowanej⁷⁰³. Ze względu na to, że z reguły korzyści majątkowe osiągnięte z przestępstwa są ucieleśnione w różnych przedmiotach, trudne jest w praktyce - po pierwsze - ich ustalenie, a po drugie - wykazanie, że zostały osiągnięte z popełnionego przestępstwa. Trudnościom tym przeciwdziałają ustanowione w art. 45 § 2 i 3 k.k. domniemania prawne⁷⁰⁴. Istota tych ułatwień polega na przyjęciu domniemań prawnych opierających się na tzw. odwróconym ciężarze dowodowym⁷⁰⁵. Dla ułatwienia pozbawienia sprawcy korzyści uzyskanych z przestępstwa, ustawodawca wprowadził domniemania co do mienia będącego w jego władaniu lub osób trzecich⁷⁰⁶. Ustawodawca wprowadził dwa rodzaje domniemań, które uzupełniają się, tworząc mechanizm umożliwiający pozbawienie sprawców korzyści majątkowych uzyskanych w wyniku przestępstwa, a w zasadzie domniemywanych, że pochodzą z przestępstwa. Przy czym domniemania te nie dotyczą tylko korzyści uzyskanych bezpośrednio z przestępstwa, ale także uzyskanych pośrednio. Biorąc pod uwagę zapis, „z którego została lub mogła zostać osiągnięta, choćby pośrednio, korzyść majątkowa”⁷⁰⁷, można wnioskować, że domniemanie dotyczy także sytuacji, gdy nie udowodniono sprawcy, że osiągnął konkretną korzyść majątkową z przestępstwa, które jemu zarzucono, a jedynie mógł takową korzyść osiągnąć. Domniemania dają więc możliwość orzeczenia przepadku na mieniu należącym do sprawcy, lub przekazanym przez niego innej osobie, w sytuacji gdy organy ścigania nie zdołały jednoznacznie udowodnić, że mienie to stanowi korzyść majątkową uzyskaną bezpośrednio lub pośrednio z przestępstwa. W ujęciu domniemania widać wyraźnie, że obejmuje ono mienie należące do sprawcy, ale nie koniecznie musi

⁷⁰² Uchwała SN z 17 marca 2005r., sygn. I KZP 4/05, Legalis nr 67736.

⁷⁰³ Mateusz Korzeniak, Mateusz Szurman, *Domniemanie przestępnego pochodzenia mienia ...*, s. 1.

⁷⁰⁴ Ryszard A. Stefański (red. nauk.), *Środki karne po nowelizacji ...*, s. 389.

⁷⁰⁵ Szeleszczuk [w:] Alicja Grześkowiak, Krzysztof Wiak (red.), *Kodeks karny ...*, Warszawa 2018, s. 447.

⁷⁰⁶ Ryszard A. Stefański (red.), *Kodeks karny ...*, Warszawa 2017, s. 401.

⁷⁰⁷ Zob. art. 45 § 2 k.k.

to być mienie pochodzące z przestępstwa. Domniemanie ujmuje także mienie ponad wartość wynikającą z osądzonego czynu, czyli takie mienie co do którego organy ścigania nie są w stanie wykazać, że pochodzi ono z przestępstwa, a jedynie były w stanie wskazać, że z zarzucanego przestępstwa mógł osiągnąć taką korzyść. Wysokość osiągniętej przez sprawcę korzyści organy ścigania wysnuwają na podstawie majątku posiadanego przez sprawcę. Oszacowanie polega na określeniu czy z legalnych dochodów sprawca miał możliwość uzyskać dany majątek. Tym samym przyjęć należy, że domniemania mają na celu pozbawienia sprawców majątku, co do którego nie udało się wykazać, że pochodzi z przestępstwa, *per analogiam* przyjmuje się, że dany majątek pochodzi z przestępstwa skoro sprawca nie może wykazać, że pochodzi z legalnych środków. Istota domniemań polega na tym, że organy ścigania zobowiązane są ustalić mienie którym włada sprawca, ale to nie na organie spoczywa ciężar udowodnienia, że dane mienie pochodzi z przestępstwa, tylko sprawca lub osoba trzecia muszą udowodnić, że dane mienie zostało uzyskane z legalnych źródeł. Omawiana instytucja przypadku pełni podobną funkcję jak kara dodatkowa konfiskaty mienia, jaką (do dnia 27 marca 1990 r.) przewidywał Kodeks karny z 1969 r. (art. 46 i art. 47 k.k. z 1969 r.) – w tym sensie, że jego celem jest pozbawienie sprawców przestępstw korzyści, jakie odnieśli z ich popełnienia. O ile jednak orzeczenie konfiskaty (w całości lub w części) mogło nastąpić niezależnie od wykazania związku między działalnością przestępczą, a należącym do sprawcy mieniem (a zatem „związane było z domniemaniem niewzruszalnym, że majątek sprawcy pochodzi z przestępstwa”⁷⁰⁸, o tyle regulacja dotycząca obecnego środka karnego zakłada przypadek korzyści pozostających w związku z popełnionym przez sprawcę przestępstwem, jakie jest rozpoznawane w danym postępowaniu karnym⁷⁰⁹. Domniemania od konfiskaty mienia obowiązującej na gruncie k.k. z 1969 r., odróżnia to, że chociaż faktycznie dane mienie, które ma podlegać przypadkowi nie można powiązać z przestępstwem, to jednak nie można też wykazać jego legalnego pochodzenia. Tym czasem w czasie obowiązywania k.k. z 1969 r., w przypadku orzekania konfiskaty mienia nie było konieczności wykazywania w żaden sposób powiązań skonfiskowanego mienia z przestępstwem. Jest to subtelna, ale bardzo istotna różnica.

Pierwsze domniemanie, w jego aktualnym brzmieniu, uregulowane jest w art. 45 § 2 k.k. - w razie skazania za przestępstwo, z którego popełnienia została osiągnięta, chociażby pośrednio, korzyść majątkowa znacznej wartości, albo przestępstwo,

⁷⁰⁸ Por. J. Raglewski [w:] A. Zoll (red.), *Kodeks karny, cz. ogólna ...*, s. 751.

⁷⁰⁹ Uchwała SN z 17 marca 2005r., sygn. I KZP 4/05, Legalis nr 67736.

z którego została lub mogła zostać osiągnięta, chociażby pośrednio, korzyść majątkowa, zagrożone karą pozbawienia wolności, której górna granica jest nie niższa niż 5 lat, lub popełnione w zorganizowanej grupie albo związku mających na celu popełnienie przestępstwa za korzyść uzyskaną z popełnienia przestępstwa uważa się mienie, które sprawca objął we władanie lub do którego uzyskał jakikolwiek tytuł w okresie 5 lat przed popełnieniem przestępstwa do chwili wydania chociażby nieprawomocnego wyroku, chyba że sprawca lub inna zainteresowana osoba przedstawi dowód przeciwny. Domniemanie przestępczego pochodzenia mienia dotyczy nie tylko mienia nabytego w czasie popełnienia przestępstwa, ale także na zasadzie przyjęcia fikcji prawnej, mienia nabytego w ciągu 5 lat przed jego popełnieniem⁷¹⁰. Domniemanie to opiera się na iluzorycznym założeniu, że majątek zgromadzony przez sprawcę w ciągu ostatnich 5 lat przed popełnieniem przestępstwa pochodzi z przestępstwa. Jak podano w uzasadnieniu projektu ustawy takie rozwiązanie przyjęte przez ustawodawcę wynika z założenia, że sprawcy przestępstw poważnych, zwłaszcza zaś popełnionych w sposób zorganizowany, gromadzą majątek pochodzący także z innych przestępstw niż objęte zarzutem. Chodzi o to aby dowiedli legalności pochodzenia mienia nabytego lub w którego posiadanie weszli również w pewnym okresie czasu przed popełnieniem przestępstwa⁷¹¹.

Ustawodawca wprowadzając to domniemanie postawił szereg kryteriów, które muszą być spełnione, aby organy ścigania mogły z takiego domniemania skorzystać. W przepisie tym zawarte są materialno - prawne i procesowe przesłanki stosowania domniemania. Należy kompleksowo podejść do przepisów jako do pewnej całości, która charakteryzuje się spójnością, przez co pozwala na dogłębną i wnikliwą ocenę nie tylko przez pryzmat zapisu ustawy, ale także poprzez uregulowania międzynarodowe i normy konstytucyjne. W literaturze przedmiotu system prawa karnego jako swoistą jedność traktuje m. in. Piotr Kardas, który twierdzi, że na tą jedność składa się całokształt norm rekonstruowanych z przepisów materialnych, proceduralnych i wykonawczych⁷¹². Przepis różnicuje przesłanki zastosowania domniemania, w zależności od wartości korzyści majątkowej, osiągniętej chociażby pośrednio z przestępstwa⁷¹³. Przede wszystkim aby

⁷¹⁰ Ryszard A. Stefański (red.), *Kodeks karny ...*, Warszawa 2017, s. 401-402.

⁷¹¹ Uzasadnienie projektu ustawy 23.3.2017 r., druk 1186, s. 22, <http://www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/druk.xsp?nr=1186>, /dostęp: 05.03.2019/.

⁷¹² Por. P. Kardas, *Determinanty ciężaru dowodu i ciężaru (obowiązku) dowodzenia w procesie karnym* [w:] W. Jasiński, J. Skorupka (red.), *Ciężar dowodu i obowiązek dowodzenia w procesie karnym*, Warszawa 2017, s. 97.

⁷¹³ Szeleszczuk [w:] Alicja Grześkowiak, Krzysztof Wiak (red.), *Kodeks karny ...*, Warszawa 2018, s. 448.

dane mienie mogło być uznane za korzyść pochodzącą z przestępstwa sprawca musi być skazany za:

1. przestępstwo, w wyniku którego została osiągnięta chociażby pośrednio, korzyść majątkowa znacznej wartości;
2. przestępstwo zagrożone karą pozbawienia wolności, której górna granica jest nie niższa niż 5 lat i z którego została lub mogła zostać osiągnięta, chociażby pośrednio, korzyść majątkowa;
3. przestępstwo popełnione w zorganizowanej grupie albo związku mającym na celu popełnienie przestępstw, z których została lub mogła zostać osiągnięta chociażby pośrednio korzyść majątkowa.

Sprawca musi spełniać jedno z powyższych warunków aby w stosunku do danej korzyści majątkowej można było zdecydować przy zastosowaniu art. 45 § 2 lub 3 k.k. Kodeks karny z 1997 r. nie definiuje pojęcia korzyści majątkowej znacznej wartości. Pojęcie korzyści majątkowej znacznej wartości należy odnosić do pojęcia mienia znacznej wartości (art. 115 § 5 k.k.)⁷¹⁴. Takie też samo stanowisko można znaleźć w literaturze⁷¹⁵. Przy czym w literaturze wskazuje się na przesłanki pozytywne i negatywne zastosowania domniemania, gdzie jako przesłanki pozytywne np. w pierwszym przypadku wskazuje się konieczność skazania za przestępstwo oraz osiągnięcie chociażby pośrednio z tego przestępstwa korzyści majątkowej znacznej wartości. Jako przesłankę pozytywną wskazuje się też istnienie związku przyczynowego między korzyścią majątkową, a przestępstwem, za które sprawca jest skazany. Natomiast jako negatywną przesłankę wskazuje się brak przeciwdowodu ze strony sprawcy lub innej osoby⁷¹⁶. Zastanawiając się nad kwestią pojęcia korzyść znacznej wartości, rozważyć należy zastosowanie analogicznie przepisu uznającego za mienie znacznej wartości, mienie, którego wartość w chwili popełnienia czynu zabronionego przekraczała 200.000 zł⁷¹⁷. Przy takim ujęciu można powiedzieć, że korzyścią majątkową znacznej wartości jest korzyść, której wartość w chwili popełnienia czynu przekraczała 200.000 zł. W doktrynie przeważnie utożsamia się pojęcie mienia znacznej wartości z pojęciem korzyści majątkowej znacznej wartości⁷¹⁸. Przyjęcie takiej interpretacji wydaje się słuszne, gdyż definicja zawarta w artykule 115 § 5 k.k. dotyczy także mienia, a jej zastosowanie pozwala na jednolitą interpretację tego

⁷¹⁴ Marek Mozgawa (red. nauk.), *Kodeks Karny* ..., s. 191.

⁷¹⁵ Zob. Ryszard A. Stefański, *Przepadek korzyści majątkowej* ..., s. 160.

⁷¹⁶ Jerzy Lachowski, Andrzej Marek, *Prawo karne, Zarys* ..., s. 237.

⁷¹⁷ Zob. art. 115 § 3 k.k.

⁷¹⁸ Por. Ryszard A. Stefański, *Przepadek korzyści majątkowej* ..., s. 160; K. Postulski, M. Siwak, *Przepadek w polskim...*, s. 355; A. Michalska - Warias, *Przestępczość zorganizowana* ... s. 245.

przepisu⁷¹⁹. Wprawdzie w literaturze przeważają głosy utożsamiające pojęcie mienia znacznej wartości z pojęciem korzyść majątkowa znacznej wartości, jednakże postuluje się też, że definicji tych nie można utożsamiać, gdyż gdyby ustawodawca chciał nadać tym dwóm pojęciom tożsamą definicję, to wyraźnie wskazałby to w przepisach. Innymi słowy zrobiłby wyraźne odniesienie, tak jak to uczynił w przypadku szkody znacznej wartości, gdzie takie odniesienie umieścił w art. 115 § 7 k.k.⁷²⁰.

Wykładnię pojęcia przestępstwa popełnionego w zorganizowanej grupie albo związku mających na celu popełnienie przestępstwa należy szukać w art. 258 k.k. Aby przypisać danej osobie przynależność do zorganizowanej grupy przestępczej wystarczające jest stwierdzenie, że sprawca przystąpił do grupy ze świadomością jej celu i form działania, gotowy poddać się panującej w grupie dyscyplinie i brać udział w prowadzonej działalności. Dla stwierdzenia przynależności do zorganizowanej grupy lub związku nie jest konieczne istnienie sformalizowanego uczestnictwa właściwego dla organizacji legalnych w postaci formalnego członkostwa, opłacania składek, uczestnictwa w zebraniach itp. Z natury ugrupowań przestępczych wynika bowiem brak takich cech⁷²¹. Słusznym jest pogląd panujący w doktrynie, że przez zorganizowaną grupę przestępczą należy rozumieć co najmniej 3 osoby. Nasuwać może się pytanie, co różni zorganizowaną grupę przestępczą od współsprawstwa? Odpowiedź na to pytanie jest bardzo istotna w świetle obecnie obowiązujących przepisów, które przewidują, że celem istnienia zorganizowanej grupy przestępczej może być popełnienie tylko jednego przestępstwa. Odpowiedź na to pytanie wydaje się stosunkowo prosta, a jednak w praktyce odróżnienie działania w zorganizowanej grupie przestępczej od współsprawstwa może być bardzo trudne. Różnica wynika ze sformalizowanej struktury, jaką posiada grupa przestępcza, a nie występuje w przypadku współsprawstwa. Struktura organizacyjna grupy przestępczej może być mocno rozbudowana i cechować się wysokim stopniem zorganizowania, a może też być zbudowana w najprostszy sposób. Cechy charakterystyczne zorganizowanej grupy przestępczej to oprócz wewnętrznej struktury organizacyjnej także jej trwałość, istnienie więzów organizacyjnych w ramach wspólnego porozumienia, planowanie przestępstw, akceptacja celów, trwałość zaspokajania potrzeb grupy, gromadzenie narzędzi do popełniania przestępstw, wyszukiwanie miejsc dla przechowywania łupu,

⁷¹⁹ Ryszard A. Stefański (red. nauk.), *Środki karne po nowelizacji ...*, s. 390.

⁷²⁰ Por. Ryszard A. Stefański [w:] Marian Filar (red.), *Kodeks karny ...*, s. 307.

⁷²¹ Aleksander Herzog [w:] Ryszard A. Stefański (red.), *Kodeks karny Komentarz*, Komentarze Kodeksowe, wyd. 3, Warszawa 2017 r., Wydawnictwo C.H. Beck, s. 1589.

rozprowadzanie go, podział ról, skoordynowany sposób działania, socjologiczno - psychologiczne powiązania między członkami grupy⁷²².

Należy mieć cały czas na uwadze, że przepis art. 45 k.k. wprost mówi o przestępstwie, a zatem odnosi się zarówno do zbrodni, jak i występków. Gdyby ustawodawca chciał ograniczyć domniemania jedynie do zbrodni to wskazałby to wprost w normach prawnych. Należy zwrócić szczególną uwagę na fakt, że wskazane wyżej warunki są alternatywnymi, co oznacza, że w przypadku przestępstwa zagrożonego karą nie niższą niż 5 lat pozbawienia wolności, lub popełnionego w zorganizowanej grupie albo związku mającym na celu popełnianie przestępstw, korzyść osiągnięta z przestępstwa nie musi być znaczna. W tym przypadku w grę wchodzi nie tylko przestępstwa, z których została osiągnięta korzyść majątkowa. Wystarczy, że tylko mogła zostać osiągnięta korzyść majątkowa w jakiegokolwiek wysokości⁷²³. Odmiennie stanowisko zaprezentował Marek Bojarski stwierdzając, że domniemania, o których mowa w art. 45 § 2 i 3 k.k., przewidziane są jednak wyłącznie w razie skazania sprawcy, który osiągnął - chociażby pośrednio - z popełnienia przestępstwa korzyść majątkową znacznej wartości⁷²⁴. Marek Kulik zwraca uwagę na fakt, że przepis art. 45 § 2 k.k. jasno precyzuje, że w przypadku gdy przestępstwo nie zostało popełnione w zorganizowanej grupie lub związku mającym na celu popełnianie przestępstw, a także gdy jest zagrożone karą pozbawienia wolności, której górna granica jest niższa od 5 lat lub karą łagodniejszą, konieczne jest udowodnienie, że z przestępstwa została osiągnięta korzyść majątkowa znacznej wartości. W pozostałych wypadkach wystarczy stwierdzenie, że istnieje możliwość, iż z danego przestępstwa została osiągnięta korzyść majątkowa, niezależnie od jej wysokości⁷²⁵. Z tym też stanowiskiem się zgadzam. Warunkiem *sine qua non*, który musi być spełniony, łącznie z jednym z wyżej wymienionych warunków, aby mienie mogło być uznane za korzyść pochodzącą z przestępstwa jest czas, kiedy sprawca wszedł w posiadanie danego mienia. Mianowicie sprawca musi wejść w posiadanie danego mienia lub uzyskać do niego jakikolwiek tytuł w okresie 5 lat przed popełnieniem przestępstwa, do chwili wydania chociażby nieprawomocnego wyroku. *Per analogiam* wnioskować można, że na podstawie tego domniemania, za korzyść pochodzącą z przestępstwa, nie może być uznane mienie, które sprawca kupił już po wydaniu wyroku skazującego. W literaturze

⁷²² Por. wyrok SA w Krakowie z 5.6.2002 r., II Aka 123/02, KZS 2002, nr 7-8, poz. 46; wyrok SA w Krakowie z 7.12.2000 r., II Aka 184/00, KZS 2001, nr 1, poz. 26; wyrok SA w Łodzi z 24.1.2001 r., II Aka 240/01, Prok. i Pr. - wkł. 2004, nr 5, poz. 25.

⁷²³ Szeleszczuk [w:] Alicja Grześkowiak, Krzysztof Wiak (red.), *Kodeks Karny ...*, Warszawa 2018, s. 448.

⁷²⁴ Marek Bojarski (red.), *Prawo karne...*, Warszawa 2017, s. 396.

⁷²⁵ Marek Kulik [w:] Marek Mozgawa (red.), *Kodeks karny...*, s. 191.

znaleźć można rozważania na temat zarówno liczenia początkowego okresu przy czynach ciągłych, jak i okresu końcowego, czyli do którego wyroku skazującego należy liczyć ten okres. Wątpliwości zrodziły się na etapie praktycznego stosowania prawa. Pojawiły się przypadki wielokrotnego wydawania wyroku w pierwszej instancji, gdyż przekazywano sprawy do ponownego rozpatrywania. Słusznym jednak wydaje się stanowisko wskazujące, że terminem, od którego należy liczyć ten okres, jest czas 5 lat przed popełnieniem przestępstwa. Wydaje się, że w odniesieniu do przestępstw, których popełnienie jest rozciągnięte w czasie (trwałych, wieloczynowych, czynów ciągłych), czas ten należy liczyć od pierwszego momentu, w którym przestępstwo to było już popełnione⁷²⁶. Termin, do którego należy liczyć ten okres, wyznacza dzień wydania nieprawomocnego wyroku. Przepis nie określa tego momentu precyzyjnie. Wszak nieprawomocny wyrok może być wydany w sprawie kilkakrotnie w wyniku przekazywania sprawy do ponownego rozpoznania. Nie jest pewne, czy zgodne z celem przepisu jest uznanie, że chodzi o pierwszy nieprawomocny wyrok w sprawie. Mogłaby na to wskazywać okoliczność, że to właśnie ten wyrok co do zasady zamyka w sensie czasowym ocenę popełnionego przestępstwa. Z drugiej strony można komentować, że celem przepisu jest pozbawienie sprawcy korzyści pochodzących z przestępstwa, a zatem uzasadnione jest możliwie szerokie rozumienie domniemania. Ostatecznie wydaje się, że skoro w wypadku analizowanego domniemania mamy do czynienia z wyjątkiem od zasady, zgodnie z którą należy pozytywnie wykazać pochodzenie danego składnika majątkowego, należy go rozumieć wąsko i przyjąć, że chodzi o pierwszy nieprawomocny wyrok w sprawie⁷²⁷. Takie stanowisko jest zasadne także w kontekście art. 5 § 2 k.p.k. wskazującego na konieczności rozstrzygnięcia wątpliwości na korzyść oskarżonego.

Wprowadzenie tego przepisu jest krytykowane w literaturze także z uwagi na zapis „mienie, które sprawca objął we władanie lub do którego uzyskał jakikolwiek tytuł w okresie 5 lat przed popełnieniem przestępstwa” oraz wyraźne wskazanie przez ustawodawcę poprzez art. 23 noweli⁷²⁸, że w tym przypadku nie ma zastosowania zasada, iż jeżeli w czasie orzekania obowiązuje ustawa inna niż w czasie popełnienia przestępstwa, stosuje się ustawę nową, jednakże należy stosować ustawę obowiązującą poprzednio, jeżeli jest względniejsza dla sprawcy (art. 4 § 1 k.k.). Tym samym ustawodawca wprost wskazał, że znowelizowany przepis art. 45 § 2 k.k. ma zastosowanie do wszystkich spraw, które nie

⁷²⁶ Zgodnie z art. 6 § 1 k.k. chodzi o ostatni z sekwencji czasu działania moment, w którym przestępstwo zostało popełnione.

⁷²⁷ Marek Mozgawa (red. nauk.), *Kodeks karny...*, s. 191-192.

⁷²⁸ Ustawa z dnia 23 marca 2017 roku o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw.

zostały zakończone przed wejściem w życie niniejszej nowelizacji, tym samym sądy uzyskały możliwość orzeczenia przepadku mienia, które sprawca nabył nawet 5 lat przed wyjściem z życia tego przepisu, co jest niezgodne z konstytucyjną zasadą *lex retro non agit*. Wyłączenie na gruncie przepisów przejściowych zasady płynącej z art. 4 § 1 k.k., jest niedopuszczalne, ponieważ zasada ta wynika wprost z art. 42 Konstytucji. Przepis ten ma bowiem charakter gwarancyjny i nie można za pomocą przepisów *lex specialis* zmieniać jego istoty⁷²⁹. Wprawdzie ustawodawca wprowadzając przedmiotowy przepis nie odniósł się w uzasadnieniu do powodów naruszenia konstytucyjnej zasady *lex retro non agit*, ale wskazał, że całość wprowadzonych zmian opiera się o założenie, że sprawcy przestępstw poważnych zwłaszcza zaś popełnianych w sposób zorganizowany, gromadzą majątek pochodzący także z innych przestępstw niż objęte zarzutem. Uzasadnione wydaje się zatem, aby dowiedli legalności pochodzenia mienia nabytego lub w którego posiadanie weszli, również w pewnym okresie czasu przed popełnieniem przestępstwa⁷³⁰. Ustawodawca tłumacząc dlaczego przyjęto 5 letni okres wskazuje, że jest to także okres obowiązkowego przechowywania dokumentacji podatkowej, która wskazuje źródła i wysokość ujawnionych dochodów sprawcy, a tym samym pozwala wykazać, że stan majątkowy sprawcy koresponduje z jego dochodami⁷³¹, jednak do mnie to tłumaczenie nie przemawia. Przyjmując bowiem, że 5 letni okres liczony jest od momentu popełnienia pierwszego przestępstwa, sprawca musi już od momentu popełnienia pierwszego przestępstwa przechowywać dokumentację podatkową na 5 lat wstecz, zakładając, że jeśli kiedyś np. za 10 lat dojdzie do zatrzymania go przez organy ścigania i przedstawienia jemu zarzutów za popełnione przestępstwa np. w zorganizowanej grupie przestępczej, to będzie musiał udowodnić legalność pochodzenia swojego majątku na aż 15 lat wstecz. Jak widać na tym przykładzie to uzasadnienie ustawodawcy, że 5 letni okres rewizyjny odnosi się do 5 letniego okresu związanego z dokumentacją podatkową, nie ma najmniejszego sensu, gdyż 5 letni okres przechowywania dokumentacji podatkowej dotyczy 5 lat wstecz od danego roku podatkowego, tak więc na rok 2020 r. podatnicy zobowiązani są posiadać dokumentację podatkową od 2014 r. a co do wcześniejszej to nie mają już takiego obowiązku. Bardziej przemawia powołanie się przez ustawodawcę na chęć wprowadzenia uregulowań podobnych do innych państw, gdzie z reguły jest to 5, 6 lub 7 lat

⁷²⁹ Jan Kluza, *Krytyczna analiza nowelizacji dotyczącej konfiskaty rozszerzonej - omówienie zmian w obrębie kodeksu karnego i kodeksu postępowania karnego*, Zeszyty Naukowe Towarzystwa Doktorantów UJ Nauki Społeczne, nr 17 (2/2017), s. 105.

⁷³⁰ Uzasadnienie projektu ustawy z 23.03.2017 r., druk 1186, s. 22.

⁷³¹ Tamże, s. 23.

poprzedzających przestępstwo⁷³², co jednak nadal nie uzasadnia dłaczego ustawodawca naruszył w tym przypadku zasadę *lex retro non agit*. W ogólnym zakresie należy zrozumieć intencję ustawodawcy, którą można wywnioskować z całości uzasadnienia projektu ustawy z 23.03.2017 r.⁷³³, bowiem gdyby przyjąć, że 5 letni okres nabycia majątku liczony jest od wejścia w życie przepisów niniejszej ustawy, to tak naprawdę w początkowym okresie obowiązywania tych przepisów byłby to przepis martwy, albo dotyczyłby niewielkiego rozmiaru majątku sprawców. Jednak jakby nie przyznać racji ustawodawcy w tym zakresie, nie zmienia to faktu, że niezbędne są zmiany konstytucyjne, które przewidywałyby możliwość takiej regulacji.

Należy także zwrócić uwagę na fakt, że wprowadzone ustawą z dnia 23 marca 2017 roku o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw zmiany w zakresie regulacji art. 45 § 2 k.k. wykraczają poza ramy uregulowań międzynarodowych. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/42/UE z dnia 3 kwietnia 2014 r., w sprawie zabezpieczenia i konfiskaty narzędzi służących do popełnienia przestępstwa i korzyści pochodzących z przestępstwa w Unii Europejskiej bowiem stanowi, że konfiskata rozszerzona powinna być możliwa, jeżeli sąd jest przekonany, że dane mienie pochodzi z działalności przestępczej, co należy rozumieć że znacznie bardziej prawdopodobne jest, że dane mienie uzyskane z działalności przestępczej niż działalności innego rodzaju. Państwa członkowskie mogą również wprowadzić wymóg określonego przedziału czasowego, w trakcie którego mienie można uznać za pochodzące z działalności przestępczej⁷³⁴. Natomiast ustawodawca Polski określił jakie mienie uważa się za korzyść pochodzącą z przestępstwa, używając zwrotu „za korzyść uważa się mienie” (art. 45 § 2 k.k.). Tym samym o ile prawo unijne wprowadza kryteria ocenne, pozostawiając w zakresie decyzyjności swobodę sądom i wskazuje jednocześnie jedynie na możliwość orzeczenia przepadku wcześniej nabytego mienia, o tyle ustawodawca polski posługuje się sformułowaniami kategoriowymi.

Drugie domniemanie, wprowadzone przepisem art. 45 § 3 k.k., dotyczy mienia, którego własność została przeniesiona na inne osoby. Ustawodawca podkreśla, że przepadek będzie mógł objąć rzeczy będące w samoistnym posiadaniu osoby trzeciej lub przysługujące jej prawa majątkowe, jako należące do sprawcy, chyba że na podstawie

⁷³² Tamże, s. 7.

⁷³³ Tamże, s. 1 - 47.

⁷³⁴ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/42/UE z 3.04.2014 r. w sprawie zabezpieczenia i konfiskaty narzędzi służących do popełnienia przestępstwa i korzyści pochodzących z przestępstwa w Unii Europejskiej - punkt 30 preambuły.

okoliczności towarzyszących nabyciu nie można było przypuszczać, że mienie to choćby pośrednio pochodziło z czynu zabronionego⁷³⁵. W przepisie tym czytamy: jeżeli mienie stanowiące korzyść uzyskaną z popełnienia przestępstwa, o którym mowa w § 2, zostało przeniesione na osobę fizyczną, prawną lub jednostkę organizacyjną niemającą osobowości prawnej, faktycznie lub pod jakimkolwiek tytułem prawnym, uważa się, że rzeczy będące w samoistnym posiadaniu tej osoby lub jednostki oraz przysługujące jej prawa majątkowe należą do sprawcy, chyba że na podstawie okoliczności towarzyszących ich nabyciu nie można było przypuszczać, że mienie to chociażby pośrednio, pochodziło z czynu zabronionego⁷³⁶. Przepis ten ewidentnie nawiązuje do korzyści majątkowej uzyskanej przy spełnieniu warunków wynikających z art. 45 § 2 k.k. (umówionego wyżej). Daje jednak sądom możliwość pozbawienia sprawców tych korzyści majątkowych także w sytuacjach, gdy przenieśli oni w jakikolwiek sposób prawa do tych korzyści na osoby trzecie. Za osoby trzecie, na które sprawcy mogli przenieść korzyść majątkową, ustawodawca uznaje zarówno osoby fizyczne, osoby prawne, jak i jednostki organizacyjne niemające osobowości prawnej. Samoistne posiadanie należy rozumieć jako władanie przedmiotem tak jak właściciel (zob. art. 336 k.c.). Domniemanie to pozwala objąć przypadkiem przedmioty, które faktycznie nie znajdują się we władaniu sprawcy, a także prawa, które mu nie przysługują⁷³⁷. Sposób przeniesienia własności danej rzeczy, nie ma znaczenia i w świetle tego artykułu uznaje się, że prawo do tej rzeczy należy do sprawcy, a tym samym można orzec jej przepadek. Przesłankę domniemania stanowi koniunkcja dwóch warunków. Po pierwsze należy ustalić, że mienie stanowiące korzyść uzyskaną z popełnienia przestępstwa, o którym mowa w § 2, zostało przeniesione na osobę fizyczną, prawną lub jednostkę organizacyjną niemającą osobowości prawnej i na podstawie okoliczności towarzyszących jego nabyciu można było przypuszczać, że to mienie, choćby pośrednio pochodziło z czynu zabronionego. Po drugie, przeniesienie składników majątkowych musi nastąpić faktycznie lub pod jakimkolwiek tytułem prawnym, tj. beneficjent musi zostać samoistnym posiadaczem tych składników, albo uzyskać określone prawa majątkowe⁷³⁸. Także w przypadku tego domniemania w literaturze wskazuje się na przyjęcie przez ustawodawcę przesłanek pozytywnych jak i negatywnych. Do przesłanek pozytywnych zaliczono skazanie za przestępstwo wskazane przez ustawodawcę w art. 45 § 2 k.k., osiągnięcia chociażby pośrednio korzyści majątkowej oraz

⁷³⁵ Uzasadnienie projektu nowelizacji z 20 lutego 2015 r., druk 3659 z 10 lipca 2015 r., s. 27.

⁷³⁶ Zob. art. 45 § 3 k.k.

⁷³⁷ Jerzy Lachowski, Andrzej Marek, *Prawo karne, Zarys ...*, s. 238.

⁷³⁸ Szeleszczuk [w:] Alicja Grześkowiak, Krzysztof Wiak (red.), *Kodeks Karny ...*, Warszawa 2018, s. 448.

udowodnienie, że mienie uzyskane w wyniku przestępstwa zostało przeniesione na osobę trzecią, którą w rozumieniu tego przepisu może być osoba fizyczna, prawna lub jednostka organizacyjna niemająca osobowości prawnej. Za negatywną natomiast przesłankę wskazano brak możliwości przypuszczenia, że na podstawie okoliczności towarzyszących nabyciu mienie, choćby pośrednio, pochodziło z czynu zabronionego⁷³⁹. Skutkiem domniemań jest uznanie, że rzeczy będące w samoistnym posiadaniu tego podmiotu lub przysługujące mu prawa majątkowe należą do sprawcy, *ergo* - stanowią korzyść majątkową uzyskaną z przestępstwa i mogą zostać objęte przepisem o korzyści majątkowej⁷⁴⁰. W literaturze znaleźć można stanowisko wskazujące, iż paragraf trzeci wprowadza kolejne domniemanie prawne. Aby znalazło ono zastosowanie, należy wykazać, że mienie stanowiące korzyść znacznej wartości, uzyskaną z popełnienia przestępstwa, zostało przeniesione na osobę fizyczną, prawną lub jednostkę organizacyjną niemającą osobowości prawnej, faktycznie lub pod jakimkolwiek tytułem prawnym⁷⁴¹. Nie zgadzam się ze stanowiskiem, że chodzi tu o korzyść znacznej wartości. W mojej ocenie, przepis art. 45 § 3 k.k. odnosi się do korzyści majątkowej uzyskanej przy wyczerpaniu znamion przepisu art. 45 § 2 k.k., a jak już wcześniej wykazałam w przepisie tym mowa jest o korzyści majątkowej znacznej wartości, ale także mowa jest o korzyści majątkowej uzyskanej w wyniku popełnienia przestępstw w określonych warunkach, na przykład w zorganizowanej grupie przestępczej i w tym przypadku każda uzyskana przez sprawcę korzyść majątkowa, niezależnie od wartości, podlegała domniemaniu art. 45 § 2 k.k., a poprzez odwołanie do tego artykułu także domniemaniu z art. 45 § 3 k.k.. Co istotne, w przypadku korzyści majątkowej znacznej wartość domniemanie to wskazuje, że została ona osiągnięta, co oznacza, że organy ścigania muszą wykazać, że sprawca wszedł w posiadanie takiej korzyści. Natomiast, gdy mowa jest o przestępstwach popełnionych w konkretnych warunkach tj. gdy zagrożone jest ono karą pozbawienia wolności, której górna granica jest niższa niż 5 lat, lub popełnione w zorganizowanej grupie albo związku mającym na celu popełnienie przestępstwa, wystarczy aby korzyść majątkowa choćby pośrednio została lub mogła zostać osiągnięta. Co oznacza, że faktycznie taka korzyść mogła przez sprawcę nie zostać osiągnięta. Zresztą jak podkreśla się w literaturze, nowe brzmienie wymaga ustalenia przeniesienia mienia stanowiącego korzyść uzyskaną z popełnienia przestępstwa na osobę trzecią, a nie tylko

⁷³⁹ Jerzy Lachowski, Andrzej Marek, *Prawo karne, Zarys ...*, s. 238.

⁷⁴⁰ M. Błaszczak, *Najnowsze zmiany przepisów dotyczących przepadku korzyści majątkowej (art. 45 KK)*, s. 15.

⁷⁴¹ Marek Mozgawa (red. nauk.), *Kodeks Karny ...*, s. 192.

dużego prawdopodobieństwa takiego przeniesienia⁷⁴². Tym samym jeżeli sprawca nie osiągnął korzyści z przestępstwa, to nie mógł jej przenieść na osobę trzecią, a więc domniemanie z art. 45 § 3 k.k. dotyczy tylko sytuacji, gdy sprawca osiągnął z przestępstwa korzyść majątkową.

Ustawodawca przewidział możliwość obalenia także i tego domniemania. Można to uczynić poprzez wykazanie, że z okoliczności, które towarzyszyły nabyciu praw do danej rzeczy, przejmujący tą rzecz, nie mógł przewidzieć, że chociażby pośrednio mienie to pochodziło z czynu zabronionego. Obalić domniemanie mogła jedynie osoba, na którą przeniesiono własność mienia. Jeżeli taka osoba nie zdołała, bądź nie podjęła kroków prawnych w celu wykazania, że z okoliczności nabycia danego mienia, nie miała możliwości wnioskowania, że mienie to pochodzi, chociażby pośrednio, z przestępstwa, sąd może orzec przepadek takiego mienia. Obalenie domniemania jest obecnie znacznie łatwiejsze niż przed nowelizacją z 20.02.2015 r. Wówczas należało dowieść legalnego uzyskania rzeczy, obecnie trzeba dowieść, że na podstawie okoliczności towarzyszących ich nabyciu nie można było przypuszczać, że mienie to, chociażby pośrednio, pochodziło z czynu zabronionego⁷⁴³. Ustawodawca wprawdzie z jednej strony wprowadza ustawą z dnia 23 marca 2017 roku o zmianie ustawy - Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw ułatwienia w zakresie obalenia domniemania, jednocześnie z drugiej strony poszerza krąg osób, od których można zabezpieczyć mienie, na podstawie domniemania, że stanowi ono korzyść majątkową pochodzącą z przestępstwa. Na podstawie bowiem obecnie obowiązujących przepisów, domniemanie dotyczy przeniesienia korzyści uzyskanej z przestępstwa i jest niezależne od osoby przenoszącej własność danych korzyści na osobę fizyczną, prawną lub jednostkę organizacyjną. Tak więc przenoszącym własność korzyści uzyskanej z przestępstwa nie musi być sam sprawca, tym samym jeżeli dana korzyść majątkowa pochodząca z przestępstwa, kilkakrotnie zmieniała już właściciela, możliwe jest jej zabezpieczenie, pod warunkiem, że na podstawie okoliczności towarzyszących jej nabyciu, osoba posiadająca ją nie mogła przypuszczać, że chociażby pośrednio pochodziła ona z czynu zabronionego. Takie rozwiązanie pozwala organom ścigania na zabezpieczenie składników majątku sprawcy, które ten próbując ukryć, przekazując poprzez pośredników kolejnym osobom. Ustawodawca nie wskazuje co w sytuacji jeśli jedna z osób, która „pośredniczyła” w ukryciu majątku nie mogła przewidzieć, że choćby pośrednio dane mienie pochodziło z przestępstwa. Czy ten fakt, powoduje, że nie

⁷⁴² Szeleszczuk [w:] Alicja Grześkowiak, Krzysztof Wiak (red.), *Kodeks karny ...*, Warszawa 2018, s. 448.

⁷⁴³ Marek Mozgawa (red. nauk.), *Kodeks karny...*, s. 192.

ma możliwości zastosowania przepadku? Nie odnosi się do tej kwestii literatura ani orzecznictwo. Wydaje się jednak, że fakt ten nie ma znaczenia przy orzeczeniu przepadku takiego mienia, skoro ustawodawca ogranicza konieczność dowiedzenia po stronie ostatniego posiadacza mienia. W obecnym stanie prawnym na zainteresowanej osobie ciąży obowiązek dowiedzenia, że nie mógł nawet przypuszczać, że pochodziło ono z czynu zabronionego choćby pośrednio, gdyż nie wskazywały na to okoliczności nabycia tego mienia. Tym samym jeśli ostatni posiadacz ma świadomość, że nabyte przez niego mienie pochodziło z przestępstwa, można zastosować domniemanie i orzec przepadek takiego mienia, nawet w sytuacji gdy osoby, które pośredniczyły we wcześniejszych transakcjach tym mieniem, nie miały świadomości, że pochodzi ono z przestępstwa. W mojej ocenie takie podejście jest zasadne, nie wykluczone jest bowiem, że ostatni nabywca mienia jest powiązany ze sprawcą i taki „obrót” mieniem jest celowy i zmierza do tego, aby na końcu mienie trafiło do wskazanej osoby.

Domniemanie można obalić zarówno w ramach postępowania karnego, jak i w formie powództwa przeciwegzekucyjnego. W tym drugim wypadku z powództwem należy wystąpić przeciwko Skarbowi Państwa. Biorąc pod uwagę fakt, że domniemanie stosuje się podczas dokonania na podstawie art. 291 § 2 k.p.k. zabezpieczenia majątkowego, można zabezpieczyć majątek nie tylko osoby fizycznej, ale także osoby prawnej oraz jednostki organizacyjnej niemającej osobowości prawnej, ale o tym szerzej w kolejnym rozdziale niniejszego opracowania. Obalić domniemanie można poprzez wskazanie dowodu przeciwnego. Za dowód taki uznaje się udokumentowanie innych niż przestępstwo źródeł majątkowych nabycia danego mienia (odpowiednie zarobki, darowizny, spadek itp.)⁷⁴⁴. Obalić domniemanie z art. 45 § 2 k.k. może sprawca bądź też inna osoba zainteresowana, która ma interes w tym aby obalić domniemanie. Takie też stanowisko spotykamy w literaturze, gdzie czytamy, że jest to domniemanie obalalne. Obalić go mogą sprawca lub inna osoba zainteresowana. Należy przyjąć, że jest to osoba, która ma interes prawny w obaleniu domniemanie⁷⁴⁵. W mojej ocenie taką osobą jest ostatni posiadacz danego mienia lub osoba, która zgłosiła chęć nabycia danego mienia i posiada umowę przedwstępną. Aczkolwiek w tym drugim przypadku według mnie w grę wchodziłoby jedynie roszczenie o zwrot wpłaconego zadatku, gdyż nie można mówić o nabyciu przez tą osobę prawa własności danego mienia skoro do sfinalizowania transakcji nie doszło. W celu obalenia domniemanie z art. 45 § 2 k.k. trzeba wykazać,

⁷⁴⁴ Natalia Kłaczyńska [w:] Jacek Giezek (red.), *Kodeks karny ...*, s. 352.

⁷⁴⁵ Raglewski, *Materialnoprawna regulacja przepadku w polskim prawie karnym*, Kraków 2005, s. 124.

że dany składnik mienia został przysporzony legalnie oraz że środki przeznaczone do jego nabycia pochodziły z prawowitych źródeł⁷⁴⁶. Wiąże się z tym fakt, że na każdym etapie postępowania zachodzi konieczność przedstawiania dowodów legalnego uzyskania rzeczy tudzież praw majątkowych, które mogłyby być zagrożone przypadkiem⁷⁴⁷. Dla obalenia domniemania konieczne jest więc wykazanie, że mienie zostało nabyte w sposób zgodny z prawem. Tak więc samo uprawdopodobnienie, że mienie zostało nabyte zgodnie z prawem nie wystarcza do przełamania wniosku płynącego z domniemania⁷⁴⁸.

Rozpatrując kwestie domniemań nie można pominąć ważnego aspektu z tym związanego, a mianowicie faktu dotyczącego przedmiotu czynności. Domniemanie z art. 45 § 3 k.k. jak już wskazałam wyżej dotyczy mienia stanowiącego korzyść majątkową osiągniętą chociażby pośrednio z przestępstwa. Ustawodawca moim zdaniem wprost w przedmiotowym przepisie wskazuje, że mienie stanowiące korzyść majątkową osiągniętą chociażby pośrednio z przestępstwa, przeniesione na osobę fizyczną, prawną lub jednostkę organizacyjną nie mającą osobowości prawnej, we wskazanych sytuacjach uważa się za należące do sprawcy. Niemniej o ile w artykule tym nie skonkretyzowano podmiotu przenoszącego mienie, co sugeruje wprost, że nie musi nim być sam sprawca, o tyle wątpliwości może budzić kwestia o jakim mieniu mowa. Czy ustawodawca miał na myśli pierwotne mienie, które przeniósł sprawca, a które mogło chociażby pośrednio pochodzić z przestępstwa, czy też każde mienie, które w wyniku przenoszenia własności mogło zmieniać się rodzajowo. Biorąc pod uwagę ideę instytucji przypadku skłaniałabym się do twierdzenia, że chodzi o każde mienie, nawet jeśli w trakcie przenoszenia jego własności, któryś z nabywców dokonał zamiany rodzajowej danego mienia tj. np. dostał samochód, który sprzedał i kupił tej samej wartości obraz, a następnie dalej przeniósł jego własność⁷⁴⁹. Niemniej o ile w mojej ocenie zgodnie z zasadą domniemania, zasadnym byłoby przyjęcie, że dane mienie nadal należy do sprawcy, to jednak w praktyce stosowania prawa trudno byłoby uprawdopodobnić domniemanie, że dane mienie (zamienione rodzajowo) jest mieniem należącym do sprawcy i podlega przypadkowi.

⁷⁴⁶ J. Brylak, *Znaczenie przypadku korzyści majątkowej w walce z przestępczością zorganizowaną*, Pro. i Pr. 2010, nr 7 - 8, s. 37.

⁷⁴⁷ Por. Dawid Bunikowski, *Przepadek korzyści z przestępstwa...*, s. 69.

⁷⁴⁸ Por. K. Szczucki [w:] M. Królikowski. R. Zawłocki, *Kodeks karny, Część ogólna, Komentarz do artykułów 1-116*, 4. Wydanie, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2017, *Komentarz do art. 45 k.k., teza 8*.

⁷⁴⁹ Jeszcze bardziej skomplikowana będzie sytuacja, jeżeli posiadacz sprzedając np. samochód, a kupując obraz, dokona tej transakcji dokładając własne legalne środki czyli kupi obraz za wyższą ceną niż wartość środków uzyskanych ze sprzedaży samochodu. Jest to zagadnienie nad którym na chwilę obecną nie pochyliła się praktyka i doktryna.

Wprowadzenie instytucji domniemań umożliwiło organom ścigania skuteczniejsze pozbawianie sprawców korzyści majątkowych uzyskanych w wyniku przestępstwa, nawet w sytuacji, gdy sprawcy podjęli czynności zmierzające do ukrycia tych korzyści. Zresztą jak zostanie pokazane w dalszej części tego opracowania, ustawodawca przewidział przy spełnieniu określonych znamion, przestępstwo “prania brudnych pieniędzy”, które polega właśnie no zalegalizowaniu przez sprawcę środków pochodzących z czynu zabronionego, aby m.in. ukryć przed organami ścigania majątek, który mógłby być przedmiotem przypadku. W literaturze podnosi się jednak, że wprowadzone przepisy dotyczące domniemań prawnych mogą naruszać procesową zasadę ciężaru dowodowego, wyrażoną w art. 5 § 1 k.p.k. i konstytucyjną zasadę domniemania niewinności⁷⁵⁰. Według bowiem procesowej zasady, ciężar dowodzenia spoczywa na organie procesowym, tymczasem domniemania prawne odwracają ten ciężar dowodowy i przerzucają go na sprawcę bądź osobę trzecią. Regulacja art. 45 § 2 i 3 k.k. stanowi wyjątek od procesowej zasady ciężaru dowodowego. Wprowadzenie domniemań prawnych jest nierozdzielnie związane z przerzuceniem ciężaru dowodu na sprawcę, który w celu obalenia domniemania musi wykazać legalność posiadanego mienia⁷⁵¹. Zresztą jak wskazuje się w literaturze, zakres aplikacji konstrukcji jurystycznych opisanych w art. 45 § 2 i 3 k.k. nie ogranicza się wyłącznie do wyroków skazujących. Mogą być one bowiem wykorzystywane także przy stosowaniu zabezpieczenia majątkowego (art. 291 § 1 i 2 k.p.k.), co bez wątpienia służyć ma wzmocnieniu efektywności działań organów ścigania, stanowiąc odpowiedź na potrzeby praktyki mającej istotne trudności z ujawnianiem i zabezpieczaniem składników majątkowych, które można zakwalifikować do kategorii korzyści majątkowych pochodzących z działalności przestępczej⁷⁵². W literaturze krytykowany jest zapis art. 45 § 2 k.k. wskazujący, że do orzeczenia przypadku korzyści nie jest już konieczne jej uzyskanie, a jedynie możliwość jej osiągnięcia, chociażby pośredniego. Przypadek nie jest tu zatem formą represji karnej za przestępcze osiągnięcie korzyści majątkowej, wobec której stosowanie przypadku w obecnym kształcie ma charakter przede wszystkim kompensacyjny. Jest to majątkowy środek penalny, który ma spełniać funkcję analogiczną do konfiskaty mienia w poprzednich regulacjach karnych. Rozszerzenie

⁷⁵⁰ Zob. art. 42 ust. 3. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 r.; por. Marek Bojarski (red.), *Prawo karne ...*, Warszawa 2017, s. 396; Szeleszczuk [w:] Alicja Grześkowiak, Krzysztof Wiak (red.), *Kodeks karny ...*, Warszawa 2018, s. 449.

⁷⁵¹ Violetta Konarska - Wrzosek [w:] Violetta Konarska - Wrzosek (red.), *Kodeks karny ...*, s. 343.

⁷⁵² W. Grzeszczyk, *Działania służące pozbawienia sprawców korzyści z przestępstwa w praktyce prokuratorskiej*, *Apel. Gd.* 2003, nr 1, s. 67 - 72; Janusz Raglewski [w:] Mirosława Melezini (red.), *System prawa karnego ...*, s. 819.

możliwości orzekania przepadku korzyści majątkowej, w tym przypadku jej równowartości, w sytuacji, kiedy brak tej korzyści, w swej istocie oznacza zatem konfiskatę mienia⁷⁵³. Mimo, że bez uruchomienia tych domniemań trudno byłoby o efektywność pozbawienia sprawców przestępstw nielegalnych korzyści⁷⁵⁴, regulację tą należy ocenić negatywnie. Ustawodawca wprawdzie przewidział możliwość ochrony interesów jednostki, poprzez wprowadzenie możliwości przedstawienia dowodu przeciwnego, jednak stosowanie przepadku w tej postaci, gdy przestępstwo nie przyniosło sprawcy żadnej korzyści majątkowej, mimo że potencjalnie i w zamiarze sprawcy miało to nastąpić, jest sprzeczne z podstawowym założeniem i celem instytucji przepadku, jakim jest przeciwdziałanie bogaceniu się w wyniku przestępstw, co ma na celu prewencję ogólną i indywidualną przez wskazywanie na nieopłacalność takiego proceduru⁷⁵⁵. W tym przypadku możemy bowiem mówić, że przepadek ma pełnić funkcję majątkowego środka represji karnej, a przecież taką funkcję pełni kara grzywny orzekana obok kary pozbawiania wolności, w sytuacji gdy sprawca popełnił przestępstwo w celu uzyskania korzyści majątkowej albo gdy taką korzyść uzyskał. Mimo tożsamyh założeń leżących u podstaw obu przepisów, rozmiar ewentualnej dolegliwości dla sprawcy jest diametralnie różny. Grzywna limitowana jest określonymi w ustawie „widełkami” (art. 33 § 1 i 3 k.k.), natomiast w odniesieniu do przepadku korzyści, którą sprawca mógł uzyskać, brak jest jakichkolwiek ograniczeń⁷⁵⁶.

Obecny kształt regulacji prawnej domniemań wywołuje krytyczne uwagi, jak i wskazane wyżej problemy interpretacyjne, jednak sam zamysł regulacji w mojej ocenie jest słuszny, gdyż pozwala na skuteczniejsze pozbawianie sprawców profitów jakie uzyskują w wyniku przestępstwa. Ustawodawca wskazał, że w sprawach z innych państw Unii Europejskiej wcześniej rozstrzyganych Trybunał stwierdzał, że przeniesienie ciężaru dowodu nie stanowi samo w sobie naruszenia Konwencji tak długo, jak zapewnione są gwarancje rzetelnego procesu, a w szczególności, jeżeli oskarżony ma sposobność wykazania w toku procesu legalności pochodzenia mienia. W tym świetle trzeba

⁷⁵³ Jan Kluza, *Krytyczna analiza nowelizacji ...*, s. 104.

⁷⁵⁴ G. Artymiak, *Domniemania wprowadzone nowelą antykorupcyjną jako odstępstwo od podstawowych zasad prawa karnego - zagadnienia wybrane*, (w:), T. Bojarski, K. Nazar, A. Nowosad, M. Szwarczyk, (red.), *Zmiany w polskim prawie karnym po wejściu w życie Kodeksu Karnego z 1997 r. (materiały z konferencji naukowej, Lublin - Kazimierz Dolny, 20 - 22 września 2005 r.)*, Lublin 2006, s. 295.

⁷⁵⁵ Por. Jan Kluza, *Krytyczna analiza nowelizacji ...*, s. 105; W. Cieślak, M. Marek, T. Oczkowski, *Przepadek i środki kompensacyjne* [w:] Mirosława Melezini (red.), *System prawa karnego, Kary i inne środki reakcji prawnokarnej*, t. 6, 2. wydanie, redaktor naczelny Systemu Prawa Karnego Lech K. Paprzycki, Andrzej Marek, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2016, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2016, s. 801-802.

⁷⁵⁶ Jan Kluza, *Krytyczna analiza nowelizacji ...*, s. 105.

podkreślić, że przeniesienie ciężaru dowodu dotyczy wyłącznie kwestii przypadku mienia i w żaden sposób nie dotyczy innych elementów postępowania karnego, w szczególności ustalenia i udowodnienia sprawstwa i winy oskarżonego. Co więcej, rozszerzony przypadek mienia nie dotyczy wszystkich sprawców i wszystkich czynów zabronionych. Jest on traktowany jako wyjątek od reguły, odnoszący się do najpoważniejszych przestępstw⁷⁵⁷. W obecnej regulacji prawnej te elementy, na które wskazuje Trybunał jako gwarancje zachowania praw strony postępowania, zostały zachowane, aczkolwiek błędy legislacyjne, które popełnił ustawodawca jak np. naruszenie zasady *lex retro non agit*, czy też nieścisłości w określeniu terminów, winny być konwalidowane.

⁷⁵⁷ Uzasadnienie projektu ustawy 23.3.2017 r., druk 1186, s. 8-9.

3.5 Przepadek przedmiotu przestępstwa prania brudnych pieniędzy

We współczesnym świecie pieniądze stanowią wartość, którą chce osiągnąć prawie każdy. Niestety, chęć ich posiadania niekiedy prowadzi do sięgania po nielegalne środki i do popełnienia przestępstwa. Należy do niego “pranie brudnych pieniędzy”. W przypadku tego przestępstwa można powiedzieć, że jest to problem globalny⁷⁵⁸. Unia Europejska od wielu już lat stara się wypracować instytucje, które będą skutecznym narzędziem w walce ze sprawcami, którzy z popełnianych przestępstw osiągają znaczne korzyści majątkowe. Chodzi w głównej mierze o sprawców takich przestępstw jak przemyt narkotyków, handel ludźmi, oszustwa podatkowe, oszustwa finansowe. Dodać tu należy widoczny od zamachów na World Trade Center problem finansowania terroryzmu. W ostatnich latach do tych przestępstw dołączyła wzrastająca liczba przestępstw gospodarczych, których sprawcy nie ograniczają się już tylko do działania w ramach jednego kraju, ale działają na polu międzynarodowym. Jednak zanim skupimy się na przypadku przedmiotów przestępstwa prania brudnych pieniędzy, kilka słów należy powiedzieć o samym przestępstwie prania pieniędzy, aby móc określić skąd się bierze przedmiot przestępstwa prania brudnych pieniędzy.

Praniem pieniędzy powszechnie nazywa się proces uwzględniający różnorodne operacje mające na celu legitymizację majątku uzyskanego nielegalnie w taki sposób, aby stworzyć pozór, że ww. wartości majątkowe są wolne od swojego przestępnego pochodzenia. Czynności podejmowane przez sprawców są zróżnicowane i istnieje wiele mechanizmów “prania pieniędzy”, ale wszystkie te działania służą ukryciu nielegalnych źródeł środków majątkowych i nadaniu im pozoru legalności w celu umożliwienia ich zainwestowania w legalnym obrocie gospodarczym. Pranie pieniędzy stanowi poważny problem międzynarodowy - jest procederem wykorzystywanym przez wszystkie wielkie zorganizowane grupy przestępcze, a ukrywane w ramach niego dochody pochodzące z przestępstw są liczone już nie w miliardach, ale wielu bilionach dolarów⁷⁵⁹.

⁷⁵⁸ Joanna Szewczak, *Przestępstwo “prania brudnych pieniędzy” w regulacjach polskiego i niemieckiego kodeksu karnego*, studenckie zeszyty naukowe 2016, Vol. XIX, nr 29.

⁷⁵⁹ Sebastian Zieliński, *Podstawy kryminalizacji prania pieniędzy i ich konsekwencje dla wykładni i stosowania art. 299 k.k.*, Palestra 9/2017.

Wprowadzenie do polskiego systemu prawnego przestępstwa prania pieniędzy wynikało z zobowiązań międzynarodowych, a zwalczanie tego procederu jest priorytetem opartym na stale poszerzającej się współpracy międzynarodowej. Polska ratyfikowała ustawą z dnia 18 lutego 1994 r.⁷⁶⁰ Konwencję Narodów Zjednoczonych z 20 grudnia 1988 r. o zwalczaniu nielegalnego obrotu środkami odurzającymi i substancjami psychotropowymi, a ustawą z dnia 19 lipca 2001r.⁷⁶¹ Konwencję Narodów Zjednoczonych z 15 listopada 2000 r. przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej. Obie te konwencje zobowiązywały państwa strony do penalizacji zachowań polegających na praniu pieniędzy. Na stworzenie stosownych norm i ściganie przestępstwa prania pieniędzy wpływ miały m. in. Konwencja Rady Europy⁷⁶² oraz dyrektywy unijne⁷⁶³, ogólnie mówiąc zobowiązania międzynarodowe i ponadnarodowe Polski⁷⁶⁴. Przestępstwo prania pieniędzy po raz pierwszy zostało wprowadzone do polskiego obrotu prawnego ustawą z dnia 12 października 1994 r. o ochronie obrotu gospodarczego⁷⁶⁵. Ten typ przestępstwa związany jest z powstaniem nowoczesnego rynku finansowego, rozwojem nowoczesnych technologii informatycznych w zakresie tak wykorzystywanym przez sektor bankowy, jak i służących zbieraniu informacji przez organy skarbowe, rozbudową systemów podatkowych z jednoczesnym zjawiskiem istnienia szarej strefy w gospodarce⁷⁶⁶. W pierwotnym brzmieniu przepisu art. 5 ustawy z dnia

⁷⁶⁰ Ustawa z dnia 18 lutego 1994 r. o ratyfikacji Konwencji Narodów Zjednoczonych o zwalczaniu nielegalnego obrotu środkami odurzającymi i substancjami psychotropowymi, sporządzonej w Wiedniu dnia 20 grudnia 1988 r., Dz. U. 1994, nr 43, poz. 162.

⁷⁶¹ Ustawa z dnia 19 lipca 2001r. o ratyfikacji Konwencji Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej, Dz. U. 2001, nr 90, poz. 994.

⁷⁶² Konwencja Rady Europy o praniu, ujawnianiu, zajmowaniu i konfiskacie dochodów pochodzących z przestępstwa, sporządzona w Strasburgu dnia 8 listopada 1990 r.

⁷⁶³ Dyrektywa Rady 10 czerwca 1991 r. w sprawie uniemożliwienia korzystania z systemu finansowego w celu prania pieniędzy, 91/308/EWG, Dz. U UE L 166 77 z 28 czerwca 1991 r., dyrektywa 2005/60/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 26 października 2005 r. w sprawie przeciwdziałania korzystaniu z systemu finansowego w celu prania pieniędzy oraz finansowania terroryzmu oraz aktualnie obowiązująca dyrektywa 2015/849 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 20 maja 2015 r. w sprawie zapobiegania wykorzystywaniu systemu finansowego do prania pieniędzy lub finansowania terroryzmu, zmieniająca rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 648/2012 i uchylająca dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 2005/60/WE oraz dyrektywę Komisji 2006/70/WE, Dz.U. UE L 141/73 z 5.6.2015 r.

⁷⁶⁴ Ryszard A. Stefański (red.), *Kodeks karny Komentarz*, 4. wydanie, Komentarze Kodeksowe, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2018, s. 1780; za autorem przytoczyć można także Konwencję Rady Europy z 16.5.2005 r. o praniu, ujawnianiu, zajmowaniu i konfiskacie dochodów pochodzących z przestępstwa oraz o finansowaniu terroryzmu, Dz. U. z 2008 r., Nr 165, poz. 1028 ze zm.; Międzynarodową Konwencję z 9.12.1999 r. o zwalczaniu finansowania terroryzmu, Dz. U. z 2004 r., Nr 263, poz. 2620; decyzję ramową Rady 2001/500/WSiSW z 26.6.2001 r. w sprawie prania brudnych pieniędzy oraz identyfikacji, wykrywania, zamrożenia, zajęcia i konfiskacie narzędzi oraz dochodów pochodzących z przestępstw, Dz. Urz. WE L 182, s. 1 ze zm.

⁷⁶⁵ Ustawa z dnia 12 października 1994 r. o ochronie obrotu gospodarczego, Dz. U. 1994, nr 126, poz. 615 z późn. zm.

⁷⁶⁶ Jerzy Duży, *Korzyść w przestępstwie prania pieniędzy*, Prokuratura i Prawo 2010, nr 12, s. 37-38 /ze stron 33-47/.

12 października 1994 r. o ochronie obrotu gospodarczego przestępstwo to polegało na podejmowaniu działań, które ustawodawca określił jako:

1. wprowadzanie do legalnego obrotu środków płatniczych, papierów wartościowych lub wartości dewizowych poprzez przyjmowanie, przenoszenie własności lub posiadania, przekazywanie lub wywożenia za granicę albo podejmowanie innych działań które mają udaremnić stwierdzenie przestępczego pochodzenia, wykrycie albo orzeczenia przypadku⁷⁶⁷;
2. przyjmowanie w gotówce wielkiej ilości pieniędzy lub wartości dewizowych lub przyjmowanie ich w okolicznościach wzbudzających uzasadnione podejrzenie, że pochodzą one z zorganizowanej przestępczości albo świadczenie usług w zatajeniu ich przestępczego pochodzenia lub zabezpieczenie przed zajęciem⁷⁶⁸.

Przy czym w § 1 tego artykułu wskazano ograniczenie co do pochodzenia majątku, a mianowicie środki płatnicze, papiery wartościowe lub wartości dewizowe musiały pochodzić z zorganizowanej przestępczości, która to miała być powiązana z obrotem środkami odurzającymi lub psychotropowymi lub zajmować się fałszowaniem pieniędzy bądź papierów wartościowych albo też z wymuszaniem okupu lub handlem bronią⁷⁶⁹. Tak więc w pierwszym ujęciu normatywnym przestępstwo prania pieniędzy zawężone było jeśli chodzi o rodzaj przestępstwa, z którego pochodzić miały tak zwane brudne pieniądze. O tym pierwotnym kształcie przestępstwa prania pieniędzy warto wspomnieć z dwóch powodów. Po pierwsze, ustawa o ochronie obrotu gospodarczego była jedynym aktem prawnym, w którym jako określenia ustawowego użyto w art. 5 terminu "przestępczość zorganizowana". Ten zabieg legislacyjny okazał się bardzo nieudany, bowiem takie ujęcie ustawowych znamion prania pieniędzy uniemożliwiało stosowanie art. 5 ustawy o ochronie obrotu gospodarczego w praktyce. Po drugie, warto jednak o tym pierwszym ujęciu przestępstwa prania pieniędzy pamiętać, ponieważ pokazuje ono jasno, jakie było pierwotne *ratio legis* wprowadzenia tego nowego typu przestępstwa - intencją ustawodawcy było uniemożliwienie legalizacji przez najpoważniejsze zorganizowane zreszczenia przestępcze środków finansowych pochodzących z działalności związanej z kilkoma przestępstwami uznanymi za typowe przejawy aktywności przestępczości

⁷⁶⁷ Zob. art. 5 § 1 ustawy z dnia 12 października 1994 r. o ochronie obrotu gospodarczego.

⁷⁶⁸ Tamże, art. 5 § 2.

⁷⁶⁹ Tamże, art. 5 § 1.

zorganizowanej⁷⁷⁰. Nadto, sprawcą przestępstwa prania brudnych pieniędzy, nie mógł być sprawca przestępstwa bazowego.

Odmienne kształt przestępstwo to uzyskało w uregulowaniu w Kodeksie karnym z 1997 roku, gdzie w art. 299 spenalizowano znamiona tego przestępstwa. Nie wchodząc w szczegóły związane ze zmianami znamion tego przestępstwa, istotne jest to, że w aktualnej treści art. 299 § 1 k.k., jego sprawcą może być każdy i mienie uzyskane z przestępstwa, które może być przedmiotem czynności wykonawczych „prania” może już pochodzić z każdego rodzaju przestępstwa i bez związku z aktywnością zorganizowanej przestępczości. Przestępstwo stypizowane w art. 299 k.k. ma na celu karanie sprawców zajmujących się legalizacją środków finansowych, których pierwotnym źródłem pochodzenia jest przestępstwo. Zjawisko legalizacji uzyskanych w sposób bezprawny korzyści majątkowych stanowi ponadto integralną część tzw. drugiego obiegu gospodarczego pozostającego poza kontrolą i regulacją państwa, a tym samym nie objętej opodatkowaniem. Przestępczość zorganizowana generuje ogromne zyski (np. w obrocie narkotykami). Zyski te muszą być wprowadzone do legalnego obrotu finansowego, m.in. z tego powodu, by móc nimi swobodnie obracać w przyszłości i zatrzeć ślady pochodzenia⁷⁷¹. Dobrem chronionym w art. 299 k.k. jest prawidłowość obrotu gospodarczego, albowiem obrót ten jest zagrożony, w sytuacji, gdy wprowadzone są do niego środki pochodzące z przestępstw⁷⁷². Obrót gospodarczy ma być bowiem obrotem czytelnym, opartym o legalne, przejrzyste źródła dochodów. Pranie pieniędzy w oczywisty sposób podważa to założenie⁷⁷³. Przestępstwo prania pieniędzy może powodować dla obrotu gospodarczego zagrożenie polegające na możliwości przejęcia kontroli nad określonymi sferami gospodarki przez organizacje o charakterze przestępnym. Sam zresztą udział podmiotów o charakterze przestępczym w obrocie gospodarczym zdaje się stanowić zagrożenie dla prawidłowości tego obrotu. Nie bez znaczenia jest również niebezpieczeństwo wprowadzenia niepewności w obrocie gospodarczym w związku z dopuszczeniem do niego podmiotów, które mogą pochodzić z przestępstwa⁷⁷⁴. Na uwagę jednak zasługuje fakt, że wprawdzie udział w obrocie gospodarczym podmiotów

⁷⁷⁰ Aneta Michalska - Warias, *Sporne problemy przestępstwa prania pieniędzy*, Studia Prawnoustrojowe nr 10, 2009.

⁷⁷¹ Jerzy Skorupka, *Pojęcie „brudnych pieniędzy” w prawie karnym*, Prokuratura i Prawo 2006, nr 11, s. 34, /ze stron 34-48/.

⁷⁷² Zob. wyr. SA w Warszawie z dnia 2.06.2017 r., II AKa 156/17, LEX nr 2317774, <https://sip.lex.pl/orzeczenia/-i-pisma-urzedowe/orzeczenia-sadow/ii-aka-156-17-analiza-znamion-prania-pieniedzy-wyrok-522411470>, dostęp: 12.06.2020/.

⁷⁷³ Jerzy Duży, *Korzyść w przestępstwie prania pieniędzy...*, s. 37.

⁷⁷⁴ W. Wróbel [w:] Andrzej Zoll (red.), *Kodeks karny, Część szczególna*, t. III, Kraków 2006, s. 713.

pochodzących z przestępstwa wpływa na prawidłowość tego obrotu, jednak nagłe przejęcie kontroli nad rynkiem przez podmiot debiutujący na nim (zorganizowane grupy przestępcze) sprowadzić mogłoby zainteresowanie jego modelem biznesowym i źródłami finansowania nie tylko konkurencji, ale również organów ścigania i organów kontroli skarbowej. Zorganizowanym grupom nie zależy na destabilizacji legalnego rynku, ale na możliwie niezauważalnym działaniu na nim, pozwalającym na dyskretną realizację rzeczywistego celu w postaci legitymizacji wartości majątkowych pochodzących z działalności przestępczej⁷⁷⁵. W dalszej perspektywie przepis ten ma na celu także ochronę prawidłowego funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości, gdyż przestępstwo prania pieniędzy, ma na celu uniemożliwienie tudzież utrudnienie stwierdzenia przestępnego pochodzenia mienia, a w konsekwencji także orzeczenia przez sąd przepadku. Pranie pieniędzy utrudnia wykrywanie przestępstw, z których pochodzą nielegalne dochody⁷⁷⁶. Skuteczne ukrycie wartości majątkowych uniemożliwia realizację celów procesu karnego⁷⁷⁷. Jednocześnie patrząc z punktu widzenia sprawcy, „pranie pieniędzy” ułatwia jemu korzystanie z osiągniętych, z działalności przestępczej, zysków. Przedmiotem ochrony może być także mienie jeżeli przedmiotem czynności wykonawczej są przedmioty pochodzące z przestępstwa przeciwko mieniu⁷⁷⁸.

Pomiędzy praniem pieniędzy, a przestępstwem musi istnieć związek przyczynowy, czyli ciąg zdarzeń, gdzie pierwszym z nich jest czyn zabroniony, kolejnym jest korzyść majątkowa uzyskana w wyniku tego czynu, a ostatnim jest czynność zachowawcza polegająca na praniu pieniędzy. Pranie pieniędzy to proceder wielofazowy obejmujący różne następujące po sobie czynności. Ich celem jest asymilacja środków pochodzących z przestępstwa przez kapitał pochodzący z legalnych źródeł. Czynności te mogą polegać między innymi na ulokowaniu ich na pierwszym, pierwotnym koncie, by następnie poprzez mnożenie operacji finansowych, wykonanie jak największej liczby transakcji ukryć związek między współsprawcami przestępstwa w celu uniemożliwienia wykrycia źródła pochodzenia środków. Następnie dochodzi do włączenia tychże pieniędzy do kapitału pochodzącego z legalnych źródeł⁷⁷⁹. Przestępstwo prania pieniędzy jest przestępstwem pochodnym od przestępstwa bazowego, inaczej określonego także

⁷⁷⁵ Sebastian Zieliński, *Podstawy kryminalizacji prania pieniędzy...*

⁷⁷⁶ Zob. wyr. SA w Warszawie z dnia 2.06.2017 r., II AKa 156/17, LEX nr 2317774, <https://sip.lex.pl/orzeczenia-i-pisma-urzedowe/orzeczenia-sadow/ii-aka-156-17-analiza-znamion-prania-pieniedzy-wyrok-522411470>, /dostęp: 12.06.2020/.

⁷⁷⁷ Ryszard A. Stefański (red.), *Kodeks karny* ..., Warszawa 2018, s. 1781.

⁷⁷⁸ Tamże.

⁷⁷⁹ Tamże.

źródłowym albo pierwotnym, które stanowiło podstawę dalszych przestępstw i które rozpoczęło proces ukrywania nielegalnie zdobytego mienia bądź takie, z którego wprost pochodzą nielegalnie zdobyte dochody⁷⁸⁰. W art. 299 k.k. ustawodawca nie zawęził pochodzenia korzyści majątkowych do konkretnych przestępstw pierwotnych, a jedynie wymienił przykładowo takie przestępstwa używając zwrotu “w szczególności”. W doktrynie jednak, pojawiają się głosy, które nie uznają tego otwartego charakteru katalogu przestępstw, twierdząc że ustawodawca wprowadził swoiste ograniczenie tego katalogu, gdyż w zakresie przestępstw przeciwko mieniu, jedynie te przestępstwa wskazane w katalogu są przestępstwami, z których mogą pochodzić “brudne pieniądze”⁷⁸¹. Były też głosy aprobujące tą tezę, głoszące że pierwotne brzmienie art. 299 § 1 k.k. zawierało otwarty katalog przestępstw mogących być źródłem brudnych pieniędzy. Wskazywało na to użycie zwrotu „w szczególności”⁷⁸². Przepis ten w pierwotnym brzmieniu był wadliwie sformułowany także z innego powodu, a mianowicie wykluczał możliwość przypisania odpowiedzialności za przestępstwo “prania brudnych pieniędzy” sprawcy przestępstwa pierwotnego, czyli tego, w wyniku którego uzyskano środki finansowe, wobec których podjęto później czynności wyczerpujące znamiona przestępstwa prania pieniędzy. Te problemy interpretacyjne dotyczące katalogu przestępstw jak i podmiotów czynności wykonawczej zostały usunięte ustawą z dnia 16 listopada 2000 r. o przeciwdziałaniu wprowadzaniu do obrotu finansowego wartości majątkowych pochodzących z nielegalnych lub nieujawnionych źródeł⁷⁸³. Ustawą tą bowiem wprowadzono zmianę w art. 299 k.k., usuwając przykładowy katalog przestępstw oraz zapis “związanych z popełnieniem przestępstwa przez inne osoby”.

Jeżeli więc chcemy odnieść się do instytucji przepadku przedmiotów przestępstwa prania brudnych pieniędzy musimy rozważyć co tym przedmiotem może być. W art. 299 § 7 k.k. ustawodawca przewidział obligatoryjne orzeczenie przepadku przedmiotów pochodzących bezpośrednio lub pośrednio z przestępstwa, a także korzyści z tego przestępstwa lub ich równowartość. Przepadek jest orzeczony także w sytuacji, gdy przedmioty te nie stanowią własności sprawcy, a jedynym wyjątkiem przewidzianym przez ustawodawcę jest sytuacja, gdy przedmioty te, korzyści lub ich równowartość

⁷⁸⁰ Joanna Szewczak, *Przestępstwo "prania brudnych pieniędzy"...*, s. 72.

⁷⁸¹ Por. W. Wróbel [w:] A. Zoll (red.), *Kodeks karny, Część szczególna, Komentarz do kodeksu karnego*, t. III, Kraków 1999, s. 349.

⁷⁸² Marcin Mazur, *Ewolucja polskich regulacji prawnych dotyczących prania pieniędzy - zagadnienia*, *Czasopismo prawa karnego i Nauk penalnych* 2005, nr 2, s. 138, /ze stron 123-145/.

⁷⁸³ Ustawa z dnia 16 listopada 2000 r. o przeciwdziałaniu wprowadzaniu do obrotu finansowego wartości majątkowych pochodzących z nielegalnych lub nieujawnionych źródeł tekst jedn. Dz. U. 2003, nr 153, poz. 1505.

podlegają zwrotowi pokrzywdzonemu lub innemu podmiotowi⁷⁸⁴. Jak już wskazano ustawodawcy niewątpliwie chodziło o to, by podkreślić specyfikę procederu prania pieniędzy i luźny związek pomiędzy pierwotnymi (bazowymi) czynami zabronionymi a przedmiotem czynności wykonawczej przestępstwa prania pieniędzy⁷⁸⁵. Biorąc pod uwagę, że w przepisie art. 299 § 1 k.k. ustawodawca mówi o środkach płatniczych, instrumentach finansowych, papierach wartościowych, wartościach dewizowych, prawach majątkowych i innym mieniu ruchomym lub nieruchomościach, pochodzących z korzyści związanych z popełnieniem czynu zabronionego, zatem rozważając kwestie przepadku przedmiotów możemy mówić jedynie o przepadku przedmiotów pochodzących z tego konkretnego czynu zabronionego. Jednocześnie ustawodawca wykluczył możliwość orzeczenia na podstawie art. 299 § 7 k.k. przepadku przedmiotów pochodzących z przestępstwa bazowego. Podkreśla to Sąd Najwyższy wskazując, że przepis art. 299 § 7 k.k. nie dotyczy korzyści osiągniętych z przestępstwa bazowego, lecz tylko korzyści z przestępstwa prania brudnych pieniędzy⁷⁸⁶. Przestępstwem bazowym jest każde przestępstwo, wskutek którego zostały uzyskane dochody, które mogą być przedmiotem przestępstwa prania pieniędzy⁷⁸⁷. Wyraźnie bowiem ustawodawca w art. 299 § 1 k.k. jako źródło „brudnych pieniędzy” wskazuje korzyści związane z popełnieniem czynu zabronionego⁷⁸⁸. Słuszne jest stanowisko Sądu Najwyższego, który wskazał, że przesłanki pochodzenia „z korzyści związanych z popełnieniem czynu zabronionego” nie spełniają te przedmioty i prawa, które zostały uzyskane za pomocą czynu zabronionego, a więc pochodzą bezpośrednio z czynu zabronionego. Przyjęcie odmiennej interpretacji tego znamienia sprawiałoby, że sprawcą przestępstwa „prania brudnych pieniędzy” byłby każdy kto w wyniku popełnienia jakiegokolwiek czynu zabronionego odniósł korzyść majątkową, a następnie nią rozporządził. Na przykład każda forma zadysponowania środkami płatniczymi pochodzącymi z kradzieży przez osobę, która jej dokonała, stanowiłaby „pranie brudnych pieniędzy”⁷⁸⁹. Taka interpretacja art. 299 § 1 k.k. prowadziłaby zresztą do problemów z rozróżnieniem przestępstwa „prania brudnych pieniędzy” od przestępstwa

⁷⁸⁴ Zob. art. 299 § 7 k.k.

⁷⁸⁵ Jerzy Duży, *Korzyść w przestępstwie prania pieniędzy ...*, s. 35-36.

⁷⁸⁶ Zob. wyr. SA w Katowicach z 15.12.2016 r., II AKa 320/16, LEX nr 2202536, <https://sip.lex.pl/orzeczenia-i-pisma-urzedowe/orzeczenia-sadow/ii-aka-320-16-przestepstwo-okreslone-w-art-299-1-k-k-a-522296232>, /dostęp: 19.05.2020/; wyr. SA w Katowicach z 31.3.2016 r., II AKa 514/15, <http://www.saos.org.pl/judgments/225006>, /dostęp: 19.05.2020/.

⁷⁸⁷ Konwencja Rady Europy o praniu, ujawnianiu, zajmowaniu i konfiskacie dochodów pochodzących z przestępstwa oraz o finansowaniu terroryzmu, sporządzona w Warszawie 16.05.2005 r.

⁷⁸⁸ Aneta Michalska - Warias, *Sporne problemy przestępstwa prania pieniędzy ...*.

⁷⁸⁹ Por. pogląd wyrażony w wyroku Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z 30.04.2000 r., II AKa 60/09, niepubl.

paserstwa, bowiem przedmiotem czynności wykonawczych przestępstwa paserstwa jest przedmiot uzyskany za pomocą czynu zabronionego⁷⁹⁰. W doktrynie trafnie podnoszone są głosy, że karalność prania pieniędzy, podobnie jak paserstwa, jest uzasadniona karygodnością czynów podstawowych, a społeczna szkodliwość przestępstwa z art. 299 § 1 k.k. ma swoje źródło w społecznej szkodliwości czynu pierwotnego. Skoro tak, to uzasadnienia wyższego zakresu karalności prania pieniędzy w stosunku do paserstwa, a w konsekwencji także różnic pomiędzy tymi typami czynów zabronionych, należy poszukiwać także na innej płaszczyźnie aniżeli tylko w charakterze związku pomiędzy czynem zabronionym a związaną z nim korzyścią. Podstawą dla rozróżnienia paserstwa od prania pieniędzy, zarazem z uzasadnieniem wyższej karalności prania pieniędzy, jest bardziej skomplikowany charakter czynności wykonawczych tego ostatniego oraz godzenie w szereg luk prawnych, w tym zwłaszcza prawidłowość obrotu gospodarczego⁷⁹¹. Jak wynika z przedstawionej interpretacji przedmiotem przepadku, w przypadku przestępstwa prania brudnych pieniędzy, nie jest korzyść majątkowa pochodząca bezpośrednio z czynu pierwotnego, czyli czynu zabronionego, który stanowi jedno ze znamion przestępstwa z art. 299 k.k., ale pochodzące z korzyści związanych z popełnieniem czynu zabronionego środki płatnicze, instrumenty finansowe, papiery wartościowe, wartości dewizowe prawa majątkowe i inne mienie ruchome i nieruchomości.

Różne formy przepadku ustawodawca stypizował w części ogólnej Kodeksu karnego, co oznacza, że przepisy dotyczące orzeczenia przepadku można stosować przy spełnieniu założeń ustawowych w stosunku do każdego sprawcy przestępstwa. Odrębnie ustawodawca uregulował kwestię przepadku w przypadku przestępstwa prania pieniędzy. W art. 299 § 7 k.k. ustawodawca przewidział tylko trzy formy przepadku, a mianowicie: 1) przedmiotów, 2) korzyści majątkowej, 3) równowartości korzyści majątkowej. W literaturze różnie określany jest stosunek art. 299 § 7 k.k. do art. 44 k.k. i kolejnych z części ogólnej, dotyczących przepadku. Niektórzy wskazują że art. 299 § 7 k.k. jest przepisem szczególnym w stosunku do uregulowań rozdziału Va Kodeksu karnego i w tym zakresie ma przeto pod każdym względem pierwszeństwo przed wymienionymi przepisami ogólnymi i nie może się z nimi pokrywać, ani im ustępować⁷⁹². Znaleźć można także stanowisko podkreślające, że mamy do czynienia z przepisem *sui generis*, ale spory

⁷⁹⁰ Postanowienie SN z 1.9.2010 r., V KK 43/10, Legalis.

⁷⁹¹ Jerzy Duży, *Korzyść w przestępstwie prania pieniędzy...*, s. 36-37.

⁷⁹² B. Mik, *Nowela antykorupcyjna...*, s. 44.

interpretacyjne dostrzegane winny być przy wykorzystaniu przepisów rozdziału Va Kodeksu karnego⁷⁹³. Ja jednak zgadzam się ze stanowiskiem reprezentowanym między innymi przez Andrzeja Marka, który wskazuje, że uregulowanie instytucji przypadku z części ogólnej Kodeksu karnego, dotyczy mienia pochodzącego z przestępstwa “pierwotnego”, natomiast regulacja zawarta w art. 299 § 7 k.k. dotyczy mienia pochodzącego z przestępstwa “następczego”⁷⁹⁴. Wprawdzie w praktyce trudno jest rozgraniczyć środki pochodzące z przestępstwa pierwotnego, od tych pochodzących z przestępstwa prania pieniędzy, tym bardziej że toczące się w tym zakresie postępowania karne z reguły prowadzone są łącznie, a wówczas aktywa w przestępstwie prania pieniędzy stanowią pochodną aktywów przestępstwa pierwotnego, powiększone o ewentualne przychody (np. odsetki) lub pomniejszone o “koszty” prania pieniędzy⁷⁹⁵. Te różnice interpretacyjne dotyczące relacji pomiędzy uregulowaniem przyjętym w art. 299 § 7 k.k., a przepisami części ogólnej Kodeksu karnego dotyczącymi instytucji przypadku, mają istotne znaczenie, w zakresie określenia czy w przypadku skazania za czyn z art. 299 § 1 k.k. można orzec tylko te rodzaje przypadku wymienione w art. 299 § 7 k.k., czy też wszystkie postacie przypadku zgodnie z regulacją części ogólnej Kodeksu karnego. Należy ocenić, iż art. 299 § 7 k.k. jest regulacją swoistą opartą o znane prawu karnemu instytucje przypadku przedmiotów, korzyści majątkowych lub ich równowartości, która stanowi *lex specialis* wobec art. 44 i 45 k.k. jedynie w kwestiach uregulowanych w tym przepisie. W kwestiach nieuregulowanych (np. domniemania z art. 45 § 2 - 4 k.k.) należy odwołać się do właściwych regulacji części ogólnej kodeksu⁷⁹⁶. Stoję na stanowisku, że przepis art. 299 § 7 k.k. jest *lex specialis* w stosunku do uregulowań rozdziału Va Kodeksu karnego, a wobec powyższego w kwestiach nieuregulowanych tym przepisem stosuje się przepisy części ogólnej. Takie też stanowisko przeważa w doktrynie, gdzie podkreśla się, że art. 299 § 7 k.k., w zakresie przypadku przedmiotów pochodzących pośrednio z przestępstwa, zawsze był przepisem szczególnym w relacji do ogólnego unormowania środków karnych przypadku przedmiotów oraz przypadku korzyści majątkowej lub równowartości tej korzyści w ujęciu art. 44 i 45 k.k.⁷⁹⁷. Taka interpretacja jest zgodna ze stanowiskiem ustawodawcy, który wprowadzając nowe

⁷⁹³ Por. M. Prengel, *Środki zwalczania przestępczości prania pieniędzy w ujęciu prawnoporównawczym*, Wyd. TNOIK, Toruń 2003, s. 369.

⁷⁹⁴ Por. A. Marek, *Kodeks karny, Komentarz*, Dom wydawniczy ABC, 2004, wyd. I, s. 614.

⁷⁹⁵ Marcin Mazur, *Penalizacja...*, s. 118.

⁷⁹⁶ Marcin Mazur, *Przepadek w myśl art. 299 § 7 k.k.*, *Czasopismo prawa karnego i nauk penalnych*, Rok XIX: 2014, z. 2, s. 46.

⁷⁹⁷ Tamże, s. 44, podobnie A. Michalska - Warias, *Przestępczość zorganizowana...*, s. 339.

regulacje dotyczące przypadku przedsiębiorstwa jednocześnie wskazuje, że katalog czynów zabronionych, które mogą być popełnione przy wykorzystaniu podmiotu gospodarczego, obejmuje poważne występki, takie jak oszustwa czy pranie brudnych pieniędzy. Fakt, że przedsiębiorstwo nie stanowi własności sprawcy, skutecznie uniemożliwia lub w znacznym stopniu utrudnia zwalczanie takiej przestępczości⁷⁹⁸. Intencją więc ustawodawcy było wprowadzenie takiego przepisu, aby umożliwić sądowi orzeczenie przypadku przedsiębiorstwa⁷⁹⁹ także w sytuacji skazania za przestępstwo z art. 299 k.k. Przykład ten pokazuje wyraźnie, że ustawodawca stoi na stanowisku, że w stosunku do sprawców przestępstw wymienionych w art. 299 k.k. można orzec wypadek nie tylko na podstawie art. 299 § 7 k.k., ale także na podstawie przepisów rozdziału Va Kodeksu karnego.

Analizując dopuszczalność orzeczenia przypadku np. art. 44, 44a, 45 i 45a k.k. w przypadku skazania za czyn z art. 299 k.k. należy zwrócić uwagę na kryteria przedmiotowe jakie należy spełnić “w szczególności w przypadku stosowania tzw. typów kwalifikowanych przypadku”, aby można było orzec wypadek na podstawie konkretnego przepisu. “Typem kwalifikowanym przypadku” określam te formy przypadku, przy których ustawodawca wskazuje na dodatkowe znamiona, które sprawca winien “wyczerpać” aby można było orzec wypadek na podstawie tych przepisów. Te znamiona to na przykład “osiągnięcie korzyści majątkowej znacznej wartości” (art. 44a § 2 k.k.), “przestępstwo popełnione w zorganizowanej grupie przestępczej” (art. 45 § 2 k.k.). Orzeczenie przypadku na podstawie art. 44a § 2 k.k. czy art. 45 § 2 k.k. nie będzie możliwe w przypadku skazanie danej osoby za przestępstwo “prania brudnych pieniędzy” w typie podstawowym, gdyż nie zostaną wówczas wyczerpane dodatkowe przesłanki jakie należy spełnić aby można było orzec wypadek na podstawie ww. przepisów. Natomiast w przypadku popełnienia przestępstwa “prania brudnych pieniędzy” w typie kwalifikowanym, gdzie w znamionach tego przestępstwa mowa jest o “działaniu w porozumieniu z innymi osobami” (art. 299 § 5 k.k.) i “osiągnięciu znacznej korzyści majątkowej” (art. 299 § 6 k.k.), możliwe będzie orzeczenie przez sąd przypadku przedsiębiorstwa nie stanowiącego własności sprawcy, albo zastosowanie domniemania prawnego, o którym mowa w art. 45 § 2 lub 3 k.k.

⁷⁹⁸ Uzasadnienie projektu ustawy 23.3.2017 r., druk 1186, <http://orka.sejm.gov.pl/Druki8ka.nsf/0/C4429F535A936943C125809D004C3C7C/%24File/1186.pdf>, /dostęp: 28.01.2019/, s. 4.

⁷⁹⁹ Zob. art. 44a k.k. wprowadzony ustawą ustawy z dnia 23.03.2017 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw.

Problemy interpretacyjne podnoszone są w literaturze nie tylko w zakresie stosunku uregulowania przyjętego w art. 299 § 7 k.k. do przepisów odnoszących się do przypadku wymienionych w części ogólnej Kodeksu karnego, ale także do rodzaju przestępstwa, którego dotyczą uregulowania przyjęte w art. 299 § 7 k.k. W literaturze ukształtowały się dwa stanowiska, pierwsze za którym także ja się opowiadam, wskazuje, że podstawa prawna przypadku wiąże się z oskarżeniem o czyny z art. 299 § 1-2 i ich odmianami kwalifikowanymi z § 5 i 6. Literalnie mogą one obejmować także korzyści pochodzące bezpośrednio z czynu zabronionego - wydaje się więc, że w przypadku kiedy toczy się zarówno postępowanie w sprawie tzw. przestępstw bazowych, jak i w sprawie prania korzyści uzyskanych z przestępstw bazowych, podstawą prawną przypadku powinien być art. 299 § 7 k.k.⁸⁰⁰. Odrębne stanowisko zaprezentowane w doktrynie wskazuje, że wykładnia językowa art. 299 § 7 k.k. prowadzi do wniosku, iż przewidziany w nim obligatoryjny przepadek nie dotyczy w przypadku skazania za kwalifikowane typy prania pieniędzy z § 5 i § 6 art. 299 k.k. (w przepisie mowa jest o skazaniu za “przestępstwo określone w art. 299 § 1 lub 2”). Wobec takich sprawców przepadek powinien być orzekany na podstawie art. 44 i 45 k.k., co w praktyce nie oznacza dla nich zresztą żadnej różnicy⁸⁰¹. To drugie stanowisko oparte jest na wykładni literalnej, jednak autorzy nie wzięli pod uwagę, że przyjęcie takiego wniosku powodowałoby, że pod dyspozycję art. 299 § 7 k.k. podpadałyby przestępstwa popełnione w formie podstawowej, a nie podpadały te popełnione w formie kwalifikowanej, w których przepadek tym bardziej winien być orzekony⁸⁰². Stanowisko to nie bierze także pod uwagę faktu, że aby popełnić przestępstwo w formie kwalifikowanej, należy wyczerpać znamiona tego przestępstwa w formie podstawowej. Zatem w mojej ocenie wobec sprawcy, który popełnił kwalifikowane przestępstwo stypizowane w art. 299 § 5 lub 6 k.k., można zastosować przepadek np. art. 299 § 7 k.k. W literaturze znaleźć można trzecie stanowisko, które odnosiło się dodatkowo do nieobowiązujących już § 3 i § 4 art. 299. Warto to stanowisko wskazać dlatego, że wskazuje ono, iż przepadek orzekany na mocy art. 299 § 7 k.k., jako dotkliwy środek karny będzie jednak stosowany tylko w wypadku skazania za przestępstwa przewidziane w art. 299 § 1 lub 2 k.k. (a także w typach kwalifikowanych określonych w § 5 lub 6), natomiast nie będzie stosowany w przypadku skazania za czyny

⁸⁰⁰ Tomasz Oczkowski [w:] Violetta Konarska – Wrzosek (red.), *Kodeks karny...*, s. 1340.

⁸⁰¹ A. Michalska - Warias, *Przestępczość zorganizowana...*, s. 339, por. także Wojciech Filipkowski, Emil Pływaczewski [w:] Mariana Filar (red.), *Kodeks karny, Komentarz*, wyd. 2, LexisNexis, Warszawa 2010, s. 1243

⁸⁰² Marcin Mazur, *Penalizacja...*, s. 118.

określone w art. 299 § 3 lub 4 k.k.⁸⁰³. Stanowisko to uwydatniało korelacje pomiędzy orzekanym na podstawie art. 299 § 7 k.k. przypadkiem, a rodzajem przestępstwa, w wyniku którego korzyść została uzyskana. Wskazane bowiem § 1, § 2, § 5 i § 6 art. 299, odnosiły się do przestępstwa następczego, natomiast § 3 i § 4 ww. artykułu odnosiły się do przestępstwa pierwotnego, którego dopuścić miał się pracownik banku w wyniku zaniechania prawnej czynności służbowej⁸⁰⁴.

Kwestie interpretacyjne i korelacje pomiędzy uregulowaniami instytucji przypadku z części ogólnej Kodeksu karnego, a art. 299 § 7 k.k. będą się przewijać niejednokrotnie. Rozpoczynając bardziej szczegółowe rozważania dotyczące uregulowania instytucji przypadku zawarte w art. 299 § 7 k.k. wskazać należy na obligatoryjność tej instytucji. Ustawodawca bowiem wprost wskazał “sąd orzeka”⁸⁰⁵ nie pozostawiając w tym zakresie “pola manewru” dla sądu. W przypadku skazania za przestępstwo “prania brudnych pieniędzy” sąd obligatoryjnie orzeka przepadek. W literaturze wskazuje się, że przepadek dotyczy następujących grup przedmiotów:

- a) pochodzących bezpośrednio z przestępstwa prania wartości majątkowych (np. papiery wartościowe);
- b) służących albo przeznaczonych do popełnienia przestępstwa (np. sprzęt komputerowy);
- c) połączony z rzeczami z pkt. a i b w taki sposób, iż nie można dokonać ich rozłączenia bez uszkodzenia którejkolwiek z tych rzeczy (np. surogaty praw majątkowych);
- d) rzeczy, których wytwarzanie, posiadanie lub obrót jest zabronione (np. broń palna)⁸⁰⁶.

Ten podział rodzi kolejne kwestie interpretacyjne. Przepis art. 299 § 7 k.k. nie przewiduje bowiem możliwości oceny przez sąd kwestii współmierności przedmiotu przypadku,

⁸⁰³ H. Pracki, *Przestępstwa gospodarcze w nowym Kodeksie karnym* (w:) *Nowa kodyfikacja karna. Krótkie komentarze*, Zeszyt 15, Warszawa 1998, s. 158 - 159.

⁸⁰⁴ Zob. art. 299 § 3. Kto, będąc odpowiedzialny w banku, instytucji finansowej lub kredytowej za informowanie zarządu lub organu nadzoru finansowego o przeprowadzeniu operacji finansowej, nie czyni tego niezwłocznie w formie przewidzianej przepisami prawa, mimo że okoliczności przeprowadzenia operacji finansowej wzbudzają uzasadnione podejrzenie, że chodzi o źródło ich pochodzenia określone w § 1, podlega karze pozbawienia wolności do lat trzech; § 4. Karze określonej w § 3 podlega, kto w banku, instytucji finansowej lub kredytowej, będąc odpowiedzialny za wyznaczenie osoby uprawnionej do przyjmowania informacji, o których mowa w § 3, lub udzielenie ich osobie uprawnionej, nie czyni zadość obowiązującym przepisom - art. 299 § 3 i 4 k.k. z 1997 r.

⁸⁰⁵ Zob. art. 299 § 7 k.k.

⁸⁰⁶ Por. Marcin Mazur, *Penalizacja...*, s. 119; R. Zawłocki [w:] red. A. Wąsek, R. Zawłocki, *Kodeks karny, Część szczególna, Komentarz do artykułów 222 - 316*, Tom II, wyd. IV, Wydawnictwo CH Beck, Warszawa 2010, s. 1429.

a wagi popełnionego czynu. Gdyby więc zaprezentowane stanowisko było właściwe, zachodziłaby konieczność odwoływania się do regulacji art. 44 § 3 k.k., w którym to przepisie mowa jest o możliwości orzeczenia nawiązki na rzecz Skarbu Państwa w przypadku niewspółmierności orzeczenia przepadku przedmiotów, które służyły lub były przeznaczone do popełnienia przestępstwa, do wagi popełnionego przestępstwa. Takie jednak wskazanie grup przedmiotów przepadku na podstawie art. 299 § 7 k.k. jest błędne, gdyż wskazuje na przepadek narzędzi przestępstwa, a takowe nie są wymienione w tym artykule. Owszem, sąd będzie mógł zastosować przepadek narzędzi przestępstwa w przypadku skazania za przestępstwo “prania brudnych pieniędzy”, jednak orzeczenie przepadku powinno nastąpić nie na mocy art. 299 § 7 k.k., a na podstawie art. 44 § 2 - 5 k.k. Słusznie podnosi B. Mik, że przepis art. 299 § 7 k.k. nie zawiera odrębnej regulacji przepadku narzędzi przestępstw określonych w art. 299 § 1 i 2 k.k.⁸⁰⁷.

Ustawodawca w regulacji art. 299 § 7 k.k. nie rozgranicza pojęcia korzyści na korzyść pochodzącą bezpośrednio lub pośrednio z przestępstwa, ani też nie wskazuje że chodzi wyłącznie o korzyść majątkową (jak to ma miejsce w art. 44a § 1 i 2 czy art. 45 § 1, 1a i 2 k.k.). W doktrynie przyjmuje się, że ustawodawcy chodziło o oba rodzaje korzyści, bowiem *ratio legis* art. 299 § 7 k.k. jest takie, aby odebrać sprawcy przestępstwa wszystkie substraty majątkowe, o ile nie występują negatywne przesłanki orzeczenia przepadku⁸⁰⁸. Jednak kwestią dyskusyjną jest czy chodzi także o korzyść osobistą. Użyte przez ustawodawcę w art. 299 k.k. sformułowania w zakresie korzyści, także nie pomagają w wyjaśnieniu wątpliwości interpretacyjnych. Legislador w tym samym artykule użył pojęcia “korzyść majątkowa” (art. 299 § 6 k.k.) i “korzyść” (art. 299 § 7 k.k.), co sugeruje, że w przypadku uregulowań dotyczących przepadku prawodawca przewidział możliwość orzeczenia przepadku korzyści majątkowej jak i osobistej. Słusznie jednak wskazuje się w literaturze, że orzeczenie przepadku innych korzyści niż majątkowe nie jest możliwe⁸⁰⁹.

Wątpliwości interpretacyjnych nie powinna budzić kwestia, czy orzeczenie na podstawie art. 299 § 7 k.k. przepadku równowartości dotyczy równowartości przedmiotów i korzyści czy tylko samych korzyści. Konstrukcja tego przepisu wyraźnie wskazuje, że ustawodawcy chodziło o możliwość orzeczenia przepadku równowartości

⁸⁰⁷ B. Mik, *Nowela antykorupcyjna...*, s. 83.

⁸⁰⁸ Marcin Mazur, *Przepadek w myśl art. 299 § 7 k.k. ...*, s. 58.

⁸⁰⁹ Zob. O. Górniok [w:] O. Górniok, S. Hoc, S. M. Przyjemski, Z. Sienkiewicz, J. Szumski, L. Tyszkiewicz, A. Wąsek, *Kodeks karny, Komentarz do artykułów 117-363*, Tom II, Gdańsk 2005, s. 458 - 459; zob. też rozważania na ten temat w niniejszej pracy, rozdział III podrozdział 2.

tylko i wyłącznie korzyści. Przemawiają za tym następujące zabiegi interpunkcyjne podjęte przez ustawodawcę:

1. po zwrocie „pochodzących bezpośrednio albo pośrednio z przestępstwa” użyto przecinek, którego nie użyto po zwrocie „a także korzyści z tego przestępstwa”
2. nadto ustawodawca użył zaimek „ich” w sformułowaniu „a także korzyści z tego przestępstwa lub ich równowartość”.

Taki manewr zastosowany przez ustawodawcę wprost wskazuje, że na podstawie art. 299 § 7 k.k. można orzec przepadek równowartości korzyści uzyskanych w wyniku przestępstwa prania brudnych pieniędzy, natomiast nie można orzec przepadku równowartości przedmiotów pochodzących bezpośrednio albo pośrednio z przestępstwa. Posługując się wykładnią językową, interpretacja tego przepisu wydaje się jasna, mimo to w literaturze znaleźć można odmienne stanowisko, które stanowi, że przepadek może dotyczyć również równowartości ww. przedmiotów lub korzyści (art. 299 § 7 k.k.)⁸¹⁰. Rodzi się jednak pytanie, na jakiej podstawie można orzec przepadek równowartości przedmiotów pochodzących bezpośrednio lub pośrednio z przestępstwa prania brudnych pieniędzy? Odpowiedz na to pytanie wcale nie jest taka prosta. Jak już wcześniej przyjął, w kwestiach nieuregulowanych przepisem art. 299 § 7 k.k., mają zastosowanie przepisy części ogólnej Kodeksu karnego dotyczące przepadku. Jednakże w literaturze wskazuje się, że z uwagi fakt, że w hipotezie art. 44 § 4 k.k., mówi się wyłącznie o przedmiotach wymienionych w art. 44 § 1 lub 2 k.k., przepis ten nie może mieć zastosowania w wypadku następczego braku możliwości orzeczenia, w oparciu o art. 299 § 7 k.k., przepadku przedmiotów pochodzących bezpośrednio lub pośrednio z przestępstw określonych w art. 299 § 1 lub 2 k.k.⁸¹¹. Zagadnienie to jest o tyle problematyczne, że na podstawie art. 44 § 4 k.k. możliwe jest orzeczenie przepadku równowartości przedmiotów pochodzących bezpośrednio z przestępstwa. Przepis ten nie odnosi się do przypadków równowartości przedmiotów pochodzących pośrednio z przestępstwa. Powstaje zatem swoisty dysonans, na podstawie art. 299 § 7 k.k. możliwe jest orzeczenie przepadku równowartości korzyści uzyskanych bezpośrednio lub pośrednio z przestępstwa, natomiast nie ma możliwości orzeczenia przepadku równowartości

⁸¹⁰ Por. Marcin Mazur, *Penalizacja...*, s. 125; W. Filipkowski, *Zwalczanie przestępczości zorganizowanej w aspekcie finansowym*, Zakamycze 2004, s. 354.

⁸¹¹ Por. Marcin Mazur, *Penalizacja...*, s. 125; B. Mik. *Nowela antykorupcyjna...*, s. 94 - 95 - to stanowisko jednak jest problematyczne, gdyż autor sam sobie zaprzecza, dopuszczając możliwość zastosowania w kwestii nieuregulowanej w art. 299 § 7 k.k., przepisy art. 44 § 2 - 5 k.k. w zakresie dotyczącym narzędzi przestępstwa.

przedmiotów pochodzących bezpośrednio lub pośrednio z przestępstwa⁸¹². Aby móc opowiedzieć się, za jednym z tych stanowisk, należy rozważyć co jest tym przedmiotem w przypadku przestępstwa prania brudnych pieniędzy. Doktrynalne rozważania na temat przedmiotu przepadku dotyczą głównie jego określenia w kontekście stosowania art. 44 § 1 k.k. W zakresie art. 299 § 1 k.k. ramy “przedmiotu” wyznacza przedmiot czynności wykonawczej, a przedmiotem czynności wykonawczej przestępstwa określonego w art. 299 § 1 k.k. są wymienione w tym przepisie „środki płatnicze, instrumenty finansowe, papiery wartościowe, wartości dewizowe, prawa majątkowe lub inne mienie ruchome lub nieruchomości” pochodzące bezpośrednio lub pośrednio z popełnienia czynu zabronionego⁸¹³. Rozgraniczenie czy stosować przepadek przedmiotu np. art. 44 § 6 k.k. czy art. 299 § 7 k.k. może być uzależnione od cechy charakterystycznej danego przedmiotu. Przykładem może być sytuacja, kiedy to aby zalegalizować pieniądze uzyskane z przestępstwa, sprawca kupuje drogie lub zagrożone wyginięciem zwierzęta i w sytuacji gdy obrót gatunkami zwierząt jest zakazany (chronione gatunki zwierząt), te zwierzęta należałoby traktować jako przedmioty, których przepadek byłby możliwy na podstawie art. 44 § 6 k.k., a w innych przypadkach - gdy obrót nimi jest dozwolony - znajdzie zastosowanie art. 299 § 7 k.k.⁸¹⁴. W doktrynie można znaleźć także stanowisko wskazujące, że w przypadku przestępstwa prania pieniędzy nie ma podziału na owoce przestępstwa i przedmioty zakazane (art. 44 § 6 k.k. - przedmioty, które ulegają przepadkowi z uwagi na naruszenie zakazu wytwarzania, posiadania, obrotu, przesyłania, przenoszenia lub przewozu), gdyż szczególny zakres rzeczowy przepadku owoców przestępstwa według art. 299 § 7 k.k. wydaje się wykluczać możliwość ich oceny przez pryzmat art. 44 § 6 k.k.⁸¹⁵, a przepis art. 299 § 7 k.k. przewiduje jednolitą konstrukcję przepadku⁸¹⁶. Przedmiotami pochodzącymi bezpośrednio z przestępstwa prania brudnych pieniędzy są w szczególności środki płatnicze, wartości dewizowe lub papiery wartościowe będące przedmiotem czynności wykonawczych tego przestępstwa, jak również wszelkie korzyści lub ekwiwalenty majątkowe (rzeczy lub prawa majątkowe)

⁸¹² Por. Marcin Mazur, *Penalizacja ...*, s. 125.

⁸¹³ Zob. wyr. SA w Warszawie z dnia 2.06.2017 r., II AKa 156/17, LEX nr 2317774, <https://sip.lex.pl/orzeczenia/-i-pisma-urzedowe/orzeczenia-sadow/ii-aka-156-17-analiza-znamion-prania-pieniedzy-wyrok-522411470>, /dostęp: 06.06.2020/, przytoczone za stanowiskiem Sądu Najwyższego wyrażonym w uchwale z dnia 18 grudnia 2013 roku, I KZP 19/13, http://www.sn.pl/orzecznictwo/SitePages/najnowsze_orzeczenia.aspx?ItemSID=327-16544171-be1b-4089-b74b-13997467af2&ListName=Zagadnienia_prawne&Rok=2013, /dostęp: 06.06.2020/, podniesione do rangi zasady prawnej.

⁸¹⁴ Marcin Mazur, *Penalizacja ...*, s. 121.

⁸¹⁵ B. Mik, *Nowela antykorupcyjna ...*, s. 88.

⁸¹⁶ Marcin Mazur, *Penalizacja ...*, s. 121.

uzyskane zamiast tych wartości⁸¹⁷. Za przedmioty pośrednio pochodzące z przestępstwa uznaje się te, które zostały nabyte za spieniężone przedmioty bezpośrednio pochodzące z przestępstwa⁸¹⁸. Wprowadzenie przez ustawodawcę w tej regulacji przypadku rzeczy pochodzących pośrednio z przestępstwa, zdaje się być efektem tego, że ustawodawca, mając świadomość “mobilnej” specyfiki owoców przestępstwa “prania pieniędzy” mogących przechodzić z jednej formy w następną praktycznie w nieskończoność, obawiał się utraty kontroli nad tego typu przedmiotami i “obdarowania” nimi sprawcę z własnej bezsilności⁸¹⁹. Jak już wcześniej wskazałam, to czy mamy do czynienia z przedmiotami pochodzącymi bezpośrednio czy pośrednio z przestępstwa, należy rozpatrywać przez pryzmat przestępstwa prania brudnych pieniędzy, a nie przestępstwa w stosunku do niego bazowego. W przeciwnym razie ulegnie zachwianiu cała koncepcja pozwalająca odróżnić przedmioty pochodzące z przestępstwa bezpośrednio oraz pośrednio, według kryterium pozostawania danego przedmiotu w zasięgu czynności wykonawczej⁸²⁰. W doktrynie panuje zgodne stanowisko co do kwestii jak traktować środki, jeżeli proceder prania pieniędzy zostanie przerwany w trakcie jego trwania. Jeżeli wartość danych przedmiotów nie wzrosła to takie składniki majątkowe należy traktować jak przedmioty pochodzące bezpośrednio z przestępstwa, mimo że w trakcie trwającego procesu prania pieniędzy były one niejednokrotnie zamieniane na inne przedmioty. Jeżeli nastąpiłaby natomiast zamiana przedmiotu (np. gotówki) na prawo majątkowe i na tym substracie zakończyło by się przestępstwo prania pieniędzy wówczas trzeba przyjąć, iż mamy do czynienia z korzyścią, bowiem prawo majątkowe nie mieści się w określonej wcześniej definicji przedmiotu. W sytuacji natomiast jeżeli zwiększa się wartość przedmiotów pochodzących bezpośrednio z przestępstwa, np. odsetki od pożyczki udzielonej brudnymi pieniędzmi to należy przyjąć, iż te odsetki stanowią przedmioty pochodzące pośrednio z przestępstwa, a te powstałe “przy okazji” popełniania przestępstwa odsetki winny ulec przypadkowi⁸²¹. Znaczny problem przy ocenie czy mamy do czynienia ze składnikami majątkowymi pochodzącymi bezpośrednio czy pośrednio z przestępstwa, będziemy mieli w sytuacji tzw. *blendingu*, czyli zmieszania, w trakcie wykonywania operacji mających na celu ukryć nielegalne pochodzenie środków, wartości pochodzący z legalnego źródła z tymi pochodzącymi z przestępstwa, które mają być “wyprane”. W takiej sytuacji trudno będzie

⁸¹⁷ W. Wróbel [w:] A. Zoll (red.), *Kodeks karny, Część szczególna, Tom III, Komentarz do art. 278-363*, Zakamycze 2006, wyd. II, s. 736.

⁸¹⁸ J. Wojciechowska, *Kodeks karny, Komentarz, Orzecznictwo*, Warszawa 2000, s. 897.

⁸¹⁹ B. Mik, *Nowela antykorupcyjna...*, s. 41-42.

⁸²⁰ Tamże, s. 75.

⁸²¹ Marcin Mazur, *Penalizacja...*, s. 123-124.

wskazać czy i jakie środki pochodzą bezpośrednio lub pośrednio z przestępstwa. Ocena czy mamy do czynienia z przedmiotami pochodzącymi bezpośrednio czy pośrednio z przestępstwa “prania brudnych pieniędzy” jest niezwykle istotna przy określaniu podstawy prawnej orzeczenia przypadku równowartości tych przedmiotów w sytuacji, gdy niemożliwe jest orzeczenie przypadku samych przedmiotów.

Przedmiot ochrony czynu z art. 299 § 1 k.k. jest szeroki i jest to jak już wcześniej wskazano prawidłowość funkcjonowania obrotu gospodarczego, ochrona wymiaru sprawiedliwości jak i ochrona mienia, a zatem wydaje się więc, że intencją ustawodawcy wprowadzając przedmiotową regulację, było umożliwienie pozbawienia sprawców wszystkiego co uzyskali w wyniku przestępstwa, a co jest przedmiotem czynności zaliczanych do procesu prania brudnych pieniędzy (korzyści). Tym bardziej zatem dziwi, że ustawodawca doprowadził do sytuacji, w której dyskusyjna jest kwestia, czy w ogóle można stosować przypadek równowartości przedmiotów pochodzących bezpośrednio z przestępstwa, nie mówiąc już o tym, że przepisy nie przewidują możliwości orzeczenia przypadku równowartości przedmiotów pochodzących pośrednio z przestępstwa “prania brudnych pieniędzy”.

Na gruncie przepisów części ogólnej Kodeksu karnego regulujących kwestię przypadku w doktrynie panuje spór kiedy można orzec przypadek równowartości przedmiotów pochodzących pośrednio z przestępstwa “prania brudnych pieniędzy”⁸²². Analizując przepis art. 299 § 7 k.k. na uwagę zasługuje fakt, że legislator w konstrukcji tego przepisu użył sformułowania “a także” oraz spójnika “lub” co wskazuje na równorzędność orzeczenia przypadku przedmiotów, korzyści oraz ich równowartości i możliwość orzeczenia ich jednocześnie. W mojej ocenie taki zabieg jest celowym działaniem ustawodawcy, a nie jak sugeruje Marcin Mazur, ustrzeżeniem się błędu popełnionego przy regulacji art. 45 § 1 k.k.⁸²³. Nie trudno bowiem wyobrazić sobie sytuację, że konieczne będzie orzeczenie przez sąd jednocześnie przypadku przedmiotów pochodzących z przestępstwa jak i uzyskanych w wyniku tego przestępstwa korzyści. W trakcie bowiem trwającego procesu prania brudnych pieniędzy, organy ścigania mogą zabezpieczyć przedmioty pochodzące bezpośrednio lub pośrednio z przestępstwa, a także korzyści uzyskane w wyniku “obracania” tymi przedmiotami, na przykład zyski od założonych lokat tzw. odsetki.

⁸²² Kwestia ta została omówiona w rozdziale III podrozdział 2.

⁸²³ Zob. Marcin Mazur, *Penalizacja ...*, s. 128.

Problem interpretacyjny wynika także ze wzajemnej korelacji przepisów art. 44a k.k. i art. 299 § 7 k.k. Do popełnienia przestępstwa „prania brudnych pieniędzy” może być wykorzystane, i często tak się dzieje, przedsiębiorstwo. Skutkuje to tym, że ten sam czyn w stosunku do sprawcy, który popełnił przestępstwo, a następnie za pomocą przedsiębiorstwa ukrywał korzyść, może zostać orzeczony przepadek tego przedsiębiorstwa przy okazji wymierzania kary za pierwszy z czynów oraz niezależnie od tego pociągnięcie do odpowiedzialności na gruncie art. 299 k.k. za ukrywanie tej korzyści. Z tego powodu rozwiązanie takie uznać należy za wątpliwe, ponieważ może prowadzić do złamania zakazu *ne bis in idem* i wymierzenia dwukrotnie tego samego środka za to samo zachowanie: pierwszy raz przy okazji zastosowania przepadku na podstawie art. 44a k.k. oraz po raz drugi przy okazji wymierzenia kary za czyn z art. 299 k.k.⁸²⁴. Na uwagę zasługuje powód, dla którego ustawodawca wprowadził regulacje dot. przepadku przedsiębiorstwa. W trakcie ewaluacji Polski dokonywanej w 2012 r. przez komitet Rady Europy Moneyval, Eksperti komitetu stwierdzili, że polskie ustawodawstwo w zakresie przepadku pozostaje niekompletne, gdyż uniemożliwia przepadek narzędzi służących do prania brudnych pieniędzy, jeżeli nie stanowią one własności sprawcy. Narzędziem takim może być również przedsiębiorstwo⁸²⁵. W tym zakresie ustawodawca wypowiedział się wprost, że przedsiębiorstwo może być narzędziem przestępstwa „prania brudnych pieniędzy”. W mojej ocenie jednak ten problem interpretacyjny nie istnieje. W art. 299 § 7 k.k. nie przewidziano wprost możliwości orzeczenia przepadku przedsiębiorstwa, co uczyniono w art. 44a k.k., a tym samym nie możemy mówić o podwójnym orzeczeniu przepadku. Wymierzając karę sąd musi ocenić zakres odpowiedzialności poszczególnych oskarżonych za zarzucane im przestępstwa, a zakres tej odpowiedzialności wyznacza treść zarzucanych im czynów i dokonane ustalenia faktyczne. Określając przedmiot czynności wykonawczych przestępstwa „prania brudnych pieniędzy” i precyzując opis tych czynów, nie można tracić z pola widzenia odpowiedzialności oskarżonych za pozostałe zarzucane im czyny⁸²⁶. Przepadek przedsiębiorstwa sąd będzie mógł orzec np. art. 44a k.k. jeżeli będzie ono służyło do popełnienia przestępstwa bazowego lub do popełnienia przestępstwa z art. 299 § 1 k.k., a jeżeli to przedsiębiorstwo jest „wynikiem” procedury legalizacji środków przestępczych (np. jako myjnia samochodowa), to możliwe będzie orzeczenie jego przepadku

⁸²⁴ Jan Kluza, *Krytyczna analiza nowelizacji...*, s. 100.

⁸²⁵ Zob. uzasadnienie projektu ustawy 23.3.2017 r., druk 1186, s. 5.

⁸²⁶ Zob. wyrok SA w Katowicach z dnia 31.03.2016 r., II AKa 514/15, <https://www.saos.org.pl/judgments/225006/>, /dostęp:19.05.2020/.

p. art. 299 § 7 k.k. Sąd orzekając przepadek korzyści z przestępstwa “prania brudnych pieniędzy” winien dokonać w tym przedmiocie ustalenia faktyczne, bowiem korzyści mogą stanowić przedmiot przepadku przedmiotów pochodzących bezpośrednio lub pośrednio z przestępstwa określonego w art. 299 § 1 i 2 k.k. albo korzyści majątkowej z popełnienia przestępstwa bazowego⁸²⁷. Przy prawidłowych ustaleniach poczynionych przez sąd nie będzie mowy o naruszeniu zasady *ne bis in idem*. Stanowisko ustawodawcy wprost wskazujące, że powinno się orzekać przepadek z art. 44a k.k. m.in. w przypadku przestępstwa „prania brudnych pieniędzy”⁸²⁸ i pokazuje, że w kwestiach nieuregulowanych przepisem art. 299 § 7 k.k. powinno się stosować przepisy części ogólnej Kodeksu karnego dotyczące przepadku.

Jak wskazano w niniejszym opracowaniu orzekając przepadek przedmiotów, korzyści majątkowej lub ich równowartości uzyskane w wyniku przestępstwa “prania brudnych pieniędzy”, orzeka się przepadek tych rzeczy należący do sprawcy przestępstwa uregulowanego w art. 299 § 1 i 2 k.k. Nie możemy w tym przypadku mówić, że klauzula art. 299 § 7 jest konsekwencją przyjęcia założenia z art. 44 § 7, w myśl którego, jeżeli przedmioty podlegające przepadkowi nie stanowią własności sprawcy, ich przepadek można orzec tylko w przypadkach przewidzianych w ustawie⁸²⁹. Przyjęcie tego stanowiska wiązałoby się z koniecznością przyjęcia, że w przypadku przestępstwa z art. 299 k.k. możliwe jest orzeczenie tylko tych postaci przepadku, które wymienione są w art. 299 § 7 k.k., a co za tym idzie, niemożliwe byłoby orzeczenie przepadku równowartości przedmiotów, przepadku przedsiębiorstwa czy też zastosowanie domniemań prawnych, gdyż tych uregulowań nie przewiduje art. 299 § 7 k.k. Tym samym nie można byłoby zadośćuczynić intencjom przyświecającym ustawodawcy przy wprowadzaniu tych przepisów, a przecież regulacja ta miała służyć skutecznemu przeciwdziałaniu zjawisku wprowadzania do legalnego obrotu gospodarczego lub finansowego pieniędzy, wartości dewizowych, mienia ruchomego i in. pochodzącego z zysków osiągniętych z przestępstw popełnianych w zorganizowanej grupie przestępczej⁸³⁰. Równie dotkliwe dla sprawców przestępstwa prania brudnych pieniędzy mogą okazać się regulacje z art. 44 k.k. i 45 k.k. oraz art. 299 § 7 k.k. dotyczące przepadku korzyści z przestępstwa. Przepadek dotyczy zarówno korzyści z tzw. przestępstwa bazowego (pierwotnego), jak i korzyści z samego przestępstwa z art. 299 § 1 k.k. czyli

⁸²⁷ Tamże.

⁸²⁸ Por. uzasadnienie projektu ustawy 23.3.2017 r., druk 1186, s. 4 refleksja do pkt. 3.1.

⁸²⁹ Wojciech Filipkowski, Emil Pływaczewski [w:] Marian Filar (red.), *Kodeks karny...*, s. 1243.

⁸³⁰ Sebastian Zieliński, *Podstawy kryminalizacji prania pieniędzy ...* .

z „prania” tych wartości. Ujęta w art. 45 k.k. definicja ulegającej przypadkowi korzyści, w niektórych sytuacjach przekracza równowartość osiągniętej korzyści, sięgając do całości majątku sprawcy zgromadzonego nawet do 5 lat przed popełnieniem przestępstwa⁸³¹. Na podstawie art. 299 § 7 k.k. orzeka się przypadek rzeczy należących do sprawcy, jednak nie przestępstwa bazowego (w tym przypadku orzeczenie przypadku następuje np. art. 44 - 45a k.k.), a przestępstwa “prania brudnych pieniędzy”. Przestępstwo bazowe jest znamieniem strony przedmiotowej przestępstwa określonego w art. 299 § 1 k.k. i musi być udowodnione w taki sam sposób, jak wszystkie pozostałe znamiona zawarte w tym przepisie. Określenie kwalifikacji prawnej tzw. przestępstwa bazowego, która pojawia się tutaj jako znamię strony przedmiotowej, nie może zatem polegać jedynie na mglistym powołaniu się na jakieś bezprawne zachowanie, czy fragment działalności przestępczej, bądź jakiś - bliżej nieokreślony - czyn zabroniony, czy też pewną grupę przestępstw, a więc bez sprecyzowania, o jaki konkretny typ przestępstwa lub przestępstw chodzi⁸³². Jeżeli zabezpieczono majątek należący do sprawcy, a następnie sąd, z uwagi na ustalenia, że nie można orzec przypadku korzyści uzyskanej w wyniku przestępstwa, orzeka przypadek równowartości osiągniętej korzyści i jednocześnie wskazuje, że przypadkowi ulega także zabezpieczony wcześniej majątek sprawcy, konieczne jest wskazanie jaką część orzeczonego przypadku równowartości stanowi ten zabezpieczony majątek i w jakiej części sprawcy muszą jeszcze wykonać orzeczony przypadek równowartości⁸³³.

Dlatego też w mojej ocenie przepis art. 299 § 7 k.k. stanowi *lex specialis* w stosunku do uregulowań dot. przypadku przyjętych w części ogólnej Kodeksu karnego, a w kwestiach nieuregulowanych tym przepisem stosuje się regulacje wynikające z części ogólnej Kodeksu karnego w myśl zasady, że w sprawach nieuregulowanych stosuje się przepisy ogólne, która wprawdzie nie została przez ustawodawcę przytoczona, jednak wynika z faktu, że ustawodawca zmierza do wprowadzenia do polskiego prawa karnego materialnego, procesowego i wykonawczego zmian poprawiających efektywność mechanizmów służących pozbawianiu sprawców przestępstw korzyści osiągniętych z popełnienia czynów zabronionych⁸³⁴.

⁸³¹ Marek Dulniak, *Przestępstwo prania brudnych pieniędzy (art. 299 k.k.) a „korzyści” związane z popełnieniem przestępstwa skarbowego*.

⁸³² Zob. wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 15.12.2016 r., II AKa 320/16, LEX nr 2202536.

⁸³³ Tamże.

⁸³⁴ Zob. uzasadnienie projektu ustawy 23.3.2017 r., druk 1186, s. 22.

3.6 Przepadek przedsiębiorstwa

Pomimo przewidzenia możliwości przepadku przedmiotów pochodzących bezpośrednio lub pośrednio z przestępstwa, korzyści z tego przestępstwa jak i równowartości tej korzyści, a także przewidzenia możliwości przepadku tych instrumentów finansowych w przypadku podjęcia przez sprawcę próby zalegalizowania pochodzenia tych środków, ustawodawca zauważył, że przewidziane przez prawo instrumenty mające na celu pozbawienie sprawcy kolokwialnie mówiąc korzyści z przestępstwa, są niewystarczające. Uwagę na ten problem zwróciła też Unia Europejska i wychodząc naprzeciw wzrastającym potrzebom prawnym, dyrektywą Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/42/UE z dnia 3 kwietnia 2014 roku w sprawie zabezpieczenia i konfiskaty narzędzi służących do popełnienia przestępstwa i korzyści pochodzących z przestępstwa w Unii Europejskiej, narzuciła państwom członkowskim konieczność dostosowania krajowych systemów prawnych i wprowadzenia takich rozwiązań prawnych, które umożliwią będą pozbawianie sprawców korzyści z przestępstwa, twierdząc, że konieczne jest doprecyzowanie istniejącego pojęcia korzyści z przestępstwa, tak aby objęło ono bezpośrednio korzyści z działalności przestępczej i wszystkie korzyści pośrednie, w tym uzyskane poprzez ponowne zainwestowanie lub przekształcenie korzyści bezpośrednich. Korzyści mogą zatem obejmować wszelkie mienie, w tym mienie, które zostało przekształcone lub zamienione - w całości lub w części - w inne mienie, oraz mienie, które zostało połączone z mieniem uzyskanym z legalnych źródeł - do wysokości szacowanej wartości włączonych do niego korzyści. Korzyści z przestępstwa mogą też obejmować dochody lub inne wpływy wynikające z korzyści z przestępstwa lub z mienia będącego wynikiem takiego przekształcenia, zamiany lub połączenia⁸³⁵. Jednocześnie w § 12 preambuły do ww. dyrektywy wprowadzono szeroką definicję mienia, które może zostać poddane zabezpieczeniu i konfiskacie, przyjmując, że obejmuje ono dokumenty lub

⁸³⁵ Zob. pkt. 11 preambuły dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/42/UE z dnia 3 kwietnia 2014 roku.

instrumenty prawne potwierdzające prawo do takiego mienia lub prawo z nim związane. Do takich dokumentów lub instrumentów zaliczyć można na przykład instrumenty finansowe lub dokumenty, które mogą stanowić podstawę roszczeń wierzycieli i które z reguły znajdują się w posiadaniu osób objętych stosownym postępowaniem. Implementując przepisy tej dyrektywy do polskiego systemu prawnego ustawą z dnia 23.03.2017 r. o zmianie ustawy –Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, do Kodeksu karnego z 1997 r. został wprowadzony nowy środek karny, w postaci przypadku przedsiębiorstwa albo jego równowartości. Jest to nowy środek penalny, którego nie znaly poprzednie polskie kodeksy, tj. ani Kodeks karny z 1932 r., ani Kodeks karny z 1969 r.⁸³⁶. Należy jednak podkreślić, że polskie prawo karne znało uregulowanie, które z nazwy było zbliżone do tej instytucji, a mianowicie przepadek urzędzeń przedsiębiorstwa. Jednak jak wskazano we wcześniejszych rozważaniach (w których poruszono tą kwestię), przepadek urzędzeń przedsiębiorstwa w swej konstrukcji przypominał częściową konfiskatę mienia, a co za tym idzie - mienie podlegające konfiskacie nie miało żadnego związku z popełnionym przestępstwem. Inny był też cel tej konfiskaty, miała ona bowiem pozbawić sprawcę środków finansowych. Przed wejściem w życie przepisów regulujących instytucje przypadku przedsiębiorstwa, Prezes Rządowego Centrum Legislacji pismem z dnia 30 maja 2016 roku, zwrócił się do Rady Legislacyjnej o wyrażenie opinii na temat przedmiotowego aktu prawnego. Rada Legislacyjna stwierdziła, że idea aktu, przewidującego dopuszczalność bardziej zdecydowanych narzędzi prawnych w odniesieniu do sprawców najpoważniejszych przestępstw, w tym występujących w zorganizowanych grupach, których działalność prowadzi do osiągnięcia nielegalnych korzyści, często oznaczających olbrzymie straty finansowe dla Skarbu Państwa, jest w pełni uzasadniona. Koncepcja opiniowanego projektu, zgodnie z którą odpowiedzialność sprawców groźnych przestępstw nie powinna ograniczać się do odbywania kar za popełniane przestępstwa, ale musi polegać również na pozbawianiu ich nielegalnie zdobywanych majątków, i co za tym idzie, podstaw finansowych do kontynuowania działalności przestępczej jest niepodważalna i bezdyskusyjna⁸³⁷. Wprawdzie w przepisach międzynarodowych i unijnych próżno jest szukać wprost przepisów mówiących o przypadku przedsiębiorstwa, jednakże w art. 2 pkt. 3 Dyrektywy Parlamentu

⁸³⁶ Violetta Konarska - Wrzosek [w:] Violetta Konarska - Wrzosek (red.), *Kodeks karny...*, s. 331 - 332.

⁸³⁷ Zob. Rada Legislacyjna przy Prezesie Rady Ministrów, Opinia z 18 lipca 2016 roku o projekcie ustawy o zmianie ustawy - Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, RL-0303-20/16, <https://radalegisacyjna.gov.pl/dokumenty/opinia-z-18-lipca-2016-r-o-projekcie-ustawy-o-zmianie-ustawy-kodeks-karny-oraz-iektrych/>, dostęp: 28.01.2019/.

Europejskiego i Rady 2014/42/UE z dnia 3 kwietnia 2014 roku w sprawie zabezpieczenia i konfiskaty narzędzi służących do popełnienia przestępstwa i korzyści pochodzących z przestępstwa w Unii Europejskiej, zdefiniowane zostało pojęcie narzędzi, które to oznacza, każde mienie użyte lub które ma zostać użyte w jakikolwiek sposób, w całości lub w części, do popełnienia przestępstwa lub przestępstw. Przyjmuje się, że jako narzędzie przestępstwa może być uznane również przedsiębiorstwo, chociaż dyrektywa nie odnosi się do tego wprost⁸³⁸. Mimo, że we wspomnianej dyrektywie, nie mówi się wprost o przypadku przedsiębiorstwa, w punkcie 36 *memorandum*⁸³⁹, znaleźć można określenie, że przy uwzględnieniu różnic w prawie krajowym i potrzebach skutecznej współpracy międzynarodowej, termin "narzędzia" do celów międzynarodowej współpracy należy interpretować tak szeroko, jak to możliwe. W uzasadnieniu projektu ustawy z dnia 23.03.2017 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw czytamy, że propozycje obejmują zwiększenie efektywności przypadku mienia. W odniesieniu do szczególnie poważnych przestępstw gospodarczych popełnianych przy użyciu przedsiębiorstwa, stanowiącego narzędzie czynu, przewiduje się umożliwienie przypadku takiego przedsiębiorstwa, chociażby nie stanowiło ono własności sprawcy⁸⁴⁰. Jego funkcją jest zarówno zadanie dolegliwości z powodów wykorzystania działalności przedsiębiorstwa do działań naruszających obowiązujący porządek prawny, jak i uniemożliwienie ponownego wykorzystania danego przedsiębiorstwa do popełniania lub ukrywania poważnych typów przestępstw skierowanych przeciwko mieniu, gospodarczym, a także skarbowych⁸⁴¹. Niektóre szczególnie poważne przestępstwa gospodarcze mogą być popełniane z wykorzystaniem istniejących przedsiębiorstw, zarówno prowadzących legalną działalność gospodarczą i dodatkowo wykorzystywanych do celów przestępczych, jak również utworzonych wyłącznie w zamiarze popełnienia przestępstwa. Katalog czynów zabronionych, które mogą być popełnione przy wykorzystaniu podmiotu gospodarczego, obejmuje poważne występki, takie jak oszustwa czy pranie brudnych pieniędzy⁸⁴². Przedsiębiorstwa działające legalnie, ale także i takie

⁸³⁸ Eleonora Zielińska, *Propozycja rozwiązań implementacyjnych związanych z dyrektywą Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/42/UE z dnia 3 kwietnia 2014 r. w sprawie zabezpieczenia i konfiskaty narzędzi służących do popełnienia przestępstwa i korzyści pochodzących z popełnienia przestępstwa w Unii Europejskiej z uwzględnieniem opisu sposobu implementacji w wybranych państwach członkowskich Unii Europejskiej*, s. 6.

⁸³⁹ Por. Explanatory Report to the Council of Europe Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the Proceeds from Crime and on the Financing of Terrorism, Warszawa 16 maj 2005 rok, s. 7, <https://rm.coe.int/16800d3813>, /dostęp: 28.01.2019/.

⁸⁴⁰ Zob. uzasadnienie projektu ustawy 23.3.2017 r., druk 1186, s. 1.

⁸⁴¹ Violetta Konarska - Wrzosek [w:] Violetta Konarska - Wrzosek (red. nauk.), *Kodeks karny ...*, s. 332.

⁸⁴² Zob. uzasadnienie projektu ustawy 23.3.2017 r., druk 1186, s. 4.

które zostały założone tylko i wyłącznie po to aby za ich pomocą popełniać przestępstwa, mogą być wykorzystywane do “prania pieniędzy”, a tym samym przedsiębiorstwo może być przedmiotem przypadku przestępstwa prania pieniędzy. Wprawdzie ustawą z dnia 23.03.2017 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw dodany został w Kodeksie karnym art. 44a wprowadzający do ustawodawstwa polskiego instytucję przypadku przedsiębiorstwa, to jednak nie zmieniono zapisu art. 299 § 7 k.k., tym samym w przypadku skazania za przestępstwo prania pieniędzy możliwe jest orzeczenie przypadku obligatoryjnie w sytuacjach przewidzianych w art. 299 § 7 k.k. oraz fakultatywnie na podstawie przepisów rozdziału Va Kodeksu karnego, w którym to rozdziale między innymi przewidziany jest przypadek przedsiębiorstwa. Dlatego też istotne jest omówienie w tym miejscu instytucji przypadku przedsiębiorstwa, gdyż przedsiębiorstwo może być jednym z przedmiotów podlegających przypadkowi w związku z przestępstwem prania pieniędzy.

Ustawodawca przewidział, że orzeczenie przypadku przedsiębiorstwa lub jego równowartości jest fakultatywne co oznacza, że sąd może, ale nie musi orzec przypadek przedsiębiorstwa. Fakultatywne jest również orzeczenie przypadku przedsiębiorstwa nie stanowiącego własności sprawcy. Przepis odnosi się do „sprawcy przestępstwa” co oznacza, że mowa jest tu o wszystkich formach zjawiskowych czynu przewidzianych przez Kodeks karny, przy czym sprawstwo może mieć postać: 1) sprawstwa pojedynczego, (indywidualnego wykonawczego), 2) współsprawstwa, 3) sprawstwa kierowniczego, 4) sprawstwa polecającego⁸⁴³. Do tych form zalicza się także podżeganie jako niesprawcza postać współdziałania⁸⁴⁴ oraz pomocnictwo. Ustawodawca odniósł się do form stadialnych czynu, ale nie określił strony podmiotowej czynu. Zatem przyjąć należy, że sprawca może popełnić przestępstwo zarówno umyślnie jak i nieumyślnie⁸⁴⁵.

Warunki orzeczenia przypadku przedsiębiorstwa wymienione w art. 44a § 1 k.k. są następujące:

1. skazanie za przestępstwo;
2. osiągnięcie chociażby pośrednio korzyści majątkowej;
3. uzyskana korzyść majątkowa musi być znacznej wartości;

⁸⁴³ Ryszard A. Stefański (red.), *Kodeks karny ...*, Warszawa 2017, s. 225.

⁸⁴⁴ Tamże, s. 229.

⁸⁴⁵ Por. K. Szczucki [w:] M. Królikowski, E. Zawłocki, *Kodeks karny, Część ogólna ...*, s. 754.

4. przedsiębiorstwo musi służyć do popełnienia tego przestępstwa lub ukrycia osiągniętej z niego korzyści⁸⁴⁶.

Zatem aby sąd mógł orzec przepadek przedsiębiorstwa konieczne jest wykazanie związku przyczynowo - skutkowego pomiędzy danym przedsiębiorstwem, a popełnionym przestępstwem, z którego uzyskano korzyść majątkową znacznej wartości, ale przede wszystkim takie orzeczenie możliwe jest jedynie w przypadku skazania za przestępstwo. I jest to pierwszy podstawowy warunek, który musi zostać spełniony, aby można było rozważać możliwość orzeczenia przepadku przedsiębiorstwa. Wyrokiem skazującym – w świetle art. 413 § 2 k.p.k. – jest wyrok, w którym następuje przypisanie oskarżonemu przestępstwa i rozstrzygnięcie co do kary i środków karnych⁸⁴⁷. Z tego powodu rodzi się problem korelacji tego przepisu z art. 45a k.k., który przewiduje możliwość orzeczenia przepadku w 8 przypadkach, kiedy nie został wydany wyrok skazujący tj. gdy zgodnie z art. 45a § 1 k.k.:

1. społeczna szkodliwość czynu jest znikoma;
2. sąd warunkowo umorzył postępowanie karne;
3. czyn został popełniony w sposób niezawiniony przez sprawcę, który działał w warunkach niepoczytalności;
4. zachodzi okoliczność wyłączająca ukaranie sprawcy;

oraz zgodnie z art. 45a § 2 k.k.:

1. sprawca zmarł zanim zapadł chociażby nieprawomocny wyrok;
2. postępowanie zostało zawieszone z uwagi na ukrywanie się sprawcy;
3. postępowanie zostało zawieszone z uwagi na chorobę psychiczną sprawcy lub inną ciężką chorobę;
4. postępowanie zostało umorzone z uwagi na nieustalenie sprawcy.

W literaturze podkreśla się, że nie jest zatem możliwe orzeczenie przepadku przedsiębiorstwa ani jego równowartości na podstawie art. 44a k.k., gdy nie można sprawcy przypisać winy (np. z racji niepoczytalności albo działania pod wpływem *vis compulsiva*), jak również wtedy, gdy sąd zdecydował o warunkowym umorzeniu postępowania wobec sprawcy przestępstwa. Nie ma natomiast przeszkód, aby orzec przepadek przedsiębiorstwa albo jego równowartości w przypadku skazania sprawcy przy jednoczesnym odstąpieniu od wymierzenia mu kary i ograniczenia represji karnej

⁸⁴⁶ Por. Ryszard A. Stefański (red.) *Kodeks karny ...*, Warszawa 2017, s. 397.

⁸⁴⁷ Damian Szeleszczuk, *Przepadek przedsiębiorstwa /art. 44a k.k./*, Prokuratura i Prawo 2017, nr 12, poz. 5, s. 45.

do samoistnego orzeczenia tego środka⁸⁴⁸. Takie stanowisko jest słuszne, gdyż spełnienie przesłanek warunkujących orzeczenie przepadku przedsiębiorstwa, z automatu dopuszczałoby możliwość umorzenia postępowania na przykład z uwagi na niską społeczną szkodliwość czynu. Trudno bowiem byłoby przyznać rację wyrokowi sądu, w ramach którego umorzono postępowanie z uwagi na niską społeczną szkodliwość czynu w sytuacji gdy z materiału dowodowego wynikałoby, że sprawca uzyskał z popełnienia przestępstwa korzyść majątkową znacznej wartości, co jest warunkiem *sine qua non* rozważania przez sąd orzeczenia przepadku przedsiębiorstwa. W tym zakresie więc należy przyjąć, że nie ma wątpliwości interpretacyjnych. Natomiast w mojej ocenie wątpliwości takie pojawiają się w przypadkach, możliwości orzeczenia przepadku, wymienionych w art. 45a § 2 k.k., z pominięciem oczywiście sytuacji gdy postępowanie zostało umorzone z powodu niewykrycia sprawcy. Wprowadzenie do Kodeksu karnego zmian w zakresie regulacji art. 45a § 2 k.k. miało na celu wdrożenie do prawa polskiego uregulowań dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/42/UE z dnia 3 kwietnia 2014 r. w sprawie zabezpieczenia i konfiskaty narzędzi służących do popełnienia przestępstwa i korzyści pochodzących z przestępstwa w Unii Europejskiej, ale także instytucja ta sprowadza się do umożliwienia - w różnych, ściśle określonych okolicznościach - skutecznego i względnie ostatecznego rozporządzenia mieniem zajęтым w trakcie postępowania karnego, pomimo istnienia negatywnych przesłanek wydania końcowego wyroku skazującego. Identyczną funkcję pełni swoisty środek przewidziany w obecnie obowiązującym art. 45a k.k. Zastosowanie tego przepisu jest jednak mocno ograniczone i niewystarczające z punktu widzenia potrzeby skutecznego zwalczania finansowego zaplecza poważniejszej przestępczości, w tym zwłaszcza zorganizowanej i profesjonalnej⁸⁴⁹. Biorąc pod uwagę stanowisko ustawodawcy, z którego jednoznacznie wynika silne dążenie do stworzenia takich regulacji prawnych, dzięki którym możliwe będzie skuteczne i efektywne pozbawianie sprawców wszelkich korzyści uzyskanych w wyniku przestępstwa, w odniesieniu, do których możliwe jest orzeczenie przepadku. Należy wskazać, że dysharmonia pomiędzy art. 44a k.k. a art. 45a k.k. jest nieuzasadniona i wydaje się, że wynika z błędu ustawodawcy. Przepis art. 45a k.k. nie odnosi się do konkretnej formy przepadku, a zatem można go stosować do każdej formy przepadku przewidzianej w Kodeksie karnym. Z jednej więc strony mając na względzie walkę z zorganizowaną przestępczością w szczególności tą godzącą w bezpieczeństwo finansowe

⁸⁴⁸ Violetta Konarska - Wrzosek, Jerzy Lachowski, *Instytucja przepadku...*, s. 143.

⁸⁴⁹ Zob. uzasadnienie projektu ustawy 23.3.2017 r., druk 1186, s. 11.

państwa oraz w prawidłowość obrotu gospodarczego, ustawodawca wprowadza możliwość orzeczenia przepadku w sytuacji, gdy sprawca zmarł lub ukrywa się przed organami ścigania albo też jego choroba psychiczna lub inna choroba uniemożliwia wydanie wyroku skazującego, a z drugiej strony uzależnia możliwość orzeczenia przez sąd przepadku przedsiębiorstwa od skazania sprawcy. W mojej ocenie te problemy interpretacyjne powinno rozstrzygać się na korzyść sprawcy, a zatem należy przyjąć, że nie ma możliwości orzeczenia przepadku przedsiębiorstwa w sytuacji, gdy sprawca zmarł, ukrywa się przed organami ścigania albo też z powodu jego choroby psychicznej lub innej choroby nie ma możliwości wydania wyroku. Jednakże pragnę zaznaczyć, że według mnie ustawodawca winien dokonać zmiany w art. 44a k.k. i wprowadzić zapis, że możliwe jest w wyjątkowych sytuacjach orzeczenie przepadku przedsiębiorstwa także w ww. sytuacjach. Jeżeli bowiem sprawca, który zmarł przed wydaniem wyroku skazującego, popełnił przestępstwo wykorzystując do niego swoje nielegalnie działające przedsiębiorstwo, to w myśl obecnej regulacji prawnej, sąd nie ma możliwości orzeczenia przepadku tego przedsiębiorstwa, a przecież zasadnym byłoby wyeliminowanie takiego przedsiębiorstwa z obrotu prawnego. Nie można bowiem wykluczyć że przedsiębiorstwo to zostanie przejęte przez inne osoby, w tożsamym przestępczym celu, który przyświecał naszemu zmarłemu sprawcy.

Przepis art. 44a § 1 k.k. uzależnienia przepadek od tego, aby sprawca z popełnienia przestępstwa osiągnął chociażby pośrednio korzyść majątkową znacznej wartości. Ponadto wymagane jest wykorzystanie przedsiębiorstwa do realizacji jednego z następujących celów: popełnienia przestępstwa lub ukrycia osiągniętej z niego korzyści⁸⁵⁰. Ustawodawca nie precyzuje w Kodeksie karnym pojęcia przedsiębiorstwa. W trakcie prac legislacyjnych zgłoszono zastrzeżenia do wprowadzanych do Kodeksu karnego nowych pojęć, a mianowicie “składników i praw majątkowych przedsiębiorstwa”. Wskazywano, że pojęcia te budzą niejasności interpretacyjne m.in. na gruncie ustawy - Kodeks cywilny, oraz ustaw o podatkach dochodowych. Postuluje się umieszczenie enumeratywnego katalogu składników przedsiębiorstwa, których przepadek może być orzeczony, bądź w inny sposób jednoznacznego określenia składników mogących podlegać przepadkowi. Użyta redakcja przepisów zdaje się wskazywać na przepadek wszystkich składników i praw majątkowych przedsiębiorstwa, co nie jest uzasadnione także z uwagi na postanowienie dyrektywy 2014/42/UE, zgodnie z którymi przepadek korzyści lub

⁸⁵⁰ Damian Szeleszczuk, *Przepadek przedsiębiorstwa /art. 44a k.k./ ...*, s. 50.

innego mienia sprawcy albo osoby trzeciej ogranicza się do wartości odpowiadającej korzyści przekazanej przez sprawcę przestępstwa⁸⁵¹. Trudno nie przyznać racji temu stanowisku, gdyż brak wprowadzonej definicji rodzić może poważne problemy interpretacyjne. Wprowadzony został jedynie w Kodeksie karnym w słowniku pojęć zapis, że przy ocenie rozmiaru działalności przedsiębiorstwa sąd bierze pod uwagę wartość przedsiębiorstwa, (art. 115 § 24 k.k.), ale przepis ten nie zawiera jednak definicji “przedsiębiorstwa”. O ile samo pojęcie przedsiębiorstwa zdefiniowane jest na gruncie prawa cywilnego, to jednak, jak słusznie wskazuje się w doktrynie, reguły wykładni prawa karnego mogą prowadzić do konkluzji odmiennych od cywilistycznych⁸⁵². W uzasadnieniu projektu ustawy z dnia 23.03.2017 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw czytamy, że pojęcie przedsiębiorstwa rozumieć należy w sposób przedmiotowy, przewidziany w art. 55¹ Kodeksu cywilnego, a zatem jako zorganizowany zespół składników niematerialnych i materialnych przeznaczonych do prowadzenia działalności gospodarczej, w tym wymienionych w art. 55¹ § 2 k.c. Definicja ta ma zastosowanie także do proponowanej regulacji karnej⁸⁵³. Z uzasadnienia rządowego projektu ustawy nowelizującej w tym obszarze Kodeksu karnego wynika, że twórcy tych zmian nie mieli wątpliwości, iż należy odwołać się do pojęcia określonego w innej gałęzi prawa. Odnosząc się do Kodeksu cywilnego, można zauważyć, że do tzw. aktywów przedsiębiorstwa zalicza się:

1. oznaczenie indywidualizujące przedsiębiorstwo lub jego wyodrębnione części (nazwa przedsiębiorstwo);
2. własność nieruchomości lub ruchomości, w tym urządzeń, materiałów, towarów i wyrobów, oraz inne prawa rzeczowe do nieruchomości lub ruchomości;
3. prawa wynikające z umów najmu i dzierżawy nieruchomości lub ruchomości oraz prawa do korzystania z nieruchomości lub ruchomości wynikające z innych stosunków prawnych;
4. wierzytelności, prawa z papierów wartościowych i środki pieniężne;
5. koncesje, licencje i zezwolenia;
6. patenty i inne prawa własności przemysłowej;

⁸⁵¹ Przytoczone za: Jan Kluza, *Krytyczna analiza nowelizacji ...* s. 99; tabela uwag zgłoszonych w ramach uzgodnień projektu ustawy o zmianie ustawy - Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (UC39), pismo o sygn. MS DL-IV-400-2/16, <http://legislacja.rcl.gov.pl/projekt/12285851>, /dostęp: 15.03.2017/.

⁸⁵² Jan Kluza, *Krytyczna analiza nowelizacji ...*, s. 100.

⁸⁵³ Zob. uzasadnienie projektu ustawy 23.3.2017 r., druk 1186, s. 16.

7. majątkowe prawa autorskie i majątkowe prawa pokrewne;
8. tajemnice przedsiębiorstwa;
9. księgi i dokumenty związane z prowadzeniem działalności gospodarczej⁸⁵⁴.

Należy jednak mieć na uwadze, że w myśl przepisów prawa karnego, nie wszystkie te składniki przedsiębiorstwa, nawet jeśli są składnikiem danego przedsiębiorstwa, mogą być objęte przypadkiem. Ustawodawca wyraźnie bowiem wskazał w art. 189a k.k.w., że przypadkowi nie podlegają autorskie prawa osobiste oraz nazwa lub firma, pod którą jest prowadzone dane przedsiębiorstwo⁸⁵⁵.

Jednakże poza tym wyłączeniem, co do zasady ustawodawca nie przewidział żadnych ograniczeń (wyłączeń) przedmiotowych, zatem przypadkowi podlegałyby wszystkie składniki przedsiębiorstwa, także te, które faktycznie nie służyły, ani nawet nie były przeznaczone do popełnienia przestępstwa. Na podstawie art. 44a § 1 k.k. nie będzie możliwe orzeczenie przypadku części przedsiębiorstwa, jego filii czy oddziału. Przypadkowi może podlegać tylko przedsiębiorstwo rozumiane jako całość. Już teraz można przypuszczać, że w przyszłości będzie to źródłem wielu trudności. Mogą one się pojawić np. w przypadku prowadzenia kilku przedsiębiorstw przez jednego właściciela (tj. kilku odrębnych zakładów tworzących całość przedsiębiorstwa) i być związane z koniecznością wyodrębnienia tego, z którego działalnością, pozostaje w związku przestępstwo uzasadniające przypadek. Problemy mogą również wynikać z dużego rozproszenia działalności, czy prowadzenia jej w różnych krajach⁸⁵⁶. To, że przypadkowi może podlegać tylko całe przedsiębiorstwo odróżnia regulację przypadku unormowaną w art. 44a k.k. od przypadku uregulowanego w art. 44 § 2 k.k., czyli przypadku narzędzi przestępstwa. Przypadek przedsiębiorstwa jako swoistego narzędzia popełnienia przestępstwa jest odrębnym, samodzielnym rodzajem prawnokarnej instytucji przypadku, który stanowi uzupełnienie przypadku, którym mogą zostać objęte jedynie poszczególne, zindywidualizowane przedmioty⁸⁵⁷.

Podany przez ustawodawcę w art. 44a § 1 k.k. warunek, że przedsiębiorstwo służyło do popełnienia przestępstwa lub ukrycia osiągniętej z niego korzyści, wskazuje wprost na celowość działania sprawcy. Wnioskować z tego można, że przypadek przedsiębiorstwa

⁸⁵⁴ Violetta Konarska - Wrzosek, Jerzy Lachowski, *Instytucja przypadku...*, s. 138.

⁸⁵⁵ Tamże, s. 138.

⁸⁵⁶ Damian Szeleszczuk [w:] Alicja Grześkowiak, Krzysztof Wiak (red.), *Kodeks karny ...*, Warszawa 2018, s. 440.

⁸⁵⁷ Violetta Konarska - Wrzosek, Jerzy Lachowski, *Instytucja przypadku...*, s. 138.

należącego do sprawcy jest możliwy tylko w razie skazania za przestępstwo umyślne⁸⁵⁸. Biorąc pod uwagę powyższe rozważania należy stwierdzić, że przypadkowi ulec może zarówno przedsiębiorstwo, które zostało utworzone celowo, po to aby wykorzystać je do popełnienia przestępstw, ale także przedsiębiorstwo działające legalnie, które tylko w pewnym zakresie wykorzystywane jest w ramach popełnianego przestępstwa. Alternatywą dla przypadku przedsiębiorstwa jest przypadek jego równowartości. Brzmienie przepisu art. 44a § 1 k.k. nie wskazuje, że pierwszeństwo w stosowaniu ma przypadek przedsiębiorstwa, choć uwzględniając *ratio legis* oraz funkcję przypadku przedsiębiorstwa, taki niewątpliwie był zamysł ustawodawcy. W związku z tym trzeba wysnuć wniosek, że wybór pomiędzy przypadkiem przedsiębiorstwa, a przypadkiem równowartości został pozostawiony do uznania sądu. Przepis art. 44a § 1 k.k. nie określa także przesłanek orzeczenia przypadku równowartości. Należy zatem przyjąć, że przypadek równowartości powinien być orzekany w razie niemożności orzeczenia przypadku przedsiębiorstwa⁸⁵⁹. W doktrynie uważa się, że przyjęte przez ustawodawcę stanowisko, że wybór pomiędzy orzeczeniem przypadku przedsiębiorstwa a przypadkiem równowartości, pozostawiono uznaniu sądu, jest rozwiązaniem trafnym, gdyż jedynie sąd orzekający, mając na uwadze dwie podstawowe funkcje przypadku, tj. prewencyjną i represyjną, oraz dysponując materiałem dowodowym co do stopnia wykorzystania danego przedsiębiorstwa do celów przestępczych lub ukrycia korzyści pochodzących z przestępstwa, może podjąć racjonalną decyzję o postaci przypadku. Poza tym wydaje się dość oczywiste, że orzeczenie przypadku równowartości przedsiębiorstwa wchodzi w grę wówczas, gdy fizyczny przypadek przedsiębiorstwa jest z jakichś powodów niemożliwy (np. z powodu jego sprzedaży, zniszczenia lub współwłasności z osobami nie zaangażowanymi w żaden sposób w działania naganne sprawcy)⁸⁶⁰.

Ustawodawca przewidział także sytuację, kiedy sąd może orzec przypadek przedsiębiorstwa nie stanowiącego własności sprawcy. Przesłanki zastosowania tej formy przypadku, zostały wymienione w art. 44a § 2 k.k. i oprócz konieczności spełnienia takich samych przesłanek jak wymienione w art. 44a § 1 k.k., to w przypadku, gdy przedsiębiorstwo stanowi własność innej osoby, konieczne jest aby właściciel chciał, aby jego przedsiębiorstwo służyło do popełnienia danego przestępstwa lub ukrycia osiągniętej z niego korzyści, albo przewidywał taką możliwość i na to się godził. *Ratio legis* takiego

⁸⁵⁸ Jerzy Lachowski, Andrzej Marek, *Prawo karne, Zarys...*, s. 239.

⁸⁵⁹ Szeleszczuk [w:] Alicja Grześkowiak, Krzysztof Wiak (red.), *Kodeks karny ...*, Warszawa 2018, s. 441.

⁸⁶⁰ Violetta Konarska - Wrzosek [w:] Violetta Konarska - Wrzosek (red.), *Kodeks karny...*, s. 336.

unormowania projektodawcy wskazali w uzasadnieniu do projektu ustawy z dnia 23.03.2017 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, stwierdzając iż fakt, że przedsiębiorstwo nie stanowi własności sprawcy, skutecznie uniemożliwia lub w znacznym stopniu utrudnia zwalczanie takiej przestępczości. Z uwagi na ograniczenie represji wyłącznie do osoby sprawcy, prowadzone postępowanie karne zazwyczaj pozostaje bez wpływu na status i kondycję finansową zaangażowanego przedsiębiorstwa. Zważywszy na wpływ poważnej przestępczości gospodarczej na bezpieczeństwo ekonomiczne państwa oraz prawidłowość i pewność obrotu gospodarczego, projektodawca założył, że usprawiedliwia on skorzystanie z nadzwyczajnej, lecz dobrze znanej polskiemu prawu instytucji przepadku mienia, niestanowiącego – przynajmniej formalnie – własności sprawcy⁸⁶¹. W zakresie odpowiedzialności właściciela przedsiębiorstwa możemy mówić o jego działaniu w zamiarze bezpośrednim lub ewentualnym. Przesłanka odnosząca się do „woli właściciela przedsiębiorstwa” oparta została na dosłownej definicji zamiaru bezpośredniego (świadomość konieczności) i zamiaru ewentualnego (świadomość możliwości) w prawie karnym⁸⁶². Zachodzi konieczność wykazania związku pomiędzy przestępstwem popełnionym przez sprawcę, a właścicielem przedsiębiorstwa, który sprawcą danego przestępstwa nie jest. Ten związek w literaturze utożsamiany jest z koniecznością udowodnienia intelektualnego i wolicjonalnego zaangażowania właściciela przedmiotu w zachowanie sprawcy przestępstwa⁸⁶³. Jeśli właścicielowi przedsiębiorstwa nie będzie można udowodnić co najmniej godzenia się na przestępne wykorzystanie przedsiębiorstwa, to nie będzie dopuszczalne orzeczenie przepadku. Konieczność ustalenia określonego nastawienia psychicznego właściciela przedsiębiorstwa do jego przestępnego wykorzystania oznacza, że nieodzowne jest istnienie porozumienia pomiędzy sprawcą przestępstwa, a właścicielem przedsiębiorstwa⁸⁶⁴. Zaznaczyć jednak należy, że działanie właściciela przedsiębiorstwa podlegać będzie odrębnej odpowiedzialności karnej z tytułu pomocnictwa w przestępstwie (art. 18 § 3 k.k.), prania brudnych pieniędzy (art. 299 k.k.)⁸⁶⁵. Z faktu, że sąd orzekając przepadek przedsiębiorstwa lub jego równowartości, powinien to czynić w granicach woli i świadomości każdego ze współwłaścicieli, wynika że przy współwłasności przedsiębiorstwa i orzekaniu

⁸⁶¹ Zob. uzasadnienie projektu ustawy 23.3.2017 r., druk 1186, s. 4.

⁸⁶² Jan Kluza, *Krytyczna analiza nowelizacji...*, s. 101.

⁸⁶³ Por. K. Szczucki, [w:] M. Królikowski, R. Zawłocki (red.), *Kodeks karny, Część ogólna ...*, s. 753.

⁸⁶⁴ Jerzy Lachowski, Andrzej Marek, *Prawo karne, Zarys ...*, s. 239 - 240.

⁸⁶⁵ Jan Kluza, *Krytyczna analiza nowelizacji ...*, s. 101.

przypadku jego równowartości nie zawsze będzie to przypadek równowartości całego udziału współwłaściciela, a tym samym nie zawsze będzie to przypadek równowartości całego przedsiębiorstwa, lecz tylko odpowiedniej jego części stosownej do stopnia intelektualno – wolicjonalnego zaangażowania poszczególnych współwłaścicieli w naganne wykorzystanie przedsiębiorstwa⁸⁶⁶.

Ustawodawca wyraźnie zaznaczył, że test świadomości i woli (zamiaru), którego pozytywny wynik jest warunkiem orzeczenia przypadku przedsiębiorstwa, ma być – co do zasady – stosowany wyłącznie wobec właściciela (właścicieli) przedsiębiorstwa. Wykluczyć należy możliwość stosowania tego testu wobec pozostałych pracowników, menadżerów, dyrektorów, członków zarządu, księgowych i innych osób niebędących właścicielami. W takim bowiem wypadku test ustawowo nagannego zachowania dotyczyłby innych osób niż te, przeciwko którym zostaje faktycznie skierowana represja, czyli właściciela przedsiębiorstwa⁸⁶⁷. *Expressis verbis* przyjąć zatem należy, że jeżeli osobą, która będzie wykorzystywała legalnie działające przedsiębiorstwo do popełnienia przestępstwa, będzie na przykład księgowy tego przedsiębiorstwa, w świetle art. 44a § 2 k.k., nie będzie można orzec przypadku przedsiębiorstwa.

Warto zaakcentować, że przypadek przedsiębiorstwa ograniczony został wyłącznie do firm będących własnością osób fizycznych⁸⁶⁸. Unormowania Kodeksu karnego nie przewidują możliwości orzeczenia przypadku przedsiębiorstwa należącego do osoby prawnej (np. spółek kapitałowych) lub jednostki organizacyjnej nieposiadającej osobowości prawnej. Taką możliwość przewiduje art. 8 ustawy z dnia 28 października 2002 roku o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary⁸⁶⁹. Takie rozwiązanie wyraźnie wskazał ustawodawca w uzasadnieniu do projektu ustawy z dnia 23.03.2017 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw stwierdzając, że omawiany przepis nie będzie miał natomiast zastosowania wobec osób prawnych i innych podmiotów zbiorowych, w których występuje wyraźne oddzielenie osoby odpowiedzialnej za działalność przedsiębiorstwa (członek zarządu, dyrektor, prokurent etc.) od potencjalnego adresata represji (udziałowiec lub akcjonariusz). W wypadku osób prawnych możliwe jest jedynie użycie narzędzi charakterystycznych dla

⁸⁶⁶ Violetta Konarska - Wrzosek, Jerzy Lachowski, *Instytucja przypadku ...*, s. 154.

⁸⁶⁷ Zob. uzasadnienie projektu ustawy 23.3.2017 r., druk 1186, s. 17-18.

⁸⁶⁸ Bartłomiej Cogieł, *Konfiskata rozszerzona- na czym polega?*

⁸⁶⁹ Ustawa z dnia 28 października 2002 roku o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary, t.j. Dz. U. z 2016 r., poz. 1541 z późn. zm.

quasi - karnej odpowiedzialności podmiotów zbiorowych, nie zaś typowych dla prawa karnego *sensu stricte*⁸⁷⁰.

Regulacja zawarta w art. 44a k.k. przewiduje przypadek całości przedsiębiorstwa, natomiast np. zgodnie z art. 44 § 2 k.k. możliwe jest orzeczenie przypadku pojedynczych narzędzi przedsiębiorstwa jeżeli służyły one do popełnienia przestępstwa. Wprowadzenie tej odrębnej regulacji w art. 44a k.k. jest wynikiem uznania, że przypadek poszczególnych przedmiotów służących lub przeznaczonych do popełnienia przestępstwa to niekiedy środek zbyt mało dolegliwy oraz niewystarczający do tego, by przerwać proceder przestępczy i uniemożliwić wykorzystanie podmiotu gospodarczego do popełniania przestępstw w przyszłości przez tego lub innego sprawcę⁸⁷¹. W sytuacji gdy mowa jest o współwłasności przedsiębiorstwa czy to wspólności majątkowej czy też z innym współwłaścicielem, możliwe jest orzeczenie przypadku przedsiębiorstwa jako całości w sytuacji wskazanych w przepisie. Nie ma bowiem możliwości orzeczenia przypadku jedynie połowy przedsiębiorstwa. Kwestię tę normuje art. 44a § 3 k.k., choć nietrudno zauważyć, że w sposób tylko fragmentaryczny, a nie kompletny. Mając na uwadze treść tego przepisu, należy stwierdzić, że odnosi się on do dwóch sytuacji formalno - prawnych, tj. zarówno do sytuacji, gdy współwłaścicielem przedsiębiorstwa jest sprawca przestępstwa, jak i do sytuacji, gdy współwłaścicielem są osoby trzecie nie będący sprawcami przestępstwa, za które może zostać orzeczony przypadek przedsiębiorstwa lub jego równowartości⁸⁷². W takiej sytuacji sąd musi orzec przypadek przedsiębiorstwa w granicach i w zależności od woli i świadomości każdego ze współwłaścicieli. Słusznie wskazuje Damian Szeleszczuk, że odwołanie się do woli i świadomości jako czynników decydujących orzeczenie przypadku w razie współwłasności wywołuje trudności interpretacyjne. Wynikają one z faktu, że w Kodeksie karnym brak jest konstrukcji odwołującej się wprost do woli i świadomości i łączących się z tymi elementami konsekwencji prawnych. Jak wskazuje Damian Szeleszczuk za Krzysztofem Szczuckim świadomość i wola, czy też inaczej, aspekt intelektualny i aspekt wolitywny, są kategoriami, które opisują stronę podmiotową czynu zabronionego. Stąd można wywieść, że ustawodawca dążył do tego, aby uzależnić przypadek od zawinienia współwłaściciela. Ograniczył jednak możliwość przypadku do sytuacji, w której po stronie

⁸⁷⁰ Zob. uzasadnienie projektu ustawy 23.3.2017 r., druk 1186, s. 17.

⁸⁷¹ Violetta Konarska - Wrzosek, Jerzy Lachowski, *Instytucja przypadku...*, s. 136.

⁸⁷² Violetta Konarska - Wrzosek [w:] Violetta Konarska - Wrzosek (red.), *Kodeks karny...*, s. 336.

właściciela zachodzi wina umyślna (niezależnie od postaci zamiaru)⁸⁷³. Element wolicjonalny, w zamiarze bezpośrednim przybiera postać „chęci” na wykorzystanie przedsiębiorstwa do popełnienia czynu zabronionego, a w zamiarze ewentualnym postać „godzenia się” na wykorzystanie przedsiębiorstwa do ukrycia pochodzącej z przestępstwa korzyści⁸⁷⁴. Nie można zatem orzec przypadku współwłasności w sytuacji, gdy współwłaściciel działa nieumyślnie. Przepis art. 44a § 3 k.k. wprost wskazuje na kumulatywny związek pomiędzy wolą, a świadomością każdego ze współwłaścicieli. Brzmienie przepisu nie pozostawia złudzeń co do tego, że po stronie właściciela musi istnieć świadomość wykorzystania przedsiębiorstwa do działań przestępczych⁸⁷⁵. Co więcej nawet jeżeli zostanie wykazane istnienie woli i świadomości po stronie współwłaściciela to orzeczenie przypadku winno nastąpić w granicach tejże woli i świadomości. Ustawodawca w tym zakresie wyraźnie nakazuje określenie przez sąd zakresu w jakim współwłaściciel miał świadomość, że dane przedsiębiorstwo jest wykorzystywane do popełniania przestępstw. Jeżeli nie wszyscy współwłaściciele przedsiębiorstwa byli sprawcami przestępstwa albo byli świadomi jego wykorzystania do celów przestępczych lub ukrywania korzyści pochodzącej z przestępstwa i co najmniej godzący się na to, w grę wchodzi tylko orzeczenie przypadku w postaci równowartości przedsiębiorstwa limitowanej z jednej strony wartością udziału należącego do danego współwłaściciela, a z drugiej strony stopniem jego świadomości i woli wykorzystania przedsiębiorstwa do celów sprzecznych z prawem⁸⁷⁶. Takie stanowisko doktryny jest zgodne z intencją ustawodawcy, który podkreślił, że przepisy Kodeksu karnego zawierają klauzulę gwarancyjną, zgodnie z którą przypadek nie będzie mógł zostać orzeczony, jeżeli byłoby to niewspółmierne do wagi popełnionego przestępstwa, stopnia winy oskarżonego lub zamiaru właściciela. Ten ostatni przypadek odnosi się również do współwłasności łącznej i ułamkowej. W razie współwłasności łącznej, np. w związku małżeńskim, gdy naganność zachowania przypisać można tylko jednemu z małżonków, przypadek całości lub części przedsiębiorstwa nie będzie możliwy. W razie współwłasności ułamkowej dwóch lub więcej osób, gdy choćby jednemu ze współwłaścicieli nie wykazano świadomości i woli, również nie będzie możliwe stosowanie omawianej instytucji⁸⁷⁷. Przyjęte przez ustawodawcę rozwiązanie w zakresie przypadku w części przedsiębiorstwa

⁸⁷³ Szeleszczuk [w:] Alicja Grześkowiak, Krzysztof Wiak (red.), *Kodeks karny ...*, Warszawa 2018, s. 442.

⁸⁷⁴ Por. K. Szczucki [w:] M. Królikowski, R. Zawłocki (red.), *Kodeks karny, Część ogólna...*, s. 753.

⁸⁷⁵ Jan Kluza, *Krytyczna analiza nowelizacji...*, s. 102.

⁸⁷⁶ Violetta Konarska - Wrzosek [w:] Violetta Konarska - Wrzosek (red.), *Kodeks karny...*, s. 336.

⁸⁷⁷ Zob. uzasadnienie projektu ustawy 23.3.2017 r., druk 1186, s. 18 - 19.

objętego współwłasnością jest krytykowane w doktrynie, wskazuje się bowiem, że prowadzić to może do sytuacji, że przypadkowi ulegnie jedynie część przedsiębiorstwa przy równoczesnym pozostawieniu prawa współwłaścicieli. Rozwiązanie takie uznać należy za niewłaściwe, ponieważ prowadzi do powstania przedsiębiorstwa z udziałem Skarbu Państwa, co niekoniecznie z punktu widzenia interesów państwa musi być korzystne. W takiej sytuacji właściwe wydaje się zatem, aby sąd miał możliwość orzeczenia przypadku równowartości udziału sprawcy⁸⁷⁸. Nie zgadzam się jednak z tym stanowiskiem, gdy przepis art. 44a § 3 k.k., wprost odwołuje się do przypadku, o którym mowa w art. 44a § 1 i 2 k.k., a w paragrafach tych mowa jest zarówno o przypadku przedsiębiorstwa jak i jego równowartości, a co za tym idzie, sąd może orzec przepadek całości przedsiębiorstwa stanowiącego współwłasność, jeżeli wykazane zostanie, że współwłaściciel wiedział i godził się na wykorzystanie przedsiębiorstwa do celów przestępczych, albo orzec jedynie przepadek równowartości udziałów należących do sprawcy, jeżeli taka wola współwłaściciela nie zostanie wykazana. Przepis art. 44a k.k. nie przewiduje bowiem możliwości orzekania przypadku części przedsiębiorstwa, a tylko jego całości. Do przypadku przedsiębiorstwa – jako wyodrębnionego rodzaju przypadku – nie ma bowiem zastosowania art. 29 § 1 k.k.w., który normuje kwestię wykonywania orzeczeń o przypadku przedmiotów lub przypadku równowartości przedmiotów lub korzyści w razie, gdy przedmioty te lub równowartości objęte są wspólnością majątkową małżeńską czy innym rodzajem współwłasności łącznej⁸⁷⁹. Jak słusznie wskazano stosowanie w tym przypadku analogii na niekorzyść nie tylko sprawcy, ale także osoby trzeciej jest niedopuszczalne.

Ustawodawca przewidział ustawowe zakazy orzekania przypadku przedsiębiorstwa. Pierwszy z zakazów wyrażony został w art. 44a § 4 k.k. Wskazuje on, że przypadku przedsiębiorstwa nie orzeka się, jeżeli byłoby to niewspółmierne do wagi popełnionego czynu albo do stopnia zawinienia sprawcy, bądź też jego motywacji i sposobu zachowania się właściciela przedsiębiorstwa. Przepis ten przewiduje w zasadzie trzy zakazy, a mianowicie: niewspółmierność do wagi popełnionego przestępstwa, niewspółmierność do stopnia zawinienia oskarżonego, niewspółmierność do motywacji i sposobu zachowania się właściciela przedsiębiorstwa. Przepis wyraźnie rozgranicza przesłanki na te, które dotyczą sprawcy przestępstwa oraz te, które dotyczą właściciela przedsiębiorstwa, a także wskazuje na przesłankę dotyczącą obu. Przesłanka dotycząca sprawcy to stopień

⁸⁷⁸ Jan Kluza, *Krytyczna analiza nowelizacji...*, s. 101.

⁸⁷⁹ Violetta Konarska - Wrzosek, Jerzy Lachowski, *Instytucja przypadku...*, s. 148.

zawinienia, natomiast przesłanki dotyczące właściciela przedsiębiorstwa to motywacja i sposób zachowania się. Przesłanka ogólna to waga popełnionego przestępstwa. Dokonując wnikliwej analizy przepisu można zauważyć, że ustawodawca zastosował w nim specyficzną konstrukcję, wskazując najpierw jedną sytuację wyłączającą przepadek, w postaci niewspółmierności, a dopiero potem wprowadza dwie alternatywy uzależnione od podmiotu będącego właścicielem przedsiębiorstwa. Taki zapis artykułu sprawił, że w doktrynie pojawiły się dwa odmienne stanowiska. Pierwsze wskazuje, że przepis art. 44a § 4 k.k. powinien być odczytywany w ten sposób: Przepadku, o którym mowa w § 1, nie orzeka się, jeżeli byłoby to niewspółmierne do wagi popełnionego przestępstwa i stopnia zawinienia oskarżonego, a przepadku, o którym mowa w § 2, nie orzeka się, jeżeli byłoby to niewspółmierne do motywacji i sposobu zachowania się właściciela przedsiębiorstwa (nie będącego sprawcą przestępstwa)⁸⁸⁰. Drugie stanowisko wskazuje, że dwie pierwsze /czyli niewspółmierność do wagi i stopnia zawinienia/ dotyczą właściciela przedsiębiorstwa będącego jednocześnie skazanym sprawcą przestępstwa, a pierwsza i trzecia /czyli niewspółmierności do wagi oraz do motywacji i sposobu zachowania się/ dotyczą właściciela przedsiębiorstwa niebędącego sprawcą przestępstwa, któremu jednak taki przepadek grozi na podstawie art. 44a § 2 k.k.⁸⁸¹. Kwestia ta jest dyskusyjna i może budzić szereg wątpliwości interpretacyjnych⁸⁸². Literalnie patrząc na konstrukcję przedmiotowego przepisu, widać rozdzielenie przez ustawodawcę poszczególnych sytuacji wyłączających przepadek. Pierwsza z przedmiotowych sytuacji może mieć odniesienie do każdej osoby, gdyż odnosi się do zasady proporcjonalności. Konstytucyjna zasada proporcjonalności jest, dotyczącą ingerencji w status jednostki, zasadą uniwersalną⁸⁸³. Właśnie odwołanie do zasady proporcjonalności przemawia za tym, że drugie z zaprezentowanych stanowisk jest słuszne. Nie można bowiem ograniczać stosowania tej zasady do właściciela przedsiębiorstwa będącego jednocześnie sprawcą, a nie uwzględnić jej w stosunku do właściciela przedsiębiorstwa, który nie jest sprawcą przestępstwa. Byłoby to nieuzasadnione nierówne traktowanie wobec prawa. Ustawodawca uzależnił możliwość orzeczenia przepadku przedsiębiorstwa od woli i przewidywania właściciela przedsiębiorstwa, który jednocześnie jest sprawcą przestępstwa, w wyniku którego uzyskano korzyść majątkową znacznej wartości.

⁸⁸⁰ Szeleszczuk [w:] Alicja Grześkowiak, Krzysztof Wiak (red.), *Kodeks karny ...*, Warszawa 2018, s. 443.

⁸⁸¹ Violetta Konarska - Wrzosek, Jerzy Lachowski, *Instytucja przepadku ...*, s. 156.

⁸⁸² Stanowisko odmienne zaprezentowała Klaudia Ryczek w artykule *Przepadek przedsiębiorstwa – art. 44a kodeksu karnego*, Prok i Pr 2/2019, s. 90, obecnie stanowisko zostało zmienione przez autora.

⁸⁸³ Jakub Bojke, *Rola zasady proporcjonalności w wykładni przepisów prawa karnego materialnego*, Internetowy przegląd prawniczy TBSP UJ 2015/1, ISSN 1689-9601.

W kontekście więc tego zapisu art. 44a § 2 k.k., należy interpretować zapis art. 44a § 4 k.k. Odmienne stanowisko wyraził Jan Kluza stwierdzając: Ponieważ § 4 odnosi się do przypadku określonego w § 1 i § 2 art. 44a k.k., stwierdzić należy, że przypadku z § 2 nie orzeka się ze względu na cechy odnoszące się zarówno do sprawcy czynu, jak i osoby trzeciej⁸⁸⁴.

Przyglądając się szczegółowo poszczególnym zakazom, wskazać można, że niewspółmierność przypadku do wagi popełnionego przestępstwa należy oceniać przy uwzględnieniu znamion przedmiotowych i podmiotowych stopnia społecznej szkodliwości wymienionych w art. 115 § 2 k.k. Przypadek nie powinien zostać orzeczony, jeżeli byłby nieproporcjonalnie dolegliwy (nadmiernie dolegliwy) w stosunku do typu zachowania nagannego i rodzaju dobra, w które ugodził sprawca, oraz rozmiaru szkody, którą wyrządził lub mógł wyrządzić, oraz gdy okoliczności czynu, postać zamiaru oraz motywacja sprawcy nie były szczególnie naganne⁸⁸⁵. Należy więc uwzględnić proporcje pomiędzy wagą czynu, a wartością przedsiębiorstwa, które ma ulec przypadkowi, stopnia jego wykorzystania w popełnieniu czynu zabronionego oraz stopnia jego karygodności⁸⁸⁶.

Przy ustaleniu stopnia winy należy uwzględnić nie tylko przesłanki warunkujące zarzucalność (jak: zdolność do zawinienia, możliwości rozpoznania bezprawności czynu, normalna sytuacja motywacyjna), lecz również treść stosunku sprawcy do popełnionego czynu zabronionego (jak: forma zamiaru, motywów, którymi kierował się sprawca), a także sposób działania⁸⁸⁷. Z przesłanką tą będziemy mieli do czynienia, gdy będzie można ocenić stopień zawinienia sprawcy jako niski (niezbyt wysoki). Na taką ocenę może wpłynąć wiele czynników, jak chociażby działanie pod wpływem przymusu ze względów ekonomicznych.

Trzeci z zakazów orzeczenia przypadku przedsiębiorstwa wynikający z art. 44a § 4 k.k., który dotyczy właściciela przedsiębiorstwa nie będącego sprawcą przestępstwa, to niewspółmierność przypadku do jego motywacji i sposobu zachowania. Przesłanki te muszą być spełnione łącznie, aby doszło do wyłączenia, spod orzekania przypadku, danego przedsiębiorstwa. Mamy tu do czynienia z sytuacją kiedy zachowanie właściciela przedsiębiorstwa nie jest celowym nagannym zachowaniem, a polega jedynie na zaniechaniu lub przyzwoleniu aby sprawca wykorzystał dane przedsiębiorstwo

⁸⁸⁴ Jan Kluza, *Krytyczna analiza nowelizacji...*, s. 103.

⁸⁸⁵ Violetta Konarska - Wrzosek [w:] Violetta Konarska- Wrzosek (red.), *Kodeks karny...*, s. 337.

⁸⁸⁶ *Per analogiam* Janusz Radlewski [w:] Mirosława Melezini (red.), *System prawa karnego...*, s. 844; Szeleszczuk [w:] Alicja Grześkowiak, Krzysztof Wiak (red.), *Kodeks karny...*, Warszawa 2018, s. 443.

⁸⁸⁷ A. Marek, *Kodeks karny ...*, Warszawa 2010, s. 177.

do swoich przestępczych celów, przy motywacji właściciela przedsiębiorstwa polegającej na np. spełnieniu przysługi dla kolegi. Jako przykład takiego postępowania wskazać można działanie pod przymusem czy też ze względu na szczególną motywację sprawcy, która zasługuje na uwzględnienie, na przykład wykorzystanie korzyści pochodzącej z przestępstwa na cele lecznicze⁸⁸⁸. Aby wyjść naprzeciw uświadamianiu przedsiębiorców, w jaki sposób swoim zaniechaniem lub przyzwoleniem mogą narazić się na utratę firmy, w wyniku orzeczenia przepadku przedsiębiorstwa, ustawodawca przewidział formę prewencyjnego działania polegającą na zobligowaniu Policji do działań informacyjno - prewencyjnych. Jak wskazano w uzasadnieniu projektu ustawy z dnia 23.03.2017 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, polegać one mają na opublikowaniu na publicznie dostępnych stronach internetowych zanonimizowanych informacji o ujawnionych sposobach działania takich sprawców. Tego typu ostrzeżenia będą stanowić pożyteczną informację dla przedsiębiorców, uwrażliwiając ich na określone działania i wskazując na rozpoznany *modus operandi* sprawców⁸⁸⁹.

W przepisie przewidziano sytuację, kiedy to sąd nie może orzec przepadku przedsiębiorstwa. Chodzi w tym przypadku o znaczną dysproporcję pomiędzy wartością przedsiębiorstwa, a szkodą wyrządzoną przestępstwem lub wartością ukrytej korzyści. Przepis ten nie posługuje się jak wcześniejsze paragrafy art. 44a k.k. pojęciem korzyści majątkowej, mówi natomiast o związku pomiędzy wartością przedsiębiorstwa, a szkodą wyrządzoną przestępstwem lub wartością ukrytej korzyści. W tym unormowaniu zasadnym wydaje się przyjęcie, że szkoda wyrządzona przestępstwem, jest jednocześnie korzyścią majątkową, którą odniósł sprawca, co jest warunkiem *sine qua non* orzeczenia przepadku przedsiębiorstwa. Ustawodawca nie określił pojęcia "rozmiar działalności przedsiębiorstw", a jest to pojęcie wieloznaczne. W literaturze wyodrębnia się bowiem wartość ekonomiczną i rynkową przedsiębiorstwa, a ponadto wartość majątkową, księgową, likwidacyjną, odtworzeniową, handlową. Występowanie różnych rodzajów wartości jest związane z istnieniem rozmaitych pojęć, metod i technik wyceny przedsiębiorstwa, które służą sporządzeniu wyceny dla różnych celów⁸⁹⁰.

Zgodnie z ustawą o swobodzie działalności gospodarczej spośród przedsiębiorstw wyodrębnia się także mikro, małe i średnie przedsiębiorstwa, dla rozwoju, których państwo

⁸⁸⁸ Jan Kluza, *Krytyczna analiza nowelizacji...*, s. 103.

⁸⁸⁹ Zob. uzasadnienie projektu ustawy 23.3.2017 r., druk 1186, s. 17; kolejny zakaz unormowany został w art. 44a § 5 k.k.

⁸⁹⁰ Szeleszczuk [w:] Alicja Grześkowiak, Krzysztof Wiak (red.), *Kodeks karny...*, Warszawa 2018, s. 443 - 444.

stwarza, z poszanowaniem zasad równości i konkurencji, korzystne warunki dla funkcjonowania i rozwoju⁸⁹¹. Zgodnie z przedmiotową ustawą

1. za mikro przedsiębiorcę uważa się przedsiębiorcę, który w co najmniej jednym z dwóch ostatnich lat obrotowych:
 - zatrudniał średniorocznie mniej niż 10 pracowników;
 - osiągnął roczny obrót netto ze sprzedaży towarów, wyrobów i usług oraz operacji finansowych nieprzekraczający równowartości w złotych 2 milionów euro, lub sumy aktywów jego bilansu sporządzonego na koniec jednego z tych lat nie przekroczyły równowartości w złotych 2 milionów euro;
2. za małego przedsiębiorcę uważa się przedsiębiorcę, który w co najmniej jednym z dwóch ostatnich lat obrotowych:
 - zatrudniał średniorocznie mniej niż 50 pracowników;
 - osiągnął roczny obrót netto ze sprzedaży towarów, wyrobów i usług oraz operacji finansowych nieprzekraczający równowartości w złotych 10 milionów euro, lub sumy aktywów jego bilansu sporządzonego na koniec jednego z tych lat nie przekroczyły równowartości w złotych 10 milionów euro;
3. za średniego przedsiębiorcę uważa się przedsiębiorcę, który w co najmniej jednym z dwóch ostatnich lat obrotowych:
 - zatrudniał średniorocznie mniej niż 250 pracowników;
 - osiągnął roczny obrót netto ze sprzedaży towarów, wyrobów i usług oraz operacji finansowych nieprzekraczający równowartości w złotych 50 milionów euro, lub sumy aktywów jego bilansu sporządzonego na koniec jednego z tych lat nie przekroczyły równowartości w złotych 43 milionów euro⁸⁹².

Jak wskazuje ten podział, teoretycznie nawet małe przedsiębiorstwo zatrudniające mniej niż 50 osób, może osiągać roczny obrót do 10 mln euro. Za mienie znacznej wartości ustawodawca uznaje mienie, którego wartość w chwili popełnienia czynu zabronionego przekraczała 200.000 zł⁸⁹³. Stosując analogicznie ten przepis, można powiedzieć, że korzyścią majątkową znacznej wartości jest korzyść, której wartość w chwili

⁸⁹¹ Zob. art. 103 ustawy z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej, tj. Dz. U. 2017, poz. 2168 z późn. zm.

⁸⁹² Tamże, art. 104 - 106.

⁸⁹³ Zob. art. 115 § 3 k.k.

popelnienia czynu przekracza 200.000 zł. W doktrynie przeważnie utożsamia się pojęcie mienia znacznej wartości z pojęciem korzyści majątkowej znacznej wartości⁸⁹⁴. Przyjęcie takiej interpretacji wydaje się słuszne, gdyż definicja zawarta w artykule 115 § 5 k.k. dotyczy także mienia, a jej zastosowanie pozwala na jednolitą interpretację tego przepisu⁸⁹⁵. Biorąc zatem pod uwagę teoretyczną sytuację, gdy sprawca osiągnął z popełnionego przestępstwa korzyść majątkową w wysokości np. 300.000 zł, zasadne wydaje się pytanie czy będzie to korzyść nieznaczna w stosunku do jego przedsiębiorstwa, które osiąga obrót na poziomie ok. 10 mln euro. Zdaje się, że ustawodawca wprowadzając ten zapis z jednej strony dał duży wachlarz możliwości balansowania dla sądu, a z drugiej strony wprowadził przepis, który w praktycznej ocenie będzie dla sądu bardzo trudny. Jednakże takie rozwiązanie stanowi, że sąd nie orzeknie przepadku, gdy nielegalne działanie było jedynie marginesem prowadzonej działalności danego przedsiębiorstwa. Można zatem przypuszczać, że zachowanie pojedynczego nieuczciwego handlowca czy księgowego nie doprowadzą automatycznie do zabezpieczenia przez prokuratora całej firmy⁸⁹⁶. Taka interpretacja przepisu wydaje się być słuszna z zamiarem ustawodawcy, który wyraźnie wskazał, że przepadek nie będzie miał zastosowania do sytuacji, w których działanie nielegalne stanowi tylko margines działalności danej jednostki gospodarczej⁸⁹⁷. Trzeci zakaz orzeczenia przepadku wynika z art. 44a § 6 k.k., zgodnie z którym sąd może odstąpić od orzeczenia przepadku, także w innych, szczególnie uzasadnionych przypadkach, kiedy byłby on niewspółmiernie dolegliwy dla właściciela przedsiębiorstwa. Dotyczy to jedynie możliwości uniknięcia przepadku przedsiębiorstwa nie stanowiącego własności sprawcy przestępstwa. Jak wskazano w uzasadnieniu do projektu ustawy z dnia 23.03.2017 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw jest to bardziej dyskrejonalna przesłanka niestosowania przepadku przedsiębiorstwa, w innych, szczególnie uzasadnionych przypadkach, jeżeli w ocenie sądu byłby on niewspółmiernie dolegliwy dla właściciela przedsiębiorstwa⁸⁹⁸. Szczególnie uzasadniony przypadek to sytuacja wyjątkowa, niedająca się przewidzieć, pozwalająca sądowi na odstąpienie od wymierzenia orzeczenia przepadku np. ze względów humanitarnych⁸⁹⁹. We wszystkich wskazanych przypadkach, w których zgodnie z przepisami ustawy, sąd nie orzeka przepadku przedsiębiorstwa albo może od niego

⁸⁹⁴ Por. Ryszard A. Stefański (red.), *Kodeks karny ...*, Warszawa 2017, s. 397.

⁸⁹⁵ Ryszard A. Stefański (red. nauk.), *Środki karne po nowelizacji...*, s. 390.

⁸⁹⁶ Aleksander Berger, *Nowe przepisy karne - rozszerzony przepadek mienia*.

⁸⁹⁷ Zob. uzasadnienie projektu ustawy 23.3.2017 r., druk 1186, s. 19.

⁸⁹⁸ Tamże.

⁸⁹⁹ Szeleszczuk [w:] Alicja Grześkowiak, Krzysztof Wiak (red.), *Kodeks karny...*, Warszawa 2018, s. 444.

odstąpić, na podstawie art. 47 § 2a k.k., sąd może wymierzyć nawiązkę w wysokości do 1mln zł. na rzecz pokrzywdzonego albo innego beneficjenta jakim jest Fundusz Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej. Projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, w zamiarze ustawodawcy miał zmierzać do wprowadzenia do polskiego prawa karnego materialnego, procesowego i wykonawczego zmian poprawiających efektywność mechanizmów służących pozbawianiu sprawców przestępstw korzyści osiągniętych z popełnienia czynów zabronionych⁹⁰⁰ i zapewne to był powód niepowiązania regulacji dot. przypadku przedsiębiorstwa z żadną grupą przestępstw, co oznacza, że orzeczenie przypadku przedsiębiorstwa nie jest uzależnione od rodzaju przestępstwa⁹⁰¹. Można więc orzec wypadek przedsiębiorstwa za każde przestępstwo karne przewidziane przez prawo polskie przy spełnieniu warunków orzeczenia tego rodzaju przypadku. Kodeksowi karnemu skarbowemu nie jest znana instytucja przypadku przedsiębiorstwa, wobec powyższego w stosunku do sprawców przestępstw skargowych nie ma możliwości zastosowania tej formy przypadku. Jednak należy zauważyć, że popełniając przestępstwa skarbowe bardzo często sprawcy wyczerpują także znamiona przestępstw usankcjonowanych w Kodeksie karnym, a w tym przypadku możliwe jest już orzeczenie przypadku np. art. 44a k.k. W literaturze wskazuje się dopuszczalność orzeczenia przypadku na podstawie art. 44a k.k. także w sytuacji skazania danej osoby, za popełnienie przestępstwa w czynie ciągłym, w tym także gdy na to przestępstwo ciągle składa się pewna liczba wykroczeń przeciwko mieniu popełnionych w krótkich odstępach czasu przy wykorzystaniu tej samej albo takiej samej sposobności, jeżeli sprawca osiągnął z niego w sumie korzyść majątkową znacznej wartości⁹⁰². O ile uzyskanie korzyści majątkowej znacznej wartości w przypadku popełnienia przestępstwa w czynie ciągłym w mojej ocenie jest jak najbardziej zasadne i takie stanowisko także reprezentuję. Jednak uzyskanie korzyści majątkowej znacznej wartości, przy przyjęciu, że sprawca popełniał wykroczenia, w mojej ocenie czysto teoretycznie jest możliwe, jednak praktycznie sprawca musiałby być niezwykle “pracowity” aby popełniając wykroczenia uzyskać korzyść majątkową znacznej wartości. Z konstrukcji bowiem przepisu art. 12 § 2 k.k. jasno wynika, że mowa o czynach popełnianych w krótkim odstępie czasu, a biorąc pod uwagę, że mieniem znacznej wartości zgodne z art. 115 § 5 k.k. jest mienie, którego wartość w czasie popełnienia czynu

⁹⁰⁰ Zob. uzasadnienie projektu ustawy 23.3.2017 r., druk 1186, s. 1.

⁹⁰¹ Damian Szeleszczuk, *Przypadek przedsiębiorstwa /art. 44a k.k./ ...*, s. 50.

⁹⁰² Violetta Konarska - Wrzosek, Jerzy Lachowski, *Instytucja przypadku ...*, s. 143.

zabronionego przekracza 200 000 zł, sprawca musiałby popełnić w krótkich odstępach czasu szereg wykroczeń⁹⁰³.

Istotną kwestią jest zagadnienie co z zobowiązaniami przedsiębiorstwa w sytuacji orzeczenia przepadku? Biorąc pod uwagę etap do sprzedaży, przepadek przedsiębiorstwa realizowany jest poprzez wyznaczony zarząd przymusowy, a zarządca przymusowy zobowiązany jest działać z należytą starannością i zgodnie z zasadami gospodarki. Odpowiedzialność zarządcy wynika z art. 471 k.c. zgodnie z którym, dłużnik obowiązany jest do naprawienia szkody wynikłej z niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania, chyba że niewykonanie lub nienależyte wykonanie jest następstwem okoliczności, za które dłużnik odpowiedzialności nie ponosi. Ten przepis w mojej ocenie byłby także podstawą dochodzenia roszczeń przez kontrahentów przedsiębiorstwa, w sytuacji gdyby ponieśli oni straty w przypadku realizacji orzeczonego przepadku przedsiębiorstwa. Ten przepis ma zastosowanie do chwili zakończenia prowadzonej egzekucji czyli do momentu sprzedaży przedsiębiorstwa. Zatem według mnie realizacja orzeczonego przepadku przedsiębiorstwa winna nastąpić z poszanowaniem zobowiązań, które ciążyą na danym przedsiębiorstwie. Dokonanie np. sprzedaży przedsiębiorstwa powinno objąć i obejmuje na zasadzie regulacji przewidzianej w art. 1064²⁰ – 1064²³ k.p.c. także uregulowania dot. zobowiązań danego przedsiębiorstwa. Oczywiście tych zobowiązań, które związane są z legalną działalnością tego przedsiębiorstwa. Realizacja orzeczonego przepadku przedsiębiorstwa nie może bowiem narażać innej osoby na straty. Od momentu zbycia przedsiębiorstwa, nabywca odpowiada solidarnie do wartości przedsiębiorstwa. Niemniej zgodnie z art. 187 a § 4 k.k. nie stosuje się art. 1064²² k.p.c. w stosunku do Skarbu Państwa, a zatem w sytuacji gdy to Skarb Państwa przejmie przedsiębiorstwo, tej odpowiedzialności nie ma.

Problem pojawia się także na gruncie prawa administracyjnego. Wątpliwości w tym zakresie zostały wyrażane przez RPO⁹⁰⁴, który zauważył, iż prawu polskiemu nie jest znana możliwość ingerencji sądu karnego w stosunki administracyjnoprawne wynikające z decyzji administracyjnych (koncesje, licencje, zezwolenia, decyzje o udzieleniu praw własności przemysłowej). Jak podkreślił Rzecznik, w projekcie nie zawarto norm, które regulowałyby sposób wykonania wyroku sądu karnego orzekającego przepadek uprawnień przyznanych decyzją administracyjną. Zasadą prawa administracyjnego jest, że wydanie

⁹⁰³ W rozdziale wykorzystano znaczne fragmenty artykułu, Klaudia Ryczek, *Przepadek przedsiębiorstwa – art. 44a kodeksu karnego ...*, s. 81-94.

⁹⁰⁴ Pismo RPO z dnia 6 lipca 2016r. do Ministra Sprawiedliwości (sygn.II.517.3.2016.VV), s. 1-16, <https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/Do%20MS%20w%20sprawie%20rozszerzonej%20konfiskaty.pdf>, /dostęp: 07.08.2022/.

nowej decyzji jest jedynym sposobem całkowitego lub częściowego pozbawienia decyzji jej ostatecznej mocy obowiązującej⁹⁰⁵. Uchylenie, zmiana lub stwierdzenie nieważności ostatecznej decyzji administracyjnej albo wznowienie postępowania zakończonego taką decyzją jest możliwe jedynie w przypadkach przewidzianych w Kodeksie postępowania administracyjnego lub ustawach szczególnych. Zdaniem RPO w Kodeksie postępowania karnego trudno wskazać regulacje, które mogłyby znaleźć zastosowanie do wykonania wyroku orzekającego przepadek uprawnienia wynikającego z decyzji. Również w ustawie z dnia 30 czerwca 2000 r. – Prawo własności przemysłowej⁹⁰⁶, nie przewiduje się w takich sytuacjach możliwości wygaśnięcia czy unieważnienia patentu (art. 89 i 90 ww. ustawy). Proponowany mechanizm mógłby zatem godzić w utrwaloną na gruncie prawa administracyjnego zasadę trwałości decyzji ostatecznych i zasadę ochrony praw nabytych. Te kwestie także nie zostały uregulowane przez prawo chociaż wydaje się, że w tego typu sytuacjach mogłaby znaleźć zastosowanie norma przewidziana w art. 188a k.k.w. Zgodnie z nią w razie niemożności wykonania w całości albo w części przepadku, gdy składnik mienia podlegający przepadkowi został usunięty, zniszczony, zgubiony, ukryty lub z innych przyczyn faktycznych lub prawnych składnik mienia lub prawo majątkowe nie może zostać przejęte, sąd może orzec, a w przypadku przepadku korzyści pochodzącej z przestępstwa, orzeka przepadek równowartości tego składnika mienia lub prawa, chyba że przepadek dotyczy przedmiotów określonych w art. 44 § 6 k.k.⁹⁰⁷. Jednakże przepis ten odnosi się do niemożności przejęcia składnika mienia lub prawa, a stosowanie analogii w tej kwestii wydaje się daleko posuniętym rozwiązaniem. W mojej ocenie ustawodawca nie dostrzegł przedmiotowych problemów.

Warto w tym miejscu zwrócić uwagę na inną kwestię, a mianowicie na fakt, że przepis dot. przepadku przedsiębiorstwa może być tzw. przepisem martwym. Przepis ten wprowadzono z uwagi na zauważony problem związany z wykorzystywaniem przedsiębiorstw w dokonywanych przestępstwach. Dotyczy to w głównej mierze zorganizowanej przestępczości ekonomicznej związanej z podrobionymi fakturami i inną dokumentacją księgową mającą na celu wyłudzenie podatku VAT. Owszem instytucja przepadku przedsiębiorstwa byłaby w przypadku takich przestępstw jak najbardziej istotna, niemniej warto zauważyć, że przedsiębiorstwa biorące udział w takowych przestępstwach, to tzw. przedsiębiorstwa krzaki, czyli stojące jedynie na papierze. Orzeczenie przepadku

⁹⁰⁵ Por. wyrok WSA w Kielcach z dnia 28 maja 2010r., sygn. II SA/Ke166/10, Legalis.

⁹⁰⁶ Ustawa z dnia 30 czerwca 2000 r. – Prawo własności przemysłowej, tekst jedn. Dz. U. z 2017r., poz.776 ze zm.

⁹⁰⁷ Damian Szelewczuk, *Przepadek przedsiębiorstwa /art.44a k.k./ ...*, 48 - 49.

takiego przedsiębiorstwa w żaden sposób nie dotknie sprawcę danego czynu zabronionego. Tym samym jest to w mojej ocenie przepis, który może rodzić wiele pracy po stronie organów ścigania, ale w zakresie efektywności może przynosić mało wymierne skutki. Przepis ten może natomiast dotknąć legalnych przedsiębiorców, którzy zostaną uwikłani w działalność przestępczą, niekoniecznie z własnej winy i świadomości.

Rozdział 4

Procesowe i wykonawcze aspekty przypadku

4.1 Czynności umożliwiające dokonanie zabezpieczenia majątkowego w postępowaniu karnym

Podstawy prawne orzeczenia przypadku są ujęte w omówionych w rozdziałach przepisach Kodeksu karnego, natomiast związana z tym środkiem procedura zabezpieczenia majątkowego uregulowana została w ustawie z dnia 6 czerwca 1997 Kodeks postępowania karnego. Ogólnie rzecz ujmując, dokonanie zabezpieczenia o charakterze majątkowym, także na potrzeby przypadku, wiąże się z wykonaniem czynności procesowych. Ustawodawca czynności te ujął w Dziale V zatytułowanym „Dowody” i chodzi tu w szczególności o czynności zatrzymania rzeczy i przeszukania. Przepisy regulujące kwestie przeszukania i zatrzymania rzeczy umieszczone w rozdziale 25, wykraczają jednak wyłącznie poza ramy pozyskania dowodów dla postępowania karnego⁹⁰⁸.

Cel przeszukania nie ogranicza się bowiem do znalezienia rzeczy mogących stanowić dowód w sprawie, ale zgodnie z art. 219 § 1 k.p.k. jako cel przeszukania ustawodawca wskazał także:

1. wykrycie, zatrzymanie albo przymusowe doprowadzenie osoby podejrzanej;
2. znalezienie rzeczy podlegających zajęciu w postępowaniu karnym;
3. zatrzymanie paszportu lub innego dokumentu uprawniającego do przekroczenia granicy.

W interesującej nas materii, czyli zajęcia i zabezpieczenia przedmiotów które mogą być objęte przypadkiem, kluczowe znaczenie mają przepisy szczególne. I tak zgodnie z art. 217 k.p.k. każdy ma obowiązek wydać na polecenie sądu lub prokuratora,

⁹⁰⁸ P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek, red. P. Hofmański, Duże Komentarze Becka, *Kodeks Postępowania Karnego, Tom I, Komentarz do artykułów 1-296*, 4. wydanie, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2011, s. 1221.

a w sytuacjach niecierpiących zwłoki także na polecenie Policji lub innego uprawnionego organu, rzeczy które mogą stanowić między innymi przedmiot przypadku. Obowiązek ten obciąża wszystkie osoby, we władaniu których rzeczy te się znajdują, niezależnie od tego, czy są ich właścicielami czy też posiadają je nielegalnie i niezależnie od tego, czy dotyczy to osoby będącej oskarżonym, innym uczestnikiem postępowania czy też osób nie zaangażowanych w jakikolwiek sposób w toczące się postępowanie⁹⁰⁹. Obowiązek dobrowolnego wydania rzeczy można nazwać *lex imperfecta*, gdyż nie jest obwarowany sankcją. Sankcja w postaci kary pieniężnej lub aresztu na czas nieprzekraczający 30 dni, w przypadku odmowy dobrowolnego wydania rzeczy, może być zastosowana jedynie w stosunku do osób, które nie są stronami postępowania i nie mają prawa do odmowy składania zeznań. W sytuacji odmowy dobrowolnego wydania rzeczy możliwe jest ich przymusowe odebranie lub dokonanie przeszukania.

Czynność przeszukania narusza konstytucyjne zasady nienaruszalności osobistej i mieszkania, dlatego też w podstawie przeszukania należy określić zakres przeszukania i nie może on być zbyt ogólnikowy czy niedookreślony, gdyż nadmiernie szeroki zakres nakazu przeszukania, nie pozwoli uczynić zadość przesłance konieczności podjęcia ingerencji⁹¹⁰. Decyzję o przeszukaniu lub żądania wydania rzeczy w formie postanowienia wydaje na etapie sądowym sąd, a na etapie postępowania przygotowawczego prokurator. Przepis art. 217 k.p.k. mówi, że rzeczy należy wydać na żądanie sądu lub prokuratora, a w wypadkach niecierpiących zwłoki – także na żądanie Policji lub innego uprawnionego organu. Przepis ten nie wskazuje kto fizycznie w imieniu organu wykonuje daną czynność. Trudno jednak wyobrazić sobie sytuację, w której robi to osobiście sąd i dlatego należy przyjąć, że przedstawienie żądania i odebranie rzeczy należeć będzie z reguły (zwłaszcza w toku postępowania sądowego) do Policji⁹¹¹. W przeciwieństwie do powyższego uregulowania, przepis art. 220 § 1 k.p.k. wprost wskazuje, że czynność przeszukania wykonuje prokurator, ale może zlecić wykonania tych czynności Policji lub innemu organowi⁹¹². W sytuacji gdy postanowienie o przeszukaniu wydaje sąd, przepis ten wprost

⁹⁰⁹ P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek, red. P. Hofmański, Duże Komentarze Becka, *Kodeks Postępowania Karnego*, Tom I ..., s. 1223.

⁹¹⁰ T. Boratyńska [w:] red. UwB dr hab. Andrzej Sakowicz, *Kodeks postępowania karnego, Komentarz*, 8. Wydanie, wydawnictwo C. H. Beck, Warszawa 2018, s. 623.

⁹¹¹ P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek, red. P. Hofmański, Duże Komentarze Becka, *Kodeks Postępowania Karnego*, Tom I ..., s. 1225.

⁹¹² Uprawnienie to może wynikać z faktu, że na podstawie przepisów szczególnych organy te uzyskują uprawnienia do prowadzenia postępowań przygotowawczych lub na podstawie wyraźnego upoważnienia ustawowego, dany organ jest upoważniony do dokonania czynności przeszukania/zatrzymania rzeczy w związku z koniecznością ujawnienia dowodów popełnienia czynu zabronionego, gdy zachodzi podejrzenie popełnienia czynu zabronionego.

wskazuje, że przeszukanie wykonuje Policja na pisemne polecenie sądu albo inny organ w sytuacjach wskazanych w ustawie. Zasadą więc w postępowaniu przygotowawczym jest przeprowadzenie przeszukania przez prokuratora⁹¹³. W rzeczywistości jednak prokurator także sporadycznie uczestniczy osobiście w czynności przeszukania czy zatrzymania rzeczy. Prokurator angażuje się osobiście w te czynności jedynie w poważnych sprawach, gdy zawołość postępowania i mnogość czynności wymaga aby osobiście nadzorował czynność przeszukania tudzież zatrzymania rzeczy. Jak pokazuje praktyka, standardem jest, że to Policja lub inny uprawniony organ wykonuje czynność zatrzymania rzeczy lub przeszukania na polecenie sądu lub prokuratora wydane w formie postanowienia.

Przystępując do czynności odebrania rzeczy zgodnie z art. 217 k.p.k. w pierwszej kolejności należy wezwać osobę, u której znajduje się rzecz podlegająca odebraniu, do dobrowolnego wydania tej rzeczy, a dopiero w przypadku odmowy należy przymusowo odebrać rzecz⁹¹⁴. Adekwatny przepis jest w przypadku przeszukania. Zgodnie z art. 224 § 1 k.p.k. osobę, u której ma nastąpić przeszukanie, należy przed rozpoczęciem czynności zawiadomić o jej celu i wezwać do wydania poszukiwanych przedmiotów⁹¹⁵. Jest to czynność obligatoryjna i każda osoba wykonująca czynność przeszukania lub zatrzymania rzeczy zobowiązana jest do zachowania tej procedury. Oczywiście wezwanie do dobrowolnego wydania rzeczy nie polega na tym, że wysyła się takie wezwanie np. listownie do osoby, od której rzecz ma być odebrana. Polega to na tym, że będąc u tej osoby z odpowiednim postanowieniem, najpierw „wzywa się” tą osobę do wydania rzeczy, a dopiero w przypadku odmowy wydania, przystępuje się do przymusowego odebrania rzeczy czy też przeszukania. Tak więc osoba, od której rzecz ma zostać odebrana, nie ma możliwości ukrycia czy zbycia tej rzeczy, po tym gdy dowiedziała się, że odpowiedni organ chce ją odebrać.

W przypadku, gdy uzyskanie postanowienia sądu lub prokuratora o żądaniu wydania rzeczy, nie jest możliwe, Kodeks postępowania karnego przewiduje dwie inne podstawy, które uprawniają do przeprowadzenia czynności zatrzymania rzeczy lub przeszukania. Te podstawy to:

- okazania przez organ Policji nakazu kierownika jednostki;

⁹¹³ Cezary Kulesza, Piotr Starzyński, *Postępowanie karne*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2017, s. 203.

⁹¹⁴ Por. T. Boratyńska [w:] red. UwB dr hab. Andrzej Sakowicz, *Kodeks postępowania karnego ...*, s. 619; Katarzyna Dudka (red. nauk.), *Kodeks postępowania karnego, Komentarz*, wyd. Wolters Kluwer, Warszawa 2018, s. 450.

⁹¹⁵ Zob. art. 224 § 1 k.p.k.

- okazania przez funkcjonariusza Policji legitymacji służbowej⁹¹⁶.

Nadto innymi organami uprawnionymi do wykonania czynności w trybie „uproszczonym” są m. in. Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Straż Graniczna, Centralne Biuro Antykorupcyjne, organy administracji celno - skarbowej i inne, które zgodnie z przepisami korzystają z uprawnień Policji.

Kluczową przesłanką do przeszukania i zatrzymania przedmiotów bez uprzedniej decyzji procesowej sądu lub prokuratora, to tzw. „wypadek niecierpiący zwłoki”. Okoliczność ta ma miejsce wtedy, kiedy oczekiwanie na decyzję prokuratora lub sądu może spowodować utratę możliwości skutecznego dokonania zajęcia rzeczy w celu zabezpieczenia przypadku⁹¹⁷. Przeprowadzenie przeszukania na legitymację służbową, w sytuacji gdy nie został spełniony wymóg formalny „wypadku niecierpiącego zwłoki”, nie stanowi podstawy do odmowy zatwierdzenia danej czynności. Taki błąd funkcjonariusza naraża go jedynie na odpowiedzialność dyscyplinarną⁹¹⁸. W przypadkach niecierpiących zwłoki Policja lub inny organ może wykonać czynność przeszukania lub zatrzymania rzeczy na nakaz kierownika swojej jednostki lub na legitymację służbową. W piśmiennictwie wskazuje się, że pojęcie wypadku niecierpiącego zwłoki jest nieostre, a brak jednoznacznego określenia przesłanek przeszukania na polecenie innych organów niż sąd i prokuratura może stanowić podstawę do nadużyć, dlatego też określenie „wypadek niecierpiący zwłoki” należy interpretować w sposób zawężający, zwłaszcza, że przeprowadzenie przeszukania wiąże się z naruszeniem swobód obywatelskich⁹¹⁹. W takich przypadkach osoba, u której wykonane jest przeszukanie lub zatrzymanie rzeczy musi zostać pouczona o możliwości złożenia żądania doręczenia postanowienia o zatwierdzeniu tej czynności. Takie pouczenie jak i żądanie doręczenia postanowienia o zatwierdzeniu przeszukania, należy wpisać do protokołu przeszukania/ zatrzymania rzeczy. Niezależnie od złożenia takowego żądania w sytuacji dokonania przeszukania, organ dokonujący przeszukania, niezwłocznie występuje do właściwego prokuratora lub sądu o zatwierdzenie czynności. Jest to obowiązek organu. Nie ma obowiązku zatwierdzania zatrzymania rzeczy, jeżeli osoba u której wykonana była ta czynność nie złożyła takowego żądania. Jeżeli osoba, u której miała miejsce czynność przeszukania, złożyła żądanie o doręczenie jej postanowienia o zatwierdzeniu czynności, w ciągu 7 dni

⁹¹⁶ Cezary Kulesza, Piotr Starzyński, *Postępowanie karne ...*, s. 202.

⁹¹⁷ Cezary Kulesza [w:] Katarzyna Dudka (red. nauk.), *Kodeks postępowania karnego, Komentarz*, wyd. Wolters Kluwer, Warszawa 2018, s. 450.

⁹¹⁸ Wyrok SN z dnia 23 lutego 1932 r., sygn. II K 39/32, OSN (K) 1932, nr 5, poz. 98.

⁹¹⁹ Cezary Kulesza [w:] Katarzyna Dudka (red. nauk.), *Kodeks postępowania karnego ...*, s. 455.

od daty czynności powinna otrzymać postanowienie o zatwierdzeniu tej czynności. W doktrynie podnoszone są głosy, że zatwierdzenie czynności przeszukania wykonanego w trybie niecierpiącym zwłoki, na etapie postępowania przygotowawczego powinno być w gestii sądu, a nie, jak to ma w tym stanie prawnym miejsce, w gestii prokuratora⁹²⁰. W przypadku zatrzymania rzeczy terminy zatwierdzenia są nieco odmienne, a mianowicie w sytuacji zgłoszenia przez stronę żądania doręczenia zatwierdzenia, należy postanowienie o zatwierdzeniu czynności doręczyć w ciągu 7 dni jeżeli rzecz została odebrana przymusowo i 14 dni jeżeli rzecz została wydana dobrowolnie. W przypadku niezatwierdzenia w terminie czynności przez prokuratora lub sąd, należy zwrócić zabezpieczone przedmioty osobie, od której je zabezpieczono. Te terminy mają więc charakter prekluzyjny. Oczywiście, nie jest także wykluczony wariant pośredni, a więc zatwierdzenie zatrzymania rzeczy tylko w części, kiedy to prokurator nie zatwierdza czynności przeszukania, jednak stwierdza że dowody zostały zabezpieczone słusznie i nie mogą być zwrócone osobie, od której zostały zabezpieczone. Może to zrobić z dwóch powodów:

1. czynność przeszukania nie została wykonana w sytuacji „niecierpiącej zwłoki”, a zatem nie powinna być wykonana na podstawie nakazu kierownika jednostki czy legitymacji służbowej policjanta, a powinna być wykonana na pisemne polecenie prokuratora lub sądu;
2. wniosek o zatwierdzenie czynności wpłynął do prokuratury po upływie terminu na zatwierdzenie tej czynności.

W każdym z tych przypadków policjant naraża się na odpowiedzialność dyscyplinarną, gdyż nie dopełnił swoich obowiązków służbowych i naruszył zasady prowadzenia czynności procesowych. Osobie, u której przeprowadzono przeszukanie (zatrzymanie rzeczy) przysługuje prawo dochodzenia roszczeń jedynie w sytuacji, gdy w toku czynności naruszono prawa osobiste tej osoby albo doszło do wyrządzenia jej szkody. Nie ma znaczenia, czy prokurator zatwierdził czynność, czy też z jakiegokolwiek powodu tej czynności nie zatwierdził. Sam fakt, że w toku czynności naruszono wymogi wynikające z art. 227 k.p.k., stanowi podstawę dochodzenia roszczeń, ale jednocześnie ten fakt nie czyni tej czynności nieskuteczną. Dowody, które uzyskano w wyniku tej czynności, nie tracą swojego znaczenia procesowego. Jeżeli prokurator nie zatwierdza czynności przeszukania lub zatrzymania rzeczy, gdyż zostały one przeprowadzone

⁹²⁰ Por. T. Boratyńska [w:] red. UwB dr hab. Andrzej Sakowicz, *Kodeks postępowania karnego ...*, s. 624.

z naruszeniem przepisów, osobie u której dokonano takiej czynności nie przysługuje z automatu prawo dochodzenia roszczeń. Swoich praw można dochodzić jedynie, jeżeli w wyniku tych czynności doszło do naruszenia praw osobistych lub wyrządzono szkodę osobie, u której przeprowadzono czynności. Powództwo cywilne kieruje się przeciwko Skarbowi Państwa⁹²¹.

Gwarantem praw człowieka wyrażonych w art. 30 Konstytucji RP jest art. 227 k.p.k. Funkcjonariusz, który w toku czynności naruszył przepis art. 227 k.p.k. może ponieść odpowiedzialność karną z art. 231 k.k. tj. przekroczenia swoich uprawnień. Tak szeroka ochrona wynika z faktu, że przeszukanie narusza konstytucyjne zasady i należy czynność tą wykonać z zachowaniem umiaru i w poszanowaniu godności osoby, której czynność ta dotyczy. Czynność ta powinna być wykonana w taki sposób aby nie wyrządzić zbędnych szkód czy dolegliwości. Przeszukanie powinno być dokonane zgodnie z celem tej czynności i w granicach niezbędnych dla osiągnięcia celu. Podczas tej czynności należy zachować należyta staranność i czynność przeprowadzić w taki sposób aby poszanować prywatność i godność osób, których ta czynność dotyczy⁹²². Realizując te zasady prowadzenia przeszukania, organ wykonujący czynność, spełnia obowiązek wynikający z art. 30 Konstytucji RP poszanowania przyrodzonej i niezbywalnej godności człowieka.

Procesowe zabezpieczenie przedmiotów zatrzymanych w wyniku przeszukania polega na sporządzeniu protokołu przeszukania, a poza tym zgodnie z art. 228 § 1 k.p.k. należy dokonać oględzin tych przedmiotów oraz sporządzić spis i opis rzeczy. Ostatnią czynnością techniczną związaną z zatrzymaniem rzeczy czy też przeszukaniem jest zabranie tych przedmiotów przez dokonującego przeszukanie lub oddanie ich na przechowanie osobie godnej zaufania. Osobę taką należy pouczyć, że zobowiązana jest przedstawić dany przedmiot na każde wezwanie organu prowadzącego postępowanie. Ten przepis ogólny odnoszący się do przedmiotów znalezionych w wyniku przeszukania lub wydanych dobrowolnie odnosi się także do znalezionych w toku przeszukania przedmiotów podlegających przepadkowi⁹²³. Teoretycznie przepisy związane z zabezpieczeniem są kompletne w tym zakresie, ale jak to często bywa, praktyka często nie jest adekwatna do wyznaczonego otoczenia normatywnego. Taka sytuacja ma miejsce wtedy, gdy będąc na przeszukaniu funkcjonariusze szukając przedmiotów wskazanych w postanowieniu o przeszukaniu, znajdują inne przedmioty, których posiadanie jest

⁹²¹ Dochodzić roszczeń można np. art. 24 k.c. w przypadku naruszenia praw osobistych i np. art. 415 - 420 k.c. w przypadku wyrządzenia szkody majątkowej.

⁹²² Zob. art. 227 k.p.k.

⁹²³ Zob. art. 228 § 2 k.p.k.

zabronione. Przykładowo w rzeczonym, postanowieniu wskazano, że celem przeszukania jest ujawnienie i zabezpieczenie substancji psychotropowych i odurzających, natomiast w trakcie przeszukania funkcjonariusze znajdują dodatkowo tytoń i papierosy bez polskich znaków akcyzy. Formalnie więc postanowienie o przeszukaniu nie mówi nic o tytoniu i papierosach. Jednak funkcjonariusze nie mogą pomijać faktu ujawnienia innego czynu zabronionego. O możliwości „rozszerzenia” celu przeszukania na inne przedmioty niż wskazane w postanowieniu o przeszukaniu, wskazuje pośrednio art. 228 § 2 k.p.k., zgodnie z którym jeżeli w toku przeszukania znaleziono przedmioty mogące stawić dowód innego przestępstwa, należy dokonać ich oględzin, sporządzić spis i opis oraz podjąć decyzję o ich zabraniu przez organ lub oddaniu na przechowanie osobie godnej zaufania. Przepis ten wskazuje zatem na poszczególne czynności, które należy wykonać z tak ujawnionymi przedmiotami tj. wykonać oględziny, sporządzić spis i opis rzeczy oraz zabrać te rzeczy lub oddać na przechowanie. Ustawodawca używa tutaj pojęcia „podjąć decyzję o zabraniu” jednak nie wskazuje w jakiej formie procesowej ma nastąpić zabranie tych przedmiotów, czy winno to nastąpić w formie przeszukania czy też zatrzymania rzeczy. Określił to Komendant Główny Policji wskazując w § 69 ust. 1 Wytycznych nr 3⁹²⁴, że jeżeli policjant w toku czynności poweźmie przypuszczenie, że w miejscu dokonania czynności mogą znajdować się rzeczy mogące stanowić dowód w innej sprawie lub podlegające zajęciu, a nie zostało to ujęte w postanowieniu sądu lub prokuratora i nie mają one związku z prowadzonym postępowaniem przygotowawczym, w ramach którego przeprowadza się przeszukanie, kontynuuje przeszukanie, a po ich znalezieniu wpisuje je do protokołu z tej czynności i zabezpiecza. Tym samym Komendant Główny Policji określił, że fakt zabezpieczenia danych przedmiotów, nie objętych postanowieniem o przeszukaniu, należy udokumentować w protokole sporządzanym z danej czynności wynikającej z postanowienia o przeszukaniu. Pośrednio wynika to także z art. 228 § 2 k.p.k., skoro bowiem ustawodawca przewidział, że z rzeczami mogącymi stawić dowód innego przestępstwa powinniśmy postąpić tak samo jak z rzeczami stanowiącymi dowód przestępstwa w sprawie, w której dokonano przeszukania, to zgodnie z argumentacją *a maiori ad minus*, możemy te rzeczy w toku przeszukania zabezpieczyć. Jednak zgodnie z tym przepisem rozszerzenie celu przeszukania może dotyczyć jedynie rzeczy, które mogą

⁹²⁴ Wytyczne nr 3 Komendanta Głównego Policji z dnia 30 sierpnia 2017 r. w sprawie wykonywania niektórych czynności dochodzeniowo – śledczych przez policjantów, Dz. Urz. 2017.59, <https://isp.policja.pl/isp/aktualnosci/prawo/11554,Wytyczne-nr-3-Komendanta-Glownego-Policji-z-dnia-30-sierpnia-2017-r.html>, /dostęp: 10.09.2022 r./.

stanowić dowód w sprawie. Jednak moim zdaniem, mimo że nie wynika to wprost z przepisów powszechnie obowiązujących, a jedynie z wewnętrznej regulacji tj. z § 69 ust. 2 Wytycznych nr 3 Komendanta Głównego Policji, także z innych powodów można rozszerzyć cel przeszukania. W trakcie przeszukania można bowiem uzyskać informację, że w przeszukiwanym za np. narkotykami mieszkaniu, ukrywa się osoba poszukiwana listem gończym. Funkcjonariusze mają obowiązek zweryfikować w toku wykonywanej czynności, tą informację i w przypadku jej potwierdzenia, zatrzymać osobę poszukiwaną. Przeszukanie jest czynnością procesową i skoro zostało raz wykonane i ujawniono już np. przysłowiowe papierosy i tytoń bez polskich znaków akcyzy, to należy to odpowiednio udokumentować. Protokół przeszukania jest formalnym udokumentowaniem tej czynności i powinien odzwierciedlać przebieg całej czynności. W mojej ocenie, właściwszym sposobem udokumentowania takiej czynności, jest wypisanie w protokole przeszukania rzeczy, które ujawniono, a których szukano zgodnie z postanowieniem o przeszukaniu, a następnie wskazanie, że z uwagi na ujawnienie innych rzeczy, od tego momentu (wskazanie dokładnej godziny) przeszukanie realizowane jest na podstawie legitymacji służbowej i ujawniono następujące rzeczy, których posiadanie jest zabronione. Przy takim zapisie w mojej ocenie właściwie udokumentowana jest cała czynność procesowa. Pamiętać należy aby w trakcie przeszukania poinformować osobę, u której przeszukanie jest dokonywane, że od danego momentu przeszukanie realizowane jest na podstawie legitymacji służbowej funkcjonariusza. Jest to o tyle istotne, że brak takiego poinformowania może pozbawić osoby, u których została wykonana czynność, prawa do złożenia zażalenia na zasadność i legalność dokonania danej czynności. Aby uniknąć przedmiotowych rozterek, moim zdaniem najlepszym wyjściem byłby zapis w postanowieniu o przeszukaniu, że przeszukanie ma zostać zrealizowane w konkretnym celu, a dodatkowo w przypadku ujawnienia innych przedmiotów, których posiadanie jest zabronione także w celu dokonania ich zabezpieczenia, ale w obecnym stanie prawnym takiego zapisu nie można wykonywać, gdyż cel przeszukania musi być jasno określony.

Odrębną kwestią jest ustalenie jakie mienie sprawcy może być przedmiotem zabezpieczenia. Czynności zmierzające do ustalenia mienia sprawcy trzeba wykonać w sposób niejawny, tak aby sprawca nie zorientował się, że organy ścigania poszukują mienia stanowiącego jego własność. Takie niejawne ustalenia możemy z pewnością dokonać co do posiadanych przez sprawcę samochodów, statków powietrznych czy też wodnych, nieruchomości, rachunków bankowych. Ustalenie można dokonać na podstawie dostępnych Policji baz danych lub przez żądanie (zapytanie) skierowane do odpowiednich

instytucji⁹²⁵. Niejawne ustalenia jak sama nazwa wskazuje są ustaleniami poczynionymi poza wiedzą sprawcy. Policja może je dokonywać nie tylko poprzez zapytania do odpowiednich instytucji. Tylko od inicjatywy i kreatywności policjanta zależy jakie źródła wykorzysta do zdobycia informacji o majątku sprawcy. Tak naprawdę „wachlarz” możliwości jest bardzo szeroki. W obecnych czasach dużo wiedzy zdobyć można także poprzez portale społecznościowe. Ludzie chwalą się w Internecie swoim majątkiem, miejscami w których byli itp. Internet to doskonałe źródło wiedzy dla Policji, także na potrzeby czynności procesowej zabezpieczenia mienia.

⁹²⁵ Zagadnienia zostało rozwinięte w kolejnych rozdziałach.

4.2 Problematyka zabezpieczenia przypadku korzyści w postępowaniu karnym

Czynność zatrzymania rzeczy i przeszukania to jedynie procesowe czynności techniczne zmierzające do odnalezienia składników majątkowych, które mogą podlegać zajęciu i przejęcia nad nimi władztwa przez organy procesowe. W wyniku bowiem zatrzymania rzeczy czy też ich przymusowego odebrania w wyniku przeszukania, organy procesowe przejmują prawnie władztwo nad rzeczami odebranymi właścicielowi, jednak właściciel nie traci prawa własności do rzeczy. Zatrzymanie rzeczy i zabezpieczenie majątkowe, są to różne instytucje procesowe, które jednak zmierzają do podobnego celu. Przepadek bowiem orzekany jest przez sąd, co do zasady w wyroku skazującym, natomiast zabezpieczenie majątkowe stosowane jest przez prokuratora celem zabezpieczenia danych przedmiotów przed ich wyzbyciem się przez sprawcę. Natomiast zatrzymanie rzeczy dokonywane jest przez Policję celem zabezpieczenia nie tylko przedmiotów mogących stanowić przedmiot zabezpieczenia majątkowego, ale także celem zabezpieczenia dowodów w sprawie. O ile w przypadku orzeczenia przez sąd przypadku, właściciel traci prawo własności do danej rzeczy, o tyle w przypadku postanowienia o zabezpieczeniu majątkowym jak i zatrzymaniu rzeczy, właściciel nadal posiada prawo do rzeczy, a jedynie nie może czasowo swobodnie władać daną rzeczą. Zatrzymanie rzeczy może objąć swoim zakresem:

1. rzeczy ruchome, wobec których można wydać postanowienie o zabezpieczeniu majątkowym;
2. rzeczy, które nie mieszczą się w pojęciu narzędzi przestępstwa i nie będą podlegać przypadkowi, a stanowić będą jedynie dowód w sprawie i w przyszłości mogą być zwrócone właścicielowi.

Zabezpieczenie majątkowe natomiast służy zabezpieczeniu:

1. przedmiotów pochodzących bezpośrednio z przestępstwa lub korzyści uzyskanej z przestępstwa;
2. majątku sprawcy, celem pozbawienia go równowartości korzyści jakie sprawca uzyskał bezpośrednio lub pośrednio z przestępstwa albo równowartości przedmiotów, które służyły do popełnienia przestępstwa, a także

równowartości przedsiębiorstwa jeżeli zachodziłyby okoliczności do orzeczenia przepadku;

3. narzędzi, które służyły do popełnienia przestępstwa i które uznano za dowód rzeczowy w sprawie, wobec których można orzec przepadek na podstawie art. 44 § 2 k.k., w tym także przedsiębiorstwa, którego przepadek można orzec na podstawie art. 44a § 1 k.k.;
4. przedmiotów, które objęte są zakazem wytwarzania, posiadania, obrotu, przesyłania, przenoszenia lub przewozu, wobec których można orzec przepadek na podstawie art. 44 § 6 k.k.

Poza interesującą nas materią zabezpieczenia możliwości zastosowania przepadku, zabezpieczenie majątkowe może także służyć zabezpieczeniu wykonania potencjalnej kary grzywny oraz wykonania środków kompensacyjnych, jakie mogą być orzeczone w związku z czynem sprawcy⁹²⁶. Zabezpieczenie majątkowe może dotyczyć zarówno rzeczy ruchomych jak i nieruchomości, podczas, gdy zatrzymanie rzeczy dotyczy jedynie rzeczy ruchomych.

Zabezpieczenie majątkowe z jednej strony powinno być stosowane wyjątkowo, albowiem ogranicza ono prawo do dysponowania swoim mieniem przez osobę, która chroniona jest domniemaniem niewinności⁹²⁷, a z drugiej strony jest ważnym instrumentem służącym realizacji idei nieopłacalności przestępstwa. Zastosowanie tej instytucji we właściwym momencie i jej sprawna realizacja, z reguły gwarantują pewne wykonanie wyroku skazującego w przedmiocie kar i środków majątkowych⁹²⁸. W literaturze podkreśla się, że zabezpieczenie majątkowe jest bardzo ważnym instrumentem walki z przestępczością, zwłaszcza zorganizowaną⁹²⁹. Do 2013 roku przepisy prawa w zakresie stosowania zabezpieczenia majątkowego z jednej strony nie dawały odpowiednich gwarancji obywatelowi, a z drugiej znacznie utrudniały pracę organów ścigania. Ustawodawca podkreślił to w uzasadnieniu ustawy wprowadzającej zmiany w procedurze karnej w tym zakresie wskazując, że dolegliwość tego środka jest znaczna, a sama obecna regulacja i stosowanie w praktyce tego środka przymusu wywołuje zasadnicze zastrzeżenia. Przepisy o zabezpieczeniu majątkowym, zezwalając

⁹²⁶ R. A. Stefański, *Zabezpieczenie majątkowe*, Apelacja Gdańska – wydanie specjalne, 1/2003, s. 19.

⁹²⁷ P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek, red. P. Hofmański, *Duże Komentarze Becka, Kodeks Postępowania Karnego, Tom I...*, s. 1595.

⁹²⁸ Red. nauk. Ryszard A. Stefański, Stanisław Zabłocki, *Kodeks Postępowania Karnego, Tom II, Komentarz do art. 167-296*, Wolters Kluwer, 2019, s. 1247 - 1247.

⁹²⁹ Por. A. Bulsiewicz, *Zabezpieczenie roszczeń cywilnych i kar majątkowych w procesie karnym (Uwagi na tle projektu kodeksu postępowania karnego z 1995 R.)*, *Studia Iuridica* (Warszawa) 1997, p. 47-55, s. 9 i 47.

na to zabezpieczenie w określonych sytuacjach, nie określają bowiem w ogóle przesłanek jego stosowania, nie wiążą jego zakresu i sposobu z zakresem tego, czemu służyć ma owe zabezpieczenie, a jednocześnie komplikują procedurę zabezpieczenia, wymagając zawsze uzyskania klauzuli wykonalności i to odpłatnie⁹³⁰. Kolejne nowelizacje, które weszły w życie w dniu 15.4.2016 r.⁹³¹ i 27.4.2017 r.⁹³² wprowadziły dalsze zmiany w zakresie przesłanek stosowania tej instytucji. Pierwsza ze wskazanych nowelizacji podkreśla istotną wagę, jaką ustawodawca przywiązuje do wykonywania przez skazanego nałożonych na niego wyrokiem środków karnych, przepadku lub środka kompensacyjnego. Sąd penitencjarny uchyla zezwolenie na odbycie przez skazanego kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego w sytuacji, gdy m.in. skazany uchyla się od wykonania orzeczonego przepadku⁹³³. Nowelizacja z marca 2017 r. wprowadziła nowy rodzaj przepadku – przepadek przedsiębiorstwa (co zostało omówione w odrębnym rozdziale), ale też wyraźnie rozszerza zakres korzyści majątkowej osiągniętej z popełnienia przestępstwa, gdyż za takowe ustawodawca uznał także pożytki z rzeczy lub praw stanowiących tę korzyść⁹³⁴, zmianie uległ też zapis art. 45 § 2 k.k. oraz dodano art. 45a § 2 k.k.⁹³⁵

Ponieważ zabezpieczenie majątkowe jest środkiem przymusu⁹³⁶, które ingeruje w mienie sprawcy przed prawomocną decyzją sądu w zakresie tego mienia, nazywane bywa antycypacją egzekucji⁹³⁷. Jeżeli wykonanie wyroku skazującego, w szczególności w zakresie orzeczonych kar majątkowych i środków karnych, przebiegnie sprawnie, będzie to miało decydujące znaczenie w zakresie oceny efektywności procesu karnego. Jednym z celów procesu karnego jest przecież pozbawienie sprawców korzyści

⁹³⁰ Uzasadnienie do ustawy z 27.9.2013 r. o zmianie ustawy Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. z 2013 r., poz. 1247 ze zm., druk nr 870, <https://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/PrzebiegProc.xsp?nr=870>, /dostęp: 13.04.2022/, s. 58-59.

⁹³¹ Ustawa z dnia 11 marca 2016 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz ustawy – Kodeks karny wykonawczy, Dz. U. 2016 poz. 428.

⁹³² Ustawa z dnia 23 marzec 2017 r. o zmianie ustawy - Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. 2017 poz. 768.

⁹³³ Zob. art. 2 ust. 17 ustawy z dnia 11 marca 2016 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz ustawy – Kodeks karny wykonawczy.

⁹³⁴ Zob. art. 1 ust 2 Ustawa z dnia 23 marzec 2017 r. o zmianie ustawy - Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw.

⁹³⁵ Istotna zmiana została wprowadzona także w k.p.k., gdzie dodano art. 17 § 4 o treści: „Istnienie okoliczności określonych w § 1 pkt. 4–6 nie wyłącza postępowania w przedmiocie przepadku, o którym mowa w art. 45a § 2 Kodeksu karnego”, okoliczności wskazane w pkt. 4-6 to wymienione enumeratywnie sytuacje, gdy nie wszczynają się postępowania a wszczęte umarza z uwagi na fakt iż: 1. ustawa stanowi, że sprawca nie podlega karze; 2. oskarżony zmarł; 3. nastąpiło przedawnienie karalności.

⁹³⁶ K.T. Boratyńska [w:] Katarzyna T. Boratyńska, Łukasz Chojniak, Wojciech Jasiński, *Postępowanie karne*, 3. Wydanie zmienione, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2018, s. 387.

⁹³⁷ Por. Tomasz Grzegorzczak, Janusz Tylman, *Polskie postępowanie karne*, Wydawnictwo Prawnicze PWN, Warszawa 1998, s. 542 i powołana tam literatura.

uzyskanych w wyniku przestępstwa. Cel ten zostanie osiągnięty tylko w sytuacji, gdy szybko zostaną ustalone składniki majątkowe sprawcy i dokonane zostanie zabezpieczenie majątkowe na tych składnikach. I właśnie instytucja zabezpieczenia majątkowego ma doprowadzić do zapewnienia efektywności postępowania karnego w tym zakresie. I niewątpliwie, ustanowienie zabezpieczenia pod kątem orzeczenia przepadku szeroko rozumianych korzyści ma także efekt uboczny w postaci pozbawienia sprawcy możliwości korzystania z korzyści pochodzących z czynu zabronionego. Ze względu na cel, jakiemu służyć ma instytucja zabezpieczenia majątkowego, wartość mienia, na który ma być dokonane zabezpieczenie, jest istotna o tyle, o ile zapewnia wykonalność przyszłego rozstrzygnięcia, w ten sposób że pozwala na utrzymanie w majątku oskarżonego tych jego składników, które służyć mogą do zaspokojenia przyszłych kar i środków o charakterze majątkowym⁹³⁸. Słusznie wskazuje się w literaturze, że szybkie zabezpieczenie majątkowe dowodzi, że przestępstwa są nieopłacalne⁹³⁹. Między wszczęciem postępowania karnego, a uprawomocnieniem się orzeczenia kończącego proces upływa zazwyczaj kilka lub kilkanaście miesięcy, a skomplikowane, zawile prowadzone przeciwko większej liczbie oskarżonych procesy trwają częstokroć jeszcze dłużej. Oskarżony (podejrzany) świadom możliwości wydania orzeczenia dotyczącego również jego mienia, mógłby je ukryć lub sprzedać, a nawet zniszczyć, uniemożliwiając czy choćby w istotny sposób utrudniając tym wykonania orzeczenia. Właściwa i całkowita realizacja wyroku skazującego oskarżonego na kary i środki majątkowe oraz zasądzającego roszczenia odszkodowawcze, uzależniona jest więc w poważnej mierze od dostatecznie wczesnego i sprawnego zabezpieczenia majątkowego⁹⁴⁰. Dlatego też zabezpieczenie majątkowe powinno być stosowane na etapie postępowania przygotowawczego, a wyjątkowo instytucja ta winna być stosowana w postępowaniu jurysdykcyjnym. Niecelowe jest natomiast stosowanie tej instytucji na etapie postępowania wykonawczego i słusznie w literaturze podkreśla się, że na tym etapie jest to niedopuszczalne⁹⁴¹.

Jednym ze sposobów ustalenia składników majątkowych sprawcy jest weryfikacja posiadanych przez niego wartościowych rzeczy ruchomych. Taka weryfikacja może nastąpić w wyniku przeszukania. Jeżeli czynność przeszukania, tudzież zatrzymania rzeczy

⁹³⁸ Zob. postanowienie SA we Wrocławiu z 22.12.2008 r., II AKa 656/08, LEX nr 491186, z glosą częściowo krytyczną P. Starzyńskiego, EP 2011/12, s. 18-21; postanowienie SA w Krakowie z 12.11.2009 r., II AKa 468/09, LEX nr 570569; postanowienie SA w Katowicach z 21.10.2015 r., II AKa 591/15, LEX nr 1959452.

⁹³⁹ Por. M. Piekarski, *Aspekty cywilnoprawne wzmoczenia ochrony mienia społecznego przed szkodami wynikającymi z przestępstwa*, Lublin 1962, s. 71.

⁹⁴⁰ Tomasz Grzegorzczak, Janusz Tylman, *Polskie postępowanie karne ...*, s. 543.

⁹⁴¹ Zob. S. Kudrelek, *Postępowanie zabezpieczające w procesie karnym*, Prok i Pr. 2013/6, s. 147.

została dokonana w celu procesowego zabezpieczenia przedmiotów na poczet orzeczenia przepadku korzyści uzyskanych w wyniku przestępstwa i takie zabezpieczenie nastąpiło poprzez tymczasowe zajęcie mienia, niezbędne jest wydanie postanowienia o zabezpieczeniu majątkowym. Policja ma więc dodatkowe uprawnienia, pozwalające na natychmiastowe zabezpieczenie mienia, np. ujawnionego w toku przeszukania, a mianowicie na podstawie art. 295 k.p.k. policja dokonuje tymczasowego zajęcia mienia, które podlega nadzorowi prokuratora sprawującego nadzór nad postępowaniem, w którym nastąpiło zajęcie, i może być dokonane na jego polecenie⁹⁴². Zabezpieczenie majątkowe, a tymczasowe zajęcie mienia to dwie instytucje, które mają służyć temu samemu celowi, jednak zdecydowanie różnią się od siebie. Różnica wynika z faktu, że tymczasowe zajęcie mienia jest czynnością wstępną (która może, ale nie musi wystąpić) przed właściwym zabezpieczeniem majątkowym. Podstawowym trybem postępowania jest wydanie przez prokuratora lub sąd postanowienia o zabezpieczeniu majątkowym, natomiast dodatkowym środkiem zmierzającym do efektywności zabezpieczenia z urzędu jest tymczasowe zajęcie mienia ruchomego osoby podejrzanej⁹⁴³.

Tymczasowe zajęcie mienia ruchomego, jak sama nazwa wskazuje, jest instytucją tymczasową. Obowiązuje 7 dni, w trakcie których musi dojść do wydania przez prokuratora lub sąd postanowienia o zabezpieczeniu majątkowym. Tak krótkie ograniczenie czasowe obowiązywania tej instytucji wynika z faktu, że tymczasowego zajęcia mienia ruchomego dokonuje Policja (lub instytucja korzystająca z praw Policji) z inicjatywy własnej lub na polecenie prokuratora. Podstawą dokonania tymczasowego zajęcia mienia przez Policję, jest zarzucenie oskarżonemu popełnienie przestępstwa, za które lub w związku z którym można orzec przepadek. (zob. art. 291 § 1 k.k.) albo za przestępstwo o którym mowa w art. 44a k.k. lub 45 § 3 k.k. lub 45 a § 1 i 2 k.k.

Nie zgadzam się ze stanowiskiem reprezentowanym przez niektórych przedstawicieli doktryny, że w sytuacji, gdy zachodzi obawa ukrycia (usunięcia) mienia, Policja bądź organy kontroli skarbowej (które ujawniły przestępstwo) mogą dokonać tymczasowego zajęcia mienia ruchomego⁹⁴⁴. Takie stwierdzenie sugeruje, że tylko tym organom przysługuje prawo dokonania tymczasowego zajęcia mienia. Tymczasem uprawnienia te przysługiwały także innym organom np. Żandarmerii Wojskowej (art. 663), Straży

⁹⁴² Wincenty Grzeszczyk, *Kodeks postępowania karnego, Komentarz*, Wydanie 8, Stan prawny na 15 grudnia 2010 roku, LexisNexis, Warszawa 2011, s. 323.

⁹⁴³ Stanisław Waltoś, *Proces karny, Zarys systemu*, Wydanie czwarte zmienione, Wydawnictwo Prawnicze PWN, Warszawa 1998, s. 436.

⁹⁴⁴ Romuald Kmieciak, Edward Skrętowicz, *Proces karny, Część ogólna*, Wydanie III zmienione i uzupełnione, Zakamycze 2002, s. 309.

Granicznej i Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego (art. 312 pkt. 1) oraz innym organom uprawnionym do prowadzenia dochodzenia na podstawie przepisów szczególnych (art. 312 pkt. 2 w zw. z art. 325d)⁹⁴⁵. Wykaz tych instytucji ulegał stopniowemu rozszerzeniu i obecnie uprawnienie do dokonania tymczasowego zajęcia mienia oprócz Policji, przysługuje także innym organom, które k.p.k. wyposaża (w określonym zakresie) w kompetencje Policji, tj. Straży Granicznej, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Krajowej Administracji Skarbowej, Centralnego Biura Antykorupcyjnego oraz Żandarmerii Wojskowej, w zakresie ich właściwości. Uprawnienia do tymczasowego zajęcia mienia przysługują także następującym organom: 1) Straż Leśna, nadleśniczy, zastępca nadleśniczego, inżynier nadzoru, leśniczy i podleśniczy⁹⁴⁶; 2) Państwowa Straż Łowiecka⁹⁴⁷. Jak widać katalog organów, którym przysługują (w określonym zakresie) te same uprawnienia co Policji jest bardzo szeroki. Ponadto w literaturze wskazuje się także, że tymczasowe zajecie mienia może być dokonane także przez organy uprawnione do prowadzenia dochodzenia⁹⁴⁸. Przesłanką dokonania tymczasowego zajęcia mienia jest obawa usunięcia tego mienia. Z tą obawą mamy do czynienia, gdy Policja poweźmie informacje, że osoba podejrzana wyzbywa się mienia np. sprzedaje, darowuje itp. Jednak przesłanka ta jest spełniona także w sytuacji uzyskania przez Policję informacji, że osoba podejrzana ukrywa mienie. Ustalenie, że osoba podejrzana ukrywa mienie, może być efektem czynności własnych Policji np. w wyniku przeszukania Policja może odkryć „sekretny pokój” („ukryty sejf”), w którym sprawca przechowuje wartościowe przedmioty np. obrazy, rzeźby, biżuterię. Fakt przechowywania wartościowych przedmiotów w sekretnym miejscu sugeruje chęć ukrycia tych przedmiotów.

Tymczasowe zajęcie mienie nie dotyczy przedmiotów wyłączonych spod egzekucji⁹⁴⁹ i można go dokonać jedynie na mieniu ruchomym. Ponieważ przepis art. 295 k.p.k. wprost mówi, że Policja może dokonać tymczasowego zajęcia mienia ruchomego osoby podejrzanej⁹⁵⁰, a zatem tymczasowe zajęcie dopuszczalne jest nie wcześniej niż po wydaniu postanowienia o przedstawieniu zarzutów w trybie określonym w art. 313 § 1 k.p.k., lub po przesłuchaniu osoby podejrzanej w warunkach określonych

⁹⁴⁵ Jan Grajewski, *Przebieg procesu karnego*, 2. wydanie, C. H. Beck, Warszawa 2004, s. 127.

⁹⁴⁶ Na podstawie art. 47 ust. 2 pkt. 7 ustawy z 28.9.1991 r. o lasach, t.j. Dz. U. z 2017 r. poz. 788 ze zm.

⁹⁴⁷ Na podstawie art. 39 ust. 2 pkt. 7 ustawy z 13.10.1995 r. – Prawo łowieckie; zob. Jerzy Skorupka [w:] red. SSA prof. Dr hab. Jerzy Skorupka, *Kodeks Postępowania Karnego, Komentarz*, Komentarze kodeksowe, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2018, s. 678.

⁹⁴⁸ Wincenty Grzeszczyk, *Kodeks postępowania karnego ...*, s. 323.

⁹⁴⁹ Zob. art. 295 § 3 k.p.k.; wykaz przedmiotów wyłączonych z egzekucji zob. art. 829 k.p.c.

⁹⁵⁰ Zob. art. 295 k.p.k.

w art. 308 § 2 k.p.k. lub art., 325g § 2 k.p.k.⁹⁵¹. We wcześniejszej fazie postępowania nie występuje podmiot podejrzany, na mieniu którego można dokonać zabezpieczenie i który może być potencjalnym adresatem roszczeń podlegających zabezpieczeniu⁹⁵². Mienie ruchome, które podlega tymczasowemu zajęciu, można pozostawić na przechowanie u wybranej osoby godnej zaufania. Po dokonaniu tymczasowego zajęcia mienia, Policja niezwłocznie musi przekazać materiały do prokuratury celem wydania postanowienia o zabezpieczeniu majątkowym. Takie postanowienie musi być wydane w ciągu 7 dni od dnia dokonania tymczasowego zajęcia mienia. W przeciwnym wypadku zajęcie upada, skutkiem czego należy wydać zabezpieczone przedmioty osobie, od której zostały one zajęte. Jednak taka sytuacja nie stanowi przeszkody do wydania postanowienia o zabezpieczeniu tych przedmiotów, które w terminie późniejszym mogą zostać zajęte przez organ wykonujący zabezpieczenie (komornik sądowy lub skarbowy) - oczywiście o ile nie zostaną usunięte⁹⁵³. Zgadzam się z tym stanowiskiem, ale jedynie w ogólnym sensie, a mianowicie, że przedmioty te mogą podlegać ponownemu zajęciu, mimo że prokurator nie wydał postanowienia o zabezpieczeniu majątkowym w terminie 7 dni od dokonania tymczasowego zajęcia mienia. Powodem niewydania takowego postanowienia może być bowiem niezachowanie siedmiodniowego terminu i przez to niemożność wydania takiego postanowienia. Nie ma żadnych przeciwwskazań prawnych zakazujących prokuratorowi niezwłoczne wydanie postanowienia o zabezpieczeniu majątkowym tych samych rzeczy ruchomych, po tym jak Policja zwróci je uprawnionej osobie, u którego było dokonane tymczasowe zajęcie mienia i przez to sama czynność zwrotu tych przedmiotów staje się czynnością techniczną, gdyż *de facto* i tak te rzeczy zostają zabezpieczone. Moim zdaniem zawsze w sytuacji, gdy powodem niewydania postanowienia o zabezpieczeniu majątkowym jest fakt, że nie został zachowany 7 dniowy termin na wydanie takowego postanowienia po tymczasowym zajęciu mienia, prokurator powinien niezwłocznie wydać postanowienie o zabezpieczeniu majątkowym tak aby w chwili wydania przedmiotowych przedmiotów można było ogłosić ich zabezpieczenie.

Wydane przez prokuratora postanowienie o dokonaniu zabezpieczenia należy doręczyć osobie, u której mienie pozostało na przechowaniu. Natomiast w sytuacji, gdy nie

⁹⁵¹ Jerzy Skorupka [w:] red. SSA prof. Dr hab. Jerzy Skorupka, *Kodeks Postępowania Karnego ...* s. 679.

⁹⁵² Zob. uchwała SN z 10.5.1995 r., I KZP 10/95, OSNKW 1995, Nr 7-8, poz. 43 wraz z uwagami R.A. Stefańskiego, Przegląd, WPP 1996, Nr 3-4, s. 114; a także P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek, red. P. Hofmański, *Duże Komentarze Becka, Kodeks Postępowania Karnego, Tom I ...*, s. 1598.

⁹⁵³ Beata Wojdak, *Zabezpieczenie majątkowe, Wskazówki metodyczne*, Warszawa lipiec 2015, s. 21.

dokonano zabezpieczenia majątkowego, należy o tym fakcie powiadomić oprócz ww. osoby, także podejrzanego. Podejrzanemu przysługuje na podstawie art. 302 k.p.k. zażalenie na tymczasowe zajęcie mienia ruchomego. Na podstawie tego samego przepisu zażalenie przysługuje także osobie nie będącej stroną, jeżeli jej prawa zostały naruszone w wyniku dokonanej czynności.

Jak wskazano tymczasowe zajęcie mienia dotyczy mienia ruchomego, a zatem Policja (czy inne ww. organy korzystające z uprawnień Policji) może zająć mienie stanowiące korzyść majątkową z przestępstwa w postaci wartości pieniężnych, samochodów, dzieł sztuki, biżuterii czy innych przedmiotów, które stanowić mogą korzyść majątkową uzyskaną w wyniku przestępstwa. Jak wskazano wcześniej w pracy, korzyść majątkowa to nie tylko środki pieniężne. Korzyścią w wyniku przestępstwa korupcji może być np. wartościowy obraz czy inne dzieło sztuki, może to być drogocenny alkohol, zegarek, aparat fotograficzny itp. Oczywiście w przypadku tymczasowego zajęcia mienia należy mieć na uwadze fakt, że Policja może dokonać takiego zajęcia jedynie na mieniu, którym fizycznie dysponuje, nie może to więc być zabezpieczenie środków finansowych znajdujących się na rachunku bankowym czy np. w postaci krypto waluty. Jest to więc odwrotna kolejność czynności w porównaniu z właściwym zabezpieczeniem mienia⁹⁵⁴. Nie bez znaczenia jest fakt, że aby dokonać tymczasowego zajęcia mienia, najpierw musimy ustalić mienie, które ma podlegać zajęciu. Rozważania o sposobach ustalenia mienia są w dalszej części rozdziału. Niemniej w tym miejscu pragnę zaznaczyć, że w praktyce czas, jaki mija pomiędzy ustaleniem mienia, które podlegać będzie zabezpieczeniu, a dokonaniem tymczasowego jego zajęcia, bywa różny. Czasami jest to kilka minut, a czasami kilka lub nawet kilkanaście dni. Uzależnione jest to od trudności jakie pojawiają się przed organami ścigania w ustaleniu wartości korzyści uzyskanych przez sprawcę korzyści majątkowych, wyrządzonych szkód, wysokości grożącej grzywny, czyli tego co jest podstawą dokonania zabezpieczenia majątkowego. Zanim przystąpi się do dokonania tymczasowego zajęcia mienia należy zweryfikować wartość przedmiotów, które podlegać będą zajęciu i wartość „korzyści uzyskanej przez sprawcę”. Zachowanie właściwych proporcji między tymi dwiema wartościami jest bardzo istotne, gdyż zbyt wysoka wartość zabezpieczonych przedmiotów może rodzić roszczenie odszkodowawcze z uwagi na zastosowanie zbyt dolegliwego środka i upadek zabezpieczenia choćby w części.

⁹⁵⁴ Kazimierz Marszał, *Proces karny*, Wydanie III uzupełnione i poprawione, Wydawnictwo „Volumen”, Katowice 1996, s. 320.

Jak wskazywano powyżej, co do zasady to tylko prokurator lub sąd mogą wydać postanowienie o zabezpieczeniu majątkowym i jest to podstawowa instytucja pozwalająca zabezpieczyć mienie na poczet wykonania przyszłych kar majątkowych tudzież przepadku lub środka kompensacyjnego. Zabezpieczenie majątkowe na mieniu ruchomym można dokonać niezależnie czy uprzednio było zastosowane tymczasowe zajęcie mienia czy też nie. Można je dokonać zarówno na mieniu ruchomym, jak i nieruchomościach. Należy mieć na uwadze, że zabezpieczenie majątkowe jest także ograniczone ramami czasowymi. Można je zastosować w postępowaniu przygotowawczym dopiero od momentu wydania postanowienia o przedstawieniu zarzutów względnie od przedstawienia do protokołu zarzutów i przesłuchania sprawcy w charakterze podejrzanego wykonując czynności w trybie art. 308 k.p.k. do czasu uprawomocnienia się orzeczenia kończącego postępowanie jurysdykcyjne⁹⁵⁵. Także w literaturze podkreśla się, że zastosowanie zabezpieczenia majątkowego w postępowaniu karnym dopuszczalne jest jedynie do czasu uprawomocnienia się orzeczenia kończącego postępowanie sądowe⁹⁵⁶. Granicę trwania tego środka wyznacza ostatecznie ustalenie kary lub środka karnego bądź roszczenia lub odszkodowania przez sąd albo ostateczne uwolnienie od nich. Zabezpieczenie może nastąpić jedynie na mieniu oskarżonego⁹⁵⁷. Podstawa prawna wydania postanowienia o zabezpieczeniu majątkowym ujęta została przez ustawodawcę w art. 291 k.p.k. Jedynie w sytuacji zaistnienia przesłanki warunkującej możliwość zastosowania zabezpieczenia majątkowego, prokurator lub sąd mogą sięgnąć po ten środek przymusu. Warunkiem *sine qua non* zastosowania tego środka jest zarzucenie oskarżonemu popełnienie przestępstwa, za które lub w związku z którym można orzec⁹⁵⁸ jedną z kar finansowych wymienioną w Kodeksie karnym, przepadek albo środek kompensacyjny. W orzecznictwie widoczna jest linia warunkującą dopuszczalność zastosowania zabezpieczenia majątkowego o ile zostanie wykazane duże prawdopodobieństwo, że oskarżony dopuścił się popełnienia zarzucanego mu czynu⁹⁵⁹. Uzasadnione podejrzenie, że dana osoba popełniła czyn karalny wystarcza do wydania postanowienia o przedstawieniu zarzutów (czy też przedstawienia zarzutów do protokołu przesłuchania w charakterze podejrzanego w trybie art. 308 k.p.k.), a to z kolei stanowi podstawę do zastosowania instytucji zabezpieczenia majątkowego.

⁹⁵⁵ Zob. uchw. SN z 10.5.1995 r. I KZP 10/95, OSNKW 1995, Nr 7-8, poz. 43, z uwagami Ryszarda A. Stefańskiego, WPP 1996, Nr 3 - 4, poz. 114; post. SA w Katowicach z 26.20.2011 r., II AKz 693/11, Prok. i Pr. – wkł. 2012, Nr 3, poz. 31.

⁹⁵⁶ Romuald Kmiecik, Edward Skrętowic, *Proces karny, Część ogólna* ..., s. 309.

⁹⁵⁷ Jerzy Skorupka [w:] red. SSA prof. dr hab. Jerzy Skorupka, *Kodeks Postępowania Karnego* ..., s. 660.

⁹⁵⁸ Zob. art. 291 k.p.k.

⁹⁵⁹ Por. postanowienie SA w Katowicach z 16.09.2015 r., II AKa 528/15, LEX nr 1959445, postanowienie SA w Katowicach z 9.02.2011 r., II AKa 61/11, LEX nr 846510.

Drugą przesłanką jest uzasadniona obawa, że wykonanie orzeczonej kary, przepadku lub środka kompensacyjnego będzie niemożliwe lub znaczenie utrudnione. Zabezpieczenie majątkowe może być dokonane na mieniu sprawcy albo na korzyści majątkowej, o której mowa w art. 45 § 2 k.k. Zabezpieczenie majątkowe na poczet przepadku⁹⁶⁰ może zostać dokonane także w warunkach art. 44a k.k. na mieniu osoby fizycznej. Konkretnie chodzi w tym przypadku o przedsiębiorstwo służące do popełnienia przestępstwa. Korzystając z domniemania prawnego wynikającego z art. 45 k.k. także można dokonać zabezpieczenia majątkowego na domniemanym majątku sprawcy na rzecz przepadku tudzież zwrotu pokrzywdzonemu korzyści majątkowej jaką osiągnął sprawca (o tym w dalszej części pracy).

Zabezpieczenie majątkowe to środek fakultatywny⁹⁶¹, który spełnia funkcję prewencyjną, a mianowicie zapobiega ukryciu, zbyciu, zniszczenia lub w inny sposób pozbycia się przez sprawcę korzyści bezpośrednio czy też pośrednio uzyskanych w wyniku przestępstwa. Zabezpieczenie majątkowe mimo, że nie jest sankcją karną, jest jednak pewnym środkiem przymusu, którego celem jest wymuszenie spełnienia obowiązków procesowych⁹⁶². Zabezpieczenie majątkowe stanowi formę przymusowego wykonania czynności procesowych, gdyż pozbawiają określoną osobę (oskarżonego) swobody dysponowania oznaczonymi wartościami majątkowymi⁹⁶³. Zabezpieczenie jak sama nazwa wskazuje zabezpiecza majątek na potrzeby przyszłej egzekucji sankcji karnych, a więc roszczeń karnych wynikających z orzeczonych kar i środków karnych, przepadku czy innych orzeczonych świadczeń⁹⁶⁴, w tym także kosztów procesu karnego. Przepadek mógł być orzeczony jako środek karny i jako środek zabezpieczający. Zabezpieczenie przepadku mogło być dopuszczalne zarówno w sytuacji, kiedy mogło być orzeczone w charakterze środka karnego, jak i środka zabezpieczającego⁹⁶⁵. Stanowisko to wymaga skorygowania, gdyż w obecnym stanie prawnym, przepadek jest środkiem karnym *sensu largo*. Środki karne w ścisłym znaczeniu wymienione są w rozdziale V Kodeksu karnego, podczas gdy przepadek uregulowany jest w osobnym rozdziale Va. Mówiąc o środkach karnych

⁹⁶⁰ Także na poczet zwrotu pokrzywdzonemu lub innemu uprawnionemu podmiotowi korzyści majątkowej, jaką sprawca osiągnął z popełnionego przestępstwa, albo jej równowartości, art. 291 § 1 pkt. 5 k.k.

⁹⁶¹ Por. wyr. SN z 5.8.2004 r., III CK 332/03, OSG 2005, Nr 5, poz. 63, s. 10.

⁹⁶² Por. J. Tylman [w:] Grzegorzcyk, Tylman, Polskie postępowanie, 2005, s. 508.

⁹⁶³ Kazimierz Marszał, *Proces karny* ..., s. 319.

⁹⁶⁴ Na przykład roszczeń odszkodowawczych zasądzonych w postępowaniu karnym; zob. post. SN z 3.12.2004 r., WZ 47/04, OSNwSK 2004, Nr 1, poz. 2264.

⁹⁶⁵ Katarzyna T. Boratyńska, Paweł Czarnecki [w:] red. Andrzej Sakowicz, *Kodeks Postępowania Karnego, Komentarz*, 8. Wydanie, wydawnictwo C. H. Beck, Warszawa 2018, s. 752 i wskazana tam literatura.

w szerokim znaczeniu można powiedzieć, że można orzec przypadek jako środek karny *sensu largo* jak i *quasi* - przypadek, czyli jako środek zabezpieczający.

Omawiając wcześniej czynność przeszukania zwróciłam uwagę, że czynność ta narusza konstytucyjne zasady nienaruszalności osobistej i mieszkania (innych lokali), wkracza w sferę praw i wolności obywateli. Podobnie rzecz ma się z zabezpieczeniem majątkowym. Wkracza ono w konstytucyjną sferę prawa własności, gdyż uniemożliwia swobodne dysponowanie i posiadanie mienia przez sprawcę lub osobę trzecią, objętą domniemaniami z art. 45 § 3 k.k., które zostało zabezpieczone procesowo. Biorąc pod uwagę fakt, że zabezpieczenie majątkowe wkracza w sferę gwarantowanych praw konstytucyjnych zgadzam się ze stanowiskiem doktryny, że należy mówić o zasadzie proporcjonalności, gdyż rozmiar zabezpieczenia powinien odpowiadać jedynie potrzebom tego, co ma zabezpieczać⁹⁶⁶. Ramy wartości zabezpieczenia ograniczać będzie wysokość osiągniętej przez sprawcę korzyści majątkowej, jeżeli to na poczet zabezpieczenia przypadku uzyskanej korzyści majątkowej ma być dokonane zabezpieczenie majątkowe. Niezbędne więc będzie już w chwili dokonywania zabezpieczenia majątkowego chociażby szacunkowe określenie wysokości uzyskanej korzyści majątkowej. Te ustalenia stanowią swoiste naczynia powiązane, wartość zabezpieczenia jest uzależniona od ustalonej wartości uzyskanej korzyści majątkowej. Zabezpieczenie nie musi dotyczyć jedynie wartości uzyskanej przez sprawcę korzyści majątkowej, może też dotyczyć równowartości tej korzyści. Jednakże zabezpieczenie majątkowe nie może być oderwane od ustalonej wartości uzyskanej przez sprawcę korzyści majątkowej. To uzależnienie odróżnia obecną regulację prawną od konfiskaty mienia uregulowaną na gruncie Kodeksu karnego z 1969 r., która to przewidywała konfiskatę całego mienia należącego do sprawcy, niezależnie od tego czy mienie to miało jakikolwiek związek z popełnionym przestępstwem.

Słusznie też w literaturze podkreśla się, że instytucja zabezpieczenia majątkowego powinna być stosowana tylko wtedy, gdy z okoliczności sprawy wynika, że oskarżony może podjąć działania zmierzające do udaremnienia wykonania orzeczenia w przedmiocie kar i środków karnych o majątkowym charakterze lub zasądzonych roszczenia cywilnego⁹⁶⁷. Stanowisko to słusznie wskazuje, że przesłanka zastosowania zabezpieczenia majątkowego polegająca na uzasadnionej obawie, że bez takiego zabezpieczenia wykonanie orzeczenia będzie niemożliwe albo znacznie utrudnione ma zastosowanie

⁹⁶⁶ Cezary Kulesza, Piotr Starzyński, *Postępowanie karne ...*, s. 253.

⁹⁶⁷ Jerzy Skorupka [w:] red. SSA prof. dr hab. Jerzy Skorupka, *Kodeks Postępowania Karnego ...*, s. 660.

w przypadku zabezpieczenia majątkowego na poczet przyszłych orzeczonych kar i środków karnych oraz roszczeń cywilnych. Zabezpieczenie majątkowe powinno być stosowane jedynie wtedy, gdy konkretne okoliczności wskazują, że wykonanie orzeczonych w przyszłości kar i środków karnych lub egzekucji zasądzonego odszkodowania jest zagrożone i wymaga zabezpieczenia przed działaniami oskarżonych, które mogą doprowadzić do uszczuplenia ich majątku lub jego ukrycia. Jednakże, gdy oskarżeni w trakcie toczącego się przeciwko nim postępowania pomnażają swój majątek, nie ukrywają tego faktu, wskazując również na nieznanie organowi postępowania składniki majątku odrębnego, potwierdzają, iż wykonanie orzeczonych w przyszłości kar grzywny, środków karnych lub egzekucji zasądzonego odszkodowania nie jest zagrożone⁹⁶⁸, dokonanie zabezpieczenia majątkowego na ich majątku jest niezasadne, gdyż nie zostaje spełniona przesłanka stosowania tej instytucji, a mianowicie zagrożenie realizacji wyroku.

Przesłanka ta nie powinna jednak mieć zastosowania w przypadku zabezpieczenia majątkowego na poczet przypadku korzyści majątkowych uzyskanych w wyniku przestępstwa. Główną bowiem ideą zmian, dokonywanych w ostatnich latach w prawie karnym, jest pozbawianie sprawców korzyści z popełnienia przestępstwa, a zasadniczym motywem działań sprawców, jak wykazałam we wcześniejszych rozdziałach niniejszej pracy, jest chęć uzyskania tejże korzyści majątkowej. Co za tym idzie, dokonanie zabezpieczenia majątkowego na składnikach majątkowych sprawcy, które jak ustalono w toku prowadzonego postępowania karnego, stanowią korzyść uzyskaną w wyniku popełnienia czynu zabronionego, w mojej ocenie winno nastąpić niezależnie od zaistnienia uzasadnionej obawy, gdyż w tym przypadku mamy do czynienia z mieniem, dla zdobycia którego sprawca popełnił przestępstwo, więc ustawowa przesłanka jest według mnie spełniona z automatu. Motywy postępowania sprawców wykluczają dobrowolne oddanie przez nich po uprawomocnieniu się wyroku, mienia które uzyskali w wyniku przestępstwa. To mienie było motorem napędowym działania sprawcy. Zabezpieczenie majątkowe umożliwiając tymczasowe zajęcie m. in. korzyści majątkowych osiągniętych przez sprawcę chociażby pośrednio z popełnionego przestępstwa, celem orzeczenia ich przypadku, przyczynia się do pozbawienia sprawcy korzyści bezprawnie osiągniętych z przestępstwa, czyniąc przestępstwo nieopłacalnym⁹⁶⁹. Ustawą z dnia 23 marca 2017 r.⁹⁷⁰ ustawodawca dokonał zmiany przepisu art. 291 k.p.k. i w § 1 tego przepisu uwarunkował

⁹⁶⁸ Postanowienie SA w Katowicach z 9.10.2013r., II AKa 588/13, LEX nr 1422309.

⁹⁶⁹ Jerzy Skorupka [w:] red. SSA prof. dr hab. Jerzy Skorupka, *Kodeks Postępowania Karnego ...*, s. 659.

⁹⁷⁰ Zob. art. 6 ust. 6 ustawy z dnia 23 marca 2017 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw.

dokonanie zabezpieczenia, celem pozbawienia sprawcy korzyści majątkowych uzyskanej w wyniku przestępstwa lub jej równowartości, uzasadnioną obawą, że wykonanie orzeczenia będzie niemożliwe lub znacznie utrudnione. Z konstrukcji art. 291 k.p.k. można wywnioskować, że warunek, o którym mowa w § 1 tj. uzasadniona obawa dotyczy jedynie wybranych sytuacji związanych z zabezpieczeniem majątkowym na mieniu oskarżonego, a mianowicie zabezpieczenia korzyści majątkowej uzyskanej z przestępstwa lub jej równowartości oraz należności z tytułu zasądzonych kosztów sądowych. Ten sam warunek zagrożenia, że wykonanie orzeczenia będzie niemożliwe lub znacznie utrudnione, musi być spełniony w przypadku ustanowienia przymusowego zarządu przedsiębiorstwa należącego do sprawcy i wyznaczenie zarządcy. Tej przesłanki uzasadnionej obawy organy procesowe nie muszą wykazywać w przypadku dokonania zabezpieczenia majątkowego poprzez zabezpieczenie przedsiębiorstwa lub jego równowartości należącego do osoby fizycznej (nie do sprawcy przestępstwa) lub innego mienia stanowiącego korzyść uzyskaną z popełnienia przestępstwa, a należącego w chwili zabezpieczenia do osoby fizycznej, prawnej lub jednostki organizacyjnej niemającej osobowości prawnej, jeżeli z okoliczności nabycia tego mienia można było przypuszczać, że mienie to pochodziło, choćby pośrednio, z czynu zabronionego. Nie ma potrzeby wykazywania przesłanki negatywnej w sytuacji zabezpieczenia korzyści majątkowej albo jej równowartości wobec podmiotu zobowiązanego, o którym mowa w art. 91a k.p.k.⁹⁷¹. Takiej przesłanki nie trzeba też wykazywać w stosunku do mienia, które uległoby przypadkowi na podstawie art. 45a § 1 i 2 k.k.⁹⁷².

Podsumowując, aby zabezpieczyć, ogólnie mówiąc, korzyść majątkową uzyskaną przez sprawcę należy wykazać zły zamiar sprawcy, natomiast już w przypadku zabezpieczenia tej korzyści, w chwili gdy znajduje się ona u osoby trzeciej, takiego zamiaru nie trzeba wykazywać. W mojej ocenie takie stanowisko ustawodawcy odnoszące

⁹⁷¹ Podmiot zobowiązany zgodnie z art. 91a k.p.k. to osoba fizyczna, prawna albo jednostka organizacyjna niemająca osobowości prawnej, której odrębne przepisy przyznają zdolność prawną, która uzyskała korzyść majątkową lub świadczenie określone w art. 405 – 407, art. 410 i art. 412 k.c. od Skarbu Państwa, jednostki samorządowej, państwowej lub samorządowej jednostki organizacyjnej, podmiotu, dla którego organ samorządu jest organem założycielskim, lub spółki prawa handlowego z większościowym udziałem Skarbu Państwa lub jednostki samorządowej.

⁹⁷² Przepis mówi o mieniu podlegającym przypadkowi w sytuacjach, gdy postępowanie ulega umorzeniu, gdyż społeczna szkodliwość czynu jest znikoma, a także w razie warunkowego umorzenia postępowania lub stwierdzenia, że sprawca dopuścił się czynu zabronionego w stanie niepoczytalności, o której mowa w art. 31 § 1 k.k., albo jeżeli zachodzi okoliczność wyłączająca ukaranie sprawcy czynu zabronionego, także w sytuacji gdy w przypadku skazania zostałby orzeczony wypadek, ale nastąpiła śmierć sprawcy lub umorzono postępowanie z powodu jego niewykrycia, a także w przypadku zawieszenia postępowania w sprawie, w której nie można ująć oskarżonego albo oskarżony nie może brać udziału w postępowaniu z powodu choroby psychicznej lub innej ciężkiej choroby.

się do korzyści uzyskanych z przestępstwa lub ich równowartości, kłóci się z ogólnym celem postępowania karnego jakim jest pozbawienie sprawców korzyści uzyskanych z przestępstwa. Im szybciej bowiem sprawca będzie pozbawiony takich korzyści tym większe będzie prewencyjne oddziaływanie na świadomość sprawców, że przestępstwo nie popłaca. Dlatego też według mnie, zabezpieczenie majątkowe na poczet przypadku korzyści majątkowych uzyskanych w wyniku przestępstwa powinno być uzależnione jedynie od jednej przesłanki procesowej, a mianowicie uzasadnionego podejrzenia, że dana osoba popełniła czyn zabroniony. Pomijam w tym miejscu istotne przesłanki materialne orzeczenia przypadku, które zostały omówione we wcześniejszych rozdziałach, a które muszą być spełnione w każdej sytuacji dokonania zabezpieczenia majątkowego. Obecne rozważania dotyczą przesłanki procesowej stosowania tej instytucji, a mianowicie uzasadnionej obawy, która to przesłanka w mojej ocenie nie powinna mieć miejsca. Nie ma bowiem racjonalnego uzasadnienia w pozostawieniu korzyści majątkowej u sprawcy i „liczenie” na to, że nie pozbędzie się on tej korzyści, skoro właśnie uzyskanie tej korzyści było motorem napędzającym go do popełnienia przestępstwa. Oczywiście nie bez znaczenia są przesłanki materialne czyli np. fakt, że dana rzecz czy korzyść pochodziła z przestępstwa. W dobie obecnej cyfryzacji, wirtualnego pieniądza, ukrycie przez sprawcę majątku (szczególnie pieniędzy) jest niezwykle proste i może trwać zaledwie kilka minut. Organy procesowe nie są w stanie niezwłocznie reagować na czynności podejmowane przez sprawcę, a tym samym zabezpieczyć środki pieniężne, gdy sprawca dokonuje ich transferu celem ukrycia. Dlatego też, „czekanie” z zabezpieczeniem majątkowym na uzyskanie potwierdzenia, że sprawca może chcieć ukryć swój majątek przed organami ścigania, może doprowadzić do zbyt późnej reakcji organów ścigania. W mojej ocenie ryzyko, że organy ścigania będą w tym zakresie nieskuteczne jest zbyt duże i w tej sytuacji interes wymiaru sprawiedliwości powinien mieć pierwszeństwo przed ochroną praw sprawców. Gwarancją skuteczności zabezpieczenia jest regulacja przewidująca, że postanowienie o zabezpieczeniu majątkowym z chwilą wydania stanowi tytuł wykonawczy⁹⁷³.

Zabezpieczenie majątkowe upada z mocy prawa (*ipso iure*) jeżeli sąd w wyroku nie orzekł grzywny ani innego środka, na poczet wykonania którego dokonano zabezpieczenia majątkowego, a w ciągu 3 miesięcy od uprawomocnienia się orzeczenia nie zostało wytoczone powództwo cywilne o te roszczenia. Nie ma więc potrzeby wydawania w tym

⁹⁷³ Cezary Kulesza, Piotr Starzyński, *Postępowanie karne...*, s. 253.

zakresie żadnego orzeczenia⁹⁷⁴. Także zgoda na ratalne spłacanie grzywny oznacza ustanie zabezpieczenia majątkowego o ile udzielając tej zgody, nie zastrzeżono inaczej i nie ma innych roszczeń, które należałoby zabezpieczyć⁹⁷⁵. Zabezpieczenie majątkowe upada w zakresie, w jakim dotyczy nieorzeczonego przedmiotu zabezpieczenia. Upada zatem zarówno w razie nieorzeczenia stanowiących przedmiot zabezpieczenia kar i środków karnych, jak również w razie orzeczenia takiej kary lub środka karnego, jednak w wysokości niższej, do której nastąpiło zabezpieczenia, przy czym wówczas upada w zakresie wykraczającym ponad wysokość orzeczonych kar i środków karnych⁹⁷⁶.

Zabezpieczenie majątkowe może też być uchylone przez sąd np. gdy zastosowane w postępowaniu zabezpieczenie zrealizowało cel, dla którego środek ten został orzeczony⁹⁷⁷, albo też gdy orzeczona grzywna albo świadczenie są niższe od wartości zabezpieczenia⁹⁷⁸. Zabezpieczenie powinno być uchylone przez sąd jeżeli w pierwszej instancji sąd wydał wyrok uniewinniający, nawet jeżeli jest on nieprawomocny, gdyż ustała przesłanka stosowania tego środka, a sam środek niczego nie zabezpiecza, a stanowi tylko nieuzasadnioną dolegliwość⁹⁷⁹. Natomiast w postępowaniu przygotowawczym podstawą uchylecia zabezpieczenia majątkowego stanowić będzie umorzenie postępowania przygotowawczego. Uchylenie lub zmiana zabezpieczenia majątkowego może nastąpić zarówno na etapie sądowym jak i w trakcie postępowania przygotowawczego. Podstawy mogą być różne. Indywidualne sprawy mogą generować nowe powody uchylecia czy zmiany zabezpieczenia majątkowego. Jednak podstawy te można zaszeregować do ogólnych grup:

1. zrealizowany został cel dokonania zabezpieczenia;
2. zabezpieczenie jest nieadekwatne w stosunku do podstawy jej zastosowania;
3. zabezpieczenie jest zbędne.

Zrealizowanie celu może wynikać z faktu, że zabezpieczenie dokonane było na poczet naprawienia szkody, a w toku postępowania sprawca sam naprawił wyrządzoną szkodę np. spłacił wyłudzony kredyt, lub też zwrócił uzyskane korzyści majątkowe w sytuacji,

⁹⁷⁴ Zob. Piotr Starzyński, *Postępowanie zabezpieczające w polskim procesie karnym*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2007, s. 141.

⁹⁷⁵ Postanowienie SA w Warszawie z 26.6.2012 r., II AKz403/12, LEX nr 1216428.

⁹⁷⁶ Postanowienie SA w Krakowie z 24.9.2014 r., II AKz 353/14, [http://orzeczenia.krakow.sa.gov.pl/content/\\$N/152000000001006_II_AKz_000353_2014_Uz_2014-09-24_001](http://orzeczenia.krakow.sa.gov.pl/content/$N/152000000001006_II_AKz_000353_2014_Uz_2014-09-24_001), /dostęp: 10.04.2021/.

⁹⁷⁷ Postanowienie SA w Katowicach z 7.9.2011 r., II AKz 587/11, LEX nr 1102937, z glosą M. Siwka, LEX 2012.

⁹⁷⁸ Katarzyna Dudka [w:] Katarzyna Dudka (red. nauk.), *Kodeks postępowania karnego, Komentarz*, wyd. Wolters Kluwer, Warszawa 2018, s. 585.

⁹⁷⁹ Postanowienie SA w Krakowie z 30.8.2016 r., II AKz 294/16, LEX nr 2230323.

gdy zabezpieczenie majątkowe dotyczyło zabezpieczenia uzyskanych korzyści, np. uregulował wyłudzony podatek VAT. W takich sytuacjach zasadnym jest uchylenie zabezpieczenia.

Uchylenie zabezpieczenia lub jego zmiana może nastąpić w sytuacji, gdy wysokość zabezpieczenia jest nieadekwatna do grożącego przypadku. Nieadekwatność wysokości może wynikać z faktu, że:

1. od początku zastosowania wartość zabezpieczenia była zbyt wysoka w stosunku do wysokości grożącego przypadku, co wynikać mogło np. z niewłaściwego określenia przez organy ścigania wartości uzyskanej korzyści, czy wysokości grożącej grzywny (w zależności od tego na jaki cel dokonano zabezpieczenia majątkowego);
2. w toku postępowania wynikły nowe okoliczności, które mają wpływ na ustaloną np. wartość uzyskanych korzyści majątkowych.

W kwestii problematyki nieadekwatności wartości zabezpieczenia nasuwa mi się jeszcze jedna przyczyna, choć wynika ona wyłącznie z mojej oceny pewnego zjawiska. Obecnie prokuratury „zaprzeczają”, aby w ramach oceny pracy prokuratur stosowane było m.in. kryterium wartości dokonanego zabezpieczenia oraz ilości podejrzanych, u których dokonano takiego zabezpieczenia. W mojej ocenie, jest to jednak jeden z elementów oceny pracy prokuratur i ma on znaczenie przy omawianej problematyce. I o ile to drugie kryterium prowadzi do zabezpieczania nawet drobnych wartości, byleby tylko ilościowo było dużo, o tyle pierwsze kryterium może powodować niewłaściwe tendencje w kwestii zabezpieczenia odpowiednich wartości tj. wartości nieproporcjonalnych do „pojemności” majątkowej prowadzonego postępowania karnego. Odpowiednie zabezpieczenie może w tym przypadku oznaczać „odpowiednie dla statystyki (czyli w zakresie kryteriów oceny prokuratury)”. Brak wskazania przez prokuraturę, że takie kryteria oceny pracy prokuratury są stosowane, czyni bezcelowymi rozważania, czy ma to wpływ na nieadekwatność wysokości zabezpieczenia do podstaw zastosowania tego środka.

Uchylić zabezpieczenia należy także w sytuacji, gdy zabezpieczenie jest zbędne. Zbędność może wynikać np. z faktu, że postępowanie zostało umorzone i nie ma podstaw do orzeczenia przypadku. Oskarżony może w każdym czasie wnosić o uchylenie w całości lub w części dokonanego zabezpieczenia majątkowego albo o jego zmianę. Wniosek taki, aby jednak był skuteczny, nie może odwoływać się do tych samych okoliczności, które były już podnoszone w zażaleniu na postanowienie o zastosowaniu tego środka przymusu, lecz musi bazować na nowych okolicznościach, poprzednio niewzględzonych, które

za takim postąpieniem przemawiają. W praktyce, przez odwołanie się do tych nowych okoliczności, wniosek może zmierzać do wykazania, że na obecnym etapie postępowania nie zachodzi już duże prawdopodobieństwo popełnienia przez oskarżonego zarzucanego mu przestępstwa, albo że dezaktualizują się przyjmowane wcześniej prognozy, że bez takiego zabezpieczenia wykonanie kar lub środków karnych nie będzie możliwe albo znacznie utrudnione⁹⁸⁰.

Przepadek, o którym mowa w § 1 pkt. 3, obejmuje zarówno przepadek przedmiotów, jak i przepadek korzyści, w tym przepadek korzyści orzekany na podstawie art. 8 u.o.p.z.⁹⁸¹. Przechodząc *stricte* do problematyki zabezpieczenia przypadku korzyści należy mieć na uwadze, że przepadek następuje na mieniu sprawcy lub podmiotu o którym mowa w art. 45 § 2 k.k., czyli osobie zainteresowanej obaleniem domniemania prawnego. Zgodnie bowiem art. 45 § 2 k.k. w określonych warunkach domniemania prawnego za korzyść uzyskaną z popełnienia przestępstwa uważa się mienie, które sprawca objął we władanie lub do którego uzyskał jakikolwiek tytuł w okresie 5 lat przed popełnieniem przestępstwa do chwili wydania chociażby nieprawomocnego wyroku, chyba że sprawca lub inna zainteresowana osoba przedstawi dowód przeciwny. Słusznie wskazuje się w literaturze, że przepadek może dotyczyć następujących postaci przedmiotów: przedmiotów pochodzących bezpośrednio z przestępstwa (art. 44 § 1 k.k.) lub takich, które służyły lub były przeznaczone do popełnienia przestępstwa (art. 44 § 2 k.k.), a jeżeli jego orzeczenie nie jest możliwe, można orzec przepadek równowartości przedmiotów pochodzących bezpośrednio z przestępstwa, lub przedmiotów które służyły lub były przeznaczone do popełnienia przestępstwa (art. 44 § 4 k.k.) oraz przedmiotów objętych zakazem wytwarzania, posiadania, obrotu, przesyłania, przenoszenie lub przewozu (art. 44 § 6 k.k.), a także udziału należącego do sprawcy we współwłasności przedmiotu podlegającego przypadkowi albo równowartości tego udziału sprawcy (art. 44 § 7 k.k.)⁹⁸². Krytykowane w literaturze jest stanowisko wskazujące, że nie można stosować analogii na niekorzyść sprawcy, a z taką analogię mamy do czynienia, jeżeli dopuścimy stosowanie zabezpieczenia na wszystkich tych postaciach przedmiotów przypadku. Stosowanie zabezpieczenia w tak szerokiej formie jako niedopuszczalną z uwagi na fakt, iż stanowi

⁹⁸⁰ Postanowienie SA w Krakowie z dnia 17.12.2018 r., II AKz 485/18, <https://www.saos.org.pl/judgments/364935/>, /dostęp:10.04.2021/.

⁹⁸¹ Katarzyna Dudka [w:] red. nauk. Katarzyna Dudka, *Kodeks postępowania karnego ...*, s. 450.

⁹⁸² Red. nauk. Ryszard A. Stefański, Stanisław Zabłocki, *Kodeks Postępowania Karnego*, Tom II, ..., s. 1251.

to analogię na niekorzyść sprawcy, uznała E. Ziarnik - Kotania⁹⁸³. Stanowisko to jest jednak błędne, bowiem jeżeli ustawodawca przewidział taką rozpiętość jeśli chodzi o postacie przedmiotów przypadku, a jednocześnie w zakresie zabezpieczenia na poczet przypadku, używa ogólnego pojęcia tj. "przypadek", to należy przyjąć że celem ustawodawcy było objęcie zabezpieczeniem wszystkich postaci przypadku. Przypadek może dotyczyć także:

- przedsiębiorstwa, stanowiącego własność sprawcy albo jego równowartości - można go orzec w razie skazania za przestępstwo, z którego popełnienia sprawca osiągnął, chociażby pośrednio, korzyść majątkową znacznej wartości, jeżeli przedsiębiorstwo służyło do popełnienia tego przestępstwa lub ukrycia osiągniętej z niego korzyści (art. 44a § 1 k.k.) - a także niestanowiącego własności sprawcy przedsiębiorstwa osoby fizycznej albo jego równowartości, w razie skazania za przestępstwo, z którego popełnienia sprawca osiągnął, chociażby pośrednio, korzyść majątkową znacznej wartości, jeżeli przedsiębiorstwo służyło do popełnienia tego przestępstwa lub ukrycia osiągniętej z niego korzyści, a jego właściciel chciał, aby przedsiębiorstwo służyło do popełnienia tego przestępstwa lub ukrycia osiągniętej z niego korzyści albo przewidując taką możliwość, na to się godził (art. 44a § 2 k.k.);
- korzyści majątkowej albo jej równowartości osiągniętej z popełnienia przestępstwa, chociażby pośrednio, niepodlegającej przypadkowi przedmiotów (art. 45 § 1 k.k.)⁹⁸⁴.

Kodeks karny, jak już wspomniałam we wcześniejszych rozdziałach, przewiduje możliwość zastosowania tak zwanego *quasi* - przypadku. Środek ten jest przewidziany w art. 45a k.k. i dotyczy sytuacji, gdy postępowanie jest warunkowo umorzone albo też umorzone z uwagi na znikomą społeczną szkodliwość czynu, lub też gdy dochodzi do stwierdzenia, że sprawca dopuścił się czynu zabronionego będąc w stanie niepoczytalności, albo zachodzi inna okoliczność wyłączająca ukaranie sprawcy. W tych przypadkach możemy mówić o zabezpieczeniu majątkowym na poczet orzeczonego w przyszłości przypadku. W literaturze określa się to jako środek *quasi* - zabezpieczający⁹⁸⁵, jednak według mnie na etapie postępowania przygotowawczego prowadzonego przez Policję, organ nie dysponuje wiedzą w jaki sposób zakończy się

⁹⁸³ Zob. E. Ziarnik - Kotania, *Zabezpieczenie majątkowe w nowych ustawach karnych*, Prok. i Pr., 1998/6, s. 65.

⁹⁸⁴ Red. nauk. Ryszard A, Stefański, Stanisław Zabłocki, *Kodeks Postępowania Karnego*, Tom II..., s. 1251.

⁹⁸⁵ Tamże, s. 1251.

przedmiotowe postępowanie, a mogą zachodzić przesłanki warunkujące konieczność dokonania zabezpieczenia majątkowego. Podobnie jak Ryszard A. Stefański nie podzielam poglądu J. Bednarzak, który twierdził, że nie ma możliwości dokonania zabezpieczenia majątkowego w przypadku niepoczytalności sprawcy⁹⁸⁶. Dopóki jedna z wyżej wymienionych ujemnych przesłanek procesowych nie wystąpi, organy mogą stosować wszystkie przewidziane w przepisach środki⁹⁸⁷. Dopiero wystąpienie w postępowaniu przygotowawczym ujemnej przesłanki procesowej, skutkować będzie decyzją organu procesowego o uchyleniu zabezpieczenia majątkowego. Rozważnie należy stosować zabezpieczenie majątkowe na rzecz środków probacyjnych takich jak obowiązek naprawienia szkody, zadośćuczynienie za doznaną krzywdę, w sytuacji gdy te środki mają być zastosowane w przypadku warunkowego umorzenia postępowanie, umorzenia z uwagi na znikomą społeczną szkodliwość czynu, umorzenia z uwagi na warunkowe zawieszenie wykonania kary i mają one spełniać funkcje wychowawcze. Słusznie w orzecznictwie przyjmuje się, że nie mogą one stanowić przedmiotu zabezpieczenia w sytuacji, gdy mamy do czynienia z negatywną przesłanką procesową, dlatego też w przypadku podjęcia przez organ decyzji o umorzeniu postępowania z uwagi na zaistnienie ujemnej przesłanki procesowej, konieczne jest jednoczesne uchylenie przez niego dokonanego wcześniej zabezpieczenia majątkowego⁹⁸⁸. Jednak należy mieć na uwadze, że skoro ustawodawca dopuścił możliwość orzeczenia przepadku w sytuacji, gdy mamy do czynienia z ujemnymi przesłankami procesowymi, to możliwe jest też orzeczenie w tym zakresie zabezpieczenia majątkowego. Nie w każdej więc sytuacji, gdy dojdzie do podjęcia decyzji procesowej o np. warunkowym umorzeniu postępowania, organ procesowy będzie zobowiązany do uchylenia dokonanego wcześniej zabezpieczenia majątkowego. Mimo bowiem np. umorzenia postępowanie z uwagi na niepoczytalność sprawcy, możliwe jest orzeczenie na podstawie art. 45a § 1 k.k. przepadku i w takiej sytuacji, organ procesowy wydając decyzję o umorzeniu postępowania i orzekając w kwestii przepadku np. korzyści majątkowych uzyskanych w wyniku przestępstwa, nie uchyla dokonanego wcześniej zabezpieczenia majątkowego, jeśli zabezpieczenie to zostało dokonane na poczet zabezpieczenia wykonania orzeczenia w przedmiocie przepadku korzyści majątkowych uzyskanych w wyniku przestępstwa. Podobne też stanowisko reprezentuje doktryna wskazując, że zabezpieczenie wykonania orzeczenia przepadku może nastąpić na mieniu

⁹⁸⁶ Tamże, s. 1251.

⁹⁸⁷ Zob. R.A. Stefański, *Zabezpieczenie majątkowe, "Apelacja Gdańska" ...*, s. 21.

⁹⁸⁸ Zob. E. Ziarnik - Kotania, *Zabezpieczenie majątkowe w nowych ustawach ...*, s. 65.

osoby fizycznej, prawnej lub jednostki organizacyjnej niemającej osobowości prawnej, które podlegałyby przepadkowi w sytuacji, gdy społeczna szkodliwość czynu jest znikoma, w razie warunkowego umorzenia postępowania lub stwierdzenia, że sprawca dopuścił się czynu zabronionego w stanie niepoczytalności, o której mowa w art. 31 § 1 k.k., albo jeżeli zachodzi okoliczność wyłączająca ukaranie sprawcy czynu zabronionego, a także gdy zebrane dowody wskazują, że w razie skazania zostałyby orzeczone przepadek⁹⁸⁹.

Zabezpieczenie majątkowe co do zasady stosowane jest z urzędu, ale możliwe jest zastosowanie też tej instytucji na wniosek strony. W przypadku złożenia takiego wniosku organ procesowy zobowiązany jest go rozpatrzyć. Decyzja o dokonaniu zabezpieczenia majątkowego jest autonomiczną decyzją organu procesowego. Przepisy nie przewidują obowiązku stosowania tej instytucji⁹⁹⁰. Mimo, że nie ma obowiązku stosowania przedmiotowej instytucji to jednak zarówno prokuratura jak i Policja są bardzo ściśle monitorowane w zakresie realizacji zadań w tym przedmiocie. Obie te instytucje jako jeden z progów satysfakcji, ujęły właśnie kwestie ilościowe dokonanych zabezpieczeń majątkowych. Progi przyjęte dla prokuratur⁹⁹¹ dotyczą:

1. ilości spraw z dokonaniem zabezpieczeniem majątkowym w stosunku do ilości wszystkich postępowań skierowanych z aktem oskarżenia;
2. kwotowo ogólnej wartości zabezpieczonego mienia.

Progi przyjęte natomiast dla Policji dotyczą:

1. wartości zabezpieczonego mienia w przeliczeniu na jednego funkcjonariusza służby kryminalnej, gdzie kwota ta jest różna dla poszczególnych jednostek Policji, ale oscylowała w 2020 i 2021 roku średnio w granicach 20.000 zł;
2. ilościowo w stosunku do ilości osób, którym postawiono zarzuty.

Jak widać przyjęte dla prokuratury i Policji “mierniki” w tym zakresie są liczone w inny sposób aczkolwiek zbliżony. Tak przyjęte “mierniki” nie służą efektywnemu stosowaniu tej instytucji, a raczej prowadzą do tak zwanego “wyścigu szczurów”, do prześcigania się w ilości dokonywanych zabezpieczeń, aby w oczach przełożonych „statystyczne słupki” wyglądały ładnie. Kwestię efektywności zabezpieczenia omówię w kolejnym rozdziale. Wspomniałam o tym w tym momencie z jednego względu. Otóż przyjęty dla prokuratury

⁹⁸⁹ Red. nauk. Ryszard A, Stefański, Stanisław Zabłocki, *Kodeks Postępowania Karnego ...*, s. 1255.

⁹⁹⁰ Przeciwnie A. Kafarski, *Akcja cywilna w procesie karnym*, Warszawa 1972, s. 199; A. Bulsiewicz, *Zabezpieczenie roszczeń odszkodowawczych i kar majątkowych*, Warszawa 1975, s. 103.

⁹⁹¹ Dane zgodnie z doświadczeniem z praktyki zawodowej, negowane przez Prokuratury Okręgowe, do których wysłano wnioski o udzielenie informacji z przedmiotowej tematyki.

jak i dla Policji jeden z progów satysfakcji, wskazuje na ilość spraw, w których dokonano zabezpieczenia. Tym samym przeczy się założeniem kodeksowym, które wskazują, że nie ma obowiązku stosowania tej instytucji. Jak więc widzimy teoria i praktyka odbiegają w tym zakresie od siebie.

Ustaliliśmy już, że przedmiotem zabezpieczenia majątkowego mogą być wszystkie postacie aktywów, które mogą być objęte przypadkiem. Kolejną do rozstrzygnięcia kwestią, jest prawo własności do zajmowanych składników na poczet zabezpieczenia przypadku. Innymi słowy, przypadkiem muszą być objęte aktywa pochodzące bezpośrednio lub pośrednio z czynu zabronionego. I niewątpliwie, skoro musi być związek między zarzucanym czynem, a korzyściami uzyskanymi z zarzucanego czynu tego rodzaju zabezpieczenie majątkowe dokonuje się na mieniu sprawcy, co zostało wyrażone wprost w art. 291 § 1 k.p.k. Ale przepis art. 291 § 1 k.p.k. nie ogranicza przedmiotu zabezpieczenia jedynie do mienia będącego w wyłącznym władaniu oskarżonego. Użycie w tym przepisie ogólnego sformułowania -zabezpieczenie następuje na mieniu oskarżonego - zezwala również na zabezpieczenie mienia, wobec którego prawo własności przysługuje oskarżonemu tylko w części lub łącznie z innymi osobami. Przepisy § 1 i § 3 art. 863 k.c. nie zabraniają dokonania zabezpieczenia majątkowego w mieniu spółki cywilnej. Nie odnoszą się one do dopuszczalności takiej czynności, a tyczą się jedynie zakazu rozporządzania przez współnika udziałem we wspólnym majątku współników (§1) oraz braku możliwości zaspokojenia osobistego wierzyciela współnika z jego udziału we wspólnym majątku w czasie trwania spółki (§3). Wierzyciel współnika może dochodzić swojej należności z majątku spółki po wypowiedzeniu udziału współnika na warunkach określonych w art. 870 k.c. Sformułowanie „zajęcie praw” odnosi się do art. 895 i nast. k.p.c. i obejmuje zarówno wierzytelności, jak i inne prawa majątkowe, w tym mienie. Ochrona praw innych osób w postępowaniu egzekucyjnym jest przewidziana odrębnymi regulacjami⁹⁹². Sformułowanie “na mieniu oskarżonego” oznacza, że można zabezpieczyć mienie oskarżonego, któremu prawo własności przysługuje tylko w części lub łącznie z innymi osobami. W związku z tym zabezpieczyć można mienie objęte wspólnością majątkową małżeńską⁹⁹³.

⁹⁹² Postanowienie SA w Krakowie z 28.06.2005 r., II AKz 234/05, LEX nr 156123.

⁹⁹³ Postanowienie SN z 27.2.2008 r.m WZ 4/08, OSNKW 2008, Nr 5, poz. 39, z glosą aprobującą J. Misztal-Koneckiej, Prok. i Pr. 2010, Nr 9, s. 180-188; jak również mienie spółki cywilnej, której współnikiem jest oskarżony - postanowienie SA w Krakowie z 28.6.2005 r., II AKz 234/05, OSProk. i Pr 2006, Nr 2, poz. 38; Katarzyna T. Boratyńska, Paweł Czarnecki [w:] red. Andrzej Sakowicz, *Kodeks Postępowania Karnego...*, s. 753-754; zob. też K. T. Boratyńska [w:] Katarzyna T. Boratyńska, Łukasz Chojniak, Wojciech Jasiński, *Postępowanie karne...*, s. 388.

Zabezpieczenie majątkowe na mieniu sprawcy, jeśli zebrane dowody wskazują, że w razie skazania zostałby orzeczony przepadek, zgodnie z art. 45a § 2 k.k. może być dokonane także w sytuacji:

1. śmierci sprawcy;
2. umorzenia postępowania z powodu jego niewykrycia,
3. zawieszenia postępowania w sprawie, w której nie można ująć oskarżonego albo oskarżony nie może brać udziału w postępowaniu z powodu choroby psychicznej lub innej ciężkiej choroby⁹⁹⁴.

Takie stanowisko ustawodawcy wskazuje jak ważną rolę pełni zabezpieczenie majątkowe. Ustawodawca dopuszcza możliwość dokonania zabezpieczenia majątkowego na mieniu sprawcy, który zmarł albo którego nie można ująć, a więc na mieniu osób, którym nie można w danej chwili lub nigdy nie będzie można przedstawić zarzutów, uzyskać wyjaśnień, a tym samym poznać ich linii obrony.

Zabezpieczenie majątkowe może być także dokonane na mieniu osoby trzeciej, w sytuacji gdy możemy zastosować domniemanie z art. 45 § 2 k.k. W literaturze podkreśla się, że przepisy art. 291 § 2, 2a i 2 k.p.k. przewidują szczególne sytuacje zabezpieczenia majątkowego:

1. zabezpieczenie przepadku lub zwrotu pokrzywdzonemu lub innej osobie korzyści majątkowej uzyskanej z przestępstwa albo jej równowartości - może nastąpić na mieniu oskarżonego, mieniu, o którym mowa w art. 45 § 2 k.k., mieniu osoby fizycznej wskazanej w art. 44a k.k. lub osoby fizycznej, prawnej lub jednostki organizacyjnej niemającej osobowości prawnej, o której mowa w art. 45 § 3 k.k., lub na mieniu, które podlegałoby przepadkowi na podstawie art. 45a § 1 lub 2 k.k. oraz art. 33 § 3, art. 43 § 1 lub 2 lub art. 43a k.k.s. (art. 291 § 2 k.p.k.);
2. zabezpieczenie wykonania orzeczenia zwrotu korzyści majątkowej albo jej równowartości lub orzeczenia przepadku świadczenia albo jego równowartości - może nastąpić na mieniu podmiotu zobowiązanego określonego w art. 91a (art. 291 § 2a k.p.k.)⁹⁹⁵.

Analizując szczegółowo powyższe przepisy należy stwierdzić, że skoro ustawodawca posługuje się domniemaniami w zakresie określenia przedmiotu przepadku, to te same

⁹⁹⁴ Red. nauk. Ryszard A, Stefański, Stanisław Zabłocki, *Kodeks Postępowania Karnego, Tom II, ...*, s. 1255-1256.

⁹⁹⁵ Katarzyna Dudka [w:] red. nauk. Katarzyna Dudka, *Kodeks Postępowania Karnego ...* s. 584.

domniemania mają zastosowanie w zakresie określenia przedmiotów podlegających zabezpieczeniu majątkowym. A zatem jeżeli, organ procesowy ustali, że sprawca osiągnął z popełnienia przestępstwa korzyść majątkową znacznej wartości, choćby nawet osiągnął pośrednio, to może dokonać zabezpieczenia majątkowego na majątku sprawcy jakim jest przedsiębiorstwo, albo jego równowartości, pod warunkiem ustalenia, że przedsiębiorstwo służyło do popełnienia przestępstwa lub ukrycia osiągniętych z niego korzyści (*per analogiam* art. 44a § 1 k.k.). Przedmiotem zabezpieczenia majątkowego może być także przedsiębiorstwo lub jego równowartość stanowiące własność osoby fizycznej, która nie jest sprawcą przestępstwa, jeżeli służyło ono do popełnienia konkretnego przestępstwa lub ukrycia osiągniętych z niego korzyści, a jego właściciel chciał aby przedsiębiorstwo służyło takiemu celowi albo przewidując taką możliwość na to się godził. Zabezpieczenie majątkowe w tym przypadku wkracza w prawa i wolności zagwarantowane konstytucją, nie sprawcy, a osoby trzeciej. Dlatego też przesłanki orzeczenia przypadku, o których mowa w art. 44a § 3 - 6 k.k., winny być rozpatrzone przez organ procesowy, zanim ten podejmie decyzję o dokonaniu zabezpieczenia majątkowego. Wartość dokonanego zabezpieczenia majątkowego nie powinna być bowiem wyższa, niż wartość ewentualnego orzeczonego przypadku. Ten środek zabezpieczający musi być współmierny do wartości ewentualnie orzeczonego przypadku. Zanim organ procesowy podejmie decyzję o zabezpieczeniu przedsiębiorstwa należącego do osoby trzeciej, musi rozważyć czy jest to współmierne do wagi popełnionego przestępstwa, stopnia zawinienia sprawcy oraz motywacji i sposobu zachowania się właściciela przedsiębiorstwa. Zatem organ procesowy musi w tym przypadku wziąć pod uwagę czynniki leżące po stronie sprawcy jak i te leżące po stronie osoby trzeciej czyli właściciela przedsiębiorstwa. Nie można dokonać zabezpieczenia majątkowego na przedsiębiorstwie należącym do osoby trzeciej, jeżeli szkoda wyrządzona przestępstwem lub wartość korzyści nie jest znaczna wobec rozmiaru działalności przedsiębiorstwa lub w innych przypadkach, jeżeli byłoby to niewspółmiernie dolegliwe dla właściciela przedsiębiorstwa. Jest to wyjątkowa sytuacja dokonania zabezpieczenia majątkowego przewidziana przez Kodeks postępowania karnego, gdyż nie jest ona dokonywana na majątku sprawcy, tylko na majątku osoby trzeciej. Przyznając rację stanowisku wyrażonemu w orzecznictwie i doktrynie, że rozmiar zabezpieczenia powinien odpowiadać jedynie potrzebom tego, co ma zabezpieczać⁹⁹⁶ zwrócić należy uwagę, że stanowisko to potwierdza szczególne obostrzenia jakie winny towarzyszyć

⁹⁹⁶ Zob. red. nauk. Ryszard A, Stefański, Stanisław Zabłocki, *Kodeks Postępowania Karnego, Tom II, ...*, s. 1258; postanowienie SA w Katowicach z 5.08.2015 r., II AKz 436/15, LEX nr 1809514.

stosowaniu instytucji zabezpieczenia majątkowego. Obostrzenia wynikające z faktu, że stosując tą instytucję organy procesowe ingerują w konstytucyjnie gwarantowane prawa własności sprawcy, ale także, w określonych sytuacjach, osób trzecich. Można orzec zabezpieczenie majątkowe na majątku należącym do osoby fizycznej, prawnej lub jednostki organizacyjnej niemającej osobowości prawnej, jeżeli na tą osobę zostało faktycznie lub pod jakimkolwiek tytułem prawnym przeniesiony tytuł prawny do mienia stanowiącego korzyść majątkową znacznej wartości, albo mienie pochodziło z przestępstwa zagrożonego karą pozbawienia wolności, której górna granica jest nie niższa niż 5 lat, lub przestępstwo popełniono w zorganizowanej grupie albo związku mających na celu popełnienie przestępstw. Za korzyść z takiego przestępstwa uważa się mienie, które sprawca objął we władanie lub do którego uzyskał jakikolwiek tytuł w okresie 5 lat przed popełnieniem przestępstwa do chwili wydania chociażby nieprawomocnego wyroku. Rozumując *per analogiam*, jeżeli w ciągu 5 lat od popełnienia przestępstwa, do chwili wydania nieprawomocnego wyroku, sprawca przeniósł własność przedmiotów stanowiących jego majątek na osoby fizyczne, prawne lub jednostki organizacyjne niemające osobowości prawnej, możliwe jest dokonanie przez organ procesowy zabezpieczenia majątkowego na tych przedmiotach. Zgodnie bowiem z domniemaniem wynikające z art. 45 § 3 k.k. uznaje się, że majątek ten należy do sprawcy. Zabezpieczenie w celu zwrotu korzyści majątkowej albo jej równowartości (art. 294 § 2a k.p.k.) wiąże się z zobowiązaniem, na wniosek prokuratora, osoby fizycznej, prawnej albo jednostki organizacyjnej niemającej osobowości prawnej, której odrębne przepisy przyznają zdolność prawną, do zwrotu korzyści albo jej równowartości uzyskanej w związku z popełnieniem czynu zabronionego, od Skarbu Państwa, jednostki samorządowej, państwowej lub samorządowej jednostki organizacyjnej, podmiotu, dla którego organ samorządu jest organem założycielskim, lub spółki prawa handlowego większościami udziałem Skarbu Państwa lub jednostki samorządowej (art. 91a § 1 k.p.k.)⁹⁹⁷.

Ustalenie przez organy ścigania mienia sprawcy będącego w posiadaniu sprawcy, odnosi się do ustalenia jego składników majątkowych. Zabezpieczenie grożącego przepadku następuje przez zajęcie ruchomości, wierzytelności i innych praw majątkowych

⁹⁹⁷ R. A. Stefański, *Obowiązek zwrotu korzyści majątkowej lub przepadek świadczenia uzyskanego w związku z popełnieniem czynu zabronionego* [w:] *Księga pamiątkowa XX-lecia Wydziału Prawa i Administracji*, red. B. Hołyst, Warszawa 2017, s. 437-441.

oraz przez ustanowienie zakazu zbywania i obciążania nieruchomości⁹⁹⁸. Mówiąc o zabezpieczeniu przepadku w postępowaniu karnym powinniśmy najpierw odnieść się do kwestii zbierania danych o majątku sprawcy przestępstwa. Zbieraniem takich danych zajmuje się Policja w przypadku postępowań przygotowawczych prowadzonych przez Policję lub prokuraturę (a zleconych do prowadzenia w części lub całości Policji) lub też instytucje korzystające z tych samych praw co Policja. Policja poszukując majątku sprawców wykorzystuje dostępne bazy danych, osobowe źródła dowodowe, informacje z Krajowego Biura ds. Odzysku Mienia. Dostępne bazy danych to m.in. Krajowy Rejestr Karny, Krajowy Rejestr Sądowy, Centralna Baza Danych Ksiąg Wieczystych (dostępna na poziomie Komendy Głównej Policji, Komend Wojewódzkich/Stołecznej Policji i wybranych Komend Powiatowych/Miejskich Policji), Centralna Baza Osób Pozbawionych Wolności, Ewidencja Pojazdów, Centralna Ewidencja Kierowców i inne. Problem jednak tkwi nie tylko w ilości baz danych, do których Policja ma dostęp, ale także w tym, że nie ma jednej zbiorczej bazy. Aby przeszukać bazy danych, policjant musi wpisywać zapytania do każdej bazy danych z osobna, co zbędnie wydłuża czas uzyskania przedmiotowych danych⁹⁹⁹. Prokuratura z własnej inicjatywy lub na wniosek Policji może poszukiwać tzw. danych bankowych, czyli danych o rachunkach kredytowych, rachunkach oszczędnościowych, rachunkach papierów wartościowych, a także wysokości obrotów i stanów na rachunkach bankowych. Przy czym aby uzyskać powyższe dane prokurator powinien wydać postanowienie na podstawie art. 180 § 1 k.p.k. i art. 150 ust. 1 pkt. 2 lit. B i lit. C ustawy prawo bankowe, albo wystąpić, na podstawie art. 106b ustawy prawa bankowego, do właściwego sądu okręgowego z wnioskiem o zwolnienie banku z zachowania tajemnicy bankowej i ujawnienie danych dotyczących konkretnych rachunków bankowych. W przypadku gdy bank złożył zawiadomienie o uzasadnionym podejrzeniu, że działalność banku służy do ukrycia działań przestępczych lub ma związek z przestępstwem (innym niż w art. 165a k.k. lub art. 299 k.k.), prokurator może na podstawie art. 180 § 1 k.p.k. i art. 106a ustawy prawo bankowe żądać uzupełnienia informacji. Prokurator może także żądać udostępnienia akt kontroli skarbowej –

⁹⁹⁸ Katarzyna Dudka [w:] red. nauk. Katarzyna Dudka, *Kodeks postępowania karnego ...*, 586.

⁹⁹⁹ Wykonując i przyglądając się pracy Policji od strony praktyki, widać, że przeszukiwanie licznych baz danych zabiera dużo czasu, a czas ten jest potrzebny do wykonania innych czynności. Średnie roczne obciążenie pracą policjantów dochodzeniowo – śledczych to ponad 100 postępowań przygotowawczych przeprowadzonych w ciągu roku przez jednego policjanta. Biorąc pod uwagę fakt, że przeciętny policjantom, daje średnio 2,5 dnia na jedno postępowanie przygotowawcze (nie wzięto pod uwagę około 40 dni nadgodzin, które średnio policjant wypracowuje w ciągu roku).

na podstawie art. 180 § 1 k.p.k. i art. 34a ust. 5 pkt. 5 ustawy o kontroli skarbowej¹⁰⁰⁰ oraz na podstawie art. 180 § 1 k.p.k. i art. 298 pkt. 5 ordynacji podatkowej¹⁰⁰¹ może żądać od urzędów skarbowych, informacji o zeznaniach podatkowych i wykazywanych dochodach. Dostęp do niektórych baz danych jest bardzo szybki, tak jest np. w przypadku Ksiąg Wieczystych, co jest niezwykle istotne, gdyż nieruchomości to mienie, które może mieć znaczną wartość, a dokonanie zabezpieczenia majątkowego na tej postaci mienia, nie rodzi po stronie prokuratury żadnych kosztów i jest dość szybką formą jeśli chodzi o sam czas ustalenia składników majątkowych, a także dokonania zabezpieczenia. Dostęp do bazy danych Ksiąg Wieczystych posiadają funkcjonariusze zespołów do spraw odzysku mienia Komend Wojewódzkich Policji jak i wybrane osoby w poszczególnych komendach powiatowych i miejskich Policji¹⁰⁰². Samo dokonanie sprawdzenia w tej bazie danych trwa kilka minut. Nawet jeżeli w danej komendzie powiatowej nie ma w danym momencie możliwości dokonania sprawdzenia w bazie ksiąg wieczystych, gdyż osoba uprawniona do dokonywania tych sprawdzeń przebywa na przykład na urlopie, to dokonanie takiego sprawdzenia za pośrednictwem zespołu do spraw odzysku mienia w Komendzie Wojewódzkiej Policji realizowane jest na bieżąco, a czas potrzebny ku temu, to czas przesłania do odpowiedniej osoby niezbędnych do sprawdzenia informacji, takich jak imię i nazwisko sprawcy, PESEL, imiona rodziców. Baza danych Ksiąg Wieczystych jest bazą ogólnopolską, co oznacza, że dokonujemy sprawdzenia posiadanych nieruchomości nie tylko na własnym terenie, ale na terenie całej Polski. Uzyskane na podstawie sprawdzenia w tej bazie informacje to dane o numerze ksiąg wieczystych nieruchomości posiadanych przez sprawcę, dacie i podstawie prawnej uzyskania tytułu własności. Dane te powinny być przekazane przez Policję do prokuratury celem dokonania zabezpieczenia majątkowego. Tak naprawdę przy dobrej współpracy pomiędzy Policją, a prokuraturą w ciągu kilku minut od dokonania ustaleń, prokuratura może być w posiadaniu informacji o nieruchomościach posiadanych przez sprawcę i może wydać postanowienie o zabezpieczeniu majątkowym i dokonaniu wpisu o zabezpieczeniu w księgach wieczystych, a w przypadku braku księgi wieczystej, zabezpieczenie ujawnia się w złożonym zbiorze dokumentów. W zakresie ustaleń o posiadanych przez sprawcę pojazdach wskazać należy, że każdy z funkcjonariuszy zajmujących się pracą

¹⁰⁰⁰ Ustawa z dnia 28 września 1991 r. o kontroli skarbowej, t.j. Dz. U. z 2016 r., poz. 720 ze zm.

¹⁰⁰¹ Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. ordynacja podatkowa, t.j. Dz. U. z 2017 r. poz. 201 ze zm.

¹⁰⁰² W 2023 roku dostęp bezpośrednio do tej bazy uzyskali także prokuratorzy.

dochodzeniowo - śledczą i operacyjno - rozpoznawczą może posiadać¹⁰⁰³ dostęp do bazy danych Cepik, w której możliwe jest ustawienie czy dany sprawca posiada zarejestrowany na siebie pojazd, od kiedy posiada, jaki to jest pojazd, model, rok produkcji. Sam czas ustalania tych danych, to kwestia kilku minut, tyle bowiem trwa zalogowanie się do systemu, wpisanie niezbędnych danych takich jak imię i nazwisko sprawcy, numer PESEL i uzyskanie odpowiedzi zwrotnej. Tego typu sprawdzenia mogą być dokonane na każdym etapie postępowania, zarówno jeszcze na etapie pracy operacyjnej, jak i już w czasie trwania postępowania przygotowawczego. Sprawdzenia te mogą trwać w czasie, gdy postępowanie toczy się w fazie *in rem*. Tak więc w momencie wydania postanowienia o przedstawieniu zarzutów możliwe jest już dokonanie zabezpieczenia majątkowego na tych ustalonych składnikach majątkowych. W przypadku pojazdu możliwe jest także dokonanie przez Policję tymczasowego zajęcia mienia w postaci pojazdu, jeżeli zachodzą okoliczności z art. 295 k.p.k. Teoretycznie jak już wcześniej wspomniałam, skutecznym narzędziem w celu ujawnienia mienia ruchomego sprawcy jest czynność przeszukania. W toku bowiem tej czynności możemy ujawnić posiadane w miejscu zamieszkania, czy też miejscu pracy, wartościowe mienie należące do sprawcy, jak na przykład dzieła sztuki. Trudność w ujawnieniu tego mienia może polegać nie tyle na trudności w wykonaniu czynności przeszukania, co na fizycznych predyspozycjach funkcjonariuszy wykonujących tą czynność. Policjanci bowiem nie są z zawodu znawcami sztuki, a tym samym mogą nie zwrócić uwagi na wiszący w mieszkaniu obraz czy stojącą rzeźbę. Dany przedmiot może im się wydać przedmiotem bezwartościowym. Ustalenie składników majątkowych to pierwszy krok w drodze do dokonania zabezpieczenia majątkowego. Jak już wskazałam organy procesowe mają szereg możliwości ustalenia składników majątkowych sprawcy, ale na ile poszczególne sposoby ustalania są skuteczne, spróbuję odpowiedzieć w kolejnym rozdziale.

Biorąc pod uwagę sposób zabezpieczenia poszczególnych składników majątkowych, należy odnieść się do Kodeksu postępowania cywilnego. Przepis art. 292 § 1 k.p.k. w zakresie sposobu dokonania zabezpieczenia odwołuje do przepisów Kodeksu postępowania cywilnego. Sposoby zabezpieczenia roszczeń pieniężnych zostały wskazane w art. 747 k.p.c. Katalog sposobów zabezpieczenia nieruchomości wskazany w art. 747 k.p.c. jest katalogiem zamkniętym i przewiduje następujące sposoby zabezpieczenia:

¹⁰⁰³ Zakres dostępu uzależniony jest od decyzji przełożonego, który wnioskuję o nadanie stosownych uprawnień określając jakie uprawnienia mają być nadane danemu funkcjonariuszowi.

1. zajęcie ruchomości, wynagrodzenie za pracę, wierzytelności z rachunku bankowego albo innej wierzytelności lub innego prawa majątkowego;
2. obciążenie nieruchomości obowiązanego hipoteką przymusową;
3. ustanowienie zakazu zbywania lub obciążania nieruchomości, która nie ma urządzonej księgi wieczystej lub której księga wieczysta zaginęła lub uległa zniszczeniu;
4. obciążenie statku albo statku w budowie hipoteką morską;
5. ustanowienie zakazu zbywania spółdzielczego własnościowego prawa do lokalu;
6. ustanowienie zarządu przymusowego nad przedsiębiorstwem lub gospodarstwem rolnym obowiązanego albo zakładem wchodzącym w skład przedsiębiorstwa lub jego częścią albo częścią gospodarstwa rolnego obowiązanego (art. 747 k.p.c.).

Katalogu tego nie można interpretować rozszerzająco na niekorzyść oskarżonego, orzekając zabezpieczenie poprzez zakaz zbywania lub obciążania nieruchomości, która posiada księgę wieczystą, wbrew brzmieniu art. 747 pkt. 3 k.p.c., skoro księga ani nie zaginęła ani nie uległa zniszczeniu¹⁰⁰⁴. Zabezpieczenie nieruchomości może przybrać także formę ustanowienia zarządu nieruchomości. Regulację tę uzupełnia art. 292a k.p.k., który stanowi, że zabezpieczenie wykonania orzeczenia, o którym mowa w art. 291 § 1 k.p.k., może nastąpić również przez ustanowienie przymusowego zarządu przedsiębiorstwa i wyznaczenie zarządcy¹⁰⁰⁵. Wyjątek stanowi zabezpieczenie majątkowe na poczet przypadku, tu ustawodawca wprost wskazuje, że może ono nastąpić jedynie poprzez zajęcie ruchomości, wierzytelności i innych praw majątkowych oraz przez ustanowienie zakazu zbywania i obciążania nieruchomości. W miarę możliwości może być ustanowiony zarząd nieruchomości oskarżonego (art. 292 § 2 k.p.k.). Ustawodawca wprowadził tym samym kryterium przedmiotowe w zakresie możliwości zabezpieczenia majątku sprawcy na rzecz orzeczenia przypadku, odróżniając, zabezpieczenie na poczet przypadku, od zabezpieczenia na poczet grzywny, świadczeń pieniężnych lub środków kompensacyjnych. Wyraźnie ustawodawca zawęził sposoby zabezpieczenia mienia w przypadku zabezpieczenia na rzecz przypadku, nie przewidując możliwości zajęcia wynagrodzenia za pracę, obciążenia statku lub statku w budowie hipotekę morską,

¹⁰⁰⁴ Postanowienie SA w Krakowie z 10.09.2013 r., II AKa 351/13, LEX nr 1409480.

¹⁰⁰⁵ Katarzyna Dudka [w:] red. nauk. Katarzyna Dudka, *Kodeks postępowania karnego ...*, s. 586; por. K. T. Boratyńska [w:] Katarzyna T. Boratyńska, Łukasz Chojniak, Wojciech Jasiński, *Postępowanie karne ...*, s. 389-390.

ustanowienie zakazu zbywania spółdzielczego własnościowego prawa do lokalu, obciążenie nieruchomości sprawcy hipoteką przymusową. Katalog ten jest katalogiem zamkniętym, a więc nie można go interpretować rozszerzająco, gdyż działałoby to na niekorzyść sprawcy.

Przechodząc do omówienia poszczególnych sposobów zabezpieczenia majątkowego, zacznę od zabezpieczenia ruchomości. W każdym przypadku zajęcia mienia ruchomego możemy mówić o pewnym schemacie działań organów ścigania. Schemat ten to czynności techniczne jak i procesowe, które przedstawiają się następująco:

1. ujawnienie mienia - dokonujemy tego, jak wyżej omówiono, w ramach dwóch czynności tj. zatrzymania rzeczy i przeszukania;
2. tymczasowe zajęcie mienia - jeżeli zaszły wskazane wyżej okoliczności, Policja (lub inny organ korzystający z uprawnień Policji) dokonują tymczasowego zajęcia mienia ruchomego, sporządzając odpowiedni protokół;
3. decyzja w zakresie postępowania z zabezpieczonym mieniem - decyzja czy przedmiotowe mienie zabezpieczyć poprzez zebranie czy też pozostawienie na przechowanie u osoby godnej zaufania, jeżeli mienie zostaje pozostawione na przechowanie u osoby godnej zaufania, dokumentuje się tą czynność także protokolarnie;
4. przesłanie materiałów do prokuratury;
5. postanowienie prokuratora o zabezpieczeniu majątkowym.

Oczywiście nie ma żadnych przeszkód aby pominąć pierwsze cztery elementy schematu i od razu wydać przez prokuratora postanowienie o zabezpieczeniu majątkowym. Jednak w praktyce, prokurator musi wiedzieć jakie mienie powinien zabezpieczyć, a tej wiedzy dostarcza zebrany w sprawie materiał dowodowy. O ile same te czynności wydają się nieskomplikowane, to jednak pamiętać należy, że postanowienie o zabezpieczeniu majątkowym musi spełniać wymogi formalne określone w art. 94 § 1 k.p.k. oraz co wprowadziła nowelizacja z 27.9.2013 r., wskazywać kwotowo zakres i sposób zabezpieczenia, uwzględniając rozmiar możliwej do orzeczenia, w okolicznościach danej sprawy, grzywny, środków karnych, przepadku lub środków kompensacyjnych. Wymóg kwotowego określenia zabezpieczenia nie dotyczy zabezpieczenia na zajętych przedmiocie podlegającym przepadkowi, jako pochodzącym bezpośrednio z przestępstwa lub służącym albo przeznaczonym do jego popełnienia¹⁰⁰⁶.

¹⁰⁰⁶ K. T. Boratyńska [w:] Katarzyna T. Boratyńska, Łukasz Chojniak, Wojciech Jasiński, *Postępowanie karne ...*, s. 390.

Zgadzam się z tym stanowiskiem. Nie widzę konieczności określania kwotowo wartości zabezpieczonego przedmiotu, skoro występujemy o orzeczenie przypadku tego konkretnego przedmiotu jako pochodzącego bezpośrednio z przestępstwa lub służącego albo przeznaczonego do jego popełnienia. Niemniej samo określenie kwotowo wartości dokonanego zabezpieczenia przypadku np. korzyści, nie powinno w praktyce stanowić problemu. Każdą bowiem rzecz można wycenić, a tym samym określić jej wartość. Wyjątek mogą stanowić przedmioty, które oficjalnie nie funkcjonują w obrocie jak np. linie produkcyjne do produkcji narkotyków, bo choć wykazują one wartość materialną to jednak sąd wydając postanowienie o przypadku raczej zdecyduje się na realizację przypadku poprzez zniszczenie, a nie sprzedaż, jak to ma miejsce w przypadku wartościowych przedmiotów podlegających przypadkowi. Inna sytuacja byłaby, gdyby organy procesowe nie zdołały zabezpieczyć tego konkretnego przedmiotu pochodzącego bezpośrednio z przestępstwa. Wówczas wręcz wskazane byłoby określenie jego wartości, aby sąd mógł orzec np. przypadek równowartości. Jednakże nawiązując do praktyki, należy wskazać, że w każdym przypadku będzie określana wartość zabezpieczonych przedmiotów. Powód jest bardzo prozaiczny – konieczność wykazania statystycznie wartości dokonanego zabezpieczenia. Aby wykazać statystycznie dokonane zabezpieczenie majątkowe, niezależnie od instytucji która wykazuje takie zabezpieczenie (prokuratura, Policja, inne organy posiadające uprawnienia Policji), zawsze konieczne jest wskazanie kwotowo wartości dokonanego zabezpieczenia. Systemy statystyczne są bowiem tak stworzone, że „wymagają” podania wartości pieniężnej. Wskazane art. 94 k.p.k. wymogi, są wymogami ogólnymi i dotyczą każdego postanowienia wydanego w postępowaniu karnym¹⁰⁰⁷.

Szczególne sytuacja występuje, w przypadku zabezpieczenia rzeczy ulegających szybkiemu zniszczeniu, a także takich, których przechowywanie łączyłoby się z niewspółmiernymi kosztami lub nadmiernymi trudnościami albo powodowałoby znaczne obniżenie wartości rzeczy. Do zabezpieczenia tych przedmiotów nie stosuje się z art. 751 § 1 k.p.c. tylko art. 232 k.p.k. Kodeks postępowania karnego przewiduje większe uprawnienia dla organów procesowych niż procedura cywilna. Zgodnie bowiem z art. 751 § 1 k.p.c. rzeczy ulegające szybkiemu zepsuciu mogą być przedmiotem zabezpieczenia tylko wtedy, gdy zobowiązany nie ma innego mienia do zajęcia. Nadto

¹⁰⁰⁷ Art. 94 § 1 k.p.k. - Postanowienie powinno zawierać: 1) oznaczenie organu oraz osoby lub osób, wydających postanowienie; 2) datę wydania postanowienia; 3) wskazanie sprawy oraz kwestii, której postanowienie dotyczy; 4) rozstrzygnięcie z podaniem podstawy prawnej; 5) uzasadnienie, chyba że ustawa zwalnia od tego wymagania.

musi to być towar zbywalny, gdyż przepis ten jasno stanowi, że rzeczy te można sprzedać niezwłocznie. Procedura karna, nie ogranicza możliwości dokonania zabezpieczenia majątkowego na rzeczach, które ulegają szybkiemu zniszczeniu, od faktu że sprawca nie posiada innego mienia, które można by zabezpieczyć oraz od właściwości tego mienia, czyli takiego który można niezwłocznie sprzedać. Ponadto ustawodawca w procedurze karnej przewidział, że niezwłocznie sprzedać można nie tylko rzeczy, które ulegają szybkiemu zniszczeniu, ale także takie które tracą na wartości lub koszty ich przechowywania są znaczne w stosunku do wartości rzeczy. Takie stanowisko ustawodawcy jest słuszne, gdyż zapewnia właściwą realizację celów postępowania karnego. Postanowienie w przedmiocie sprzedaży w postępowaniu przygotowawczym może wydać prokurator, a w postępowaniu sądowym sąd lub referendarz sądowy¹⁰⁰⁸. Uzyskaną ze sprzedaży kwotę pieniężną składa się do depozytu sądowego i stanowi ona przedmiot zabezpieczenia.

Druga forma zabezpieczenia majątkowego na poczet przypadku to zabezpieczenie wierzytelności. Pojęcie zobowiązania zostało określone w art. 353 k.c., gdzie wskazano, że wierzyciel może żądać od dłużnika świadczenia, a dłużnik powinien świadczenie spełnić. Zobowiązanie to prawna więź, relacja między dwiema stronami: wierzycielem i dłużnikiem. Istotą zobowiązania jest zaspokojenie uznanego prawnie i godnego ochrony interesu wierzyciela¹⁰⁰⁹. Wierzytelność jest jednym z najdonioślejszych praw podmiotowych i często na nie składa się wiele roszczeń, które powstają równocześnie lub sukcesywnie, w czasie trwania zobowiązania (np. o zwrot rzeczy, o zapłatę za korzystanie z rzeczy, o zapłatę odsetek)¹⁰¹⁰. Przedmiotem zobowiązania jest zachowanie się dłużnika, do którego jest on zobligowany. Świadczenie może polegać na działaniu lub zaniechaniu, dlatego też wyróżnia się formę czynną i bierną. Zachowanie czynne może przybrać postać dania czegoś np. przeniesienie własności, zapłaty sumy pieniężnej, albo czynienia np. wykonanie usługi. Zaniechanie bierne natomiast może polegać na nieczynieniu czegoś tj. niepodejmowania możliwych działań np. korzystania z nieruchomości, bądź na znoszeniu przez dłużnika jakiegoś stanu rzeczy np. tolerowania używania rzeczy przez

¹⁰⁰⁸ K. T. Boratyńska [w:] Katarzyna T. Boratyńska, Łukasz Chojniak, Wojciech Jasiński, *Postępowanie karne ...*, s. 390.

¹⁰⁰⁹ Małgorzata Balwicka – Szczyrba (red.), Anna Sylwestrzak (red.), *Kodeks cywilny, Komentarz*, Opublikowano: WKP 2022, komentarz do art. 353.

¹⁰¹⁰ Andrzej Kidyba (red.), *Kodeks cywilny, Komentarz, Tom III, Zobowiązania – część ogólna*, wyd. II, opublikowano: LEX 2014, komentarz do art. 353.

najemcę¹⁰¹¹. Liczne zobowiązania wynikają z umów nienazwanych lub stosunków zobowiązaniowych uregulowanych poza Kodeksem cywilnym np. w prawie własności intelektualnej, papierów wartościowych, konsumenckim, bankowym¹⁰¹². Formalnie procesowe zabezpieczenie wierzytelności i inny praw majątkowych następuje poprzez wydanie postanowienia, w którym konieczne jest określenie jakie konkretnie wierzytelności lub prawa mają być zajęte¹⁰¹³. Dokonanie zajęcia wierzytelności, która polega na posiadaniu określonego dokumentu, dokonuje się poprzez odebranie dokumentów, takimi dokumentami może być weksel lub czek¹⁰¹⁴. Strony należy poinformować o dokonanym zajęciu, czyli przesłać do nich postanowienie o zajęciu wierzytelności oraz poinformować dłużnika wierzytelności, że świadczenie należy spełnić nie na rzecz wierzyciela mającego status podejrzanego w postępowaniu karnym, ale do depozytu sądowego.

Kolejną formą zabezpieczenia majątkowego jest ustanowienie zakazu zbywania i obciążania nieruchomości. Zakaz ten wpisuje się do księgi wieczystej nieruchomości, a w przypadku jej braku w zbiorze złożonych dokumentów. Realizacja tej formy zabezpieczenia może być dokonana także poprzez ustanowienie zarządu nad nieruchomością. O formie dokonania zabezpieczenia majątkowego na nieruchomości decyduje w postępowaniu przygotowawczym prokurator, a w sądowym - sąd. Te organy wydają też decyzję o wyznaczeniu zarządcy. Postanowieniem o zabezpieczeniu można ustanowić zakaz zbywania nieruchomości albo zakaz obciążania nieruchomości, jak też zastosować obie te formy¹⁰¹⁵.

W art. 292a § 1 k.p.k. ustawodawca przewidział dodatkową formę zabezpieczenia majątkowego, którą można zastosować na rzecz orzeczenia grzywny, świadczenia pieniężnego, przepadku, środka kompensacyjnego oraz zwrotu pokrzywdzonemu lub innemu uprawnionemu podmiotowi korzyści majątkowej jaką sprawcę osiągnął z popełnionego przestępstwa albo jej równowartości, wskazując że zabezpieczenie może nastąpić również poprzez ustanowienie przymusowego zarządu przedsiębiorstwa i wyznaczenie zarządcy. Przepis ten został dodany na mocy ustawy z 23.3.2017 r.

¹⁰¹¹ Małgorzata Balwicka – Szczyrba (red.), Anna Sylwestrzak (red.), *Kodeks cywilny ...*, komentarz do art. 353.

¹⁰¹² Jerzy Ciszewski (red.), Piotr Nazaruk (red.), *Kodeks cywilny, Komentarz aktualizowany*, opublikowano: LEX/el. 2022, komentarz do art. 353.

¹⁰¹³ Red. nauk. Ryszard A. Stefański, Stanisław Zabłocki, *Kodeks postępowania karnego, Tom II ...*, s. 1260.

¹⁰¹⁴ Tamże, s. 1261.

¹⁰¹⁵ Tamże, s. 1262.

o zmianie ustawy - Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw¹⁰¹⁶, która weszła w życie 27.4.2017 r. Jej celem było usprawnienie mechanizmów służących pozbawieniu sprawców przestępstw korzyści osiągniętych z popełnienia czynów zabronionych. W ustawie wskazano, że celem jest także zwiększenie efektywności przepadku mienia, rozszerzenie możliwości stosowania przepadku opierającego się na przeniesieniu ciężaru dowodu, jak również wprowadzenie - w pewnych sytuacjach - możliwości orzekania przepadku korzyści pochodzących z przestępstwa, pomimo istnienia przeszkód dla wydania wyroku skazującego. W odniesieniu do szczególnie poważnych przestępstw gospodarczych popełnianych przy użyciu przedsiębiorstwa, stanowiącego narzędzie czynu, przewiduje się umożliwienie przepadku takiego przedsiębiorstwa, chociażby nie stanowiło ono własności sprawcy. Zmiany miały na względzie przede wszystkim implementację dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/42/UE z 3.4.2014 r. w sprawie zabezpieczenia i konfiskaty narzędzi służących do popełnienia przestępstwa i korzyści pochodzących z przestępstwa w Unii Europejskiej¹⁰¹⁷. Biorąc pod uwagę cel jakemu miało służyć wprowadzenie tej regulacji należy przyjąć, że przepis ten jest *lex specialis* w stosunku do art. 292 § 2 k.p.k. i rozszerza sposoby zabezpieczenia majątkowego na rzecz przepadku o nowy rodzaj, jakim jest ustanowienie zarządu przymusowego przedsiębiorstwa. Słusznie podkreślił ustawodawca, że takie rozwiązanie pozwoli na zachowanie substancji przedsiębiorstwa i uniknięcia wyzbycia się majątku wchodzącego w jego skład. Co istotne, zabezpieczenie takie, w odróżnieniu do zabezpieczenia skierowanego do aktywów przedsiębiorstwa, umożliwi zachowanie ciągłości działalności gospodarczej, w szczególności regulowania zobowiązań np. wobec pracowników i dostawców¹⁰¹⁸. Ustawodawca bardzo szczegółowo uregulował zarówno sposób dokonania tego zabezpieczenia, jak i obowiązki zarządcy. Na uwagę zasługuje fakt, że zabezpieczenie majątkowe przez zastosowanie zarządu przymusowego przedsiębiorstwa np. art. 292 § 2 k.p.k., może być ustanowione wyłącznie wobec przedsiębiorstwa, którego właścicielem jest oskarżony lub inna osoba fizyczna. Zabezpieczenie majątkowe, dokonane np. ww. przepisu, nie może obejmować przedsiębiorstwa, którego właścicielem jest podmiot korporacyjny (zbiorowy). W stosunku do tego rodzaju przedsiębiorstwa,

¹⁰¹⁶ Ustawa z dnia 23.3.2017 r. o zmianie ustawy - Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw Dz. U. z 2017 r., poz. 768.

¹⁰¹⁷ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/42/UE z 3.4.2014 r. w sprawie zabezpieczenia i konfiskaty narzędzi służących do popełnienia przestępstwa i korzyści pochodzących z przestępstwa w Unii Europejskiej, Dz. Urz. UE L 127, s. 39; K. T. Boratyńska, P. Czarnecki [w:] red. Andrzej Sakowicz, *Kodeks Postępowania Karnego* ..., s. 757.

¹⁰¹⁸ Uzasadnienie projektu ustawy z dnia 23.3.2017 r., <https://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/druk.xsp?nr=1186>, /dostęp: 09.05.2022/.

zabezpieczenie majątkowe poprzez ustanowienie przymusowego zarządu i wyznaczenie zarządcy może nastąpić, ale na podstawie art. 292b k.p.k.¹⁰¹⁹. Postanowienie o zabezpieczeniu poprzez ustanowienie przymusowego zarządu przedsiębiorstwa winno zawierać oznaczenie przedsiębiorstwa lub jego część podlegającą przymusowemu zarządowi oraz wskazanie zarządcy. Postanowienie to na etapie postępowania przygotowawczego wydaje prokurator, a na etapie postępowania sądowego, sąd. Po wniesieniu w sprawie aktu oskarżenia prokurator nie ma już legitymacji do wydania rzeczowego postanowienia, gdyż utracił takie uprawnienia. Po wniesieniu do sądu aktu oskarżenia, prokurator jest stroną postępowania jako oskarżyciel publiczny, a postanowienie o zabezpieczeniu majątkowym może wydać jedynie organ postępowania karnego¹⁰²⁰. Jeżeli postanowienie wydał prokurator, zobowiązany jest on w terminie 7 dni wystąpić do sądu o jego zatwierdzenie, a sąd w ciągu kolejnych siedmiu dni zobowiązany jest podjąć decyzję w tym zakresie. Termin ten nie jest terminem instrukcyjnym, lecz należy do grupy innych terminów stanowczych. Należy przyjąć, że niedotrzymanie terminu skutkuje upadkiem zabezpieczenia¹⁰²¹. Mimo przewidzianego przez ustawodawcę obowiązku zatwierdzenia przez sąd postanowienia wydanego przez prokuratora, z chwilą wydania postanowienia o ustanowieniu przymusowego zarządu, postanowienie to wywołuje skutek prawny. Wynika to *a contrario* z art. 292 a § 4 k.p.k., który to przepis przewiduje, że zabezpieczenie upada z chwilą uprawomocnienia się postanowienia sądu o odmowie jego zatwierdzenia¹⁰²². Zarządcą może być wyznaczona jedynie ta osoba, która posiada licencję doradcy restrukturyzacyjnego zgodnie z ustawą z dnia 15 czerwca 2007 r. o licencji doradcy restrukturyzacyjnego¹⁰²³. Na postanowienie w przedmiocie zabezpieczenia poprzez ustanowienie przymusowego zarządu przysługuje zażalenie. Zażalenie to mogą wnieść nie tylko strony postępowania, ale także pokrzywdzony, właściciel przedsiębiorstwa lub osoba nim kierująca w imieniu właściciela. Zażalenie wnosi się na zasadach ogólnych, a to oznacza, że zażalenie wnieść można w ciągu 7 dni od otrzymania postanowienia o ustanowieniu przymusowego zarządu do właściwego miejscowo sądu okręgowego za pośrednictwem sądu rejonowego wydającego postanowienie o zabezpieczeniu lub zatwierdzające takie postanowienie wydane przez prokuratora. Właściwym do rozpatrzenia zażalenia jest sąd okręgowy, w okręgu którego

¹⁰¹⁹ Jerzy Skorupka [w:] red. SSA prof. dr hab. Jerzy Skorupka, *Kodeks postępowania karnego ...*, s. 671.

¹⁰²⁰ Tamże.

¹⁰²¹ Katarzyna Dudka [w:] Katarzyna Dudka (red. nauk.), *Kodeks postępowania karnego ...*, s. 588.

¹⁰²² Tamże, s. 588; odmiennie Jerzy Skorupka [w:] red. SSA prof. dr hab. Jerzy Skorupka, *Kodeks postępowania karnego ...*, s. 671.

¹⁰²³ Ustawa z dnia 15 czerwca 2007 r. o licencji doradcy restrukturyzacyjnego, t.j. Dz. U. z 2020 r., poz. 242.

siedzibę ma sąd rejonowy wydający postanowienie o zabezpieczeniu majątkowym¹⁰²⁴. Ustawodawca przewidział także możliwość wyłączenia określonych składników lub praw majątkowych przysługujących w przedsiębiorstwie z zabezpieczeniem¹⁰²⁵. Uprawnionym do wystąpienia z takim wnioskiem jest właściciel lub w jego imieniu inna osoba, która kieruje przedsiębiorstwem. Uwzględnienie wniosku nastąpi przede wszystkim wtedy, gdy wartość zabezpieczenia majątkowego jest tej wysokości, że nawet wyłączenie określonych składników majątkowych spod zabezpieczenia zagwarantuje wykonanie orzeczenia, o którym mowa w art. 291 § 1 k.p.k. jak również wtedy, gdy wyłączając określone składniki majątkowe, sąd lub prokurator wydaje postanowienie o zabezpieczeniu majątkowym na innym mieniu. Wyłączenie zabezpieczenia powinno nastąpić także w przypadku, gdyby utrzymanie zabezpieczenia naraziło przedsiębiorstwo na poważną stratę¹⁰²⁶. Ustawodawca przewidział także możliwość dokonania zabezpieczenia majątkowego w stosunku do przedsiębiorstwa podmiotu zbiorowego¹⁰²⁷. Zabezpieczenie takie jest możliwe jeżeli zebrane w sprawie dowody wskazują na wysokie prawdopodobieństwo, że podmiot zbiorowy może podlegać odpowiedzialności na podstawie ustawy z dnia 28.10.2002 r. odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary¹⁰²⁸. Regulacja ta w sposób niezwykle głęboki rozszerza zakres odpowiedzialności podmiotu zbiorowego w zakresie zabezpieczenia majątkowego¹⁰²⁹.

Podsumowując rozważania dotyczące zabezpieczenia majątkowego dokonanego na nieruchomości jak i przedsiębiorstwie stwierdzić należy, że ustanowienie zarządu nieruchomością lub przedsiębiorstwem stanowi dodatkowy sposób zabezpieczenia, wzmacniający zakaz zbywania i obciążania. Ze zwrotu “w razie potrzeby” należy wyciągnąć wniosek, że zarząd jest ustanawiany w wypadku wydania zakazu zbywania i obciążania nieruchomości¹⁰³⁰.

¹⁰²⁴ Katarzyna Dudka [w:] Katarzyna Dudka (red. nauk.), *Kodeks postępowania karnego ...*, s. 588.

¹⁰²⁵ Zob. art. 292a § 9 k.p.k.

¹⁰²⁶ Katarzyna Dudka [w:] Katarzyna Dudka (red. nauk.), *Kodeks postępowania karnego ...*, s. 588.

¹⁰²⁷ Zob. art. 292b k.p.k.

¹⁰²⁸ Ustawa z dnia 28.10.2002 r. odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary, t.j. Dz. U. z 2020 r., poz. 358 ze zm.

¹⁰²⁹ K. T. Boratyńska, P. Czarnecki [w:] red. Andrzej Sakowicz, *Kodeks postępowania karnego, ...*, s. 760.

¹⁰³⁰ Red. nauk. Ryszard A. Stefański, Stanisław Zabłocki, *Kodeks postępowania karnego ...*, s. 1263.

4.3 Wykonanie przypadku orzeczonego przez sąd karny

Przepisy Kodeksu karnego szczegółowo regulują jakie mienie, czyje i w jakiej sytuacji może podlegać przypadkowi. Przepisy w tym zakresie są mocno rozbudowane. Ustawodawca uregulował także kwestię zabezpieczenia mienia, które mogłoby być przedmiotem przypadku a także wykonania orzeczenia o przypadku. To ostatnie zagadnienie jest złożone i uzależnione od wielu czynników. W zależności od tego co podlega przypadkowi, wykonaniem zajmują się odpowiednie instytucje. Ustawodawca nie ograniczył się do wskazania jednej instytucji jako tej, która ma czuwać nad realizacją orzeczenia. Organem postępowania wykonawczego jest sąd pierwszej instancji, ale także inne wskazane podmioty takie jak sąd penitencjarny, referendarz sądowy, prezes sądu lub upoważniony sędzia, sędzia penitencjarny, dyrektor zakładu karnego, aresztu śledczego, a także dyrektor okręgowej i Dyrektor Generalny Służby Więziennej albo osoba kierująca innym zakładem przewidzianym w przepisach prawa karnego wykonawczego i komisja penitencjarna, sądowy kurator zawodowy oraz kierownik zespołu kuratorskiej służby sądowej, sądowy lub administracyjny organ egzekucyjny, odpowiedni terenowy organ administracji rządowej lub samorządu terytorialnego. Zgodnie z art. 2 k.k.w. organem takim jest także naczelnik urzędu skarbowego oraz inny organ uprawniony przez ustawę do wykonania orzeczeń. Sąd wskazuje jaka instytucja zobowiązana jest zrealizować wyrok w punkcie rozstrzygnięcia dot. orzeczenia przypadku. Jednak decyzja sądu w tym zakresie nie może być dowolna. Uzależniona jest od tego z jakim rodzajem przypadku mamy do czynienia. Przepisy bowiem określają zasady prowadzenia egzekucji w zakresie egzekucji na rzecz przypadku. Realizacja postanowienia o przypadku co do zasady, następuje na podstawie przepisów o postępowaniu egzekucyjnym w administracji¹⁰³¹. Jednak od zasady są wyjątki, i takim wyjątkiem jest realizacja w określonym zakresie przypadku przedsiębiorstwa, która prowadzona jest zgodnie z przepisami Kodeksu postępowania cywilnego. To na podstawie jakich przepisów prowadzone będzie postępowanie w zakresie realizacji przypadku jak i to z jaką podstawą przypadku mamy

¹⁰³¹ Zob. art. 27a § 2 k.k.w.

do czynienia, ma wpływ na podmiot prowadzący egzekucję. Postępowanie w zakresie realizacji przepadku uzależnione jest od tego co podlega przepadkowi, czy są to dowody rzeczowe w postaci śladów przestępstwa, czy narzędzia służące do popełnienia przestępstwa, czy też przedmioty których posiadanie jest zabronione, albo też równowartość tych przedmiotów, tudzież przepadek korzyści uzyskanej w wyniku przestępstwa lub jej równowartość.

Realizacja przepadku orzeczonego w zakresie dowodów rzeczowych zabezpieczanych w toku postępowania przygotowawczego następuje poprzez podjęcie przez sąd decyzji w jaki sposób ma zostać zrealizowany przepadek. W tym przypadku sąd ma różne możliwości, a los dowodów rzeczowych uzależniony jest od decyzji sądu. Sąd może zdecydować o zniszczeniu takich przedmiotów lub pozostawieniu ich w aktach sprawy. W przypadku podjęcia decyzji o zniszczeniu dowodów rzeczowych, w sytuacji gdy dowody rzeczowe znajdują się fizycznie w dyspozycji sądu, sędzia wyznacza komisję, w skład której wchodzi pracownicy sądu. Zadaniem takiej komisji jest zniszczenie dowodów rzeczowych z danej sprawy. Z tej czynności sporządzany jest protokół komisyjnego zniszczenia. Przedmioty należy zniszczyć w taki sposób aby nie było możliwości dalszego ich użytkowania. Jeżeli przedmioty podlegające zniszczeniu nie są przechowywane w Sądzie, sąd zleca zniszczenie tych przedmiotów instytucji, która przechowuje dane przedmioty. Wówczas dana instytucja wyznacza komisję i podobnie jak to ma miejsce w przypadku komisji wyznaczonej przez sąd, członkowie komisji dokonują zniszczenia i sporządzają z tej czynności protokół, który następnie przekazują do sądu. Z taką właśnie sytuacją mamy do czynienia np. w przypadku orzeczenia zniszczenia substancji psychotropowych i narkotycznych. Zabezpieczone substancje psychotropowe lub odurzające zawsze podlegają przepadkowi poprzez zniszczenie. W tym przypadku jednak przepisy nie wskazują organu egzekucyjnego, który ma niszczyć takie substancje, wskazują jedynie podmioty uprawnione do przechowywania przedmiotów i substancji stwarzających zagrożenia dla życia i zdrowia ludzi, i są to w szczególności:

1. właściwe miejscowo komendy Policji;
2. jednostki organizacyjne Żandarmerii Wojskowej;
3. instytuty badawcze nadzorowane przez Ministra Obrony Narodowej:
 - a) Wojskowy Instytut Techniczny Uzbrojenia,
 - b) Wojskowy Instytut Techniki Inżynierskiej;
4. Zakład Unieszkodliwiania Odpadów Promieniotwórczych;

5. przedsiębiorstwa prowadzące działalność gospodarczą w zakresie wytwarzania, przetwarzania, magazynowania, przesyłania, dystrybucji materiałów łatwopalnych, substancji trujących, duszących i parzących lub obrotu nimi, które posiadają zezwolenie na podstawie odrębnych przepisów;
6. przedsiębiorcy prowadzący działalność w zakresie odzysku lub unieszkodliwiania odpadów, którzy posiadają zezwolenie na podstawie odrębnych przepisów¹⁰³²;

Katalog ten nie jest katalogiem zamkniętym, na co wskazuje określenie *w szczególności*. Substancje psychotropowe lub odurzające są przechowywane w miejscach zapewniających bezpieczne przechowywanie i prawidłowe ich zabezpieczenie¹⁰³³. Zgodnie z przepisami tego typu substancje nie są przekazywane wraz z aktami postępowania przygotowawczego do sądu, gdyż sądy nie zostały wymienione jako podmioty gwarantujące bezpieczne przechowywanie tych przedmiotów. Składnice, w których są przechowywane substancje psychotropowe lub odurzające prowadzone są dla Policji tylko i wyłącznie przez Komendy Wojewódzkie Policji¹⁰³⁴. Zabezpieczone substancje psychotropowe lub narkotyczne przekazywane są przez wszystkie jednostki Policji protokołarnie do właściwej miejscowo Składnicy KWP, w których są przechowywane substancje psychotropowe lub odurzające i dzięki tym protokołom przekazania, sąd posiada wiedzę o miejscu przechowywania zabezpieczonych substancji. Po orzeczeniu przypadku substancji psychotropowych lub odurzających i uprawomocnieniu się wyroku, sąd przesyła odpis wyroku do odpowiedniej Komendy Wojewódzkiej Policji¹⁰³⁵ celem realizacji przypadku. Biorąc pod uwagę, że co do zasady egzekucję przypadku orzeczonego w postępowaniu karnym lub karno skarbowym realizuje naczelnik urzędu skarbowego, to on w tym przypadku winien realizować egzekucję, jeżeli nie wskazano innego organu a i przepisy nie przewidują właściwości w tym zakresie np. Policji. Jednak sądy mogą wskazać organ, który ma przeprowadzić egzekucję np. właściwą jednostkę Policję i wówczas Policja realizuje orzeczenie sądu w zakresie egzekucji przypadku. W mojej ocenie każdorazowo realizacją orzeczonego przypadku w stosunku do substancji psychotropowych lub odurzających winna dokonywać Policja lub inny organ, który zabezpieczył i przechowuje takie środki w czasie trwania postępowania karnego. Wynika to z faktu, że zgodnie

¹⁰³² Zob. § 4 rozporządzenia Rady Ministrów z 14 grudnia 2012 r. w sprawie podmiotów uprawnionych do przechowywania oraz zniszczenia w postępowaniu karnym przedmiotów i substancji stwarzających niebezpieczeństwo dla życia lub zdrowia, Dz. U. z 2012r., poz. 1486.

¹⁰³³ Tamże, § 5 ust. 2 pkt. 5.

¹⁰³⁴ Tamże.

¹⁰³⁵ Odpowiednio także do Komendy Stołecznej Policji.

z § 4 rozporządzenia Rady Ministrów z 14 grudnia 2012 r. w sprawie podmiotów uprawnionych do przechowywania oraz zniszczenia w postępowaniu karnym przedmiotów i substancji stwarzających niebezpieczeństwo dla życia lub zdrowia, tylko określone podmioty mogą przechowywać tego typu substancje, a urzędu skarbowe nie dają gwarancji właściwego ich zabezpieczenie i przechowywania. Zniszczenie takich substancji dokonywane jest komisyjnie i polega na fizycznym zniszczeniu tych substancji. Z tej czynności sporządzany jest protokół zniszczenia danych substancji, który następnie przekazywany jest do Sądu.

Zabezpieczone dowody rzeczowe mogą jednak mieć pewną wartość materialną i w sytuacji, gdy nie są to jednocześnie przedmioty prawnie zabronione, możliwa jest realizacja przepadku poprzez ich sprzedaż. Jedynie sąd jest władny podjąć decyzję w tym zakresie i jeżeli orzeknie przepadek poprzez sprzedaż, to realizacją tej czynności na polecenie sądu zajmuje się właściwy naczelnik urzędu skarbowego. W zakresie realizacji orzeczenia sądu stosuje się przepisy postępowania egzekucyjnego w administracji w zakresie egzekucji należności pieniężnych. Uzyskana z egzekucji kwota wpłacana jest na rzecz Skarbu Państwa, a informacja o tym zostaje przekazana do wiadomości Sądu¹⁰³⁶.

Zatem realizacja przepadku dowodów rzeczowych może być dwurodzajowa. Polegać może na ich zniszczeniu lub sprzedaży. Tylko i wyłącznie od decyzji sądu zależy w jaki sposób nastąpi realizacja przepadku i kto ją będzie przeprowadzał. Pamiętać należy, że decyzja sądu uzależniona jest od rodzaju dowodu rzeczowego, czy danym dowodem podlegającym przepadkowi jest substancja zabroniona, czy też narzędzie służące do popełnienia przestępstwa np. łom oraz czy dany dowód rzeczowy przedstawia wartość materialną.

Przepadek może być orzeczony nie tylko w kwestii narzędzi czy też przedmiotów, których posiadanie jest zabronione. Orzeczenie może dotyczyć także przepadku korzyści uzyskanych z przestępstwa lub ich równowartości. Ta forma przepadku jest też głównym tematem niniejszego rozdziału. Przedmiotowe zagadnienie w każdej kwestii, uzależnione jest od wielu czynników. W przypadku przepadku korzyści uzyskanych z przestępstwa możemy mówić o korzyści w formie pieniężnej, ale także w innej formie np. wartościowego przedmiotu. Nie bez znaczenia jest rodzaj przedmiotu, który podlega przepadkowi. Jeżeli jest to określona kwota pieniędzy to zgodnie z art. 206 § 1 k.k.w.

¹⁰³⁶ Szczegółowo na ten temat sposobu prowadzenia egzekucji z ruchomości w dalszej części rozdziału.

po wezwaniu przez sąd do uiszczenia należności, skazany ma 30 dni na uregulowanie należności. Może jednak wystąpić o rozłożenie należności na raty lub jej umorzenie¹⁰³⁷. Uregulowanie należności przez skazanego lub też spłata jej w ratach skutkuje tym, że postępowanie egzekucyjne nie zostanie wszczęte. Jednakże przepisy w tym zakresie są niejasne. Z jednej bowiem strony art. 206 § 3 k.k.w. odnosi się do art. 206 § 1 k.k.w. i przez to wskazuje, że sąd wzywa osobę zobowiązaną do uiszczenia należności w terminie 30 dni, a w przypadku bezskutecznego upływu tego terminu dochodzi należności w ramach postępowania egzekucyjnego. W sprzeczności z tym przepisem stoi przepis art. 187 § 1 k.k.w. zgodnie z którym, sąd bezzwłocznie po uprawomocnieniu się wyroku przesyła jego odpis lub wyciąg naczelnikowi urzędu skarbowego w celu wykonania orzeczonego przepadku. A zatem przesyła się wyrok bezzwłocznie czy po upływie 30 dni w ciągu których skazany może dobrowolnie uregulować należność? Z jednej strony mamy art. 187 k.k.w., który odnosi się do czynności związanych ze skierowaniem do wykonania orzeczenia o: 1) przepadku przedmiotów; 2) przepadku korzyści majątkowej; 3) przepadku równowartości przedmiotów; 4) przepadku równowartości korzyści majątkowej¹⁰³⁸. Wskazana w tym przepisie „bezzwłoczność” uregulowana została w § 391 ust. 1 i 2 RegSądR, zgodnie z którym sąd nie później niż 14 dni od daty uprawomocnienia się orzeczenia winien skierować je do wykonania. Ten termin precyzuje i limituje zarazem termin bezzwłocznego skierowania wyroku do wykonania¹⁰³⁹. O ile nie ma wątpliwości co do terminu przekazania wyroku do realizacji w przypadku przepadku przedmiotów, bo w grę wchodzi jedynie uregulowania zawarte w art. 187 k.k.w, to już w przypadku, gdy przedmiotem egzekucji jest określona kwota pieniężna, mamy do czynienia z art. 206 k.k.w. Należy dodatkowo wziąć pod uwagę przepis art. 15 § 1 ustawy o post. egz. w adm., który przewiduje, że egzekucja administracyjna może być wszczęta dopiero po tym, gdy wierzyciel po upływie terminu na wykonanie obowiązku, wysłał pisemne wezwanie do wykonania orzeczonego obowiązku. Ponadto przewidziany w ustawie jak i rozporządzeniu¹⁰⁴⁰ wykaz należności pieniężnych, w stosunku do egzekwowania, których nie ma potrzeby wysyłania wcześniej upomnienia do uregulowania, nie przewiduje należności zasądzonych przez sądy. W mojej

¹⁰³⁷ Zob. art. 206 § 2 i 3 k.k.w.

¹⁰³⁸ L. Osiński [w:] J. Lachowski (redaktor), *Kodeks karny wykonawczy*, Komentarz, 3. Wydanie, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2018, s. 694.

¹⁰³⁹ Tamże, s. 695.

¹⁰⁴⁰ Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 30 października 2014 r. w sprawie określenia należności pieniężnych, których egzekucja może być wszczęta bez uprzedniego doręczenia upomnienia, Dz. Ustaw z 2014, poz. 1494.

ocenie oznacza to, że w sytuacji, gdy przedmiotem przepadku jest określona kwota pieniężna, sąd zanim przekaże wyrok do naczelnika urzędu skarbowego, winien nie tylko najpierw wskazać skazanemu termin do uregulowania należności, ale w przypadku niedotrzymania tego terminu winien wysłać skazanemu upomnienie, w którym powinno się znaleźć pouczenie, że w przypadku nieuregulowania należności, zostanie wszczęte postępowanie egzekucyjne¹⁰⁴¹. Sąd nie może ograniczyć się do przesłania wyroku do urzędu skarbowego. Sąd winien zrealizować te czynności wykonawcze, które poprzedzają egzekucję. Ogólną kompetencję urzędu skarbowego do prowadzenia postępowania egzekucyjnego określa art. 27 k.k.w. zgodnie z którym organ ten prowadzi egzekucję, ale nie jest to równoznaczne z prowadzeniem całego postępowania wykonawczego w zakresie przepadku. Słusznie moim zdaniem wskazał Sąd Najwyższy, że naczelnik urzędu skarbowego nie ma wyłączności na prowadzenie całego postępowania egzekucyjnego w zakresie orzeczonego przepadku, co oznacza, że sąd może we własnym zakresie przeprowadzić te czynności, które nie mieszczą się w normatywnym znaczeniu egzekucja¹⁰⁴². Realizując dyspozycję zawartą w art. 206 § 1 i 3 k.k.w. sąd nie narusza normy art. 187 k.k.w. w zakresie bezzwłocznego działania, gdyż „bezzwłocznie” oznacza „bez nieuzasadnionej zwłoki”, a sąd wzywając do uregulowania należności podejmuje czynności, a tym samym zwłoka w przekazaniu wyroku naczelnikowi urzędu skarbowemu celem realizacji jest uzasadniona czynnościami podjętymi przez sąd. Rola urzędu skarbowego zaczyna się dopiero wtedy, gdy skazany nie uiszcza ciężących na nim należności dobrowolnie. Istota egzekucji sprowadza się bowiem do przymusowego wykonania orzeczenia, którego skazany z własnej woli wykonać nie zamierza¹⁰⁴³.

Odrębnym zagadnieniem jest określenie właściwości miejscowej w sytuacji, gdy orzeka sąd w miejscowości, która podlega pod naczelnika urzędu skarbowego X, skazany podlega pod naczelnika urzędu skarbowego Y, a majątek podlegający egzekucji znajduje się w miejscowości podlegającej pod naczelnika urzędu skarbowego Z. Właściwym miejscowo do wykonania wyroku w zakresie orzeczonego przepadku jest naczelnik urzędu skarbowego, właściwy ze względu na siedzibę sądu pierwszej instancji, jednakże istnieje wyjątek od tej zasady. Na etapie postępowania przygotowawczego lub sądowego, prokurator lub sąd mogą wydać postanowienie o zabezpieczeniu mienia. Jeżeli w tym postanowieniu jednocześnie zabezpieczono mienie tytułem grożącego

¹⁰⁴¹ Por. uchwała SN z dnia 24 maja 2007 r., I KZP 12/047, OSNKW 2007, nr 6, poz. 46.

¹⁰⁴² Zob. postanowienie SN z dnia 29 października 2012 r., I KZP 16/12, OSNKW 2012, nr 12, poz. 126.

¹⁰⁴³ Krzysztof Dąbkiewicz, *Kodeks karny wykonawczy*, Komentarz, 3. Wydanie, Wolters Kluwer, Warszawa 2015, s. 754.

przepadku oraz grzywny lub innego świadczenia¹⁰⁴⁴, takie postanowienie przesyła się do wykonania naczelnikowi urzędu skarbowego, zgodnie z miejscem zamieszkania osoby, u której dokonano zabezpieczenia. Jeżeli w tej sprawie zapadł wyrok, w którym orzeczono przepadek, naczelnik urzędu skarbowego właściwy według miejsca zamieszkania skazanego, prowadzi także egzekucję w zakresie orzeczonej grzywny czy innych zasądzonych świadczeń¹⁰⁴⁵. Właściwość miejscowa naczelnika urzędu skarbowego ustalana na podstawie Kodeksu karnego wykonawczego, jest odmienna od ogólnej zasady ustalenia właściwości miejscowej organu egzekucyjnego ustalonej na podstawie przepisów ustawy o postępowaniu egzekucyjnym w administracji. Zgodnie bowiem z art. 22 § 1 i 2 ustawy o post. egz. w adm., w przypadku egzekucji należności pieniężnych z nieruchomości właściwy jest organ według miejsca położenia danej nieruchomości¹⁰⁴⁶, a w przypadku egzekucji z ruchomości, organ właściwy według miejsca zamieszkania zobowiązanego. Tymczasem według przepisów Kodeksu karnego wykonawczego, sąd przesyła wyrok celem realizacji orzeczonego przepadku, naczelnikowi urzędu skarbowego, właściwego ze względu na siedzibę sądu pierwszej instancji¹⁰⁴⁷. Tak więc w przypadku egzekucji dotyczącej realizacji przepadku mamy dwie zasady, albo postępowanie egzekucyjne prowadzi naczelnik urzędu skarbowego zgodnie z siedzibą sądu pierwszej instancji albo wyjątkowo wg. miejsca zamieszkania skazanego.

Kolejną kwestią są przepisy, na podstawie których prowadzi się egzekucję. Zgodnie z art. 27 k.k.w. egzekucje przepadku prowadzi naczelnik urzędu skarbowego zgodnie z przepisami o postępowaniu egzekucyjnym w administracji. Realizując wyrok sądu, naczelnik urzędu skarbowego wszczyna postępowanie egzekucyjne, w ramach którego podejmuje czynności zmierzające do uzyskania należności jaka wynika z orzeczonego przepadku. Naczelnik urzędu skarbowego prowadzi postępowanie egzekucyjne na podstawie tytułu egzekucyjnego, którym jest wyrok sądu. Fakt, że sąd nie jest zobowiązany do wystawienia osobno tytułu egzekucyjnego, gdyż takim tytułem jest wydany wyrok lub w określonej sytuacji postanowienie, wynika wprost

¹⁰⁴⁴ Mowa tu o takich świadczeniach jak: obowiązek naprawienia szkody lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę, świadczenie pieniężne, nawiązkę lub wykonanie orzeczenia o kosztach sądowych w postępowaniu karnym; art. 195 a § 1 k.k.w.

¹⁰⁴⁵ Te inne świadczenia to: koszty sądowe, obowiązek naprawienia szkody lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę, świadczenie pieniężne albo nawiązka; art. 195 a § 2 k.k.w.

¹⁰⁴⁶ Jeżeli nieruchomość położona jest na obszarze działalności kilku organów, egzekucję prowadzi organ na obszarze działania którego położona jest większa część nieruchomości, a jeżeli nie można ustalić organu, organ wyznacza minister właściwy do spraw finansów publicznych.

¹⁰⁴⁷ Zob. art. 187 § 1 k.k.w.

z art. 187 § 1 k.k.w. Na takim orzeczeniu lub wyciągu z niego¹⁰⁴⁸ sąd umieszcza jedynie wzmiankę o jego wykonalności lub datę uprawomocnienia się orzeczenia, zgodnie z art. 11 § 1 k.k.w. Skarb Państwa staje się właścicielem przedmiotów, korzyści majątkowej lub ich równowartości z chwilą uprawomocnienia się wyroku, w którym orzeczono przepadek. Wyjątek od zasady stanowi sytuacja, gdy wytoczono powództwo przeciwko Skarbowi Państwa zgodnie z art. 293 § 7 k.p.k. Wówczas Skarb Państwa przejmuje władztwo, dopiero po uprawomocnieniu się wyroku oddalającego powództwo przeciwko Skarbowi Państwa¹⁰⁴⁹. Jeżeli przedmioty majątkowe, których dotyczy przepadek albo które podlegają egzekucji przepadku równowartości, stanowią wspólność majątkową małżeńską lub inną współwłasność łączną, przyjmuje się, że z chwilą prawomocnego orzeczenia przepadku wobec jednego ze współmałżonków, przedmioty te tracą charakter składników majątku wspólnego, a stosuje się do nich przepisy o współwłasności w częściach ułamkowych, przy czym Skarb Państwa ma udział równy wysokości orzeczonego przepadku¹⁰⁵⁰. Małżonek skazanego może żądać ograniczenia lub wyłączenia w całości lub w części danych składników majątku jeżeli wykaże, że skazany nie przyczynił się lub przyczynił się jedynie nieznacznie do powstania/nabycia tego majątku. Żądać ograniczenia w egzekucji można także w sytuacji, gdy egzekucja z danego majątku jest sprzeczna z zasadami współżycia społecznego¹⁰⁵¹. Ponieważ przepis art. 29 § 2 k.k.w. odwołuje się do całego § 1 tegoż przepisu, to w mojej ocenie przyjąć należy, że także osoba trzecia, która posiada wspólnie ze skazanym majątek, objęty innym niż wspólność majątkowa małżeńska, rodzajem współwłasności łącznej, może podobnie jak współmałżonek skazanego, wystąpić z żądaniem ograniczenia lub wyłączenia całości lub w części danych składników majątku spod egzekucji.

Wykonując przepadek, naczelnik urzędu skarbowego przejmuje w posiadanie składniki mienia wymienione w wyroku¹⁰⁵². Jednak samo przesłanie przez sąd orzeczenia lub wyciągu z orzeczenia, jest tylko jedną czynnością zmierzającą do realizacji wyroku. Drugą czynnością jest fizyczne przejęcie składników mienia. Przejęcie tych składników uzależnione jest od tego, gdzie one się znajdują, a mogą znajdować się w aktach sprawy, w depozycie wartościowym, w odpowiednim pomieszczeniu sądu itp. Przedmioty te mogą też znajdować się u osoby godnej zaufania, której oddano je na przechowanie albo być

¹⁰⁴⁸ Wyciąg przesyła się w sprawach złożonych pod względem podmiotowym.

¹⁰⁴⁹ Zob. art. 187 § 2 k.k.w.

¹⁰⁵⁰ Zob. art. 29 § 1 i 2 k.k.w.

¹⁰⁵¹ Zob. art. 29 § 1 w zw. z art. 28 § 3 k.k.w.

¹⁰⁵² Zob. art. 188 § 1 k.k.w

we władaniu skazanego. Przejęcie rzeczy, które podlegają przepadkowi, a które znajdują się w sądzie, gdyż są załączone do akt sprawy lub przechowywane w biurze podawczym, kasie sądowej lub innym odpowiednio zabezpieczonym pomieszczeniu, następuje poprzez przekazanie przedmiotu przez pracownika biura podawczego lub kasy, właściwemu urzędowi skarbowemu. W tym celu sąd orzekający przesyła odpis orzeczenia do biura podawczego lub kasy sądu z informacją o dacie uprawomocnienia się orzeczenia i poleceniem przekazania odpowiednich przedmiotów do urzędu skarbowego. Jeżeli przedmioty przechowywane są poza siedzibą sądu, odpis wyroku wraz z datą uprawomocnienia się i poleceniem przekazania przedmiotów do urzędu skarbowego, przesyła się instytucji lub osobie, u której te przedmioty są przechowywane. Stosownie do § 79 zarządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 12 grudnia 2003 r. w sprawie organizacji i zakresu działania sekretariatów sądowych oraz innych działów administracji sądowej¹⁰⁵³ wydanie przechowywanego przedmiotu następuje przez wysłanie, wydanie osobie uprawnionej za pokwitowaniem lub na podstawie protokołu zdawczo - odbiorczego¹⁰⁵⁴. Przejęcie przedmiotów przez urząd skarbowy kończy zadania sądu, który orzekał w pierwszej instancji. Formalnie następuje to w momencie podpisania protokołu zdawczo – odbiorczego¹⁰⁵⁵. Jednak zanim to nastąpi może dojść do sytuacji, że urząd skarbowy będzie ustalał składniki mienia przed przejęciem, z uwagi na wątpliwości, czy dane rzeczy objęte są przepadkiem. Z takimi sytuacjami możemy mieć do czynienia np. w przypadku oceny czy przynależności do rzeczy głównej też podlegają przepadkowi. Rozstrzygnięcie tych wątpliwości należy do sądu, który wydał dane orzeczenie. O rozstrzygnięcie może zwrócić się organ, który prowadzi egzekucję, jak i każda osoba, której orzeczenie bezpośrednio dotyczy. Na postanowienie sądu wydane w tym zakresie przysługuje zażalenie¹⁰⁵⁶. Do czasu prawomocnego rozstrzygnięcia, postępowanie egzekucyjne ulega zawieszeniu, w części w jakiej dotyczy przedmiotów, do których odnosi się powyższe postanowienie. Przejęcie rzeczy we władanie nie oznacza, że poborca skarbowy fizycznie przejmuje je. Poborca skarbowy może bowiem pozostawić rzeczy ruchome pod dozorem określonej osoby. Kwestię tą reguluje przepis art. 100 ustawy o post. egz. w adm. Oczywiście łączy się to z obowiązkami leżącymi

¹⁰⁵³ Zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 12 grudnia 2003 r. w sprawie organizacji i zakresu działania sekretariatów sądowych oraz innych działów administracji sądowej, Dz. U. MS Nr 5, poz. 22 z późn. zm.

¹⁰⁵⁴ Krzysztof Dąbkiewicz, *Kodeks karny wykonawczy* ..., s. 758.

¹⁰⁵⁵ G. B. Szczygieł, *Instytucja przepadku – aspekty wykonawcze* [w:] E.M. Guzik - Makaruk, red. nauk., *Przepadek przedmiotów i korzyści pochodzących z przestępstwa*, Wolters Kluwer Polska sp. z o.o., Warszawa 2012, s. 270.

¹⁰⁵⁶ Zob. art. 13 § 1 k.k.w.

po stronie naczelnika urzędu skarbowego, a wynikającymi z obowiązku pokrycia wydatków za przechowywanie i sprawowanie pieczy¹⁰⁵⁷. Ustawodawca przewidział, że przedmioty majątkowe, których dotyczył przypadek lub które podlegają egzekucji z uwagi na orzeczony przypadek równowartości przedmiotów lub korzyści, jeżeli stanowiły współwłasność majątkową małżeńską, tracą ten charakter (dotyczy to także przedmiotów objętych innym rodzajem współwłasności łącznej). Z chwilą realizacji przypadku stosuje się do tych rzeczy przepisy o współwłasności w częściach ułamkowych, przy czym udział Skarbu Państwa jest równy orzeczonemu przypadkowi¹⁰⁵⁸.

Naczelnik Urzędu Skarbowego stosuje środki egzekucyjne przewidziane w ustawie o postępowaniu egzekucyjnym w administracji, przy czym stosuje środki prowadzące bezpośrednio do wykonania obowiązku, a jeżeli jest ich kilka, to organ winien wybrać najmniej uciążliwy dla osoby, wobec której są one stosowne czyli dla zobowiązanego. Organ egzekucyjny zobowiązany jest zaprzestać dochodzenia roszczeń jeżeli zostały one już wyegzekwowane w inny sposób (np. w między czasie skazany dobrowolnie wpłacił, na rachunek bankowy wskazany przez sąd, zasądzoną kwotę stanowiącą równowartość osiągniętej korzyści majątkowej). Naczelnik Urzędu Skarbowego reprezentuje Skarb Państwa w sytuacji gdy skazany wykonał czynności prawne z pokrzywdzeniem wierzyciela¹⁰⁵⁹, czyli np. usunął mienie, które podlegało przypadkowi.

Odmienne uregulowana jest kwestia przypadku przedsiębiorstwa. Przepisy w tym zakresie zostały dodane w Kodeksie karnym wykonawczym w 2017 r.¹⁰⁶⁰ i miały na celu wprowadzenie nowej formy przypadku, a mianowicie orzeczenie przypadku przedsiębiorstwa, a także rozciągnięcie na tę formę przypadku, egzekucji przez zarząd przymusowy oraz ustanowienie przymusowego zarządu przedsiębiorstwa jako formę zabezpieczenia wykonania orzeczenia¹⁰⁶¹. Od decyzji sądu zależy sposób realizacji przypadku tj. czy ma to być sprzedaż całego przedsiębiorstwa lub też w zorganizowanej części – co powinno być zasadą, albo też czy będzie to sprzedaż poszczególnych składników przedsiębiorstwa. Wyraźnie ustawodawca stosując zwrot „albo” daje nam

¹⁰⁵⁷ Art. 102 ustawy o post. egz. w adm.; przy określaniu tego wynagrodzenia należy uwzględnić zakres obowiązków przechowawcy (dozorcy) i okoliczności towarzyszące przechowywaniu, warunki sprawowania pieczy nad zajęta ruchomością, wielkość składowanego przedmiotu i powierzchnię niezbędną do jego składowania – w sposób uwzględniający jego właściwości (Kazimierz Postulski, *Kodeks karny wykonawczy*, Komentarz, 4. Wydanie, Wolters Kluwer, Warszawa 2017, s. 902).

¹⁰⁵⁸ Zob. art. 29 § 1 i 2 k.k.w.

¹⁰⁵⁹ Zob. art. 31 k.k.w.

¹⁰⁶⁰ Zmiany wprowadzone ustawą z 23.03.2017 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. 2017 r., poz. 768.

¹⁰⁶¹ Kazimierz Postulski, *Kodeks karny wykonawczy...*, s. 897.

do zrozumienia, że mamy do czynienia z dwoma sposobami realizacji przepadku. Nie można obu sposobów realizacji przepadku zastosować w stosunku do jednego orzeczenia dotyczącego przepadku przedsiębiorstwa. Wybór przez sąd sposobu realizacji przepadku następuje na posiedzeniu bez udziału stron, a postanowienie w tym zakresie nie podlega zaskarżeniu i jest wykonalne z chwilą wydania¹⁰⁶². Właściwym do podjęcia decyzji w tym zakresie jest sąd, który w pierwszej instancji orzekł przepadek przedsiębiorstwa. Realizacja przepadku poprzez sprzedaż poszczególnych składników przedsiębiorstwa, winna nastąpić jedynie w ściśle określonych przypadkach, a mianowicie, gdy:

1. sprzedaż przedsiębiorstwa w całości lub zorganizowanej części wpłynie na szybkość postępowania;
2. wartość, którą będzie można uzyskać ze sprzedaży przedsiębiorstwa w całości lub zorganizowanej części, nie jest istotnie wyższa od sumy która będzie możliwa do uzyskania ze sprzedaży poszczególnych składników przedsiębiorstwa;
3. dalsza działalność przedsiębiorstwa nie jest uzasadniona.

Te trzy warunki nie muszą być spełnione łącznie, wystarczy spełnienie jednego z nich i możliwe jest podjęcie przez sąd decyzji o sprzedaży poszczególnych składników przedsiębiorstwa. Decyzja w tym zakresie jest niezwykle istotna w zakresie właściwości organu, który jest władny prowadzić egzekucję. Jeżeli bowiem sąd orzeknie, że realizacja przepadku przedsiębiorstwa ma nastąpić poprzez sprzedaż poszczególnych składników przedsiębiorstwa, to egzekucję prowadzi naczelnik urzędu skarbowego w oparciu o przepisy postępowania egzekucyjnego w administracji. Z wyjątkiem, od zasady, że organem prowadzącym egzekucję przepadku jest naczelnik urzędu skarbowego, mamy do czynienia w sytuacji, gdy egzekucja nastąpić ma poprzez sprzedaż całego przedsiębiorstwa lub zorganizowanej jego części. W tej sytuacji organem egzekucyjnym jest sądowy organ egzekucyjny, który prowadzi egzekucję w oparciu o przepisy Kodeksu postępowania cywilnego. Decyzja sądu w zakresie sposobu realizacji przepadku przedsiębiorstwa wpływa więc nie tylko na rodzaj organu, który będzie realizował egzekucję, ale także na tryb samego postępowania egzekucyjnego.

¹⁰⁶² Tamże, s. 897; regulują to odpowiednio przepisy – art. 22 § 1, art. 6 § 1 i art. 21 oraz art. 9 § 3 k.k.w.

Podjmując decyzję o egzekucji przypadku przedsiębiorstwa poprzez sprzedaż całego przedsiębiorstwa lub zorganizowanej części, sąd w postanowieniu¹⁰⁶³ o ustanowieniu zarządu przymusowego, winien określić nie tylko przedsiębiorstwo lub zorganizowaną część przedsiębiorstwa, którego dotyczy postanowienie, ale również wskazać zarządcę. Zarządcę wyznacza się spośród osób, które posiadają licencję doradcy restrukturyzacyjnego¹⁰⁶⁴. Decyzję w tym zakresie podejmuje sąd z urzędu, nie ma tutaj moim zdaniem zastosowania przepis art. 1064¹⁰ k.p.c., zgodnie z którym to strony wskazują osobę fizyczną lub prawną¹⁰⁶⁵, którą sąd ma wyznaczyć na zarządcę przymusowego. W tej sytuacji jedyną instytucją zainteresowaną wyznaczeniem zarządu przymusowego jest sąd, więc jest to jego autonomiczne prawo. Przedsiębiorstwo jako zorganizowany zespół składników niematerialnych i materialnych przeznaczonych do prowadzenia działalności gospodarczej¹⁰⁶⁶ obejmuje w szczególności: 1) oznaczenie indywidualizujące przedsiębiorstwo lub jego wyodrębnione części (nazwa przedsiębiorstwa); 2) własność nieruchomości lub ruchomości, w tym urządzeń, materiałów, towarów i wyrobów, oraz inne prawa rzeczowe do nieruchomości lub ruchomości; 3) prawa wynikające z umów najmu i dzierżawy nieruchomości lub ruchomości oraz prawa do korzystania z nieruchomości lub ruchomości wynikające z innych stosunków prawnych; 4) wierzytelności, prawa z papierów wartościowych i środki pieniężne; 5) koncesje, licencje i zezwolenia; 6) patenty i inne prawa własności przemysłowej; 7) majątkowe prawa autorskie i majątkowe prawa pokrewne; 8) tajemnice przedsiębiorstwa; 9) księgi i dokumenty związane z prowadzeniem działalności gospodarczej¹⁰⁶⁷. Zakres przedsiębiorstwa jest obszerny, ale egzekucja nie może dotyczyć nazwy, firmy ani też wchodzących w skład przedsiębiorstwa autorskich praw osobistych. Są to elementy wyłączone z możliwości orzeczenia przypadku i nie może ich dotyczyć także egzekucja¹⁰⁶⁸. Nie ustanawia się zarządu przymusowego w sytuacji, gdy przedsiębiorstwo nie jest prowadzone w zorganizowanej formie, czyli np. gdy polega na wynajmie mieszkań, w takich bowiem sytuacjach powinno się stosować inny rodzaj egzekucji aniżeli zarząd przymusowy. Natomiast już zawieszenie działalności

¹⁰⁶³ Postanowienie wydaje się jedynie w sytuacji, gdy na etapie postępowania przygotowawczego prokurator nie wydał postanowienia o ustanowieniu zarządu przymusowego.

¹⁰⁶⁴ Licencję zdobywa się np. przepisów ustawy z dnia 15.06.007 r. o licencji doradcy restrukturyzacyjnego, Dz. U. z 2016 r., poz. 883.

¹⁰⁶⁵ Taka osoba fizyczna lub prawna musi posiadać licencję doradcy restrukturyzacyjnego.

¹⁰⁶⁶ Zob. art. 55¹ k.c.

¹⁰⁶⁷ Prof. USZ dr hab. Kinga Flaga – Gierszyńska, prof. Dr hab. Andrzej Zieliński, *Kodeks postępowania cywilnego, Komentarz*, 10. Wydanie, wydawnictwo C.H. Beck Warszawa 2019, s. 1929.

¹⁰⁶⁸ Zob. art. 189a k.k.w.

gospodarczej nie wpływa na prowadzenie egzekucji w formie zarządu przymusowego. Jeżeli przedsiębiorstwo jest właścicielem nieruchomości, sąd wydając postanowienie o ustanowieniu zarządu przymusowego zobowiązany jest przesłać do sądu właściwego do prowadzenia księgi wieczystej tejże nieruchomości, wniosek o dokonanie we właściwej księdze wieczystej wpisu o ustanowieniu zarządu przymusowego lub złożenie wniosku do zbioru dokumentów¹⁰⁶⁹. Czynności podjęte, przez właściciela przedsiębiorstwa, po ustanowieniu zarządu przymusowego są z mocy prawa nieważne¹⁰⁷⁰, co oznacza że czynności te nie wywołają skutków prawnych. Zgodnie z przepisami Kodeksu postępowania cywilnego, zarządca przymusowy wykonuje czynności w ramach zwykłego zarządu, a zatem na wykonanie czynności wykraczających ponad zwykły zarząd, takie jak np. sprzedaż nieruchomości, oddanie w najem czy też rozwiązanie umowy najmu, zarządca musi mieć zgodę sądu¹⁰⁷¹. Decyzję podejmuje sąd, który sprawuje nadzór nad działalnością zarządcy przymusowego, w formie postanowienia na które zarówno zarządcy przymusowemu jak i osobom, których praw czynność dotyczy, przysługuje zażalenie. Sąd podejmuje także decyzję o umorzeniu egzekucji, jeżeli dalsze prowadzenie egzekucji w formie zarządu przymusowego jest bezcelowe. Możliwe jest dalsze prowadzenie egzekucji w formie egzekucji z poszczególnych składników mienia przedsiębiorstwa¹⁰⁷². W Kodeksie postępowania cywilnego ustawodawca uregulował obowiązki i zakres zarządu przymusowego, co widać z tej krótkiej charakterystyki. Jak już wcześniej wskazałam, w zakresie realizacji orzeczenia o przepadku przedsiębiorstwa przez jego sprzedaż w całości lub w zorganizowanej części zgodnie z art. 187a § 4 k.k.w. stosuje się przepisy Kodeksu postępowania cywilnego, jednak w mojej ocenie przepisy te nie do końca są adekwatne dla egzekucji orzeczonego przepadku przedsiębiorstwa jako całości. Celem egzekucji przepadku przedsiębiorstwa jak mówi przepis art. 187a § 1 k.k.w. jest sprzedaż przedsiębiorstwa i sam zarząd przymusowy trwa do momentu sprzedaży przedsiębiorstwa w całości lub w zorganizowanej części¹⁰⁷³. Jakiż więc cel miałoby stosowanie przy realizacji orzeczonego przepadku przedsiębiorstwa, przepisu art. 1064¹¹ § 1 k.p.c., który obliguje zarządcę przymusowego do uzyskania zgody sądu na czynności wynikające poza zwykły zakres zarządu, czyli na np. sprzedaż przedsiębiorstwa skoro z założenia realizacji orzeczenia o przepadku przedsiębiorstwa

¹⁰⁶⁹ Zob. art. 1064⁸ k.p.c.

¹⁰⁷⁰ Zob. art. 1064⁹ k.p.c.; przepis ma charakter bezwzględny, co oznacza, że nawet wyznaczony zarządca przymusowy nie ma możliwości konwalidowania czynności podjętych przez skazanego.

¹⁰⁷¹ Zob. art. 1064¹¹ k.p.c.

¹⁰⁷² Zob. art. 1064¹² k.p.c.

¹⁰⁷³ Zob. art. 187a § 5 k.k.w.

wynika, że sąd ustanawia zarząd przymusowy w celu sprzedaży przedsiębiorstwa w całości lub w zorganizowanej części. Tym samym sąd ustanawiając zarząd przymusowy celem egzekucji orzeczonego przepadku przedsiębiorstwa, *ipso iure* wyraża zgodę na sprzedaż nieruchomości. Nie ma więc potrzeby uzyskania dodatkowej zgody na tą czynność. Jedynie zastosowanie może mieć zdanie trzecie ww. przepisu mówiące o uzyskaniu wyceny biegłego w zakresie oszacowania wartości nieruchomości. Zastosowania w mojej ocenie nie będzie też miał przepis art. 1064¹² § 4 k.p.c. mówiący o umorzeniu egzekucji prowadzonej jako zarząd przymusowy jeżeli uznaje się, że jest to bezcelowe. Sąd bowiem przed wyznaczeniem zarządu przymusowego winien ocenić formę w jakiej ma być prowadzona egzekucja orzeczonego przepadku przedsiębiorstwa i jaka forma będzie najkorzystniejsza ze względów szybkości postępowania egzekucyjnego oraz uzyskanych środków. Tym samym już przed podjęciem decyzji o wyznaczeniu zarządu przymusowego sąd winien ocenić m.in. także celowość wprowadzenia zarządu przymusowego.

Egzekucja całego przedsiębiorstwa przebiega odmiennie od egzekucji poszczególnych składników mienia przedsiębiorstwa, która to prowadzona jest przez naczelnika urzędu skarbowego na podstawie przepisów ustawy o postępowaniu egzekucyjnym w administracji. Na podmiocie tym ciąży obowiązek dokonania spisu składników majątku przedsiębiorstwa. Spis ten musi być zatwierdzony przez sąd, który w tym zakresie orzeka w drodze postanowienia. Postanowienie to wydawane jest na posiedzeniu niejawnym i staje się wykonalne z chwilą orzeczenia¹⁰⁷⁴, mimo że przysługuje od niego zażalenie. Wstrzymać wykonanie postanowienia może jedynie sąd, który wydał postanowienie lub w przypadku wniesienia zażalenia, sąd odwoławczy. Wstrzymanie wykonania postanowienia pozostawione jest swobodnemu uznaniu sądu, zarówno pierwszej, jak i drugiej instancji. Jednak z samej istoty takiej decyzji, jako wyjątku od zasady natychmiastowej wykonalności, wynika, że przypadki takiego wstrzymania wykonania postanowienia powinny być ograniczone do niezbędnego minimum¹⁰⁷⁵. Egzekucja w dalszym zakresie prowadzona jest przez naczelnika urzędu skarbowego w taki sam sposób jak egzekucja z ruchomości. Ustawa o postępowaniu egzekucyjnym w administracji szczegółowo określa sposób prowadzenia egzekucji z należności pieniężnych, regulując dodatkowo odrębnie egzekucje z poszczególnych źródeł jak: 1) z pieniędzy; 2) z wynagrodzenia za pracę; 3) ze świadczeń otrzymywanych z Zakładu Ubezpieczeń Społecznych czy też innego zakładu emerytalno - rentowego;

¹⁰⁷⁴ Zob. art. 22 § 1 k.k.w. i art. 9 § 3 k.k.w.

¹⁰⁷⁵ Kazimierz Postulski, *Kodeks karny wykonawczy* ..., s. 902.

4) z rachunków bankowych i wkładów oszczędnościowych; 5) z wierzytelności i innych niż ww. praw majątkowych; 6) z ruchomości; 7) z nieruchomości¹⁰⁷⁶.

Urząd Skarbowy informuje sąd o efektach egzekucji, a jeżeli egzekucja jest nieskuteczna, wydaje postanowienie o umorzeniu postępowania egzekucyjnego.

Sąd wykonuje obowiązki wierzyciela i dlatego też zgodnie z art. 12a § 2 k.k.w. w razie nieuiszczenia przez skazanego w całości należności dotyczących m.in. przepadku, sąd niezwłocznie po upływie terminu na uiszczenia tych należności, przekazuje informację gospodarczą o powstaniu zaległości do biur informacji gospodarczej, działających na podstawie ustawy z dnia 9 kwietnia 2010 r. o udostępnieniu informacji gospodarczej i wymianie danych gospodarczych¹⁰⁷⁷.

Naczelnik urzędu skarbowego reprezentuje Skarb Państwa w sytuacji, gdy osoba zobowiązana dokona czynności z pokrzywdzeniem Skarbu Państwa. Rozważać w tym zakresie można zarówno naruszenie przez osobę zobowiązaną przepisów prawa karnego jak i kwestię związane z odpowiedzialnością w rozumieniu prawa cywilnego.

Reasumując stwierdzam, że egzekucja orzeczonego przepadku jest uzależniona od przedmiotu przepadku. To przedmiot podlegający przepadkowi warunkuje jaki organ będzie wykonywał orzeczenie o przepadku jak i to, na podstawie jakich przepisów prowadzone będzie postępowanie egzekucyjne.

¹⁰⁷⁶ Zob. art. 67 – art. 115 g ustawy o post. egz. w adm.

¹⁰⁷⁷ Ustawa z dnia 9 kwietnia 2010 r. o udostępnieniu informacji gospodarczej i wymianie danych gospodarczych, t.j. Dz. U. z 2023 r., poz. 528 z późn. zm.

4.4 Problematyka domniemań prawnych na etapie wykonawczym

Kodeks karny przewiduje regulacje, o których mówimy, że są to domniemania prawne. W zakresie orzeczenia przepadku umożliwiają one pozbawienie sprawcy także tego majątku, co do którego organy ścigania mają przypuszczenie, że pochodzi on z przestępstwa, jednak nie do końca są w stanie to udowodnić. W tym zakresie ustawodawca pomaga organom ścigania, przerzucając ciężar dowodowy na posiadacza majątku. Regulacja oparta na podobnych założeniach przewidziana została w Kodeksie karnym wykonawczym. Na etapie wykonawczym mamy do czynienia z domniemaniem dotyczącym momentu objęcia danych składników mienia, we władanie przez podejrzanego. Domniemanie zostało uregulowane w art. 29a k.k.w. Przepis ten został wprowadzony ustawą z dnia 13.6.2003 r. o zmianie ustawy –Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw¹⁰⁷⁸ i był kilka razy zmieniany¹⁰⁷⁹, a obecny kształt został wprowadzony ustawą z dnia 20.2.2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw¹⁰⁸⁰. Przedmiotowe domniemanie służy ułatwieniu egzekucji i zabezpieczeniu przepadku korzyści majątkowej uzyskanej w wyniku popełnienia przestępstwa lub jej równowartości i jest dopełnieniem domniemania przewidzianego w art. 45 § 2 k.k.¹⁰⁸¹. Domniemanie to stosuje się jedynie w zakresie egzekucji przepadku korzyści majątkowej uzyskanej z przestępstwa lub jej równowartości i dotyczy jedynie rzeczy lub praw majątkowych, które są we władaniu skazanego po orzeczeniu przepadku. Jeżeli w czasie prowadzenia egzekucji podejrzany posiada rzeczy lub prawa majątkowe, przyjmuje się, że należały one do niego już w chwili wydania przez sąd orzeczenia. Użycie słów „w chwili wydania orzeczenia”, w zakresie dotyczącym momentu początkowego orzeczenia przepadku sugeruje, że niezależnie od formy orzeczenia stosuje się domniemanie z art. 29a k.k.w. O przepadku bowiem może sąd orzec w wyroku, ale może także orzec w postanowieniu, jeżeli wyrok nie zawiera rozstrzygnięcia co do przepadku.

¹⁰⁷⁸ Ustawa z dnia 13.6.2003 r. o zmianie ustawy –Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. nr 111, poz. 1061.

¹⁰⁷⁹ Zmiany wprowadzane zostały ustawą z dnia 28.7.2005 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny skarbowy oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. nr 178, poz. 1479.

¹⁰⁸⁰ Ustawa z dnia 20.2.2015 r. o zmianie ustawy –Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. 2015, poz. 396.

¹⁰⁸¹ S. Lelental, *Kodeks karny wykonawczy*, Komentarz, 6. Wydanie, C.H. Beck Warszawa 2017, s. 139.

To rozwiązanie przewidziane w art. 420 § 1 k.p.k. jest wyjątkiem od ogólnej zasady usankcjonowanej w art. 413 k.p.k., wskazującej, że w wyroku winny znaleźć się wszystkie rozwiązania dotyczących kwestii rozstrzyganych w danej sprawie. Termin „orzekanie” obejmuje swoim zakresem wyrok jak i postanowienie, a zatem nieważne w jakiej formie sąd orzeknie o przepadku i tak przepis art. 29a k.k.w. będzie mógł mieć zastosowanie. Podmiotem tej regulacji jest skazany, natomiast przedmiotem domniemania są rzeczy lub prawa majątkowe. W przypadku tych pierwszych ustawodawca użył ogólnego sformułowania bez dookreślenia, o jaki rodzaj rzeczy chodzi. *Lege non distinguente* należy zatem przyjąć, że chodzi w tym przypadku o rzeczy ruchome, jak również nieruchomości¹⁰⁸². Takie stanowisko jest zasadne, gdyż celem wprowadzenia tego domniemania jest ułatwienie egzekucji i zabezpieczenie przedmiotów objętych przepadkiem korzyści majątkowej uzyskanej z popełnienia przestępstwa lub jej równowartości¹⁰⁸³. Przyjęcie, że przedmiotowy przepis obejmuje tylko pewien rodzaj rzeczy np. ruchomości prowadziłyby do umożliwienia skazanym ukrywania, na przykład w nieruchomościach, majątku przed egzekucją. Fakt, że ustawodawca pojęcie rzeczy rozumuje bardzo szeroko potwierdza sformułowanie z art. 29b § 3 k.k.w., który odnosi się do wniesienia powództwa przeciwko Skarbowi Państwa o obalenia domniemania z art. 29a k.k.w. Przepis ten mówi, o wstrzymaniu egzekucji co do rzeczy, do której podniesiono zarzut obalenia domniemania wskazując, że sprzedaż ruchomości lub nieruchomości nie może nastąpić przed prawomocnym rozstrzygnięciem sprawy. Tym samym ustawodawca potwierdza teza stawianą w doktrynie, że pod pojęciem rzeczy należy rozumieć zarówno rzeczy ruchome jak i nieruchomości.

Przepis nie przewiduje możliwości zgłoszenia w tym zakresie przez skazanego sprzeciwu, wniosku o wyłączenie czy też innej formy protestu, które prowadziłyby do możliwości udowodnienia twierdzenia przeciwnego. Jest to zatem w stosunku do skazanego domniemanie niewzruszalne¹⁰⁸⁴. Inną sytuację prawną w czasie postępowania egzekucyjnego posiadają osoby fizyczne, których dotyczy domniemanie z art. 45 § 3 k.k.¹⁰⁸⁵, czyli osoba na którą zostało przeniesione mienie stanowiące korzyść z przestępstwa zagrożonego karą pozbawienia wolności, którego górna granica jest nie niższa niż 5 lat, lub popełnionego w zorganizowanej grupie albo związku mającym na celu

¹⁰⁸² P. Gensikowski [w:] J. Lachowski (redaktor), *Kodeks karny wykonawczy*, Komentarz, 3. Wydanie, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2018, s. 139.

¹⁰⁸³ S. Lelental, *Kodeks karny wykonawczy...*, s. 139.

¹⁰⁸⁴ Zob. art. 29 a § 1 k.k.w.

¹⁰⁸⁵ Regulacja dotyczy także osoby fizycznej, o której mowa w odpowiednim uregulowaniu art. 33 § 4 k.k.s.

popelnienie przestępstwa. Przy czym należy mieć na uwadze fakt, że domniemanie z art. 45 § 3 k.k. dotyczy nie tylko osób fizycznych, ale także prawnych i jednostek organizacyjnych nie mających osobowości prawnej, a sytuacja prawna przewidziana w art. 29a § 2 k.k.w. dotyczy jedynie osoby fizycznej. O ile w toku postępowania przygotowawczego i na etapie sądowym z powództwem przeciwko Skarbowi Państwa, w związku z zastosowaniem regulacji art. 45 § 3 k.k., wystąpić może zarówno osoba fizyczna, osoba prawna lub jednostka organizacyjna, które są w posiadaniu rzeczy lub prawa majątkowego, wobec którego orzeczono przepadek, to taka uprzywilejowana pozycja w postępowaniu egzekucyjnym dotyczy jedynie osoby fizycznej. Tylko ona ma możliwość wniesienia o wyłączenie z zakresu egzekucji tych przedmiotów, których wartość oszacowania nie przekracza przeciętnego sześciomiesięcznego dochodu tejże osoby. Przepis art. 29a § 2 k.k.w. jest gwarancją praw osób fizycznych. Przepis ten jednak wprowadza wiele zmiennych, a mianowicie:

1. wniosek może wnieść jedynie osoba fizyczna, a zatem nie dotyczy to osób prawnych lub jednostek organizacyjnych nie mających osobowości prawnej, mimo że wobec tych podmiotów także działa domniemanie z k.k. i k.k.s.;
2. wobec tej osoby fizycznej musi działać domniemanie ustanowione w art. 45 § 3 k.k. lub w art. 33 § 4 k.k.s.;
3. wyłączenie dotyczy sytuacji, gdy wartość oszacowania nie przekracza przeciętnego sześciomiesięcznego dochodu tej osoby, a zatem nie mamy tu do czynienia z przeciętnym dochodem, a konkretnie z dochodem osoby, która wnosi o wyłączenie;
4. szacowanie wartości danego przedmiotu dokonuje organ egzekucyjny;
5. wyłączenie dotyczy przedmiotów majątkowych.

Spełnienie tych wszystkich warunków daje osobie fizycznej możliwość wystąpienia z wnioskiem o wyłączenie danego przedmiotu z domniemania, że znajdowało się ono we władaniu skazanego w chwili wydania wyroku. Przepis nie określa, czy warunkiem niezbędnym do wystąpienia z tym wnioskiem jest wcześniejsze podważenie domniemania z art. 45 § 3 k.k. lub w art. 33 § 4 k.k.s., zatem wydaje się, że każda osoba fizyczna której przysługiwałaby możliwość zgodnie z art. 45 § 3 k.k. lub w art. 33 § 4 k.k.s. przedstawienia dowodu, że przedmioty objęte domniemaniem nabyła zgodnie z prawem, może wystąpić o uchylenie domniemania na etapie egzekucyjnym. Ustawodawca nie określił jednak przesłanek złożenia wniosku o wyłączenie z zakresu domniemania. W literaturze wskazuje się, że skoro celem złożenia wniosku jest wyłączenie z zakresu

domniemania określonego w art. 45 § 3 k.k. należy przyjąć, że przesłanką wniosku jest uprawdopodobnienie zgodnego z prawem uzyskania określonych rzeczy lub praw majątkowych¹⁰⁸⁶. Wartość rzeczy i praw majątkowych, których może dotyczyć wyłączenie, ograniczona jest kwotowo. Wartość ta uzależniona jest od dochodu wnioskodawcy i nie może przekroczyć sześciokrotnego jego przeciętnego dochodu. Wartość przedmiotów określa się na podstawie oszacowania, które dokonuje biegły skarbowy¹⁰⁸⁷. Przedmiotowy wniosek należy złożyć do organu, który prowadzi egzekucję i tak co do zasady organem uprawnionym do prowadzenia egzekucji przypadku orzeczonego np. k.k. i k.k.s. jest naczelnik urzędu skarbowego. Wniosek rozstrzyga organ prowadzący egzekucję danego przedmiotu, którego dotyczy wniosek. Jeżeli organ egzekucyjny nie uwzględni wniosku, to osoba fizyczna ma prawo wniesienia powództwa do sądu właściwego zgodnie z miejscem prowadzenia egzekucji¹⁰⁸⁸. Zatem przesłanką wytoczenia powództwa jest wcześniejsze wystąpienie z wnioskiem o wyłączenie danego przedmiotu z domniemania i nieuwzględnienie tego wniosku przez organ. Przedmiotowe powództwo mieści się w zakresie tzw. powództw przeciwegzekucyjnych i dotyczy wyłączenia określonych przedmiotów z zakresu domniemania i zwolnienia ich od egzekucji lub dokonanego zabezpieczenia.

Wprawdzie ustawodawca użył w art. 29a § 3 k.k.w. sformułowania „osoba zainteresowana” to jednak należy przyjąć, że skoro ten przepis odwołuje się do wniosku o wyłączenie z zakresu domniemania, o którym mowa w art. 29a 2 k.k.w., to mamy do czynienia z tożsamością podmiotu¹⁰⁸⁹. Jeżeli złożenie powództwa nie było poprzedzone wnioskiem o wyłączenie z domniemania, mamy do czynienia z negatywną przesłanką procesową przewidzianą w art. 199 § 1 pkt. 1 k.p.c. skutkującą odrzuceniem pozwu¹⁰⁹⁰.

Podobnie jak w przypadku uregulowania dot. wniosku o uchylenie domniemania, tak i w przypadku uregulowania powództwa o wyłączenie przedmiotów z zakresu domniemania i zwolnienie ich od egzekucji lub dokonanego zabezpieczenia, ustawodawca nie określił przesłanek żądań. Przyjmuje się, że skoro regulacja art. 29a i 29b k.k.w. dotyczy wyłączenia rzeczy objętych domniemaniem np. art. 45 § 3 k.k., zatem przesłanką tego powództwa jest uprawdopodobnienie, że przedmioty zostały uzyskane zgodnie z prawem. Aby obalić domniemanie z art. 29a k.k.w. powód musi wykazać,

¹⁰⁸⁶ P. Gensikowski [w:] J. Lachowski (redaktor), *Kodeks karny wykonawczy...*, Warszawa 2018, s. 139.

¹⁰⁸⁷ Zob. art. 67b ustawy o post. egz. w adm.

¹⁰⁸⁸ Zgodnie z art. 843 § 1 k.p.c.

¹⁰⁸⁹ Por. P. Gensikowski [w:] J. Lachowski (red.), *Kodeks karny wykonawczy ...*, Warszawa 2018, s. 142.

¹⁰⁹⁰ Tamże, s. 141.

że na podstawie okoliczności towarzyszących nabyciu nie można było przypuszczać, że dane mienie, pochodziło choćby pośrednio z czynu zabronionego¹⁰⁹¹. Powodem uwzględnienia powództwa, może być powoływanie się na odpłatne nabycie, jednak w tym przypadku, osoba wnosząca powództwo musi wskazać nie tylko źródło nabycia, ale także udowodnić skąd pochodziły środki potrzebne do nabycia.

Złożenie pozwu wstrzymuje czynności egzekucyjne do czasu prawomocnego rozstrzygnięcia. W toku procesu Skarb Państwa reprezentowany jest przez naczelnika urzędu skarbowego¹⁰⁹². Wyjątkiem od tej zasady jest sytuacja, gdy wniosek o wyłączenie spod egzekucji został złożony jeszcze przed przesłaniem przez sąd wyroku do naczelnika urzędu skarbowego. Dopiero bowiem przesłanie naczelnikowi urzędu skarbowego odpisu bądź wyciągu wyroku jest momentem początkowym aktualizującym uprawnienie naczelnika urzędu skarbowego. Oznacza to, że uprawnienie Prezesa Sądu Okręgowego do reprezentowania Skarbu Państwa aktualizuje się w toku postępowania przygotowawczego, w toku postępowania jurysdykcyjnego, a także w czasie postępowania wykonawczego do czasu wykonania obowiązku przesłania odpisu lub wyciągu wyroku właściwemu naczelnikowi urzędu skarbowego¹⁰⁹³.

Reasumując domniemanie jest niewzruszalne w stosunku do skazanego, natomiast osoby fizyczne, których dotyczy domniemanie z art. 45 § 3 k.k., mogą podejmować próby przedstawienia dowodu przeciwnego.

¹⁰⁹¹ Tamże.

¹⁰⁹² Jeżeli powództwo nie dotyczy przypadku, to Skarb Państwa reprezentuje prezes sądu okręgowego - art. 30 k.k.w.

¹⁰⁹³ Patrz P. Gensikowski [w:] J. Lachowski (redaktor), *Kodeks karny wykonawczy ...*, Warszawa 2018, s. 143.

Rozdział V

Próba oceny efektywności przepadku korzyści w polskim prawie karnym pod rządami Kodeksu karnego z 1997 r.

Efektywność przepadku uzależniona jest od wielu czynników, z kluczowym jakim jest samo prawomocne orzeczenie przepadku. Jednakże w mojej ocenie, efektywność tego ważnego środka karnego *sensu largo*, w głównej mierze zależy od skuteczności dokonanego zabezpieczenia majątkowego i zakresu korzyści objętych zabezpieczeniem. W konsekwencji więc, efektywne pozbawienie korzyści pochodzących z przestępstwa zależne jest od ustalenia przez Policję jakie mienie (aktywa) pochodzi z przestępstwa. I niewątpliwie szybkości tych działań służyć podejmowane przez Policję czynności operacyjno – rozpoznawcze, mające na celu ustalenie składników majątkowych osoby będącej w zainteresowaniu Policji. Czynności te mogą być podejmowane jeszcze przed wszczęciem postępowania przygotowawczego. Istotne znaczenie ma tu także precyzja w ustalaniu tych składników, czyli trafność w wytypowaniu składników majątku, które bezpośrednio lub pośrednio pochodzą z przestępstw. Organy ścigania winny dążyć do precyzyjnego ustalania stanu majątkowego sprawców przestępstw, w tym przede wszystkim do identyfikacji mienia uzyskanego legalnie i identyfikacji tego mienia, które może pochodzić z popełnionych przestępstw, gdyż ma to zasadniczy związek z późniejszym zakresem stosowanego zabezpieczenia majątkowego¹⁰⁹⁴. Precyzja w ustaleniach winna dotyczyć nie tylko majątku sprawcy i źródeł jego dochodu, ale także jego sytuacji rodzinnej oraz mienia pozostającego w dyspozycji osób jemu najbliższych lub osób z kręgu znajomych. Często bowiem sprawcy dokonują transferu tego mienia na inne osoby fizyczne lub inne podmioty. Są to zazwyczaj osoby wywodzące się z ich kręgów rodzinnych bądź osoby podstawione. W przypadku osób prawnych, poza faktem kontroli tych podmiotów przez przestępców lub osoby z nimi powiązane, są to także często podmioty „fikcyjne”, nie prowadzące żadnej aktywności. I wreszcie dodać należy, że pozyskane z przestępstw korzyści, są często transferowane za granicę

¹⁰⁹⁴ Por. Beata Wojdak, *Zabezpieczenie majątkowe, Wskazówki metodyczne...*, s. 2.

kraju¹⁰⁹⁵. Jest to bardzo często powiązane z procesem legalizacji korzyści pochodzących z przestępstw. Innymi słowy, celem tego rodzaju działań jest utrudnienie prowadzenia postępowania karnego w jednym z jego oczywistych celów, jakim jest pozbawienie korzyści uzyskanych z aktywności przestępczej.

Cechą niektórych typów przestępstw, takich jak obrót narkotykami, handel ludźmi, oszustwa podatkowe czy też eksploatacja prostytutki, jest generowanie korzyści o znacznej wartości w postaci środków pieniężnych i to niejednokrotnie w postaci gotówki. Skutkiem tego rodzaju źródła przestępczych „przychodów” są więc po prostu pieniądze, które bardzo często są przechowywane przez sprawców np. w miejscu zamieszkania lub w innych miejscach, do których mają oni zapewniony stały dostęp. Stąd przeprowadzenie przeszukania zajmowanych przez sprawców pomieszczeń, jest jak najbardziej uzasadnione. Jednak zanim nastąpi realizacja zatrzymania rzeczy jako skutek efektywnego przeszukania, organy ścigania winny ustalić składniki majątkowe podlegające zajęciu. Takie ustalenia bywają czasochłonne. Innymi słowy, zachodzi tu konieczność nie tylko wytypowania osoby podejrzanej o dokonywanie przestępstw generujących korzyści majątkowe, ale określenie jakiego rodzaju są to korzyści i w jakich miejscach mogą być one gromadzone. W przypadku środków pieniężnych, poza miejscami zdeponowania gotówki, środki finansowe mogą być przez nich przechowywane na rachunkach bankowych, lokowane w akcjach, obligacjach, w nieruchomościach, luksusowych towarach np. drogocennej biżuterii, zegarkach, łodziach, statkach powietrznych, luksusowych autach. O ile posiadanie przez sprawcę niektórych z tych przedmiotów jesteśmy w stanie ustalić w drodze przeszukania (mowa tu o biżuterii, zegarkach, samochodach), to już ustalenie posiadania przez sprawcę rachunku bankowego, czy też własności statku wymaga (jeżeli w toku przeszukania nie odnajdziemy dokumentacji potwierdzającej własność) podjęcia innych czynności wykrywczych. W tym też celu organy ścigania posługują się dostępnymi bazami danych, w których mogą ustalić nieruchomości czy samochody zarejestrowane na sprawcę. Jednak w celu dokonania ustalenia własności rachunku bankowego czy też samolotu lub statku, konieczne jest zwrócenie się do odpowiednich instytucji. Ustalenie własności statku wodnego czy też statku powietrznego trwa kilka dni (kwestia uzyskania odpowiedzi od odpowiednich instytucji, które prowadzą ewidencję jednostek pływających i statków powietrznych). Najdłużej trwa procedura uzyskania dostępu do danych z rachunku bankowego sprawcy.

¹⁰⁹⁵ Tamże, s. 3.

Zgodnie z art. 105 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe¹⁰⁹⁶ bank może zostać zwolniony przez prokuratora z obowiązku zachowania tajemnicy bankowej tylko w zakresie rachunków bankowych osoby podejrzanej. Dotyczy to więc tylko sytuacji, gdy w postępowaniu karnym wydano już postanowienie o przedstawieniu zarzutów a więc toczy się ono już w fazie *in persona*. Natomiast jeżeli takowego postanowienia na danym etapie postępowania wydać nie można, to zgodnie z art. 106b ww. ustawy, zwolnienie z tajemnicy bankowej może nastąpić jedynie na mocy postanowienia sądu, wydawanego na wniosek prokuratora. Zapytanie należy kierować do konkretnego banku i może dotyczyć konkretnego rachunku (jeżeli udało się ustalić na wcześniejszym etapie postępowania w jakim banku dany sprawca posiada rachunek, albo dodatkowo jaki jest numer rachunku), albo można kierować do dowolnego banku i wtedy odpowiedź będzie pochodzić z Centralnej Informacji o Rachunkach Bankowych. Wtedy można ustalić wszystkie rachunki bankowe posiadane przez daną osobę oraz dane banku, w których rachunki zostały otwarte. W tym wypadku, cała ta procedura do momentu uzyskania informacji z banku trwa od ok. 2 miesięcy do nawet kilku miesięcy. Tymczasem przelew środków z rachunku na rachunek, w dobie Internetu i elektronicznej bankowości, trwa kilka sekund. Wyraźnie pokazuje to jak utrudnione zadanie mają organy ścigania, aby efektywnie zabezpieczyć środki pieniężne. W zasadzie w mojej ocenie w dobie obecnej regulacji prawnej, jest to niemożliwe, a wręcz graniczy z cudem. Zanim bowiem organy ścigania uzyskają informację o rachunku bankowym sprawcy, ten może już wielokrotnie przelać pieniądze na kolejne rachunki bankowe, często zarejestrowane na inne osoby. Sprawca może w prosty sposób dokonać przelewu na rachunek za granicę, a także wypłacić gotówkę z banku i zalegalizować ją w inny sposób, co w znaczny sposób utrudni lub nawet uniemożliwi organom ścigania „odnalezienie” tych środków. Należy mieć na uwadze, że gdy zostanie uzyskana informacja z banku o numerze rachunku bankowego sprawcy i dokonanych transferach, to aby uzyskać informacje o rachunkach bankowych, na które sprawca przelał środki, trzeba przejść całą procedurę od nowa i znowu czekać kilka tygodni na uzyskanie danych z banku. Takie rozwiązanie ma na celu ochronę obywateli przez zbyt dużą swobodą w działaniu organów ścigania, ale jednocześnie daje nieograniczoną swobodę w działaniu dla sprawców.

Można oczywiście twierdzić, że organy ścigania dają sobie jednak radę, bo zabezpieczają środki finansowe na rachunkach bankowych sprawców. Niemniej jednak,

¹⁰⁹⁶ Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe, t.j. Dz. U. z 2019 r. poz. 2357 z późn. zm.

można postawić tezę, że w stosunku do korzyści ujawnionych w trakcie postępowań karnych, wartość mienia zabezpieczonego w tzw. większych sprawach, jest ułamkowa. Ta „ułamkowość” wynika z wielkości strat w stosunku do wartości zabezpieczonego mienia. Taki stan rzeczy jest efektem tego, że organy ścigania są w stanie zabezpieczyć jedynie ostatnie wpływy na rachunek bankowy. Przykładem może być sprawa¹⁰⁹⁷ prowadzona przez Wydział do walki z Przystępczością Gospodarczą i Korupcji Komendy Miejskiej Policji w Bydgoszczy, gdzie łączna wartość strat wyniosła 1.805.000 zł, a wartość zabezpieczenia majątkowego to kwota 580.000 zł. Mimo, że kwota dokonanego zabezpieczenia majątkowego jest znaczna, to jednak jest to jedynie 30% wartości strat.

Stawiane są tezy, że efektywność i celowość dokonania zabezpieczeń następuje przede wszystkim na etapie postępowania przygotowawczego, a to zależy w znacznym stopniu od sprawności działania prokuratora¹⁰⁹⁸. Jednakże wydaje się, że z takim stanowiskiem można polemizować. Wynika to z faktu, że zabezpieczenia majątkowe inicjowane przez prokuratora to zaledwie ułamek wszystkich dokonanych zabezpieczeń. Głównie takie organy ścigania jak Policja, inicjują dokonanie zabezpieczenia majątkowego, występując do prokuratury z wnioskiem o dokonanie zabezpieczenia majątkowego na ustalonym mieniu lub przesyłając akta sprawy, w której dokonano tymczasowego zajęcia mienia i wnioskując o wydanie postanowienia o zabezpieczeniu majątkowym¹⁰⁹⁹.

Czy jednak działania Policji w zakresie dokonywania zabezpieczeń majątkowych są efektywne? Czy narzędzia w postaci obszernych regulacji prawnych, jakie daje państwo, są właściwie wykorzystywane? Odpowiedź na te pytanie spróbuje uzyskać dzięki danym statystycznym uzyskanym z Komendy Głównej Policji¹¹⁰⁰. Z uwagi na obszerność danych, przedstawiono dane jedynie z wybranych Komend Wojewódzkich Policji. We wskazanych danych nie ujęto wydziałów Komend Wojewódzkich Policji, dane te zostaną omówione osobno. Analizie poddano dane w trzech grupach przestępstw

¹⁰⁹⁷ Postępowanie prowadzone za ZIS-149952903Q (symbol rejestracji postępowania w KSIP – Krajowy System Informacyjny Policji).

¹⁰⁹⁸ Janusz Tomczak, *Zabezpieczenie majątkowe w postępowaniu karnym*.

¹⁰⁹⁹ Tezy tej nie rozszerzono z uwagi na brak możliwości uzyskania danych z prokuratury tudzież Policji w zakresie ilości spraw w których dokonano zabezpieczenie majątkowe na wniosek Policji a ile z inicjatywy własnej; przedmiotowa teza została wysnuta np. obserwacji własnej związanej z prawie 20 letnią pracą w Komendzie Powiatowej Policji w Nakle nad Notecią.

¹¹⁰⁰ Dane uzyskane pocztą elektroniczną w dniu 16.07.2020 r. oraz w dniu 30.07.2020 r. za liczbą Kwo 616/20/KR.

tj. przestępstwa gospodarcze, przestępstwa przeciwko obrotowi gospodarczemu oraz w pełnym katalogu przestępstw¹¹⁰¹.

Tabela przedstawiająca łączną ilość podejrzanych (puste rubryki w tabelach oznaczają wartość „0”)¹¹⁰².

KWP	KPP	Gospodarcze					P-ko obrotowi gospodarczemu					Pełny katalog przestępstw							
		2014	2015	2016	2017	2018	2019	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2014	2015	2016	2017	2018	2019
KWP Bydgoszcz	KMP Bydgoszcz	659	653	377	480	437	609	170	93	58	54	56	68	4228	3709	3523	3610	3752	4168
	KMP Grudziądz	142	147	109	123	124	112	28	22	6	12	5	2	1168	1184	1128	1044	1252	1206
	KMP Toruń	518	641	422	435	350	341	46	55	37	26	27	17	3107	3031	2919	2765	2999	2864
	KMP Włocławek	206	190	191	167	144	137	11	11	13	13	10	8	2123	1661	1730	1675	1762	2014
	KPP Aleksandrów Kujawski	69	57	54	47	34	72	2	6	1	1	2	7	681	449	517	615	629	799
	KPP Brodnica	113	95	82	64	60	93	6	3	3	2	4	6	622	526	529	507	493	635
	KPP Chełmno	45	57	86	68	44	42	3	1	3	1		2	483	425	451	453	499	460

¹¹⁰¹ Do kategorii przestępstw przeciwko obrotowi gospodarczemu wchodzi przestępstwa wymienione w rozdziale XXXVI i XXXVII Kodeksu karnego, do kategorii przestępstw gospodarczych wliczane są przestępstwa przeciwko obrotowi gospodarczemu oraz np. przestępstwa z art. 286 k.k., 284 k.k., 287 k.k. i 267 k.k. kwalifikowane jako gospodarcze, do kategorii pełen katalog wliczane są wszystkie przestępstwa wskazane w Kodeksie karnym jak i ustawach szczególnych.

¹¹⁰² Dane wg. informacji uzyskanej z Komendy Głównej Policji za liczbą Kwo – 616/20/KR z dnia 16.07.2020.

KPP Żnin	KPP Świecie nad Wisłą	KPP Wąbrzeźno	KPP Tuchola	KPP Sępólno Krajeńskie	KPP Rypin	KPP Radziejów	KPP Nakło nad Notecią	KPP Mogilno	KPP Lipno	KPP Inowrocław	KPP Golub-Dobrzyń
66	125	55	44	38	70	44	135	38	59	161	62
56	141	37	43	24	36	42	101	27	36	158	47
63	90	30	40	41	162	31	114	22	53	183	56
74	129	33	37	42	57	60	66	55	61	145	33
69	100	18	38	35	28	33	63	39	33	186	26
67	83	22	31	27	53	47	77	30	39	203	21
3	18	2			6	5	17	1	4	40	12
2	57		1	2	3	7	30	2	6	29	6
4	12	1	2	1	5		14	2	2	21	4
8	13	2	5			18	10	9	5	16	3
6	8		3		3	3	4		1	12	4
10	2	1	2	3	3		2	1	1	17	3
671	1010	353	358	417	454	338	926	351	729	1300	377
614	894	294	290	307	341	304	855	331	545	1182	330
686	817	288	288	343	482	286	852	369	641	1183	373
676	869	228	256	390	370	347	779	428	594	1023	330
684	1004	214	356	465	349	257	891	376	636	1117	317
677	871	251	394	427	408	335	893	436	640	1252	265

KWP Łódź											
KPP Rawa Maz.	KPP Radomsko	KPP Poddębice	KPP Pajęczno	KPP Pabianice	KPP Opoczno	KPP Kutno	KPP Brzeziny	KPP Bełchatów	KMP Łódź	KMP Skierniewice	KMP Piotrków Tryb.
47	147	14	21	87	70	86	29	140	802	100	156
27	102	20	13	87	67	71	39	148	655	61	190
36	138	33	25	53	81	65	25	138	536	57	128
41	126	27	17	70	90	101	51	164	695	97	189
47	110	32	7	128	77	117	22	102	565	75	169
53	131	34	20	96	77	122	40	119	701	78	179
10	28	1	5	13	12	6	8	18	187	45	41
4	15	2	1	13	10	8	2	36	158	37	36
9	12	2	12	9	8	3	1	14	66	20	18
2	17	1	3	5	9	6	3	19	81	19	21
2	6	1		17	14	8	2	16	52	6	31
6	4		3	5	4	8	2	7	47	7	15
549	1322	326	319	796	612	984	276	1324	5930	692	1510
476	1237	321	308	801	587	851	244	1042	5196	637	1519
498	1331	277	270	823	630	816	293	1127	5106	567	1453
435	1168	301	254	765	718	838	241	1039	5224	683	1306
478	1194	269	265	856	712	825	244	1172	5017	661	1595
523	1140	297	273	740	805	971	285	1198	5341	771	1554

	KPP Łęczyca	KPP Łódź Wschód	KPP Łowicz	KPP Łask	KPP Zgierz	KPP Zduńska Wola	KPP Wieruszów	KPP Wieluń	KPP Tomaszów Maz.	KPP Sieradz
	26	37	69	21	155	48	20	80	105	166
	35	38	71	15	104	32	25	54	111	97
	27	46	107	16	116	28	13	44	107	73
	29	58	104	36	150	41	11	59	113	116
	33	47	103	18	190	31	22	54	85	109
	35	45	92	25	139	46	24	54	195	129
	4	6	4	1	19	13		4	5	42
	1	2	3	4	22	8	2	9	46	15
	1	5	40	2	11	2	3	5	10	12
	2	4	20	5	14	4		11	8	28
	6	2	14	2	21	7	6	5	13	33
	2	6	7		3	4	13	5	83	8
	387	572	605	354	1452	554	316	673	1129	1045
	351	478	577	266	1267	423	267	581	980	928
	304	520	540	310	1319	405	226	531	996	823
	341	479	598	328	1289	456	242	573	1014	790
	328	589	592	336	1489	509	243	519	970	837
	355	494	637	341	1357	517	251	584	1071	910

Tabela przedstawiająca ilość podejrzanych, u których dokonano zabezpieczenia majątkowego (puste rubryki w tabelach oznaczają wartość „0”)¹¹⁰³.

KWP	KPP	Gospodarcze					P-ko obrotowi gospodarczemu					Pełny katalog przestępstw							
		2014	2015	2016	2017	2018	2019	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2014	2015	2016	2017	2018	2019
KWP Bydgoszcz	KMP Bydgoszcz	71	22	13	19	30	32	12	2	2	4	7	2	447	242	93	113	242	308
	KMP Grudziądz	8	8	7	7	28	31	1	1	1	1		1	70	58	32	161	198	160
	KMP Toruń	31	26	17	41	30	24	2	2	2	2	5		232	214	120	396	451	392
	KMP Włocławek	5	7	6	2	5	2			1				189	35	34	121	154	201
	KPP Aleksandrów Kujawski	11	5	4	2	7	16					1	1	86	48	64	79	106	210
	KPP Brodnica	14	8	11	25	16	21				1		3	104	44	25	113	87	127
	KPP Chełmno	15	9	4	41	19	15	3		1				107	37	34	257	217	167
	KPP Golub-Dobrzyń	12	15	8	7	4	10	1	2		2	1	3	51	35	17	37	17	68
	KPP Inowrocław	10	7	8	9	18	16	1	2	1				50	40	51	27	53	62
	KPP Lipno	5	4	5	7	3	3							121	49	58	82	84	43
	KPP Mogilno	8	3	3	7	1				3				40	16	28	30	28	46
	KPP Nakło nad Notecią	4	2	3	2	10	4		1	1		1		80	53	16	35	79	66
	KPP Radziejów	16	15	12	22	19	14	1				1		133	88	109	144	117	164
	KPP Rypin	10	2	2	2	3	4							89	22	12	33	32	40
	KPP Sępólno Krajeńskie	4	3	6	8	5						1		21	29	35	42	47	51
	KPP Tuchola	1	3	5	4	5	8			1	2	1	2	52	49	47	50	69	100
	KPP Wąbrzeźno	5	2	2	5	5	7				1		1	51	14	9	26	32	56
KPP Świecie nad Wisłą	6	7	7	11	9	9			1		1		117	63	58	102	90	130	
KPP Żnin	7	7	7	9	6	9			2	3	1	3	89	46	23	35	50	52	

¹¹⁰³ Dane wg. informacji uzyskanej z Komendy Głównej Policji za liczbą Kwo – 616/20/KR z dnia 30.07.2020.

KWP Łódź	KMP Piotrków Tryb.	19	16	10	55	42	31	1	2	1	7	6	3	219	113	30	323	384	320
	KMP Skierniewice	8	2	2	23	21	11	4			6	3	2	58	19	16	227	244	147
	KMP Łódź	40	25	13	37	53	45	7		1	3	2	3	425	310	170	370	356	285
	KPP Bełchatów	8	11	10	25	46	35	1	1		4	9	7	186	114	102	85	317	282
	KPP Brzeziny	2	4	4	8	3	4				1			22	19	12	29	26	32
	KPP Kutno	9	4	6	14	19	13	3	1		2	1	1	91	36	30	86	95	117
	KPP Opoczno	8	4	5	17	20	12					1	1	74	55	21	106	154	140
	KPP Pabianice	9	4	4	9	18	7	1		3				101	51	25	72	64	48
	KPP Pajęczno	5	2	2	4	1	8	4		1	1		3	92	26	3	52	63	111
	KPP Poddębice	2		3	10	18	19			1	2	1		98	47	21	65	123	162
	KPP Radomsko	31	15	11	17	21	16		2		5	2		238	132	50	120	166	179
	KPP Rawa Maz.	6		1	5	4	7				2	1	2	60	31	10	18	30	45
	KPP Sieradz	84	47	18	46	39	49	14	8	6	13	15	4	327	238	148	236	310	320
	KPP Tomaszów Maz.	8	1	9	40	51	67		1	4	8	13	49	124	56	54	293	381	387
	KPP Wieluń	12	6	8	5	12	14		1	2	3		4	128	51	25	57	176	192
	KPP Wieruszów	5	9		1	10	14		2			3	9	76	62	51	56	101	133
	KPP Zduńska Wola	21	17	4	15	14	14	1	5	1	1	3	4	263	130	36	175	269	266
	KPP Zgierz	15	11	15	23	29	13	2		1		1		240	191	113	183	169	144
	KPP Łask	7	2	1	1	2	6							95	32	10	62	101	111
	KPP Łowicz	13	12	5	22	10	9				6		1	85	36	14	126	56	38
KPP Łódź Wschód	3	3	3	17	14	10					1		104	49	15	110	112	102	
KPP Łęczyca	2	2	3	5	4	3				1			26	33	24	57	25	33	

Tabela obrazująca wartość zabezpieczonego mienia (puste rubryki w tabelach oznaczają wartość „0”)¹¹⁰⁴.

KWP	KPP	Gospodarcze					P-ko obrotowi gospodarczemu					Pełny katalog przestępstw							
		2014	2015	2016	2017	2018	2019	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2014	2015	2016	2017	2018	2019
KWP Bydgoszcz	KMP Bydgoszcz	458 358	35 070	3 115 660	3 661 679	1 045 250	5 591 804	41 900	4 520	920 000	2 403 300	18 100	495 000	1 059 118	424 119	3 464 630	4 053 227	1 886 987	6 903 746
	KMP Grudziądz	27 580	73 000	81 200	6 500	163 800	3 049 175	10 000	2 000	100	4 000	1 500	506 060	229 005	204 890	670 216	871 503	3 486 975	
	KMP Toruń	251 660	1 452 505	258 731	198 697	539 609	2 455 744	600	6 050	4 500	134 567	91 999	716 254	1 720 321	494 637	930 095	1 473 701	3 423 249	
	KMP Włocławek	14 550	81 600	35 090	91 000	17 150	5 000			8 700			483 506	140 290	318 273	425 433	483 702	719 298	
	KPP Aleksandrów Kujawski	99 530	172 550	2 000	9 400	22 700	155 150					1 500	33 000	244 828	241 510	89 068	202 253	360 787	617 850
	KPP Brodnica	24 200	9 100	31 200	43 409	276 985	1 346 891				400		853 021	331 980	82 650	85 520	278 109	497 565	1 887 041
	KPP Chełmno	65 480	3 900	26 600	80 590	12 900	16 265	2 960		3 200				216 046	67 572	106 395	384 440	256 035	282 933
	KPP Golub- Dobrzyń	551 248	139 305	111 306	1 129 240	770 654	153 478		8 124		21 000	10 000	71 000	660 468	188 100	141 109	1 268 843	811 254	414 178

¹¹⁰⁴Dane wg. informacji uzyskanej z Komendy Głównej Policji za liczbą Kwo – 616/20/KR z dnia 16.07.2020.

KPP Żnin	KPP Świecie nad Wisłą	KPP Wąbrzeźno	KPP Tuchola	KPP Sępólno Krajeńskie	KPP Rypin	KPP Radziejów	KPP Nakło nad Notecią	KPP Mogilno	KPP Lipno	KPP Inowrocław
6 080	16 150	37 161	400	12 100	10 800	48 100	4 500	77 800	26 900	9 610
37 300	16 900	7 155	1 000	11 900	2 100	35 300	486 768	6 200	6 500	11 850
297 505	66 721	210 000	49 500	5 700	24 668	32 450	2 003 899	20 700	19 500	14 245
3 667 000	44 005	587 969	5 900	10 800	4 850	55 800	1 727 840	93 800	97 120	82 463
603 182	155 498	122 785	9 000	154 560	8 000	84 500	12 400	3 000	10 000	442 683
79 630	1 342 000	64 033	22 489		15 800	115 910	2 300		124 000	107 738
						100				150
							11 684			4 400
292 505	600		1 500				2 000 000	20 700		300
2 760 000		233 566	3 000							
509 800	9 130		500	140 560		10 000	2 000			
51 500		30 733	18 589							
60 713	130 960	122 061	55 250	24 150	131 790	422 500	96 840	227 000	393 050	106 406
99 900	70 103	27 494	35 814	31 600	38 350	274 110	542 168	38 850	68 830	57 800
337 821	323 326	246 012	111 400	31 700	63 168	288 020	2 019 805	118 300	122 190	89 129
3 689 357	145 792	648 143	78 090	40 400	142 601	658 755	1 761 652	289 892	304 770	124 133
661 732	337 242	224 555	140 900	204 874	251 850	376 300	1 047 810	180 750	307 140	516 603
154 106	1 463 310	283 166	151 149	106 410	165 800	698 800	177 069	513 250	252 650	1 255 626

KWP Łódź										
KPP Radomsko	KPP Podębice	KPP Pajęczno	KPP Pabianice	KPP Opoczno	KPP Kutno	KPP Brzeziny	KPP Bełchatów	KMP Łódź	KMP Skierniewice	KMP Piotrków Tryb.
333 169	600	6 300	17 240	291 600	1 104 900	6 000	343 547	3 904 835	227 000	339 189
1 426 697		1 000	333 700	108 017	441 500	134 250	239 697	1 707 511	1 400	1 758 700
11 465	2 500	300 017	10 218	83 320	66 534	8 450	356 793	150 140	2 400	1 604 146
855 334	17 700	11 100	1 250 666	315 300	1 041 800	10 000	1 607 640	1 585 061	7 430	2 543 644
39 770	402 900	3 000	161 777	1 763 350	1 569 186	7 100	1 520 695	2 667 839	7 150	1 880 556
2 369 178	19 560	2 380	5 216 016	1 859 947	97 095	24 000	964 797	1 798 352	372 315	5 403 781
		5 300	13 000		1 085 000		3 000	498 190	202 000	500
541 764					400 000		600			459 000
	1 500	299 117	10 078					1 100		107 500
3 100	10 000	1 000			77 000	2 000	370 000	11 300	5 150	1 813 452
800	500			40 000	1 300 000		8 050	950	800	1 600
		600		500	500		152 400	124 750	1 200	700
459 379	80 007	75 420	86 734	431 300	1 231 070	27 450	526 597	6 207 664	273 155	449 067
1 503 337	35 950	26 100	367 470	300 767	537 700	163 461	417 297	2 422 475	430 220	1 907 100
57 765	49 640	300 517	41 838	363 210	98 057	61 650	510 804	441 108	88 260	1 676 646
1 244 284	62 690	81 310	1 582 976	706 531	1 203 815	44 479	2 023 801	3 347 787	255 034	2 778 308
389 800	480 000	60 500	414 887	2 240 496	1 761 922	80 250	1 811 715	3 495 940	132 975	1 983 336
2 511 127	413 577	79 551	5 266 376	3 003 255	504 027	131 063	1 279 632	5 797 661	558 616	6 068 119

KPP Łęczyca	KPP Łódź Wschód	KPP Łowicz	KPP Łask	KPP Zgierz	KPP Zduńska Wola	KPP Wieruszów	KPP Wieluń	KPP Tomaszów Maz.	KPP Sieradz	KPP Rawa Maz.
2 000	1 850	829 996	7 200	11 200	532 050	10 100	1 143 496	59 763	70 340	6 000
13 175	1 100	255 686	120 600	5 500	479 390	7 680	15 775	2 800	61 473	
3 400	11 600	64 500	1 000	257 480	750		36 700	143 600	10 600	100 000
26 520	54 470	3 621 652	4 000	254 870	14 550	1 000	3 866 319	872 121	65 200	2 246 555
864 800	23 020	1 743 039	300	429 952	53 694	24 940	17 050	379 800	2 144 605	635 775
67 000	70 530	193 200	852 200	388 100	1 357 241	93 301	75 700	3 172 519	2 725 212	375 544
				2 200	800				14 800	
					1 150	1 680	1 000	2 800	10 600	
				200	100		16 500	40 500	2 800	
600		13 000			100		3 864 019	91 170	8 750	324 000
	200			100	700	3 700		37 850	670 463	85 000
		1 500			1 079 200	2 700	24 000	2 319 150	33 748	277 000
83 100	131 670	969 742	107 380	187 950	641 390	193 030	1 334 156	156 481	190 074	1 553 350
56 581	114 460	286 336	139 160	646 078	525 210	85 785	73 225	335 535	182 729	27 250
25 500	71 549	79 030	17 400	442 813	28 690	73 250	78 060	256 724	125 022	113 417
72 270	165 890	4 075 631	353 150	531 323	549 942	62 050	3 986 264	1 153 921	469 765	2 332 481
998 034	412 546	1 885 999	834 054	1 931 151	364 327	520 140	1 018 072	640 420	2 271 765	1 478 890
253 541	227 526	285 584	1 022 669	580 090	3 859 662	222 461	329 810	3 359 871	2 829 732	1 891 982

Porównując ilość podejrzanych, wobec których prokuratura wydała postanowienie o zabezpieczeniu majątkowym, w stosunku do ogólnej ilości zarejestrowanych podejrzanych, widać, że w obu województwach jedynie w nielicznych Komendach Powiatowych Policji u ponad 20% podejrzanych dokonano zabezpieczenia majątkowego, choć zauważyć można lekką tendencję wzrostową. Procentowo ilość podejrzanych, u których dokonano zabezpieczenia majątkowego, jest porównywalna w pełnym katalogu przestępstw jak i w kategorii przestępstw gospodarczych czy przeciwko obrotowi gospodarczemu, a właśnie w tych dwóch ostatnich kategoriach z reguły ujawniane są najwyższe straty i korzyści uzyskiwane z przestępstw przez sprawców. W pełen katalogu przestępstw wchodzi zarówno przestępstwa gospodarcze, przeciwko obrotowi gospodarczemu, przestępstwa narkotykowe jak i wszystkie inne wymienione w Kodeksie karnym jak i ustawach szczególnych tj. zarówno przeciwko życiu i zdrowiu, przeciwko rodzinie, przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji, ale też i przestępstwa karno - skarbowe, przeciwko ochronie zwierząt itp. W tych danych statystycznych Policji wykazane są jedynie dokonane zabezpieczenia majątkowe związane z uzyskanymi korzyściami i ewentualnymi zabezpieczeniami na poczet grzywny. W statystykach policyjnych nie wykazuje się zabezpieczonych narzędzi jako formy zabezpieczenia majątkowego, gdyż narzędzia jak i przedmioty służące do popełnienia przestępstwa uznawane są za dowody rzeczowe i jako takie przekazywane do sądu. Także przedmioty zabronione jak np. substancje odurzające i psychotropowe nie są wykazywane jako zabezpieczenie majątkowe, gdyż uznawane są za dowody rzeczowe i sąd orzeka ich przepadek jako przepadek przedmiotów, których posiadanie jest zabronione. W danych statystycznych Policji jako zabezpieczenia wykazane są jedynie przedmioty zabezpieczone na poczet grzywny, kosztów sądowych, równowartości korzyści majątkowej itp. Zabezpieczenie uzyskanej korzyści majątkowej może być w statystyce policyjnej nie wykazane. Dzieje się tak w sytuacji, gdy u handlarza narkotyków zostaną zatrzymane pieniądze jako korzyści uzyskane z przestępstwa, jeżeli te pieniądze zostaną zabezpieczone jako dowody rzeczowe w sprawie, to nie zostaną wykazane jako zabezpieczenie majątkowe. Jedynie w sytuacji, gdy wobec tych pieniędzy zostanie wydane postanowienie o zabezpieczeniu majątkowym, to zostanie to wykazane w statystyce jako zabezpieczenie.

Ilość jednostek, w których wykaz procentowy podejrzanych, u których dokonano zabezpieczenia majątkowego w stosunku do wszystkich zarejestrowanych w danym roku podejrzanych w poszczególnych kategoriach, wynosi wskazany procent.

KWP			do 10%	10-19,9%	20% i pow.
Jednostki podległe KWP Bydgoszcz	gospodarcze	2014	9	7	3
		2015	12	5	2
		2016	12	6	1
		2017	8	7	4
		2018	8	6	5
		2019	9	4	6
	przeciwko obrotowi gospodarczemu	2014	17	0	2
		2015	18	0	1
		2016	14	1	4
		2017	14	0	5
		2018	10	2	7
		2019	12	1	6
	pełen katalog	2014	6	11	2
		2015	15	3	1
		2016	15	3	1
		2017	7	9	3
		2018	9	8	2
		2019	6	6	7
Jednostki podległe KWP Łódź	gospodarcze	2014	8	8	6
		2015	12	7	3
		2016	16	5	1
		2017	4	9	9
		2018	3	8	11
		2019	5	7	10
	przeciwko obrotowi gospodarczemu	2014	18	1	3
		2015	16	3	3
		2016	16	0	6
		2017	7	0	15
		2018	10	2	10
		2019	9	2	11
	pełen katalog	2014	5	11	6
		2015	13	6	3
		2016	20	0	2
		2017	5	9	8
		2018	5	5	12
		2019	5	6	11

Jak widać z zaprezentowanej tabeli, że przeważają jednostki, w których procent podejrzanych u których dokonano zabezpieczenia majątkowego nie przekracza 10% stosunku do wszystkich podejrzanych. Jednak większa procentowo ilość podejrzanych z dokonaniem zabezpieczeniem majątkowym nie oznacza efektywnego korzystania z tego narzędzia. Przykładem mogą być wybrane jednostki i tak:

1. W 2017 r. w kategorii PG w KPP Chełmno u 60,3% z 68 ogółem zarejestrowanych podejrzanych dokonano zabezpieczenia majątkowego, czyli zabezpieczono mienie u 41 podejrzanych średnio na kwotę 1.965,61 zł.

W tym samym roku w tej samej kategorii w:

- KPP Nakło nad Notecią u 3% z 66 ogółem zarejestrowanych podejrzanych dokonano zabezpieczenia majątkowego, czyli zabezpieczono mienie u 2 podejrzanych średnio na kwotę 863.920,00 zł,
- KMP Bydgoszcz u 4% z 480 ogółem zarejestrowanych podejrzanych dokonano zabezpieczenia majątkowego, czyli zabezpieczono mienie u 19 podejrzanych średnio na kwotę 192.920,00 zł;
- w KPP Żnin u 12,2% z 74 ogółem zarejestrowanych podejrzanych dokonano zabezpieczenia majątkowego, czyli zabezpieczono mienie u 9 podejrzanych średnio na kwotę 407.444,44 zł.

2. W 2017 r. w pełnym katalogu przestępstw w KPP Chełmno u 56,7% z 453 ogółem zarejestrowanych podejrzanych dokonano zabezpieczenia majątkowego, czyli zabezpieczono mienie u 257 podejrzanych średnio na kwotę 1.495,88 zł.

W tym samym roku w tej samej kategorii w:

- KPP Nakło nad Notecią u 4,5% z 779 ogółem zarejestrowanych podejrzanych dokonano zabezpieczenia majątkowego, czyli zabezpieczono mienie u 35 podejrzanych średnio na kwotę 50.332,91 zł,
- KMP Bydgoszcz u 3,1% z 3610 ogółem zarejestrowanych podejrzanych dokonano zabezpieczenia majątkowego, czyli zabezpieczono mienie u 113 podejrzanych średnio na kwotę 35.869,27 zł;
- w KPP Żnin u 5,2% z 676 ogółem zarejestrowanych podejrzanych dokonano zabezpieczenia majątkowego, czyli zabezpieczono mienie u 35 podejrzanych średnio na kwotę 105.410,20 zł.

3. W 2019 r. w kategorii PG w KPP Wieruszów u 58,3% z 24 ogółem zarejestrowanych podejrzanych dokonano zabezpieczenia majątkowego, czyli

zabezpieczono mienie u 14 podejrzanych średnio na kwotę 6.664,36 zł, a w KPP Poddębice u 55,9% z 34 ogółem zarejestrowanych podejrzanych dokonano zabezpieczenia majątkowego, czyli zabezpieczono mienie u 19 podejrzanych średnio na kwotę 1.029,47 zł,

W tym samym roku w tej samej kategorii w:

- KPP Pabianice u 7,3% z 96 ogółem zarejestrowanych podejrzanych dokonano zabezpieczenia majątkowego, czyli zabezpieczono mienie u 7 podejrzanych średnio na kwotę 745.145,14 zł,
- KPP Opoczno u 15,6% z 77 ogółem zarejestrowanych podejrzanych dokonano zabezpieczenia majątkowego, czyli zabezpieczono mienie u 12 podejrzanych średnio na kwotę 154.995,58 zł;
- w KMP Piotrków Trybunalski u 17,3% z 179 ogółem zarejestrowanych podejrzanych dokonano zabezpieczenia majątkowego, czyli zabezpieczono mienie u 31 podejrzanych średnio na kwotę 174.315,52 zł.

4. W 2018 r. w pełnym katalogu przestępstw w KPP Zduńska Wola u 52,8% z 509 ogółem zarejestrowanych podejrzanych dokonano zabezpieczenia majątkowego, czyli zabezpieczono mienie u 269 podejrzanych średnio na kwotę 1.354,38 zł, a w KPP Poddębice u 45,7% z 269 ogółem zarejestrowanych podejrzanych dokonano zabezpieczenia majątkowego, czyli zabezpieczono mienie u 123 podejrzanych średnio na kwotę 3.902,44zł.

W tym samym roku w tej samej kategorii w:

- KPP Rawa Mazowiecka u 6,3% z 478 ogółem zarejestrowanych podejrzanych dokonano zabezpieczenia majątkowego, czyli zabezpieczono mienie u 30 podejrzanych średnio na kwotę 49.296,33 zł;
- KPP Łowicz u 9,5% z 592 ogółem zarejestrowanych podejrzanych dokonano zabezpieczenia majątkowego, czyli zabezpieczono mienie u 56 podejrzanych średnio na kwotę 33.678,55 zł;
- w KPP Łęczycza u 7,6% z 328 ogółem zarejestrowanych podejrzanych dokonano zabezpieczenia majątkowego, czyli zabezpieczono mienie u 25 podejrzanych średnio na kwotę 39.921,36 zł.

Powyższe dane wskazują, że w sprawach z kategorii przestępstw gospodarczych, w których to istotą jest osiągnięcie korzyści majątkowych, procent podejrzanych u których doszło do jakiegokolwiek zabezpieczenia majątkowe jest nieznacznym. Obrazuje to poniższa

tabela oparta na danych dot. podejrzanych zarejestrowanych przez jednostki podległe Komendzie Wojewódzkiej Policji w Bydgoszczy.

rok	Łączna ilość podejrzanych zarejestrowanych	Łączna ilość podejrzanych u których dokonano zabezpieczenia majątkowego	Procentowy wskaźnik ilości podejrzanych u których dokonano zabezpieczenie majątkowe do łącznej ilości podejrzanych
2014	2649	243	9,17%
2015	2588	155	5,99%
2016	2206	130	5,89%
2017	2176	230	10,57%
2018	1861	223	11,98%
2019	2106	225	10,68%

Jednakże analiza wartości zabezpieczonego mienia, także prowadzi do wniosków wskazujących niską efektywność zabezpieczenia mienia na poczet środka w postaci przypadku szeroko rozumianych korzyści. Wniosek ten wynika jednoznacznie z następujących danych:

1. W 2014 r. KPP w Tucholi w kategorii PG dokonała zabezpieczenia majątkowego u 2,3% z 44 ogółem zarejestrowanych podejrzanych, czyli zabezpieczono mienie jedynie u jednego podejrzanego na kwotę 400,00 zł, mimo, że zarejestrowano w tym roku aż 44 podejrzanych;
2. W 2016 r. KPP w Aleksandrowie Kujawskim w kategorii PG dokonała zabezpieczenia majątkowego u 7,4% z 54 ogółem zarejestrowanych podejrzanych dokonano zabezpieczenia majątkowego, czyli zabezpieczono mienie u 4 podejrzanych średnio na kwotę 500,00 zł, mimo, że zarejestrowano w tym roku aż 54 podejrzanych;
3. W 2016 r. KMP w Skierniewicach w kategorii PG dokonała zabezpieczenia majątkowego u 3,3% z 57 ogółem zarejestrowanych podejrzanych dokonano

zabezpieczenia majątkowego, czyli zabezpieczono mienie jedynie u 2 podejrzanych średnio na kwotę 700,00 zł, mimo, że zarejestrowano w tym roku aż 57 podejrzanych;

4. W 2018 r. KPP Łask w kategorii PG dokonała zabezpieczenia majątkowego u 11,1% z 18 ogółem zarejestrowanych podejrzanych dokonano zabezpieczenia majątkowego, czyli zabezpieczono mienie u 2 podejrzanych średnio na kwotę 150,00 zł, mimo, że zarejestrowano w tym roku 18 podejrzanych;

5. W 2019 r. KPP w Nakle nad Notecią w kategorii PG dokonała zabezpieczenia majątkowego u 5,2% z 77 ogółem zarejestrowanych podejrzanych dokonano zabezpieczenia majątkowego, czyli zabezpieczono mienie jedynie u 4 podejrzanych średnio na kwotę 575,00 zł, mimo, że zarejestrowano w tym roku aż 77 podejrzanych;

Jak widać z zaprezentowanych danych, wskaźnik procentowy podejrzanych, wobec których prokuratura wydała postanowienie o zabezpieczeniu majątkowym, wobec ogólnej liczby zarejestrowanych podejrzanych, nie przesądza o wielkości zabezpieczenia majątkowego. Zresztą analizowane dane Policji świadczą o tym, że na poziomie komend powiatowych oraz komend miejskich przedmiotem zabezpieczenia jest mienie o stosunkowo niewielkiej wartości. Ponadto porównując ogólną ilość wszczętych postępowań w kategorii przestępstw gospodarczych, gdzie np. w 2015 w województwie kujawsko - pomorskim było to 5855 spraw, to ilość spraw, w których dokonano zabezpieczenia majątkowego to już 1153 sprawy. A to oznacza, że tylko w 19,69% spraw dokonano zabezpieczenia majątkowego. Przy czym dokonano zabezpieczeń majątkowych na łączną kwotę 2.678.003 zł., podczas gdy straty w tychże postępowaniach wyniosły 34.329.271 zł., a zatem zdołano zabezpieczyć mienie w wysokości jedynie 7,80% wartości strat. W różnych garnizonach te wartości procentowe kształtują się od kilku procent do kilkunastu procent. Przedstawiają to poniższe dane.

Za rok 2014

garnizon	Wartość zabezpieczenia majątkowego (w zł)	Wartość ustalonych strat (w zł)	Wartość procentowa stosunku zabezpieczenia majątkowego do wartości ustalonych strat
KWP Białystok	680.391	11.218.080	6,06
KWP Bydgoszcz	1.923.497	19.971.083	9,63
KWP Gdańsk	12.176.769	64.774.655	18,80
KWP Gorzów Wlkp.	6.908.738	97.458.226	7,09
KWP Katowice	15.873.945	136.771.478	11,61
KWP Kielce	6.151.592	32.479.478	18,94
KWP Kraków	10.949.370	236.508.047	4,63
KWP Lublin	20.622.963	104.679.146	19,70
KWP Łódź	10.487.167	116.035.862	9,04
KWP Olsztyn	10.785.296	13.950.788	77,31
KWP Opole	626.505	76.004.511	0,82
KWP Poznań	28.953.137	83.576.143	34,64
KWP Radom	7.908.011	57.733.299	13,70
KWP Rzeszów	1.581.996	23.380.259	6,77
KWP Szczecin	5.549.681	60.811.110	9,13
KSP Warszawa	16.133.524	145.955.620	11,05
KWP Wrocław	20.506.610	239.880.342	8,55
BSW KGP	1.397.370	-	-
CBŚP	63.320.176	938.931.049	6,74
RAZEM	242.536.738	2.460.119.176	9,86

Za rok 2015

garnizon	Wartość zabezpieczenia majątkowego (w zł)	Wartość ustalonych strat (w zł)	Wartość procentowa stosunku zabezpieczenia majątkowego do wartości ustalonych strat
KWP Białystok	397.502	25.166.630	1,58
KWP Bydgoszcz	2.678.003	34.329.271	7,80
KWP Gdańsk	8.137.553	59.826.511	13,60
KWP Gorzów Wlkp.	2.382.116	82.813.795	2,88
KWP Katowice	46.956.096	411.306.663	11,42
KWP Kielce	7.618.259	75.019.673	10,15
KWP Kraków	42.675.920	291.521.923	14,64
KWP Lublin	7.005.008	68.338.938	10,25
KWP Łódź	11.282.934	84.025.087	13,43
KWP Olsztyn	6.617.159	26.374.854	25,10
KWP Opole	2.673.525	10.854.581	24,63
KWP Poznań	12.312.834	63.700.997	19,33
KWP Radom	2.545.590	40.070.918	6,35

KWP Rzeszów	1.962.870	57.748.007	3,40
KWP Szczecin	1.524.643	15.357.949	9,93
KSP Warszawa	10.795.375	383.826.045	2,81
KWP Wrocław	6.729.525	146.518.477	4,59
BSW KGP	-	-	-
CBŚP	88.195.293	896.022.804	9,84
RAZEM	262.490.205	2.772.823.123	9,47

Za rok 2016

garnizon	Wartość zabezpieczenia majątkowego (w zł)	Wartość ustalonych strat (w zł)	Wartość procentowa stosunku zabezpieczenia majątkowego do wartości ustalonych strat
KWP Białystok	719.997	22.601.741	3,19
KWP Bydgoszcz	11.842.772	54.119.441	21,88
KWP Gdańsk	1.537.361	38.449.740	4,00
KWP Gorzów Wlkp.	1.194.437	19.338.062	6,18
KWP Katowice	20.565.015	279.305.374	7,36
KWP Kielce	2.520.359	14.666.342	17,18
KWP Kraków	8.489.071	74.479.403	11,40
KWP Lublin	5.755.017	165.563.865	3,48
KWP Łódź	3.322.113	28.794.423	11,54
KWP Olsztyn	4.658.978	39.918.855	11,67
KWP Opole	485.247	16.142.995	3,01
KWP Poznań	9.298.150	84.787.126	10,97
KWP Radom	4.647.208	124.114.077	3,74
KWP Rzeszów	522.390	16.357.925	3,19
KWP Szczecin	1.068.395	28.210.295	3,79
KSP Warszawa	9.590.581	318.107.298	3,01
KWP Wrocław	6.665.410	104.922.578	6,35
BSW KGP	-	-	-
CBŚP	63.146.783	433.236.446	14,57
RAZEM	156.029.284	1.860.115.986	8,39

Za rok 2017

garnizon	Wartość zabezpieczenia majątkowego (w zł)	Wartość ustalonych strat (w zł)	Wartość procentowa stosunku zabezpieczenia majątkowego do wartości ustalonych strat
KWP Białystok	3.928.468	19.653.875	19,99
KWP Bydgoszcz	12.452.962	50.676.267	24,57
KWP Gdańsk	12.977.032	87.702.131	14,80
KWP Gorzów Wlkp.	3.899.760	104.100.267	3,75

KWP Katowice	17.315.149	204.180.421	8,48
KWP Kielce	12.389.128	18.675.852	66,34
KWP Kraków	12.755.446	187.831.838	6,79
KWP Lublin	11.152.668	95.920.597	11,63
KWP Łódź	28.619.415	185.639.229	15,42
KWP Olsztyn	6.436.266	29.986.991	21,46
KWP Opole	4.564.011	12.642.188	36,10
KWP Poznań	19.134.158	60.006.406	31,89
KWP Radom	9.664.253	166.101.482	5,82
KWP Rzeszów	3.852.494	31.184.957	12,35
KWP Szczecin	3.079.629	27.373.628	11,25
KSP Warszawa	11.834.375	161.185.858	7,34
KWP Wrocław	5.149.602	112.872.563	4,56
BSW KGP	-	-	
CBŚP	86.329.609	911.333.649	9,47
RAZEM	265.534.425	2.467.068.199	10,76

Za rok 2018

garnizon	Wartość zabezpieczenia majątkowego (w zł)	Wartość ustalonych strat (w zł)	Wartość procentowa stosunku zabezpieczenia majątkowego do wartości ustalonych strat
KWP Białystok	66.910.144	42.842.133	156,18
KWP Bydgoszcz	16.740.657	47.764.908	35,05
KWP Gdańsk	25.639.625	273.975.091	9,36
KWP Gorzów Wlkp.	8.280.753	141.870.007	5,84
KWP Katowice	36.018.759	282.005.424	12,77
KWP Kielce	7.624.502	58.092.975	13,12
KWP Kraków	21.085.976	155.473.099	13,56
KWP Lublin	15.697.611	48.129.939	32,61
KWP Łódź	16.425.569	62.292.046	26,37
KWP Olsztyn	15.882.624	37.112.049	42,80
KWP Opole	10.025.160	24.825.616	40,38
KWP Poznań	20.798.226	52.445.724	39,66
KWP Radom	43.407.044	70.721.672	61,38
KWP Rzeszów	14.379.914	76.802.375	18,72
KWP Szczecin	12.241.872	29.769.601	41,12
KSP Warszawa	72.031.225	476.163.659	15,13
KWP Wrocław	80.636.302	357.709.364	22,54
BSW KGP	-	-	-
CBŚP	188.991.610	569.505.368	33,18
RAZEM	672.817.573	2.807.501.049	23,96

Za rok 2019

garnizon	Wartość zabezpieczenia majątkowego (w zł)	Wartość ustalonych strat (w zł)	Wartość procentowa stosunku zabezpieczenia majątkowego do wartości ustalonych strat
KWP Białystok	2.829.937	45.788.802	6,18
KWP Bydgoszcz	42.336.716	537.721.169	7,87
KWP Gdańsk	11.865.144	92.898.648	12,77
KWP Gorzów Wlkp.	4.905.390	272.682.572	1,80
KWP Katowice	31.846.304	395.609.313	8,05
KWP Kielce	7.694.851	33.863.951	21,84
KWP Kraków	21.409.929	146.890.992	14,57
KWP Lublin	38.754.550	194.621.299	19,91
KWP Łódź	55.955.583	103.621.299	54,00
KWP Olsztyn	4.701.501	55.143.207	8,53
KWP Opole	2.192.416	71.086.407	3,08
KWP Poznań	22.677.278	121.452.822	18,67
KWP Radom	33.851.686	90.607.368	37,36
KWP Rzeszów	6.412.020	39.246.639	16,34
KWP Szczecin	10.105.801	44.371.601	22,78
KSP Warszawa	178.042.586	421.501.314	42,24
KWP Wrocław	33.305.726	110.054.710	30,26
BSW KGP	-	-	
CBŚP	148.550.512	2.181.238.988	6,81
RAZEM	657.437.930	4.958.619.018	13,26

Jak widać z zaprezentowanych danych¹¹⁰⁵ dot. przestępczości gospodarczej, co roku wzrasta wartość mienia zabezpieczanego przez Policję i Centralne Biuro Śledcze Policji (wyjątek stanowi rok 2016), jednakże wzrasta także wartość ujawnionych przez ww. organy strat. Na uwagę zasługują dane dotyczące CBŚP, gdyż to właśnie ta instytucja w głównej mierze prowadzi, w kategorii przestępstw gospodarczych, postępowania dot. przestępczości zorganizowanej z zakresu prania brudnych pieniędzy i przestępstw związanych z wyłudzeniami VAT. Na bazie danych dot. CBŚP wyraźnie widać, że wartość zabezpieczonego mienia nie przekracza 10% wartości ujawnionych strat. Te dane wahają się między 6,74% a 9,84% w zależności od roku, tylko w 2016 r. wartość ta wyniosła 14,57%, a w 2018 r. wyniosła 33,18%. Przedstawione dane statystyczne wyraźnie pokazują, że organy ścigania zabezpieczają jedynie niewielki odsetek tego co sprawcy przestępstw gospodarczych uzyskują w wyniku przestępstwa.

¹¹⁰⁵ Dane przytoczone na podstawie Biuletynów Statystycznych Komendy Głównej Policji za lata 2014-2019.

Wydaje się, że opisywane wcześniej zmiany w prawie materialnym, miały przynieść zwiększenie tego aspektu oddziaływania prawa karnego. Stąd też można stawiać tezę, że zmiany w prawie materialnym mające na celu zwiększenie efektywności prawa karnego w pozbawianiu kryminalnych korzyści, są tylko jednym z elementów koniecznych dla osiągnięcia tego celu. Ale same zmiany w prawie materialnym, w tym wprowadzenie domniemań prawnych, nie są tu czynnikiem zasadniczym. Jest to tylko potencjalne narzędzie prawne, w szczególności na etapie orzekania, ale same konstrukcje prawa materialnego nic tu zmienić nie mogą jeżeli nie ustalimy tego potencjalnego mienia, wyłączając w to ustalenie okoliczności leżących u podstaw „uruchomienia” domniemania. I w dalszej części spróbuję określić przyczyny tego stanu rzeczy.

Nie sposób oprzeć się wrażeniu, że w Policji dominuje tendencja w zabezpieczaniu nawet niewielkich wartości majątkowych, aby wykazać w statystykach dokonane zabezpieczenie majątkowe. Patrząc na wartość zabezpieczonego mienia w przeliczeniu na podejrzanych, u których dokonano takiego zabezpieczenia widać nawet wartości poniżej 1000 zł jak np.

1. w kategorii PG w 2014 r.

- KPP Tuchola kwota 400zł
- KPP Żnin kwota 868,57 zł
- KPP Inowrocław kwota 961 zł
- KPP Poddębice kwota 300 zł
- KPP Łódź Wschód kwota 616,67 zł
- KPP Zgierz kwota 746,67 zł
- KPP Sieradz kwota 837,38 zł

2. w kategorii PG w 2015 r.

- KPP Tuchola kwota 333,33 zł
- KPP Chełmno kwota 433,33 zł
- KPP Poddębice kwota 0 zł
- KPP Rawa Mazowiecka kwota 0 zł
- KPP Łódź Wschód kwota 366,67 zł
- KPP Pajęczno kwota 500 zł
- KPP Zgierz kwota 500 zł
- KMP Skierniewice kwota 700 zł

Wskazałam przykładowo dwa lata z pierwszej kategorii ujętej w tabelach tj. PG. Z drugiej branej pod uwagę kategorii tj. przestępstw przeciwko obrotowi gospodarczemu, sytuacja

wygląda jeszcze gorzej, gdyż w wielu przypadkach Komendy Powiatowe Policji w ogóle nie dokonały zabezpieczenia majątkowego i tak w tej kategorii na 41 wykazanych Komend Powiatowych Policji zabezpieczenia majątkowego nie dokonały w danych latach od ponad 39% do nawet ponad 63 % Komend Powiatowych, co obrazuje poniższa tabela.

rok	Ilość Komend Powiatowych Policji, które nie dokonały zabezpieczenia majątkowego w kategorii przestępstwa przeciwko obrotowi gospodarczemu	% KPP w stosunku do łącznej liczby KPP (z garnizonów KWP Bydgoszcz i KWP Łódź)
2014	24	58,54 %
2015	26	63,41 %
2016	20	47,78 %
2017	17	41,43 %
2018	16	39,02 %
2019	19	46,34 %

Zauważyć należy, że w tym samym okresie czasu tylko nieliczne jednostki nie odnotowały żadnego podejrzanego w kategorii przestępstw przeciwko obrotowi gospodarczemu, gdyż łącznie przez te 6 lat jedynie 16 jednostek nie zarejestrowało podejrzanego w danym roku, a przedstawia się to następująco:

	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Ilość jednostek, które w danym roku nie odnotowały żadnego podejrzanego w kategorii przestępstwa przeciwko obrotowi gospodarczemu	3	1	1	3	5	3

Obrót gospodarczy to ta dziedzina przestępstw, które są najbardziej uciążliwe finansowo dla Skarbu Państwa i poza art. 297 k.k., w stosunku do wszystkich przestępstw z tej kategorii prowadzoną formą postępowania jest śledztwo, a zatem postępowanie karne prowadzi prokurator. Prowadzenie sprawy bezpośrednio przez kluczowy organ postępowania przygotowawczego, formalnie winno skutkować rzetelnym wykonaniem wszystkich czynności procesowych, w tym także tych zmierzających do dokonania zabezpieczenia majątkowego na poczet orzeczenia przez sąd przepadku. Przestępstwa przeciwko obrotowi gospodarczemu to przestępstwa finansowe, w których głównym celem sprawcy jest osiągnięcie korzyści majątkowej. Zatem zasadnym jest aby w toku

postępowania przygotowawczego podjąć wszelkie możliwe kroki celem pozbawienia sprawcy tej uzyskanej korzyści. Tym czasem jak wskazują statystyki policyjne, właśnie w tej kategorii bardzo rzadko dokonywane jest zabezpieczenie majątkowe. Takie słabe wyniki uzyskiwane przez Komendy Powiatowe Policji można by tłumaczyć faktem, że jednostki te prowadzą „drobne” sprawy w zakresie przestępczości gospodarczej. Jednak nie zmienia to faktu, że w Planie działalności Komendanta Głównego Policji na 2019 r. w priorytecie czwartym¹¹⁰⁶ jako drugie zadanie wskazano - Utrwalenie prawidłowej praktyki w zakresie ujawniania, identyfikacji, zabezpieczania i odzyskiwania mienia pochodzącego z przestępstwa (mającego związek z przestępstwem) a jako miernik przyjęto - Wartość mienia zabezpieczonego u podejrzanych w postępowaniach prowadzonych przez Policję we wszystkich kategoriach przestępstw¹¹⁰⁷. Zresztą analizując plany działań Komendanta Głównego Policji na poszczególne lata zauważyć można, że ten priorytet, zadanie i miernik powtarzają się rok rocznie, zmienia się jedynie ewentualnie numer priorytetu i zadania. Zatem przyjmując należy, że Komenda Główna Policji stoi na stanowisku, że każda jednostka Policji zobowiązana jest realizować zadania w tym zakresie. Zresztą co roku w ramach powyższego miernika wyznaczany jest tzw. próg satysfakcji dla poszczególnych garnizonów Policji i tak na przykładzie Komendy Wojewódzkiej Policji w Bydgoszczy można wskazać, że wartość zabezpieczenia majątkowego w przeliczeniu na jednego funkcjonariusza Wydziału Kryminalnego wynieść miała od nieco ponad 9.000 zł do ok. 22.000 zł, co obrazuje poniższa tabela.

	2016	2017	2018	2019
Wartość zabezpieczenia majątkowego na dany rok w przeliczeniu na jednego funkcjonariusza WK (<i>dane wg. informacji uzyskanej z Komendy Wojewódzkiej Policji w Bydgoszczy za liczbą KWS-ZO.062.23.1.2020.BW z dnia 14.09.2020</i>)	9.168 zł	15.650 zł	22.239,63 zł	21.505,38 zł

Czy jednak tylko Policja osiąga tak słabe wyniki w zakresie zabezpieczeń majątkowych? Dane Policji można by porównać z danymi prokuratur, jednak prokuratury w inny sposób

¹¹⁰⁶ Podniesienie skuteczności działań Policji w identyfikacji i zwalczaniu największych współczesnych zagrożeń, w tym cyberprzestępczości.

¹¹⁰⁷ Plan działalności Komendanta Głównego Policji na 2019 r. <http://bip.kgp.policja.gov.pl/kgp/kontrola-zarzadcza/28277,Plan-dzialalnosci-Komendanta-Glownego-Policji.html>, /dostęp: 24.08.2020/.

zapisują dane statystyczne, wobec powyższego przyjęto inny sposób weryfikacji uzyskanych wyników. Dla porównania przyjrzyjmy się danym z prokuratur rejonowych podległych Prokuraturze Okręgowej w Kielcach.

Tabela obrazująca ilość zabezpieczeń majątkowych w sprawach zakończonych w poszczególnych latach ¹¹⁰⁸.

Rok	Ilość spraw z zabezpieczeniem majątkowym w wysokości do 1.000 zł	Ilość spraw z zabezpieczeniem majątkowym w wysokości między 1.001 zł - 3.000 zł	Ilość spraw z zabezpieczeniem majątkowym w wysokości między 3.001 zł - 10.000 zł	Ilość spraw z zabezpieczeniem majątkowym w wysokości ponad 10.001 zł
2017	893	528	470	118
2018	853	510	462	141
2019	731	394	456	205

Zdecydowanie odwrócona sytuacja jest w przypadku Prokuratury Okręgowej w Kielcach co obrazuje poniższa tabela ¹¹⁰⁹:

Rok	Ilość spraw z zabezpieczeniem majątkowym w wysokości do 1.000 zł	Ilość spraw z zabezpieczeniem majątkowym w wysokości między 1.001 zł - 3.000 zł	Ilość spraw z zabezpieczeniem majątkowym w wysokości między 3.001 zł - 10.000 zł	Ilość spraw z zabezpieczeniem majątkowym w wysokości ponad 10.001 zł
2017	1	0	1	22
2018	0	1	3	16
2019	2	3	4	43

Powyższe dane wyraźnie wskazują na przewagę bardzo niskich kwot zabezpieczenia majątkowego dokonywanych w prokuraturach rejonowych, bo zabezpieczenia majątkowe w kwocie do 1.000 zł to od 40,93 % do 44,45 % ogólnej liczby zabezpieczeń majątkowych dokonanych w danym roku w prokuraturach rejonowych podległych Prokuraturze Okręgowej w Kielcach.

W czym tkwi problem związany z brakiem faktycznych efektywnych zabezpieczeń majątkowych? Bo to, że dane statystyczne obrazują mało efektywne wykorzystywanie

¹¹⁰⁸ Dane wg. informacji uzyskanej z Prokuratury Okręgowej w Kielcach za liczbą PO IV WOS 067.5.2020 z dnia 02.07.2020.

¹¹⁰⁹ Dane wg. informacji uzyskanej z Prokuratury Okręgowej w Kielcach za liczbą PO IV WOS 067.5.2020 z dnia 02.07.2020.

istniejącego narzędzia jakim jest zabezpieczenie majątkowe, to nie ulega wątpliwości. Moim zdaniem problem jest złożony i wynika z podstaw organizacyjnych Policji.

Analizując powody tak słabego wykorzystania narzędzia pseudorepresji wobec podejrzanego jakim zapewne w mniemaniu każdego podejrzanego jest przepadek, a poprzez to i zabezpieczenie majątkowe, nasuwa się w pierwszej kolejności stwierdzenie, że prokuratury rejonowe oraz Komendy Powiatowe/Miejskie Policji prowadzą „drobniejsze” sprawy, w których są mniejsze straty, gdzie powodem popełniania przestępstw przez sprawców jest głównie uzyskanie środków finansowych na bieżące zaspokojenie podstawowych potrzeb życiowych. Jednak argument ten wydaje się mało racjonalny, gdy spojrzeć na dane statystyczne dotyczące wartości zabezpieczeń majątkowych dokonanych przez Wydziały Komend Wojewódzkich Policji.

Tabela przedstawiająca łączną ilość podejrzanych (puste rubryki w tabelach oznaczają wartość „0”)¹¹¹⁰.

	KPP	Pełny katalog przestępstw					
		2014	2015	2016	2017	2018	2019
KWP Bydgoszcz	Wydział dw. z Cyberprzestępczością					8	9
	Wydział dw. z Korupcją	76	21	1	8	10	10
	Wydział dw. z Przestępczością Gospodarczą	22	55	59	16	46	56
	Wydział Kryminalny	40	162	40	48	100	108
KWP Białystok	Wydział Dochodzeniowo - Śledczy	35	48	51	33	80	89
	Wydział dw. z Cyberprzestępczością					1	14
	Wydział dw. z Korupcją	7	11	4	6	1	34
	Wydział dw. z Przestępczością Gospodarczą	1	15	31	26	22	8
	Wydział dw. z Przestępczością Narkotykową			12			
KWP Gdańsk	Wydział Dochodzeniowo-Śledczy	25	20	39	33	53	41
	Wydział dw. z Cyberprzestępczością						1
	Wydział dw. z Korupcją	16	8	15	37	11	38
	Wydział dw. z Przestępczością Gospodarczą	39	24	9	70	53	17
	Wydział dw. z Przestępczością Narkotykową	4	8	17	12	31	28

¹¹¹⁰ Przy analizie danych wzięto pod uwagę dane z pełnego katalogu przestępstw, gdyż logicznym jest, że np. wydział kryminalny sporadycznie będzie wykazywał podejrzanych z zakresu przestępstw gospodarczych, dane wg. informacji uzyskanej z Komendy Głównej Policji za liczbą Kwo – 616/20/KR z dnia 16.07.2020.

KWP Gorzów Wlkp.	Wydział Dochodzeniowo-Śledczy		50	69	139	128	243
	Wydział dw. z Cyberprzestępczością					13	25
	Wydział dw. z Korupcją	29	10	4	5	10	8
	Wydział dw. z Przestępczością Gospodarczą	82					
	Wydział Kryminalny	74	6				
KWP Katowice	Wydział ds. Zwalczania Przestępczości Pseudokibiców			20	7	9	8
	Wydział dw. z Cyberprzestępczością						4
	Wydział dw. z Korupcją	111	129	66	49	131	174
	Wydział dw. z Przestępczością Gospodarczą	115	213	86	102	62	105
	Wydział dw. z Przestępczością Narkotykową		3	13	35	17	4
	Wydział dw. z Przestępczością Przeciwko Mieniu	52	18	30	68	37	3
	Wydział dw. z Przestępczością Samochodową	29	24				
	Wydział Kryminalny	77	33	33	31	14	54
KWP Kielce	Wydział Dochodzeniowo - Śledczy	86	171	80	53	84	120
	Wydział dw. z Cyberprzestępczością						4
	Wydział dw. z Korupcją	157	28	11	32	16	34
	Wydział dw. z Przestępczością Narkotykową	66	72	64	73	24	12
KWP Kraków	Wydział Dochodzeniowo - Śledczy	156	66	59	54	55	31
	Wydział dw. z Cyberprzestępczością					1	4
	Wydział dw. z Korupcją	29	27	38	13	10	102
	Wydział dw. z Przestępczością Gospodarczą	38	215	45	55	150	92
KWP Łódź	Wydział Dochodzeniowo - Śledczy	59	95	52	61	49	35
	Wydział dw. z Cyberprzestępczością					2	9
	Wydział dw. z Korupcją	67	111	61	74	109	75
	Wydział dw. z Przestępczością Gospodarczą	62	40	12	31	13	135
	Wydział dw. z Przestępczością Samochodową	9					
KWP Lublin	Wydział dw. z Korupcją	30	8	9	3	24	64
	Wydział dw. z Przestępczością Gospodarczą	160	97	163	95	58	116
	Wydział Kryminalny	74	105	37	65	22	32
KWP Olsztyn	Wydział dw. z Cyberprzestępczością					3	6
	Wydział dw. z Korupcją	4	28	32	11	14	24
	Wydział dw. z Przestępczością Gospodarczą	22	41	25	28	22	24

	Wydział Kryminalny	32	10	15	32	37	40
KWP Opole	Wydział dw. z Cyberprzestępczością						8
	Wydział dw. z Korupcją	19	4	2	5	18	3
	Wydział dw. z Przestępczością Gospodarczą	82	14	47	10	3	27
	Wydział Kryminalny	17	5	12	14	22	17
KWP Poznań	Wydział Dochodzeniowo - Śledczy	227	166	57	97	101	164
	Wydział dw. z Cyberprzestępczością					1	5
	Wydział dw. z Przestępczością Narkotykową	50	59	45	27	25	55
KWP Rzeszów	Wydział Dochodzeniowo - Śledczy	15	21	9	50	29	29
	Wydział dw. z Cyberprzestępczością						6
	Wydział dw. z Korupcją	15	6	67	77	75	50
	Wydział dw. z Przestępczością Gospodarczą	23	53	7	23	40	22
KWP Szczecin	Wydział Dochodzeniowo - Śledczy	52	118	76	122	131	153
	Wydział dw. z Cyberprzestępczością					2	10
	Wydział dw. z Korupcją z siedzibą w Mierzynie	15	10	2	3	49	1
	Wydział dw. z Przestępczością Gospodarczą	9					
KSP Warszawa	Wydział Dochodzeniowo - Śledczy	24	31	24	16	48	39
	Wydział ds. Zwalczania Przestępczości Pseudokibiców	35	41	16	74	47	31
	Wydział dw. z Cyberprzestępczością					8	18
	Wydział dw. z Korupcją	20	19	21	36	92	87
	Wydział dw. z Przestępczością Gospodarczą	68	58	92	54	114	140
	Wydział dw. z Przestępczością Narkotykową	28	26	49	37	31	66
	Wydział dw. z Przestępczością Samochodową	57	44	51	53	39	32
	Wydział dw. z Terrorem Kryminalnym i Zabójstw	36	50	65	41	60	41
	Wydział Kryminalny	58	39	21	38	3	
	Wydział Odzyskiwania Mienia	13	36	67	27	3	14
KWP Radom	Wydział Dochodzeniowo - Śledczy			40	36	146	103
	Wydział dw. z Cyberprzestępczością					1	8
	Wydział dw. z Korupcją	46	73	36	88	16	27
	Wydział dw. z Przestępczością Gospodarczą	26	114	95	71	39	28
	Wydział dw. z Przestępczością Narkotykową	7	18	6			
	Wydział Kryminalny	61	27	3			

KWP Wrocław	Wydział Dochodzeniowo - Śledczy	256	192	90	36	91	82
	Wydział dw. z Korupcją	49	85	7	26	28	64
CBŚP	Zarząd Białystok	119	89	59	97	173	136
	Zarząd Bydgoszcz	165	229	96	205	206	98
	Zarząd Gdańsk	155	70	94	178	101	63
	Zarząd Gorzów Wlkp.	166	205	90	86	68	108
	Zarząd Katowice	490	327	285	326	396	261
	Zarząd Kielce	24	56	59	38	74	59
	Zarząd Kraków	280	183	221	191	95	90
	Zarząd Lublin	203	192	295	133	239	61
	Zarząd Olsztyn	214	171	126	97	74	98
	Zarząd Opole	81	58	135	97	53	33
	Zarząd Poznań	192	242	331	133	215	224
	Zarząd Radom	322	152	142	141	160	168
	Zarząd Rzeszów	143	151	118	166	112	97
	Zarząd Szczecin	125	132	115	143	76	221
	Zarząd Warszawa	472	354	405	350	153	127
	Zarząd Wrocław	170	126	159	188	261	249
Zarząd Łódź	181	176	267	83	76	83	

Tabela obrazująca wartość zabezpieczonego mienia (puste rubryki w tabelach oznaczają wartość „0”)¹¹¹¹.

	KPP	Pełny katalog przestępstw					
		2014	2015	2016	2017	2018	2019
KWP Bydgoszcz	Wydział dw. z Cyberprzestępczością					4 000	8 757
	Wydział dw. z Korupcją	74 350		23 000	850 000	2 783 444	299 530
	Wydział dw. z Przestępczością Gospodarczą	106 940	88 950	5 436 097	4 900	5 146 558	27 901 022

¹¹¹¹ Przy analizie danych wzięto pod uwagę dane z pełnego katalogu przestępstw, gdyż logicznym jest, że np. wydział kryminalny sporadycznie będzie wykazywał zabezpieczenie z zakresu przestępstw gospodarczych, dane wg. informacji uzyskanej z Komendy Głównej Policji za liczbą Kwo – 616/20/KR z dnia 16.07.2020.

	Wydział Kryminalny	21 715	249 719	204 620	45 526	135 490	185 019
KWP Białystok	Wydział Dochodzeniowo - Śledczy		8 470	1 398 899	58 564	47 453 346	1 282 126
	Wydział dw. z Cyberprzestępczością						
	Wydział dw. z Korupcją	70 000			363 150		
	Wydział dw. z Przestępczością Gospodarczą		236 375	238 560	299 214	624 400	260 000
	Wydział dw. z Przestępczością Narkotykową			141 911			
KWP Gdańsk	Wydział Dochodzeniowo-Śledczy	119 615	146 360	480 000	12 500	538 595	4 302 950
	Wydział dw. z Cyberprzestępczością						
	Wydział dw. z Korupcją	47 600	1 150	7 000	151 050	273 044	320 900
	Wydział dw. z Przestępczością Gospodarczą	5 890 792	3 818 586	70 000	827 325	17 302 925	6 449 161
	Wydział dw. z Przestępczością Narkotykową	58 700	106 118	31 863	19 516	2 025 769	297 731
Gorzów Wlkp.	Wydział Dochodzeniowo-Śledczy		369 177	636 249	476 526	6 207 484	473 334

	Wydział dw. z Cyberprzestępczością							142 600
	Wydział dw. z Korupcją	68 000	47 000				105 000	215 350
	Wydział dw. z Przestępczością Gospodarczą	3 440 000						
	Wydział Kryminalny	179 970	30 953					
KWP Katowice	Wydział ds. Zwalczenia Przestępczości Pseudokibiców			144 117	5 000	53 307	62 226	
	Wydział dw. z Cyberprzestępczością						81 503	
	Wydział dw. z Korupcją	324 250	988 069	311 750	185 144	1 207 512	6 088 790	
	Wydział dw. z Przestępczością Gospodarczą	2 227 004	29 714 850	12 479 799	4 254 618	5 203 440	3 171 325	
	Wydział dw. z Przestępczością Narkotykową		16 970	6 900	185 807	152 114	4 740	
	Wydział dw. z Przestępczością Przeciwko Mieniu	159 763	16 530	34 369	206 912	256 381	20 000	
	Wydział dw. z Przestępczością Samochodową	430	12 000					
	Wydział Kryminalny	1 000	49 063		86 808	364 000	163 758	

KWP Kielce	Wydział Dochodzeniowo - Śledczy	724 921	4 189 091	954 940	3 269 065	237 350	2 981 427
	Wydział dw. z Cyberprzestępczością						
	Wydział dw. z Korupcją	116 500	1 487 500	855 000	211 842	4 430 500	1 013 024
	Wydział dw. z Przestępczością Narkotykową	716 698	455 345	469 390	1 167 646	94 625	36 100
KWP Kraków	Wydział Dochodzeniowo - Śledczy	2 170 512	108 404	370 092	519 362	5 259 684	1 051 664
	Wydział dw. z Cyberprzestępczością					3 700	
	Wydział dw. z Korupcją	47 000	130 750	26 309	970 900	2 000	146 300
	Wydział dw. z Przestępczością Gospodarczą	1 093 050	37 378 311	747 601	690 766	5 594 643	7 074 498
KWP Łódź	Wydział Dochodzeniowo - Śledczy	158 286	130 430	3 408 243	332 510	56 716	108 739
	Wydział dw. z Cyberprzestępczością						4 100
	Wydział dw. z Korupcją	206 030	118 000	96 500	7 145 093	54 500	464 929
	Wydział dw. z Przestępczością Gospodarczą	1 081 262	4 059 783		1 201 390	29 871	27 989 686

	Wydział dw. z Przeszpczością Samochodową							
KWP Lublin	Wydział dw. z Cyberprzeszpczością							
	Wydział dw. z Korupcją		66 000	60 600	20 000	2 967 500	184 240	
	Wydział dw. z Przeszpczością Gospodarczą	17 975 343	4 886 502	2 071 313	7 210 300	7 065 542	28 565 585	
	Wydział Kryminalny	199 874	2 182 900	59 934	71 270	938 793	477 586	
KWP Olsztyn	Wydział dw. z Cyberprzeszpczością					8 000	6 000	
	Wydział dw. z Korupcją	2 710	2 800		200 000	7 000	10 000	
	Wydział dw. z Przeszpczością Gospodarczą	7 244 587	3 909 287	3 048 141	3 653 462	4 634 421	2 640 000	
	Wydział Kryminalny	30 740	490		105 220	1 667 122	55 955	
KWP Opole	Wydział dw. z Cyberprzeszpczością						2 000	
	Wydział dw. z Korupcją	120 000			32 000	434 660	800	
	Wydział dw. z Przeszpczością Gospodarczą	105 200	1 350 198	146 897	350 000	6 440 299	957 600	

	Wydział Kryminalny	409 659	23 139	2 135 784	1 912 093	227 692	337 880
KWP Poznań	Wydział Dochodzeniowo - Śledczy	22 264 146	613 495	1 841 410	1 260 700	3 888 427	10 246 272
	Wydział dw. z Cyberprzestępczością						10 000
	Wydział dw. z Przestępczością Narkotykową	64 300	1 338 378	531 165	339 250	1 437 510	147 432
KWP Rzeszów	Wydział Dochodzeniowo - Śledczy	2 500	98 920	1 142	91 590	121 977	121 707
	Wydział dw. z Cyberprzestępczością						48 590
	Wydział dw. z Korupcją	40 300	1 000	4 000	9 400	75 740	
	Wydział dw. z Przestępczością Gospodarczą	445 900	107 103	16 408	1 414 878	6 627 758	811 962
KWP Szczecin	Wydział Dochodzeniowo - Śledczy	2 678 429	915 224	584 939	2 366 948	2 487 015	5 681 333
	Wydział dw. z Cyberprzestępczością					2 500	770
	Wydział dw. z Korupcją z siedzibą w Mierzynie	12 000	16 300		8 000	40 000	105 000
	Wydział dw. z Przestępczością Gospodarczą	1 000					

KSP Warszawa	WA KSP Warszawa									
	Wydział Dochodzeniowo - Śledczy	3 550	600		300		26 112	3 054 101		
	Wydział ds. Zwalczania Przeszeczności Pseudokibiców	1 900	13 150	2 450	116 520	41 700	89 618			
	Wydział dw. z Cyberprzeszecznością						300			
	Wydział dw. z Korupcją	541 563	153 650	115 000	543 602	2 077 968	205 449			
	Wydział dw. z Przeszecznością Gospodarczą	3 785 852	3 291 758	855 561	1 184 069	52 551 573	157 140 579			
	Wydział dw. z Przeszecznością Narkotykową	861 756	41 607	64 037	920 757	514 382	1 717 779			
	Wydział dw. z Przeszecznością Samochodową	145 499	469 755	53 889	21 312	16 283	9 490			
	Wydział dw. z Terrorem Kryminalnym i Zabójstw	55 370	396 959	141 231	232 730	43 014	27 575			
	Wydział Kryminalny	185 570	1 762 898	7 090	177 194					
	Wydział Odzyskiwania Mienia	2 208 347	18 535 180	1 952 975	784 926	1 040 000	131 224			
KWP Radom	Wydział Dochodzeniowo - Śledczy			65 825	181 420	1 368 719	1 111 467			

	Wydział dw. z Cyberprzestępczością						2 700	9 500
	Wydział dw. z Korupcją	119 900	100 100	405 689	1 957 509	946 000	3 503 152	
	Radom Wydział dw. z Przestępczością Gospodarczą	48 000	1 071 600	1 637 929	2 069 559	8 538 074	7 130 171	
	Wydział dw. z Przestępczością Narkotykową	2 166	60 846	102 330				
	Wydział Kryminalny	41 903	73 353					
KWP Wrocław	Wydział Dochodzeniowo - Śledczy	22 112 895	222 947	5 172 684	842 004	56 259 287	14 972 142	
	Wydział dw. z Korupcją		4 590 064	44 460		267 000	798 240	
CBSP	Zarząd Białystok	5 598 134	11 707 162	140 310	4 116 998	75 693 476	10 260 380	
	Zarząd Bydgoszcz	6 019 714	23 577 138	4 069 537	3 984 694	9 486 033	5 670 572	
	Zarząd Gdańsk	24 306 166	2 359 840	1 097 887	29 423 809	501 190	1 104 975	
	Zarząd Gorzów Wlkp.	8 483 660	14 822 390	2 096 484	2 245 338	873 315	8 968 164	
	Zarząd Katowice	3 388 277	2 748 950	3 278 219	3 014 524	13 564 542	14 614 247	

Zarząd Łódź	1 626 181	5 334 461	2 180 065	5 860 676	5 258 390	627 905
Zarząd Wrocław	2 378 976	6 914 414	9 595 044	885 748	47 357 019	21 529 987
Zarząd Warszawa	23 807 795	24 229 081	2 880 512	8 333 752	6 257 345	10 051 469
Zarząd Szczecin	685 184	7 790 111	15 745 479	1 640 211	14 653 080	35 752 452
Zarząd Rzeszów	1 583 080	10 898 732	1 544 190	3 165 967	1 968 831	3 617 599
Zarząd Radom	3 122 497	2 576 709	84 490	2 224 176	2 038 760	16 612 817
Zarząd Poznań	7 940 495	4 813 610	8 415 949	23 517 930	7 779 009	28 100 652
Zarząd Opole	920 798	538 142	9 140 689	3 927 774	273 025	305 436
Zarząd Olsztyn	4 885 488	10 096 350	1 329 136	1 564 903	593 686	3 198 841
Zarząd Lublin	10 217 874	14 270 013	31 928 963	1 065 305	8 642 560	7 277 093
Zarząd Kraków	2 353 710	3 802 628	11 569 426	12 065 378	24 528 236	2 944 238
Zarząd Kielce	1 696 410	1 686 650	62 046	3 910 840	3 023 483	7 493 970

Z przedmiotowych danych wyraźnie widać, że o ile wartość zabezpieczonego mienia przez funkcjonariuszy CBŚP jest imponująca¹¹¹², to już wartości zabezpieczone przez poszczególne Wydziały Komend Wojewódzkich Policji nasuwają pytania, jaki jest powód tak niskich wartości. Wprawdzie jeżeli liczyć globalnie (danym garnizonem) to przedstawione wartości nie prezentują się źle, jednak przy bliższej dogłębnej analizie już w 21,94 % przypadków dokonano w ciągu roku zabezpieczenia mienia wartości poniżej 50.000 zł. Tymczasem przecież to właśnie Wydziały Komend Wojewódzkich Policji (podobnie jak CBŚP) prowadzą skomplikowane postępowania o najpoważniejsze przestępstwa, w głównej mierze współpracując w tym zakresie z prokuratorami okręgowymi. A to w mojej ocenie oznacza, że wartość zabezpieczonego mienia w tych sprawach należy uznać za zaskakująco niską. Podkreślenia wymaga fakt, że sprawcy najpoważniejszych przestępstw w obecnych czasach działają właśnie głównie w celu osiągnięcia korzyści finansowych i pozbawiania ich tych korzyści powinno być głównym zadaniem organów ścigania. Sprawy, które prowadzą wydziały Komend Wojewódzkich Policji nie są to tzw. drobne przestępstwa, gdzie sprawcy oszukują lub kradną dla „paru złotych”. Tym bardziej zastanawia fakt, że aż w 14,16 % przypadków¹¹¹³ dokonano przez cały rok w danych wydziałach zabezpieczenia majątkowego na kwotę niższą niż 10.000 zł lub w ogóle nie dokonano zabezpieczenia majątkowego, podczas gdy przedstawiono zarzuty łącznie 1101 osobom¹¹¹⁴, co oznacza, że u 1101 osób organy ścigania nie zdołały w ogóle zabezpieczyć mienia lub zabezpieczyły mienie o niewielkiej wartości.

Zabezpieczenie przez cały rok w wysokości 1.000 zł co miało miejsce w 2014 r. w Wydziale dw. z Przystępczością Gospodarczą KWP w Szczecinie według mnie można uznać za porażkę organów ścigania, podobnie zresztą jak zabezpieczenie w kwocie 600 zł w 2015 r. a w 2017 r. na kwotę 300 zł dokonane przez Wydział Dochodzeniowo Śledczy KSP Warszawa, czy w 2015 r. na kwotę 1.000 zł przez Wydział dw. z Korupcją KWP w Rzeszowie lub na kwotę 490 zł dokonane w 2015 r. przez Wydział Kryminalny

¹¹¹² Wprawdzie wartość zabezpieczonego mienia jest bardzo wysoka, to jednak w porównaniu do ustalonych strat, wysokość zabezpieczonego mienia wynosi w większości pon. 10% - kwestia omówiona wcześniej.

¹¹¹³ Obliczenia dokonano w taki sposób, że podliczono wszystkie wydziały Komend Wojewódzkich nie biorąc pod uwagę Wydziałów dw. z cyberprzestępczością, ds. zwalczania przestępczości pseudokibiców, dw. z przestępczością samochodową, oraz dw. z terrorem kryminalnym i zabójstw oraz pomnożono daną liczbę przez 6 /lat/ co daje liczbę 360, a następnie obliczono liczbę gdzie zabezpieczenie było niższe niż 10.000 zł lub zerowe z pominięciem tych przypadków, gdzie jednocześnie nie było wykazanego w danym roku w danym Wydziale podejrzanego /fakt, że przez cały rok pracy w danym wydziale Komendy Wojewódzkiej Policji nie zebrano materiałów aby w choćby jednej sprawie przedstawić przynajmniej jednej osobie zarzuty także daje wiele do myślenia, a takich przypadków było 27, ale to nie jest przedmiotem rozważań przedmiotowej pracy/, a następnie przez uzyskaną kwotę podzielono 360.

¹¹¹⁴ Sposób obliczenia dokonano w ten sposób, że podliczono ilość osób, którym przedstawiono zarzuty w tych jednostkach i latach w których wartość zabezpieczonego mienia wyniosła między 0 a 10.000zł.

Komendy Wojewódzkiej Policji w Olsztynie. Biorąc pod uwagę ilość zarejestrowanych w danym roku przez wskazane Wydziały Komend Wojewódzkich Policji podejrzanych, można przyjąć, że zabezpieczenia we wskazanych wysokościach dokonano jednorazowo¹¹¹⁵. Tym bardziej dziwi fakt, że tak wyspecjalizowane komórki jak Wydziały Komend Wojewódzkich/Stołecznych Policji, w których praca dochodzeniowo – śledcza skupiona jest na kilku zaledwie postępowaniach, dotyczących najpoważniejszych przestępstw, dokonały tak niskich kwotowo zabezpieczeń majątkowych. Na uwagę zwraca także fakt, że aż w 6,94 % przypadków¹¹¹⁶ Wydziały Komend Wojewódzkich przez cały rok nie zabezpieczyły żadnego mienia, podczas gdy w tym właśnie latach przedstawiły zarzuty łącznie 542 osobom¹¹¹⁷. Kolejną uwagę zwraca fakt, że zabezpieczenie mienia rzędu 10.001 zł do 50.000 zł dokonane zostało jedynie w 7,77 % przypadków¹¹¹⁸, podczas gdy przedstawiono w tych latach zarzuty 549 osobom¹¹¹⁹. Skąd więc takie różnice w wartości zabezpieczanego mienia dokonywanego przez CBŚP, a niektóre wydziały Komend Wojewódzkich Policji. Obie służby mają za zadanie dokonywanie ustaleń w zakresie mienia posiadanego przez sprawców, celem jego zabezpieczenia na poczet przyszłego orzeczenia przepadek. Zapewne przy dokonaniu zabezpieczenia majątkowego istotne znaczenie ma sam fakt prowadzenia postępowania w fazie *in persona*, a przynajmniej zebranie w sprawie dowodów pozwalających na przejście z fazy *in rem* do fazy *in persona*. Tymczasem w latach 2015 - 2019, aż dwa wydziały dw. z przestępczością gospodarczą Komend Wojewódzkich w Polsce nie zarejestrowały żadnego podejrzanego, co wskazuje, że przez pięć lat funkcjonariusze tych wydziałów nie zdołały zebrać w żadnym z prowadzonych postępowań materiału dowodowego pozwalającego choćby jednej osobie przedstawić zarzut, a co się z tym wiąże dokonać zabezpieczenia majątkowego pod kątem przyszłego orzeczenia przepadek aby pozbawić sprawców korzyści uzyskanych w wyniku przestępstwa. Dane statystyczne są niekorzystne dla

¹¹¹⁵ Nie weryfikowano tych danych z aktami postępowań, oparto się jedynie na danych statystycznych.

¹¹¹⁶ Sposób obliczenia jak wyżej, ale wzięto pod uwagę jedynie te przypadki gdzie wartość zabezpieczonego mienia była równa „0”, przy jednoczesnym wykazaniu, że były osoby, którym przedstawiono w danym roku zarzut.

¹¹¹⁷ Sposób obliczenia dokonano w ten sposób, że podliczono ilość osób, którym przedstawiono zarzuty w tych jednostkach i latach w których wartość zabezpieczonego mienia wyniosła „0”

¹¹¹⁸ Sposób obliczenia jak wyżej, ale wzięto pod uwagę jedynie te przypadki, gdzie wartość zabezpieczonego mienia była równa „10.001 zł do 50.000 zł”.

¹¹¹⁹ Sposób obliczenia dokonano w ten sposób, że podliczono ilość osób, którym przedstawiono zarzuty w tych jednostkach i latach w których wartość zabezpieczonego mienia wyniosła między 10.001 a 50.000 zł.

Komend Wojewódzkich Policji¹¹²⁰ i wskazują na niską efektywność instytucji zabezpieczenia majątkowego¹¹²¹.

Niemniej ustalenie składników majątkowych sprawcy to żmudna praca, która często w dobie wielości czynności nałożonych na policjantów, jest jedynie jednym z elementów, które muszą w prowadzonym postępowaniu wykonać policjanci. Policja skupia się na zabezpieczeniu dowodów przestępstwa, narzędzi przestępstwa czy też przedmiotów, których posiadanie jest zabronione przez ustawę, bo to jest główne zadanie Policji, a wszystkie inne ustalenia są czynnościami dodatkowymi, które wprowadzie Policja ma obowiązek zbierać, jednak te ustalenia nie mają wpływu na skazanie danej osoby, a to jest priorytetem pracy organów ścigania. Taki wniosek można wysnuć na podstawie przeanalizowania 87 akt postępowań sądowych, w których dokonano orzeczenia przepadku. W 85 sprawach orzeczono przypadek dowodów rzeczowych, narzędzi przestępstwa lub przedmiotów, których posiadania jest zabronione przez ustawę. W każdej z tych spraw przedmioty te były zabezpieczone przez Policję jako dowody rzeczowe w sprawie. W tych 85 sprawach aż 51 spraw dotyczyło posiadania substancji psychotropowych lub odurzających, a w pięciu z tych spraw oskarżeni poza zarzutami posiadania substancji psychotropowych lub odurzających, zostali skazani także za udzielanie tychże substancji, z tego w trzech sprawach z art. 59 ust. 1 ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii¹¹²². We wszystkich tych sprawach sąd orzekł przepadek zabezpieczonych substancji psychotropowych lub odurzających. Sąd wykazał uzyskane przez oskarżonego korzyści w dwóch na trzy sprawy, w których skazano z art. 59 ust. 1 ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii. W jednej ze spraw¹¹²³, gdzie nastąpiło skazanie z tego artykułu, sąd nie zweryfikował wysokości uzyskanych korzyści i nie orzekł przepadku w tym zakresie. Ogólnie w tych 87 sprawach, które wzięto pod uwagę, jedynie w czterech postępowaniach sąd orzekł przepadek uzyskanych korzyści majątkowych, z tego w dwóch z tych spraw nie orzeczono jednocześnie przepadku na podstawie innych przepisów niż art. 45 § 1 k.k. W żadnej ze spraw nie było na etapie

¹¹²⁰ Niemniej trzeba mieć na uwadze, że postępowania prowadzone przez Komendy Wojewódzkie Policji prowadzone są niekiedy przez kilka lat, a to oznacza, że w jednym roku może być zarejestrowany podejrzany, a w kolejnych latach zabezpieczenie na mieniu danego podejrzanego. Jest to jedna z przyczyn takiego obrazu wyników statystycznych Komend Wojewódzkich Policji.

¹¹²¹ W pracy wykazano dane za lata 2014-2019. Należy jednak mieć na uwadze, że postępowania wszczęte w Komendach Wojewódzkich Policji w latach 2017-2019 zazwyczaj przynoszą efekt w postaci ogłoszenia zarzutów i dokonania zabezpieczenia majątkowego w kolejnych latach tj. po 2019, gdyż są to postępowania prowadzone przez wiele lat.

¹¹²² Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii, t.j. Dz. U. z 2020, poz. 2050.

¹¹²³ Sygn akt IIK 877/15, wyrok z dnia 28.01.2015 r., Sąd Rejonowy w Nakle nad Notecią.

postępowania przygotowawczego dokonanego zabezpieczenia majątkowego na poczet przepadu korzyści majątkowych lub ich równowartości¹¹²⁴. O ile ustalenie i zabezpieczenie przedmiotów stanowiących dowód rzeczowy w sprawie, narzędzia przestępstwa czy też przedmiotów, których posiadanie jest zabronione, nie przysparza organom ścigania większych trudności, o tyle ustalenie uzyskanych przez sprawcę korzyści uzyskanych w wyniku przestępstwa jest kwestią skomplikowaną, wymagającą niekiedy specjalistycznej wiedzy np. biegłych z dziedziny rachunkowości. W mojej ocenie jednym z powodów braku ustaleń w zakresie ustalania uzyskiwanych przez sprawcę korzyści, są koszty powołania biegłych. Niestety powołanie biegłego z dziedziny rachunkowości, który dokonałby analizy dokumentacji danej firmy to koszty rzędu 50.000 zł i więcej¹¹²⁵. Ponadto dokonanie takich ustaleń bywa czasochłonne¹¹²⁶, a czas działa na korzyść sprawców, którzy mają możliwość ukrycia w tym czasie posiadany majątek. Dlatego też praca Policji w tym zakresie jest bardzo trudna i sama regulacja prawa materialnego jest niewystarczająca do uzyskania zadowalających efektów. Policja i prokuratura nie mają odpowiednich narzędzi aby szybko ustalić, a następnie skutecznie zabezpieczyć majątek należący do sprawców. Należy mieć też na uwadze, że organy ścigania w głównej mierze skupiają się na zebraniu dowodów potwierdzających sprawstwo danej osoby, a dopiero w dalszej kolejności zajmują się zbieraniem informacji o mieniu, które posiadają sprawcy. Obecnie Policji i prokuratura dysponują dostępem do szeregu baz danych, o których była mowa wyżej, jednak należy mieć na uwadze fakt, że nie ma jednego serwera, który umożliwiłby jednoczesne przeszukiwanie wszystkich baz danych. Taki serwer z całą pewnością przyspieszyłby pracę organów ścigania.

Na podstawie analizy dynamiki wszczęć widzę jeszcze jeden powód braku skutecznego zabezpieczenia mienia przez Policję, a mianowicie zbyt niska ilość funkcjonariuszy zajmujących się przestępczością gospodarczą. Etatowo od 2013 r. ilość etatów w komórkach zajmujących się zwalczaniem przestępczości gospodarczej nie

¹¹²⁴ Jedynie w sprawie sygn. akt IIK 435/17, wyrok z dnia 06.12.2017 r., Sąd Rejonowy w Nakle nad Notecią, dokonane zostało na etapie postępowania przygotowawczego zabezpieczenie majątkowe w kwocie 3.000 zł na poczet grożącej kary grzywny.

¹¹²⁵ Przykładem może być postępowanie przygotowawcze wszczęte z art. 296 § 1 k.k., prowadzone za RSD 849/2019 przez Komendę Powiatową Policji w Nakle nad Notecią, gdzie koszt opinii wydanej przez biegłego z dziedziny rachunkowości wyniósł 87.000 zł, opinia dotyczyła prawidłowości prowadzenia księgowości firmy i sporządzanych bilansów.

¹¹²⁶ Czas wydania opinii biegłego, o której mowa w wyżej przytoczonym przypisie wyniósł prawie rok, gdyż postanowienie o powołaniu biegłego wydano w dniu 11.03.2021 r., a opinia została wydana w dniu 28.02.2022 r.

wzrosła, a ilość postępowań z przedmiotowej tematyki wzrosła z 95.369 spraw w 2013 r. do 113.492 sprawy w 2019 r. co daje wzrost o 119%¹¹²⁷.

Dane dotyczące dynamiki przestępczości w całej Polsce¹¹²⁸ w porównaniu 2013 r. do 2019 r.

	2013	2019	Różnica	Dynamika
pełen	941.802	760.402	-181.400	80,74%
kryminalne	663.025	531.687	-131.338	80,19%
17x7	395.440	216.907	-178.533	54,85%
narkotyki	25.061	34.388	+9.327	137,22%
Przestępstwa gospodarcze	95.369	113.492	+18.123	119,00%

Dane dotyczące dynamiki przestępczości w całej Polsce w porównaniu 2013 r. do 2014 r.

	2013	2014	Różnica	Dynamika
pełen	941.802	828.802	-113.000	88,00%
kryminalne	663.025	599.508	-63.517	90,40%
17x7	395.440	338.415	-57.025	85,60%
narkotyki	25.061	28.894	+3.833	115,30%
Przestępstwa gospodarcze	95.369	98.867	3.498	103,70%

Dane dotyczące dynamiki przestępczości w całej Polsce w porównaniu 2014 r. do 2015 r.

¹¹²⁷ Dane obliczono dzieląc ilość wszczęć z 2019 r. przez ilość wszczęć z 2013 r.

¹¹²⁸ Wszystkie dane w tabelach dot. dynamiki przestępczości w całej Polsce przedstawiono np. Biuletynów Statystycznych Komendy Głównej Policji za lata 2014-2019.

	2014	2015	Różnica	Dynamika
pełen	828.802	787.968	-40.834	95,10%
kryminalne	599.508	559.205	-40.303	93,30%
17x7	338.415	306.964	-31.451	90,70%
narkotyki	28.894	30.389	+1.495	105,20%
Przestępstwa gospodarcze	98.867	102.907	+4.040	104,10%

Dane dotyczące dynamiki przestępczości w całej Polsce w porównaniu 2015 r. do 2016 r.

	2015	2016	Różnica	Dynamika
pełen	787.968	717.141	-70.827	91,00%
kryminalne	559.202	494.896	-64.306	88,50%
17x7	306.964	262.963	-44.001	85,70%
narkotyki	30.389	31.013	+624	102,10%
Przestępstwa gospodarcze	102.905	101.550	-1.355	98,70%

Dane dotyczące dynamiki przestępczości w całej Polsce w porównaniu 2016 r. do 2017 r.

	2016	2017	Różnica	Dynamika
pełen	717.152	714.859	-2.293	99,70%
kryminalne	494.895	492.418	-2.477	99,50%
17x7	262.963	228.683	-34.280	87,00%
narkotyki	31.013	32.594	+1.581	105,10%

Przestępstwa gospodarcze	101.562	107.874	6.312	106,20%
--------------------------	---------	---------	-------	---------

Dane dotyczące dynamiki przestępczości w całej Polsce w porównaniu 2017 r. do 2018 r.¹¹²⁹

	2017	2018	Różnica	Dynamika
pełen	714.837	796.178	+54.341	107,60%
kryminalne	492.404	553.156	+60.752	112,30%
17x7	228.675	217.452	-11.223	95,10%
narkotyki	32.601	31.022	-1.579	95,20%
Przestępstwa gospodarcze	107.870	106.347	-1.523	98,60%

Dane dotyczące dynamiki przestępczości w całej Polsce w porównaniu 2018 r. do 2019 r.

	2018	2019	Różnica	Dynamika
pełen	796.136	760.402	-8.734	98,90%
kryminalne	553.102	531.687	-21.415	96,10%
17x7	217.434	216.907	-527	99,80%
narkotyki	31.023	34.388	3.365	110,80%
Przestępstwa gospodarcze	106.358	113.492	7.134	106,70%

W braku nakładów osobowych na komórki zajmujące się zwalczaniem przestępczości gospodarczej, widzę jeden z powodów niskiej efektywności w zabezpieczeniach majątkowych. Funkcjonariusze są zbyt obciążeni zadaniami, co niestety przedkłada się

¹¹²⁹ Znaczny wzrost dynamiki wynika z dużej ilości zawiadomień jakie w 2018 r. „lawinowo” wpływały z Miejskich (Miejsko Gminny czy Gminnych) Ośrodków Pomocy Społecznej dot. niealimentacji.

na szybkość i sprawność działań. Na uwagę zasługuje fakt, że w latach 2014 – 2021 reorganizacja struktur Policji doprowadziła do tego, że w garnizonach ilość etatów w pionie kryminalnym wahała się wzrastając w jednym garnizonie i spadając w drugim w taki sposób, że efekt łączny byłby *constans*, gdyby nie Komenda Stołeczna Policji, gdzie zmniejszono o 328 etatów i garnizon dolnośląski, gdzie zmniejszono o 145 etatów. Zwiększono natomiast w tym czasie, i to znacznie, ilość etatów w pionie prewencji, aż w 7 garnizonach wzrost ten wyniósł między 119 a 206 etatów. Jedynie w dwóch garnizonach tj. w łódzkim i Komendzie Stołecznej Policji zmniejszono ilość etatów w pionie prewencji odpowiednio o 46 i 107. Obrazują to poniższe tabele ¹¹³⁰.

Dane dotyczące pionu kryminalnego:

garnizon	Stan na 31.12.2014	Stan na 31.12.2021	Różnica
Dolnośląski (KWP Wrocław)	2.606	2.461	-145
Kujawsko – pomorski (KWP Bydgoszcz)	1.599	1.641	+42
Lubelski (KWP Lublin)	1.617	1.640	+23
Lubuski (KWP Gorzów Wlkp.)	925	879	-46
Łódzki (KWP Łódź)	2.072	2.014	-58
Małopolski (KWP Kraków)	2.436	2.498	+62
Mazowiecki (KWP Radom)	1.833	1.901	+68
Opolski (KWP Opole)	836	820	-16
Podkarpacki (KWP Rzeszów)	1.448	1.488	+40
Podlaski (KWP Białystok)	983	976	-7
Pomorski (KWP)	2.013	1.940	-73

¹¹³⁰ Dane zaprezentowane przez Komendę Główną Policji, <https://dane.gov.pl/pl/dataset/540,dane-kadrowe-policji>, /dostęp: 24.09.2022/.

Gdańsk)			
Śląski (KWP Katowice)	3.930	3.980	+50
Świętokrzyski (KWP Kielce)	978	995	+17
Warmińsko – mazurski (KWP Olsztyn)	1.239	1.188	-51
Wielkopolski (KWP Poznań)	2.539	2.535	-4
Zachodniopomorski (KWP Szczecin)	1.556	1.573	+17
Komenda Stołeczna Policji	2.737	2.409	-328
Razem	31.347	30.938	-409

Dane dotyczące pionu prewencji:

garnizon	Stan na 31.12.2014	Stan na 31.12.2021	Różnica
Dolnośląski (KWP Wrocław)	4.743	4.949	+206
Kujawsko – pomorski (KWP Bydgoszcz)	3.091	3.216	+125
Lubelski (KWP Lublin)	2.997	3.159	+162
Lubuski (KWP Gorzów Wlkp.)	1.662	1.692	+30
Łódzki (KWP Łódź)	3.858	3.812	-46
Małopolski (KWP Kraków)	4.970	5.089	+119
Mazowiecki (KWP Radom)	3.403	3.547	+144
Opolski (KWP Opole)	1.465	1.513	+48
Podkarpacki (KWP Rzeszów)	2.787	2.868	+81
Podlaski (KWP)	1.807	1.948	+141

Białystok)			
Pomorski (KWP Gdańsk)	3.638	3.643	+5
Śląski (KWP Katowice)	7.784	7.841	+57
Świętokrzyski (KWP Kielce)	1.889	1.934	+45
Warmińsko – mazurski (KWP Olsztyn)	2.125	2.291	+166
Wielkopolski (KWP Poznań)	5.266	5.306	+40
Zachodniopomorski (KWP Szczecin)	2.875	2.894	+19
Komenda Stołeczna Policji	6.446	6.339	-107
Razem	60.806	62.041	+1.235

Biorąc pod uwagę znaczny wzrost ilości przestępstw gospodarczych zasadnym moim zdaniem byłoby zwiększenie etatowe tychże komórek, tymczasem ilość etatów pionu kryminalnego jest w ogólnym ujęciu w 2021 r. na tożsamym poziomie co w 2014 r. jeśli nie brałoby się pod uwagę garnizonu dolnośląskiego i Komendy Stołecznej Policji¹¹³¹. Dane statystyczne Policji pokazują, że co roku stan zaległości jest wyższy w porównaniu z rokiem poprzednim.

	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Wykaz procentowy zaległości ¹¹³²	1,15	1,32	1,27	1,65	1,64	1,81

¹¹³¹ Nie ma możliwości zweryfikowania czy zmianie uległ stan etatowy komórek zajmujących się przestępczością gospodarczą, gdyż dane te zawarte są w ramach pionu kryminalnego, a Komenda Główna Policji nie prezentuje danych w rozbiciu na poszczególne komórki, a jedynie w podziale na pion kryminalny i prewencji, niemniej biorąc pod uwagę własną wiedzę zawodową w oparciu o dane Komendy Powiatowej Policji w Nakle nad Notecią mogę stwierdzić, że od 2014 r. stan etatowy Zespołu dw. z przestępczością gospodarczą nie uległ zmianie, podczas gdy stan etatowy pionu prewencji wzrósł o kilka etatów.

¹¹³² Dane przytoczone na podstawie Biuletynów statystycznych Komendy Głównej Policji za lata 2014-2019; stan zaległości liczy się według wzoru: ilość spraw wszczętych od początku danego roku podzielone przez ilość miesięcy (czyli dane za cały rok dzielone są przez 12), ilość spraw otwartych dzieli się przez wynik pierwszego dzielenia.

	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Ilość wszczętych spraw	876 822	836 628	771 006	766 530	818 536	806 793
Ilość spraw ponad 6 -mcy	6 355	8 459	8 760	10 510	15 709	18 371
Wskaźnik procentowy spraw prowadzonych ponad 6 m-cy w stosunku do łącznej ilości wszczętych postępowań ¹¹³³	7,6%	9,2%	10,7%	10,00%	14,1%	15,1%

Wprawdzie stan zaległości liczony jest w zakresie wszystkich prowadzonych postępowań, a nie tylko z kategorii przestępczości gospodarczej, jednak wyraźnie widać, że z roku na rok, spada ilość wszczętych postępowań w ogólnej kategorii wszystkich przestępstw, a jednocześnie znacznie wzrasta liczba postępowań, które prowadzone są przez okres dłuższy niż 6 miesięcy, gdyż ilość takich postępowań potroiła się. Moim zdaniem¹¹³⁴ jest to efekt kilku czynników, a mianowicie:

1. większej złożoności postępowań;
2. dłuższego czasu oczekiwania na opinie biegłych;
3. dużego obciążenia pracą funkcjonariuszy, co przekłada się na „wolniejsze” prowadzenie postępowań przygotowawczych.

Tym samym można powiedzieć, że także spojrzenie na statystykę policyjną od strony tzw. wskaźnika zaległości, wskazuje na poruszony wcześniej problem, a mianowicie braku zwiększenia stanu etatowego pionu kryminalnego.

Nie można pominąć także faktu, że orzekanie przepadku przysparza sądom wiele problemów, jak choćby błędne interpretowanie przepisów, np. w sprawie sygn. akt IIK 198/17¹¹³⁵, gdzie sąd orzekł obok kary zasadniczej, obowiązek naprawienia szkody oraz przepadek uzyskanej korzyści w kwocie 400 zł. Jednakże przepis art. 45 § 1 k.k. mówi wprost, że nie orzeka się przepadku korzyści czy też jej równowartości, jeżeli korzyść lub jej równowartość podlega zwrotowi pokrzywdzonemu. W tym przypadku mieliśmy do czynienia z taką właśnie sytuacją. Sprawca został skazany za kradzież z włamaniem, w wyniku którego ukradł węgiel, który następnie sprzedał

¹¹³³ Dane przytoczone na podstawie Biuletynów statystycznych Komendy Głównej Policji za lata 2014-2019.

¹¹³⁴ Wynika to z doświadczenia zawodowego i wykonywanych czynności nadzorczych w kierowanym przeze mnie od 2013 r. Wydziale Kryminalnym Komendy Powiatowej Policji w Nakle nad Notecią.

¹¹³⁵ Sygn. akt IIK 198/17, wyrok z dnia 26.06.2017 r., Sąd Rejonowy w Nakle nad Notecią.

uzyskując korzyść w kwocie 400zł. Jak więc widać z tego przykładu sądy nie do końca rozumieją instytucję przepadku.

W mojej ocenie najłatwiejsze dla sądu i nieprzysparzające sądowi problemów, są przepisy dotyczące przepadku narzędzi przestępstwa lub przedmiotów, których posiadanie jest zabronione, i ten rodzaj przepadku sąd stosuje najczęściej.

Niemniej po analizie danych policyjnych, prokuratorskich i sądowych wyraźnie widać rozbieżności w przedmiotowych danych. Rozbieżności wynikają w głównej mierze z innego czasu prowadzenia danych do baz, Policja bowiem wprowadza zabezpieczenie majątkowe w chwili wydania przez prokuraturę postanowienia w tym zakresie i zabezpieczenie wykazywane jest statystycznie w danym roku, natomiast prokuratura i sąd wykazują statystycznie zabezpieczenie w chwili zakończenia sprawy, czyli w przypadku prokuratury w chwili skierowania aktu oskarżenia, a w przypadku sądu w chwili wydania wyroku. Daty wprowadzania danych są w tym przypadku bardzo istotne, gdyż niejednokrotnie od wydania postanowienia o zabezpieczeniu majątkowym do skierowania aktu oskarżenia mija kilka miesięcy jak nie lat (w przypadku poważnych spraw). To samo dotyczy daty skierowania aktu oskarżenia, a daty wydania wyroku. Nie można też wykluczyć sytuacji, gdy prokuratura uchyla wcześniej wydane postanowienie o zabezpieczeniu majątkowym, ale nie powiadamia o tym fakcie jednostki Policji prowadzącej postępowanie. W tej sytuacji w statystykach policyjnych będzie w danej sprawie wykazywane zabezpieczenie majątkowe, a w statystykach prokuratorskich nie będzie takowego zabezpieczenia. Takie sytuacje mają miejsce, gdyż przedmiotowe statystyki nie są sprzężone, ani w żaden sposób weryfikowane pod kątem zgodności. Na koniec moich rozważań na ten temat, pragnę zwrócić uwagę na jeden aspekt. Cały czas mówi się, co zresztą wskazuję także w mojej pracy, że prawo międzynarodowe i unijne, a także ustawodawca polski rozwijają instytucję przepadku. Jednak tak naprawę rozwój tej instytucji „zawdzięczamy” przestępcom i rozwojowi technologii. Gdyby nie pomysłowość sprawców przestępstw, w jaki sposób ukryć przed organami ścigania, uzyskane w wyniku przestępstwa korzyści majątkowe, nie byłoby rozwoju instytucji przepadku. Gdyby instytucja ta w kształcie z 1997 r. była wystarczająca, ustawodawca nie wprowadzałby zmian. Nowe uregulowania są efektem „wyjścia” naprzeciw oczekiwaniom „rynku”. To rozwój technologii pozwala sprawcom wymyślać coraz to nowe metody ukrycia uzyskanych korzyści majątkowych, a zmiany przepisów to próba ujęcia w ramy prawne metod wymyślanych przez sprawców przestępstw. W zakresie prawa materialnego, ta próba ustawodawcy wydaje się być bardzo dobra, ale w praktyce, ustawodawca

ma jeszcze wiele do zrobienia. Przepisy wykonawcze są zbyt sztywne i nie dają organom ścigania odpowiednich narzędzi pozwalających na efektywne ściganie sprawców.

Zakończenie

Analiza uregulowań prawnych dotyczących instytucji przepadku korzyści majątkowych obowiązujących na gruncie Kodeksu karnego wyraźnie wskazuje, że jest to bardzo istotny instrument walki z przestępczością. O ile regulacje prawa materialnego są kompatybilne ze sobą i zacieśniają się, aby dawać skuteczne narzędzie w walce z przestępcami, to już przepisy wykonawcze nie zapewniają organom ścigania skutecznych narzędzi pozwalających pozbawiać sprawców korzyści z przestępstwa. Ta „blokada” w przydzielaniu uprawnień organom ścigania moim zdaniem wynika z patrzenia na instytucję przepadku przez pryzmat doświadczeń państwa socjalistycznego.

W nowożytnej Polsce instytucja przepadku, tak jak i wszystkie przepisy karne, kształtowała się w szczególnych warunkach. Początki to czas kształtowania się świadomości polityczno – prawnej po wieloletnim okresie zaborów, kiedy to szukano właściwych rozwiązań także w zakresie przepadku. Okres powojenny i czas ustroju socjalistycznego, to okres kiedy instytucja przepadku odgrywała istotną rolę w walce politycznej. Dlatego też nie dziwi fakt, że obecnie ustawodawca każdorazowo wprowadzając zmiany w instytucji przepadku odnosi się do gwarancji procesowych i rozważa czy aby dane przepisy nie dają zbyt swobody organom ścigania. Z tego też zapewne powodu odrzucono wszystkie wcześniejsze rozwiązania dotyczące regulacji przepadku, choć niektóre z nich warte byłyby rozpatrzenia, a inne po prostu już były a obecnie wprowadzane są z zachowaniem daleko idących gwarancji procesowych.

Przez cały XX wiek wprowadzono do polskiej myśli prawniczej różne rozwiązania, które często nie były powielane w kolejnych regulacjach. Niemniej podstawy niektórych z tych rozwiązań znaleźć można w obecnych regulacjach, a niektóre może i powinny się znaleźć. Jedno z pierwszych ujęć tej instytucji po odzyskaniu niepodległości znajdujemy w ustawie o zwalczaniu lichwy wojennej z 1920 r., w której to przyjęto rozwiązanie, którego nigdy później nie powielono, a mianowicie w sytuacji, gdy po orzeczeniu konfiskaty przedmiotów pochodzących z przestępstwa okazywało się, że wykonanie orzeczenia w tym zakresie jest niemożliwe, sąd pierwszej instancji miał obowiązek orzec konfiskatę równowartości, a w przypadku niemożności wyegzekwowania także tego

orzeczenia, orzec zastępczą karę pozbawienia wolności. To rozwiązanie winno być rozpatrzone przez obecnego ustawodawcę. Mogłoby ono stanowić formę „przymuszenia” sprawcy do uregulowania orzeczonego przepadku, a w obecnym systemie prawnym brakuje takiego rozwiązania zbliżonego w swojej konstrukcji do rozwiązania w przypadku nieuregulowania grzywny. W przypadku nieuregulowanej grzywny, sąd może orzec zastępczą karę ograniczenia wolności, a gdy i to nie przyniesie spodziewanego efektu, zastępczą karę pozbawienia wolności. Faktem jest, jak wykazałam w pracy, że w przypadku zamiany kary grzywny na zastępczą karę pozbawienia wolności w 72% przypadków skazani niezwłocznie uregulowali należność wynikającą z zasądzonej grzywny. Podobna w założeniu regulacja moim zdaniem skutecznie wpływałaby na regulowanie przez sprawców należności wynikających z zasądzonych przypadków.

Kolejne rozwiązania, które funkcjonowały w polskim obrocie prawnym, a które obecnie ustawodawca, nie wdrożył do systemu prawnego to:

1. Regulacja wprowadzona ustawą o zwalczaniu lichwy wojennej dotycząca majątku wolnego od konfiskaty w sytuacji, gdy orzeczono konfiskatę całego majątku. Był to majątek, który miał wystarczyć skazanemu na utrzymanie siebie i osób, które miał na utrzymaniu, przez okres 3 miesięcy.
2. Pozostawienie decyzji pokrzywdzonego rozstrzygnięcie co do sposobu realizacji przepadku, tj. czy dane przedmioty zostaną zniszczone czy też trafią do pokrzywdzonego, tudzież mogły pozostać u sprawcy, ale przez okres dwóch lat od wygaśnięcia patentu, nie mógł ich używać ani zbywać - regulacja przewidziana w rozporządzeniu Prezydenta Rzeczypospolitej z 1928 r. o ochronie wynalazków, wzorów i znaków towarowych¹¹³⁶.
3. Przepadek majątku osób, które dopuściły się przestępstwa usankcjonowanego przepisami Kodeksu Karnego Wojska Polskiego także przed datą wejścia w życie tegoż dekretu (art. 189). Rozwiązanie takie wprowadzenie naruszało zasadę *lex retro non agit*, która już wówczas była znana i usankcjonowana nie tylko przepisami Kodeksu karnego z 1932 r., ale także Konstytucji kwietniowej, niemniej jednak zgodnie z art. 68 pkt. 5 Konstytucji kwietniowej dopuszczone były w sytuacjach przewidzianych w ustawie wyjątkowe sądy, które mogły orzekać z naruszeniem ww. zasady. W mojej ocenie tak naprawę przepis ten naruszał zasadę *lex retro non agit*, a przyjęta w praktyce zasada,

¹¹³⁶ Regulacja powtórzono w ustawie z dnia 28 marca 1963 r. o znakach towarowych.

że na podstawie tego dekretu orzekały specjalnie powołane sądy wojskowe nie dawała usankcjonowania na mocy art. 68 pkt. 5 Konstytucji kwietniowej.

4. Kwestia odpowiedzialności karnej za usunięcie majątku lub jego części spod konfiskaty usankcjonowana dekretem o środkach zabezpieczających, co zagrożone było bardzo surową karą, a mianowicie karą dożywotniego więzienia lub karą śmierci. Dekret ten był w najczystszej formie politycznym aktem prawnym, służącym ochronie mniejszościowej władzy rządzącej z nadania ZSRR. Wydanie orzeczenia wskazującego, że dana osoba jest „zdrajcą narodu” wiązało się z orzeczeniem kary śmierci lub więzienia, w tym pierwszym przypadku z obligatoryjnym orzeczeniem konfiskaty majątku. Przy czym od orzeczenia kary konfiskaty majątku, o czym decydował specjalny sąd karny, nie służyły żadne środki odwoławcze. Była to zatem regulacja, która dawała bardzo duże możliwości w zakresie nadużyć, gdyż wydane postanowienie nie podlegało żadnej kontroli.
5. Domniemania prawne wprowadzone w 1958 r. ustawą o wzmożeniu ochrony mienia. To domniemania dotyczyły mienia, które posiadała osoba będąca w bliskim stosunku ze sprawcą oraz majątku, który posiadał sprawca po odbyciu kary. Obecnie nie ma odpowiednika tych domniemań, gdyż w mojej ocenie przepis art. 45 § 3 k.k. to odmienna regulacja, podobnie zresztą jak regulacje ujęte w k.k.w.

Państwo socjalistyczne walcząc z przeciwnikami politycznymi wprowadziło dodatkowe regulacje instytucji przepadku, które umożliwiały pozbawianie sprawców majątku. Regulacje te nie miały spełniać roli zbliżonej do obecnej roli spełnianej przez instytucję przepadku, ale ich celem była ochrona ustroju państwa. Do takich regulacji należały:

1. Wprowadzona dekretem o zniesieniu specjalnych sądów karnych, regulacja przewidująca, że w przypadku, gdy po popełnieniu określonego przestępstwa sprawca zmarł lub zapadł na chorobę psychiczną, możliwe było orzeczenie przepadku całego lub części jego majątku, a w zasadzie to jego konfiskata w rozumieniu regulacji konfiskaty mienia zgodnie z k.k. z 1969 r. Założenie tego rozwiązanie zostało przejęte przez obecnego ustawodawcę, jednak obecny kształt tej instytucji przewidziany w art. 45a k.k. jest odmienny, niemniej idea orzeczenia przepadku wobec osób, co do których nie można wydać wyroku skazującego, gdyż z różnych powodów nie uczestniczą w procesie karnym, jest tożsama.

2. Domniemania prawne - pierwsze domniemania prawne zostały wprowadzone już w 1947 r. w dekrete o przepadku majątku. Wprawdzie biorąc pod uwagę ówczesne realia polityczno – prawne, jak i samą formę uregulowania domniemania, należy stwierdzić, że ówczesne domniemanie miało na celu tak naprawdę wprowadzenie restrykcyjnej konfiskaty mienia, niemniej samo objęcie przepadkiem majątku, który sprawca posiadał rok przed popełnieniem przestępstwa, nasuwa skojarzenia z obecną regulacją domniemania z art. 45 § 2 k.k., w której wskazuje się, że za korzyść uzyskaną z popełnienia przestępstwa uważa się mienie, które sprawca objął we władanie lub do którego uzyskał jakikolwiek tytuł w okresie 5 lat przed popełnieniem przestępstwa. Innowacyjność rozwiązania z 1947 r. opieram na fakcie, że już wówczas ustawodawca przewidział możliwość zabezpieczenia majątku uzyskanego przed popełnieniem przestępstwa. Musiało minąć kilkadziesiąt lat aby ustawodawca sięgnął do zbliżonego w podstawach rozwiązania, oczywiście które obecnie pozbawione jest socjalistycznych pobudek.
3. Przepadek przedsiębiorstwa należącego do sprawcy - wprowadzony ustawą z 1947 r. o zwalczaniu drożyzny i nadmiernych zysków w obrocie handlowym. Jak widać ten rodzaj przepadku był znany ustawodawstwu polskiemu już w pierwszej połowie XX wieku, a obecnie można powiedzieć, że ustawodawca reanimował wcześniejsze rozwiązania kształtując przepisy w taki sposób, aby zadośćuczynić oczekiwaniom państwa a jednocześnie dbać o interesy sprawców i zapewnienie właściwej realizacji zasadom prawa karnego w szczególności zasadzie praworządności i proporcjonalności.

Biorąc powyższe pod uwagę, można pokusić się o stwierdzenie, że mimo całkowicie odmiennych celów instytucji przepadku w okresie PRL, ówczesnie wprowadzono nowatorskie rozwiązania, które w dobie obecnego rozwoju przestępczości transgranicznej i technologii, stają się międzynarodowym standardem na stworzenie warunków do efektywnego pozbawiania sprawców korzyści z przestępstwa. Założenia jakie przyświecały ustawodawcy przy wprowadzaniu w ww. dekretach tych wyjątkowych rozwiązań, oceniamy obecnie negatywnie, tym samym negujemy same założenia. Fakt, że celem wprowadzania tych regulacji w czasie budowania państwa socjalistycznego, była walka z przeciwnikami politycznymi, osłabienie ich finansowo i zapewnienie bezpieczeństwa rządzącym desygnowanym przez ZSRR, nie powinien jednak wpływać na obecną ocenę samej idei. Obecnie widać wyraźnie, że rozwiązania narzucane nam przez

przepisy prawa międzynarodowe i unijnego, tak naprawdę nie są nowymi rozwiązaniami na gruncie prawa polskiego, gdyż w swoich podstawowych założeniach przywołują na myśl rozwiązania przyjmowane w ww. dekretach. Oczywiście te rozwiązania należało doprecyzować, uściślić i nadać im właściwy koloryt emocjonalny, społeczny i prawny, tak aby dawały gwarancję zachowania zasad obowiązujących w demokratycznym państwie prawa. Niemniej obecnie wprowadzając regulacje dot. przypadku np. przedsiębiorstwa, nie powinniśmy oceniać ram instytucji przez pryzmat ustroju socjalistycznego i przyjętych wówczas rozwiązań ani tego jakim celem miały wówczas przyświecać. Obecnie bowiem cele są zgoła odmienne, ale przedmiotowe regulacje jak najbardziej właściwe i potrzebne. Niemniej w mojej ocenie należy oddać hołd polskiej myśli prawniczej połowy XX w., która była jak na tamte czasy wybitna, przewidując rozwiązania, których potrzeby wprowadzenia obecny polski ustawodawca nie widział przez dziesiątki lat i w zasadzie dopiero regulacje międzynarodowe wymusiły wprowadzenia takich rozwiązań jak domniemania prawne czy przepadek przedsiębiorstwa. Czas ustroju socjalistycznego i stosowana w praktyce instytucja konfiskaty mienia miały ogromny wpływ na obecny kształt instytucji przypadku. Ta instytucja w dużej mierze kładzie się cieniem na obecne uregulowania, nie tylko pod względem unikania stosowania w nazwie słowa „konfiskata”, ale także poprzez każdorazowe rozważania czy wprowadzane rozwiązania nie będą odzwierciedleniem regulacji z 1969 r. Obecne regulacje przypadku mają na celu zabezpieczyć interes państwa, a z drugiej strony dawać gwarancję obywatelom przed nadużyciami organów ścigania. Obecnie ustawodawca konsekwentnie unika używania pojęcia „konfiskata”, nawet pomimo faktu, że regulacje międzynarodowe używają tego pojęcia.

W podobnym kształcie co w Kodeksie karnym z 1932 r. instytucja przypadku została przewidziana przez twórców Kodeksu karnego z 1997 r. (w pierwotnym brzmieniu przepisów). W dużej mierze w zarysie instytucji oparto się na regulacji Juliusza Makarewicza. Zatem regulacja z 1997 r. była w zasadzie powrotem do regulacji z 1932 r., mimo że sytuacja ekonomiczna i polityczna znaczenie się zmieniła. Brak szerszego i bardziej perspektywicznego ujęcia instytucji przypadku w Kodeksie karnym z 1997 r. sprawił, że bardzo szybko przepisy w tym zakresie musiały być nowelizowane. Nowelizacje instytucji przypadku przyniosły nam takie zmiany jak: poszerzenie zakresu przypadku, zarówno w zakresie przedmiotowym, jak i w zakresie podmiotowym, wprowadzenie domniemań prawnych, czy też wprowadzenie instytucji przypadku przedsiębiorstwa.

Co więcej, jedna z szerokich nowelizacji Kodeksu karnego z 1997 r. formalnie zmieniła charakter tej instytucji, usuwając ją z katalogu środków karnych *sensu stricte* i przesuując ją do odrębnej kategorii instytucji prawa karnego, będących reakcją na czyn zabroniony.

Szereg wątpliwości w doktrynie budziło od samego początku wprowadzenie domniemań prawnych, gdzie to na sprawcę przerzucono ciężar udowodnienia legalności pochodzenia posiadanego mienia. Zmiany w konstrukcji domniemania wprowadzone nowelizacją z 23 marca 2017 r. w doktrynie zwane są przypadkiem rozszerzonym. Zmiany te podyktowane są implementacją Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/42/UE, niemniej dyrektywa ta jako konfiskatę rozszerzoną traktuje możliwość dokonania w następstwie wyroku skazującego konfiskatę dodatkowego mienia, jeżeli sąd ustali, że stanowi ono korzyść z innych przestępstw. Niemniej ta wprowadzona do polskiego systemu karnego konstrukcja domniemania, nie przewiduje pozbawiania sprawców mienia pochodzącego z innych przestępstw. Trudno więc przyjąć, że jest to przypadek rozszerzony. Domniemanie dotyczy mienia, które sprawca objął we władaniem do 5 lat wstecz przed wydaniem pierwszego wyroku w sprawie przy przyjęciu, że jest to mienie pochodzące z przestępstwa. Tak więc przepis ten to nie jest tzw. przypadek rozszerzony w ujęciu art. 5 ust. 1 i pkt. 19 preambuły dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/42/UE, choć popularnie jest tak nazywany.

Analizując przepisy polskiego prawa materialnego w zakresie instytucji przypadku widać wyraźnie, że są one w chwili obecnej na tyle kompletne, że dają gwarancję skutecznego pozbawiania sprawców przestępstw, choć brakuje regulacji przypadku rozszerzonego w myśl pkt. 19 preambuły dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/42/UE oraz art. 5 ust. 1 tej dyrektywy.

Obecnie trwają prace nad wprowadzeniem konfiskaty *in rem* – jako nowoczesnej metody zwalczania przestępczości zorganizowanej. Nowe przepisy o konfiskacie *in rem* mają ułatwić m.in. orzekanie przypadku mienia w sytuacji, gdy nielegalnie zdobyty majątek gangsterów przepisany jest np. na rodzinę, znajomych czy podstawione osoby. W poważnych sprawach związanych z przestępczością zorganizowaną oskarżeni będą musieli wykazać legalne pochodzenie swego majątku. Jeśli nie będą w stanie tego udowodnić, mienie ulegnie konfiskacie, a ostateczną decyzję o zajęciu majątku podejmie

sąd¹¹³⁷. Z uwagi na brak wskazanych szczegółów trudno na chwilę obecną określić czy proponowane zmiany faktycznie stanowią będą nowoczesną metodę zwalczania przestępczości zorganizowanej. Biorąc pod uwagę przekazane informacje, że konfiskata *in rem* umożliwi orzeczenie przepadku mienia, będącego w posiadaniu sprawców najpoważniejszych przestępstw, którego jednak formalnymi właścicielami pozostają osoby trzecie, wydaje się, że będzie to rozszerzenie uregulowania z art. 44 § 7 k.k. lub też rozszerzenie domniemania uregulowanego w art. 45 § 3 k.k.

Jednakże biorąc pod uwagę model amerykański, gdzie powszechnie jest stosowana cywilna droga do zamrożenia aktywów przestępczych, nie można wykluczyć, że ustawodawca wprowadzi możliwość orzeczenia przepadku przez sądy cywilne niezależne od procedury karnej i uznania winy. Niemniej ten bardzo dobry pomysł jest na gruncie amerykańskim niesprawiedliwie wykorzystywany. Konfiskata orzekana jest wobec osób, które nigdy nie były o nic oskarżone np. właściciele domów, którzy zapewniają w nich schronienie swoim dorosłym dzieciom czy wnukom, w sytuacji gdy te dzieci czy wnuki zostały oskarżone o sprzedaż nawet niewielkiej ilości narkotyków. A zatem konfiskata orzekana jest na podstawie relacji rodzinnych lub osobistych z oskarżonym¹¹³⁸. Działania te są kierowane wobec osób, których nie stać na obrońcę. Osoby te tracą swoje majątki, choć można mieć wątpliwości, czy osoby te były w posiadaniu mienia uzyskanego z czynów zabronionych¹¹³⁹. W ramach „cywilnego” przepadku, pozyskane przez amerykański Departament Sprawiedliwości w latach 2001 – 2014 środki osiągnęły wartość 29 miliardów USD, podczas gdy w tym samym czasie policja lokalna w ten sposób „zamroziła” aktywa o wartości 2,5 mln USD. Przy czym cywilne środki podjęto od osób, z których 80% nigdy nie było o nic oskarżonych¹¹⁴⁰. Wprowadzenie takiego domniemania w postępowaniu cywilnym, gdzie nie tylko na obywatela będzie przerzucony ciężar dowodzenia, ale jednocześnie majątek nie będzie musiał być związany z konkretnym przestępstwem, bez zapewnienia gwarancji jakie wynikają z postępowania karnego, nie tylko będzie ułatwiało drogę oskarżycielowi, a poprzez niego państwu, ale będzie prowadziło do nadużyć, jak to jest obserwowane w chwili obecnej w Stanach Zjednoczonych. Na praktyczny aspekt funkcjonowania

¹¹³⁷ Konfiskata *in rem*-nowoczesna metoda zwalczania przestępczości zorganizowanej <https://www.gov.pl/web/sprawiedliwosc/konfiskata-in-rem-nowoczesna-metoda-zwalczania-przestepczosci-zorganizowanej>, /dostęp: 09.07.2022/.

¹¹³⁸ Louis S. Rulli, Prosecuting Civil Asset Forfeiture on Contingency Fees: Looking Prosecuting Civil Asset Forfeiture on Contingency Fees: Looking for Profit in All the Wrong Places, *Alabama Law Review*, vol. 72:3:531, 3/23/2021, s. 533-534.

¹¹³⁹ Tamże, s. 535-538.

¹¹⁴⁰ Tamże, s. 534.

konfiskaty *in rem* zwrócił uwagę holenderski adwokat Wouter de Zange, który przytoczył przykład, gdy sąd w Rotterdamie skonfiskował 50 mln euro od jednego oskarżonego. Wymieniony zwrócił uwagę, że w Holandii ten mechanizm jest powszechnie stosowany do walki z przestępczością, a konfiskowany majątek nie musi być związany z konkretnymi przestępstwami¹¹⁴¹. Niemniej wprowadzenie takiego rozwiązania na gruncie prawa polskiego stanowi duże wyzwanie dla polskiej myśli prawniczej, gdyż nie jest łatwo z jednej strony dać skuteczną ochronę interesom państwa, a z drugiej strony zabezpieczyć obywateli przed nadużyciami ze strony tegoż państwa, tym bardziej, że z doświadczenia innych państw, gdzie ten model funkcjonuje, widać, że te gwarancje nie spełniają swojej roli.

Skuteczność instytucji konfiskaty mienia wynika nie tylko z kompletności prawa karnego materialnego, ale także ze skuteczności organów ścigania w ujawnianiu i zabezpieczeniu majątku, który ma podlegać konfiskacie. W tym zakresie jak wykazałam w pracy, jest jeszcze wiele do zrobienia. W 2020 r. Ministerstwo Sprawiedliwości zorganizowało konferencję pt. „Konfiskata *in rem* – nowoczesne metody zwalczania przestępczości zorganizowanej”. Podczas przedmiotowej konferencji wskazano, iż w sumie wartość zabezpieczonego przestępczego mienia sięgnęła w 2019 r. około 3,9 mld zł, gdzie jest to pięciokrotny wzrost w porównaniu z 2015 rokiem, kiedy wartość ta wynosiła zaledwie 755 mln zł. i z 2011 rokiem, kiedy to wartość zabezpieczonego przestępczego mienia wyniosła zaledwie 160 mln zł¹¹⁴². Jest to jednak porównanie jednostronne, gdyż nie pokazuje strat z przedmiotowych lat. Opierając się na statystykach policyjnych przedstawionych w pracy, wyraźnie widać, iż mimo że od wielu lat wzrasta wielkość dokonywanych zabezpieczeń majątkowych, to jednak wielkość poniesionych w wyniku przestępstwa strat, także adekwatnie rośnie. Przekłada się to na utrzymujący się stały wskaźnik skuteczności mienia zabezpieczonego do poniesionych strat wynoszący ok. 7 - 10%. Na tym polu, polski system prawny jest mało wydolny i w zasadzie poziom zabezpieczeń, w stosunku do poniesionych strat, od lat jest *constans*.

Jak wykazano w pracy problem leży nie tyle w przepisach karnych, ale w przepisach wykonawczych. Organy ścigania nie dysponują narzędziami, które umożliwiłyby im skuteczne poszukiwanie i zabezpieczenia mienia u sprawców przestępstw. Dostępne dla Policji jak i prokuratur bazy danych są niewystarczające i w zasadzie opierają się

¹¹⁴¹ Konfiskata *in rem* – nowoczesna metoda zwalczania przestępczości zorganizowanej <https://www.gov.pl/web/sprawiedliwosc/konfiskata-in-rem--nowoczesna-metoda-zwalczania-przestepczosci-zorganizowanej>, /dostęp: 09.07.2022/.

¹¹⁴² Tamże.

na podstawowych bazach dostępnych powszechnie w Internecie, jak np. księgi wieczyste czy regon. Brakuje tym organom szybkiego dostępu do rachunków bankowych, danych teleinformatycznych¹¹⁴³, skarbowych, ubezpieczeniowych czy z Zakładu Ubezpieczeń Społecznych. Zasadnym byłoby stworzenie jednej bazy danych, dzięki której możliwy byłby szybki i szeroki dostęp do wszelkich niezbędnych informacji, a nie jak to ma obecnie miejsce konieczność przeszukiwania różnych baz danych. Działania podejmowane przez ustawodawcę w zakresie rozszerzania uprawnień organów ścigania wydają się mało przemyślane. Od 01.07.2022 r. uprawnienia dot. dostępu do rachunków bankowych otrzymuje Krajowa Administracja Skarbowa i to nie tylko rachunków bankowych osób podejrzanych, ale każdego obywatela. Jest to efekt pominięcia w art. 48 ustawy o Krajowej Administracji Skarbowej¹¹⁴⁴ zapisu „o osobie podejrzanej”, a wprowadzenie zapisu „osobie fizycznej”, tym samym bank musi przekazywać informacje o każdej osobie, nawet jeśli jest to pełnomocnik rachunku. Jedynym warunkiem jest konieczność prowadzenia przez urząd skarbowy postępowania przygotowawczego. Jak w artykule Bogdana Stech wypowiedzi się prezes Związku Banków Polskich Tadeusz Białek, nawet prokurator w postępowaniu karnym nie ma dostępu do informacji objętych tajemnicą bankową na etapie wcześniejszym, czyli w postępowaniu przygotowawczym, kiedy nikomu nie są postawione konkretne zarzuty¹¹⁴⁵. Faktycznie prokurator nie ma dostępu do tych informacji gdy postępowanie jest w fazie *in rem*, choć wyjątkowo w tej fazie może uzyskać dostęp, ale jedynie za zgodą sądu wyrażoną w formie postanowienia i tylko z istotnych powodów¹¹⁴⁶. Krajowa Administracja Skarbowa prowadzi postępowania przygotowawcze w zakresie przestępstw stypizowanych w k.k.s. jak i w k.k. jak np. z art. 299 k.k., niemniej nadanie tak szerokich uprawnień w zakresie dostępu do rachunków bankowych pracownikom Krajowej Administracji Skarbowej, a nie nadanie tożsamyh uprawnień prokuratorowi, wydaje się zabiegiem legislacyjnym, który ma ukryty cel, i nie jest nim przekazanie organom ścigania narzędzia w walce z przestępczością zorganizowaną. Jest to ważne narzędzie w walce z przestępczością właśnie w zakresie ujawniania i zabezpieczenia uzyskiwanych z przestępstwa przez sprawców korzyści majątkowych. Jak wykazałam w pracy

¹¹⁴³ W tym zakresie w ostatnich miesiącach prokuratura uzyskała dostęp do danych operatorów komórkowych i odpowiedzi w zakresie danych telekomunikacyjnych uzyskiwane są w przeciągu 24h.

¹¹⁴⁴ Ustawa z dnia 16 listopada 2016 r. o Krajowej Administracji Skarbowej, t.j. Dz. U. z 2022 r., poz. 813 z późn. zm.

¹¹⁴⁵ Bogdan Stech, Skarbówka dopiero teraz napędzi Polakom stracha. Nawet prokuratura nie ma takich uprawnień.

¹¹⁴⁶ Uzyskanie postanowienia sądu jest czasochłonne, gdyż trwa około miesiąca.

od szybkości dokonywanych przez organy ścigania szybkości ustaleń, zależy efektywność dokonywanych zabezpieczeń. Czas oczekiwania przez prokuratora na przedmiotowe ustalenia, w sytuacji gdy postępowania toczy się w fazie *in rem*, ma istotne znaczenie na możliwości zabezpieczenia dostępnych środków na rachunkach bankowych.

Na efektywność pracy organów ścigania w zakresie ujawniania i zabezpieczania korzyści uzyskiwanych z przestępstwa wpływa także poziom wykształcenia funkcjonariuszy jak i ilość osób zajmujących się przedmiotową tematyką. O ile w tym pierwszym zakresie w największej formacji, która zajmuje się prowadzeniem postępowań przygotowawczych, czyli w Policji, podjęto bardzo istotne działania przewidując szereg szkoleń dla funkcjonariuszy Policji, o tyle już w tym drugim zakresie w zasadzie od wielu lat nie podjęto żadnych działań. Jak wskazano od wielu lat wzrasta dynamika prowadzonych postępowań przygotowawczych w zakresie tzw. przestępstw gospodarczych, podczas gdy liczba etatów funkcjonariuszy pionu do walki z przestępczością gospodarczą nie została zwiększona. W ostatnich latach wprowadzono zwiększenie stanu etatowy Policji, jednak etaty przekazano w głównej mierze do pionu prewencji. Tym czasem funkcjonariusze pionu do walki z przestępczością gospodarczą zostali obciążeni dodatkową pracą, gdyż większa ilość prowadzonych postępowań przygotowawczych, to większe obciążenie pracą.

Należy mieć na uwadze jeszcze jeden pojawiający się problem, a mianowicie tzw. bitcoiny i inne krypto waluty. Mimo, że w świetle prawa nie są to środki finansowe, niemniej obecnie mają one wartość finansową. Coraz częściej przestępcy właśnie w krypto walucie lokują środki uzyskane z przestępstwa bądź też w ramach popełnianych przestępstw zakupują krypto waluty¹¹⁴⁷. Problem powstaje nie tylko na etapie dokonania ustaleń, czy dana osoba posiada konta krypto walutowe, ale równie poważny problem powstaje na etapie zabezpieczenia takich wartości. Jest to o tyle istotny problem, że wartość krypto walut bardzo się waha, a spadki wartości bywają nagłe i znaczne. Tym samym zabezpieczenie takich środków, przy jednoczesnym zachowaniu ich na koncie krypto walutowym może doprowadzić do dużego spadku ich wartości. Co jak wiadomo może rodzić roszczenie odszkodowawcze ze strony osoby, u której dokonano takiego zabezpieczenia. W mojej ocenie jest to bardzo szerokie zagadnienie rodzące problemy nie tylko w praktyce, ale także w zakresie prawa materialnego. Dlatego też warto było zasygnalizować narastający problem, wynikający z rozwoju technologii, gdyż takich

¹¹⁴⁷ Mam tutaj na myśli wszelkiego rodzaju przełamania zabezpieczeń bankowych (lub wyłudzenie danych do logowania od właściciela rachunku bankowego) i dokonywanie transakcji wbrew woli i wiedzy właściciela danego rachunku bankowego.

problemów w niedalekiej przyszłości może powstawać więcej. W „internetowej rzeczywistości” tworzone jest wiele wirtualnych „przedmiotów”, które posiadają wartość materialną. Jest to problem, z którym polskie prawo musi zacząć się mierzyć, gdyż w chwili obecnej to jedynie w praktyce stosowania prawa organy ścigania borykają się z tym problemem, nie mając dostatecznych narzędzi.

Reasumując stwierdzić należy, że ustawodawca realizując założenia polityki kryminalnej państwa kładzie duży nacisk na regulacje przepisów prawa karnego materialnego i stara się dać organom orzekania kompletne przepisy umożliwiające pozbawiania sprawców korzyści majątkowych uzyskiwanych z przestępstw, unikając jednocześnie nawiązań do konfiskaty mienia uregulowanej w Kodeksie karnym z 1969 r., co niewątpliwie jest głównym powodem niewprowadzenia do polskiego systemu prawnego konfiskaty rozszerzonej¹¹⁴⁸. Niemniej ustawodawca poszukuje ciągle nowych rozwiązań, jak chociażby konfiskata *in rem* celem uściślenia systemu prawnego do tego stopnia aby faktycznie możliwe było pozbawiania sprawców wszystkich korzyści majątkowych uzyskiwanych z przestępstwa, i uniemożliwianie im skutecznego ukrywania przed organami ścigania majątku. Tymczasem całkowicie ustawodawca pomija etap postępowania przygotowawczego nie zapewniając organom ścigania oręża umożliwiającego na tym etapie skuteczne ustalanie i zabezpieczanie mienia pochodzącego z przestępstw. Wydaje się, że ustawodawca skupiając się na umożliwianiu sądowi orzeczenia przepadku, nie zauważa, że samo orzeczenie przepadku może być niewystarczające do jego wyegzekwowania, gdyż w interesie sprawcy nie leży dobrowolne oddanie uzyskanych korzyści, tym bardziej że niezrealizowanie wyroku w tym zakresie nie skutkuje dla skazanego żadnymi sankcjami. W tym zakresie stwierdzić należy, że polski system jest daleko nieskuteczny i jeszcze dużo do zrobienia przed ustawodawcą, jak i organami ścigania.

¹¹⁴⁸ Podobne stanowisko reprezentuje A. Marek, *Prawo karne, Zagadnienia teorii i praktyki*, C. H. Beck, Warszawa 1997, s. 281.

Bibliografia

Igor Andrejew, *Polskie Prawo Karne w zarysie*, PWN, Warszawa 1973

Igor Andrejew, *Polskie prawo karne w zarysie*, wyd. VI niezmienione, PWN Warszawa 1980

Igor Andrejew, *Polskie Prawo Karne w zarysie*, PWN, Warszawa 1983

Igor Andrejew, Witold Świda, Władysław Wolter, *Kodeks karny z Komentarzem*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1973 r.

G. Artymiak, *Domniemania wprowadzone nowelą antykorupcyjną jako odstępstwo od podstawowych zasad prawa karnego - zagadnienia wybrane*, (w:), T. Bojarski, K. Nazar, A. Nowosad, M. Szwarczyk, (red.), *Zmiany w polskim prawie karnym po wejściu w życie Kodeksu Karnego z 1997 r. (materiały z konferencji naukowej, Lublin - Kazimierz Dolny, 20 - 22 września 2005 r.)*, Lublin 2006

Jerzy Bafia, *Polskie prawo karne*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1989

Jerzy Bafia, Leo Hochberg, Mieczysław Siewierski, *Ustawy karne PRL, komentarz*, Wydawnictwo prawnicze Warszawa 1965

Jerzy Bafia, Kryspin Mioduski, Mieczysław Siewierski, *Kodeks karny, Komentarz*, Wydawnictwo prawnicze, Warszawa 1987

Małgorzata Balwicka – Szczyrba (red.), Anna Sylwestrzak (red.), *Kodeks cywilny, Komentarz*, Opublikowano: WKP 2022, komentarz do art. 353

J.W. Bandtkie-Stężyński, *Historia prawa polskiego*, Warszawa 1850

Juliusz Bardach, Bogusław Leśnodorski, Michał Pietrzak, *Historia państwa i prawa polskiego*, Wydanie 5, nie zmienione, Warszawa 1987, Państwowe Wydawnictwo Naukowe

Cesare Beccaria, *O przestępstwach i karach*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1959 r.

Aleksander Berger, *Nowe przepisy karne - rozszerzony przypadek mienia*, <https://www.rp.pl/Firma/305279989-Nowe-przepisy-karne-rozszerzony-przypadek-mienia.html>, /dostęp: 28.01.2019/

B. Bieniak, *Pranie pieniędzy w prawie międzynarodowy, europejskim oraz polskim*, Warszawa 2010

E. Bieńkowska, B. Kunicka - Michalska, G. Reiman, J. Wojciechowska, *Kodeks karny Część ogólna Komentarz*, Pod redakcją prof. Genowefy Rejman, Wydawnictwo C.H Beck, Warszawa 1999

M. Błaszczyk, *Najnowsze zmiany przepisów dotyczących przypadku korzyści majątkowej (art. 45 KK)*, s. 15, https://www.ksiegarnia.beck.pl/media/product_custom_files/1/4/14993-prawo-wobec-problemow-spoecznych-ksiega-jubileuszowa-barbara-namyslowska-gabrysiak-fragment.pdf, /dostęp: 19.03.2022/

M. Błaszczyk, *Przypadek w znowelizowanym kodeksie karnym [w:] Zmiany Kodeksu karnego z 2015 r., Wybrane zagadnienia*, Studia Iuridica tom 65, Warszawa 2016

Marek Bojarski (red.), *Prawo karne materialne, Część ogólna i szczególna*, LexisNexis, Warszawa 2012

Marek Bojarski (red.), *Prawo karne materialne, Część ogólna i szczególna*, 7. Wydanie, Wolters Kluwer, Warszawa 2017

Jakub Bojke, *Rola zasady proporcjonalności w wykładni przepisów prawa karnego materialnego*, Internetowy przegląd prawniczy TBSP UJ 2015/1, ISSN 1689-9601, <http://www.tbsp.wpia.uj.edu.pl/documents/4137545/9aef7687-938e-49da-b28b-fc64d75318b0>, /dostęp: 24.06.2020/

K.T. Boratyńska [w:] Katarzyna T. Boratyńska, Łukasz Chojniak, Wojciech Jasiński, *Postępowanie karne*, 3. Wydanie zmienione, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2018

T. Boratyńska [w:] red. UwB dr hab. Andrzej Sakowicz, *Kodeks postępowania karnego, Komentarz*, 8. Wydanie, wydawnictwo C. H. Beck, Warszawa 2018

Katarzyna T. Boratyńska, Paweł Czarnecki [w:] red. Andrzej Sakowicz, *Kodeks postępowania karnego, Komentarz*, 8. Wydanie, wydawnictwo C. H. Beck, Warszawa 2018

Ewa Borkowska - Bagińska, *Zbiór praw sądowych Andrzeja Zamoyskiego*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im Adama Mickiewicza w Poznaniu, Poznań 1986

J. Brylak, *Znaczenie przypadku korzyści majątkowej w walce z przestępczością zorganizowaną*, Pro. i Pr. 2010, nr 7-8

Kazimierz Buchała /red./, *Komentarz do kodeksu karnego, Część ogólna*, Wydawnictwo prawnicze, Warszawa 1994

K. Buchała, *Prawo karne materialne*, Warszawa 1989

Kazimierz Buchała, Władysław Wolter, *Wykład prawa karnego na podstawie kodeksu karnego z 1969 r.*, Część I, Część ogólna, Zeszyt 2, Nauka o karze w opracowaniu K. Buchała, Wydanie drugie poprawione, Nakładem Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 1974

Kazimierz Buchała, Andrzej Zoll, *Kodeks karny Część ogólna Komentarz do artykułu 1-116 Kodeksu Karnego*, Zakamycze 1998

A. Bulsiewicz, *Zabezpieczenie roszczeń cywilnych i kar majątkowych w procesie karnym (Uwagi na tle projektu kodeksu postępowania karnego z 1995 R.)*, *Studia Iuridica* (Warszawa) 1997, p. 47-55

A. Bulsiewicz, *Zabezpieczenie roszczeń odszkodowawczych i kar majątkowych*, Warszawa 1975

D. Bunikowski, *Przepadek korzyści majątkowych pochodzących z popełnienia przestępstwa jako środek karny*, *Pro. i Pr.* 2008, nr 5

Dawid Bunikowski, *Przepadek korzyści z przestępstwa-ujęcie kryminologiczne i historycznoprawne*, *Studia Iuridica Toruniensia*, tom trzeci, Debiuty, pod. red. Krystyny Kamińskiej, Toruń 2006

W. Cieślak, M. Marek, T. Oczkowski, *Przepadek i środki kompensacyjne* [w:] Mirosława Melezini (red.), *System prawa karnego, t. 4, Kary i inne środki reakcji prawnokarnej*, 2. wydanie, redaktor naczelny Systemu Prawa Karnego Lech K. Paprzycki, Andrzej Marek, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2016

Jerzy Ciszewski (red.), Piotr Nazaruk (red.), *Kodeks cywilny, Komentarz aktualizowany*, opublikowano: LEX/el. 2022, komentarz do art. 353, /dostęp: 18.11.2022/

D.A.Chaikin, *Money Laundering: An Investigatory Perspective*, *Criminal Law Forum* 1991, vol. 2, no. 3

Bartłomiej Cogiel, *Konfiskata rozszerzona- na czym polega?*, <https://www.lexagit.pl/konfiskata-rozszerzona-czym-polega/>, /dostęp: 28.01.2019/

Anna Czesława Czwojda, *Przepadek korzyści majątkowej w polskim prawie karnym*, Uniwersytet Wrocławski Wrocław 2018, http://repozytorium.uni.wroc.pl/Content/89934/Przepadek_korzysci_majatkowej_w_polskim_prawie_karnym.pdf, /dostęp: 14.03.2019/

Krzysztof Dąbkiewicz, *Kodeks karny wykonawczy, Komentarz*, Wydanie 2, LexisNexis, Warszawa 2013

Krzysztof Dąbkiewicz, *Kodeks karny wykonawczy, Komentarz*, 3. Wydanie, Wolters Kluwer, Warszawa 2015

Katarzyna Dudka (red. nauk.), *Kodeks postępowania karnego, Komentarz*, wyd. Wolters Kluwer, Warszawa 2018

Katarzyna Dudka [w:] Katarzyna Dudka (red. nauk.), *Kodeks postępowania karnego, Komentarz*, wyd. Wolters Kluwer, Warszawa 2018

Marek Dulniak, *Przestępstwo prania brudnych pieniędzy (art. 299 k.k.) a „korzyści” związane z popełnieniem przestępstwa skarbowego*, <http://www.adwokatdulniak.pl/przestepstwo-prania-brudnych-pieniedzy-art-299-k-k/>, /dostęp: 24.05.2020/

Jerzy Duży, *Korzyść w przestępstwie prania pieniędzy*, Prokuratura i Prawo 2010, nr 12

Dystrybucje nadane na mocy konstytucji “O dobrach iuris caduci i wakancjach” z 1576 r. , VI. 2, 923

Explanatory Report to the Council of Europe Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the Proceeds from Crime and on the Financing of Terrorism, Warszawa 16 maj 2005 rok, <https://rm.coe.int/16800d3813>

Marian Filar (red.), *Kodeks karny, Komentarz*, Wydanie 2, LexisNexis, stan prawny na 1 lipca 2010 r.

W. Filipkowski, *Zwalczanie przestępczości zorganizowanej w aspekcie finansowym*, Zakamycze 2004

W. Filipkowski [w:] E. M. Guzik - Makaruk (red.), *Przepadek przedmiotów i korzyści pochodzących z przestępstwa*, Warszawa 2000

Wojciech Filipkowski, Emil Pływaczewski [w:] Mariana Filar (red.), *Kodeks karny, Komentarz*, wyd. 2, LexisNexis, Warszawa 2010

W. Filipkowski, Pływaczewski E.W., Rau Z., *Odbieranie sprawcom przestępstw wartości majątkowych. Ocena proponowanych zmian art. 45 kodeksu karnego* (wersja projektu na dzień 18 września 2006 r.) [w:] Anna Czesława Czwojda, *Przepadek korzyści majątkowej w polskim prawie karnym*, Wrocław 2018

Prof. USz dr hab. Kinga Flaga – Gierszyńska, prof. Dr hab. Andrzej Zieliński, *Kodeks postępowania cywilnego, Komentarz*, 10. Wydanie, wydawnictwo C.H. Beck Warszawa 2019

Lech Gardocki, *Prawo karne*, 17. wydanie zmienione, Wydawnictwo C. H. Beck, Warszawa 2011

Lech Gardocki, *Prawo karne*, 17. wydanie zmienione, Wydawnictwo C. H. Beck, Warszawa 2011

Lech Gardocki, *Prawo karne*, 20. Wydanie zmienione, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2017

P. Gensikowski [w:] J. Lachowski (redaktor), *Kodeks karny wykonawczy, Komentarz*, 3. Wydanie, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2018

Krzysztof Goźdz-Roszkowski, *Rozdawnictwo skonfiskowanych dóbr ziemskich prawie polskim XV-XVI wieku*, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk 1974

Roman Góral, *Kodeks karny, Praktyczny komentarz*, Wydawnictwo Zrzeszenia Prawników Polskich, Warszawa 1998

- O. Górniok, *O pojęciu "korzyści majątkowej" w kodeksie karnym (Problemy wybrane)*, PiP 1978, nr 4
- O. Górniok [w:] O. Górniok, S. Hoc, S. M. Przyjemski, Z. Sienkiewicz, J. Szumski, L. Tyszkiewicz, A. Wąsek, *Kodeks karny, Komentarz do artykułów 117-363*, Tom II, Gdańsk 2005
- K. Górski, *Rządy wewnętrzne Kazimierza Jagiellończyka w Krakowie*, *kwartalnik historyczny*, t. 46, z. 3, 1959 r.
- Jan Grajewski, *Przebieg procesu karnego*, 2. wydanie, C. H. Beck, Warszawa 2004
- Tomasz Grzegorzczak, Janusz Tylman, *Polskie postępowanie karne*, Wydawnictwo Prawnicze PWN, Warszawa 1998
- W. Grzeszczyk, *Działania służące pozbawienia sprawców korzyści z przestępstwa w praktyce prokuratorskiej*, *Apel. Gd.* 2003, nr 1
- Wincenty Grzeszczyk, *Kodeks postępowania karnego, Komentarz*, Wydanie 8, Stan prawny na 15 grudnia 2010 roku, LexisNexis, Warszawa 2011
- Alicja Grześkowiak (red.), *Prawo karne*, Wydawnictwo C. H. Beck, Warszawa 2007
- Arnold Gubiński, *Zasady prawa karnego*, PWN, Warszawa 1980
- Jerzy Ciszewski (red.), Piotr Nazaruk (red.), *Kodeks cywilny, Komentarz aktualizowany*, opublikowano: LEX/el. 2022, komentarz do art. 353
- Ewa. M. Guzik-Makaruk (red. nauk.), *Przepadki przedmiotów i korzyści pochodzących z przestępstwa*, Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., Warszawa 2012
- Aleksander Herzog [w:] Ryszard A. Stefański (red.), *Kodeks karny Komentarz*, Komentarze Kodeksowe, wyd. 3, Warszawa 2017 r., Wydawnictwo C.H. Beck
- L. Hochberg, *Niewłaściwe stosowanie przepisów o przepadku majątku*, BMS 1960, nr 3-4
- P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek, red. P. Hofmański, *Duże Komentarze Becka, Kodeks Postępowania Karnego, Tom I, Komentarz do artykułów 1-296*, 4. wydanie, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2011
- M. Iwański, *Zwyczaj jako „okoliczność wyłączająca bezprawność” wręczenia lub przyjmowania prezentów przez pracowników służby zdrowia*, CZPKiNP 2009, z. 1
- A. Kafarski, *Akcja cywilna w procesie karnym*, Warszawa 1972
- P. Kardas, *Determinanty ciężaru dowodu i ciężaru (obowiązku) dowodzenia w procesie karnym* [w:] W. Jasiński, J. Skorupka (red.), *Ciężar dowodu i obowiązki dowodzenia w procesie karnym*, Warszawa 2017

Andrzej Kidyba (red.), *Kodeks cywilny, Komentarz, Tom III, Zobowiązania – część ogólna*, wyd. II, opublikowano: LEX 2014, komentarz do art. 353

Jan Kluza, *Krytyczna analiza nowelizacji dotyczącej konfiskaty rozszerzonej - omówienie zmian w obrębie kodeksu karnego i kodeksu postępowania karnego*, Zeszyty Naukowe Towarzystwa Doktorantów UJ Nauki Społeczne, nr 17 (2/2017)

Natalia Kłaczyńska [w:] Jacek Giezek (red.), *Kodeks karny, Część ogólna, Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2012

N. Kłaczyńska, R. Korczyński, *Kilka uwag o nowelizacji art. 45 k.k. – przypadek korzyści majątkowej* [w:] L. Bogunia (red.), *Nowa kodyfikacja prawa karnego*, t. 15, Wrocław 2004

Romuald Kmiecik, Edward Skrętowicz, *Proces karny, Część ogólna*, Wydanie III zmienione i uzupełnione, Zakamycze 2002

W. Knopek, *Zmiany w układzie sił politycznych w Polsce w drugiej XV w. i związek z genezą dwuizbowego sejmku*, CPH, t. 7, z. 2, 1955 r.

Jerzy Kochanowski, *Jak motoryzował się PRL*, Polityka, 14.03.2017, <https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/historia/1697242,1,jak-motoryzowal-sie-prl.read>, /dostęp: 07.02.2022/

Kodeks karny oraz przepisy wprowadzające, stan prawny na dzień 15.XII.1977 r., Wydawnictwo Prawnicze 1978

Marek Krzysztof Kolasieński (red.), *Zarys prawa swobód rynku wewnętrznego Unii Europejskiej*, Toruń 2013

Violetta Konarska – Wrzosek, Jerzy Lachowski, *Instytucja przypadku w polskim prawie karnym*, Wolters Kluwer, Warszawa 2020

Violetta Konarska - Wrzosek [w:] Violetta Konarska - Wrzosek (red.), *Kodeks karny, Komentarz*, 2. wydanie, Wolters Kluwer, Warszawa 2018

Mateusz Korzeniak, Mateusz Szurman, *Domniemanie przestępnego pochodzenia mienia (jurydyczne ukształtowanie art. 45 § 2 k.k.)*, e-Czasopismo prawa karnego i nauk penalnych, pozycja 16/2018, https://www.czpk.pl/dokumenty/publikacje/2018/M._Korzeniak,_M._Szurman-Domniemanie_przestepnego_pochodzenia_mienia.pdf, /dostęp: 06.05.2019/.

E. Krzymuski, *System prawa karnego ze stanowiska nauki i trzech kodeksów obowiązujących w Polsce*, Kraków 1921

S. Kudrelek, *Postępowanie zabezpieczające w procesie karnym*, Prok i Pr. 2013/6

Cezary Kulesza [w:] Katarzyna Dudka (red. nauk.), *Kodeks postępowania karnego, Komentarz*, wyd. Wolters Kluwer, Warszawa 2018

Cezary Kulesza, Piotr Starzyński, *Postępowanie karne*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2017

- M. Kulik [w:] M. Mozgawa (red.), *Kodeks karny, Komentarz*, wyd. Wolters Kluwer, Warszawa 2013, wyd. V
- Marek Kulik [w:] Marek Mozgawa (red.), *Prawo karne materialne, Część ogólna*, 4. Wydanie, Wolters Kluwer, Warszawa 2016
- S. Kutrzeba, *Historia ustroju Polski w zarysie*, Korona, Warszawa 1949
- Jerzy Lachowski, Andrzej Marek, *Prawo karne, Zarys problematyki*, 4. Wydanie, Wolters Kluwer, Warszawa 2018
- S. Lelental, *Kodeks karny wykonawczy, Komentarz*, 6. Wydanie, C.H. Beck Warszawa 2017
- Adam Lipiński, *O sądach wojskowych dla osób cywilnych w Polsce (1946)*, *Studia Iuridica Lublinensia* vol. XXV, 3, 2016, <https://journals.umcs.pl/sil/article/viewFile/2368/pdf>, /dostęp: 20.01.2021/
- Adam Lityński, *Sądy i Prawo w Powstaniu Kościuszkowskim*, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk 1988
- Kazimierz Łojewski, Edmund Mazur, *Kodeks karny: (zestawienie porównawcze przepisów nowego i dawnego kodeksu karnego oraz ustaw szczególnych)*, *Palestra* 13/10-11(142-143), 5-112 1969
- Tadeusz Maciejewski, *Historia ustroju i prawa sądowego Polski*, wyd. 4, C.H. Beck Warszawa 2011
- Witold Maisel, *Poznańskie prawo karne do końca XVI wieku*, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Poznań 1963
- J. Majewski, *Kodeks karny. Komentarz do zmian 2015*, Warszawa 2015
- J. Majewski [w:] A. Zoll (red.), *Komentarz, Kodeks karny*, Część ogólna, t. I, 2012
- Juliusz Makarewicz, *Polskie prawo karne*, Część ogólna, Książnica Polska, Tow. Nauczycieli Szkół Wyższych, Lwów-Warszawa 1919
- Wacław Makowski, *Kodeks karny 1932, Komentarz*, wydanie drugie, Warszawa 1933, Nakładem Księgarni F. Hoesicka
- A. Marek, *Kodeks karny, Komentarz*, Dom wydawniczy ABC, 2004, wyd. I
- A. Marek, *Kodeks karny, Komentarz*, 2. Wydanie, Dom Wydawniczy ABC, 2005
- A. Marek, *Kodeks karny*, 5. Wydanie, stan prawny: 1 marca 2010 r., Wydawnictwo Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., Warszawa 2010
- A. Marek, *Prawo karne, Zagadnienia teorii i praktyki*, C. H. Beck, Warszawa 1997

Andrzej Marek, Alicja Grześkowiak, Marian Filar, *Zarys prawa polskiego*, Wyd. III, UMK skrypty i teksty pomocnicze, Toruń 1978

A. Marek, *Problematyka przypadku korzyści pochodzących z przestępstwa – aktualny stan prawny i projekty zmian nowelizacyjnych*, Apelacja Gdańska – wydanie specjalne, 1/2003

Andrzej Marek, Violetta Konarska - Wrzosek, *Prawo karne*, 11. wydanie zmienione i uaktualnione, Wydawnictwo C.H.Beck, Warszawa 2016

Kazimierz Marszał, *Proces karny*, Wydanie III uzupełnione i poprawione, Wydawnictwo „Volumen”, Katowice 1996

Małgorzata Materniak-Pawłowska, *Zawód sędziego w Polsce w latach 1918-1939*, Czasopismo Prawno-Historyczne, Tom LXIII-2011-Zeszyt 1, https://repozytorium.amu.edu.pl/bitstream/10593/1818/1/03_Materniak.pdf, /dostęp: 20.01.2021/

Marcin Mazur, *Ewolucja polskich regulacji prawnych dotyczących prania pieniędzy - zagadnienia*, Czasopismo prawa karnego i Nauk penalnych 2005, nr 2

Marcin Mazur, *Penalizacja prania pieniędzy*, Monografia, Warszawa 2014

Marcin Mazur, *Przypadek w myśl art. 299 § 7 k.k.*, Czasopismo prawa karnego i nauk penalnych, Rok XIX: 2014, z. 2, https://www.czpk.pl/dokumenty/zeszyty/2014/zeszyt2/Mazur_M._Przypadek_w_myśl_art._299_%C2%A7_7_k.k-CZPKiNP-2014-z.2.pdf, /dostęp: 19.05.2020/

Mirosława Melezini (red.), *System prawa karnego, Kary i inne środki reakcji prawnokarnej*, t. 6, 2. wydanie, redaktor naczelny Systemu Prawa Karnego Lech K. Paprzycki, Andrzej Marek, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2016

A. Michalska – Warias, *Przestępczość zorganizowana i prawnokarne formy jej przeciwdziałania*, Oficyna Wydawnicza VEBRA, Lublin 2006

Aneta Michalska - Warias, *Sporne problemy przestępstwa prania pieniędzy*, Studia Prawnoustrojowe nr 10, 2009, https://wpia.uwm.edu.pl/czasopisma/sites/default/files/uploads/Studia_Prawno_Ustrojowe/2009/10/129-141.pdf, /dostęp: 25.01.2021/

B. Mik, *Nowela antykorupcyjna z dnia 13 czerwca 2013 r. Rys historyczny i podstawowe problemy interpretacyjne*, Kraków 2003

K. Mioduski [w:] Jerzy Bafia, Krystian Mioduski, Mieczysław Siewierski, *Kodeks karny, Komentarz*, Wydawnictwo prawnicze, Warszawa 1987

Wojciech Morawski, *W cieniu wzorów radzieckich /gospodarka Polski Ludowej – 1944-1956/*, Internetowy Polski Słownik Biograficzny

Marek Mozgawa (red. nauk.), *Kodeks Karny, Komentarz*, 8. Wydanie, Wydawnictwo Wolters Kluwer Warszawa 2017

Z. Naumowicz, *Recesja ekonomiczna w sprawach karnych*, NP 1963, nr 3

- H. Nelen, *Hit them where it hurts most ?*, Crime, Law & Social Change, 2004
- Ariadna H. Ochnio, *Konfiskata korzyści z przestępstwa - nowe rozwiązania w prawie Unii Europejskiej (część I)*, PiProk. 2016, nr 4
- Tomasz Oczkowski, *Oszustwo jako przestępstwo majątkowe i gospodarcze*, Zakamycze 2004, Komentarz do art. 115 § 4 k.k.
- Tomasz Oczkowski [w:] Violetta Konarska - Wrzosek (red.), *Kodeks karny, Komentarz*, 2. wydanie, Wolters Kluwer, Warszawa 2018
- L. Osieński [w:] J. Lachowski (redaktor), *Kodeks karny wykonawczy, Komentarz*, 3. Wydanie, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2018
- S. Paweła, R. Staszkiwicz, *Rozwój socjalistycznego prawa karnego i praktyki sądowej w zakresie ochrony mienia społecznego*, BMS 1965, numer specjalny z okazji XX - Lecia Ludowego Wymiaru Sprawiedliwości
- M. Piekarski, *Aspekty cywilnoprawne wzmocnienia ochrony mienia społecznego przed szkodami wynikającymi z przestępstwa*, Lublin 1962
- M. Pieth, *Criminalizing the Financing of Terrorism*, Journal of International CriminalJustice 2006, nr 4
- Stanisław Pławski, *Prawo karne /w zarysie/, cz. II*, PWN, Warszawa 1966
- W. Pływaczewski, *Inicjatywy Międzynarodowej Organizacji Policji Kryminalnej - INTERPOL na rzecz ochrony dzikich gatunków zwierząt*, Prok. i Pr. 2011, nr 10
- W. Pływaczewski, *Międzynarodowa współpraca policyjna w zakresie przeciwdziałania przestępczości związanej z handlem chronionymi gatunkami fauny i flory*, Przegląd Policyjny 2010, nr 4
- E. Pływaczewski, *Wokół postulatu tzw. konfiskaty rozszerzonej* [w:] Łukasz Pohl (red.), *Aktualne problemy prawa karnego. Księga pamiątkowa z okazji Jubileuszu 70. Urodzin Profesora Andrzeja A. Szwarca*, Poznań 2009
- Kazimierz Postulski, *Kodeks karny wykonawczy, Komentarz*, 4. Wydanie, Wolters Kluwer, Warszawa 2017
- K. Postulski, M. Siwek, *Przepadek w polskim prawie karnym*, Zakamycze 2004
- H. Pracki, *Przestępstwa gospodarcze w nowym Kodeksie karnym (w:) Nowa kodyfikacja karna. Krótkie komentarze*, Zeszyt 15, Warszawa 1998
- M. Prengel, *Nowa strategia Unii Europejskiej w walce z przestępczością - rozszerzone możliwości konfiskaty mienia*, PUE 2003, nr 3
- M. Prengel, *Odwrócenie ciężaru dowodowego art. 45 k.k.*, Gazeta Sądowa 2003, nr 7 – 8

- M. Prengel, *Środki zwalczania przestępczości prania pieniędzy w ujęciu prawnoporównawczym*, Wyd. TNOIK, Toruń 2003
- M. Prengel, *Zwalczanie przestępczości - odebranie jej mienia?*, Gazeta Sądowa 2003, nr 2
- Raglewski, *Materialnoprawna regulacja przypadku w polskim prawie karnym*, Kraków 2005
- Janusz Raglewski, *Nowelizacja przepisów o przypadku osiągniętych z popełnienia przestępstwa w korzyści majątkowych*, Palestra 2001, z. 5-6
- Janusz Raglewski, *Przypadek i środki kompensacyjne w projektowanej nowelizacji Kodeksu karnego*, Kwartalnik Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury, Zeszyt specjalny (13)/2014
- Janusz Raglewski [w:] Mirosława Melezini (red.), *System prawa karnego, Kary i inne środki reakcji prawnokarnej, t. 6*, 2. wydanie, redaktor naczelny Systemu Prawa Karnego Lech K. Paprzycki, Andrzej Marek, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2016
- J. Raglewski, Rozdział 6. Przypadek, [w:] *Nowelizacja prawa karnego 2015*, Komentarz, red. W. Wróbel, Kraków 2015
- J. Raglewski [w:] A. Zoll (red.), *Kodeks karny, cz. ogólna*, Kraków 2004
- J. Raglewski [w:] A. Zoll (red.), *Kodeks karny, Część ogólna, Tom I*, Komentarz do art. 1-116 k.k., Zakamysze 2004, wyd. II
- J. Raglewski [w:] A. Zoll (red.), *Kodeks karny, Część ogólna, t. 1, Komentarz do art. 1-116 k.k.*, Warszawa 2012
- J. Radlewski, [w:] A. Zoll, W. Wróbel, *Kodeks karny, Część ogólna, Komentarz do art. 1-52*, Warszawa 2016
- Louis S. Rulli, *Prosecuting Civil Asset Forfeiture on Contingency Fees: Looking for Profit in All the Wrong Places*, Alabama Law Review, vol. 72:3:531, 3/23/2021
- Klaudia Ryczek, *Przypadek przedsiębiorstwa – art. 44a kodeksu karnego*, Prok i Pr 2/2019
- Irena Rzeplińska, *Konfiskata mienia, Studium z historii polityki kryminalnej*, Warszawa 1997
- I. Rzeplińska, *Polityka stosowania kary konfiskaty mienia w PRL*, Archiwum Kryminologii 1992, t. XVIII, http://czasopisma.inp.pan.pl/index.php/ak/article/view/491/rzeplinska_polityka_stosowania_kary_konfiskaty_mienia_w_prl_10.7420AK1992C.pdf, /dostęp: 02.02.2021/.
- Z. Sienkiewicz, *Uwagi o zmianie przepisu art. 45 k.k.*, NKPK 2001, t. VIII

- Zofia Sienkiewicz [w:] Marian Filar (red.), *Kodeks karny, Komentarz*, 4. wydanie, Wolters Kluwer, Warszawa 2014
- M. Siewierski, *Mały kodeks karny i postępowanie doraźne, Komentarz*, Łódź 1947
- Jerzy Skorupka [w:] red. SSA prof. dr hab. Jerzy Skorupka, *Kodeks Postępowania Karnego, Komentarz*, Komentarze kodeksowe, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2018
- Jerzy Skorupka, *Pojęcie "brudnych pieniędzy" w prawie karnym*, *Prokuratura i Prawo* 2006, nr 11
- A. Spotowski, *Przestępstwa służbowe. Nadużycie służbowe i łapownictwo w nowym kodeksie karnym*, Warszawa 1972
- Piotr Starzyński, *Postępowanie zabezpieczające w polskim procesie karnym*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2007
- Bogdan Stech, *Skarbowka dopiero teraz napędzi Polakom stracha. Nawet prokuratura nie ma takich uprawnień*, <https://spidersweb.pl/bizblog/skarbowka-kontrola-nowe-uprawnienia-prokuratura/>, /dostęp: 08.07.2022/
- Blanka Julita Stefańska [w:] Ryszard A. Stefański (red.), *Środki karne po nowelizacji w 2015 r., Monografie*, Wolters Kluwer, Warszawa 2016
- Ryszard A. Stefański (red.), *Kodeks karny, 2017, komentarz*
- Ryszard A. Stefański (red.), *Kodeks karny, Komentarz*, 2. Wydanie, Wydawnictwo C. H. Beck, Warszawa 2015
- Ryszard A. Stefański (red.), *Kodeks Karny, Komentarz*, 3. wydanie, Komentarze Kodeksowe, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2017
- Ryszard A. Stefański (red.), *Kodeks karny Komentarz*, 4. wydanie, Komentarze Kodeksowe, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2018
- R. A. Stefański, *Obowiązek zwrotu korzyści majątkowej lub przepadek świadczenia uzyskanego w związku z popełnieniem czynu zabronionego* [w:] *Księga pamiątkowa XX-lecia Wydziału Prawa i Administracji*, red. B. Hołyst, Warszawa 2017
- Ryszard A. Stefański, *Przepadek korzyści majątkowej uzyskanej przez sprawcę z przestępstwa*, *Prok. i Pr.* 3, 2001
- Ryszard A. Stefański (red. nauk.), *Środki karne po nowelizacji w 2015 r., Monografie*, Wolters Kluwer, Warszawa 2016
- R.A. Stefański, *Zabezpieczenie majątkowe, "Apelacja Gdańska"* 2003/1, wyd. specjalne
- Ryszard A. Stefański [w:] Marian Filar (red.), *Kodeks karny, Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2016

- Red. nauk. Ryszard A. Stefański, Stanisław Zabłocki, *Kodeks postępowania karnego, Tom II, Komentarz do art. 167-296*, Wolters Kluwer, 2019
- K. Szczucki, [w:] *Kodeks karny. Część ogólna. Tom II. Komentarz do art. 32–116*, red. M. Królikowski, R. Zawłocki, Warszawa 2015
- K. Szczucki [w:] M. Królikowski, R. Zawłocki, *Kodeks karny, Część ogólna, Komentarz do artykułów 1-116*, 4. Wydanie, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2017, *Komentarz do art. 45 k.k.*
- G. B. Szczygieł, *Instytucja przypadku – aspekty wykonawcze* [w:] E.M. Guzik - Makaruk, red. nauk., *Przepadek przedmiotów i korzyści pochodzących z przestępstwa*, Wolters Kluwer Polska sp. z o.o., Warszawa 2012
- Damian Szeleszczuk, *Przepadek przedsiębiorstwa /art. 44a k.k./*, *Prokuratura i Prawo* 2017, nr 12, poz. 5
- Szeleszczuk [w:] Alicja Grześkowiak, Krzysztof Wiak (red.), *Kodeks karny, Komentarz*, 5. wydanie, Wydawnictwo C. H. Beck, Warszawa 2018
- Szeleszczuk [w:] Alicja Grześkowiak, Krzysztof Wiak (red.), *Kodeks karny, Komentarz*, 6. wydanie, Wydawnictwo C. H. Beck, Warszawa 2019
- Joanna Szewczak, *Przestępstwo “prania brudnych pieniędzy” w regulacjach polskiego i niemieckiego kodeksu karnego*, *studenckie zeszyty naukowe* 2016, Vol. XIX, nr 29, <https://journals.umcs.pl/szn/article/view/3468/2983>, /dostęp: 05.03.2019/.
- M. Szewczyk, *Przepadek korzyści majątkowych*, *Pal.* 2009, nr 3-4
- M. Szewczyk, *Uwagi dotyczące niektórych kar dodatkowych w kodeksie karnym*, *PiP* 1988, nr 5
- M. Szwarczyk, *Przepadek korzyści majątkowych po zmianach kodeksu karnego*, [w:] T. Bojarski, E. Skrętowicz (red.) *Nowe prawo karne po zmianach*, Lublin 2002
- Sz. T. Szymański [w:] Ewa M. Guzik - Makaruk (red. nauk.), *Przepadek przedmiotów i korzyści pochodzących z przestępstwa*, Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., Warszawa 2012
- dr. Stanisław Śliwiński, prof., UNIW. Warsz., *Polskie prawo karne materialne, część ogólna*, Nakład Gebethnera i Wolffa, Warszawa 1946
- Witold Świda, *Prawo karne*, PWN, Warszawa 1978
- Witold Świda, *Prawo Karne, Część ogólna*, Wrocław 1975 r.
- Janusz Tomczak, *Zabezpieczenie majątkowe w postępowaniu karnym*, <http://www.codozasady.pl/zabezpieczenie-majatkowe-w-wpostepowaniu-karnym/>, /dostęp:16.04.2020/.
- J. Tylman [w:] Grzegorz Tylman, *Polskie postępowanie*, 2005

- L. Tyszkiewicz, *O przypadku przedmiotów pochodzących z przestępstwa, zwrocie ich pokrzywdzonemu i odszkodowaniu*, Prokuratura i Prawo 2003, nr 12
- Stanisław Waltoś, *Proces karny, Zarys systemu*, Wydanie czwarte zmienione, Wydawnictwo Prawnicze PWN, Warszawa 1998
- M. Wantoła, *Ciężar dowodu i obowiązek dowodzenia okoliczności wpływających na wymiar kary i innych środków reakcji karnej*, Czasopismo prawa karnego i nauk penalnych
- J. Wasilkowski, *Zarys prawa rzeczowego*, Warszawa 1963
- Jan Waszczyński, *System kar w projekcie kodeksu karnego z 1968 r.*, Palestra 12/12(132), 5-16 1968
- J. Waszczyński, *O „korzyści majątkowej” w prawie karnym (Próba klasyfikacji)*, PiP 1981, z. 1
- A. Wąsek (red.), *Kodeks karny, Część ogólna, t. II*, Warszawa 2006
- J. Wojciechowska, *Kodeks karny, Komentarz, Orzecznictwo*, Warszawa 2000
- Janusz Wojciechowski, *Kodeks karny, Komentarz, Orzecznictwo*, Wydawnictwo „Librata” sp. z o.o., Wydanie pierwsze, Warszawa 1999
- Z. Wojciechowski, *Zygmunt Stary (1506-1548)*, Biblioteka Wiedzy o Polsce, t. 1, Warszawa 1946
- Beata Wojdak, *Zabezpieczenie majątkowe, Wskazówki metodyczne*, Warszawa lipiec 2015
- W. Wróbel (red.), *Nowelizacja prawa karnego 2015, Komentarz*, Wydawnictwo Krakowski Instytut Prawa Karnego Fundacja, Kraków 2015
- W. Wróbel, *Środki karne w projekcie kodeksu karnego, cz. 2, Przypadek*, PS 1995/11-12
- W. Wróbel [w:] A. Zoll (red.), *Kodeks karny, Część szczególna, Komentarz do kodeksu karnego*, t. III, Kraków 1999
- W. Wróbel [w:] A. Zoll (red.), *Kodeks karny, Część szczególna, Tom III, Komentarz do art. 278-363*, Zakamycze 2006, wyd. II
- W. Wróbel [w:] Andrzej Zoll (red.), *Kodeks karny, Część szczególna, t. III*, Kraków 2006
- A. Wyczański, *Rozdawnictwo dóbr królewskich za Zygmunta I*, Przegląd historyczny, t. 44, z. 3, Warszawa 1953
- B. Vettori, *Tough on Criminal Wealth. Exploring the Practice of Proceeds from Crime Confiscation in the EU*, Springer, Dordrecht 2006
- W. Zalewski [w:] M. Królikowski, R. Zawłocki (red.), *Kodeks karny, Część ogólna, t. II, Komentarz do artykułów 32-116*, Wydawnictwo C. H Beck, Warszawa 2011

W. Zalewski [w:] M. Królikowski, R. Zawłocki (red.), *Kodeks karny, Część ogólna, t. 2, Komentarz do art. 32-116*, Warszawa 2010, Legalis/el. 2015

R. Zawłocki (red.), *Przestępstwa przeciwko mieniu i gospodarcze, System prawa karnego, t. IX, wyd. II*, Warszawa 2015

R. Zawłocki [w:] red. A. Wąsek, R. Zawłocki, *Kodeks karny, Część szczególna, Komentarz do artykułów 222-316, Tom II, wyd. IV*, Wydawnictwo CH Beck, Warszawa 2010

H. Zgólkowa, (red.), *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny, t. 37*, Poznań 2002

E. Ziarnik - Kotania, *Zabezpieczenie majątkowe w nowych ustawach karnych*, Prok. i Pr., 1998/6

Eleonora Zielińska, *Propozycja rozwiązań implementacyjnych związanych z dyrektywą Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/42/UE z dnia 3 kwietnia 2014 r. w sprawie zabezpieczenia i konfiskaty narzędzi służących do popełnienia przestępstwa i korzyści pochodzących z popełnienia przestępstwa w Unii Europejskiej z uwzględnieniem opisu sposobu implementacji w wybranych państwach członkowskich Unii Europejskiej*, https://iws.gov.pl/wp-content/uploads/2018/08/kolor_IWS_Zieli%C5%84ska-E_Propozycja-rozwi%C4%85za%C5%84-implementac.-przepadek-ost.pdf,/dostęp: 28.01.2019/

Sebastian Zieliński, *Podstawy kryminalizacji prania pieniędzy i ich konsekwencje dla wykładni i stosowania art. 299 k.k.*, Palestra 9/2017, <https://palestra.pl/pl/czasopismo/wydanie/9-2017/artukul/podstawy-kryminalizacji-prania-pieniedzy-i-ich-konsekwencje-dla-wykladni-i-stosowania-art.-299-k.k.>, /dostęp: 24.05.2020/

A. Zoll, W. Wróbel, *Kodeks karny, Część ogólna, Komentarz do art. 1-52*, Warszawa 2016

B. Zygmunt, *Konfiskata mienia a przepadek korzyści majątkowej*, Prok. i Prawo 2001, nr 11